

ŠTEFAN TÓBIK

GEMERSKÉ NÁREČIA II

ČASŤ PRVÁ

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

ŠTEFAN TÓBIK

GEMERSKÉ NÁREČIA II

ČASŤ PRVÁ

NÁREČIA JUHOZÁPADNÉHO GEMERA
HLÁSKOSLOVIE - HISTORICKÁ ČASŤ

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Rukopis z autorovej pozostalosti opravila,
doplnila a na vydanie pripravila
Júlia Dudášová-Kriššáková

Recenzenti:

Prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.

Doc. PhDr. Ladislav Bartko, CSc.

Publikácia je súčasťou riešenia grantovej úlohy projektu VEGA MŠVVaŠ Slovenskej republiky *Dynamiccké procesy v súčasnej jazykovednej slavistike IV* č. 1/0236/20 (2020-2022).

Vydanie knihy je spolufinancované z prostriedkov projektu (30%) a Vydavateľstva Prešovskej univerzity v Prešove (70%).

© Autor: Prof. PhDr. Štefan Tóvik, CSc.

© Editorka: Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

Technickí redaktori: Ing. Jaroslav Havrila, Mgr. Alicja Wietoszewová

Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2020

Prvé vydanie

ISBN 978-80-555-2617-1

9 788055 526171

OBSAH

Predhovor.....	7
I.	
1. Literatúra	22
2. Skratky	28
3. Úvod.....	32
II.	
1. Vymedzenie oblasti a jej dialektologické členenie.....	34
2. Doterajšia literatúra o nárečiach juhozápad. Gemera.....	129
3. Prízvuk a kvantita	172
III. Hláskoslovie	
Časť historická	217
1) Praslovanská skupina *ořt-, *ořt-.....	217
2) Praslovanská skupina tert-, telt-.....	227
3) Praslovanské skupiny tьrt-, trьt-... ..	229
4) Praslovanské hlásky jerové.....	239
5) Striednice za praslovanské ę.....	251
6) Prehláska u > i, ú > í.....	277
7) Prehláska a zmena o > e, ó > ĩe	291
8) Zmena y > e a ý > ej	312
9) Bohemizmy.....	328
Zoznam lokalít juhozápadného a severozápadného Gemera	345
Abecedný zoznam lokalít juhozápadného a severozápadného Gemera.....	349
Záver	351
Summary	356
Резюме.....	361
Príloha	367

PREDHOVOR

Monografia **Nárečia juhozápadného Gemera** vychádza vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove v dvoch častiach, v poradí ako štvrtá a piata kniha dialektologického spisu GEMERSKÉ NÁREČIA I – III, ktorý postupne vydávame z pozostalosti Štefana Tóbika (1909 – 1969), popredného slovenského jazykovedca, dialektológa, pedagóga, vysokoškolského profesora a organizátora vysokého školstva na východnom Slovensku. Rukopis monografie pozostáva zo 728 strán napísaných na písacom stroji a bol uložený v osobitnom obale pod názvom Gemerské nárečie II. / *Nárečia juhozápadného Gemera* / Hláskoslovie, ktorý mal vyjsť vo vydavateľstve *Obzor* v Bratislave v roku 1971 ako XXXV. dielo vydané v rámci edície *Gemerské vlastivedné pohľady*. Edíciu zriadil a spravoval pri *Gemerskej vlastivednej spoločnosti* v Rimavskej Sobote PhDr. Július Bolfík (1915 – 1993), zakladateľ a predseda spoločnosti.¹

Tieto údaje sa nachádzajú na titulnom liste a na jeho vnútornej strane, ktoré rukou napísal a vložil do obalu J. Bolfík ako redaktor edície *Gemerské vlastivedné pohľady*. Okrem toho celý rukopis monografie prečítal a starostlivo opravil na viacerých miestach. Išlo o tri typy korektúr: (1) Dopísal hlásku **široké dlhé ä** ako protiklad **krátkeho širokého ä** v tých pozíciách, v ktorých jej výskyt je náležitý. Toto pokladáme za zásadnú korektúru, lebo PhDr. Bolfík sa opieral o aktívnu znalosť dialektu, v ktorom sa zachovala táto archaická fonéma ako relikť staršieho vývinového stavu gemerských nárečí. (2) V mnohých prípadoch podoplňoval odkazy na literatúru v poznámkach pod čiarou, to znamená, že k menu príslušného autora, pri ktorom v texte nebol odkaz na jeho konkrétnu prácu, doplnil číslo v hornom indexe a doplnil potrebné bibliografické údaje. V tomto prípade vidno, že J. Bolfík často redigoval rukopisy kníh, ktoré vydávala Gemerská

1 V spomínanej edícii bolo v rokoch 1966 – 1991 publikovaných 90 samostatných knižných titulov z viacerých vedných oblastí, ako sú napríklad archeológia, história, národopis, jazykoveda, dejiny literatúry, pedagogika a pod. Vo vydaných dielach sa naskytovali otázky majúce priamy vzťah s územím bývalej Gemerskej stolice, s jej minulosťou a súčasnosťou v širokom slova zmysle. V roku 1992 bola Gemerská vlastivedná spoločnosť premenovaná na Gemersko-malohontskú vlastivednú spoločnosť. (Porov. www.dejiny.sk/gmvs.htm).

vlastivedná spoločnosť. Preto pri korektúrach mohol využiť svoje dlhoročné redaktorské skúsenosti. (3) Napokon sa snažil, ale nebolo to vždy úspešné, rozlúštiť pôvodné príklady v texte na tých miestach, na ktorých sa písarka prepisujúca text na písacom stroji pomýlila a chybné zapísaný príklad opravovala gumovaním, vďaka čomu sa na kópii textu tieto príklady stali nečitateľnými. Ak opravené údaje neboli v súlade s fonologickým systémom daného dialektu, radšej sme doplnený príklad vynechali. Takých prípadov nebolo veľa.

Ako z uvedeného vyplýva, tento rozsiahly rukopis monografie sme z pragmatického hľadiska rozdelili do dvoch častí: GEMERSKÉ NÁREČIA II / Časť prvá / *Nárečia juhozápadného Gemera* / Hlásokoslovie / Časť historická (2020) a GEMERSKÉ NÁREČIA II / Časť druhá / *Nárečia juhozápadného Gemera* / Hlásokoslovie / Časť synchronická (2021). Ide o najrozsiahlejšiu monografiu v slovenskej dialektológii, ktorá vychádza po sedemdesiatich šiestich rokoch od ukončenia prác na rukopise v roku 1944. Celý dialektologický spis pozostávajúci z piatich kníh približuje slovenskej i zahraničnej slovákistickej i slavistickej verejnosti vzácne dielo, v ktorom profesor Štefan Tó bik zhmotnil svoje životné krédo: slúžiť na prospech rozvoja slovenskej jazykovedy a slovenského národa.²

Monografia *Nárečia juhozápadného Gemera* vznikala postupne v rozpätí rokov 1929 – 1944 a je výsledkom systematického štúdia gemerských nárečí, na ktoré sa podujal Š. Tó bik už od čias svojho vysokoškolského štúdia a na priamy podnet viacerých českých profesorov pôsobiacich na jeho alma mater v Bratislave, ale najmä na podnet profesora Václava Vážneho, významného českého jazykovedca, dialektológa a iniciátora dialektologického výskumu Slovenska v medzivojnovom období.

„Jazykovédny odbor Učené Společnosti Šafaříkovy v Bratislavě ve shodě se slovanským seminářem Komenského university vytýčil si jako jednu ze svých nejpřednějších úloh vychovávat slovenský

2 Š. Tó bik: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / *Úvod – Členenie – Charakteristika*. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 176 s. ISBN 978-80-555-1993-7

GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / *Gemerská nárečová čítanka*. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 448 s. ISBN 978-80-555-18994-4

GEMERSKÉ NÁREČIA III / *Krátky jazykový atlas gemerských nárečí*. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2019. 92 s. ISBN 978-80-555-2282-1

universitní dorost za spolupracovníky pro monografické zpracování jednotlivých krajů Slovenska z hlediska dialektologického. Myšlenka ta začala se uskutečňovati hned po založení odboru v Bratislavě na podzim roku 1932. O prvé její úspěšné výsledky zasloužil se velmi významně *Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu v Praze*, který od r. 1933 pravidelnými podporami umožňoval činnost nejmladších slovenských dialektologů, sdružených v komisi Jazykovědného odboru USŠ.³

Na výskume slovenských nářečí v jednotlivých regiónoch sa v rokoch 1933 – 1935 a 1936 – 1938 zúčastnilo sedemnášť mladých bádateľov, ktorí prijali výzvu profesora V. Vážneho a časť svojich prázdnin venovali výskumu nářečí svojho rodného regiónu. Mnohí z nich sa stali členmi dialektologickej komisie a neskôr pokračovali v rozvoji slovenskej dialektológie a jazykovedy, opierajúc sa o základy, ktoré boli položené v tomto období. Pokladáme za dôležité uviesť mená všetkých, pretože ide o dôležitú súčasť dejín slovenskej dialektológie, ako sa vychovával mladý lingvistický dorost v medzivojnovom období. O výsledkoch svojich prázdninových štúdií slovenských nářečí títo mladí bádatelia podávali pomerne podrobné správy, ktoré boli publikované v časopise *Carpatica* vychádzajúcom ako orgán *Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu v Praze*. Správy o využití prázdninových štipendií podával tiež prof. V. Vážný ako predseda Jazykovědného odboru Učenej společnosti Šafaříkovéj a jeho dialektologickej komisie, ktorý organizoval výskum a ktorý bol tiež zodpovedný za pridelenie prázdninových štipendií a ich vyúčtovanie.

Augustín Rakus (oblasť Trnavy v r. 1933 a 1934), Ján Halaša (dolná Orava v r. 1933), **Eugen Pauliny** (detvianske nárečie vo Zvolenskej stolici v r. 1933 – 1935), **Eugen Jóna** (v Novohrade v r. 1933 a 1934), **Štefan Tóbiš** (juhozápadný Gemer v r. 1933 – 1935), **Jozef Szabó** (stredný Gemer v r. 1934 a 1935), Albert Arany (východný Gemer v r. 1934 – 1935) a **Jozef Štolc** (spišské nárečia v r. 1933 – 1935).⁴

Ján Béder (nárečia na západnom Slovensku v okr. Hlohovec v r. 1938), Adolf Kellner (český bádateľ, ktorý skúmal nárečia na slovensko-poľskom pomedzí na Kysuciach v r. 1938), Stanislav Petřík (skúmal

3 V. Vážný: Zprávy členů Dialektologické komise Učené Společnosti Šafaříkovy o studiu slovenských nářečí v letech 1933 – 1935. Praha: Generální komise nakladatelství „Orbis“ v Praze 1936, s. 3.

4 *Carpatica*, I, sv. 11. Zprávy členů Dialektologické komise Učené Společnosti Šafaříkovy o studiu slovenských nářečí v letech 1933 – 1935. Podává Václav Vážný. – Nákladem „Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi“ při „Slovanském ústavu“ v Praze – v Generální komisi nakladatelství „Orbis“ v Praze 1936. 82 s.

hudobnú stránku vety v nárečiach v okolí Žiliny, Prievidze, Topoľčian a Dolného Kubína v r. 1936), Ladislav Šimovič (nárečie Terchovej a okolia v hornotrenčianskej oblasti a na severnej Orave v r. 1937 a 1938), Jozef Hrozič (olejkárska a šafranická tradícia v Turci v r. 1938), Július Laubert (nárečia zvolenského Horehronia v r. 1937), **Eugen Pauliny** (nárečia vo Zvolenskej stolici a v tekovskom Pohroní v r. 1936 – 1938), **Eugen Jóna** (novohradské nárečia v r. 1936 a 1937), **Štefan Tóbiš** (nárečia juhozápadného i východného Gemera a gemerského Horehronia v r. 1936 – 1938), **Jozef Szabó** (nárečia stredného Gemera a gemerského Horehronia v r. 1936 a 1937), Juraj Enderle (nárečia na spišsko-gemerskom pomedzí v r. 1937), **Jozef Štolc** (spišské nárečia v r. 1936 a 1937), Ján Šarga (sotácke nárečia v r. 1937 a 1938), Adalbert Arany (správa o činnosti maďarskej komisie Jazykovedného odboru Učenej spoločnosti Šafaříkovej a členov Maďarského seminára UK v Bratislave v r. 1937 a 1938).⁵ Prílohu tohto ročníka časopisu *Carpatica* tvorí bibliografia prác o slovenských nárečiach z pera E. Paulinyho, v ktorej nájdeme takmer všetky tituly z oblasti slovenskej dialektológie publikované v medzivojnovom období.⁶

Na záver tohto prehľadu mladých bádateľov, ktorí reflektovali na výzvu svojho profesora, sa nám žiada uviesť citát zo zdravice k životnému jubileu V. Vážneho, ktorej autorom je E. Pauliny. „Je nesporné, že jeho práce na výskume slovenského jazyka, najmä slovenských nárečí, sú základného charakteru. Každá budúca práca z tejto oblasti musí na Vážneho prácu nadväzovať a z nej vychádzať. Ale rovnako veľkú prácu vykonal prof. Vážný aj pri výchove časti dnešnej slovenskej lingvistickej generácie. ... Je pravda, že sme metódu dialektologickej práce prevzali od neho a učili sa od neho. Ale nie v tom bola podstata jeho učiteľského pôsobenia. Veď prof. Vážný je učiteľom veľkého počtu ľudí, z ktorých mnohí nezostali pri dialektológii, ba ani pri lingvistike. Podstata jeho učiteľského pôsobenia bola v tom, že vedel vzbudiť záujem, to je slabé slovo, zapáliť vášň pre odbornú prácu. Mal nesmiernu trpezlivosť v styku s poslucháčmi... Koľko času prestál s nami pred mapou a ako sme odchádzali od neho s pevným presvedčením, že konáme vynikajúcu prácu, ako sme túžili objavovať neznáme nárečové Slovensko. To bol skvelý pocit objavov a dobrodružstva. A v tom, že vedel v nás tento záujem vzbudiť,

5 *Carpatica*, I, sv. II, řada A, č. 3. Zprávy o využití prázdninových stipendií, poskytnutých členům Dialektologické komise Jazykovědného odboru Učené Společnosti Šafaříkovy na studium slovenských nářečí v letech 1936 – 1938. Podává Václav Vážný. Nákladem Slovanského ústavu v Generální komisi nakladatelství „Orbis“ v Praze 1940. 108 s.

6 E. Pauliny: Prehľad prác o slovenských nárečiach za uplynulých dvadsiť rokov. – *Carpatica*, I, sv. II, řada A, č. 8. – Nákladem Slovanského ústavu v Generální komisi nakladatelství „Orbis“ v Praze 1940. 22 s.

že ho vedel udržať a živiť, v tom je jeho veľká zásluha o rozvoj slovenskej lingvistiky“ (s. 6).⁷

Tieto správy majú vysokú dokumentárnu hodnotu a niektoré pre-rástli do samostatných vedeckých štúdií. Cieľom tohto rozsiahleho nárečového výskumu bolo vypracovanie monografií o dialektoch jednotlivých regiónov Slovenska najmä na zvukovej a tvaroslovnej rovine a neskôr aj na syntaktickej a lexikálnej rovine, ale najmä určenie a vymedzenie hraníc základných izoglos starších i mladších javov praslovanského pôvodu. V ďalšej etape cieľom výskumu bola aj príprava Atlasu slovenského jazyka.

Zo šiestich správ o výsledkoch prázdninových štúdií, ktoré Š. Tó bik publikoval v spomínaných dvoch ročníkoch časopisu *Carpatica* (1936, s. 181 – 186; 1940, s. 177 – 183), vyplýva, že patril k naju-silovnejším a najúspešnejším zberateľom nárečí svojho rodného Ge-mera, ako naňho spomínajú jeho súputníci (J. Štolc). V tých správach informoval nielen o tom, čo stihol zapísať, koľko dedín navštívil, ktoré javy najviac upútali jeho pozornosť, ale ako mu pribúdali údaje z jednotlivých lokalít, postupne spresňoval aj svoje vedecké plány, ako spracuje získaný nárečový materiál. Najprv publikoval čiastko-vé štúdie v časopisoch *Bratislava*, *Linguistica Slovaca* a v *Sborníku Matice slovenskej*, neskôr, ako mu pribúdala materiál, si zaumienil, že dokončí pripravovanú monografiu o nárečiach juhozápadného Ge-mera. Zaujímal ho gemersko-novohradské pomedzie, ktoré sa vy-značovalo mnohými osobitosťami (1940, s. 177 – 179). V správe za rok 1936 nachádzame zmienku o tom, že pripravuje podrobný atlas celej gemerskej oblasti a už vtedy mal hotových 40 máp s približne 500 izoglosami. Bol si vedomý toho, že gemerské dialekty predsta-vujú nevyčerpatel'né jazykové bohatstvo, ktoré má veľký význam pre poznanie dejín slovenského jazyka ako aj pre poznanie štruktúry sú-časného spisovného jazyka. Veľmi ho zaujal aj gemerský slovník, pre ktorý je charakteristická neobyčajná pestrosť.

V Dodatku k prvej správe za rok 1936 (napísaný v Košiciach 28. mája 1937) sa napríklad dozvedáme, že okrem Učenej spoloč-nosti Šafárikovej mu štipendium poskytla aj Matica slovenská, pre-to zdôrazňuje, že v uplynulých prázdninách sa mohol viac venovať

7 E. Pauliny: K životnému jubileu prof. Václava Vážneho. – Jazykovedný časopis, 13, 1962, s. 3 – 7.

výskumu gemerských nárečí. V centre pozornosti boli najmä nárečia juhozápadného Gemera a rozšírenie tých hláskoslovných izoglos, ktoré – povedané jeho slovami – „vybiehajú z juhozápadnej ohniskovej oblasti a sú rozšírené ďalej na oblasti stredného alebo východného Gemera.“ Sústavne študoval sústavu slovesných tvarov, ktorá je v Gemerí neobyčajne pestrá a archaická, keďže sa v týchto dialektoch zachovali viaceré petrefakty ako napríklad participium préterita typu *jed, ňes, riek* a pod. Už tu prišiel k poznaniu, že výskum nárečových javov treba spájať so štúdiom osídlenia Gemera, a to v starej, novej a novej dobe. Ten široký porovnávací aspekt ho neskôr priviedol k členeniu gemerských dialektov na tzv. *vlastné* nárečia v juhozápadnom, strednom a východnom Gemerí a *nevlastné* (kolonizované) v severnom, severozápadnom, juhozápadnom a v južnom Gemerí. Jeho pozornosti neušli ani informácie o goralskom dialekte v Pohorelej a v Lome nad Rimavicou ako aj o rusínskom nárečí v Pači pri Rožňave.

Uvedomoval si, že pre lepšie poznanie gemerských nárečí treba skúmať gemerské nárečia ako celok. Prvú zmienku o tom, že hodlá napísať monografiu o nárečiach celého gemerského areálu nájdeme už v správe za rok 1935. Cesta k realizácii týchto ambícií bola dlhá, ťažká a trnistá.⁸ To sa mu podarilo až o tridsaťštyri rokov neskôr, keď v roku 1969 odovzdal do tlače rozsiahly rukopis venovaný charakteristike a členeniu gemerských nárečí spolu s antológiou nárečových textov zo sto slovenských obcí z bývalej Gemerskej stolice. Venoval sa tiež výskumu spišsko-gemerského jazykového pomedzia a výskumu nárečí gemerského Horehronia. Študoval archívny materiál v obciach ležiacich v Rimavskej doline a v ďalších lokalitách.

Z jeho správ o výskume nárečí rodného kraja v rokoch 1933 – 1938 plynie radosť z užitočnej práce, zápal pre nárečový výskum, ktorý eufemisticky nazýval „potulkami za materiálom.“ Vidno, že priamy kontakt s informátormi mu prinášal radosť. Toto nadšenie a radosť z priameho terénneho výskumu svedčí o tom, že bol zapáleným dialektológom a vášnivým zberateľom gemerských nárečí. Toto nadšenie a zápal pre dialektologický výskum, tú túžbu objavovať

⁸ Podrobnejšie o okolnostiach oneskoreného vydania rukopisu Š. Tóbika *Gemerské nárečia* z roku 1969 pozri: Júlia Dudášová-Kriššáková: Štefan Tóbič a jeho dielo *GEMERSKÉ NÁREČIA I – III v kontexte slovenskej jazykovedy*. In: Š. Tóbič: *GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / Úvod – Členenie – Charakteristika*. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 7 – 22.

takmer neznámy nárečový Gemer, určite získal od svojho učiteľa prof. V. Vážneho, vďaka ktorému jeho žiaci mali z prázdninových štúdií slovenských nárečí „skvelý pocit objavov a dobrodružstva“ (porov. E. Pauliny, 1962, s. 6). Zápal pre poznanie nárečového bohatstva Gemera a presvedčenie o tom, že táto práca má široký celospoločenský dosah si Š. Tóvik uchoval po celý život až do svojej predčasnej smrti v roku 1969.

„Hneď na začiatku svojho univerzitného štúdia v Bratislave zamieroval som sa do reči svojich rodákov z gemerských vrškov. ...So zbieraním som započal už v r. 1929 a od tých čias využíval som prázdnin k potulkám za materiálom. Tento mi rástol, dedinka pribúdala v mojich zápiskoch za dedinkou. Dnes mám už nárečový a tradičný (rozprávkový i piesňový) materiál z 59 dedín juhozápadného Gemera. Táto oblasť tvorí polovicu župy Gemerskej. Všímal som si zvlášť prechodných dialektov z Novohradu do Malohontu (aj Rimavskou dolinou ho volajú; je to najzápadnejší pás obcí na rozhraní Novohradu a Gemera) a preto musel som preskúmať aj dialekty susednej časti Novohradu, ktorá sa volá aj V. Hontom (dolina Poltárska a Sušianska)“, uvádza Š. Tóvik v prvej správe z dialektologického výskumu za rok 1933. „Z tejto oblasti mám najpresnejšie a najpodrobnejšie preskúmanú *Rimavskú dolinu* s príslušnými vrškami gemerskými. Materiál mám čiastočne už aj spracovaný (podal som ho ako *domácu štátnu prácu z jazyka československého* už v r. 1932 v práci: *Nárečia Rimavskej doliny. Hláskoslovie*). Teraz po novej kontrole, ho prepracúvam a doplňujem aj spracovaním skloňovania, časovania a skladby. Podobne rozpisujem materiál aj pre gemerský slovník. Materiál z ostatných obcí stále doplňujem a celkovú oblasť stále rozširujem.“ (Tóvik, 1936, s. 182 – 183).

Tento citát uvádzame preto, že sa v ňom nachádza prvý konkrétny údaj o napísaní prvej kapitoly neskoršej monografie *Nárečia juhozápadného Gemera*. Druhý údaj autor uviedol v úvode k monografii, kde spomína, že celý rukopis mal hotový už v roku 1944 s výnimkou poslednej kapitoly o synchronnom opise konsonantického systému nárečí juhozápadného Gemera. Tretí dôležitý dátum je na diplome o udelení titulu Philosophiae Doctor v odbore slovanská filológia – porovnávacia jazykoveda na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave zo dňa 29. júna 1951 na základe obhajoby rigorózneho práce „Nárečia juhozápadného Gemera“.

Na tomto mieste pokladáme za vhodné vrátiť sa do obdobia pred udelením titulu PhDr., aby sme si z retrospektívneho pohľadu objasnili, ktoré objektívne aj subjektívne okolnosti zabránili tomu, že rukopis takmer hotovej monografie napokon nevyšiel tlačou.

V úradnom liste z Dekanátu Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity zo dňa 19. marca 1951 oznamujú Š. Tóbikovi, pôsobiacemu vtedy vo funkcii riaditeľa Vyššej hospodárskej školy v Košiciach, že na základe veľmi dobrých posudkov od oponentov jeho dizertačnej práce „Nárečia juhozápadného Gemera. Časť I. Hlásokoslovie“ bude pripustený k „prísnyim skúškam doktorským (rigorózam),“ na ktoré sa môže kedykoľvek prihlásiť po úspešnom absolvovaní fakultnej vedomostnej skúšky.

V ďalšom liste zo dňa 2. júna 1951 Správa Slovenskej akadémie vied a umení oznamuje autorovi, že zaradila do svojho edičného plánu na rok 1951 rukopis jeho diela Nárečia juhozápadného Gemera. Autor listu doc. dr. Jozef Štolc, prednosta sekretariátu Správy SAVU, pripomína, že rukopis treba odovzdať v dvoch exemplároch a zároveň prosí autora, aby obratom oznámil na sekretariát SAVU, v akom stave je pripravovaný rukopis a kedy ho môže záväzne odovzdať na vydanie.

Z obsahu dvoch listov z 12. augusta 1950 a 23. decembra 1950 vyplýva, že Š. Tóbik už pred rigoróznym konaním odovzdal rukopis práce Nárečia juhozápadného Gemera (714 s.) na sekretariát Jazykovedného ústavu SAVU dňa 12. aug. 1950. V druhom liste z 23. decembra 1950 mu prednosta sekretariátu Správy SAVU Jozef Štolc oznamuje, že rukopis práce bol podrobený aprobačnému pokračovaniu a výsledok je kladný. Preto žiada autora, aby „podľa možnosti čo najskôr dodal úplný a všetkými prílohami vystrojený rukopis, písaný strojom (medzerníkom č. 3) na jednej strane kancelárskeho papiera.“ Zároveň ho žiada, aby k rukopisu pripojil osobitné vyhlásenie, že súhlasí s potrebnými redakčnými úpravami, ktoré vykoná Jazykovedný ústav Slovenskej akadémie vied a umení. Posudzovatelia žiadajú, aby autor vyhotovil k práci podrobný abecedný index slov. Záverom listu J. Štolc upozorňuje autora monografie, „že dodanie úplného rukopisu je veľmi naliehavé a nemožno s tým odkladať, pretože sme viazaní plánovaním.“⁹

9 Preskenované kópie celej korešpondencie medzi Š. Tóbikom a predstaviteľmi Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení v Bratislave uverejňujeme v Prílohe.

V úradnom prípise z 11. mája 1950 prof. dr. Štefan Luby a prof. dr. Andrej Sirácky vyzývajú Š. Tóbika, aby poinformoval vedenie Slovenskej akadémie vied a umení o svojich vedeckých plánoch na rok 1951 a v ďalších rokoch. Bola to už druhá výzva adresovaná Š. Tóbikovi, pretože najstarší list od prof. dr. Š. Lubyho (tajomníka Správneho zboru SAVU) a prof. dr. A. Siráckeho (predsedu Správneho zboru SAVU), ktorý sa zachoval v autorovej pozostalosti, je z 26. marca 1949. V liste ponúkajú autorovi možnosť vydať monografiu o nárečiach juhozápadného Gemera vo Vydavateľstve Slovenskej akadémie vied a umení. Žiadajú ho, aby čo najskôr poinformoval vedenie SAVU, ako ďaleko je so spracovaním materiálu a kedy by mohol predložiť definitívny rukopis do vydavateľstva. Pripomínajú, že rukopis sa dáva na posúdenie dvom univerzitným profesorom a ak bude priaznivý posudok, rukopis bude zaradený do edičného programu. Odpoveď na tento prvý list sa nezachovala, Š. Tóbik zareagoval až na výzvu z 11. mája 1950 podrobnou správou, z ktorej uvádzame väčší citát.

Tento citát z autorovej odpovede je dôležitý pre podrobnejšie poznanie dejín slovenskej dialektológie v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. storočia. „Od skončenia vysokoškolských štúdií pracujem na výskume gemerských a najmä juhozápadogemerských nárečí. Na monografii „Nárečia juhozápadného Gemera“ pracujem sústavnejšie od roku 1940, pravda, s väčšími prestávkami pre veľkú zaujatosť v škole. Hlásokoslovie na 700 stranách strojom napísaných mám už skoro hotové a budem ho môcť zaslať začiatkom júla, nie ako bolo sľúbené na schôdzke Dialektologickej komisie SAVU v Bratislave, už koncom apríla alebo mája. Pre úradné zaneprázdnenie a chorobu som sa z práce musel vypnúť a tak som sľub nemohol dodržať. – Tvaroslovie asi na 300 – 400 stranách chcem napísať v lete a v septembri, takže celá monografia by mohla byť na 1.000 – 1.100 stránkach hotová asi koncom septembra t. r. Potom chcem pracovať na normatívnej mluvnici slovenskej najmä vzhľadom na potreby školské (odborné školy a poslucháči Pedagogickej fakulty).“¹⁰ List nie je dátovaný, ale

10 Š. Tóbik od 20. 10. 1950 začal externe prednášať na pobočke Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach a od 1. 10. 1952 bol prijatý za interného pracovníka košickej pobočky Pedagogickej fakulty SU. Ku dňu 31. 10. 1952 rozviazal pracovný pomer a ukončil funkciu riaditeľa Vyššej hospodárskej školy v Košiciach. Od 1. 11. 1952 bol menovaný za vedúceho Katedry slovenského jazyka a literatúry pri pobočke Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave so sídlom v Prešove. (Podrobnejšie

z obsahu vyplýva, že Š. Tóvik ihneď reagoval na výzvu zo SAVU v Bratislave, mohlo to byť ešte v máji 1950.

Ako vidno, kolegovia a spolupracovníci Š. Tóbika pôsobiaci v Jazykovednom ústave SAVU vedeli o tom, že napísal hodnotnú monografiu o nárečiach juhozápadného Gemera. Preto ho vyzývali, aby hotový rukopis poslal na posúdenie a na základe recenzných posudkov ho upravil a pripravil na vydanie vo Vydavateľstve Slovenskej akadémie vied a umení. Jedno je isté, že autor spomínaný rukopis predložil na rigorózne konanie, na základe ktorého získal titul Philosophiae Doctor na svojej alma mater v roku 1951. Avšak v ďalšej práci na úprave rukopisu na základe pripomienok posudzovateľov nepokračoval. Nezachovali sa o tom žiadne údaje. Bola to rozsiahla práca, nevieme, či mal hotové mapy, ktoré spomínal vo svojich správach z prázdninových štúdií, ale monografia v podstate bola hotová. Chýbali mapy, záver, cudzojazyčné resumé, abecedný index slov. Taktiež nedokončil druhú časť monografie venovanú opisu tvaroslovia juhozápadogemerských nárečí, v rozsahu cca 300 – 400 strán, ktorú hodlal napísať v lete 1950, ako napísal v odpovedi na výzvu zo Slovenskej akadémie vied a umení o odovzdaní rukopisu do vydavateľstva (pozri vyššie).

Tak sa skončila anabáza, osud jednej hodnotnej monografie o nárečiach v juhozápadnom Gemeri. Monografia ostala v rukopise, uložená v obale čakala na svojho vydavateľa, čakala, kedy sa naplní jej osud, kedy nájde svojich čitateľov, kedy sa dostane k svojim študentom a bádateľom slovenských nárečí doma i v zahraničí, kedy obohatí zoznam vydaných kníh zo slovenskej dialektológie a jazykovedy.¹¹

R. Matlovič: Biografické kalendárium. In: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / Gemerská nárečová čítanka. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 397 – 398).

¹¹ Nebol to ojedinelý prípad v slovenskej jazykovede, keď autor pre svoje mimoriadne zaplnenie nestihol vydať svoju knihu. Na vydanie monografie **K najstarším dejinám slovenského jazyka** (rukopis bol hotový koncom roka 1938) čakal jej autor akademik **Ľudovít Novák** (1908 – 1992), zakladateľ modernej slovenskej jazykovedy v 30-tych rokoch 20. stor. a Slovenskej akadémie vied a umení (1943), vyše štyridsať rokov. (Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1980. 352 s.).

Jozef Orlovský (1908 – 1990) svoj výskum gemerských nárečí, ktorému sa venoval od tridsiatych rokov minulého storočia, úspešne zavíšil vydaním dvoch monografií až v závere svojej aktívnej tvorivej činnosti: **Stredogemerské nárečia**. Martin: vydalo Vydavateľstvo Osveta pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobotě v roku 1975. 272 s. **Gemerský nárečový slovník**. Martin: vydalo Vydavateľstvo Osveta pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobotě v roku 1982. 424 s. („Tak heslá budúceho gemerského slovníka, ktorý hodlám zostaviť aj s kolegom Adalbertom Aranyom, pekne rastú“, píše J. Orlovský v správe o nárečovom výskume za rok 1936, s. 40. – Carpatica I, sv. II, řada A, číslo 3, s. 38 – 41.).

Za istý zlom v Tóvikovej vedeckovýskumnej činnosti možno pokladať jeho prechod zo strednej školy na vysokoškolské pracovisko na košickej pobočke Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave v roku 1950 a neskôr od roku 1952 na prešovskej pobočke. K jeho náročnej pedagogickej a vedeckovýskumnej činnosti pribudla aj organizačná práca a bohatá aktivita v akademických funkciách. Keď si pozrieme jeho publikačnú činnosť v uvedenom období, musíme konštatovať, že v roku 1957 publikoval iba jednu štúdiu z dialektológie *Členenie a charakteristika gemerských nárečí*. (So 6 mapami), v ktorej predstavil svoju novú koncepciu výskumu gemerských nárečí ako celku.¹² Táto štúdia signalizovala, že od spracovania nárečí jedného regiónu prechádza k výskumu gemerských nárečí na celom území bývalej Gemerskej stolice a že výsledky výskumu z rukopisu *Nárečia juhozápadného Gemera* začlení do širšieho celogemerského i celoslovenského kontextu.

Správnosť nášho predpokladu potvrdzuje jeho intenzívna práca v druhej polovici 60-tych rokov minulého storočia na príprave veľkej monografie o nárečiach rodného kraja pod názvom *Gemerské nárečie I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*, ktorá mala vyjsť v edícii Gemerské vlastivedné pohľady pri Gemerskej vlastivednej spoločnosti. Hotový rukopis v rozsahu 663 strán napísaných na písacom stroji na firemnom papieri vyda-

Eugen Jóna (1909 – 2004) tiež začínal výskum novohradských nárečí v tridsiatych rokoch, o čom podával správy v časopise *Carpatica* (1936, s. 18 – 24; 1940, s. 174 – 176). Vydania monografie **Novohradské nárečia** sa však nedožil. (Bratislava: Veda 2009. 164 s.). Prácu pripravil na vydanie z jeho pozostalosti Pavol Žigo pri príležitosti stého výročia narodenia. Avšak E. Jóna avizoval už v roku 1936 vo svojej štúdii *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. (In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 131) vydanie monografie *o nárečí severovýchodného Novohradu*, ktorej prvá časť mala vyjsť „v najbližšom čase“ v Spisoch Jazykového odboru Matice slovenskej.

K aktívnym bádateľom slovenských nárečí v medzivojnovom období, ktorý spolu s predchádzajúcimi jazykovedcami patrí ku zakladateľskej generácii slovenskej jazykovedy, patrí prof. PhDr. **Jozef Štolc**, DrSc. (1908 – 1981). Ako uvádza editor I. Ripka, autor stačil pred svojou smrťou ukončiť a upraviť rukopis monografie **Slovenská dialektológia**. Práca, ktorá má charakter vysokoškolskej učebnice, vyšla vo vydavateľstve Veda v Bratislave v roku 1994. (178 s. +37 máp).

V tomto kontexte nemôžeme nespomenúť posmrtné vydaný jazykový atlas ukrajinských (rusínskych) nárečí na východnom Slovensku, ktorého autorom je **Vasil' Latta** (1921 – 1965), najlepší znalec týchto dialektov východoslovenského pôvodu: **Атлас українських говорів Східної Словаччини**. (Навукове і картографічне доопрацювання та упорядкування З. Ганудель – І. Ріпка – М. Сополіга.) Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave – Oddelenie ukrajinskej literatúry v Prešove 1991. 552 s.

12 In: Jazykovedné štúdie. 2. Dialektológia. Red. J. Štolc. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1957, s. 86 – 120.

vateľstva Obzor v Bratislave autor odovzdal do redakcie Gemerskej vlastivednej spoločnosti tesne pred svojou predčasnou smrťou v roku 1969. Domnievame sa, že toto dielo o gemerských nárečiach mohol prof. Š. Tó bik napísať v rokoch 1966 – 1969, pretože vedecká úloha s názvom *gemerské nárečia* nebola začlenená do jeho programu vedeckovýskumnej činnosti na roky 1954 – 1965. Vyplýva to zo Správy o vedeckovýskumnej činnosti za kalendárny rok 1965, v ktorej podáva podrobné informácie o riešení troch nových tém. Tieto čiastkové úlohy boli zaradené medzi tzv. rezortné úlohy a ich riešenie bolo koordinované z pražského centra Československej akadémie vied.

(1) **Slovník východoslovenských nářečí**, úloha čís. 27.02.-4a, zač. 1954 – koniec 1965, koord. akad. B. Havránek. Uvádžeme niekoľko faktov z tejto správy, ktorú podával Štefan Tó bik na vedecké oddelenie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika, pretože ide o rozsiahlu prácu, o ktorej sa v slovenskej dialektológii málo vie. „V roku 1965 pribudlo excerpovaním vlastných nárečových textov ďalších 20.000 lístkov. Dovedna má Slovník 175.000 vyplnených slovníkových lístkov z oblasti celého východného Slovenska. Teraz ich už bude treba event. ďalej dopĺňovať, triediť, abecedne prepísať a dať do tlače. Tento *tezaurus východoslovenských nářečí* ostane na katedre a bude sa postupne ešte rozmnožovať ďalšími jednotkami, slovami. Plánovaná úloha bola v podstate splnená.“

Táto rozsiahla kartotéka, v ktorej je ukryté lexikálne bohatstvo východoslovenských nárečí, ostala v archíve Katedry slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ a v ďalších rokoch sa v práci nad slovníkom už nepokračovalo. Bola veľká škoda, že katedra neposkytla celú túto kartotéku Jazykovednému ústavu Ľudovíta Štúra SAV, kde sa už od začiatku sedemdesiatych rokov pracovalo nad koncepciou Slovníka slovenských nárečí (Veda, I. zv. 1994, II. zv. 2004).

(2) **Štúdie o východoslovenských nářečiach**, úloha čís. 27.02.-4b, zač. 1954 – koniec 1965, koord. akad. B. Havránek. „Plánovaná úloha splnená. Získal sa ďalší nárečový materiál a najmä lexikálne a slovotvorné dotazníky Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied z viacerých východoslov. obcí, mapovalo sa, aby sa mohlo prikročiť k podrobnému členeniu východoslovenských nárečí. Pôvodná časť len o slovníku bola rozšírená aj na javy hláskoslovné a tvaroslovné i slovotvorné a syntaktické, nakoľko počas prípravy obsiahlej štúdie odpadol spolupracovník prof. dr. J. Štolc, ktorý túto časť mal vypracovať.“

Výsledky riešenia tejto úlohy Š. Tóbik publikoval v dvoch štúdiách. *Východoslovenské nárečia. (Úvod do ich ďalšieho výskumu a štúdia.)* In: Nové obzory. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska. 7. Red. I. Sedlák. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1965, s. 235 – 268, rus. a nem. res. s. 268.

Nárečie Prešova. In: Dejiny Prešova. 2. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1965, s. 319 – 325.

(3) **Štúdie o jazyku starých písomných pamiatok**, čís. 27.02 -4c, koord. akad. B. Havránek.¹³ „Plánovaná úloha na rok 1965 splnená. Riešiteľ opísal tzv. Štítické štatúty z r. 1610 a asi 150 listín baníckych, vlastných i nevlastných a napísal 1 štúdiu o jazyku tzv. Muránskych cirkevno-obecných artikulov z r. 1585.“

V závere správy sa Š. Tóbik sťažuje na nedostatok času a odbornej pomoci, pretože mu pomáhali iba pomocné vedecké sily. Jeho návrh na vyplácanie honoráru za odbornú prácu pre pomocné vedecké sily v čase letných prázdnin však vedenie fakulty neprijalo.

Toto sú veľmi dôležité fakty o tom, aký široký bol výskumný záber prof. Š. Tóbika, ako sa trápil s nedostatkom odbornej pomoci, pretože katedra slovenského jazyka a literatúry, ktorú založil a viedol od svojho vzniku v roku 1952, sa len budovala a každý člen mladého pracoviska mal svoje riešiteľské úlohy a vedeckovýskumné plány. Jeho jedinými pomocníkmi boli pomocné vedecké sily a kancelárske sily, ktoré navrhoval preradiť do kategórie odbornej sily. Aj tento jeho návrh bol zamietnutý.

Od roku 1959, keď bola zriadená Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, sa okruh bádateľských tém Š. Tóbika rozšíril o šafárikovskú problematiku, vďaka čomu jeho výskum získal slavistický rozmer. Najprv publikoval rozsiahlu štúdiu *Šafárikov jazyk*,¹⁴ v ktorej podrobil analýze nielen jazyk svojho slávneho gemerského rodáka a spoluzakladateľa slavistiky, ale aj jeho názory na slovenčinu a na

13 Začiatok a koniec riešenia tretej úlohy autor neuvádza. Všetky tri úlohy majú rovnaké číslo i toho istého hlavného koordinátora. Preto sa domnievame, že môže ísť o rovnaký rok začiatku i konca riešenia úloh (zač. 1954 – 1965). Našu domnienku potvrdzuje jeden bibliografický údaj o publikovaní štúdie z problematiky výskumu starých písomných pamiatok. Porov. Š. Tóbik: *Zo Štiavnických listov z r. 1529 – 1600*. In: Jazykovedné štúdie. 6. Štúdie a pramene k dejinám jazyka slovenskej národnosti. Red. E. Pauliny. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1961, s. 259 – 266.

14 Š. Tóbik: *Šafárikov jazyk*. In: Sborník šafárikovský, venovaný z príležitosti 100. výročia smrti P. J. Šafárika V. medzinárodnému sjazdu slavistov v Sofii 1963 (Sborník Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. 2. 1961.) Red. Š. Tóbik. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1962, s. 91 – 190.

jej miesto v rodine slovanských jazykov. Táto téma bola aktuálna, keďže zborník, v ktorej text bol uverejnený, vyšiel pri príležitosti V. medzinárodného zjazdu slavistov 1963 v Sofii. V roku 1966 vydáva monografiu *Šafárikov a Kollárov jazyk. (Príspevok k vývinu českého a slovenského spisovného jazyka v období národného obrodzenia)*, ktorá prináša charakteristiku doby a jazykových pomerov na Slovensku v období Šafárikovej a Kollárovej mladosti, názory týchto dvoch veľkých Slovákov na vzťah slovenčiny a češtiny, na jazykovú prax v ich období, charakteristiku Kollárovho a Šafárikovho jazyka z hľadiska dynamiky jazykového vývinu v období národného obrodzenia. Bola to jediná monografia, ktorá vyšla za života prof. Š. Tóbika.

Ani táto problematika nie je zahrnutá medzi výskumné témy z rokov 1954 – 1965, o ktorých sme hovorili v predchádzajúcich riadkoch. Bola to ďalšia digresia od jeho plánov napísať a vydať kompendium o gemerských nárečiach.¹⁵ Výskum gemerských nárečí mal centrálné miesto vo vedeckovýskumnej činnosti prof. Š. Tóbika počas celého jeho života. Bola to téma, ku ktorej sa vždy rád vracal a ktorej sa venoval aj napriek pribúdajúcim novým výskumným úlohám, ktoré rozširovali jeho bádateľský záber a ktoré zabraňovali tomu, aby dokončil a vydal svoje dva takmer hotové rukopisy. Keď si uvedomíme, že na všetky úlohy, ktoré mu plynuli z jeho akademických, pedagogických a vedeckovýskumných povinností, bol sám a že jedinými jeho pomocníkmi bolo zopár pomocných vedeckých síl z radov poslucháčov slovenského jazyka a literatúry a jedna administratívna sila, o to viac musíme vyjadriť obdiv k jeho dielu, ktoré aj napriek nepriazni osudu napísal. Zasluguje si preto našu úctu a uznanie.

V *Encyklopédii jazykovedy* (J. Mistrík et al. 1993, s. 455) je uverejnené heslo **Tóvik, Štefan**, v ktorom sa okrem stručných životopisných údajov uvádza ako jediná jeho monografia *Šafárikov a Kollárov jazyk*. Ani zmienka tam nie je o tom, že v rukopise ostalo jeho veľ-

¹⁵ Informáciu o tom, že Š. Tóvik plánoval vydať **kompendium o gemerských nárečiach** pozostávajúce z viacerých zväzkov, prináša po prvý raz J. Štolc, ktorý najlepšie poznal vedecké plány a túžbu vydať rozsiahle rukopisy prác o gemerských nárečiach svojho dlhoročného spolupracovníka a priateľa. „Tesne pred dosiahnutím šesťdesiateho roku svojho života pripravil na vydanie výber z gemerského materiálu, v ktorom podáva textový materiál z každej gemerskej lokality. Tento výber autor myslel ako prvý diel *plánovaného kompendia o gemerských nárečiach* a nazval ho *Gemerské nárečia I. Členenie s charakteristikou a čítanka*. Dielo vydáva Gemerská vlastivedná spoločnosť.“ (J. Štolc: Univ. prof. PhDr. Štefan Tóvik zomrel. – Slavica Slovaca, 5. 1970, s. 103 – 104).

dielo *Gemerské nárečie I. Gemerská nárečová čítanka* (s členením, charakteristikou a mapami). (663 s.). a *Gemerské nárečie II. (Nárečia juhozápadného Gemera. Hlásokoslovie)* (728 s.), ktoré malo vyjsť vo vydavateľstve Obzor v roku 1971 a 1974 v rámci edície *Gemerské vlastivedné pohľady pri Gemerskej vlastivednej spoločnosti* so sídlom v Rimavskej Sobote. Rukopis celého dialektologického diela odovzdal Š. Tóvik tesne pred svojou smrťou do redakcie vydavateľstva. O tom sa predsa vedelo nielen na Katedre slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ, ktorú dlhé roky budoval a viedol, ale aj v širších jazykovedných kruhoch na Slovensku. Naozaj sa už v tom čase nepredpokladalo, že rukopis sa raz nájde a že uzrie svetlo sveta v podobe piatich tlačенých kníh? Istý anonymný vydavateľ starých tlačí napísal priam prorocké slová: dielo, ktoré ostalo v rukopise, akoby ani nejestvovalo.

Monografia *Nárečia juhozápadného Gemera*, ktorá vychádza v dvoch častiach, je súčasťou kompendia o gemerských nárečiach GEMERSKÉ NÁREČIA I – III, ktoré napísal prof. Štefan Tóvik v rozpätí rokov 1929 – 1969. Celý dialektologický spis autor zanechal v rukopise, nedožil sa „ovocia svojej celoživotnej tvrdej roboty“, ako napísal J. Štolc (1970, s. 103). Spis vychádza až po mnohých rokoch od svojho vzniku a zaradil sa medzi základné práce o gemerských nárečiach, na ktoré sa bude musieť odvolávať a z ktorého bude musieť čerpať každý ďalší bádateľ týchto dialektov. Zároveň dielo zaplnilo biele miesto na mape výskumu a poznania slovenských nárečí z jazykovozemepisného hľadiska. Gemer už viac nepatrí k tým regiónom Slovenska, ktoré nemajú podrobnú monografiu o svojich archaických a bohato diferencovaných nárečiach. Tá vnútorná diferenciácia gemerských nárečí je svedectvom interných vývinových procesov prebiehajúcich v starej slovenčine v období medzi 10. – 15. stor. Kompendium o gemerských nárečiach, ktoré postupne vychádza vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, je nevyčerpatelným prameňom poznania súčasného stavu gemerských dialektov a zároveň aj slovenského jazyka a jeho interného vývinu.

Júlia Dudášová-Kriššáková

I.

1. LITERATÚRA

ARANY, Adalbert Ladislav: Zprávy o dialektologických štúdiách v Gemeri v doline Slanskej. – *Carpatica*, 1, zv. 1, s. 190 – 226.

BARTHOLOMAEIDES (Bartholomaeides), Ladislav Bohuslav: De Bohemis Kishontensibus antiquis et Hodiernibus Commentatio Historica... Wittenbergae, XDCCLXXXIII 1783. (O malohontských Čechoch starých i nových).

BARTHOLOMAEIDES, Ladislav: Inclyti Superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico. Statistica. Leutschoviae 1806 – 1808. (Dejepisné, zemepisné a štatistické ведомosti o Gemerskej župe).

BOTTO, Július: Starí a terajší husiti gemersko-malohontskí. Historický úryvok. – *Slovenské pohľady*, 6, 1886, s. 85 – 89.

BOTTO, Július: Z nárečí Balockej doliny v Gemerskej stolici. – *Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti*, XVI, 1913, s. 106 – 109.

BOUTELJE, Abraham Elias: Zwei Gemermundarten. In: *Věstník Královské české společnosti nauk*. Praha 1929, s. 1 – 122.

Carpatica (čas.). Zprávy členů Dialektologické komise Učené Společnosti Šafaříkovy o studiu slovenských nářečí. (Podává prof. Václav Vážný). Vydává Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu v Praze, Svazek Ia, 1936, Svazek 2, 1939.

Československá vlastivěda. 3. Jazyk. Ed. O. Hujer. Praha 1934.

DAUZAT, Albert: *La géographie linguistique*. Paris 1922.

FRANCISCI-RIMAVSKÝ, Ján: Slovenské pohľady. Pozri Pavol Dobšinský.

DOBŠINSKÝ, Pavol: Prostonárodné slovenské povesti. 1 – 8. Turč. Sv. Martin 1880 – 1883.

- GARAJ, Ján: K chronológii zmien y > e, ý > ej, 'u > i v hornopiel'skom nárečí. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 124 – 130.
- GEBAUER, Jan: Historická mluvnice jazyka českého. Díl I. Hláskosloví. V Praze a ve Vídni. Nákladem F. Tempského 1894.
- Gömör és Kis-Hont vármegye nemes családjai. I – II. Kolozsvár 1909.
- HODŽA, Michal Miloslav: Epigenes Slovenicus, Leutschoviae 1847.
- HODŽA, Michal Miloslav: Dobruo slovo Slovákomi, súcim na slovo. Nákladem Tatrina. Číslo II. V Levoči tlačou Jana Werthmüllera a sina 1847.
- HEŘMANSKÝ, František: Činnost' Jazykového odboru Matice slovenskej. In: Sborník Matice slovenskej, 1, 1922/1923, s. 27 – 31.
- HANDZO, Ján Ctibor: Prázdné sú kolisky. (Evanjelická rozprávka). Vydáva Spolok Transcius v Liptovskom Sv. Mikuláši 1938.
- CHALOUPECKÝ, Václav: Staré Slovensko, Bratislava 1923.
- ISAČENKO, Alexander Vasilievič: Narečje vasi Sele na Rožu. Ljublana 1939.
- JÓNA, Eugen: O povahe velár v strednej slovenčine. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 34 – 38.
- JÓNA, Eugen: Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 131 – 140.
- JÓNA, Eugen: Ukážky z ipel'ského nárečia v Novohrade. In: Jazykovedný sborník I – II, 1946 – 1947, s. 107 – 115, 474 – 476.
- JÓNA, Eugen: Novohradské nárečia. Ed. P. Žigo. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2009.
- KOLLÁR, Samuel: De situ terrae Kis-Honthanae. In: Sollenibus Bibliothecae Kis-Honthanae, XV, 1823.
- KUZMÁNY, Karol: Slnce a stromy. In: A. V. Šembera: Základové dialektologie československé. Ve Vídni. Nákladem spisovatelovým 1864, s. 136 – 137. (Autor pretlmočil text rozprávky do breznianskeho nárečia.).
- LIŠKA, Jozef: K otázke pôvodu východoslovenských nárečí. S mapou izoglos. 1. vyd. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská

1944. 83 s. Predtým publikované v Slovenskej reči, 9, 1941/42 – 10, 1942/43.
- MIHÁL, Ján: Zvláštnosti zvolenského hláskoslovía. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 92 – 98.
- MIHÁL, Ján: Nárečové ukážky zo zvolenského Horehronia. In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 183 – 185.
- MIHÁL, Ján: Tvaroslovné zvláštnosti z okolia Slovenskej Ľupče. In: Sborník Matice slovenskej, 16 – 17, 1938 – 1939, s. 84 – 98.
- NOVÁK, Ľudovít: Prípady rat-, lat- za psl. ořt-, ořt- v slovenčine. (Ich zemepisné rozšírenie a výklad s mapou). In: Sborník na počesť Jozefa Škultétyho. Martin: Matica slovenská 1933, s. 576 – 606.
- NOVÁK, Ľudovít: Problémy a úlohy slovenskej jazykovedy. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 1 – 14.
- NOVÁK, Ľudovít: Jazykovedné glosy k československej otázke. 1. vyd. Martin: Matica slovenská 1935; 2. vyd. 1936.
- NOVÁK, Ľudovít: Kontrakcia v strednej slovenčine. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 15 – 34.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Nárečové slová, Tisovský Hámor. – Slovenská reč, 3, 1941, s. 260 – 266.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Nárečové texty z Gemera. – Linguistica Slovaca, 4 – 6, 1946 – 1948, s. 332 – 346.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Hláskoslovie nárečí Muránskej doliny – Linguistica Slovaca, 4 – 6, 1946 – 1948, s. 154 – 173.
- ORTVAY, Tibor: Magyarország Egyházi földleírása a XIV század elején I – II, Budapest 1891.
- PAULINY, Eugen: Príspevok k určeniu niektorých významných izoglós týkajúcich sa nárečia detvianskeho. – Bratislava (čas.), 9, 1935, s. 389 – 397.
- PAULINY, Eugen: Skloňovanie substantív v nárečí detvianskom. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 141 – 153.
- PAULINY, Eugen: Ukážky z detvianskeho nárečia. In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 180 – 182.
- PASTRNEK, František: Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn. Wien 1888.

- PASTRNEK, František: Študovanie slovenčiny. – Slovenské pohľady, 13 – 15, 1893 – 1895.
- FRANCISCI-RIMAVSKÝ, Janko: Slovenskje Povesti. Zv. 1. Levoča 1845.
- SAUSSURE, Ferdinand de: Cours de linguistique générale. Paris, 1916.
- Spisy jazykového odboru Matice slovenskej. 1. Sborník na počesť Jozefa Škultétyho. Matica slovenská. Turčiansky Sv. Martin 1933. 606 s.
- Soznam obcí v republike Československej. Diel II. Soznam obcí na Slovensku. Bratislava 1949.
- SZABÓ, Jozef: Zprávy o sbieraní nárečového materiálu v Gemeri v Muránskej doline. – Carpatica, 1, zv. 1, 1936, s. 187 – 189.
- SZABÓ, Jozef: Ukážky z gemerských nárečí. Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 209 – 213.
- SZABÓ, Jozef: Zprávy o sbieraní nárečového materiálu v Gemeri, v Muránskej a Ratkovskej doline a v Horehroní. – Carpatica, 2, 1940, s. 184 – 187. (Za rok 1936 s. 184 – 186; za rok 1937 s. 186 – 187).
- SZABÓ, Jozef: Nárečové slová. Tisovský Hámor (Gemer). – Slovenská reč, 8, 1940/41, s. 260 – 266.
- STANISLAV, Ján: Liptovské nárečia. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1932. (564 s. + 12 máp).
- ŠKULTÉTY, August Horislav – DOBŠINSKÝ, Pavol: Slovenské povesti. I – II, Rožňava 1858; III – VI, Banská Štiavnica 1859.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Cudzie slová v slovenčine. – Slovenské pohľady, 22, 1902, s. 633 – 651 a 755 – 764.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Osudy Slovenska a slovenskej reči po zaniknutí Veľkej Moravy. – Slovenské pohľady, 38, 1922, s. 65 – 75.
- ŠEMBERA, Alois Vojtěch: Základové dialektologie československé. Ve Vídni. Nákladem spisovatelovým 1864.
- ŠMILAUER, Vladimír: Jazykový materiál slovenských listín do r. 1300 – Listy filologické, 60, 1933, s. 126 – 149.
- ŠMILAUER, Vladimír: Vodopis starého Slovenska. Praha a Bratisla-

- va: Nákladem Učené Společnosti Šafaříkovy v Bratislavě vytiskla Státní tiskárna v Praze 1932. 564 s. (s 3 mapami).
- ŠTÚR, Ludevít: Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí. V Prešporku 1846. V tlačiarňi K. F. Wiganda a sina.
- TÓBIK, Štefan: Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera. 1. časť. (S mapou). – Bratislava (čas.), 8, 1934, s. 67 – 76.
- TÓBIK, Štefan: Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera. 2. časť. – Bratislava (čas.), 9, 1935, s. 368 – 378.
- TÓBIK, Štefan: Tvary na -ch v nárečiach juhozápadného Gemera. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 89 – 92.
- TÓBIK, Štefan: Kvantita gemerských nárečí. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 109 – 123.
- TÓBIK, Štefan: Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská. (S 2 mapami.). In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 104 – 130.
- TÓBIK, Štefan: Striednice za praslov. *ort-, *olt- v gemerských nárečiach. (S mapou.). – Linguistica Slovaca, 1 – 2, 1939-40, s. 208 – 219, nem. res. s. 219.
- TÓBIK, Štefan: Zprávy o sbieraní a štúdiu nárečí gemerských, najmä z juhozápadného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-novohradskej a z východného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-spišskej. – Carpatica, 1, zv. 1, 1936, s. 181 – 186. (Za rok 1933 s. 181 – 183; za rok 1934 s. 183 – 185 a za rok 1935, s. 185 – 186).
- TÓBIK, Štefan: Zprávy o výsledkoch prázdninových štúdií gemerských nárečí. (za rok 1936, s. 177 – 180; za rok 1937, s. 180 – 183; za rok 1938, s. 183). – Carpatica, I, sv. 2, č. 3, 1940, s. 177 – 183.
- TÓBIK, Štefan – ŠTOLC, Jozef: Príspevky k spišskej a gemerskej dialektológii. Bratislava: Slovenská učená spoločnosť 1940, s. 23 – 36.
- TRÁVNÍČEK, František: Příspěvky k dějinám českého jazyka. Brno 1927.
- VANSOVÁ, Terézia: Zbrané spisy. Danko a Janko. Banská Bystrica 1924.

- VÁŽNÝ, Václav: Slovenský jazyk. (O prvých výsledkoch sbierania nárečového materiálu na Slovensku metódou dotazníkovou). – Slovenské pohľady, 38, 1922, s. 99 – 104, 162 – 171, 227 – 235 a 298 – 302.
- VÁŽNÝ, Václav: O prvých výsledkoch sbierania nárečového materiálu na Slovensku metódou dotazníkovou. In: Sborník Matice slovenskej, 1, 1922/1923, s. 23 – 26, 94 – 96 a 184 – 188 (s mapovou prílohou).
- VÁŽNÝ, Václav: O niektorých význačných formách v nárečiach slovenských. In: Sborník Matice slovenskej, 1, 1922/1923, čís. 7-8, s. 109 – 115.
- VÁŽNÝ, Václav: Príspevky k slovenskému dialektickému slovníku. In: Sborník Matice slovenskej, 2, 1924, s. 10 – 16, 73 – 77, 180 – 199.
- VÁŽNÝ, Václav: Slovenský lokál pl. na -iech. In: Sborník Matice slovenskej, 3, 1925, s. 151 – 156.
- VÁŽNÝ, Václav: Nové doklady starých konzonantických tvarov lokálu plurálu miestnych mien kmeňov na -n. In: Sborník Matice slovenskej, 4, 1926, s. 80 – 87.
- VÁŽNÝ, Václav: Dva slovesné tvary. In: Sborník Matice slovenskej, 6, 1928, s. 30 – 54, 80 – 89, 107 – 135.
- VÁŽNÝ, Václav: Slovo „čert’až“ alebo „čier’až“ v slovenštině. – Bratislava, čas. Učené Společnosti Šafaříkovy, 1932, VI, s. 462 – 466.
- VÁŽNÝ, Václav: Nářečí slovenská. In: Československá vlastivěda. 3. Jazyk. Ed. O. Hujer. Praha 1934, s. 219 – 310.

2. SKRATKY

Skratky nárečových oblastí

Blždol.	Blžská dolina
Blždolsev.	Blžská dolina severná
Blždolstred.	Blžská dolina stredná
Blždoljuž.	Blžská dolina južná
Rimdol.	Rimavská dolina
Rimdolsev.	Rimavská dolina severná
Rimdolstred.	Rimavská dolina stredná
Rimdoljuž.	Rimavská dolina južná
Sušdol.	Sušianska dolina
Sušdolsev.	Sušianska dolina severná
Sušdolstred.	Sušianska dolina stredná
Sušdoljuž.	Sušianska dolina južná
Skupkys.-šolt.	Skupina kysucko-šoltýska
Vrš.	Vršky
vršsev.	vršky severné
vršstred.	vršky stredné
vršjuž.	vršky južné
sevpol.	severná polovica
južpol.	južná polovica
koloniz. alebo kolon. oblasť	kolonizovaná oblasť

Skratky obcí

1. Bab.....Babinec na vršjuž.
2. Brád. Brádno na vršsev.
3. Budik. Budikovany na Blždoljuž.
4. Brez. pozri RimBrez. (Rimavské Brezovo)
5. Čerenč. Čerenčany na Rimdoljuž.
6. Dráb. Drábsko v skup. kys.-šolt.

7. Ďub. Ďubákovo
8. Drienč. Drienčany na Blždoljuž.
9. Hač. Hačava na Rimdolsek.
10. Hnúš., Hn. Hnúšť'a na Rimdolsek.
11. Host. Hostišovce na Blždoljuž.
12. Hrach. Hrachovo na Rimdoljuž.
13. HrnčZal. Hrnčiarske Zalužany na Sušdoljuž.
14. Hruš. Hrušovo na Blždolstred.
15. Klen. Klenovec na Rimdolsek.
16. Koc. Kociha na Rimdoljuž.
17. Kok. Kokava nad Rimavicou
18. Krask. Kraskovo na vŕšjuž.
19. Krok. Krokava na vŕšsev.
20. Kyj. Kyjatice na vŕšstred.
21. Kys. Kysuca v skup. kys.-šolt.
22. Lik. Likier na Rimdolsek.
23. Lip. Lipovec na Blždolsek.
24. Lom. Lom nad Rimavicou v skup. kys.-šolt.
25. Luk. Lukovištia na vŕšjuž.
26. MTer. Malé Teriakovce na Rimdoljuž.
27. Mel. Meleched', teraz Teplý Vrch na
Blždoljuž.
28. NSkál. Nižný Skálnik na Rimdoljuž.
29. Ostr. Ostrany na Blždolstred.
30. Pap. Papča na Blždolstred.
31. Pol. Polom na vŕšsev.
32. Pond. Pondelok na Sušdolsek.
33. Popr. Poproč na vŕšsev.
34. Pot. Potok na Blždolsek.
35. Príb. Príboj na Rimdolstred.
36. RatZdych. Ratkovská Zdychava na Blždolsek.
37. Rim. Rimavica na Rimdolstred.
38. RimBaňa, RBaňa. Rimavská Baňa na Rimdolstred.
39. RimLeh., Leh. Rimavská Lehota na Rimdolstred.
40. RimBrez. Rimavské Brezovo na Rimdolsek.
41. RimPí. Rimavská Píla na Rimdolsek.
42. RimZal. Rimavské Zalužany na Rimdolstred.
43. Rov. Rovné na Blždolsek.

44. Sel. Selce na Sušdolstred.
45. Sliz. Slizké na Blždoljuž.
46. SlovZah. Slovenské Zahorany na Rimdoljuž.
47. Striež. Striežovce na Blždolstred.
48. Suš. Sušany na Sušdoljuž.
49. Šolt. Šoltýska v skup. kys.-šolt.
50. ŠpPole. Španie Pole na Blždolsev.
51. Tis. Tisovec na Rimdolsev.
52. TisHám aj Hám. Tisovský Hámor, Hámor
53. Utek. Utekáč (nad Kokavou nad Rimavicou)
54. TepVrch. Teplý Vrch (do 1948 Meleched',
pozri Mel.)
55. Val'. Val'kovo na Sušdolsev.
56. VSu. Veľká Suchá na Sušdoljuž.
57. VTer. Veľké Teriakovce na Rimdoljuž.
58. Vrb. Vrbovce na Rimdoljuž.
59. VyšPok. Vyšná Pokoradz na Rimdoljuž.
60. VSkál. Vyšný Skálnik na Rimdoljuž.

Iné skratky

Skratky pádov, rodu a čísla:

ak.	akuzatív – 4. pád
dat.	datív – 3. pád
gen.	genitív – 2. pád
inštr.	inštrumentál – 7. pád
lok.	lokál – 6. pád
nom.	nominatív – 1. pád
vok.	vokatív – 5. pád
mask.	masculinum – mužský rod
fem.	femininum – ženský rod
neutr. aj n.	neutrum – stredný rod
sg.	singulár – jednotné číslo
pl.	množné číslo
j. č.	jednotné číslo
mn. č.	množné číslo
r.	rod

muž.	mužský
žen.	ženský
stred.	stredný

Všeobecné skratky

a i.	a iné
ap. (a pod.)	a podobne (podobne)
anal. (analog.)	analogicky
atď.	a tak ďalej
asimil.	asimilácia, spodobovanie
disimil.	disimilácia, rozlíšenie
dol.	dolina
franc.	francúzsky
Gem.	Gemer, gemerský
ital.	italský
lat.	latinsky i latinský
maď.	maďarsky i maďarský
nem.	nemecky i nemecký
napr.	napríklad
nasl. i nasled.	nasledovný, nasledovné, nasledujúce
obl.	oblasť
pol.	polovica
sev.	severný, severne
slovan.	slovanský
slov.	slovensky, slovenský

3. ÚVOD

Nárečia rodného Gemera som začal študovať hneď na počiatku svojich univerzitných štúdií v Bratislave v roku 1928. Vtedy mi ako prvosemestrákovi dal opísať čiastku svojej dizertácie o liptovských nárečiach vtedajší asistent, terajší univ. profesor Dr. Ján Stanislav. To bol prvý podnet. Druhým bol stále živý záujem o gemerské nárečia univ. prof. Dr. Václava Vážneho. Jemu som vyplnil nárečové matičné dotazníky najprv z rodnej obce Hnúšte a postupne z celého jej okolia a pre chystané nárečové monografie a práce som mu zisťoval celý rad potrebných izoglos najmä javov nárečí juhozápadného Gemera.

Takto vznikla už roku 1932 monografia, resp. seminárna domáca práca o hláskosloví Rimavskej doliny, ktorú som podal v seminári prof. Dr. Františka Ryšánka. Zásluhou prof. V. Vážneho dostával som potom na nárečový terénny výskum Gemera štipendium z bývalého Masarykovho fondu na výskum Slovenska a neskôršie aj podporu na tento výskum aj od Matice slovenskej v Turč. Sv. Martine ako člen jej jazykovedného odboru. Okrem západnej časti s priľahlým Novohradom pochodil som aj stredný a východný Gemer a tiež priľahlé nárečové oblasti susedného Zvolena a Spiša. O priebehu svojho výskumu podával som potrebné správy a výsledky som začal spracovávať a uverejňovať.¹⁶

16 Š. Tóbiš: (1) *Zprávy o sbíraní a štúdiu nářečí gemerských, najmä z juhozápadného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-novohradskéj a z východného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-spišskéj*. – *Carpatica*, 1, sv. 1, 1936, s. 181 – 186 (za roky: 1933, 1934 a 1935).

(2) *Zpráva o výsledcích prázdninových štúdií gemerských nářečí*. – *Carpatica*, 1, 1939, sv. 2, s. 177 – 183. –

(3) *Zprávy o výsledcích prázdninových štúdií gemerských nářečí*. – *Carpatica*, 1940, sv. II, řada A, č. 3, s. 31 – 37 (za roky: 1936, 1937 a 1938). –

(4) *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nářečích juhozápadného Gemera*. I. Prehláska **u > i, ú > í**. (S mapou.) – Bratislava (čas.), 8, 1934, s. 67 – 86. –

(5) *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nářečích juhozápadného Gemera*. II. Prehláska **o > e** a zmena **o, ó > e, ie**. – Bratislava (čas.), 9, 1935, s. 368 – 378. –

(6) *Tvary na -ch v nářečích juhozápadného Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 89 – 92.

(7) *Kvantita gemerských nářečí*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 109 – 123. –

(8) *Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská. Východoslovenské jazykové prvky v nářečích gemerských*. (S 2 mapami.) In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 104 – 130. –

Pomaly som dával dokopy aj nazbieraný nárečový materiál. No pre nadmerné zaneprázdnenie v škole, ako potom aj pre rušné pomery politické pred uplynulou vojnou, musel som začatú prácu na monografii niekoľkokrát prerušiť. Pre veľké množstvo materiálu a málo času nemohol som dlho uvažovať o najvhodnejšej metóde a nemohol som už napísané znovu prepracovať.

Poznamenávam, že stať historickú a zo synchronickej stať o samohláskových fonémach mal som hotovú už v roku 1944. Už k spomenutej metóde podania látky jednak z *hľadiska historického*, potom i *synchronického*, viedli ma tieto okolnosti. Nárečová oblasť juhozápadného Gemera nie je jednotná, homogénna, ale pestrá a bohatá, jednak čo sa týka starých, domácich, geneticky ako tak spojených a súvisiacich nárečí, jednak čo sa týka nárečí kolonizovaných oblastí, presadených k nám odinakiaľ.

Použitie *metódy historickej dialektológie* je v takomto prípade veľmi užitočné a prehľadné, i úsporné. Fonetická, fonologicko-štruktúrna, ako aj lexikálna odlišnosť jednotlivých nárečí priamo volali po zachytení, a to čím úplnejšom. Preto bolo treba spracovať nárečia i *synchronicky*, eventuálne aj *s dynamikou ich dnešného stavu a vývoja*. *Porovnávací metóda* sa mohla i pri tomto postupe dobre uplatniť. Podobne aj *metóda jazykového zemepisu* je pri každej väčšej nárečovej oblasti vítaná. Pre úplnosť podávam aj prehľad doterajšej literatúry s jej korektúrami. Nevýhodou uvedeného postupu pri takej nárečovej bohatosti a pestrosti je, že sa dostáva málo času a miesta na vysvetľovanie najmä známejších javov, ako potom aj na citovanie alebo odvolávanie sa na podobné javy z ostatných slovenských alebo aj slovanských nárečí.

II.

1. VYMEDZENIE OBLASTI A JEJ DIALEKTOLOGICKÉ ČLENENIE

Juhozápadný Gemer zaberá celú juhozápadnú polovicu slovenskej čiastky bývalej Gemerskej, resp. Gemersko-malohontskej župy. Na juhozápade susedí s Novohradom, na západe na kúsku a na severozápade so Zvolenom, na severe s gemerským Pohroním, na juhovýchode so stredným slovenským a na juhu s južným maďarským Gemerom. Administratívne patrí dnes táto oblasť k Banskobystrickému kraju a tvoria ju celý Hnúšťanský okres okrem Ratkovskej Suchej, celá slovenská čiastka Rimavskosobotského okresu a z Breznianskeho okresu patrí sem Lom nad Rimavicou a Drábsko. Zo 133 slovenských obcí je na našej oblasti 57 väčších alebo menších obcí. Z nich majú malomestský charakter len Hnúšť'a, Tisovec, Kokava nad Rimavicou a Klenovec, ostatné sú roľnícke dedinky. Obyvateľstvo je roľnícke, remeselnícke, len v uvedených mestečkách je dnes v prevahe robotnícka trieda továrenských robotníkov, najmä okolo 300 duší v Hámri alebo Tisovskom Hámri, administratívne patriacom k Tisovcu, potom asi 30 duší v Tisovskej papierni, asi 60 duší vo Vyšnej alebo Hačavskej a asi 20 duší v Nižnej alebo Hnúšťanskej Magnezitke, potom asi 1000 duší v Hnúšti a Likierskej kolónii, asi 40 duší v Hnúšťanskej Maši, asi 30 v Hnúšťanskom Kotlišti, potom asi 300 duší v Kokave nad Rimavicou a asi 300 v Utekáči. Okrem Utekáča sú všetky menované osady alebo usadlosti pričlenené k uvedeným obciam. Podľa posledného štatistického zistenia žije dnes na tejto oblasti 34.490 obyvateľov, napospol Slovákov.¹⁷ Táto oblasť nie je jednotná, homogénna ani geograficky, ani nárečove.

17 *Soznam obcí v rep. Československej. Diel II. Soznam obcí na Slovensku*, podľa správneho rozdelenia z 1. febr. 1949. Vydal Slovenský plánovací úrad.

Jej **geografické členenie** udáva Slovenské rudohorie, ktorého masív Vepra (1344 m) a Fabovej hole (1441 m) uzatvára na severe našu oblasť od Pohronia a svojimi hrebeňmi, rozbiehajúcimi sa kolmo na juh a tvoriacimi údolia riek, dáva jej charakter dolín a vyvýšení, tiahnucich sa zo severu paralelne na juh. Najvyššie leží Lom nad Rimavicou a Drábsko 1020 m, potom Krokava 900 m, Polom 773 m a Šoltýska s Ďubákovom 743 m.

Podľa menšej riečky Suhej na samých novohradských hraniciach, väčšej Rimavy v strede a menšieho Blhu, Turca, Muránky a Štítnika v strede, väčšej Slanej na východe a Hornádu na severe, člení sa juhozápadný Gemer na tri dôležitejšie geografické, komunikačné, hospodárske, kultúrne a tiež nárečové celky.

1. **Sušianska dolina** (v miestnych nárečiach *Sušánska dolina*, v ďalšom skratka *Sušdol.*),
2. **Rimavská dolina** (tak aj v miestnych nárečiach, skrátené *Rimdol.*),
3. **Blžská dolina** (v miestnych nárečiach *Blská dolina*, skrátené *Blždol.*),
4. **Gemerské vršky** (v reči ľudu *vrški* či *vrške* alebo aj *gemerské vrške*, skrat. *vrš.*).

Sušianska dolina je z nich najkratšia, najúrodnejšia, najotvorenejšia. Ostatné sú asi 40 km dlhé a v severnej polovici celkom úzke.

Rimavská dolina sa delí na Tisovskú od Tisovca po Hnúšťu, Klenovskú od Klenovca po Hnúšťu a Rimavickú od Kokavy nad Rim. a vlastne od Kysuce-Utekáča po Rimavskú Baňu. Niekedy sa táto dolina volá Rimavickou, inokedy zasa Kokavskou, podľa takto nazývaných obcí na tejto doline. Aj rieka sa volá v severnom toku Kokavkou na Kokave, Rimavicou v južnej časti pri Rimavici a v Rimavskej Bani. Priamo spod Vepra tečie Rimava Rimavskou dolinou Klenovskou alebo stručne len Klenovskou dolinou. Táto vstúje do hlavnej doliny Tisovskej z pravej strany v Hnúšti. Trošku južnejšie vstúje

do nej tiež sprava aj Rimavská dolina Kokavská alebo Rimavická, nazývaná tak podľa väčšej obce Kokavy nad Rimavicou alebo Rimavy Kokavskej, ktorú najmä v južnejšom toku pri obci Rimavici volajú aj Rimavicou, tak aj úradne a takto ju budeme volať aj v tejto práci. Do nej vteká v Kokave menšia Kokavka od Šoltýsky a Ďubákova od novohradských hraníc.

Blžská dolina ide rovnobežne s Rimavskou trošku východnejšie od nej. Jedno rameno, západnejšie, sa volá podľa prítoku Blžca aj dolinou Blžca (Blscä nad Brádom a Blsca na Hrušove) a v Hrušove vŕtuje do Blhu. Tento priberá na samom juhu v Teplom Vrchu (star. Melechod') ešte prítok zľava od Hostišoviec a Budikovian a potom menší potok sprava od Papče ešte južnejšie už na maďarskom území. Dolina Blhu je veľmi úzka, lebo sa len za štátnou hranicou rozširuje. Medzi ňou a Rimavskou dolinou tiahne sa výbežok Trstia, na severe ešte hodne vysoký, no potom južnejšie postupne sa zmiernujúci. Pretože aj na ňom nájdeme obce, a to na severnej čiasťke až vo výške 900 m na strmých a ťažko prístupných vrchoch (napr. Krokava, Polom, Poproč'), ale potom aj nižšie na miernejších vrškoch a pretože aj táto prechodná oblasť je určitým celkom, budeme ju volať **gemerské vršky** (v reči ľudu **vrški** či **vrške** alebo aj **gemerské vrške**, skrat. **vrš**).¹⁸

Geograficky susedí teda **juhozápadný Gemer** na juhozápade s juhovýchodným Novohradom, najmä jeho Poltárskou či Slanskou dolinou, patriacou k tzv. hornoipeľskej oblasti,¹⁹ na severozápade s detvianskou oblasťou zvolenskou, na severe so zvolenským Pohroním, a to najskôr s oblasťou čiernobalogsťou a potom východnejšie breznianskou, na celom východe so stredogemerskou Ratkovskou dolinou a na celom juhu s maďarským štátnym územím.

18 Stredogemerské nárečia sa vyskytujú na (1) Ratkovskej doline, 2) Muránskej doline a (3) Štítickej doline. Vo východnom Gemeri ide o východogemerské nárečia rozprestierajúce sa v Slanskej doline. Západogemerské, stredogemerské ako aj východogemerské nárečia zaraďuje Š. Tóbiš do skupiny (A) vlastných gemerských nárečí. Nárečia Pohronia alebo Horehronia, tzv. severohorehronské a južnohorehronské zaraďuje medzi (B) nevlastné nárečia. Porov. Š. Tóbiš: **GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá (Úvod – Členenie – Charakteristika)**. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 30 – 32.

19 Tak ju volajú E. Jóna, J. Garaj a V. Vážný vo svojich príspevkoch: Porov. E. Jóna: *O povahe velár v strednej slovenčine*. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 34 – 38. – *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 131 – 140.

J. Garaj: *K chronológii zmien y > e, ý > ej, 'u > i v hornoipeľskom nárečí*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 124 – 130.

V. Vážný: *Nárečí slovenská*. In: Československá vlastivěda. Jazyk. Díl 3. Praha 1934, napr. na str. 287 a nasled. nazýva ju ipeľskou.

Dialektické členenie určitej oblasti závisí spravidla od geografickej členitosti.²⁰ Pretože juhozápadný Gemer nie je jednotný geograficky, ani nárečove. Rozpadá sa najprv na dve oblasti, a to na:

a) **pôvodnú**, geneticky užšie súvisiacu a spojenú jednak s vlastným Gemerom stredným a východným, jednak aj s Novohradom a Zvolenom. Táto oblasť bola kolonizovaná asi naraz v najstaršej dobe, hoci podľa skúmania a stavu nárečí neprichádzali kolonisti z tej istej oblasti. Je to geograficky skoro celý juhozápadný Gemer okrem celkom malej oblasti na samých novohradsko-zvolensko-gemerských hraniciach v severozápadnom kúte našej oblasti u samých prameňov Rimavice a Kokavky pod západnými výbežkami Vepra.

b) **kolonizovanú** len v novších časoch, koncom XVIII. stor., a teda nepôvodnú, nevlastnú, cudzorodú jazykovú oblasť pri prameni Rimavice a Kokavky, preto s prvou, pôvodnou nespojenú geneticky a podstatne sa od nej odlišujúcu.

A. Pôvodná či vlastná oblasť je predovšetkým gemerská, lebo jej nárečia tvoria jednotu s nárečiami ostatného Gemera. Túto jednotu najvýraznejšie charakterizujú celogemerské znaky, podstatne a výrazne odchodné od znakov susedných jazykových oblastí.

Tieto znaky sú:²¹

- 1) 1. os. pl. **robímo, zmo, kopemo, pomo** (pod'me);
- 2) striednica **o** v slovách: **tot** (ten), **totot** (tento) všade aj v Gemeri západnom vlastnom, len na Suš. dol. je hláskoslovne už **tuot, tuotot**;
 - **koj** (keď) na Blž. dol. a na vŕš., **koť** na Rim. dol. severnej, **kot** vo vlastnom juhozápadnom kúte ostatnom;
 - **kodi, dakodi, ňikodi, ftodi, hockodi** na Blž. dol. juž. a na Rim. dol. sev., **kod'i, dakod'i, ňikod'i, hockod'i, ftod'i** na Blž. dol. sev. a na vŕš., **kode** (zmena *y > e*, nižšie str. 312 a nasl.), **dakode, ňikode, hockode, (f)tode** na ostatnej čiasťke, t. j. na Rim. dol. stred. a juž. a na Suš. dol.;

20 Porovnaj napr.: F. de Saussure: *Cours de linguistique générale*. Paris 1916, s. 265 a násled. – A. Dauzat: *La géographie linguistique*. Paris 1922, s. 34, 49, 51, 58 a násled. – A. V. Isačenko: *Narečje vasi Sele na Rožu*. Ljubljana 1939, s. 7, 9.

21 Najstaršie záznamy a správy o jednotlivých znakoch uvedieme nižšie.

- **kobi** (keby) na Blž. dol., vrš. a Rim. dol. sev., južnejšie na Rim. dol. a na Suš. dol. hláskoslovne aj tu **kobe**.
- 3) Tvary **kotor** – **kotrá** – **kotro** (ktorý, -á, -é) všade, len na Suš. dol. južnej je už aj **kuotor** a severnejšie už **keruot**, **kerá**, **kero**.
 - 4) Tvary **edon** – **edná** – **edno** vždy bez **j-**, rovnako aj v slovese **ednámo**, **zednala sa** alebo aj v príslovke **vedno** (spolu) a v slovách **ednakí**, **ednostajne**.
 - 5) Hláskoslovná zmena pôv. **č** napr. v slovách **čo**, **mačka**, **krč** a pod. v **š** na Blž. dol., kde je teda **šo** i **švo**, **maška**, **krš** a tak miestami aj na vršsev., alebo ďalej vo **veľmi mäkké „šušľavé“ š** miestami na vršsev., ale potom všade na ostatných vrškoch, na Rimavskej doline celej a na celej Sušianskej doline okrem Pondelka a Val'kova, kde je teda **šo** i **švo**, **šuo**, **maška**, **krš**, v posledných dvoch obciach **čo** i **čuo**, **mačka**, **krč**.
 - 6) Hláskoslovná zmena pôv. **ť** a to najskôr v **č** na Blž. dol. a miestami aj na vrš. sev. napr. v slovách **čicho**, **plačí**, **robič**, ďalej potom v mäkké **č** inde na vrškoch sev. a najmä juž. pravidelne a všeobecne, je tu teda raz už **čicho**, **plačí**, **robič**, západnejšie sa toto **č** vyskytuje tiež, ale už len v reči starších a všeobecne len miestami, tak napr. na Rim. dol. najsevernejšej okolo Píly a Klenovca, strednej okolo Rim. Bane, južnej okolo Vyšnej Pokoradze a potom aj na Suš. dol. južnej okolo V. Suchej a Sušian, kde všade je napr. **čicho**, **plačí**, ale **robič** len okolo Píly na sev., ale už **robiči** vo Vyš. Pokoradzi a na Suš. dol. juž. Inde je všeob. **ťicho**, **platí**, **robit'**, napr. v Hnúšti na Rim. dol. sev. a odtiaľto na juh po Rim. Baňu, južnejšie tiež tak, len infinitív je tu už **robit'i** a tak aj na ostatnej dol. Suš.
 - 7) Hláskoslovná zmena **d'** najskôr v **dž** (**ž**) na Blž. dol. a miestami aj na vrš. sev., kde všade je napr. **dživá**, **šedživá**, **sedží**, ďalej potom v **dž** (**ž**) na ostatných vrškoch všade a je tu teda **dživá**, **šedživá**, **sedží**, tak je aj okolo Píly a Klenovca na Rim. dol. sev., okolo Rim. Bane na Rim. dol. stred. a okolo Vyš. Pokoradze na Rim. dol. juž. a konečne aj na celej Suš. dol. juž., kde všade vyslovujú najmä starší všeobecne tiež **dživá**, **šedživá**, **sedží**, ale mladší už **d'ivá**, **šed'ivá**, **sed'í**, a tak sa všeob. hovorí aj na ostatnej Suš. dol. a Rim. dol.

- 8) Aj v slove **diet'a** je táto zmena všeob. a tak je napr. **džit'ä** na Blž. dol. sev. a miestami aj vřš. sev., **džitä** alebo **džite** na Blž. dol. juž., **džit'a** miestami na Blž. dol. juž., **džit'a** na vřš. juž. a stred., **džit'ä** na vřš. sev. miestami, **džit'a** miestami aj na Rim. dol. sev. a stred., **d'it'a** na ostatnej Rim. dol. a **d'ít'a** na Suš. dol. sev. a pri mladších tu všade tak, len starší vyslovujú ešte **džit'a**.
- 9) V slove **hora** je **o** zdĺžené a tak je napr. **hvora** na Blž. dol., a **huó-ra** na Rim. dol. juž. a na Suš. dol., len na Rim. dol. sev. je **hora** ako všeobecné podstatné meno, ale už **Hvora** (Hnúšť'a) ako cho-tárny názov.
- 10) V zámene **kto**, **ňikto** sa skupina **kt-** nemení, neasimiluje ani v **gd-**, ani v **cht-** alebo podobne.
- 11) Popri zriedkavom **iba** je všade radšej **hiba**, na strednom Gemeri už **chibaj**.
- 12) Nom. pl. mask. **ocove**, **gazdove** je všade.
- 13) Koncovky príd. mien muž. a stred. rodu sú: **-iho**, **-imu**, **-iho**, **-im**, **-ich**, **-im**, **-ich**, **-imi** a je teda všade napr.: **dobriho**, **dobri-mu**, **dobrich**, **dobrimi** alebo aj **božiho**, **božimu**, **božich**, len na Sušianskej doline je hláskoslovne **-eho**, **-emu** po všetkých spo-luhláskach okrem hrdelných a mäkkých, po ktorých je aj tu **-iho**, **-imu**, **-ich** a je tu teda: **dobreho**, **dobremu**, **dobrech**, **peknech**, **malech**, ale už **takiho**, **suchimu**, a tiež **božiho**, **božimu**.
- 14) Tvary nom. ak. sg. stred. rodu príd. mien všeobecne **dobruo**, **peknuo**, **maluo** alebo **dobrvo**, **peknvo**, **malvo**.
- 15) Tvary zámen sa v žen. rode jed. č. zblížili s prídavnými menami a majú dlhú koncovku v tvaroch žen. a stred r. sg. **našia**, **vašia** (Rim. dol. sev.) – **našā**, **vašā** a tiež **mojā**, **tvojā** (vřš. a Blž. dol.) – **našeĭ**, **vašeĭ** a tiež **mojeĭ**, **tvojeĭ** (Rim. dol. juž. a Suš. dol.), **našie**, **vašie**, **mojie**, **tvojie** (vřš. juž.).
- 16) Zámeno **onen** znie všeob. **ohní** – **ohná** – **ohnuo**.
- 17) Číslovka **štyri** znie **ščiri** na Blž. dol. a na vřš. sev., **št'iri** na Rim. dol. sev. a **št'eri** na Suš. dol., Rim. dol. juž. a na vřš. juž.
- 18) Slovesá **zat'at'**, **začat'** majú kmeň zdĺžený a tak je napr. **zat'iat'**, **zašiat'** na Rim. dol. sev., **zat'áč**, **zašáč** na vřš. sev. a na Blž. dol., **zašeĭ'i**, **zat'eĭ'i** na Rim. dol. juž. a na Suš. dol. a **zat'ieč**, **zašieč** na vřš. juž. všade prispôbením k **zveĭ'i**, **zĭeč** a **zváč**.

- 19) Rozkaz. spôsob znie **choj** a skoro všade tiež **poj** a všeobecne všade len **pomo** (poďme).
- 20) Zápor znie všade **ňi, ňít, ňíto, ňint, ňinto**, len na Blž. dol. juž. je s tvrdým **n-**.
- 21) Predložka **pol'a** na Suš. dol. a Rim. dol., **pol'i** na vrš., **poli** na Blž. dol. je miesto **podl'a, vedl'a**.
- 22) Príslovka **dolu** znie všade bez **d-**: **lou** – **talou** – **louká** – **talouká** – **tulou** – **tulouká** na Rim. dol. a vrš. juž., **ló** – **taló** – **lóká** – **talóká** – **tuló** – **tulóká** na Blž. dol. a vrš. sev. **ľuo** – **tuluo** – **ľuoka** – **tuluoka** na Suš. dol.
- 23) Príslovka **het** vo význame **preč**, napr. všade **choj het! daj to het!**
- 24) Miesto **nuž** sa všade povie len **tuž, tuž a šo** (Hnúšť'a), **tuš tak šo** (ib.), **tuš tak, tuž nak**.
- 25) Príslovky **odkial', odtial', zovšadial'** sa užívajú všade len v skrátenej forme takto: **skad'e** – **stad'e** – **fšad'e** a miestami aj **skĭat'** – **st'ĭat** – **šĭat'** na Rim. dol. sev., **skeĭt** – **st'eĭt** – **šeĭt** na Suš. dol. a na Rim. dol. juž., **skĭa** – **st'ĭa** – **šĭa** miestami na Blž. dol., **skĭet** – **st'ĭet** – **šĭet** na vrš. juž., **ská** – **st'á** – **šá** miestami na vrš. a na Blž. dol., najviacej len **ká** – **t'á** – **šá** na Blž. dol.
- 26) Príslovky **dnu, vnútri** sa takto užívajú: **nu** – **tanu** – **nuká** – **tanuká** (kam?) – **tamnu** – **tamnuká** (kde?), všeob. všade **von** – **tavon** – **vonká** – **tavonká** (kam?) a **von** – **tuvon** – **vonká** – **tuvonká** (kde?) všade okrem Suš. dol., Rim. dol. juž. a vrš. juž., kde je už **vo** – **tuvo** – **voka** – **tuvoka**.
- 27) Partikuly či častice **hor, lou** a **ta, tu** sa užívajú okrem už uvedených príkladov hodne ešte aj v takýchto prípadoch: **obl'eš sa hor, lou si zošmar, sadniťe si lou, kodi puojd'et'e hor? ňespadni lou, staň hor, id'emo sa lou zvet'** (sfotografovať), **lou zložiť, hor položiť, lou skvašiť, lou strepať, lou stršiť** – **hor postaviť, hor skošiť** a pod. napr. v Hnúšti, ale tak aj všade inde.
- 28) Z kmeňoslovia: sloveso **vziať** znie: **zvet'** na Rim. dol. sev., **zveĭt'i** na Rim. dol. juž., Suš. dol., **zvĭeč** na vrš. juž., **zváč** na vrš. sev., na Blž. dol. a tiež aj na susednej Ratkovskej doline v strednom Gemeri až po Muránsku dolinu, kde je už zhodne s východoslovenskými nárečiami **vezmúč**, partic. je **zveu** – **zváu**;

- proti **d'aleko** je v Gemeri všeob. disimilovaný tvar **d'el'ako** na Suš. dol., Rim. dol. a vrš. juž., **d'el'äko** na vrš. sev. a **deläko** na Blž. dol. a ostatnom Gemeri strednom;
- **da** v **dakto**, **dagd'e**, **dakodi**, **daedon**;
- **ráz-** je všeob. v slove **rásocha** či **rasoha**.

29) Spojenie typu: **na Šťefan kráľ'a**, na **Huorš'an pond'elok** (v Hnúš-ti), **na Suchán cestu** (pole) (Malé Teriakovce a inde);

- **za edná druhim** všeob. všade.

30) **Zo slovníka:**

- **povedat'** na Rim. dol. sev., **povjedaťi** na Suš. dol., Rim. dol. juž., **povjedač** na vrš. juž. a **povjedač** na vrš. sev. a na Blž. dol. a inde v Gemeri, všeob. proti **hovoriť** a pod.
- **metat'** (-t'i, -č, -č) napr. **seno z voza** všeob. – **lúšat'** (Rim. dol. sev.), **lúšaťi** (Rim. dol. juž. a Suš. dol.), **lúšač** (vrš. juž.) a **lúšač** (Blž. dol.) proti **hádzat'** – **šmárat'** (-t'i, -č, -č) tiež za **dádzat'**, –
- **zánhleč** na Blž. dol. a na vrš., **zanhl'ieč** na vrš. juž., **zanhl'iet'** miestami na Rim. dol. sev. a **zamdl'iet'** všeob. na Rim. dol. sev., **zamdl'iet'i** na Rim. dol. juž. a Suš. dol. –
- **merkovat'** (-t'i, -č, -č) namiesto **pozorovat'**, **dat' pozor** –
- **ond'iat' sa** na Rim. dol. sev., **ond'eit'i sa** na Suš. dol. a Rim. dol. juž., **ond'ieč sa** na vrš. juž., **ond'áč sä** na vrš. sev. a Blž. dol. sev., **ondäč sä** na Blž. dol. juž. a tak aj v ostatnom Gemeri, –
- **buop** na celej oblasti, **bvap** na Ratkovskej doline a v celom ostatnom Gemeri tak, –
- **jarec**, **oves** všade, na vrš. sev. a na Blž. dol. **järec**, –
- **loška** na Blž. dol. a vrš. sev., **ložic** na vrš. juž., Rim. dol. juž. a Suš. dol., **ložica**, **ložiška** na Rim. dol. sev. a v celom Gemeri vždy s **-o-**, len na Suš. dol. je **ležic** (po zmene **y > e**, pozri nižšie str. 312 a nasl.), –
- **túreň** či **túren** miesto **veža** všeob. –
- **Rusadl'je** (Rim. dol. sev.), **Rusádl'a** (Suš. dol., Rim. dol. juž., vrš. juž.), **Rusadl'ä** vrš. sev., Blž. dol. a ostatný Gemer proti **Turice** inde, –
- **zel'ezňica** (Rim. dol. sev.), **zel'ezňic** (Suš. dol., Rim. dol. juž., vrš. juž. i sev.), **zeleznic** (Blž. dol. juž.) a tak aj v ostatnom

Gemeri za **vľak** – **mašina** všade popri **zeľezňica** tiež za **vľak**, –

- **mašinka** všeob. za **zápalka**, miestami aj popri **švábeka**, –
- **graca** všade okrem vrš. a Blž. dol., kde je **gräcä**, –
- **bachter** všeob. –
- **borouňice** všade, len na vrš. sev. a na Blž. dol. **borónice** za **čučorjetki** inde, –
- **hibaj**, **hibajt'e** vo význame 'pod', pod'te!' –
- **vjem**, **kto vje** proti **znám**, **kto zná** inde, –
- **bars**, **ňebars** vo význame 'veľmi, nie veľmi' –
- **kus**, **kúšťik**, na vrš. sev. a na Blž. dol. **kúščik** vo význame 'trochu, trochu' a teda napr. **kus dreva**, ale aj **kus šasu**, **vodi**, **chuťi** a pod. napr. v Hnúšti na Rim. dol. sev. a tak všade, –
- **pom** či **pon** vo význame 'asi', napr. **pom tri d'eči** (napr. Potok na Blž. dol. a tak všade), –
- **ľeban**, na Blž. dol. **leban** vo význame 'akiste, doista', napr. **vom ľeban id'e** (Klenovec na Rim. dol. sev., ale tak všade), –
- **ľedvic** i **ľedvóc** vo význame 'sotva' všade, –
- **bl'íza**, na Blž. dol. **blíza** vo význame 'iste', napr. **si bl'íza zabudou** (Čerenčany na Rim. dol. juž.), –
- **veľ'a**, na vrš. sev. **veľ'á** a na Blž. dol. **velé** za **mnoho** všeob. všade, –
- **krompl'e** na Suš. dol., Rim. dol. okrem Tisovca – Hačavy a na vrš. juž., **krompel'e** či **krompele** (Blž. dol.) inde za **zemiaky**.

Ako nižšie uvedieme, niektoré z týchto slov a prípadov presahujú na našu gemerskú oblasť z oblasti východoslovenských nárečí

- najmä **bars** – **ňebars**, **kus**, **dakto**, niektoré presahujú hranice Gemera na západe a presahujú aj na susednú oblasť novohradských, napr. **robímo**, **domšok**, **chlapšok**.

* * *

Okrem týchto spoločných znakov s nárečiami celého ostatného Gemera majú **nárečia našej juhozápadnej oblasti** niektoré také znaky, ktoré **ostatné gemerské nárečia nemajú**. Tieto znaky, ktoré majú všetky nárečia juhozápadného Gemera proti inému stavu v ostatnom Gemeri, sú:

- 1) **je** v slovách **bjeda**, **vjera**, **dobrije** (d'et'i), **ňesje** – proti **ja** a teda **bjada**, **vjara**, **dobria**, **nesja** už napr. na susednej Ratkovskej doline v strednom Gemeri;
- 2) **uo** (**vo**) v slovách **kuón** (Suš. dol., Rim. dol. juž.), **kuoň** i **kvoň** (Rim. dol. sev.) a tak s **-n** aj na vŕš. a na Blž. dol., **pūojt**, **dvor**, **chvost**, **dobruo** i **dobrvo** všeob. – proti **kuan**, **pūajt** i **pajt**, **dvar**, **chvast**, **dobrua** už na susednej Ratkovskej doline, ale už aj v Drienčanoch na našej Blž. dol. juž., tu, pravda, celkom izolovane;
- 3) partic. **mohou** všade okrem Blž. dol. s **mohó** proti **mahó** na Ratkovskej doline;
- 4) zmena **l** > **u** v prípadoch, ako sú napr.: **Seuće**, **t'euće**, **stou** (stól), **piuka**, **kost'ieuňik** – proti **telce** a **telätá**, **stval**, **pilka**, **kostelník** na Ratkovskej doline a inde v strednom Gemeri vôbec;
- 5) **a** v slovách **nak**, **nahat'** (**-t'i**, **-č'**, **-č**) proti **e**, teda **nech**, **nehaj**, **nehač** už aj na Ratkovskej doline a všade v ostatnom Gemeri strednom a tiež východnom;
- 6) **o** v slove **slobodno** proti **e**, a teda **sleobodno** už aj na susednej Ratkovskej doline a najmä v ostatnom strednom a východnom Gemeri vždy s **e**;
- 7) **a** v slove **adaj**, **adá**, **ažda** proti **ozdaj**, **ozda** už miestami aj na Ratkovskej dol.;
- 8) **h** v slovách **hiba**, **hockto**, **hockodi** proti **ch**, a teda **chiba**, **chockto**, **chodzako**, **chockodi** na Ratkovskej dol. a východnejšie;
- 9) **ž** proti **h** v slovu **že**, napr. **ag že bi ňi** proti **ag he bi ni** na Ratkovskej dol.;
- 10) **šerešne**, **šerjeslo** proti **srešne**, **šriaslo** na Ratkovskej doline a v strednom Gemeri vôbec;
- 11) zápor **ňi je tu**, **ňi su tu** alebo **ňi sa tu** (najmä Rim. dol. sev.) proti **nito je tu**, **nito su tu** na Ratkovskej dol. a inde v ostatnom Gemeri strednom a vých.;
- 12) **maťeriná dúška**, **maťernje konope** – proti **matrná dúška**, **matrnja konope** na Ratkovskej dol.;
- 13) **druhí** namiesto **iní** – proti **inkto** (známe je, pravda, aj **druhí**, ale viac sa užíva **inkto**) na Ratkovskej dol.;
- 14) **viňíd'e**, **viňišou** skoro všade v juhozáp. Gemeri popri **vinšou**,

vind'e (najmä na Rim. dol. sev.) proti **vinde** a **vinšó** na Ratkovskej dol.

15) dat. – lok. sg. fem. **ruki**, **nohi**, **muchi** na celej oblasti juhozáp. Gemera okrem Blž. dol. najsevernejšej, kde je už **ruke**, **nohe**, **much**e zhodne s Ratkovskou dol.;

16) **ruos**, **naruos** a zriedka aj **narosnúť** – proti **rosnúč**, **narosnúč** a veľmi zriedka aj **rvašč**, **narvašč** na Ratkovskej dol. a východnejšie už len **rosnúč**;

17) **zo slovníka**:

- **trpou** (Suš. dol. a Rim. dol. juž.) staršia generácia proti **teraz** (-s) na Rim. dol. sev., ale hlavne na Ratkovskej dol. a v ostat. Gemeri;
- **meru** zasa okrem Rim. dol. všade v juhozáp. Gemeri proti **št'iricat'** na Rim. dol. sev. a **ščiricáč** na Ratkov. dol.;
- **vravjet'** (Rim. dol. sev.), **vräveč'** (Blž. dol. a vrš. sev.), **vravit'i** (Suš. dol. a Rim. dol. juž.) proti **povedač** na Ratkovskej dol. a inde v stred. Gemeri;
- **dovrávať sa** (Rim. dol. sev.), **dovrávač sä** (vrš. sev. a Blž. dol.), **dovrávač sä** (vrš. juž.) a **dovrávať i sa** (Suš. dol. a Rim. dol. juž.) – proti **zmláveč sä** na Ratkov. dol., **dovravjet'** sa proti **domlovič sä** na Ratkovskej dol.;
- **koľešňa** všade okrem vrš. sev. a Blž. dol., kde je **kolešňä** (-nä), **kolešňä** s významom 'stodola' je vlastne aj v Tisovci na Rim. dol. sev., ale najmä na Ratkovskej dol. a v ostatnom Gemeri;
- **košarina**, na vrš. sev. a na Blž. dol. **košärina** a miestami aj na susednej Ratkovskej dol. tak, ale východnejšie v stred. Gemeri je už **otava**;
- **rosprávať** (-ťi, -č, -č) proti obvyklejšiemu **roskladač**, **vikladač** na Ratkovskej dol. a východnejšie;
- **rovno**, vrš. a Blž. dol. **rouno** proti **róno**, miestami a všeob. potom **prosto** na Ratkov. dol. a východnejšie;
- **sánkovať sa** (-ťi, -č, -č) proti **sánkač sä** na Ratkovskej dol. a v stred. a vých. Gemeri vôbec;
- **hrizje** (Suš. dol. **uhrezne**) proti **kúš** na Ratkovskej dol. a východne odtiaľ;
- **kršach** (Rim. dol. sev.), **kršách** (Suš. dol. Rim. dol. juž., vrš.

juž.) a **kršách** (vrš. sev. a Blž. dol.) proti **žbanok** na Ratkov. dol. a východnejšie;

- **gordan** či **gordon** proti **bodlák** na Ratkov. dol. a v ostat. Gemeri;
- **zas**, **zase** i **zasi** proti **zas**, ale radšej a viac **opä** na Ratkov. dol. a východnejšie;
- **bát'a** (Suš. dol., Rim. dol. a vrš. juž.), **bát'o/báčo** (vrš. sev. a Blž. dol.) proti **bašík** na Ratkov. dol. a v stred. Gemeri.

Ostatné rozdiely uvedieme nižšie pri charakteristike nárečí Blžskej doliny a ich pomere k susednej Ratkovskej doline. I tak sme si uviedli dosť izoglos, ktoré charakterizujú **juhozápadný Gemer ako jednotný celok** aj proti nárečiam ostatného Gemera.

* * *

Vzhľadom na vyššie uvedené štyri geografické, hospodárske, komunikačné a kultúrne celky podľa dolín **členíme** nárečia **juhozápadného Gemera** najprv na:

- I. nárečia Sušianskej doliny** alebo **sušianske nárečia** (skrat. nár. suš. alebo suš. nár.) na Sušianskej doline;
- II. nárečia Rimavskej doliny** alebo **rimavské nárečia** (skrat. nár. rim. alebo rim. nár.) na Rimavskej doline;
- III. nárečia vrškov** alebo **vrškovské nárečia** (skrat. nár. vrš. alebo vrš. nár.) na vrškoch a
- IV. nárečia Blžskej doliny** alebo **blžské nárečia** (skrat. nár. blž. alebo blž. nár.) na Blžskej doline.²²

Pretože sú jednotlivé doliny a oblasti veľmi dlhé a úzke a keďže práve preto aj styk medzi jednotlivými dolinami šiel viac smerom horizontálnym, a to najmä na rovinatejšom juhu, môžeme celú oblasť členiť ďalej:

- a) **vertikálne** na uvedené štyri celky, ale aj
- b) **horizontálne**, a to na: sever a juh, resp. stred.

22 Ponechávame členenie nárečí v juhozápadnom Gemeri tak, ako je to v pôvodnom rukopise. To znamená bez ďalších doplnujúcich údajov o členení nárečí stredného a východného Gemera, ktoré autor dopísal neskôr, keď sa rozhodol vydať rukopis tlačou. Poznámky sú napísané ceruzkou drobulinkým písmom, preto sú nečitateľné. Takýchto poznámok na okrajoch rukopisu je veľa a autor ich dopisoval postupne, keď sa rozhodol vydať knihu o nárečiach juhozápadného Gemera.

Podľa toho členíme **juhozápadný Gemer** na tieto oblasti:

I. Sušianska dolina:

a) severná (skrat. Suš. dol. sev.)

s obcami: 1. Val'kovo (Val'.)²³ a 2. Pondelok (Pon.),²⁴

b) stredná (skrat. Suš. dol. stred.)

s jedinou obcou: 3. Selce (Sel.) a

c) južná (skrat. Suš. dol. juž.)

s obcami: 4. Veľká Suchá (VSu., V. Suchá),²⁵ 5. Hrnčiarske Zalužany (Hrnč. Zal.) a 6. Sušany (Suš.).

II. Rimavská dolina:

a) severná (skrat. Rim. dol. sev.)

s obcami: 1. Tisovec (Tis.), 2. (Rimavská) Píla,²⁶ 3. Hačava (Hač.),²⁷ 4. Hnúšťa (Hnúš.),²⁸ 5. Klenovec (Klen.), 6. Likier (Lik.)²⁹ a 7. Rimavské Brezovo (Rim. Brez.),

b) stredná (skrat. Rim. dol. stred.)

s obcami 8. Rimavská Baňa (Rim. Baňa), 9. Rim. Zalužany (Rim. Zal.), 10. Příboj (Příb.),³⁰ 11. Rimavica (Rim.),³¹ 12.

23 Obec Val'kovo je od roku 1972 miestnou časťou obce České Brezovo.

24 Pondelok je od roku 1964 miestnou časťou obce Hrnčiarska Ves.

25 Veľká Suchá je od roku 1964 miestnou časťou obce Hrnčiarska Ves. (Obec Hrnčiarska Ves vznikla v roku 1964 zlúčením dvoch menších obcí Pondelok a Veľká Suchá).

26 Rimavská Píla je od roku 1979 miestnou časťou mesta Tisovec.

27 Hačava je miestna časť mesta Hnúšťa, okr. Rimavská Sobota. Poznámka: Obec s rovnakým názvom sa nachádza aj v okrese Košice – okolie. PhDr. J. Bilský, PhD., náš bývalý doktorand, ktorý zostavil Abecedný zoznam obcí v Gemeri s názvami okresov podľa súčasného administratívneho členenia SR, nedopatrením zaradil do zoznamu gemerských obcí obec Hačava z okresu Košice – okolie. Porov. TÓBIK, Š.: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / Gemerská nárečová čítanka. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 380.).

28 Mesto Hnúšťa vzniklo v roku 1960 zlúčením obcí Hnúšťa a Likier a v minulosti nieslo názov Hnúšťa-Likier. V roku 1971, keď boli pripojené k mestu ďalšie obce, zmenil sa aj názov mesta. Hnúšťa, rodisko prof. Š. Tóbika, v súčasnosti pozostáva z piatich mestských častí (Brádko, Hačava, Hnúšťa, Likier, Polom) a zo šiestich osád (Brezina, Grúnik, Maša, Mútnik, Pri majeri a Skálie).

29 Likier je dnes mestskou časťou mesta Hnúšťa.

30 Příboj (leží na ľavej strane rieky Rimavy) je miestnou časťou obce Rimavské Zalužany, okr. Rimavská Sobota. Do roku 1926 osada mala status samostatnej obce. Poznámka: Obec s rovnakým názvom Příboj je miestnou časťou obce Senné, okr. Veľký Krtíš. PhDr. J. Bilský, PhD., omylom zaradil do Abecedného zoznamu gemerských obcí podľa súčasného administratívneho členenia SR túto miestnu časť Senného z Veľkokrtíšskeho okresu z oblasti hontiansko-novohradských nárečí. Porov. TÓBIK, Š.: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / Gemerská nárečová čítanka. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 382.).

31 Rimavica je miestna časť obce Lehota nad Rimavicou, ktorá vznikla v roku 1957 spojením dvoch susedných dedín Rimavská Lehota a Rimavica. Obidve časti obce oddeľuje rieka

Rimavská Lehota (Rim. Leh.),³² 13. Kokava nad Rimavicou (Kok.),

c) **južná** (skrat. Rim. dol. juž.)

s obcami: 14. Kociha (Koc.), 15. Hrachovo (Hrach.), 16. Vyšný Skálnik (Vyš. Skál.), 17. Nižný Skálnik (Niž. Skál.), 18. Vrbovce (Vrb.),³³ 19. Veľké Teriakovce (Veľ. Ter.),³⁴ 20. Malé Teriakovce (M. Ter.),³⁵ 21. Čerenčany (Čer.), trošku stranou ležiaca 22. Vyšná Pokoradz (Vyš. Pok.)³⁶ a 23. Slovenské Zahorany (Slov. Zah.).³⁷

III. Vršky...

a) **severné** (skrat. vrš. sev.)

s obcami: 1. Krokava (Krok.), 2. Polom (Pol.),³⁸ 3. Poproč (Popr.) a 4. Brádno (Brád.),³⁹

b) **stredné** (skrat. vrš. sred.)

s jedinou obcou: 5. Kyjatice (Kyj.),

c) **južné** (skrat. vrš. juž.)

s obcami: 6. Babinec (Bab.), 7. Kraskovo (Krask.) a 8. Lukovištia (Luk.).

IV. Blžská dolina:

a) **severná** (skrat. Blž. dol. sev.)

s obcami: 1. Ratkovská Zdychava (Rat. Zdych.),⁴⁰ 2. Rovné

Rimavica, pravostranný prítok Rimavy.

32 Ide o pôvodný názov obce Rimavská Lehota, ktorá tvorila osobitnú administratívnu jednotku do roku 1957, keď po zlúčení so susednou obcou Rimavica vytvorili obec s novým názvom Lehota nad Rimavicou. Porov. predchádzajúcu poznámku.

33 Vrbovce nad Rimavicou, miestna časť obce Veľké Teriakovce, ku ktorej boli pričlenené v roku 1963.

34 Územie obce tvoria tri katastrálne územia: Veľké Teriakovce, Malé Teriakovce a Vrbovce nad Rimavicou.

35 Malé Teriakovce, bývalá samostatná obec, v súčasnosti je miestnou časťou obce Veľké Teriakovce.

36 Vyšná Pokoradz je mestskou časťou okresného mesta Rimavská Sobota, ku ktorému bola pričlenená v roku 1975.

37 Horné Zahorany, súčasný názov obce, sa používa od roku 1948, dovtedy sa používal pôvodný názov Slovenské Zahorany. Obec leží na historickom rozhraní medzi Gemerom a Malohontom.

38 Polom je mestská časť Hnúšte. Ide o bývalú banickú osadu, ktorá sa v súčasnosti vyľudňuje.

39 Brádno je mestská časť Hnúšte, ktorá sa podobne ako Polom vyľudňuje.

40 Ratkovská Zdychava, bývalá samostatná obec, od roku 1960 je miestnou časťou obce Rovné, okr. Rimavská Sobota. Nesprávny údaj je v Abecednom zozname obcí v Gemeri s názvami okresov podľa súčasného administratívneho členenia SR, ktorý zostavil PhDr. J. Bilský, PhD. Porov. TÓBIK, Š.: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / Gemerská nárečová

(Rov.), 3. Potok (Pot.), 4. Lipovec (Lip.) a 5. Španie Pole (Šp. Pole),

b) **stredná** (skrat. Blž. dol. sred.)

s obcami: 6. Striežovce (Striež.),⁴¹ 7. Hrušovo (Hruš.),⁴² 8. Ostrany (Ostr.)⁴³ a 9. Papča (Pap.),⁴⁴

c) **južná** (skrat. Blž. dol. juž.)

s obcami: 10. Drienčany (Drienč.), 11. Slizké (Sliz.), 12. Hostišovce (Hostiš.), 13. Budikovany (Budik.) a 14. Meleched' (Mel.).⁴⁵

* * *

Podľa toho preberieme aj nárečia a budeme charakterizovať najprv väčšie celky (v smere vertikálnom) a hneď nato ich menšie skupiny (v smere horizontálnom), nezabúdajúc pritom ani na rozdiely medzi obcami.

I. **Nárečia Sušianskej doliny alebo sušianske nárečia** charakterizujú:

- 1) Izogl. **rat-**, **lat-** v prípadoch **raľ'a**, **rakita**, **rážď'a**, **rásoha** – **rásoške**, ale **ruóšť'i**, **ruóštep**, **ruózvora**, **ruóspinka** i **rospinka**, **rosparak** a **vlaňi**, **lanskí**, ale **loket**. Takýto je stav aj v hornoipeľskom nárečí na susednej novohradskej oblasti.
- 2) Izogl. **u**: bilabiálne **u** všeob. v prípadoch **brau**, **stau**, **kráu**, **bou**, **volau**, **pounoc**, **Seuce**.
- 3) Izogl. skupiny **šť** v prípadoch **šťernác**, **ešť'e**.
- 4) Izogl. inštr. sg. fem. **ženou**, **hlavou**, **dobrou trávou**.
- 5) Izogl. nom. pl. **řid'je**, **rod'íšje**.
- 6) Izogl. gen. sg. mask. **gazdu**, **sucu**.
- 7) Izogl. nom. – ak. sg. n. **srce**, **pľece**.

čítanka. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 382.).

41 Striežovce sú od roku 1960 miestnou časťou obce Hrušovo.

42 Obec Hrušovo bola v roku 1960 zlúčená s dvoma susednými obcami Ostrany a Striežovce, ktoré sa stali jej miestnymi časťami.

43 Ostrany, bývalá samostatná obec, v roku 1960 bola pričlenená k obci Hrušovo.

44 Papča, pôvodne samostatná obec, od roku 1960 miestna časť obce Drienčany.

45 Meleched' je pôvodný názov obce, ktorá od roku 1949 nesie názov Teplý Vrch. Neďaleko obce, na severnom toku rieky Blh, bola vybudovaná vodná nádrž s rovnomeným názvom Teplý vrch, rozprestierajúca sa medzi obcami Teplý Vrch, Budikovany a Drienčany.

8) Izogl. nom. – ak. sg. n. **zdravje**, ale **oráňa**, **hrabáňa**.

9) Izogl. nom. – ak. sg. n. adj. **dobruo**, **peknuo**.

10) Izogl. prítomníka **ňesien**, **vezien**, **ved'ien**.

11) Izogl. 3. os. pl. (**oňi**) **sa**.

Toto sú Vážnym⁴⁶ uvádzané znaky stredoslovenských nárečí vôbec. Okrem týchto majú nárečia Suš. dol. ešte tieto významnejšie spoločné izoglosy:

12) Izogl. zmeny **y > e** v kmeňoch a koncovkách po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných: je tu teda: **sen** (syn), **beťi** (byť), **rebe** (ryby), **dobrech**, **peknen** (< **dobrych**, **peknych** < **dobrych**, **pekných**). V predpone **vy-** je vždy **i** a teda napr. **virobiťi**, **vibrat'i**.

13) Izogl. **ý > ei** v kmeňoch i v koncovkách po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných a je tu napr.: **pejtaťi** (pýtať), **bejvaťi** (bývať), **tejžd'en** (týždeň), **malei** (malý), **z biskupei** (inštr. biskupý), ale už **takí** (taký), **suchí** (suchý) a tiež **víhra**, teda v predpone **vý-** je **-í-**.

14) Izogl. **l > o**, **í > uo**, **ou**, napr.: **doch** (dlh), **dožnei** (dlžný), **douška** (dĺžka), **soza** (slza), **puóno** (plno < z plno), **kouzaťi sa** (kízaťi sa).

15) Izogl. **u > i**, **ú > í**: **ľit** (ľud), **ľitovaťi** (ľutovať), **cidzí** (cudzí), **kriťí** (< **krut'í** < **krút'í**), **riší** (ručí, t. j. krava), **sl'ibit'i** (sl'úbit'), **ľitos** (ľútosť), **naší**, **vaší** (< **našú**, **vašú** < **našu**, **vašu**);

16) Izogl. **o > e**, **ó > ie**: **ocevi**, **z ocen**, **ocevie**, **k chlapcen**, **z doktoren**, **lechtárevá** (richtárová) – **ociu**, **kňazieu** (otcov, kňazov), **s ňieu**, **z maťerieu** (< **s ňou**, **maťerou** < **s ňou**, **materou**).

17) Izogl. **m > n**: **son** (som), **robín** (robím), **chlapon** (chlapom, t. j. inštr. sg. a dat. pl.), **za visokin vrchon**, **g našin ženán**.

18) Izogl. infin na **-ťi**: **robiťi**, **volaťi**.

19) Izogl. **ěi** za praslov. dlhé nosové **ę**: **svěitok**, **pěitok**, **prěidza**, **hrěid'el'**, **roběi**, **kosěi**, **ved'ěi**.

20) Izog. **ě**, ktorého oblasť presahuje sem zo susedného Novohradu a ktoré je tu len v určitých prípadoch, napr.: **běvaťi** popri **bejvaťi**,

46 V. Vážný: *Nářečí slovenská*. In: Československá vlastivěda. III. Praha 1934, s. 228, 261.

pastér (pastier), **slosér** (slosiar), **nasmél'i smo sa** (nasmiali sme sa), často dosť individuálne.

- 21) Izogl. **ó**, ktoré je všeob. najmä v prípadoch, ako sú: **ón**, **kuón**, **kruósna** (krosná), **ruóš'ep**.
- 22) Izogl. **já**, **čá**, **šá**, **šá**, **žá**, **d'á**, **t'á**, **ňá**, **l'á**, **vá** napr. v slovách: **voják**, **járok**, **čápka**, **šás** (gen. pl. čias), **šátor**, **žádat'i**, **d'ábou**, **št'áu** (štiav), **št'áp**, **ňádra**, **okul'ár**, **sivánka**.
- 23) Izogl. **vrat**, **prst'an** zhodne s Rim. dol. juž.
- 24) Izogl. **d'ješ** – **d'ježd'a** zhodne so susednými oblasťami.
- 25) Izogl. **d'it'a** zhodne s hornoipeľskou oblasťou⁴⁷ novohradskou.
- 26) Izogl. **-t' > -t**, **-ň > -n** napr.: **zat**, **pet** (zat', päť), **d'en** (deň), **pen** (peň) zhodne s Rim. dol. juž.
- 27) Izogl. **l > u** v prípadoch ako sú: **Seuce** (Selce), **pounoc** (polnoc), **koš'ieuňik** (kostolník), **piuka** (pilka).
- 28) Izogl. **šela** (včela), **tášike** (vtáčiky) zhodne so sused. nárečiami.
- 29) Izogl. **vo**, **voka**, **tuvoka**, **raz** – **edoraz**, teda bez **-n-** zhodne so sused. nárečiami.
- 30) Izogl. **ó > uo** v prísł. **luo**, **tuluo**, **domuo**.
- 31) Izogl. **sľúka** zhodne so susednými nárečiami.
- 32) Izogl. **uľic**, **paľic**, **prežeňic**.
- 33) Izogl. gen. sg. **uľici**, **paľici** popri zriedkavých tvaroch typu **ku-kurice**.
- 34) Izogl. dat. – lok sg. **ruki**, **much**, **nohi** zhodne so susednými nárečiami.
- 35) Izogl. starých konsonantických lokálov na **-ach**, ako sú napr.: **v Zalužach** (nom. pl. Zalužane), **v Uóžd'ach** či **Ožd'ach** (Ožd'ane), **f Sušach** (Sušane).
- 36) Izogl. nom. – ak. n. **p'eci**.
- 37) Izogl. nom. – ak. pl. n. **d'ieuš'ence**, **kurence**.
- 38) Izogl. gen. pl. mask. **chlapcí**, **doktorí**.
- 39) Izogl. dat. pl. fem. **ženán** // dat. pl. mask. mask. **chlapon**.
- 40) Izogl. lok. pl. fem. **ženách** // dat. pl. mask. **chlapoch**.

⁴⁷ Pre hornoipeľské nárečia porovnaj E. Jóna: *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 131 – 140.

- 41) Izogl. nom. – ak. sg. n. **zdravje**, ale popri tom už **hrabáňa**, **pra-d'jěňa**, **Rusádl'a**, **úhl'a**, **kršťjěňa**.
- 42) Izogl. tvarov gen. sg. **úhl'ať'a**, **drevíňat'a**, **kršťjěňat'a** a pod. – **úhl'aťi**, **drevíňat'i**, **kršťjěňat'i**.
- 43) Izogl. nom. pl. n. **poľej**, ale **p'eci**, **vájca**.
- 44) Izogl. nom. – ak. pl. **d'jeuśence**, **kurence**.
- 45) Izogl. príd. mien typov: **peknej** – **pekná** – **peknŭo** // **vzácněj** – **vzáčna** – **vzácnŭo** // **suchí** – **suchá** – **suchŭo** // **douhi** – **douha** – **douho**; tiež mäkkých vzorov: **cidzí** – **cidzej** – **cidzje** // **súci** – **súcej** – **súce**.
- 46) Izogl. ďalších pádov mask. a neut. v sg. a všetkých troch rodov v pl.: **pekneho** – **peknemu** – **peknen** – **peknech** – **peknen** // **veľkiho** – **veľkimu** – **veľkin** – **veľkich** – **veľkin** a tiež mäkkých: **cidziho** – **cidzimu** // **súciho** – **súcimu** – **súcich** – **súcin**.
- 47) Izogl. gen. – dat – lok. sg. fem. **peknje**, **dobrije**, **veľkje** a tak aj **v Žil'nije**, **z Ľubietovje**.
- 48) Izogl. nom. pl. mask. **pekňí**, **bohaťí**, **tvrd'í**, ale už **smelí**.
- 49) Izogl. nom. pl. mask. **tací**, **ednací**, **trojací**, **druzí**.
- 50) Izogl. príd. mien mäkkých **spodňí** – **spodněj** – **spodňje** a tiež **jesjěňi** – **jesjěňej** – **jesjěňe**.
- 51) Izogl. tvarov zámen vyrovnaných podľa príd. mien aj v rode žen. a stred.: **naš** – **našej** – **našje**, **tech našich**, **ten našin**, **tú naší**, **t'í naší**.
- 52) Izogl. čísl. **dvá**, **trej**, **šťerej** a tiež **šťernác**.
- 53) Izogl. podôb **dvuch**, **dvuma**.
- 54) Izogl. prísl. na **-e**: **ľepše**, **krajše**, **veľme** (i **veľmo**).
- 55) Izogl. prísl. **ňigda**, **dosáu**, i **dosiŭ**.
- 56) Izogl. sloviess **nocevaťi**, **kraľevat'i**.
- 57) Izogl. infin. **robívaťi**, **nosívaťi**, **ľepívaťi**.
- 58) Izogl. infin. **verbúvaťi**, **sprobúvaťi** často aj popri **sprobovaťi**, **mátávaťi**.
- 59) Izogl. infin. **bojaťi**, **hl'ejdat'i** i **hl'édat'i** (porov. str. 54), **pameto-vaťi**, **spomnúťi**, **it'i**, **nájt'i**, **zvejťi**, **viňít'i**.

- 60) Izogl. prít. **je, jest, jesto** – v zápore **ňít, ňint, ňíto, ňinto** a vynechávanie **j** v sandhi: **tag_e** (tak je), **už_e**.
- 61) Izogl. prít. (oňi) **sa, tu sa, ňi sa tu**.
- 62) Izogl. prít. **séjen, véjen, vil'éjen**.
- 63) Izogl. prít. **smo** so s-.
- 64) Izogl. prít. **ňjéman** – **ňjémaju**, a tiež **daju, uschnu**.
- 65) Izogl. partic. **bou** – **bola** – **bolo** – **boľi** – **bole** – **bole**.
- 66) Izogl. partic. **robeu** – **robela** – **robelo** – **robiľi** – **robele** – **robele**.
- 67) Izogl. partic. **vil'ieu**, **vismieu** – **vil'eĭla**, **vismeĭla** i **vil'ėla**, **vismėla** – **vil'eĭlo**, **vismeĭlo** – **vil'eĭľi**, **vismeĭľi** – **vil'eĭle**, **vismeĭle** i **vismėle**.
- 68) Izogl. imper. **kopi, kopit'e, ňetári, ňetárit'e**.
- 69) Izogl. užívanejších domácich slov:
- **trpou** (teraz), **meru** (aj **šťiricat**, menej), **šakovuo** (všeličo), **sákmánoš** (nádenník, z maď.), **kukáš** (strážnik kukurice), **báňa** (špec. pec na vypaľovanie hrncov a škriblí), **krúch** (z dreva, na ňom sa vyrábajú hrnce), **hrnce ľepit'i**, **ožehat'i** (vypaľovať), **smešok** (smyčok z dreva na urovnávanie hrncov a škriblí), **drisce** (odpadky hliny pri lepení, t. j. pri robení hrncov), **kaľit'i** (dom bieliť), **držat'i** popri **trímat'i**, **šúšť'a** (suché lístie), **šáša** (trstie, z maď.), **na Mezieu** (z maď. *mező* 'pole', tu Dolniaky), **košarina** (otava), **berk, pod berkon** (krík), **roš** (žito),
 - **žito** alebo **šistuo** i **šistuo žito** (pšenica), **bjeza** a **chábzd'a**, **uókolnei** (t. j. okolný, obvodný notár), **seňiňec** (inde **carok** v chlieve), **it'jéren** (večiereň, nešpor na Štedrý večer), **hríbe** (huby), **drvoťen** (miesto na dvore, kde sa rúbe drevo), **znojit'i sa** (potiť sa), **lejtka** (lýtka, šunka), **kuópriva**, **hrpka** (kríž siatia), **lojtra** (rebrík), **pluhovice** (rukoväť na pluhu), **kalap** (klobúk), **padláš** (pôjd, z maď.), **hajtou** (odhrňať siatia, **rášoški** inde), z maď. *hajtó*, *hajtani* s významom 'hnať, odháňať'), **biske** (egreš, z maď. *biszke*), **držat'i** popri **trímat'i**, **kamašľ'a** (celá topánka), **pougár** (**bachter**, dedinský sluha, z maď. *polgár*), **bát'a** (starý chlap), **báči** (mladší chlap), **priesepe** (priesyp, inde **cecha** v perine), **duchna** (perina), **hlavnic** (záhlavok), **drieu**, **drieľ'a** (skôr, prv), **konat'i** (vôbec niečo robiť), **šatrit'i** (napr.

- studňu, t. j. čistiť), **šuchat'i** (izbu, **rajbat'**), **ambríl** (dáždnik),
- **pud'ilár** (peňaženka), **jachotat'i** (o statku, rýchle dýchať, napr. pes, vól), **na hrtan** (inde **nad tok**), **poméja** (pomyje), **kad'ík** (dym), **lámaňisko** (reuma), **hron i strela ud'erí**; niektoré slová sa vyznačujú svojou odchýlnou formou, napr.: **mła** (inde **hmla**), **redza** (inde **ridza**, **rzda**), **koleska** (inde **kol'íska**), **kad'ečka** (inde **ked'a**), **aždaj**, **borzok** (inde **borsuk**), **sapún**, **ospec** (inde **opces** z nem. *Absatz*).

Na celej Suš. dol. platí zákon

- 70) rytmického krátenia a je tu: **dáva**, **píšu**, **lúkan** – **lúkach**, **úski**, **krátky**, **súci**;
- 71) posunutej dĺžky: **Rusádl'a**, **úhl'a**, **kršťiěna**, **hrabáňa**, **variěňa**, **širuóki**, **visuóki**, **zamazána**, **okaľiěne** (don), **douha** (dĺha), **chuód'a**, **vuóza**, **ožiěni**, **ot'jěl'i**, **zakuól'e**, **ohuól'i**, **zomiěl'e**.

Okrem toho sú medzi **severnou**, **strednou** a **južnou** jej čiastkou tieto **menšie rozdiely**:

- 1) severná zachováva **č** v slovách **čuó**, **mačka**, **krč** – stredná ho mení v **š** a má **šuó**, **maška**, **krš** – južná má **š**: **šuo** i **šo**, **maška**, **krš**;
- 2) sev. a stred. zachovávajú **t'i** vo všetkých prípadoch a majú napr.: **dán t'i**, **t'iskat'i**, **t'isíc**, **robiťi** – juh ho mení na **či** a má: **dán či**, **čiskači**, **robiči**;
- 3) sev. a stred. majú **st'** napr. v slovách: **st'e**, **nost'e**, **kost'i**, **ňjest'i** – juh má zaň **sc**: **sce**, **nosce**, **kosci**, **ňjesci** – sev. má **rost'a** – stred a juh **rosca**;
- 4) sev. a stred. majú **dl**, **dn** a teda napr.: **šidlo**, **sadlo**, **Rusádl'a**, **vedno**, **edno**, **studňa** – juh má tu **ll**, **nn**: **šillo**, **sallo**, **Rusál'la**, **venno** (spolu), **enno**, **stuňňa**;
- 5) sev. a stred. majú **t'ahat'i** – **t'ahá** – juh má **t'ehači** – **t'ehá**;
- 6) sev. má **mrzalo**, **smrd'alo** – stred a juh **mrzelo**, **viselo**;
- 7) sev. a stred má **keruót** – juh má **kotuór**;
- 8) sev. a stred. má **vol'akto**, **vol'ad'e** – juh má **val'aš**, **val'ad'e**, **val'akto**;
- 9) sev. a stred. má **žandár** – juh **šandár**;

- 10) sev. a stred. má **umreŋ** – **umrela**, **skreŋ** – **skrela**, **prikrívadlá** – juh má **umru** – **umrŕi**, **skru**, **prikrvallá**;
- 11) sev. a stred. **chuór** – juh **chuórus** (v kostole);
- 12) sev. má **način** popri **nadbe** – stred a juh má len **nadbe**;
- 13) sev. má **havranka** – stred a juh **louran(t)**.

Už tu upozorňujeme na to, že mnoho z uvedených znakov má jednak hornoipeľská oblasť v susednom Novohrade, jednak aj východnejšie ležiaca Rimavská dolina juž. a potom ešte ďalej na východ položené vršky južné a tiež Blžská dolina juž. a stred. Väčšina je teda menovanej južnej polovici a tiež hornoipeľskej oblasti a v niektorých prípadoch aj oblasti ostatného Novohradu, resp. aj Hontu a vých. Tekova, spoločná. Väčšina má svoju fókusovú či ohniskovú oblasť práve na južnej polovici juhozáp. Gemera, pretože v ňom zaberá väčšiu oblasť ako napr. už v susednom Novohrade.

Významnejšie izoglosy, spoločné len Suš. dol. z našej oblasti a oblasti hornoipeľskej, sú:

- 1) Izogl. **y > e** aj v kmeni okrem po hrdelných spoluhláskach a okrem predpony **vy-**, teda napr. **rebe**, **beŕi**, **sen**, **spetovaťi sa**.
- 2) Izogl. **ý > eĭ** vo všetkých uvedených prípadoch, teda napr. v slovách **peĭtaŕi**, **beĭvaŕi**, **peĭcha**, **maleĭ**, **z biskupei**.
- 3) Izogl. **l > o**, **í > ou**, **o** v uvedených prípadoch, ako sú **doch**, **dožnej**, **douška**.
- 4) Izogl. zatvoreného **é** a **ó** v prípadoch **bévaŕi** popri **beĭvaŕi**, **nasmeĭŕi smo sa** popri **nasmeĭŕi smo sa** a **kuón**, **uón** (**uon**), **kruósna**.
- 5) Izogl. skloň. príd. mien muž. a stred. r.: **pekneho** – **peknemu** – **peknech**, ale **úskiho** – **úskimu** – **úskich**.
- 6) Izogl. nom. pl. mask. príd. mien: **pekňi**, **bohatí**, **chudí**, **smelí** a potom aj **druzí**, **tací**.

Okrem izogl. zatvor. **é** a **ó**, ktorých fókusovou oblasťou je nesporné hornoipeľská oblasť, môže byť ohniskovou oblasťou ostatných znakov práve tak táto ako aj Suš. dol., lebo sú na oboch stranách gemersko-novohradskej hranice skoro rovnomerne rozložené. Pri **é** a **ó** treba uviesť, že sa na Suš. dol. nevyskytuje tak dôsledne, pravidelne a zreteľne ako na susednej hornoipeľ. oblasti, na ktorej proti našim podobám **uón**, **kuón**, **kruósna**, vyslovované často aj s normálnym

polozatvoreným **ó** a teda napr. **ón**, **kón** a pod. alebo aj proti nášmu **bévat'i** popri **beivat'i** je už skoro vždy len **ón**, **kón**, **róst'i** a tiež len **bévat'i**, **rost'én**, **ved'én**.⁴⁸

- Z našej oblasti na hornoipeľskú presahuje len práve do dvoch obcí (Slaná Lehota a České Brezovo) v susedstve Val'kova dôležitá izogl. zmeny **o > e**, **ó > ě**, ktorá sa v ostatnom Novohrade už nevykonala.
- Už ďalej na celý Novohrad východný siaha z Gemera izogl. zmeny **u > i**, **ú > í** a zmeny **-m > -n**,
- izogl. slabík **já**, **čá**, **šá**, **šá**, **žá**, **d'á**, **t'á**, **l'á**, **ňá**, **vá**, potom aj izogl. nom. sg. **ul'ic**, **prasľic**,
- izogl. zmeny **l > u** v prípadoch **Seuce**, **Poutár**, **ceuki** (celkom),
- izogl. posunutej dĺžky **úhl'a**, **hrabáňa**, **vidána**,
- izogl. zmeny **-t' > -t**, **-ň > -n** v slovách **zat**, **pet** – **d'en**, **pen**.

Na hornoipeľskú oblasť vôbec nepresahuje z juhozáp. Gemera najmä izogl. zmeny **č > š > s**, ba naopak, **č** presahuje z hornoipeľ. oblasti aj na sev. Suš. dol. vo Val'. a Pond. Podobne ohraničuje našu oblasť proti Novohradu aj izogl. **nadbe** // **način**, ktorá ide po samej hranici a len na sev. Suš. dol. zaberá **način** aj Val'. a Pond.

Presne po hranici ide ďalej aj izogl. **Rusádl'a** či **Rusál'ľ'a** na Suš. dol. a **Turíce** na hornoipeľ. oblasti a inde v Novohrade.

So župnými hranicami sa kryje presne aj izogl. **košarina** na Suš. dol. a **košenok** v Novohrade.

Tak ide aj izogl. **vihl'eidok** a menej aj **vihl'at** na Suš. dol. a **oblok** v Novohrade.

- Ďalej po hranici idú a oddeľujú juhozáp. Gemer od Novohradu ešte izoglosy:
- **kol'ešňa** v Gemi – **pajta** v Novohrade,
- **stromšok** v Gemi – **kristkind'eľ** v Novohrade,
- **kamašľe** na Suš. dol. – **topanke** v Novohrade,
- **biske** v Gemi **pol'ke**, **puól'ke** v Novohrade, **huóra** v Gemi – **hora** v Novohrade,
- **vrquóč** v Gemi – **vrkóč** v Novohrade,

48 Pre Novohrad porovnaj E. Jóna: *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 140.

- **ňježik** v Gemeri – **nátka** v Novohrade,
- **eľen** v Gemeri – **jel'en** v Novohrade,
- **tuto, tutoka** v Gemeri – **tu, tuna, tunaka** v Novohrade,
- **až, ažá** na Suš. dol. – **že** v Novohrade,
- no skoro najvýznamnejšia izoglosa, ktorá ide presne po hranici, je najmä izogl. **ó, uó** a teda napr. už uvedené **uón, kuón** či **kuon** a potom najmä **zo ženou, tou dobrou**, v Gemeri – **ón, kón** a tiež **tó dobró ženó** v sev. čiaske hornoipeľskej oblasti a potom aj **dobruo** v Gemeri a **dobró** v Novohrade,⁴⁹
- ďalej **bars, ňebars** v Gemeri – len **vel'mo** v Novohrade a
- tiež **túno** (lacno) v Gemeri – len **lacno** v Novohrade,
- **trpou, meru** v Gemeri – **teras, št'iricat** v Novohrade.

Na susednej Rimavskej doline južnej a strednej **nie sú** z uvedených významnejších **izoglos** Sušianskej doliny najmä tieto:

- 1) izogl. zmeny **y > e** aj v kmeni typu **rebe, sen, Bestrica**,
- 2) izogl. zmeny **ý > ei** tu vôbec nie je,
- 3) izogl. zmeny **l > o, í > ou, o** tiež nie je na východ od Suš. dol.,
- 4) izogl. zatvor. **é a ó** neprekročuje Suš. dol. na východ,
- 5) izogl. príd. mien muž. a stred. rodu **pekneho – peknemu – peknec** tiež nie je na Rim. dol. ako ďalej ani
- 6) izogl. príd. mien typu **pekňi, bohat'í, smel'í, chud'í** a
- 7) konečne zo slovníka neprekračujú na Rim. dol. slová **mľa, poméja, držat'í, prikrvadlo**, za ktoré sú tu vždy **hmla, zľ'ieuke, trímat'í, prikrívadlo**.

II. Nárečia Rimavskej doliny ako celku či rimavské nárečia charakterizujú:

- 1) Izogl. **rat-** v prípadoch **rásocha** (sever) – **rásoha, rásoška** (juh), v ostatných prípadoch už proti **rat-** na juhu býva často **rot-** na severe.
- 2) Izogl. bilabiálneho **u**: **brau, stau, kráu**, ale aj **bou, volau**, tiež **pounoc, Seuce**.

⁴⁹ Porovnaj E. Jóna: *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 139 – 140.

- 3) Izogl. št': **ešt'e, kl'ješt'e** a pod.
- 4) Izogl. inštr. sg. fem. **ženou, hlavou**.
- 5) Izogl. nom. pl. **rod'iš'je**, ale **l'id'je** na juhu a **l'ud'e** na severe.
- 6) Izogl. gen. sg. **gazdu, sucu**.
- 7) Izogl. nom. – ak. sg. n. **zdrav'je, žit'je, pit'je** – ale kým na sev. je vždy **-je** aj vo všetkých slovesných podstat. menách, na juhu je tu už napr. **úhl'a, skál'a, Rusádl'a, voláňa, hrabáňa, variěňa**.
- 8) Izogl. nom. – ak. sg. n. **dobruo, peknuo**.
- 9) Izogl. prít. na **-je-**: **ňesje, vezje, ved'je**.
- 10) Izogl. prít. **sa**, ale na juhu často aj **su**.
- 11) Izogl. č > š v prípadoch: **šo, šuo, maška, krš** má fókusovú oblasť práve na Rim. dol., odkiaľ sa rozšírila jednak na Suš. dol. na západe a potom aj na vrš. (sev. len čiastočne).
- 12) Izogl. príd. mien typu **dobriho – dobrimu – dobrich** a tiež **božiho – božimu – božich**.
- 13) Izogl. **d'it'a** už s krátkym **-i-** proti **d'ít'a** na Suš. dol.

Okrem toho majú aj rimavské nárečia všetky podstatné znaky spoločné jednak všetkým gemerským nárečiam (izogl. na str. 37 – 42) a potom aj znaky, spoločné len nárečiam juhozáp. Gemera (izogl. na str. 53 – 56).

Už vyššie pri sušianskych nárečiach sme sa častejšie odvolávali aj na Rim. dol. juž. a stred., na ktorej bol stav ako na Suš. dol. alebo aj v Novohrade. Z toho vyplýva, že medzi južnou a strednou a potom severnou čiastkou Rimavskej doliny sú veľké rozdiely. Kým stred a juh má zhruba stav ako uvedená Suš. dol., sever má stav celkom odhodný.

Najdôležitejšie odchýlky sú:

- 1) Juh i stred majú ešte zhodne so Suš. dol. napr. **ral'a** (najmä juh), **rakita, rážd'a**, ale už **vlaňi** popri **vloňi** a len **ruóst'i, ruózvora, rožen, rošt'ep** – sever má: **rol'a, rokita, rošt'je i ruožd'je, vloňi, ruos, ruozvora, rožeň, rošt'ep** (len Tisovec **rášt'ep**).
- 2) Juh a stred majú zasa zhod. so Suš. dol. **srce, pol'e, oje** – sever má **srco, pol'o, ojo**.

- 3) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. zmenu **y > e** všeobecne po hrdelniciach typu **ruke**, **nohe**, **vrche**, po všetkých ostatných spoluhláskach len na juhu, kde je teda aj **me** (my), **ve** (vy), **zube**, **dome**, **dube**, **prúte** proti **mi**, **vi**, **zubi**, **domi**, **prúti** v strede a vždy len **ruki**, **nohi**, **vrchi**, **mi**, **vi**, **zubi** na celom severe.
- 4) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. zmenu **u > i**, **ú > í** v prípadoch: **Pit**, **Pitovaťi** (miestami -či), **cidzí** (len Kokava má **cudzí**), **krit'í**, **zríca sa a tieť sl'íbit'í** (-či), **Pítos**, **naší**, **vaší** – sever má tu vždy **u**, **ú**: **Pud** (-t), **Putovať** (miestami -č), **cudzí**, **krút'í**, **zrúcia**, **sl'úbit'** (-č), **Pútos**, **našú**, **vašú**.
- 5) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. zmenu **o > e**, **ó > ĩe**: **ocevi**, **z ocen**, **ocevĭe**, **ocĭeŭ**, **kňazĭeŭ**, **s ňĭeŭ**, **mať'erĭeŭ** – sever má tu vždy: **ocovi**, **z ocom**, **ocoŭ**, **kňazou**, **s ňou**, **mať'erou**.
- 6) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. zmenu **-m > -n**: **son**, **robín**, **s chlapon**, **za visokin vrchon**, **g našin ženán** – sever má: **som**, **robím**, **s chlapom**, **za visokim vrchom**, **g našim ženám**.
- 7) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. infin. na **-t'í**, len v Kokave, Rim. Bani, Rim. Zal. a Příb. na strede a na Vyš. (Slov.) Pok. **-či** a teda **bit'í**, **volat'í** či **biči**, **volači** – na severe infin. na **-t'** okrem Klen., Hač. a Píly, kde znie **-č** a teda **bit'**, **volat'** – **bič**, **volač**.
- 8) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. **a** v slovách **vrat/d**, **prst'an** – sever má **vret/d**, **prst'eň**.
- 9) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. **d'ĭeš** – **d'ĭežd'a**, sever má **d'íš** – **d'ížd'a**, len Tisovec má **díš(t')**.
- 10) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. zmenu **-t' > -t**, **-ň > -n**: **zat**, **pet**, **smrt**, **d'en**, **pen** – sever má **zat'**, **pet'**, **smrt'**, **d'eň**, **peň**.
- 11) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. **šela**, **tášik** – sever má **pšela**, **ftášik**.
- 12) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. **vo**, **voka**, **edoras/z** – sever má **von**, **tuvon**, **vonká**, **edonrás/z**.
- 13) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. **sl'úka** – sever má **sl'ĭuka**.
- 14) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. podoby **ul'ic**, **pal'ic**, **prasľic**, **kukuric**, len Kokava má **ul'icä**, **pal'icä**, **präšľicä**, **kukuricä** – sever má **ul'ica**, **pal'ica**, **prasľica**.
- 15) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. gen. sg. fem. **ul'ici**, **pal'i-**

- ci, kukurici** popri zriedkavých tvaroch **kukurice** – sever má len **uľici, paľici, peci, kukurici**.
- 16) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. inštr. pl. fem. **ženámi, hlavami** – sever len **ženamí, hlavamí**.
- 17) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. dat. – lok. sg. mask. a neut. **tížni, táneri, konci, poľi, d'ieušat'i** – sever len **tížnu, táneru, koncu, poľu, d'joušat'u**.
- 18) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. gen. pl. mask. **chlapcí, doktorí** – sever vždy **chlapcou, doktorou**.
- 19) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. lok. v **Zalužach, Šeriěňšach** – sever len v **Zalužanoch, Šerenšanoch**.
- 20) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. nom. – ak. sg. n. **zdravje, žit'je**, ale už aj **hrabáňa, prad'jeňa, Rusadl'a, úhl'a, kršt'jeňa**, len Kokava má **kršćjeňä, sät'ä** – sever má len **zdravje, žit'je, hrabaňje, prad'eňje, Rusadl'je, uhl'je, kršt'eňje**.
- 21) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. gen. sg. a ostatné pády typu **úhl'at'a, dreviňat'a, jaušíňat'i, kršt'jeňat'i** – sever má len **uhl'je, kršt'eňje, uhl'ú, kršt'eňú**.
- 22) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. nom. pl. typu **d'ieušence, kurence** – sever len **d'joušatá, kuratá**.
- 23) Najjužnejšia čiastka má gen. – dat. – lok. sg. fem. typu **dobrie, veľkie** často popri **dobrej, veľkej**, ktoré sú aj na juž. čiastke v reči mladších, len tak na stred. a potom aj na sev. čiastke.
- 24) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. čisl. **dvá** – sever, aj s Koka-vou, majú už **dvaja** alebo **dvje**.
- 25) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. **ňigda, dosau i dosiu** – sever má **ňigdaj, dosjau** – podobne proti **aždaj** na juhu je **adaj** (Klenovec **adá**) na severe.
- 26) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. infin. **robívat'i, nosívat'i** – sever len **robiévat' (-č), nosiévat' (-č)**.
- 27) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. infin. **sprobúvat'i (-či), oslabúvat'i (-či)** – sever len **sprobívat', oslabívat' (-č)**.
- 28) Juh má zhodne so Suš. dol. **hl'ejdat'i**, pod. aj stred má miestami **hl'jadači** (Rimavica) – sever má **hl'adat' (-č)**, podobne proti **it'i**,

prít'i, nájt'i, zvejt'i a viňiti (-či) na juhu a strede je **íč, príč, újč** len v Klenovci na severe proti **ís(t'), prís, najs, ujs, zvejt' a vins (-t')**.

- 29) Na juhu a strede sa užíva častejšie **su** ako **sa** – na severe najviac **sa** a len zriedka novšie aj **su**.
- 30) Na juhu a strede sa zhodne so Suš. dol. vynecháva **j** zo sponového slovesa vo väzbách **tag_e, už_e** – na severe nie a je tu vždy **tag je, už je**.
- 31) Juh a stred má zhodne so Suš. dol. **smo** – sever len **zmo**.
- 32) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. prít. **ňieman i ñeiman** – sever len **ñemám**.
- 33) Juh a stred kráťa zhodne so Suš. dol. často koncovku prít. **uschnu, zabávajú sa** – sever nie a má len **uschnú, dajú, zabávajú**.
- 34) Juh má zhodne so Suš. dol. partic. **boŭ – bola – bolo – bol'i – bole**, stred má už **boŭ – bola – bolo – bol'** (mask., fem. a n.) – sever má po Hnúšťu **boŭ – bola – bolo – bol'i**, od Hnúšťe severnejšie už **bú – bula – bulo – bul'i**.
- 35) Juh má odchylné od Suš. dol. typu partic. **robeŭ – robela – robe-lo – robel'i – robele**, stred okrem Kokavy má typ **robeŭ – robela – robelo – robel'i**, Kokava má **robiŭ – robila – robilo – robil'i** a tak aj celý sever.
- 36) Juh a stred a sever po Hnúšťu majú zhodne so Suš. dol. partic. **spádou, ukradou, spomnou** – severnejšie od Hnúšťe býva často typ **spadnú, ľaknú, ukradnú, spomnú**.
- 37) Juh má zhodne so Suš. dol. typ **vil'ieu, vismieŭ, sieŭ – vil'eila vismeila – vil'eilo – vil'eil'i – vil'eile**, stred okrem Rim. Zal., Rim. Baňe a Kokavy má **vil'áŭ – vil'ála – vil'ál'i**, Rim. a Rim. Leh. majú už **vil'iau – vil'iala – vil'ialo – vil'ial'i** zhodne so severom.
- 38) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. imper. **kopi – kopit'e, ñetári – ñetárit'e** – sever vždy len **kop** alebo **kopňi – kopt'e, kopňit'e, ñetár, ñetárt'e**.
- 39) Juh a stred majú zhodne so Suš. dol. aj celý rad zhodných tvarov, napr. aj partic. **jiédou** a len zriedka i **jeŭ** – sever má viac **jeŭ** a menej **jedou**.
- 40) V **slovníku** je tiež zhoda medzi juhom a stredom proti inakšiemu

stavu na severe. Tak je napríklad: **trpou** na juhu a strede – **teras/z** na severe, alebo podobne aj stoja proti sebe dvojice:

- **meru** – **št'iricat'(-č)**,
- **roš** – **žito**,
- **trepáška** – **trľica**,
- **kuópriva** – **prhl'ava**, Kokava zo stredy má tiež **prhl'äva**,
- **apouška** – **svokor**, **mamouška** – **svokra**, **svatvi** – **svadobná mat'(-č)**,
- **húno** – **zahrada za kol'eshnou**,
- **kad'ík** – **dim**,
- **vihľat/d** – **oblok**,
- **kamašľe** – **topanki**,
- **ňježik** – **nátka**,
- **prušok** – **i zápruta** – **zákruta** (pri vození dreva),
- **biske** – **mochnaški** (egreš),
- **padláš** – **puojt/d**,
- **pougár** (z maď. *polgár*) – **hajdúch**,
- **kabát'ík** – **ľajbl'ík** (len Klenovec aj **prucľak**),
- **chramba** viac ako **pohrep** – viac **pohrep** (Tisovec **pohrap**) ako **chramba**.

V mnohých slovách sú len menšie hláskoslovné odchýlky, ako napr. proti **eľen** na juhu a strede – **jeľeň** na severe, podobné dvojice:

- **ihraška** – **hraška**,
- **vraviťi** – **vraveť**,
- **strehat'i** – **strihat'**,
- **povjedaťi** – **povedať**,
- **ožiěníťi sa** – **oženiť sa**, **oťjélit'i sa** – **oťel'it' sa**,
- **zomiéľe sa** – **zomeľje sa**, **zakuóľe sa** – **zakoľe sa**,
- **ohuóľit'i** – **ohoľit'**, **skládat'i** – **skladať**, **plovat'i** – **plavať**,
- **chl'ísta** – **hl'ísta**,
- **prahe** – **prachi** (lieky),
- **št'erje** – **št'irje**,
- **Uľena** – **Uľína**,
- **korice** – **korito**,
- **borzok** – **borsuk**,

- št'ast'ie – št'est'ie,
- ridza – rzda,
- piétržľan – petruška,
- ľa – hľ'a,
- vareka – varecha,
- vrguoš – vrkoš,
- stol'ec – stolok.

41) Veľmi výrazne sa líšia nárečia juhu a stredu od nárečí severu najmä **rytmickým krátením** a tak je napr. všeob. **lúkach – lúkan, úski, vzácni, dáva, píšu** na juhu a strede – **lúkách – lúkám, úskí, vzácni, dává, píšu** na severe, –

42) **zákonom posunutej dĺžky** a tak je napr.

- Rusáďľ'a, skál'a, úhl'a, piéra, kršt'ieňa, vidána, zamazána, dlhá, umriéta, ožieni sa, ot'iel'i sa, ohuól'i sa, zakuól'e, chuód'a, vuóza, nuósa na juhu a strede –
- Rusadľ'ie, skal'ie, uhl'ie, pierie, kršt'eňie, vidaná, zamazaná, dlhá, umretá, ožení sa, ot'el'i sa, oholí sa, zakol'e, chod'ia, vozia, nosia na severe.

Juh, stred a sever, teda každá čiastka má **iný stav** napr. v prípadoch:

- 1) **svejtok, pejtok, robej, kosej, ul'icejch, krompl'ejch, prejdza, hrejd'el'** na juhu – **svátok, pátok, robá, kosá, ul'icách, krompl'ách, prádza** (Kok. **prádzä**), **hrád'el'**, na strede okrem Rimavice a RimLehoty, kde je v tomto ohľade stav už ako na severe vôbec a je tu len: **sviatok, pĕatok, robĕa, kosĕa, ul'icĕach, krompl'ĕiach, prĕadza, hrĕad'el'**;
- 2) **jej, mojej** na juhu – **já, mojá** na strede okrem Rimavice a RimLeh., kde je už zhodne so severom **ja, moja**;
- 3) **zeľezňišier, kravier i pasteir, sloseir** na juhu – **zeľezňišár, kravár** na strede okrem Rim. a RimLeh., kde je zhodne so severom **zeľezňišĕar, kravĕar**;
- 4) **voják, buják, járok, zo Šerenšán, do Zalužán, žadat'i, šátor, št'áu, d'ábou, okuľár, nádra, sivánka** na juhu a zo stredu v Rim. a RimLeh. – **voják, buják, járok, s tich šás, žádači, šátor, ščáu**,

d'ábou, okuľár, sivánka a tiež **zo Šerenšán, zo Zalužán** na ostatnom strede – **vojak, bujak, jarok, zo Šerenšian, do Zalužian, žiadať, šiator, št'iau, d'íabol, okuľiar, sivianka** na severe, len Píla má tu **vojjak, bujjak, stojia**, teda aj po **j** dvojhlásku **ia** ako v ostatných prípadoch;

- 5) na juhu sa vyslovuje spravidla **d'i, t'i (vid'in, robit'i)**, len na Vyš-Pok. je zrejmé **dži, či (vidžín, robiči)** – tak **dži, či (vidžín, robiči)** aj na strede – na severe južnom po Hnúšťu je spravidla **d'i, t'i (vid'im, t'iskat')**, a tak je aj v Tisovci, inde je **dži, či (vidžím, čiskač)**;
- 6) juh má **šesnok** – stred **sesnok** – sever **cesnok**;
- 7) juh má **hríbe** – stred **pencl'e** (Kok. **pänc'l'e**) – sever **komprdi**.

Ostatné miestne rozdiely

a) na juhu:

- 1) Zmena **u > i, ú > í** je rovnako všade, len Hrachovo má **u, ú**.
- 2) Zmena **o > e, ó > ie** je okrem Hrachova všade.
- 3) Inštr. pl. fem. **ženami** je všade, len v Slov. Zahoranoch je **ženami** – podobne je tu už aj **f Šerenšanoch, Zalužanoch** proti **f Šerién-šach**.
- 4) Gen. – dat. – lok. sg. **tje našie veľkje** je spravidla od Čerenčian po Vrbovce, menej je vyššie na Hrach. a na Koc., vôbec nie je v Slov. Zah.
- 5) Na samom juhu je zám. **on** v podobe **uón** od Niž. Skál. počínajúc severnejšie už aj **vuón**.
- 6) Nom. pl. **t'í** je často na najjuž. čiaske proti **tí** severnejšie.
- 7) Podoby **dvuch** – **dvuma** prichodia tiež len južnejšie proti sev. **dvoch** – **dvoma**.
- 8) Typ partic. **robeu** – **robela** – **robelo** – **robeli** – **robele** je všade okrem Slov. Zah., kde je už **robeli** (pl. mask. i fem.), lebo je tu už aj **ženi, zubi**.
- 9) Južnejšie sa hovorí **čomou** (z maď.), severnejšie **hrpka** (siatia). Na Kocihe sú **t'esnok, bičak** (z maď. nožík), **ráčoška** proti **šesnok, bičak, rásoška** inde.

b) na strede:

- 1) Uvedené tvary **svátok, pátok, robá** v Rim. Zal., Príb., Rim. Bani a v Kokave proti **sviatok, pĭatok, robĭa** na Rimavici a v Rim. Leh.
- 2) V prípadoch **kňas, peñas, sa, hrada, prad'je** všade okrem Kokavy, kde je už **ä** a teda: **kňäs, peňäs, sä, hräda, präd'je**.
- 3) Tvary typu **hovädo, ul'icä, mäso** na Kok.
- 4) Skupina **st'** sa vyslovuje na Rim. a Rim. Leh., najmä mladší, v Kok. a inde je tu už **sc** a teda **ňjesci, f kosci, masci**.
- 5) **Sklo** je všade, len Kokava má **cklo**.
- 6) **Vľk** je na Kokave – **vlk** všade inde.
- 7) Kokava má **kručí, cudzí** popri **ľituje, sľibuje, kl'inš, naší, sľíbiči** – inde je **kričí, cidzí**.
- 8) Kokava má **borsuk, žito, oblok, prhl'äva, adá, vajce, jel'en, rásocha, hl'ista, mochnaške, dim, vret, petruška, poplake, svo-kor, pankuch, rdzä** – ostatok: **borzok, roš, vihl'at/d, kuopriva, aždaj, vājce, el'en, rásoha, chl'ista, biske, kadžĭk, vrat, pĭetr-žľ'an, zl'ieuke, svák, pražeňic, ridza**.
- 9) Kokava má **ženamí** proti **ženámi** inde,
- 10) Kokava má **robiu, kosiu** proti **robeu, koseu** inde.

c) na severe:

- 1) Skupina **rat-** je všade v slovách **rásocha, rásoška, rásorka, Rástošnuo** (z Klen.), len proti **rášt'ep** v Tis. je **rošt'ep ruošťep** všade inde.
- 2) **Sriebro** a potom **Sjëbrná** (vrch) v Tis. – Hač., inde **striebro**.
- 3) Slovo **hat/d** je v Rim. Brez. – Hnúšti, **hát/d** odtiaľ severnejšie.
- 4) Všade je **ukázat', roskázat'**, len na Hač. a Píle je **ukĭazač, roskĭazač**.
- 5) **Gajdi** všade, len Tis. má **gejdi, gejdovat'** – podobne **skad'e** popri **skĭat'** všade, len v Tis. **sked'e** – popri **roskázat'** či **roskĭazač** (Píla, Hač.) je všade **roskes** a **roskezovat'** popri **roskazovat'**, tak je aj **kad'ješka** popri **ked'a, ked'í sa** či **kedží sa** (Píla – Hač., Klen.).

- 6) **Vojak, bujak, stoja, doja** všade, len na Píle výrazne: **vojjak, bujjak, stojja, dojja** a na Hač. počuť popri **vojak, bujak** už tiež **stojja, dojja**.
- 7) **Kaľendár** všade okrem Tis. – Hač., kde je **kaľandár**.
- 8) Proti **hora** a **koža** je všade už **Huóra** (ako topon.), ale **kuóža** v Tis – Hač.
- 9) Proti **voľiakí** v Tis. je viac **vel'jakí** už všade inde.
- 10) **Šoptať** Tis., **šoptač** Píla a Hač. – inde **šeptať**.
- 11) **Pol'jouka, d'jouka** v Tis. – Hač. a v Klen. často aj popri **pol'jeuka, d'jeuka** a potom viac **pol'jeuka, d'jeuka** popri zriedkavejšom **pol'jouka, d'jouka** inde.
- 12) Zámeno **on** i **vom** v Rim. Brez. – Hnúš. – Klen. – viac len **vom** a potom **vuóm** v Tis. – Hač.
- 13) **Vol, stvol** v Rim. Brez. – Hnúš. – **vuou, kvou** inde, okrem Tis.
- 14) **Díšť** je v Tis., všade inde **d'íš**, na Píle – Hač. a v Klen. **džíš**.
- 15) Slabiky **d'i, t'i** sa nemenia v juž. polovici Hnúš. – Rim. Brez. a v Tis., kde všade je **d'it'a, vid'im, t'iskat'** na Píle – Hač. a v Klen. je tu **dži, či: džit'a, vidžím, čiskač**, a teda **dž, č** je tu aj za každé **d', t'**, najmä v inf. **volač, robič, kosič** potom aj **džuňa, četka (t'etka inde), Čech** a potom aj **ščepič, ešče, kl'ješče, ščiri** proti **d'ina, t'etka, Čech, št'epit', ešt'e, kl'ješťe, št'iri** inde.
- 16) Skupina **st'** sa vyslovuje všade napr. v **st'e, ňest'e, kost'e, kost'i, st'isne**, len v Klenovci je v reči starých **sce, ňesce, kosce, masci**.
- 17) **Kot'/d'** je všade, len Píla a Hač. majú **koj** (ked').
- 18) **Ňiš** všade, len Tis. – Hač. majú **ňišť**.
- 19) **Rásocha** všade, len Rim. Brez. má zhodne so stredom **rásoha** a potom proti **hl'ista** inde má **chl'ista** zasa zhodne so stredom.
- 20) **Vľk, vľki**, ale **Vrkolák** (v rozprávkach) je na Píle a Hač., inde je **vlk, Vlkolak**.
- 21) **Ftorok** je na Hač., Píle a v Klen. – inde len **utorok**.
- 22) Tis. má **žeňi, maľiňi, pšeli, maľí, pekňi** a **smeli, maľiho** aj Hač. zhodne so sused. vŕškami, Muránskou dol. sev. a Breznom, inde tvrdo.

- 23) Dat. – lok. – sg. fem. **ruke, nohe, muche** je len v Tis., všade inde je už **ruki, nohi, muchi**.
- 24) V Tis. je typ príd. mien mask, sg. **chudí – chudiho, bohatí – bohatiho**, ale už **maľí – maľiho, pekňí – pekňiho** zhodne s Tis. Hámrom, Breznom nad Hronom, Muránskou dol. sev. a tiež sev. vrš. – inde je len typ s tvrdými spoluhláskami.
- 25) Zám. prisvoj. majú v nom. – ak. pl. všetkých rodov **moje, tvoje, naše, vaše** (napr. **ruki, husi, zubi**), len v Tis. – Hač. je už **mojo, tvojo, našo, vašo** (napr. **ruki, husi, zubi**) už zhodne s Muránskou dol.
- 26) Infin. **ís(t') – ujs(t') – najs(t')** sú všade, len Klen. má **íċ – náċċ – ujċ**, tak niekedy aj na Píle a Hač.
- 27) Infin. typu **klás, ňies, zes, naruos** sú všeob., len miestami pri dôraznejšej výslovnosti počuť individuálne aj **-t'** – popri infin. **vojs(t')** sa všeob. užíva aj **vňís(t')**.
- 28) Infin. **zl'aknúť sa, spadnúť** sa užívajú všeob. od Hnúš. na juh, severnejšie Hač. – Tis. je už **l'aknúċ sa, padnúċ**.
- 29) Tvar 3. os. prít. I. tr. a II. tr. znie napr. **kladú, prestanú, rostú, žnú** všade, len v Tis. – Hač. je **poprad'ú, naklad'ú, narost'ú, ostaňú, žňú**.
- 30) Partic. **bou – bola** je od Hnúš. na juh – starší už v Hnúš. vyslovujú viac **bú – bula** a len **bú – bula** je všeob. na Klen., Hač. – Tis. – podobne je na juh od Hač. typ **spádou – spadla, kopou – kopla** všeob., severnejšie sa povie radšej **padnú – padla, kl'aknú – kl'akla, kopnú – kopla** už zhodne so sused. vrš. a Muránskou dol. sev.
- 31) Menšie odchýlky sú aj v **slovníku**:
- **adaj** (azda) je všade, len Klenovec má dôsledne len **adá** –
 - **naveki** popri **furt, furtom** je všade, len Klen. má **náki** –
 - **petruška** všade, len Tis. má **petrž'an – šunka** všade, len v Tis. **švankés** (zhodne s Breznom) –
 - **vrecko** všade, len Píla, Hač. majú **vašok** zhodne s vrš. –
 - **chl'ieų, na chl'ieų (seno metať)** všade, len Tis. má zhodne s Breznom a Muránskou dol. sev. **šopa, našop** –
 - **šurec** všade, len Tis. má **šurc**, Klen. **šurcl'ík** –

- **poplaki** všade, len Tis. – Hač. majú **pomije** zhodne s vŕš., Muránskou dol. a s Breznom –
- **hul'ier** (z nem. *Holunder*, druh divej bazy) všade, len Tis. má zhodne s Hámrom **zuleňa** –
- **sut/d, súdok** viac ako **genc** všade len Tis., Hač. majú viac **genc** –
- **mochnaški** (egreš) všade, len Hač. s Pílou majú **chmjenki** a Tis. **pchiňe** (divé sa volajú **pol'ki**) –
- **pohrep/b, pochovávat'(-č)** všade, len Tis. – Hač. majú viac **chramba, pochráňit' (-č)** –
- **ľajbl'ík** (z nem. *Leibchen, Leibel*) (vesta) všade, len Klen. a Píla majú **prucl'ak** (z nem. *Brustleib*) –
- **pražeňica** všade, len Tis. – Hač. majú **pankuch** zhodne s vŕš.
- **komprdi** všade, len Píla s Hač. majú **pencľ'e** (huby) zhodne s vŕš. a tak viac popri **komprdi** aj Likier a Rim. Brez. –
- **ľeňiví, ľehniví** všade, len Tis. – Hač. majú **hňil'í** (Píla s Hač. **-lí**) –
- **post'el'** (pri sušení sena) všade, len Hač. má **hňjezdo** – **kríš/ž**, t. j. 15 – 17 snopov je všeob., len v Hnúšti je **kríš** (15 snopov), ale už aj **d'esat'ina** (10 snopov) v Likieri a Rim. Brez. už **hrpki** (17 snopov) –
- **rásoški** (z dreva pri kosení siatia) v Hnúš., **takarou** v Tis. – Hač. – Klen., **hájtou** v Lik. a Rim. Brez. –
- **krizantína** v Hnúš. a južnejšie, **katrijéna** v Tis., Hač. – **papuče** v Hnúš. a južnejšie, **kristuški** v Tis., Hač. asi vplyvom Tis. Hámra –
- **koľešňa** všade, len Tis. **stodola** vplyvom breznianskej oblasti a stred. Gemera –
- **tok, na tok** všade, len Tis. zasa zhodne s Breznom a Muráňom má už **humno, na humno** –
- **šlafrok** (z nem. *Schlafrock*) v Hnúš. a južnejšie, **vigán** (menej i **šlafrok**) v Tis. – Hač. –
- **prdza i prdl'a** (hračka z vŕby) v Hnúš. a juž., **prdl'a** Tis., Klen. a **paprdák** Píla – Hač. –
- **krompl'a, krompl'e** Hnúš. a južnejšie, **krompl'a, krompl'e** aj Klen. a Hač., **krompel'a, krompel'e** Píla a **krompel', krompel'e** Tis. –

- **hľuóš** Tis. – Hač., **hľuóch** Hnúš. a inde –
- **kurástra** Tis. – Hač., **kuľajstra** Hnúš. a inde južnejšie –
- **bát'a, t'etka** (starí ľudia vôbec) všade okrem Tis., kde je **svák, sváška** –
- **koža** Hnúš. a juž., aj s Tis., inde **kuóža** –
- **geti** Hnúš. a juž., aj Tis., **geše** Píla a Hač. –
- **d'ňa** Hnúš. a juž., **d'uňa** (miestami **džuňa**) inde –
- **ňiš** Hnúš. a južnejšie, **ňišť** Tis. až Hač. –
- **poľ'a** (podľ'a, vedľ'a) Hnúš. a juž., **poľ'i** Tis. až Hač. zhodne s vrš. a stred. Gemerom –
- **d'ieuša, poľieuka** mladší a **d'iouša, poľiouka** v Hnúš. a juž., len s **o** v Tis. až Hač. –
- **kebel'** (6 mierok ovsa) v Hnúš. a juž., Tis. **kabel'** (z maď. *köböl*) –
- **horár** všade okrem Tis., kde je **horár**, ale **kerul'** (strážca polí, horár) –
- **veľiakí** popri **dákí** v Hnúš. a juž., **veľiakí** aj na Hač. – Píle, **voľiakí** i **dákí** v Tis.

Ako nižšie uvedieme, hodne z týchto znakov majú aj nárečia susedných vrškov. Niektoré z nich majú fókusovú oblasť na Rimavskej doline, odkiaľ presahujú aj na vršky, iné zasa z fókusovej oblasti na vrškoch presahujú aj na Rimavskú dolinu. Ide tu okrem toho často o kontinuitu väčších oblastí, a to alebo stredoslovenskej od západu a teda od Rimavskej doliny, alebo stredogemerskej alebo potom aj východoslovenskej od východu. Na vrškoch sa križuje viac znakov (izoglos) stredoslovenských s východoslovenskými, najmä lexikálnych.

III. Nárečia vrškov alebo vrškovské nárečia charakterizujú tieto spoločné izoglosy:

- 1) Izogl. **rat-** všade vlastne len v slove **rásoška, rásocha** (sev.) a **rásoha** (stred a juh).
- 2) Izogl. bilabiál. **u**: **brau, stau, kráu, volau**.
- 3) Izogl. **šč (št')**: **ešče, kľješče, ščiri** všade, len Poproč a Brádno majú **šč** len individuálne popri **šč** trochu tvrdsom.
- 4) Izogl. gen. sg. **gazdu**.

- 5) Izogl. nom. – ak. sg. **dobruo, peknuo**.
- 6) Izogl. prít. na **-ie-**: **ňesje, berje**.
- 7) Izogl. 3. os. pl. (**oňi**) **su** a len veľmi zriedka (**oňi**) **sa** na juhu.
- 8) Izogl. nom. – ak. sg. **zdravje, povetrije** a okrem týchto ešte tieto:
- 9) Izogl. zmeny **č > š**: **šuo, maška, krš** všade, len Poproč a Brádno majú tu už trochu tvrdšie **š** a teda skôr **šuo, maška, krš**, no predsa nie natoľko tvrdé ako napr. nárečia Blžskej alebo Ratkovskej doliny.
- 10) Izogl. zmeny **ť > č**: **čicho, plači, robič** všade okrem Poproča a Brádna, kde je už skôr **č**: **čicho, plači, robič**.
- 11) Izogl. zmeny **ď > dž**: **dživá, šedživá, sedží**, len na Poproči a Brádne je už tvrdšie **dž**: **dživá, šedživá, sedží**.
- 12) Izogl. **ť > c** v slovách: **ciskač a Cisovec**.
- 13) Izogl. zmeny **y > e** len po hrdelniciach: **ruke, nohe, vrche** proti **zubi, domi**, ale len okrem Krokavy, kde je aj **ruki, nohi, vrchi**.
- 14) Izogl. príd. mien typu **pekňi – pekná, smelí – smelá**.
- 15) Izogl. infin. na **-č**: **robič, volač**, len Poproč a Brádno majú už **robič, volač**.
- 16) Izogl. infin. typu **sprobívač, potkívač**.
- 17) Izogl. prít. typu **sějemo, véjemo, smějemo, hrějemo**.
- 18) Izogl. mäkkej konc. prít. pl. typu **roščú** popri **rosnú, pradžú, pľečú** na juhu a strede, **prädžú, pľečú** na sev.
- 19) Izogl. partic. **robeu – robela – robelo – robeli** (m., f, a n.) všade okrem Krokavy.
- 20) Izogl. partic. typu **muoch, priš, spát, privjet/d** popri zriedkavejších **muohou, prišou, spádou**.
- 21) Z lexikálnych izoglos: **koi(j)** všade, len Kraskovo má **kot – keľo, tel’o – sesnok** všeob., **zez(s) – cez – hvóra, kvóža – zánhl’eč** (omdlieť) – **prñješ** (priniesť) – **sóva – sobou, tobou** všade, len Krokava, Poproč a Brádno **sobó, tobó** – typ **lavíc, kukuric, pal’ic** – typ **viňič, viňid’e** – typ **choceč, chocemo**.
- 22) Z lexikálnych izoglos: **hantuch i hantúšok** (zhodne so stred. Gemerom a s východoslov. oblasťou) – **triem, láda (chôr, truhla** na Rim. dol.) – **vašok – kúsač (-č)** zhodne s východoslov. oblasťou

– **trnovo prasa** (juh, **prasä** sev.) ale známe je aj **ješ/ž** – **pjero** (črep, kytica kvetov) – **ňježik** (nádcha) – **nabe** (nadbe, je treba) – **trpou** – **pjepr** (korenie) – **eš/ž, ježe, že** – **an** (napr. **an_tam ta_lou**) – **potom_á** / **potom_á** napíš.

- 23) Izogl. rytmického krátenia v type príd. mien **dľhi, bjeľi, pouna, krátka, žouta** (žltá), ďalej vlastne aj zákon posunutej dĺžky, pravda, všeob. len v type **sjet'e** (juh), **sát'e** (sev.).

Proti nárečiam Rimavskej doliny charakterizujú teda **nárečia vrškovské** najmä tieto významnejšie odchylné znaky:

- **šč//šč** v slove **ešče** (ešče);
- **t' > č/č**: **čicho/čicho, robič'/robič**;
- **d' > dž/dž**: **dživá/dživá**;
- **t' > c**: **ciskač'/-č, Cisovec**;
- príd. mená sg. **pekňi, mal'i** a miestami (juh) aj **bohat'í, tvrd'í**;
- prít. **sějemo, hrějemo**;
- infin. na **-č'/-č**: **robič'/robič**;
- sloveso **choceč'(-č), chocemo, chocú**;
- partic. typu **priš, spát**;
- zvláštnosti hláskoslovné v lexikálnych prípadoch: **sobou, tobou** – **koi(j)** – **sesnok** – **zes/z** – **zánhl'eč'/-č** – **prñješ** – **viñič'/-č** – **triem** – **láda** – **kúsač'/-č** – **trnovo prasa** (ä) – **pjero** – **pjepr** – **eš** (že) – **an_tan** – **potom_á**.

Nárečia južnej a strednej čiasťky vrškov na jednej a nárečia **severnej čiasťky** na strane druhej výrazne **odlišujú tieto izoglosy**:

- 1) Juh a stred **srce** – sever **srco**.
- 2) Juh a stred: **ľit, ľitovač', cidzí, sl'ibič', naší**, teda zmenu **u > i, ú > í** – sever: **ľut/d, ľutovač', sl'úbič', cudzí, našú** bez tejto zmeny.
- 3) Juh a stred: zmenu **o > e, ó > ě**: **ocevi, ocen, ocjeu, s ňjeu** – sever bez tejto zmeny: **ocovi, ocom, ocou, s ňou**, len Krokava, Poproč a Brádno s **ňó, ocó**.
- 4) Juh a stred zmenu **-m > -n**: **son, robín, chlapon, ženán** – sever bez nej: **som, robím, chlapom, ženám**.
- 5) Juh a stred majú **d'ješ, d'ježd'a** – sever **džiš, džizdžä**.

- 6) Juh a stred majú zmenu -t' > -t, -ň > -n: **pet, zat, smrt, pen, d'en** – sever má **páč, záč, smrč**, ale tiež **pen, d'en**.
- 7) Juh a stred majú za nosovku ɛ v krátkych slabikách **e, a**: **pet, peta, vednúť, meso, kňas, prad'eno, d'esat** – sever má **ä**: **päch (-č), päta, vädnuť, mäso, kňäs, präd'eno, d'esäch**.
- 8) Juh a stred majú **šela, tášik** – sever má **pšela i pšola, ftášik i ptášik**.
- 9) Juh a stred majú **vo, voka, tuvoka, edoraz** – sever **von, tuvon, tuvonká, edonras/z**.
- 10) Juh a stred majú **já, čá, šá, šá, žá, ľá, t'á, d'á, rá, vá** napr. **járok, čápka, šás, šátor, žadač, okul'ár, ščäu, d'äbou** – sever má **jä, čä, šä, šä, žä, ľä, t'ä, d'ä**: **järok, šátor, žadač/-č, okul'är, ščäu, d'äbou**.
- 11) Juh a stred majú dat. – lok. sg. na -i: **dňi, koši, pľeci, konci** – sever -u: **dňu, košu, pľecu, koncu**.
- 12) Juh a stred majú gen. pl. **chlapcí, doktorí** – sever **chlapcou, doktorou**, len Krokava, Poproč a Brádno majú hláskoslovne **chlapcó, doktoró**.
- 13) Juh a stred majú typ. nom. sg. n. **zdravje, povetrijе**, ale po dĺžke už **krščjěna, Rusádl'a** – sever **zdravje, povetrijе**, ďalej aj **sát'e, krščjěne, zjě'e, pal'jne**, ale už **Rusádl'ä, skal'je**.
- 14) Juh a stred majú gen. – dat. sg. **krščjěnat'a, drevjěnat'a** – sever len **krščjěnä, zjěä**.
- 15) Juh a stred majú typ **dvá** – sever **dvje**.
- 16) Juh a stred majú zápor **nejmán, nejmaju** – sever má **ňemám, ňemajú**.
- 17) Juh a stred majú partic. **bou, bola, bolo, bol'i** – sever **bú, bula, bulo, bul'i**.
- 18) Juh a stred majú popri partic. **spát, zamrs** aj typ **spádou, zamrou** – sever má popri **spát, zamrs** už viac **spadnú, zamrznú**.
- 19) Juh a stred majú okrem toho ešte tieto prípady proti stavu na severe:
 - **kol'ko, tol'ko, vel'a** – len **kel'o, tel'o, vel'o, ščeri, ščericat** – **šćiricáč, kuópriva** – **pržľiva, apóuš** i **svák** – **svokor, mamouška** – **svokra, húno** i **zahrada** – len **zahrada, kadžík** – **dim**,

kamašľe – topanke, ňježik – nátka, padláš – puojt, biske (aj Brádnó) – mašunke, kabáčik, na driek kabáčik – ľäjbľík popri kabáčik, pohrep – chramba, ňi je tu, ňi su tu – ňito je tu, ňito su tu;

- **rosprávač** – vikladač, dovrávač sa – zmláveč sä, skošič – skoknúč, pražeňic – paŋkúch, komprd'i – päncľe, oplake – zľieuke i pomije, škribl'e – šrepi, čapouka – takarou (z maď. *rášošky* na kosu), krosienca – koza (pri pílení dreva), chucholák – fufolák, súňok – sónok (z maď.), drieu – skuor, skorej (-é), alebo mnoho iných menších – väčších hláskoslovných rozdielov:
- **eľen** – jeľeň, šela – pšola, šelo (aj Poproč a Polom) – šolo, šeševic – šošovic, sl'úka – sl'iuka, hockto, hocďe – choc-kto, chocďe, chl'ista – hl'ista, borzok – borsuk, ridza – hr-dza (Kyjatice), hrdzä inde na sev., kobola – kobula, brúno – breuno, d'ieš – džiš, plovač – plavač, luterna – lucerna, z riěsu – z rísu (z maď.), umru popri umreu, umrla popri umrela – umrú, umrúla, opriěci – oproči, băt'a – băt'o /báčo (starší chlap vôbec), ňaña, ňañiška – ňéna, četka, kul'ajstra – kurástva i kurvásta, povjėdau, povjėdala son – riěk, rekla som.

20) Juh a stred zachovávajú prísne **rytmické krátenie** a majú napr.: **dáva, píšu, lúkach, domácich, úski** – sever zachováva rytmické krátenie len v celkom malom počte prípadov, napr. príď. mien **dĺhi, biěľi, krátki**, ale už **hriěšní, domácí, lúkách, vo huórách**. Okrem toho sú prípady, kde je na každej čiastke iný stav, napr.:

- Juh má **svjetok, pjetok, vjeć, vjezač, robje, kosje, prietka, hrietka, mesjer, slosjer** – stred má zhodne s Rim. dol. sev. **sviatok, piatok, viac, vjazač, robja, kosja, priatka, hriatka, mesjar, slosjar** – sever má: **svátok, pátok, vác, vázač, robá, kosá, prátká, hrátká, mäsár, slosár**, t. j. proti **je** na juhu je **ja** na strede a **ä** na severe.
- Podľa toho je aj **skjet, st'iet, šjet** na juhu – **skja**, (menej **skjat'**), **st'ja**, (**f**)šja v strede – (**s**)ká, (**s**)ťä, **fšä** na severe alebo podobne zasa aj proti **ukjezač** na juhu je **ukjazač** v strede a **ukázač** na severe; podľa toho je konečne aj typ partic. **vil'ieu, zasieu** – **vil'jela, zasiela** – **vil'jeli, zasieli** na juhu, **vil'iaü, zasiaü** – **vil'ia-**

la, zasjala – **vil'jal'i, zasjal'i** v strede a **vil'áu, zasáu** – **vil'ála, zasála** – **vil'ál'i, zasál'i** na severe, alebo aj v zámene **je** i **jie** na juhu, **ja** v strede a **já** na severe, okrem toho aj v zám. a príd. menách: **vašie, ľepšie** (fem.) na juhu, **vašia, ľepšia** v strede a **vašá, ľepšá** na sev.

Okrem toho sú väčšie-menšie odchýlky ešte aj

a) na juhu:

- 1) Mäkké spoluhlásky **d', t', ň, ľ** pred pôv. **y, ý** a to v kmeni i na konci slov a tak je tu všeob. napr.: **d'íchač, od'ichovač, do vod'i, klad'i, mlad'í** (pán), **tvrd'ího, hrd'ich; pekňie, mlad'ie** (stromi) – **t'i** (ty), **moťika, bohat'í** (chlap), **rohaťie** statke, **zo Sobot'i** (t. j. Rimavskej Soboty), **doš robot'i, prút'i, plat'i, bohaťej** (žene), **kisnúťe** (uhorke), **o d'evjět'e** (o deviatej) – **žeňi, peňi, krásňi** (cmit'er), **edňiho, susedňimu, pekňich** – **skal'i, do škol'i, mal'i** (chlapec), **mal'ího, mal'imu, mal'ich, mal'ie** d'ecí, **smel'ie** (voľi).
- 2) Mená obcí **Ostraňe, Zahoraňe, Drienšaňe**.
- 3) Inštr. pl. často na **-ma**: **kuónma, d'etma, s ňima, s t'ima**.
- 4) Nom. pl. n. typu **p'ecie, pol'ie, vajcie, hrid'žie**.
- 5) Nom. ak. fem. a n. zámen a adj. typu **moj'ie, tvoj'ie, naš'ie, vašie, krajšie, vešie**.
- 6) Gen. pl. typu **úhl'a, Rusádl'a, skál'a, sjet'a, prút'a, šúst'a, krščíe-ňa, chuóbzd'a, piéra**.
- 7) Gen. sg. týchto mien typu **úhl'at'a, prút'at'a, krščíeňat'a**.
- 8) Prít. **muoš, ňemuoš**, napr. **to ňemuoš tak bič**.
- 9) Partic. **ľiehou si, sĕdou si**.
- 10) Sloveso **t'ahat'** má vždy **-e-**: **t'ehač, t'ehá, t'ehau, vraveč**.
- 11) Tvar 3. os. prít. pl. znie: **rob'ie, kos'ie, nos'ie**, po dĺžke však už: **kúpe, trúbe, trápe sa**, po perniciach **a: chvál'a, mlát'a, páša sa, zviša sa, ožičeňa sa**.
- 12) Infin. sa končí na **-č**, ale pri slovesách na **-st'** je len **-š** (z **-šč**): **páš, kláš**.
- 13) Jednotlivé slová: **gal'ier** (golier), **zrán** (ráno), **zákin** i **zákeu**, **do-sau**, **ňigda, aždaj** i **adaj**, **náki** i **naveki**, **vrat** (vred), **prst'an**, **vrguóš, viétr, kuópr**, **koža, hrozno, hvóra, kosisko** (rukovať na

kose), **ŕejš** (na voze), **válovi** (jasle), **rakadou** i **sénáš** (z maď.), **grvóni** (veľké hrable žatviarske), **píščouka**, **prdl'a** (z vrby), **spusták** (na mlieko), **mája** (edná), **veľká buol'** (fem.), **krčie ruje**, **zrovala**.

14) Rytmický zákon platí dôsledne, zákon o posunutej dĺžke len v prípadoch:

- **úhl'a**, **Rusádl'a**, **skál'a**, **zjel'a**, **krščíeňa**, **piéra**;
- **ožiění**, **ot'iel'i**, **ohuól'i**, **zomiel'e**, **zakuól'e**, **poviéda**, **skláda**;
- **ožiéňa**, **ot'iel'a**, **ohuól'a**, **zomiel'u**, **zakuól'u**;
- rytmický zákon o skracovaní druhej dĺžky platí aj v slovesách: **mlát'a**, **vrát'a**, **chvál'a**, **pál'a**, **zviša**.

Z rozdielov medzi jednotlivými obcami uvádzame:

- **koi(j)** všade, len Kraskovo má **kot** (zhodne s Rim. dol. juž),
- **šitko**, **šici** všade, len Kraskovo má **šetko** (zhodne s Rim. dol. juž. a stred.),
- **pípec** všade, len Babinec má **pípeš**, **odomáš** Kraskovo a Babinec, **udomáš** Lukovištia.

b) stred:

- 1) Proti **je** na juhu má **ja** ako Rim. dol. sev. a teda napr. **ja**, **piatok**, **sviatok**, **priadza**, **riadok**, **hriadel'**, **robja**, **kosja**, **vozja**, **našja**, **vašja**, **ŕepšja**.
- 2) Zhodne s juhom má tiež typy všeobecného mäkkčenia v slabikách **dy**, **ty**, **ny**, **ly** a teda: **od'ich**, **do vod'i**, **mlad'í**, **mlad'ího** – **mot'ika**, **t'i si**, **hranaťi**, **roráťi**, **t'ich**, **pred t'in** – **žeňi**, **maľiňi**, **pekňi**, **pekňiho**, **pekňje d'eči** – **metľi**, **do škol'i**, **ŕiko**, **ŕítka** (šunka), **maľi**, **smel'ího**.
- 3) Mená obcí typu **Ostraňi**, **Zahoraňi**.
- 4) Zámená a príd. mená mäkké typu: **našja** – **našje**, **vašja** – **vašje**, **ŕepšja** – **ŕepšje**.
- 5) Podstat. mená typu **úhl'a**, **Rusádl'a**, **krščíeňa**, **zel'íňa**.
- 6) Gen. sg. typu **úhl'at'a**, **zel'íňat'a**, ale s **krščíeňa**.
- 7) Slovesá **ŕahnúć**, **sadnúć si**, ale partic. **ŕiahou**, **siadou si**.

- 8) Sloveso **t'ahat'** má -e- ako juh: **t'ehač', t'ehá, t'ehau**.
- 9) Tvar 3. os. prít. znie: **robja, kosja, vozja, trúbja, kúpja**, ale **chvál'a, mlát'a, vrát'a**.
- 10) Zachováva dôsledne rytmické krátenie až na prípady **kúpja, trú-bja**, podobne aj zákon posunutej dĺžky zhodne s juhom.
 - Proti juhu má **pšela** – juh **šela**, **fták** – juh viac **tášik, kobu-la** – juh **kobola, búu, bú** – **bula, bul'i** – juh **bou, bola, bol'i, inkod'i** – juh **inakod'i** alebo **druhí rás, umreu, opreu** – juh viac **umru, opru, hraška, hrač sa** – juh **ihraška, ihrač sa, povedač, povedala** – juh **povjedač, povjedala, ke'o, tel'o** – juh **kol'ko, tol'ko, tot bjes** – juh **tá bjeza, pomije** – juh viac len **oplake, zľieuke, pencl'e** – juh **komprdi**.

c) sever (okrem už vyššie uvedených rozdielov):

- 1) Hlásky **ä, á** v prípadoch, ako sú napr.: **mäso, mäki, mät/d, váši** (-š-), **páč**, ale aj po mäkkých spoluhláskach: **sosnä, jäušä, mesäc, džjeušä (džjeušä), cächa, Lähota, jäblko** – **pátok, svätok, hrád'el', prátko, prádzä, robä, nosä, vozä, kúpä, chod'ä, já, vojäk, bujäk, járok, žädač, Rusadl'ä, f krompl'äch, väšä, Pepšä**.
- 2) Slovo **fták, ftášike** (**ftášiki** na Poproči a Krokave) proti **fták**, ale **tášike** na strede a juhu.
- 3) Zmena **t' > c** nielen v **ciskač, scisnúč, Cisovec** ako na vrš. a Blž. dol. všeob., ale aj **cisíc**.
- 4) Slabikotvorné **r** je v slove **matrná dúška, matrňje konope** proti **mat'eriná, mat'erňje** na strede a juhu.
- 5) Opačne je zasa **hromátka** popri zriedkavejšom **krížik** (pri žatve) proti **hrmátka** na juhu a strede.
- 6) **Krosná** proti **kruósna** na juhu a strede, ale opačne zasa popri **hvóra** je aj **kvózä** proti **huóra, koža** južnejšie.
- 7) Aj tu je **ožiění, povjéda, ot'iel'i, pomiél'e, zakvól'e, pobuóri** ako na vrš. všeob., ale je už **ohol'i** proti **ohuól'i** južnejšie.
- 8) Zámená privlast. majú zhodne s príd. menami dlhé koncovky vo fem. a n. a je tu typ: **náš – našä – našuo, muoj – mojä – mojuo**.

- 9) Rodové mená majú typ **Ďerekovje, Tarandovje (Jäno, zeme)** proti **Radžíneve, Botove (Jano, zeme)** južnejšie.
- 10) Z lexikálnych a ostatných rozdielov: **naveki** proti **náki** (viac ako **naveki**) na juhu, **plavač, pláve** proti **plovač, pluje** na juhu a strede, **ponukač** proti **ponúkač, breuno** proti **brúno, dvíe** proti **dvá, ščiri, ščirje** proti **ščeri, ščerie, privezľi** proti **dovezľi, veľkí buol'** proti **veľká buol', edon máj** proti **edná mája, priesip** proti **cacha** (aj Brádno pozná aj **cächa**), **varéka** proti **vareka i varecha, prosto** proti **rovno (íst')**, **špahrét** proti **šparhét, seňárka** proti **kasňa, chujävic** proti **fujavic**.

Rozdiely medzi nárečiami jednotlivých obcí na severe:

- 1) Izogl. **š** ako susedná Rim. dol. veľmi mäkké má vlastne len Polom, už trochu tvrdšie Krokava a ostatné obce ho majú len v skupine **šč** (**ešče**, prípadne aj v **doš, kláš**), inak je tu na Poproči a Brádne už **š**, aj keď nie ešte celkom tvrdé ako na susednej Blžskej doline a potom najmä na Ratkovskej doline. Proti **šo, maška, krš** na Polomi a Krokave je **šo, maška, krš** na Poproči a na Brádne.
- 2) Zmena **t' > č** je už len na Polomi, kde všade je napr. **bič, kosič, robič, čicho, plač**, potom **č** a teda **robič, kosič, d'ечи, plač** na Poproči a na Brádne.
- 3) Zmena **d' > dž** je tiež len na Polomi a na Krokave, kde je napr. **dživá, šedživá, džiš** proti tvrdšiemu **dž** a teda napr. **dživá, šedživá, džiš (š), vidží** na Poproči a na Krokave.
- 4) Izogl. **-ou** je zhodne so sused. Rim. dol. len na Polomi, kde je teda napr.: **s tou mojou dobrou ženou, päč chlapou, chlapcou, rouno, domou, vou, stou** (vôl, stôl) proti **ó** a teda napr. **s tó mojô dobrô ženó, päč chlapó, chlapcô, ocó sin, róno, domó, vó, stó** na Poproči, Brádne i na Krokave, všade tu už zhodne so susednou Blž. dol. a celým stredným a vých. Gemerom.
- 5) Izogl. **-ej** zhodne s Rim. dol. a stred. aj juž. vrš. je len na Polomi, kde je ešte napr.: **na tej našej veľkej zemi, prejš** (prejst'), **nejd'em, d'äl'ej, skorej** proti **é** a teda na **t'é naše veľké zemi, préč, néd'em, d'äl'é a veľé, skoré** na Krokave, Poproči a Brádne už zhodne so susednou Blž. dol. a celým stred. a vých. Gemerom.

- 6) Slabiky **d'i, t'i, ňi, ľi** v prípadoch **d'im, od'ich, had'i, hräd'i, do vod'i, mlad'i – mlad'iho, t'i, tížď'en, mot'ika, klát'i, záplat'i, do Sobot'i, rohat'i – rohat'iho, žeňi, maľ'iňi, od žeňi, do jäušiňi, pekňi – pekňiho, ľitko, metľi, skal'i, zo skal'i, maľ'i – maľ'iho** má všeob. len Krokava, Poproč a Brádno – Polom má už len **ňi, ľi** proti **di, ti**: a teda napr.: **žeňi, maľ'iňi, od žeňi, do jäušiňi, pekňi – pekňiho, ľitko, metľi, skal'i, zo skal'i, maľ'i – maľ'iho**, ale už len: **dim, díchač, hadi, hrädi, do vodi, mladí – mladiho, ti, tížď'en, motika, kláti, záplati, do Soboti, rohatí – rohatiho**.
- 7) Izogl. **e** v slove **čelo** má len Polom, kde je **šelo**, a Brádno **šelo**, inde je zhodne so susednou Blž. dol. a celým ostatným Gemerom **šolo**.
- 8) Častica **vera, veru** s **-e-** je na Poproči a Brádne, **vera** a často **era** na Krokave, Polom má **vara**.
- 9) Konsonant **ž** v slovesných tvaroch **mužem – mužemo – mužú** a v slove **nože** je všade, len Krokava má zhodne s Ratkovskou dolinou **h**: **mohem – moheš – mohemo – mohú** a tiež **nohe, no**.
- 10) Podoby rodových mien typu **Jäkubovje, Tarandovje** sú všade, ale na Polomi sú zvyčajnejšie už **Urgasoch, Karasoch, Marunkoch (Mišo, bát'o, kravi)**.
- 11) Dat. sg. fem. **ruke, nohe, muche** je len na Krokave a na Poproči už zhodne s Blž. dol. sev. a súvislou oblasťou stredo- a východogemerskou – na Polomi a na Brádne je zhodne s Rim. dol. a západnejšou oblasťou novohradsko-zvolenskou **-i**: **ruki, nohi, muchi**.
- 12) Zmena **y > e** len po hrdelniciach a iba v koncovkách je len na Brádne a Polomi, kde je teda vždy: **ruke, nohe, vrche** – na Poproči a Krokave je už **-i**: **ruki, nohi, vrchi** – čiže prakticky sa povie **haluški na miske** na Krokave a na Poproči – ale už **haluške na miski** na Polomi a na Brádne.
- 13) Typ partic. **robeu – robela – robelo – robeli** (m., f., n.) je všade okrem Krokavy, kde je už typ **robiu – robila – robilo – robili**.
- 14) Typ substantív s posunutou dĺžkou v prípadoch **kršćíeňe, harmúňe, sät'e, zjeľ'e, kláse, piéře, chuobzd'e i chuobžďže** alebo miestami **Hrábe** je všeob. všade popri **Rusadľ'á, uhl'á, skal'á**

i **skal'je** a len **Tršćje**, **vareňje** okrem Krokavy, kde je už len **kršćeňje**, **sáčje**, **ziel'je**, **klásje**, **piěrie**.

- 15) Ostatné rozdiely sú rázu hláskoslovného, resp. už skôr lexikálneho, napr.: **koľešňä** a **tok** všade, len Krokava zhodne so stred. Gemerom **stodola** a **humno** – **havranka** všade, len Krokava zhodne so stred. Gemerom **onträf** – **biske** (egreš) Brádno, **mašunki** Poproč, **šminke** Polom, **mošunki** Krokava – **trpou** (-ó) všade, len Krokava **teras/z** – **nabe** všade, len Krokava **treba**, **je treba** – **cmíter** popri **cimcerím** na Polomi, inde len **cincerím** – **zimórija** (poznajú aj **krćic**) všade, len Brádno **zimórija** a viac **rijävic** – **präsl'ic** všade, len Krokava zhodne so stred. Gemerom **kužel'** – **plachta** i **popeuka na trávü** na Brádne, Poproči a Krokave, na Polomi **hara** a **trakouka** – **obrus** či **obrusok** (nosia ženy na chrbte, biely, čistý) všade, len Krokava má zhodne so stred. Gemerom **prtök**, **prtuok** – **cächa** Brádno, popri **prjesip** aj na Krokave, **prjesip** inde – **krompak**, **krompel'e** na Krokave, **kromplä** (sg.) a **krompel'e** (pl.) inde – **pikl'et** všade, len Krokava **kipl'et** – **koťerec** (vozík na dvoch kolesách na vozenie hnoja na stráne) na Krokave, **tal'iga**, **vozík**, **fúrik** inde – **ostrehač** všade, len Krokava **ostrihač** – **zatopič sä** všeob., ale na Poproči popri tom aj **zadrhnúč sä** – **sopon** všade, len Krokava zhodne so stred. Gemerom **sopan** – **kebel'** skoro všade, len Krokava aj **kabel'** – **ložic** i **loška** Brádno, len **loška** inde – **prdul'ä** Brádno, **prdan** inde – **red'ekva** Brádno – **retkóka** inde – **ohräblo** všade, **počjesk** na Krokave – **kobich bú mųoch** všade, len Krokava má **kobi som bú mųoch** – **šo** na Polomi a Krokave, **švo** inde.

Z fókusovej oblasti na Rimavskej doline presahuje teda na vršky z významnejších znakov najmä **š** na celý juh a stred a zo sev. na Polom a Krokavu, **-ou** na celé juž. a stred. vršky a zo sev. len na Polom, **-ej** na tú istú oblasť alebo niektoré presahujú na celé vršky len z niektorej, najmä južnej časti Rim. dol., ako napr.: izogl. **y** > **e** v **ruke** a pod., izogl. **robeu** – **robeři**, **trpou**, **nadbe** či **nabe**.

Fokusovú oblasť na vrškoch majú predovšetkým zjavy: **č** napr. v infin. **robič/dž**, partic. **přiš**, **spát**, **zamřz**, všeobecné mäkčenie spoluhlások pred pôv. **y**, slová **sopon**, archaická podoba slovesa **choceč** – **chocemo** – **choceu**, výrazy **potom_ä**, **an_tam** (-n) **talou** (-ó), **ebi**, **eš**.

Ostatné znaky sú zhodné so susednou Blžskou a Ratkovskou dolinou a ich vlastnou fókusovou oblasťou je už stredný Gemer, tak najmä v prípadoch: **hát**, **piepr** na celých vrškoch, ale potom najmä na severných vrš. v prípadoch, ako sú: zmena **č** > **š** okrem Polomi a Krokavy, tam aj zmeny **ť** > **č** a tiež **ď** > **dž**, ďalej potom aj **pšola**, **šolo**, **ó** za **ou**, **é** za **ej**, podoby **srco**, **mojo**, **ä**, **ã**, prípady **sóva**, **táñec**, **hát**, **pomije**, **pankuch**, **kužel'**, **ohl'ädžidlo**, **cincerím**, **láda** (truhla).

Vršky severné vykazujú teda viac vplyvov nárečí východnejšie položenej doliny Blžskej a stredogemerskej oblasti, kým zasa nárečia vrškov stred. a južných majú tesnejšiu kontinuitu s oblasťou Rim. dol. juž. a stred. a vlastne aj s ostatnými západom južným.

IV. Nárečia Blžskej doliny alebo blžské nárečia charakterizujú tieto **spoločné znaky**:

- 1) zmena **č** > **š** a je tu teda všeob. napr.: **švo**, **maška**, **křš**;
- 2) zmena **ť** > **č**: **čicho**, **plačí**, **robič** všeob.;
- 3) zmena **ď** > **dž**: **dživá**, **šedživá**, **sedží**;
- 4) zmena **ou** > **ó**: **s tó veľkó hlavó**, **páč chlapó**, **róno**, **ló**, **taló**, **stó** (stól), **vó** (vól), **domó**;
- 5) zmena **ei** > **é**: **na naše veľké lúke**, **préč** (prejst'), **velé** (veľa), **skoré**;

Tieto znaky sme videli aj na sused. vrš. sev. čiastočne, ktoré tvoria takto najzápadnejšiu hranicu týchto zjavov, ktorých vlastnou fókusovou oblasťou je stredný Gemer.

- 6) **stredné l** v prípadoch, ako sú napr.: **len**, **ale**, **lis(t)**, **lipa**;
- 7) **o** namiesto **e** v slovách **šolo** a **pšola** zhodne so stred. a vých. Gemerom a s východoslovenskou oblasťou;
- 8) **ä** po perniciach a mäkkých alebo pôv. mäkkých spoluhláskach napr.: **mäso**, **väší**, **hovädo**, **žrieä**, **smädží**, **páč**, **päta**, **jäzik**, **hräda**, **šäsi** všeob. okrem Hostišoviec na juhu, kde je len **e** aj v týchto prípadoch;
- 9) aj tu je **rat-** len v slove **rásoška** proti **rot-** všeob., len Šp. Pole má už zhodne s Ratkovskou dolinou aj **rázvora**;
- 10) bilab. **u** je všeob. napr.: **brau**, **stau**, **kráu**, **volou**;

- 11) za **št'** je dôsledne **šč**: **ešče**, **ščepič**, **ščiri**;
- 12) nom. pl. **sinove**, **gazdove**;
- 13) gen. sg. **gazdu**, **sucu**;
- 14) nom. – ak. sg. n. **zdravje**, **povetrie**, ale aj **úhle**, **Rusádle** (juh a sever), **úhl'a**, **Rusádl'a** (stred), **krščičěne**, **harmúne** (sever), **krščičěna**, **harmúňa** (juh) a **krščičěňa**, **harmúňa** (stred);
- 15) nom. – ak. sg. n.: **dobruo**, **peknuo** všade, len v Drienčanoch je **dobrua**, **peknua** zhodne s Ratkovskou dolinou;
- 16) prít. **vedžje**, **vezje**, **pešje**, **plečje**, len na Drienčanoch je **vedžjã**, **vezjã**, **pešjã**, **plečjã**;
- 17) prít. **su** (nie **sa**, **sã**);
- 18) partic. typu **priš**, **spát**, **ukrát**, **zamrz** popri **prišó**, **spádó**;
- 19) sloveso **ič**, **prič**, **táič**, **préc** (prejst') a pod.
- 20) Iné spoločné znaky, najmä nesystémové hláskoslovné a lexikálne: **pšola** a **šolo** zhodne so stred. Gemerom a východnou slovenčinou – **vrät/d** – **sliva** – **ohlädžidlo** (zrkadlo) – **pjépr** – **cinterím** – **láda** (rakva) – **pomije** – **hát** – **pankúch** (praženica) – **lavic**, **stolic** – **päncle** – **kelo**, **telo** – **kolešňa** (stred), **-ňã** (sever), **-nã** (juh) – **vihlät** (oblok) – **šitok** – **hromátka** (siatia, aj križ) – **žmjenka** – **ožičěnič** – **ot'čelič**, **mjele**, **zakuóle**, **ohuóli** (sever, juh tvrdo aj **-n-**, **-t-**) – **vräveč**, **vrävi** (hodne užívané sloveso) – **povjedač** – **škvarič** (pražiť) – **kúsač** popri **hrišč** – **páchnuč** popri **smrdeč** – **zimórija** (krtica) – **lôš** (levč) – **paholok** (hamovka) – **sóva** – **ótár** – **lítko** (šunka) – **trnovatuo** **prasã** (jež) – **vedrno**, **vedrí sã** (jasno, jasní sa) – **znojič sã**, **znoj** (pot) – **vršã**, **vrška** (košík na kurence) – **koj** (keď), **rakadó** alebo i **rakodó** (z maď. *senník*) – **inkto**, **inkodi** (sever -d'i) – **druhý**, **druhý raz**.
- 21) Rytmické krátenie je na celej Blžskej doline vlastne len v niekoľkých prípadoch adjektív, napr.: **bjeli**, **rjetki**, **krásni** – zákon o posunutej dĺžke platí na celej oblasti vlastne tiež len v niekoľkých prípadoch, tak najmä v príd. menách ako **dĺhi** a potom všeob. najmä v podstat. menách typu **pjére**, **Rusádle**, len Lipovec a potom aj na samom severe býva už viac **Rusadlã**, ďalej aj v typoch **povjeda**, **ožičěni** (sever), **ožičěni** (juh a stred), **ot'čěl'i** (sever), **otičěli**, **zakuóle** (juh a stred).

Okrem toho majú spoločné znaky napr. juh a stred proti severu, tak najmä:

- 1) juh a stred zmenou **u > i, ú > í**: **lit, zaplič, cidzí, kričič** (krútiť), **slíbič, rícač** (rúcať), **naší** a pod. – sever nezmenené **u, ú**: **zapluč, lud, cudzí, kručič, slúbič, rúcäč, našú**;
- 2) juh a stred zmenou **o > e, ó > ie**: **ocevi, chlapcen, ocjeu, z materjeu** – sever nezmenené **o, ó**: **ocovi, chlapcom, ocó, z materó**;
- 3) juh a stred zmenou **-m > -n**: **son, robín, chlapon** – sever **-m**: **som, robím, chlapom**;
- 4) juh a stred zachovávajú slabiky **já, čá, šá, žá** a majú napr.: **járok, voják, čápka, šátor, šás, žadač** – sever má tu hláskoslovne **já, čá, šá, žá**: **járok, voják, čápka, šátor, šás, žadač**;
- 5) juh a stred majú **pole, oje, more, naše i našie** – sever má **polo, ojo, srco, moro, našuo, mojuo**;
- 6) juh a stred dat. – lok. sg. na **-i**: **na konci, pni, poli** – sever **-u**: **na koncu, pnu, polu**;
- 7) juh a stred majú gen. pl. častejšie na **-í**: **chlapcí, doktorí** – sever vždy len **-ó**: **chlapcó, doktoró**;
- 8) juh a stred popri type **zdravje, povetrie, varenje** hodne aj slová typu **krščiěna** (stred), **krščiěne** (juh), **Rusádl'ä, úhl'ä** (stred), **Rusádle, úhle** (juh) – sever popri **zdravje** tiež **krščiěne, harmúne**, ale už hodne aj **Rusadlá, skalá**;
- 9) juh a stred majú ešte tieto ojedinelé hláskoslovné a lexikálne zvláštnosti proti severu:

elen – **jelen** (aj na Slizkom z juhu popri **elen**), **prstän** – **prsten**, **lěš** – **lőš**, **tisíc** – **cisíc**, **krú** – **kru**, **šeševic** – **šošovíc**, **plovač** – **plavač**, **ihrač** – **hrač**, **narosnúč** – **naruošč**, **sklenic** – **fláška**, **na drjek kabáčik** – **kamizol**, hodne užívané slová z maď. **segín** (neborák, chudák) a **bolondaví** (bláznivý, šialený) – na sev. **ňe-borák, chudák, šáleńí, pochabí**.

Skoro na celej Blž. dol. je ďalej napr.: **tá májă, tá buol** len Rat. Zdychava a Rovné majú **tot máj** a **tot buol**, podobný je aj pomer **dvá** – **dvje**, **drvuočen** – **náton**, **kadžík** – **dim**, **čapóka** (z maď.) – **takaró** (z maď.), **kuópriva** – **pržliva**, **hlísta** – **chlísta** (len Papča popri **chlísta**), **šolo**, **pšola** všade okrem Striežoviec a Hrušova.

- 10) Rytmický zákon skracovací platí skoro v tých istých prípadoch na juhu a strede – už v omnoho menej prípadoch aj na sever.

Okrem toho má každá čiastka aj svoje zvláštnosti, napr.

a) juh má:

- 1) Všeob. stvrdnutie spoluhlások v slabikách **de, te, ne, le – di** (z **dy**), **ti** (z **ty**), **ni** (z **ni** aj **ny**) a **li** (z **li** aj **ly**), napr.:
 - **den, deči, telä, vozíte, néde, nedelä, leto, len – díchať** (proti **dživí**), **ti** (proti **dán či**), **motika** (proti **plačič**), **bohatí** (proti **bohačí**), **pekní, malí** (sg. mask.), **níski, ni** (nie), **list, lipa**.
 - Celkom zhodne s tým sú tu možné tiež len tvrdé slabiky **dä, tä, nä, lä**, napr.: **däkovač, džitäči, nänä/ňaňa**, t. j. staršia žena vôbec, **hlä, läť/d**.
 - Takýto je stav aj na susednej stredogemerskej a vlastne aj východogemerskej oblasti, odkiaľ toto stvrdnutie presahuje aj na Blž. dol., ktorá je takto západnou hranicou tohto zjavu. Blž. dol. južná teda vôbec nepozná mäkké **d', t', ň, l'** – len v niektorých cudzích slovách, ako je napr. **Mad'ar** (i to sa často vyslovuje **Madžar**), **súňok**, ale aj **sónok** (z **maď. szúnyog** komár).
- 2) Juh má **ä** po perniciach i ostatných spoluhláskach v krátkych slabikách, ale v dlhých slabikách nekorešponduje s ním **ä**, ale **ie** a tak je tu pomer: **päč, päta, mäso, smät, väši** a tiež **džitä, jäušä, šäsi, telä** – ale proti tomu už napr.: **pieti, pamietka, uviežač, robie, kosie, vozie**, ale už po dĺžke tiež **ä**: **kúpä, trúbä** a tiež **chválä, pälä, naplänä, zvišä**. Ale tak je len v Budikovanoch a na Melechedi (na Teplom Vrchu).
 - V Drienčanoch je zhruba tiež ten istý stav, ale tu proti **ä** stojí už **jä** a je tu teda napr.: **päč, päta, mäso**, potom aj **džitä, jäušä, šäsi, kolešnä**, ale proti tomu v dlhých pozíciách: **piäti, pamiätka, uvjäžač, robjä, kosjä, vozjä**, po dĺžke, napr. **kúpä, trúbä, chválä, pälä, vrätä**.
 - Ale v Drienčanoch je **ä** aj namiesto dvojhlásky **ie**, napr.: **viän** (viem), **biäli, spiävač, našjä**. – Aj Slizké má **ä** všade ako Drienčany, má ho aj za stredoslovenské **ia**: **piätok, sviätok, robjä**, ale **ie** v **bieli, piesen** zachováva. Podobný stav majú aj Striežovce na strednej čiastke.

- Konečne Hostišovce na juhu sa vyznačujú tým, že vôbec nepoznajú **ä**, za ktoré majú dôsledne **e** inakšie za tých istých kvantitatívnych pomerov ako celý juh. Je tu teda napr.: **peč**, **peta**, **meso**, **mekí**, **veší** a tiež **ješí** (jačí), **šesi**, **jeuše**, **žetva**, ďalej potom aj **pjeti**, **pamietka**, **svietok**, **pjetok**, **robje**, **vozie**, **kosje**, **platje**, **jedje** a po dĺžke **kúpe**, **trúbe**, **lúpe** a tiež **chvále**, **mláte**, **vráte se**.
- 3) Rodové privlast. mená znejú: **Lukaševje** (**husi**) v Budikovanoch a na Melechedi (na Teplom Vrchu), **Švanaucevja báčo**, ale **Lúce deči** v Drienčanoch, **Hucé dom**, **Vinclé dom**, **Ambrúšé Jano** na Slizkom, **Kovášech dom**, **Gjérecech lúka**, **Bacúchoch**, **Ivargoch** (**dom**, **lúke**, **zeme**) v Hostišovciach.
- 4) Ostatné zvláštnosti: **ostří**, ale **povostrič** (**kosu**), **hrdzä**, **Osträne**, **Kemänäne**, **loška**, **chockodi**, **rojtlä** (rebrík), ale na voze **drieke** (rebriny), **vizba**, **gulä** (črieda). Drienčany majú okrem už uvedených zvláštností, poväčšine zhodných so susednými nárečiami Blž. dol. juž., ešte jeden charakteristický zjav. Je to zmena **uo** > **ua** napr.: **kuan**, **muaj**, **pomuac**, **dobrua**, **peknua**, teda zhodne s Ratkovskou dolinou a stredným i východným Gemerom vôbec, hoci medzi touto oblasťou a Drienčanmi sú obce (Budikovany, Hostišovce, Šp. Pole a Slizké), kde je ešte **uo**. Meleched' (Teplý Vrch) a Budikovany majú **vara**, inde je **vera** alebo aj **era** (Slizké a Hostišovce).

b) stred má:

- 1) Tvrdé spoluhlásky v slabikách **de**, **te**, **ne**, **le** a **di** (z **dy**), **ti** (z **ty**), **ni** (z **ny** i **ni**), **li** (z **ly** i **li**) ako juh, ale má už slabiky **d'a**, **t'a**, **ňa**, **ľa** napr.: **d'akovač**, **d'ábou** (diabol), **džiťat'a**, **t'ahá**, **ňaňa**, **kuchiňa**, **krščjěňa**, **Rusádl'a**, **vuól'a**, **chvil'a**, **cibula**. Tak je, pravda, len v Papči a Ostranoch. Hrušovo a Striežovce majú už mäkké **d'e**, **t'e**, **ňe** a tiež **d'i** (z **dy**), **t'i** (z **ty**) a **ňi**, ale všeob. **le** a **li** napr.: **d'eči**, **gd'e**, **t'eplo**, **t'ebe**, **dňes**, **ňebo** a pod. aj **od'ich**, **d'íchač**, **mlad'í** (sg.), **t'i si**, **moťika**, **bohat'í** (sg.), ale už len: **leto**, **ale**, **malé**, **list**, **lipa**, **lítko**. Hrušovo má aj slabiky **d'a**, **t'a**, **ňa**, **ľa**: **d'akovač**, **d'alé**, **t'ahá**, **t'ankí** (tenký), **krščjěňa**, **spľňa**, **studňa**, **kuchiňa**, **ľat/d**, **ľan**, **cibuľ'a**, **chvil'a**, **striel'a**, **zváľ'a**, **pál'a**. – Striežovce majú hláskoslovne **d'ä**, **t'ä**, **ňä**, ale už **lä**: **d'äkovač**, **d'alé**, **t'ähač**,

džit'äta, sġät'ä, kuchiňä, studňä, krščienä, ale už cibulä, chvílä, chválä, pälä.

- 2) Striednica **ä** je len po perniciach v krátkych slabikách všade okrem Striežoviec napr.: **päta, mäso, pamätač sa, smät/d, väši** a tiež **kúpä, trúbä, olúpä** proti **vrät'a, späl'a, biél'a** na Hrušove a Papči, Ostranoch – Striežovce majú už nielen **päta, mäso, väši, kúpä, trúbä** teda po perniciach, ale aj **d'äkovač, d'älé, t'ähač, džit'äta, kuchiňä, studňä, krščienä, chvílä, cibulä** a tiež **chválä, pälä, vrät'ä, naplňä, zvišä**. – V dlhých slabikách je na Papči **-ie**: **svġetok, pġetok, vġezač, okuliġer, robġe, vozġe** – v Ostranoch a na Hrušove **-ia**: **svġatok, pġatok, vġazač, okuliġar, robġia, vozġia** – v Striežovciach **-iä**: **svġätok, pġätok, vġäzač, okuliġär, robġä, vozġä**.
- 3) V Papči je **pät, devät, desat, smrt**, inde je **-č**: **päč, deväč, desač, smrč** (na Hruš. s **d'e-**, na Striež. aj **d'esäč**).
- 4) V Striež., Hruš. je **šelo** inde **šolo, pšola** je všade okrem Striež.
- 5) V Papči je **šert**, inde je **šart**, v Striež. **šärt**.
- 6) Tvar **zrič**, ale **ruje, zrovala (zimórija lúku)** je všade, len Striež. majú už **zrič, rije, zrila**.
- 7) Papča má **kġet, tġet, fšġet** – Ostrany **kġa(t), tġa(t), šġa(t)** – Hrušovo **kġa, t'ġa, šġa** – Striež. **kġät, tġät, šġät**.
- 8) Papča má **Mihókoch, Džuroch**, ale aj **Mihókove, Péterech** i **Pétereve báči** (menej) – inde typ **-ove, -eve**: **Botove, Kováševe**.

Inakšie aj tu je všeob. **tisíc** popri **ciskač, Cisovec – ihraška, ihrač – tánec – prst'an – vrad – t'ankí**, Striež. **tänkí – zavíva – kromple – ič, prič, préč, vinič – umrú, umrúla – bú, bula**, len Papča má **bó, bola – ruke, nohe – robeu, robeli**.

c) na severe:

- 1) Spoluhlásky stvrkli len v nárečí Šp. Poľa a Lipovca všeobecne, kde je vždy len **de, te, ne, le – di (z dy), ti (z ty), ni (z ny, ale aj ni), li (z ly a li)** – inakšie majú ostatné obce už všeob. len **le a li (z ly a li)**: **leto, chleba – lipa, list**, ale už **d'e, t'e, ňe – d'i, t'i, ňi**: **d'eči, d'en, t'eplo, t'ekvic, vozít'e, dnes, ňevolá, hñevač sä, pekñe, spadñe – od'ich, d'íchač, mlad'í (sg.), had'í, hräd'í**,

t'i, t'imto, moťika, bohat'í (sg.), **klát'i, prút'i, ňi, ňikto, hñije, pohñi, pekñi** (sg.), **pekñich**. Šp. Pole a Lipovec teda nepoznajú **d', t', ň, ľ**, iba v slovách maďarských, napr. **Maďar, maďarski, súňok** – ostatné nárečia majú **d', t', ľ**, ale už len **n**.

Tento stav je v južnejšie ležiacom Lipovci a Šp. Poli zhodne s Blž. dol. juž. a s touto potom spolu zhodne so stredným Gemerom, na severe zasa pod jeho vplyvom.

- 2) Celý sever má v krátkych slabikách **ä**, v dlhých **ǣ** a to ako po perných, tak aj po ostatných mäkkých alebo pôvodne mäkkých spoluhláskach. A tak je napr.: **päč, päta, mäso, mäki, smät, väši**, ale aj **pānce, māno, remān, djeuša, maša, roscā, jāuša, vihlät, ohlädžidlo, chvílä**, potom aj **svätok, pätok, vác, hrädel, prá-dzä, robä, kosä, stojä, dojä, pälä, vrátä, kravär, žädač, zajäč** atď. na Šp. Poli a na Lipovci – tak vlastne aj inde, lenže už s **d', t', ň**: **d'akovač, džit'ätu, plamäňä, kuchinä, chod'ä, plat'ä, naplňä**.
- 3) Všade je **šolo, pšola** ako v strednom a vých. Gemerí.
- 4) Dat. sg. fem. **ruki, nohi, muchi** je všade, len Rovné a Ratk. Zdychava majú **ruke, nohe, muche** zhodne s Ratkovskou dolinou.
- 5) Nom. pl. typu **ruke, nohe, muche, vrche, roke** je okrem Ratk. Zdychavy a Rovného všade.
- 6) Typ privlast. zámen **mojuo, tvojuo, našuo** je všeob. všade.
- 7) Typ partic. **umrú – umrúla – umrúli, utrú, oprú** a infin. **umrúč, utrúč, oprúč** je všade, len na Lipovci sa užíva zhodne so sused. juhom a stredom aj typ **umru, opru**.
- 8) Rodové privlast. mená: **Kotlokoč, Zelinoch, Filech, Gešech dom, husi** na Šp. Poli – typ **báčo Matúšovje, Kovášove** všade inde.
- 9) Menšie rozdiely miestne:
 - **vó, stó, ceukom, kostjeu** všade, len Šp. Pole **vol, stuol, celkom, kostel** už ako susedná Ratkovská dol. – **trpó** všade, len Šp. Pole zhodne s Ratkovskou dol. už len **teras/z – muožem, muožu** je všade, len Šp. Pole má už aj **mohem, mohe** ako Ratkovská dol. – všade je **jä, vojäk, jasno** (ďasno), **jášcoric, ščäpik, žädon, šäs**, len Šp. Pole má popri **jä, na jär, žädon**,

žádač, už vplyvom Blž. dol. juž. aj **járok**, **jásno**, **voják**, **buják**, **jáštoric**, **ščál**, **ščápike** – skoro všade je **píšćóka**, len Šp. Pole má **píšćelka** zhodne s juhom;

- všade je **povedá** či **povjeda** a nie **vrávi** ako na juhu – skoro všade je **krú**, len Šp. Pole **kru** zhodne s Ratkov. dol. – **kisľuo** alebo **sădnúťuo mľeko** všade, len Šp. Pole **stľăganuo** zhodne s Ratkov. dol. – **vara** na Šp. Poli, inde **vera**, **era** – **kurăstlo** na Šp. Poli, **kurajtra** inde – **tá kromplă** Šp. Pole, **tot krompel** inde –
- **obrus**, **obrusok** všade, len Šp. Pole **prtok** ako Ratkovská dol. – **ríbezle** na Potoku a Lipovci, inde viac **hrozinke** zhodne s Ratkov. dol. – **tá májă** všade okrem Rov. a Ratk. Zdychavy, kde je **tot máj** – **velkí buol** Ratk. Zdychava a Rov., inde **velká buol** – **priesip** na Ratk. Zdych., Rov., Pot., inde **căcha** – **kamašle** (celé topánky) a **topanke** Šp. Pole a už len **topanke** inde – **čapóka** Šp. Pole, inde **takaró** – na Šp. Poli je nádavka **potikel** – **drvoten** na Šp. Poli, Lip. a Pot., inde **náton** – **kebel** na Pot. a Rov., inde **kabel**.

Už z tohto vidíme, že mnohé znaky Blž. dol. sú zhodné so susednou Ratkovskou dolinou v strednom Gemeri, odkiaľ presahujú najmä na Blž. dol., ale aj na vršky sev. Z týchto spoločných znakov, ktoré majú ohniskovú oblasť v strednom a vých. Gemeri, sú najvýznamnejšie: (1) zmena **č** > **š**, (2) zmena **ť** > **č**, (3) zmena **ď** > **dž**, (4) zmena **ou** > **ó**, (5) zmena **ej** > **é**, (6) stvrdnutie v slabikách **le**, **li**, **lä**, **lu**, **lo** ako potom aj miestne stvrdnutie v slabikách **de**, **te**, **ne** a **di**, **ti**, **ni**, (7) typy partic. **bú** – **buli**, **umrú** – **umrúli**, (8) len miestami aj typ nom. pl. **ruki**, **nohi**, **muchi**, (9) len miestami na sev. aj typ. dat. sg. **ruke**, **nohe**, **muche**, (10) z ostatných hláskoslovných a lexikálnych znakov: **šolo**, **pšola**, **hát**, **vara**, **ež**, **an_tam**, **ponukač**, **kručič**, **pjepr**, **kosiba** (drevo, na ktoré richtár pripevní papier s oznamom), **kužel**, **pankuch**, **kľoža**, **ohlădžidlo**, **vihlăt**, **cinterím**, **láda**, **trnovatuo prasă(-a)**, **zimórijă(-a)**, **paholok** (hamovka), **prtok**, **prnješ**, **priviez**, **žmienka**, **hromátka**.

Proti susednej stredogemerskej oblasti vyznačuje našu oblasť veľmi výrazne predovšetkým izoglosa **je//ia** a **uo//ua**, ktoré platia za najtypickejšie hláskoslovné zjavy stredogemerských nárečí vôbec. Našu

oblasť – juhozápadný Gemer – ohraničujú na východe práve tieto výrazné znaky.

- 1) Naša oblasť má ešte **ie**: **bieli**, **piesen**, **viera**, **nesie** – susedná Ratkovská dol. v strednom Gemeri má už zhodne s celým ďalším Gemerom na východ odtiaľ **ia**: **biäli**, **piäsen**, **viära**, **nesiä**.

Je zaujímavé, že vlastne aj prechod od **ie** k **ia** máme jednak z našej strany v Drienčanoch, Slizkom a trochu geograficky stranou položených Striežovciach a potom zo strany Ratkovskej doliny v Rybníku a Ratkovskej Suche, kde všade sa vyslovuje **iä**, pravda, už nie v tých istých prípadoch, napr. v Drienčanoch všeob. **biäli**, **piäsen**, **nesiä**, **veziä**, ale i **našiä**, **vašiä**, **krajšiä** (sg. fem. i n., potom aj pl. fem. a n.), **brciä**, **poliä**, podobne aj v Rybníku a Ratk. Suche.

Na Slizkom a v Striežovciach je už **bieli**, **piesen**, **nesie**, **vezie**, **biäda**, ale **piätok**, **sviätok**, **robiä**, **kosä**, **našiä**, **lepšiä** (len sg. fem.), teda už len tam, kde v stredoslovenských nárečiach býva **ia**, teda len ako striednica za praslov. nosové $\bar{e}$ v dlhých polohách.

- 2) Pri izoglose **uo//ua** niet prechodného štádia. Naša oblasť okrem Drienčan má všeob. **uo** a teda napr.: **kun**, **muoj**, **stuol** (hláskoslovne aj **stó** na Blž. dol.), **život** i **živuot**, **hura**, **kuažä**, **dobruo**, **peknuo** – na Ratkovskej doline a na celom strednom a vých. Gemeri až po Slanskú dolinu je **kuan**, **stual**, **živat**, **hura**, **kuažä(-e)**, **dobrua**, **peknua** (po Štítnickú dol., kde je už **dobriä**, **peknä**). Ako sme už aj vyššie uviedli, na našej oblasti majú toto **ua** Drienčany, ktoré geograficky nesusedia priamo s Ratkovskou dolinou a kam si ju teda museli priniesť najpravdepodobnejšie kolonisti z centrálného Gemera.

Proti ostatnému Gemeru strednému majú **nárečia juhozápadného Gemera** ešte tieto ďalšie svojskosti, ktoré tejto oblasti dávajú v určitom slova zmysle **ráz** a **pečať samostatnej jazykovej oblasti** v pomere k strednému Gemeru.

- 3) Zmena **l > u**: juhozápadný Gemer až tesne po Ratkovskú dol. mení **l > u** nielen v prípadoch partic. **dau**, **stáu**, **mau**, **bou**, **spádou** alebo **bú**, **umrú** (z **uu** a to z **ul**), čo má aj stredný Gemer, ale okrem toho aj v prípadoch, ako sú napr.: **Seuce**, **ceuki (-on)**, **piuka**, **popeu**, **kost'jeuňík** i **kost'jeuňik**, **t'euce**, **vou** (i **vuu**), **stuu**, **stou** alebo **stó** (zo **stou**).

- 4) Podoby dat. – lok. sg. fem. **ruki** // **ruke**: juhozáp. Gemer má okrem Rov., Ratk. Zdych. na Blž. dol. sev., Krok, a Poproči na vrš. sev. a Tis. na Rim. dol. sev., teda na čiastke, geograficky s Ratkovskou dol. susediacej, vždy len podoby **ruki**, **nohi**, **muchi** – menovavé obce majú už zhodne s ostatným Gemerom stredným a vých. podoby **ruke**, **nohe**, **muche**.
- 5) Podoby zmeny **y > e** po hrdelniciach a teda **ruki**, **nohi**, **muchi**, **vrchi**, **rohi** // **ruke**, **nohe**, **muche**, **vrche**, **rohe**, **roke**. Izoglosa ide presne tak, ako aj izogl. dat. – lok. sg. fem. **ruki**//**ruke**. Juhozáp. Gemer okrem uvedených osád a potom aj Rim. dol. sev. má podoby **ruke**, **nohe**, **rohe**, **roke**, **muche**, **vrche** – stredný Gemer má **ruki**, **roki**, **nohi**, **rohi**, **muchi**, **vrchi**.
- 6) Izogl. tvarov so **ž** v prítomníku slovesa **môcť** a teda **mŕožem** (juh **mŕožen**) – **mŕožeš** – **mŕožemo** – **mŕožu** je presne až po Ratkovskú dolinu, kde je už **h** a teda **mahem** – **maheš** – **mahemmo** – **mahú** a podobne aj v spojke **aghe**, **nohe**, **no**; tvary **mohem** – **mohemo** – **mohú** sú z juhozáp. Gemera zhodne so susednou Ratkovskou dolinou len na Krokave.
- 7) Partic. typu **robeu** // **robiu**: **robeu** je na celej oblasti juhozáp. Gemera okrem Rim. dol. sev., kde je **robiu**, pričom však medzi ňou a Ratkovskou dol. je oblasť s **robeu**. Toto **robeu** presahuje na juhu aj na Ratkovskú dolinu južnú (Ratk. Lehota – Sása – Rybník a Brusník).
- 8) Zákon rytmického skracovania a zákon posunutej dĺžky platí tiež na oblasti juhozáp. Gemera, aj keď prípadov čím ďalej na východ k Ratkov. dol. ubúda. Len Rim. dol. sev. nemá podoby **dáva**, **lúkach**, **krásni** alebo **Rusádl'a**, **úhl'a**, **kršťiěňa** alebo pod., ale už zhodne so stredným Gemerom, s ktorým inakšie vôbec nesusedí, **dává**, **lúkách**, **krásní**, **Rusádl'ie**, **úhl'ie**.
- 9) **Slová**, typické pre **nárečia juhozáp. Gemera** a ktoré sú rozšírené zasa až po Ratkovskú dol., sú napr.: **trpó** na Blž. dol. a vrš. sev., **trpou** západnejšie – až po Novohrad – **meru** na tej istej oblasti – **nabe** na Blž. dol. a na vrš., **nadbe** na Rim. dol. juž a na Suš. dol. – **kolešňa** na Blž. dol. sev. a stred., s **-nā** na Blž. dol. juž. a **kol'ešňa** západnejšie až po Novohrad proti stredogemerskému **stodola**, ktoré je aj na Krokave a v Tisovci (tu kompaktne asi s breznianskou oblasťou).

V niektorých prípadoch nie sú podoby síce rozšírené v celom juhozáp. Gemeri, ale práve na Blž. dol. alebo aj na vrškoch proti inému stavu na susednej Ratkovskej doline, tak napr.: **choceč** – **choce** – **chocemo** aj **choceu** na Blž. dol. a na vrškoch proti **chceč** i **kceč** – **chce**, **kce** – **chcemo**, **kcemo** – **chceu**, **kceu** na Ratkovskej dol. a v stred. Gemeri vôbec a potom aj na Rim. a Suš. dol. – typ partic. **iš**, **priš**, **spát**, **zamrs** je zasa na Blž. dol. a na vrš., teda tesne po vlastný stredný Gemer, kde je už **išó**, **prišó**, **spádó** i **spadnú**, **zamrzó** i **zamrznú** a **išou**, **prišou**, **spádou** je na Rim. a Suš. dol. – proti **zas**, **zase** v juhozáp. Gemeri je už **opä** na Ratkovskej doline a v stred. Gemeri.

Niektoré znaky presahujú z **juhozápadného Gemera** ako fókusovej oblasti aj **na susedný stredný Gemer**, tak napr.:

- 1) Zmena **l** > **u** v partic. **dau**, **mau**, **volau** je aj na Ratkovskej doline proti **dal**, **mal**, **volal** na Muránskej dol. a východnejšie.
- 2) Dvojhláska **ie** v type prít. **vezie**, **vrie** je aj na Ratkovskej dol., kde je hláskoslovne už **vezia**, **nesia**, **vria** a tak je aj na Muránskej dol. proti **veze**, **nese**, **vre** na Štítnickej dol. a východnejšie.
- 3) Dvojhláska **uo** v príd. menách stred. r. a privlast. zámenách, teda v typoch **dobruo**, **mojuo**, **našuo** je zhodne s Blž. dol. a vrš. aj na Ratkovskej a Muránskej dol., pravda, hláskoslovne je tu tvar **dobrua**, **mojua** proti **dobria**, **mojia** na Štítnickej dol. a východnejšie a proti **dobre**, **moje** ešte východnejšie na Slanskej doline.
- 4) Zo slov napr. **košarina** siaha až po Muránsku dol. Len na čiastku Ratkovskej doliny presahuje potom ešte aj viac znakov, tak predovšetkým napr. z Blž. dol. juž., ako napr.: **kadžík** na Ratkovskú dol. juž. aj keď je tu popri ňom aj **dim**.

Pri charakteristike jednotlivých oblastí **v smere horizontálnom** sme videli, že stredné a južné ich čiastky majú ten istý stav proti celkom inému stavu na ich severe. Pretože celý **silný zväzok** týchto rozdielných **izoglos** ide skoro **geografickým stredom** jednotlivých dolín a tieto delí skoro presne na dve rovnaké polovice, budeme hovoriť o polovici alebo čiastke **južnej** a **severnej** alebo jednoducho **o juhu** a **severe**. Len Suš. dolina je aj geograficky a potom aj nárečove natoľko na juh posunutá, že spadá celá na juh. **Tento zväzok izoglos vychádza z Novohradu**, na našej oblasti zaberá celú Suš. dol., ide

potom na Kokavu nad Rimavicou a po Rimavici cez Rim. Lehotu – Rimavicu na Rim. Baňu, kde pretína v polovici hlavnú Rimavskú dolinu, vystupuje na vršky a ide cez Kyjatice dolu do doliny Blžca vyše Striežoviec, odtiaľ južnejšie na Hrušovo už na hlavnej dol. Blžskej, tu vystupuje na Slizké, otáča sa na Hostišovce a odtiaľ ide na západ na Budikovany – Meleched' (Teplý Vrch) a tak ďalej na západ po národnostnej hranici slovensko-maďarskej zasa do Novohradu. Menované obce sú už na juhu.

Z tohto zväzku sú najvýznamnejšie tieto izoglosy:

- 1) Izogl. **u // i a ú // í**: proti **ľut/d**, **cudzí** a tiež **sl'úbiť'(-č)**, **našú** na severe – je **ľit** (Blž. dol. juž. **lit**), **cidzí** a tiež **sl'íbiťi** (Blž. dol. juž. **slíbič**), **naší**, **řícamo** na juhu.
- 2) Izogl. **o // e a ó // ĩe**: proti **ocovi**, **z ocom**, **zat'ovi** a potom aj **s ňou** (**ňóu**), **našou**, **ocou** (**ocóu**) na severe – je **ocevi**, **z ocen**, **zat'evi** (Blž. dol. **zatevi**) a potom aj **s ňĳeu** (tvrdé nár. na Blž. dol. juž. **s nĳeu**), **našĳeu**, **ocĳeu** (**sin**) na juhu.
- 3) Izogl. **-m // -n**: proti **som**, **s chlapom**, **ženám** na severe – je **son**, **s chlapon**, **ženán** na juhu.

S týmito súvisia hneď nasledovné izoglosy:

- 4) Izogl. dat. – lok. sg. mask. a n. typu **ocu // oci**: proti **ocu**, **koncu**, **chlapcu**, **poľu**, **moru**, **d'it'at'u**, **kraju** na severe – je: **oci**, **konci**, **chlapci**, **poľi** (na Blž. dol. juž. a stred. **poli**), **mori**, **d'it'at'i** (**džit'áci** vřš. juž. a stred., **džit'áci** Blž. dol. stred. a **džit'áci** Blž. dol. juž.), **kraji** (Blž. dol. juž. **kräji**, Hostiš. **kreji**) na juhu.
- 5) Izogl. nom. – ak. sg. n. **srco // srce**: proti **srco**, **ojo**, **moro**, **vajco** na severe – je: **srce**, **oje**, **more**, **vájce** na juhu. – Podobne aj proti **mojo**, **tvojo**, **našo** na Rim. dol. sev. a **mojuo**, **tvojuo**, **našuo** na vřš. sev. a na Blž. dol. sev. – je: **moje**, **tvoje**, **naše** na Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred., **moĳie**, **tvoĳie**, **našĳe** na vřš. stred. a juž. a tiež na Blž. dol. stred. a juž.
- 6) Izogl. **pĳatok**, **robĳa** a **pĳatok**, **robĳá** // **peĳtok**, **robeĳ** a **pĳetok**, **robĳe**: proti **pĳatok**, **robĳa** na Rim. dol. sev. a miestami aj stred. a proti **pĳatok**, **robĳá** miestami na Rim. dol. stred. a potom hlavne na vřš. sev. a na Blž. dol. sev. – je: **peĳtok**, **sveĳtok**, **robeĳ** na dol. Suš. a Rim. juž., **pĳetok**, **robĳe** na vřš. juž. a na Blž. dol. juž., to

jest proti a-ovým hláskam na severe a strede sú za praslov. *ē* na juhu už hlásky e-ové.

- 7) Izogl. **vojak**, **bujak** // **vojjak**, **bujjak** // **voják**, **buják** a potom len **žiadatʹ**, **žiadon**, **šjalʹení**, **šjas**, **okulʹiar**, **dʹiabel**, **štʹiau**, **sivʹianka** na sev. Rim. dol. a miestami aj na Rim. dol. stred., potom už **voják**, **buják**, **járok**, **žádač**, **žádon**, **šálʹení (-l-)**, **šás**, **okulʹár (-l-)**, **dʹáboʷ**, **ščáu**, **sivánka** na vřš. sev. a na Blž. dol. sev. – je už len jednotne: **voják**, **buják**, **járok**, **žadatʹi** (–č vřš. juž. a stred., –č Blž. dol. juž.), **žádon**, **šálʹení (-l-)**, **šás** (Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred.) a vřš., **šás** (Blž. dol. juž.), **okulʹár** (Suš. dol., Rim. dol. juž. a stred. a vřš. stred. a juž.), **okulár** (Blž. dol. juž.), **dʹáboʷ**, **štʹáu** (Suš. dol. až vřš. juž. a stred.), **ščáu** (Blž. dol. juž. a stred.), **sivánka** na juhu.
- 8) Izogl. lexikálne: **dim** sev. // **kadʹík** (–dž- vřš. juž. a stred., –dž- Blž. dol. stred. a juž.) juh – **prhlʹava** (Rim. dol. sev.), **pržlʹiva** (vřš. sev.), **pržliva** (Blž. dol. sev.) sev. // **kuópriva** juh – **skuor**, **skorej** (Rim. dol. sev. a čiast. vřš. sev.), **skoré** (Blž. dol. sev.) sev. // **drieu** juh – **dʹuňa** (Rim. dol. sev.), **džuňä** (vřš. sev. a Blž. dol. sev.) sev. // **dʹiňa** (Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred.), **džiňa** (vřš. stred. a juž.), **džiňä** (Blž. dol. juž.) juh – **prstʹen** sev. // **prstʹan** (Blž. dol. juž. **prstän**) juh – **dʹiš** (Rim. dol. sev.), **džiš** (vřš. sev. čiast.), **džiš** (ostat. vřš. sev. a Blž. dol. sev.) sev. // **dʹieš** (Suš. dol. až vřš. juž. a stred.), **dješ** (Blž. dol.) juh – **jelʹen** (Rim. dol. sev. a vřš. sev., –l- Blž. dol. sev.) sev. // **elʹen** (Suš. dol. až vřš. stred. a juž.), **elen** (Blž. dol. stred. a juž.) juh – **borsuk** sev. // **borzok** juh.

Podobne môžeme aj **vertikálne** deliť **juhozápadný Gemer** na dve **polovice**, a to **západnú** so Suš. dol., Rim. dol. a potom **východnú** s vřškami a Blž. dol. Z významnejších izoglos tohto členenia uvádzame napr.:

- 1) Izogl. **dʹ//dž, dž**: proti **dʹivá**, **sedʹí** skoro na celej záp. polovici (okrem miestneho **dž** napr. na Píle, Hač., Klen. a na Suš. dol. a Rim. dol. juž.) a to pri mladších vždy **dʹ**, len starší vyslovujú aj tu **dž** – je už všeob. **dž** a teda **dživá**, **sedží** na vřš. a **dž** a teda **dživá**, **sedží** na Blž. dol. – na západe zhruba **dʹ** – na vých. **dž, dž** všeob.

- 2) Izogl. **t'//č, č:** proti všeob. **t'** a teda **t'icho, d'et'i, plat'í** na záp. najmä v reči mladších popri **č** a teda **čicho, d'eči, plačí** miestami (napr. Píla, Hač., Klen., Kokava, na Rim. dol. a na najjuž. aj Vyš. Pokoradz a na Suš. dol. juž.) – je všeob. a pravid. **č** a teda **čicho, d'eči, plačí** na vrš. a **d'eči, čicho, plačí** na Blž. dol. sev. a stred. a tak len **deči** aj na Blž. dol. juž. na východe.
- 3) Izogl. **št'//šč, šč:** proti **ešt'e, kl'ješť'e, št'epímo** všeob. na záp. polovici – je: **ešče, kl'ješče, ščepímo** na vrš. a potom už **ešče, kl'ješče, ščepímo** na Blž. dol. na záp. pol.
- 4) Izogl. **-st'//š, -š:** proti **dost'** i **dos, ňies(t'), klás(t'), pás(t')** na Rim. dol. sev. a **dos, ňiest'i, klást'i, pást'i** na Suš. dol. a Rim. dol. stred. a juž. na záp. polovici – je: **doš, kláš, páš** na vrš. a **doš, kláš, páš** na Blž. dol. na východnej polovici.
- 5) Izogl. prít. **sa // su:** proti **oňi sa** (len zriedka aj **oňi su**) na Rim. dol. sev. a už **sa** popri **su** aj na Suš. dol. a na Rim. dol. stred. a juž. – je: **su** na vých. polovici, t. j. na vrš. a na Blž. dol.
- 6) Izogl. záporu **ňi je, ňi sa // ňito je, ňito su:** proti **ňi je doma, ňi sa doma** na záp. polovici – je už: **ňito je doma, ňito su doma** na vrš. a Blž. dol. sev. a **nito je, nito su doma** na Blž. dol. stred. a juž. na záp. polovici.
- 7) Izogl. **choceč' (-č), chocem, chocemo, choceu // chciet' i kceť, kcem i ksem, chcem, chcemo, kcem i ksemo, chceu i kceu, kseu** na Rim. dol. sev., **chcet'i, kceť'i i kseť'i, chcen i kcen, ksen, chcemo, kcem i ksemo, chceu, kceu i kseu** na Suš. dol. a Rim. dol. stred. a juž. na západe – je: **choceč', chocem, chocemo, choceu** na vrš. sev. a Blž. dol. juž. a stred. a **choceč', chocem, choce-mo, choceu** na vrš. sev. a na Blž. dol. sev. na východnej polovici.
- 8) Izogl. partic. typu **umreu, umrela // umrú, umrúla:** proti **um-reu, umrela, opreu, oprela, utreu, utrela** všeob. na záp. polovici, na Suš. dol. juž., pritom starší viac **umru, opru** – je **umrú, umrúla, oprú, oprúla, utrú, utrúla** na východnej polovici, len na jej strede (Lip., Sliz., Luk., Bab.) je popri tom aj **umru, umrla, opru, oprla**.
- 9) Izogl. partic. typu **priš, spát, jiet, ukrát // prišou, spádou, ukrado-u** : **prišou, spádou, ukrado-u** na záp. čiastke – **priš, spát,**

ukrát popri **prišou**, **spádou**, **ukradou** na vŕš. str. a juž. a **prišó**, **spádó**, **ukrádó** na Blž. dol. na vých. čiastke.

10) Z ostatných hláskoslovných a lexikálnych izoglos:

- **šelo**, **pšela** záp. – **šolo**, **pšola** vých. –
- **kot'(t)** záp. – **koï(j)** východ –
- **pot'/d'**, **chot'/d'** záp. – **poj**, **choj** východ –
- **dakto**, **daš(o)** popri **veľakto** alebo i **voľakto** záp. – len **voľakto** alebo viac **inkto** na vých. –
- **povedať**, **vraviť**, **vraví** nie **povedá** Rim. dol. sev. a **povjedať**, **vraveť**, **vraví** a nie **povjeda** na Suš. dol. a Rim. dol. stred. a juž. na záp. – **povjedáč(-č)** i **vrävječ(-č)** ale už aj **povjeda** a **povedá** popri **vraví** a potom najmä často **riek**, **rekla som** na záp. čiastke –
- **zamdľiet'** juh – **zamdľiet'i** na záp. – **zánhl'eč'** vŕš. a **zánhleč'** Blž. dol. na vých. –
- **poraziť** sev. a **porazit'i** juh, na západe popri **šľak trať** –
- **zavječ'** vŕš. juž. a stred., **zaväč'** vŕš. sev. a celá Blž. dol. na vých. –
- **ložica** sev., popri **ložiška**, **ložic** popri **ložiška** Rim. dol. juž. a stred. a **ležic** Suš. dol. na záp. – **loška** na vých. –
- **krťica** sev., **krťic** juh na záp. – **zimórijä(a)** na vých. –
- **kríž**, **d'esat'ina**, **hŕpka**, **čomou** na záp. – **hromátka** sev., **hromátka** juh na záp. popri **kríž** –
- **kurša** na záp. – **žmienka** na vých. –
- **koreňje** sev., **koriěňa** juh na záp. – **piepr** na vých. –
- **truhla** záp. – **láda** vých. –
- **cmiter** a starší aj **cincerín** (najmä na juhu) – **cinterím** vých. –
- **sénáš** záp. – **rakodó** vých. –
- **že** Rim. dol., **až** Suš. dol. na záp. – **eš (ž)** na vých. –
- **a_potom** sev., **a_poton** juh na záp., **potom_á** na vých. –
- **tam**, **tam_talou** sev., **tan**, **tan_talou** juh – **an_tam taló** sev., **an_tan taló** juh na vých.

Pri niektorých zjavoch patria ešte aj vŕšky juž. k západu. Tak je napr. pri:

- 1) izogl. zmeny **ej//é**: proti **na tej našej dobrej zemi, ďalej, skorej** na záp., na Suš. dol. a juž. dol. Rim. miestami aj **na tie naše dobrej zemi** – je: **na t'é** (Blž. dol. stred. a juž. **té**) **naše dobré zemi, ďälé** sev., **ďälé** juh a všeob. **skoré** na vých.;
- 2) izogl. **e//ä**: proti **meso, peta, vedňe, pametá sa** na záp. – je **mäso, päta, vädňe** na Blž. dol. juž. a stred. juž., **vädne, pamätá** na východe, len Kokava zo záp. má tiež **ä** na izolovanej oblasti;
- 3) izogl. **ou // ó**: oproti **s tou dobrou ženou, rouno, chlapou** (gen. pl. i poses.), **domou** (Suš. dol. juž. **domuo**) na záp. – je **s tó dobró ženó, róno, chlapó** (gen. pl. i poses. sg.), **domó** na východe;
- 4) z lexiky:
 - proti **zrkadlo** záp. – **ohl'adžidlo** Blž. dol. stred., **ohl'ädžidlo** vrš sev. a **ohlädžidlo** Blž. dol. –
 - proti **sapún** na záp. – je **sopon** na vrš. a Blž. dol. na vých. –
 - proti **ponúkať** (-č, -ťi, -č) na záp. – je **ponukač** na vých. –
 - proti **praženička** sev., **praženič** juh na záp. (okrem Tis. – Hač. na Rim. dol. sev., kde je už **pankuch**) – je **pankuch** súvisle na východe.

Z tohto ako názorne aj z mnohých máp vidno, že **Rim. dol. sev.** má často jediná v celej oblasti juhozáp. Gemera **iný stav** ako celá ostatná oblasť, že teda **Rim. dol. rušivo** zasahuje do jednotnosti (nárečovej) **juhozáp. Gemera** ako celku. Tak je:

- 1) izogl. **-ň // -n**: proti **ďeň, peň, preň, jeľeň** na Rim. dol. sev. – je **ď'en, pen, pren, jeľ'en** alebo **jelen** na Blž. dol. sev. a **elen** Blž. dol. juž. a stred., **eľ'en** na Rim. dol. stred. a juž. a na Suš. dol. –
- 2) izogl. **ja // já, já**: proti **ja, jarok, jarmo, vojak, bujak, stoja, doja, moja, tvoja** na Rim. dol. sev. a tiež na Rim. a Rim. Lehote z Rim. dol. stred. – je dĺžka a teda napr. **jeĭ, járok, járho, voják, buják, stojeĭ, dojeĭ, mojeĭ, tvojeĭ** na Rim. dol. juž. a na Suš. dol., **jĭe, járok, járho, voják, buják, stojĭe, dojĭe, mojĭe, tvojĭe** na vrš. juž. a tak skoro všade aj na Blž. dol. juž. a stred. a konečne **jǎ, járok, járho, voják, buják, stojǎ, dojǎ, mojǎ, tvojǎ** na Blž. dol. sev. a vrš. sev. –
- 3) izogl. **-i/-y // -e**: proti **roki, vrchi, dlhi, dubi, ploti, domi** vždy s **-i** po všetkých spoluhláskach na Rim. dol. sev. – je: **roke, vr-**

che, dohe (zmenou **l > o**), **dube, plote, dome** s **-e** po všetkých spoluhláskach na Suš. dol. a Rim. dol. juž. – **roke, vrche, dlhe**, ale už **dubi, ploti, domi** vždy, aj v ženskom rode vždy len po hrdelniciach na Rim. dol. stred., na celých vrškoch a celej Blž. dol. okrem najsev. čiastky;

- 4) izogl. **lavica** // **lavic**: proti podobám **lavica, ul'ica, nohavica** na Rim. dol. sev. – je vždy len **lavic, ul'ic** (na Blž. dol. juž. a stred. s **-l-**), **nohavic** na celej ostatnej oblasti okrem Kokavy na Rim. dol. stred., kde je **lavicä, ul'icä, nohavicä**;
- 5) izogl. infinitívu **ihraťi, it'i, krit'it'i**, prít. **viňíd'e** na Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred., tak, len na **-č** na vrš. juž. a stred. a čiast. aj sev., a potom na **-č** aj na celej Blž. dol. a na ostatných vrš. sev. – **hrat', ís(t'), vins – vind'e, krút'it'** je na Rim. dol. sev. a bez dĺžok aj v skupine kys. – šolt., len Klenovec má tiež **íć**;
- 6) izogl. partic. **robiu** // **robeu**: proti **robiu, kosiu, nosiu** na Rim. dol. sev. a tak aj na Kokave z Rim. dol. stred. aj v skup. kys.-šolt. a v Ďubákove – je **robeu, koseu, noseu** na celej ostatnej oblasti;
- 7) z lexiky: proti **teras/z, št'iri, nátk**a na Rim. dol. sev. – je **trpou** (na vrš. sev. a na celej Blž. dol. **-ó**), **meru, ňježik** na celej ostatnej oblasti.
- 8) Na celej oblasti platí rytmické skracovanie, a to najviac na západe, postupne na východ menej, ale vždy napr. v prípadoch: **krátka, úska, lúkach, dáva**. Na Rim. dol. sev. neplatí zákon rytmického krátenia a preto sú tu podoby napr.: **pl'úcä, hñjezdä, vrátä – lúkám, lúkách – bjelä, š'jernä, krátkä** – proti **pl'ica, hñjezda, vráta – lúkan, lúkach – bjela, š'jerna, krátka** na Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred. a tak zhruba aj na celej ostatnej oblasti.
- 9) Na celej oblasti platí aj druhý kvantitatívny zákon, tzv. zákon posunutej dĺžky, napr. v prípadoch ako sú: **úhl'a, Rusádl'a, kršť'jé-ňa, vidána, zamazána, zel'jéna, piéra, dlhá, žouť**a či **žóta, ožjé-ňi, ot'jél'i, pomiéľe, zakuól'e, ohuól'i, vuóza, nuósa, chuód'a** (alebo s tvrdým **n, l, t** na Blž. dol.) skoro pravidelne na celej oblasti, pravda, s hláskoslovnými zmenami (na Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred., vrš. stred.), len Rim. dol. sev. nepozná tento zákon a má dôsledne len: **uhl'je, Rusadl'je, kršť'eňje, vidaná, zamazaná, zel'ená, dlhá, žltá, ožeňi, ot'el'í, zomeľje, zakol'e, ohol'í, vozja, nosja, chodja**.

Nárečia Rim. dol. sev. sa približujú najviac k nárečiam ostatného stredného Slovenska, napr. Zvolena alebo Liptova. Nárečia ostatného juhozápadného Gemera majú už mnoho znakov, ktorými sa od ostatných stredoslovenských nárečí podstatne odlišujú. No jednako už aj z uvedenej charakteristiky nárečí jednotlivých oblastí juhozáp. Gemera vyplýva, že nárečia tejto oblasti majú skoro všetky významnejšie znaky ostatných stredoslovenských nárečí a že sú teda stredoslovenské. Tento stredoslovenský ráz majú aj nárečia susedného stredného Gemera proti nárečiam Gemera východného, ktoré predstavujú už do istej miery prechodný typ stredoslovensko-východoslovenský, čo vyplýva aj z prirodzenej polohy tejto čiastky Gemera.

Na celú a teda aj na našu oblasť gemerskú presahujú z východoslovenskej oblasti jazykovej viaceré významnejšie znaky.⁵⁰

Na celý juhozápadný Gemer, odkiaľ sa rozšírili aj do Novohradu, presahujú tieto javy:

- Zmeny palatálnych spoluhlások **t' > č, č', d' > dž, dž'** a vlastne aj **č > š**, pričom sú výsledky spravidla iné ako vo východnej slovenčine, no tendencia je tá istá.
- Prípady **rot-, lot-** vo väčšine prípadov.
- Podoby **oves** aj v Novohrade proti **ovos** vo Zvolene.
- Podoba **jarec** až po stredný Novohrad a detviansku oblasť zvolenskú, kde je už **jačmeň**. Podobne aj **kus, kúšť'ik** za **trochu**.
- Len po hranice Novohradu siahajú najmä lexikálne izoglosy ako napr. **barz/s, ňebarz/s** vo význame 'veľmi' a pod.

Fonologicky možno členiť **juhozápadný Gemer** na tieto oblasti:

A. a) podľa inventára **krátkych foném** na nárečia typu

1) trojuholníkového:

	a	
	o	e
u		i

⁵⁰ Ostatné doklady pozri v autorovej štúdii: Š. Tóbiš: *Prechodná oblasť stredoslovensko-východoslovenská*. (S 2 mapami). In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 104 – 130.

2) štvoruholníkového:

a	ä
o	e
u	i

Trojuholníkový typ majú nárečia Suš. dol., Rim. dol. juž. a stred. bez Kokavy, ďalej najmä nárečia Rim. dol. sev. a potom ešte nár. vrš. juž. a stred. a nár. Hostišoviec na Blž. dol. juž. Štvoruholníkový typ majú ostatné nárečia, to jest nárečia vrš. sev. a celej Blž. dol. bez Hostišoviec a konečne izolovane na Rim. dol. stred. v Kokave.

Trojuholníkový typ je teda zhruba **na západnej, štvoruholníkový typ** zasa na **východnej** čiasťke či polovici **juhozáp. Gemera**.

b) podľa inventára **dlhých foném** na nárečia typu

1) na Sušianskej doline:

	á	
	uo é ie	
uo	é	ie
ú		í

2) na Rimavskej doline južnej:

	á	
	uo é ie	
uo		ie
ú		í

3) na vrškoch južných, Papči, Hostišovciach a Blžskej doline južnej okrem Drienčan, Striežoviec a Slizkého:

	á	
	uo é ie	
ú		í

4) na Blžskej doline strednej okrem Striežoviec, na vrškoch stredných na Rimavici a Rimavskej Lehote na Rimavskej doline strednej a na Rimavskej doline severnej:

á		ja
uo	é	je
ú		í

5) na Slizkom na Blžskej doline južnej a v Striežovciach na Blžskej doline strednej:

á		jä
uo	é	je
ú		í

6) v Drienčanoch na Blžskej doline južnej:

á		jä
ua/uo	é	jé
ú		í

7) na vrškoch severných a na Blžskej doline severnej, na Príboji, v Rimavských Zalužanoch a Rimavskej Bani na Rimavskej doline strednej a v Kokave:

á		ǎ
uo	é	je
ú		í

V nárečiach vlastných juhozápadného Gemera všeobecne uplatňujú sa teda v systéme samohláskových foném korelácia kvalitatívna (mäkkostná) a kvantitatívna.

B. Systém spoluhlások vykazuje všeobecne:

- koreláciu znelostnú
- mäkkostnú a
- kvantitatívnu

1) **m, n – ň, l – ľ, r, j, ų**

Sonantické fonémy sú aj kvantitatívne korelované: **r – ř, l – ľ**

(l (> o) – í (> ou, uo) sú len veľmi zriedka popri o, ou, uo).

p – b, f – v, ch – h, k – g, t – d, t' – d', c – dz, č – dž, s – z, š – ž

Tak je na Sušdolsevi vo Vali. a na Pond., kde sa č drží všeobecne a tvorí znelostný protiklad č – dž. Na Selci je ten istý systém, len č je tu len v reči mladších, dnes v prevahe proti pôvodnejšiemu š. Ostatná Sušdol., t. j. Sušdoljuž. má č len v niekoľkých zvuk napodobňujúcich (zvukomalebných) slovách a potom aj v novších prevzatých slovách najmä z maďarčiny. Za č je tu inakšie systémove veľmi palatálne, mäkké š ako na celej Rimdoli. a vrškoch.

Podobný stav je aj na Rimdoljuži. a vlastne aj Rimdolistred. a sev. a tu všade je len **znelostná a mäkkostná korelácia**. Len pri sonantických fonémach je aj korelácia kvantitatívna a teda r – ř, l – í, v nárečí Kokavy sa v ojedinelom prípade vyskytuje aj korelácia krátkeho a dlhého mäkkého ľ – ľ'.

Taký istý stav je aj na vrškoch a Blždolsevi, kde všade je len **znelostná a mäkkostná korelácia**. Je zaujímavé, že na tejto oblasti, t. j. na vrši, Rimdoli. a Sušdoljuži. netvoría palatálne fonémy š a miestami aj č korelačné páry, ale sú vlastne len palatálnym variantom foném s a č.

Blždolsevi. má tiež len **znelostnú a mäkkostnú koreláciu**. Ale aj systém nárečí na tejto doline svedčí o tom, že pred takzv. stvrdnutím boli aj v týchto nárečiach aj iné a predovšetkým mäkkostno-tvrdestné protiklady vrátane aj dnešných prípadov, zhodne skoro s celou našou oblasťou až na kolonizovanú oblasť, ktorá tvorí takto do istej miery vlastne prechod od mäkkotvrdých východoslovenských nárečí k normálnym stredoslovenským nárečiam s koreláciou znelostnou obmedzenou pri páre v – f len na predpony a predložky, potom aj mäkkostnou, obmedzenou len na páry d – d', t – t', n – ň, l – ľ'.

Všeobecné stvrdnutie, ktoré prišlo po vykonaní určitých významných hláskových zmien, dávajúcich týmto nárečiam veľmi typický ráz, ochudobnilo systém nárečí na Blždoljuži. a čiastočne i stred., takže je tu teraz len **znelostná a čiastočne kvantitatívna korelácia** /r – ř, l – í/:

2) m, n, j, l, r, u

p – b, f – v, t – d, ch – h, k – g, c – dz, č – dž, s – z, š – ž

Na Blždolistred. ostatnej a sev. okrem ŠpPol'a už s typicky tvrdým ratkovským stredogemerským nárečím a potom dnes aj okrem väčšiny žien a detí aj na Lip. je korelácia znelostná, ale mäkkostná bez páru l – ĺ, lebo je len tvrdé l:

3) **m, n, ň, j, r, ĺ, u**

p – b, f – v, t – d, t' – d', ch – h, k – g, c – dz, č – dž, s – z, š – ž

Spoluhláskový systém je teda bohatší na západnej a chudobnejší na východnej čiastke. Nárečia určitej oblasti možno charakterizovať nielen takto priamo, ale aj nepriamo porovnávaním jej nárečí s nárečiami susedných oblastí a vypočítavaním zhodných a rozdielnych znakov týchto nárečí. Takto možno pokračovať aj v našom prípade. Ale prv treba ešte priamo charakterizovať tzv. **nevlastné nárečia** našej oblasti, t.j. nárečia tých oblastí, ktoré boli hodne neskoršie kolonizované cudzorodým obyvateľstvom.

B. Nevlastné gemerské nárečia juhozápadného Gemera sú na neskoršie kolonizovaných oblastiach. Súvislejšia kolonizovaná oblasť vznikla kolonizovaním vysoko položenej oblasti na samých hraniciach gemersko-detvianskych pri prameňoch Rimavice (Rimavy Kokavskej) a Kokavky. Toto územie, tvorené vysokými predhoriami Poľany a Vepra, bolo dlho neobývané, lebo bolo pokryté hustými horami, ktoré bývalí grófi (Forgáchovci) dlho nedali rúbať. Okrem tohto starého feudálneho systému hatilo prípadnú kolonizáciu tohto územia aj to, že na vysokých vrchoch alebo na ich strmých svahoch, ťažko prístupných z celkom úzkych dolín niekedy väčšia usadlosť ani nemohla vzniknúť. Aj pôda je tu veľmi neúrodná, klíma veľmi studená a nevl'údna. Z detvianskej strany zvolenskej dosiahli Detvania aj týchto hraníc gemerských a Forgáchovci ich najímali na rúbanie lesov. Títo Detvania vytvorili pravdepodobne aj prvé usadlosti okolo píl a hámrov na Rimavici. No Detvania asi nestačili na kolonizovanie rozsiahlejších rúbanísk, ktoré panstvo nehodlalo zalesniť.

Preto Forgáchovci povolali kolonistov. Je len prirodzené, že týchto získali v krajoch práve tak studených a chudobných, ako bol tento. A tak prichádzali kolonisti z Oravy. Títo kolonizovali najprv južnejšiu

oblasť pri prameni Kokavky, lebo táto bola pomerne úrodnejšia ako severná pri Rimavici a tak založili tu jednak **Ďubákovo** a potom aj **Šoltýsku**. Kolonisti na Šoltýske museli prísť zo severnej Oravy zo samého slovensko-poľského či goralského rozhraničia, kolonisti v Ďubákove zasa z trošku južnejších krajov Oravy, najpravdepodobnejšie z námestovského alebo trstenského kraja. Tak možno súdiť najmä podľa dnešných rozdielných nárečí týchto obcí.

Neskoršie prišli ešte oravskí Slováci aj do severnejšej oblasti Rimavice a založili menšiu osadu **Kysucu** (prv aj Otíliou menovanú) pod samým západným hrebeňom Vepra a ďalej na predele medzi Veprom a Poľanou vo výške skoro 1000 m ešte **Drábsko**. Napokon prišli kolonisti gorali zo severnej Oravy. Títo r. 1794 založili **Lom nad Rimavicou**.⁵¹ Nenáročným goralom pripadlo najneúrodnejšie, najchladnejšie a najnevľúdnejšie územie, aj najvyššie položené na 1000 m vysokom vrchu. Pretože Lomovci ešte dodnes hovoria medzi sebou najradšej pôvodným poľským nárečím goralským, nebudeme Lom v ďalšom ani uvádzať. Len príležitostne sa budeme aj naň odvolávať, najmä ak pôjde o jeho slovenské nárečie, ktorému sa Lomovci naučili od svojich slovenských susedov na Drábskom a Kysuci. Na Lome je bilingvizmus veľmi živý. Slovenčina si razí čím ďalej tým rýchlejšie cestu aj na Lom. Obyvateľstvo susedných obcí stojí kultúrne i hospodársky nesporne vyššie a i takto vplýva na Lomovcov.

Podľa Kysuce na severnej a Šoltýske na južnej čiaske tejto kolonizovanej oblasti voláme celú oblasť **skupinou kysucko-šoltýskou** (skrat. skup. kys.-šolt.) a jej nárečie voláme nárečím skup. kys.-šolt. alebo **kysucko-šoltýskym nárečím** (skrat. nár. kys.-šolt.). Ním sa hovorí v obciach: 1. Kysuca (Kys.), 2. Drábsko (Dráb.), 3. Šoltýska (Šolt.) a ním hovorí aj väčšina kolonistov – robotníkov na 4. Utekáči (Útek.), lebo sa regrutuje najviac z robotníkov zo Šoltýsky a okolia a potom aj obyvatelia v menších zvyškoch niekdajších usadenstiev na Havrilove (Havril.) vyše Utekáča a na Ďurkovke (Ďurk.) ešte vyššie proti prúdu Rimavice a tiež na okolitých lazoch a vrchoch hovoria týmto kys.-šolt. nárečím.

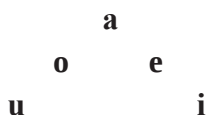
51 O vzniku Lomu porovnaj správu z pozostalosti J. Botta: *Z nárečí Balockej doliny v Gemerskej stolici* v Časopise Museálnej slov. spoloč. Roč. XVI, 1913, s. 106 a nasl. O ňom ako aj o ostatných obciach aj v monografii *Gömör-Kishont vármegye*, s. 30, 48 a 51.

I. Charakteristické znaky kysucko-šoltýskeho nárečia:

- 1) Strata kvantity, preto je tu napr. len **pan, kral', vola, dava**.
- 2) Dvojhlásky **ia, ie** sú len po perniciach: **vĕem, vĕac, vĕačmi, pĕa-ta, robĕa, vĕera, pĕero** alebo aj po **r** a tiež po ostatných najmä tvrdých spoluhláskach, ale tak len v reči mladších a tých, čo sa usilujú hovoriť obecnou strednou slovenčinou, ktorú počuli vo svete. Preto je tu všeob. **mľeko, uťera, d'era, ňeseme, pl'et'e, ľepša, krajša, vĕača, mlat'a, vrat'a, vid'a, sed'a, pača, uča**.
- 3) Za pôv. skupiny **ořt-, oľt-** je tu **rat-, lat-: rakit'a, rasocha, vlašni**.
- 4) Z mäkký **Ľ** a tvrdý jer **Ľ** sú striednice: **e, a, o**, napr.: **d'eň, peň, sen, daska, dašť, baza, ovos, ocot, voš, zdochnuť**.
- 5) Za nosovku **ę, ě** v krátkych i dlhých slabikách po perniciach je striednica **ia: pĕata, vĕači, robĕa, kupĕa**, no dnes už viac počuť **peť, meso** popri uvedených s **-ĕa-**. V ostatných je **a: kňas, prad'e, hrada, ťeľa**.
- 6) Tvar gen. sg. fem. **lavici, ul'ici**.
- 7) Dat. – lok. sg. **ruki, nohi, muchi** – inštr. sg. **rukom, cestom**.
- 8) Nom. pl. **rod'iča, ľud'a, sinovia, gazdovia**.
- 9) Nom. sg. n. **srce, pl'ece, oje**.
- 10) Infin. na **-ť**: **robiť, kosiť, volať**.
- 11) Partic. na **-u**: **robiu, kosiu**.
- 12) Prít. na **-me: robime, zme, volame** proti **-mo** na celej ostatnej oblasti juhozáp. Gemera.
- 13) Vok. sg. n. adj. **dobro, pekno, smelo**.
- 14) Ostat. pády m. a n. sg. adj. **dobriho, dobrimu, dobrim** – a podobne aj pl. všetkých rodov: **dobrich, dobrim, dobrimi**.
- 15) Z lexiky: **ňeňi** proti **ňi** všade inde, **nak, nahat', gdo** (všade inde *kto*), **zajtra** (inde *najtro*), **prst** (inde *pal'ec*), **zhadzovať – hadzat'** (inde *metať, šmárať, lúšať*, napr. Rim. dol. sev.), **ľižica, mla** (hmla), **štal'** (*d'e sa seno klad'e, senník*), **pentro** (inde *nad tok*), **zau, vzaü** (inde *zveü, zväu*), **šĕu, išĕu, išjou** (inde *išou, išó, iš*), **okruški** (sena, inde *post'eľe*), **chorus** (v kostole), **krupovec** (inde *hrát*), **nuš** (inde *tuž*), **hu** (inde *ju, jí*), **mentel'e** (inde *prepel'ice*), **dolu** (inde *lou, ló*).

Zásoba foném má tu iba mäkkostné korelácie, spoluhláskové fonémy aj znelostnú koreláciu.

- vokálny trojuholník:

- sonanty: **m, n – ň, l – ľ, j, r, ů**
- šumové konsonanty: **p – b, f – v, t – d, t' – d', k – g, ch – h, c – dz, č – dž, s – z, š – ž**

II. Ďubákovo (Ďub.) má aj v tejto súvislej kolonizovanej oblasti **samostatné miesto**, vzhľadom na jeho nárečie, ktoré je celkom **odchodné od** uvedeného **kysucko-šoltýskeho**. Charakterizujú ho znaky:

- 1) Podoby **rat-**, **lat-** všeob. vo všetkých stredoslovenských prípadoch ako **rašťie**, **rážd'a**, **rakita**, **rásocha**, **rázvora**, **laket'**, **vlaňi**.
- 2) Neslabičné **u** v prípadoch **stau**, **brau**, **da** (dal).
- 3) Z dvojhlások má len **ie** po perniciach: **vjem**, **pjero**, **bieli**, ale aj po ostatných spoluhláskach: **d'iet'a**, **d'iera**, **ml'ieko**, **st'ierat'**.
- 4) Striednice za mäkký **ь** a tvrdý jer **ѣ**: **e, a, o**, napr. **d'eň**, **pes**, **sen**, **daska**, **dášť**, **baza**, **voš**, **ocot**, **odobrat'**, **vojst'**.
- 5) Striednice za krátku a dlhú nosovku **ę, ě**: **e, a, á, é**: **meso**, **peť**, **kňas**, **prad'e**, **hrada**, **t'eľa**, **d'esat'**, **peďesát'**, **reťaska**, **prást'**, **plat'á**, **vid'á**, **chit'á**, **mlát'a**, **robé**, **trpé**, **vozé**.
- 6) Nom. sg. fem. **lavica**, **ul'ica**.
- 7) Gen. sg. fem. **lavici**, **ul'ici**.
- 8) Dat. – lok. sg. fem. **ruki**, **nohi**, **muchi**.
- 9) Inštr. sg. fem. **rukou**, **cestou**.
- 10) Nom. pl. **rod'ičá**, **Žid'á**, **ocové**, **sinové**.
- 11) Nom. – ak. – vok. sg. **srce**, **pľece**, **more**.
- 12) Nom. – ak. – vok. sg. **zdravje**, ale **Rusadľá**, **koseňá**, **vareňá**, **šťestá**.
- 13) Infin. **robiť**, **kosit'**, **is(t')**.

14) Prít. **ňesem, ňese – ňeseme, ved'eme, pečeme.**

15) Partic. typu **robiu, nosiu** a tiež **jeu, najeu.**

16) Príd. m. n. **dobruo, peknuo.**

17) Ostat. pády príd. m.: **dobriho, dobrimu – dobrich, dobrim, dobrimi.**

18) Z lexiky: **ňeňi, gdo, hod'it', hádzat'** (ako na Šolt.), **opálka** (inde *košík*), **nazat** (inde *naspet, -ä-*), **ľadovec** aj **hrát, nak, nahat', jelša.**

V systéme foném uplatňujú sa už aj kvantitatívne protiklady, ďalej potom aj mäkkostná a znelostná korelácia:

- vokaliký trojuholník:

	a			á		
	o	e		ó	é	ie
u		i	ú			í

- sonanty: **m, n – ň, l – ľ, j, r, u**
- Sonantické fonémy sú aj kvantitatívne korelované: **r – r', l – l'.**
- šumové konsonanty: **p – b, f – v, t – d, t' – d', ch – h, k – g, c – dz, č – dž, s – z, š – ž**

III. Tisovský Hámor (Tis. Hámor alebo len Hámor) na Rim. dol. sev. je spojený s Tisovcom a kolonizovaný robotníkmi zo zvolenskej Ľubietovej. Je teda už nie na vyššie uvedenej súvislej či kompaktnej oblasti kolonizovanej, ale stojí celkom samostatne, izolovane od nej. Jeho nárečie je odchodné od tisovského. Má znaky:

- 1) Podoby **rat-, lat-** skoro vo všetkých prípadoch všeob. a tak je tu napr. **rakit'a, rast'iem, ražd'ina, rášťep, laket'.**
- 2) Neslabičné **u** v prípadoch **stau, brau, mau** (mal).
- 3) Z dvojhlások má **ia** a **ie, uo** a teda napr. **vĭazat', vĭac, svĭatok, pĭatok, robĭa, vozĭa, pĭeseň, bjel'i, d'ĭera, uósmi** a tiež napr. **ml'ĭeko, ľĭetat', ut'ĭerat', plat'ĭa, sad'ĭa, mal'ĭe.**
- 4) Striednice za mäkký **ь** a tvrdý jer **ѣ**: **e, a, á, o**, napr.: **d'eň, sen, daska, baza, dášť', voš, zdochnút', chlapčok, domčok.**

- 5) Za krátku a dlhú nosovku **ę ē** sú striednice **ä, a, ĩa**, napr.: **mäso, päť, d'eväť, kňas, prad'ie, hrada, t'eľa, d'esat', mňa, sa, via-zat', sviatok, pĭatok, robĭa, vozĭa, kurĭatko, t'eľiatko**.
- 6) Zmena **-y > -e** po hrdelniciach: **roke, ruke – dlhe, nohe – vrche, muche**.
- 7) Mäkkenie spoluhlások aj pred pôv. **y: t'ĭ (ty), mot'ika, plat'ĭ, do Sobot'ĭ, z robot'ĭ, mal'ĭni, žeňi, jahod'ĭ, stol'ĭ, vol'ĭ, skal'ĭ; pekňĭ, mal'ĭ, bohat'ĭ, tvrďĭ** (sg. mask.).
- 8) Nom. sg. **lavica, ul'ica**.
- 9) Gen. sg. fem. **lavici, ul'ici**.
- 10) Dat. – lok. sg. fem. **ruki, nohi, muchi**.
- 11) Nom. pl. **rod'ičĭa, ľud'ĭa, brat'ĭa** a tiež **sinovĭa**.
- 12) Nom. sg. n. **srce, pl'ece, more**.
- 13) Nom. sg. **zdravĭa, št'ast'ĭa, koseňĭa**.
- 14) Gen. pl. **dasák, krosán**.
- 15) Infin. **robit', kosit'**.
- 16) Prít. **ňesĭem, ňesĭeš, ved'ĭem, pečĭem**.
- 17) Prít. pl. **ňesieme, robíme, zme**.
- 18) Partic. **robiu, kosiu, nosiu**.
- 19) Príd. mená v nom. sg. n. **dobruo, bosuo**.
- 20) Ostat. príd. mená v n. sg. m. s mäkkou spoluhláskou: **pekňĭ, mal'ĭ, bohat'ĭ, tvrďĭ**.
- 21) Ostat. pády príd. mien: **dobriho – pekňiho, mal'iho, bohat'iho, tvrďiho – dobrimu, pekňimu**.
- 22) Z lexiky: **nuš** (v Tis. **tuž**), **fizolňa** (Tis. **buob**), **chimä** (Tis. **iba, ĥiba**), **pomätat' sa** (Tis. **pametat' sa**), **čuo** (nikdy nie **čo** – v Tis. **šo**), **krúch** (Tis. **krík**), **dolu** (Tis. **lou**), **ňje** (Tis. **ňi**), **št'ava** (Tis. **št'iau** mask.), **staja** (Tis. **chl'ieu**), **tolčna** (Tis. **baba** zo zemíakov), **srš** (Tis. **sršeň**).
- 23) Kvantita: zákon rytmického krátenia platí dôsledne: **lúkam, lúkach – ňiska, krátka – dáva, spĭeva**.

Samohláskové fonémy vykazujú koreláciu kvalitatívnu a mäkkostnú; spoluhláskové fonémy zasa znelostnú, mäkkostnú a niektoré aj

kvantitatívnu (**r – ř, l – ľ**):

- systém krátkych a dlhých vokálov:

a	ä	á	ia
o	e	ó	é je
u	i	ú	í

- sonanty: **m, n – ñ, l – ľ, r, j, ŋ**
- šumové konsonanty: **p – b, f – v, t – d, t' – d', ch – h, k – g,**
c – dz, č – dž, s – z, š – ž

Aj z uvedenej charakteristiky nevlastných nárečí, t. j. nepôvodných nárečí juhozáp. Gemera vidno, že jednotlivé oblasti neboli kolonizované z tej istej jazykovej oblasti, ale že kolonisti prišli sem z vyššie uvedených krajov. Tieto nárečia uvádzame a preberáme v tejto práci z týchto príčin.

Po prvé nachádzame ich na okrajovej oblasti na samom prechode jednak k nárečiu detvianskemu v skup. kys.-šolt., jednak aj k nárečiu brezniansko-zvolenskému. Už vyššie sme boli uviedli, že kolonisti v skup. kys.-šolt. zo severnej Oravy našli v dolinkách Rimavice severnej už slabšie usadenstvá Detvanov, ktorí sa postupne dostali zo svojich lazov až k prameňom Rimavice a Kokavky a tu pracovali ako robotníci na početných pílach.

Títo kolonisti z Detvy splynuli s kolonistami z Oravy a to tým skôr, lebo si boli nárečove veľmi príbuzní. Podstatnejší rozdiel je vlastne len v kvantite. Inými slovami: nárečia skup. kys.-šolt. gravitujú viac na západ k nárečiam detvianskym, s ktorými majú hodne spoločných znakov, ako na východ k nárečiam Rim. dol. sev. a to aj preto, lebo z detvianskej strany bola a je tu istá kontinuita obývanej oblasti ako aj dodnes živá migrácia obyvateľstva medzi oboma oblasťami, kým styky s Rim. dol. sev. znemožňovala väčšia a nepriaznivejšia geografická vzdialenosť ako aj podstatný rozdiel medzi kultúrne a civilizovane omnoho vyspelejším obyvateľstvom tejto Rim. dol. a zaostalejším obyvateľstvom skup. kys.-šolt a blízkych detvianskych lazov.

Treba však podotknúť, že dnes postupuje stále silnejším prúdom migrácia, ba miestami i dosť silná kolonizácia z detvianskych a novohradských lazov a zo skupiny kys.-šolt. skoro na celú susednú oblasť na východ, t. j. jednak na Rim. dol. sev. a stred., ale najmä na Suš. dol.,

na doteraz slabo osídlenú oblasť medzi Suš. dol. a Rim. dol. juž., na dol. juž. ako konečne aj na vršky juž., stred. i severné. Túto postupnú kolonizáciu umožňujú tieto fakty. Pozemková reforma rozparcelovala niekoľko grófskych majetkov na dol. Suš., Rim. a na vrš. Domáce obyvateľstvo reflektovalo iba na najlepšiu pôdu na rovine, pre pôdu na kopcoch neprejavovalo a nemohlo prejavovať záujem už aj pre katastrofálny úbytok populácie v tomto kraji vplyvom postupne sa šíriaceho jednodetského systému zo susedného maďarského územia.

Takto od prevratu kolonizujú títo vrchovci, alebo Detvanci, ako ich domáce obyvateľstvo nazýva, jednak doteraz neobývané oblasti, najčastejšie medzi horami, ktoré postupne vyrubujú, ako napr. na Kadlube a na Zahrade na vrš. sev. pri Kyjaticiach, alebo aj na vrš. juž. pri Lukovištiach a Slov. Zahoranoch alebo aj Papči, kde všade vznikajú celkom nové osady – obce, alebo zaujímajú aj staršie usadenstvá, ako sú napr. Jelenné, Sentorňa (maď. *Szenttornya* 'svätá veža'), upomínajúca na časy Tureckého panstva v tomto kraji podobne ako aj ďalšia pustatina Dobruošťe, Világoš (z maď. svetlý) na miernej vyvýšenine medzi Suš. a Rim. dol. juž., kde teraz vzniká skoro súčasne niekoľko nových väčších-menších osád, ako napr. Krúžno pri Sušanoch alebo najväčšia a najstaršia kolonizácia Mašťiňec pri Pondelku a Poltári. Spomínaná depopulácia napr. aj Rim. dol. juž. a stred., kde je pôda pomerne veľmi dobrá, umožňuje vrchovcom, že si aj tu kupujú jednotlivé uprázdnené majetky (napr. na Príboji na Rim. dol. stred., na Hrachove, Skálniku, V. Teriakovciach na Rim. dol. juž.). Okrem toho ich lákali aj továrne na Rim. dol. sev., najviac najbližšie ležiaca skláreň v Utekáči, kde ich je najviac, alebo potom napr. aj taká Maša a Kotlište pri Hnúšti.

V posledných rokoch odbúravania tovární strácajú sa aj títo rozstrúsení kolonisti pri továrňach, alebo splývajú s miestnym obyvateľstvom. No vlna kolonistov roľníkov je na vzostupe najmä aj od tých čias, čo detvianske lazy boli spojené novou hradskou s Rim. dol. (cesta ide z Kriváň-Detvy cez Kokavu na Hnúšťu). Toto znamená novú posilu migrácie a postupnej kolonizácie skoro celej východnej čiastky juhozáp. Gemera. Kolonisti týchto novokolonizovaných oblastí si hovoria, prirodzene, ešte nárečiami svojho domova. Toto si budú môcť dlho udržať preto, lebo žijú pomerne dosť odlúčené, skoro izolovane na samotách v horách, často bez akéhokoľvek spojenia a stykmi

s okolím a to už aj preto, lebo domáce obyvateľstvo stojí nesporne vyššie z každého ohľadu a potom aj preto, lebo títo prišielci sú skoro všetci katolíci a domáce obyvateľstvo je čisto evanjelické. Z tohto dôvodu nárečia týchto novších usadlostí ani nebudeme uvádzať.

Z továrenských kolónií budeme hovoriť o nárečí Utekáča, lebo v ňom sú kolonisti z celej oblasti kys.-šolt. v absolútnej prevahe a podržali si aj svoje kys.-šolt. nárečie. Okrem toho usadili sa aj v Tis. Hámri kolonisti skoro výlučne len zo zvolenskej Ľubietovej, takže títo tvoria silnú osadu s pomerne zachovaným domácim nárečím ľubietovským, ktoré len pomaly príberá najmä do lexiky výrazy blízkeho okolia a má aj vplyv na jeho nárečie (najmä bezprostredne s ním spojený Tis.). Nárečie Tis. Hámra sa mieša s nárečím Tisovca a okolia ako aj nárečia kys.-šolt. a výsledkom sú takéto nárečia, ktoré vznikli zmiešaním pôv. oravských nárečí s miestnymi nárečiami detvianskymi a čiastočne aj s poľským (goralským) nárečím na Lome. Len stranou ležiace Ďubákovo si podržiava stále skoro vôbec nenarušené pôv. oravské nárečie.

Ako sme aj vyššie uviedli, nárečia týchto kolonizovaných oblastí sú viac stredoslovenské ako vlastné nárečia juhozápad. Gemera, lebo majú viac typicky stredoslovenských znakov v svojej štruktúre ako nárečia našej oblasti. To znamená, že sa takto oblasť vlastných stredoslovenských nárečí zvolenských posunula kolonizovaním pôv. dlho neobývaných vrchov na gemersko-novohradsko-detvianskych hraniciach na vlastnom západe a v Tis. Hámri na Rim. dol. sev. na severe, a ďalej na východ. Spomenuté prirodzené zákony v južnej časti umožňujú predvídať, že stredoslovenčina je na celej čiare tu na vzostupe, kým oblasť viastných gemerských nárečí sa takto jednak spretfha, narušuje a pomaly miestami aj zmenšuje. Spomenutá depopulácia juž. časti Rim. dol. a susedných oblastí a preľudnenie chudobných vrchov na príľahlej zvolenskej oblasti na severe a západe bude znamenať aj v blízkej budúcnosti posilu a výboj strednej slovenčiny zvolenskej na východ do Gemera.

Pomer nárečí vlastného juhozápadného Gemera k susedným nárečiam

I. Na východe susedí juhozáp. Gemer so stred. Gemerom. Na kontinuitu väčšiny typicky gemerských znakov na oboch oblastiach ako potom aj na izoglosy odchodných znakov, ktoré umožňujú hovoriť o nárečiach juhozáp. Gemera ako celku proti ostatnému stred. alebo aj východnému Gemeru, sme poukázali už vyššie. Už tam sme videli aj to, že z východoslovenskej oblasti siahajú niektoré východoslovenské znaky cez východ. a stredný Gemer aj na našu oblasť, ba že niektoré prekráčujú aj hranice Gemera na západe a siahajú až do Novohradu, tvoriac takto nepretržitú oblasť kontaktov s východ. slovenčinou. Sú to najčastejšie len prvky lexikálne, hláskoslovné, viazané na určité slová, alebo aj prvky tvaroslovné a iné.

- 1) Najďalej na západ, zdá sa, siahajú **izoglosa**, ohraničujúca kompaktnú oblasť východoslov., gen. sg. fem. **do lavici**, lebo tento tvar je v celom Gemerí okrem Rim. dol. juž. a Suš. dol. v juhozáp. Gemerí, kde veľmi zriedka počuť aj gen. na **-e**, pravda, len v určitých zvratoch a kam sa tento tvar šírila asi z juhu, lebo aj susedný Novohrad a Zvolen má gen. na **-i** a podobne aj v liptovských nárečiach je popri **lavice** aj **lavici**.
- 2) Väzba **do nás, do vás** siahajú tiež hlboko do Novohradu a Zvolena.
- 3) Výraz **keľo-teľo** presahuje tiež až do Novohradu a Zvolena, len na Rim. dol. juž. a na Suš. dol. je popri ňom aj **kolko-toľko**.
- 4) Predpona **da-** v zámenách **dakto, daš – daš, dad'e, daedon, dakotor** siahajú tiež až do Novohradu a Zvolena.
- 5) Zápor **ňi** siahajú aj do Novohradu a Hontu.
- 6) Slovo **kus, kúšťik** vo význame 'trochu' (napr. **kus šasu** v Hnúš. na Rim. dol. a inde tiež tak) siahajú aj do Novohradu, kým Zvolen má **trocha**.
- 7) Slová **veľ'a, veľ'je, zrno** vo význame napr. detvianskeho **obil'je, jarec** siahajú aj do Novohradu a Zvolena.
- 8) Len po hranice gemersko-novohradské a zvolenské na západe siahajú napr. slovo **bars/z, ňebars/z** vo význame 'veľmi', **túno**

- popri dnes už častejšom **lacno**, **šmarit'** namiesto **hodiť**, **trímať** namiesto **držať**, **šitok**, **šici**, len na Rim. dol. juž. a stred. a na Suš. dol. popri ňom už aj **šetok** a tak aj v Novohrade a vo Zvolene.
- 9) Zhruba po túto hranicu siahajú aj nom. sg. n. typu **koseňje**, **no-seňje**, tak v určitých prípadoch konečne aj v Novohrade popri tu už častejších podobách na **-a** (**úhl'a**, **kršť'jěna**), **-je-** najmä na sev. pol. dôsledne až po skup. kys.-šolt., kde je už **vareňa**, **kupovaňa**.
- 10) Východoslov. podoba **žouti** (popri **žolti**, **žluti**) je aj v stredogem. **žót'í** (**-t**) a **žouti** na Rim. dol. juž. a pri starých aj sev. siaha až po Suš. dol., kde je za každé **l** > **o** a za **l** > **uo**, **ou**.
- 11) Až na Blž. dol. sev., vrš. sev. a Rim. dol. sev. siahajú podoby **džiš**, **díš** a **d'íš**.
- 12) Nepriamo patrí sem aj tendencia nahradiť a zmeniť palatálne spoluhlásky **t' > c**, **č**, **č**; **d' > dž**, **dž**; **č > š**, **š** a **št' > šč**, **šč**, lebo táto tendencia je aj na východe, aj keď sú jej výsledky vo východoslov. nárečiach odlišné.
- 13) Podoby s **rot-**, **lot-** sú skoro v absolútnej prevahe v celom vých. aj stred. Gemeri a už spolu s **rat-**, **lat-** na stred. aj juhozáp. Gemeri a skoro napoly na Rim. dol. juž. a stred. ako aj na Suš. dol. a potom skoro len **rat-**, **lat-** najmä v kolonizovaných oblastiach.
- 14) Len na Blž. dol. sev. siaha **cuker**.
- 15) Tvary prít. **privezie**, **prňesie** sú na celej východnej čiastke – **do-vezie**, **doňesie** je na Rim. dol. a západnejšie.
- 16) Slová typu **šolo**, **pšola** je aj na Blž. dol. a vrš. sev., západnejšie len s **-e-**.
- 17) Nom. – ak. – vok. sg. **mojo srco** presahuje aj na celú severnú čiastku okrem skup. kys.-šolt.
- 18) Len na najsev. dol. Blž. siaha dat. – lok. sg. **ruke**, **nohe**, **muche**, južnejšie sú tvary **ruki**, **nohi**, **muchi** – len Tis. má tiež **ruke**, **nohe**, **muche** asi vplyvom vyspelejšej mestskej kultúry.
- 19) Nom. pl. **ľud'e**, **sinove**, **gazdove** siaha až po vrš. a na sev. aj na Rim. dol. sev.
- 20) Až na Blž. dol. a potom aj vrš. a Rim. dol. sev. od Hnúšte hore siaha partic. **bú** – **bula**, **kopnú**, **sadnú**.

- 21) Izogl. je vlastne aj partic. **priš**, **spát**, **ňjes** na vrš. a na Blž. dol.
 22) Vyrovnaný nom. pl. pre všetky tri rody **mojo**, **tvojo** (napr. **d'et'i**, **luki** a pod.) je na Rim. dol. sev. v Tis – Hač.⁵²

II. Na západe susedí naša oblasť s **jazykovou oblasťou stredoslovenských nárečí novohradských a zvolenských (detvianských)**. O pomere medzi nárečiami novohradskými a nárečiami susednej Suš. dol., Rim. dol. juž. a stred. a vlastne ešte aj ostatnej južnej čiastky našej oblasti sme sa zmienili dosť obšírne už vyššie (str. 54 a nasled.). Zhodne s celou stredoslovenskou oblasťou novohradsko-zvolenskou majú aj nárečia celého juhozáp. Gemera alebo len jeho prilahlých čiastok tieto znaky.⁵³ Typické pre túto stredosl. oblasť sú:

52 Viac dokladov a obšírnejšie pozri v štúdií Š. Tóbika: *Prechodná oblasť stredoslovensko-východoslovenská*. In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 104 – 130.

53 Pre Novohrad porovnaj doklady v štúdiách E. Jónu: (1) *O povahe velár v strednej slovenčine*. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 34 – 38. (2) *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 131 – 140 a J. Garaja: *K chronológii zmien y > e, ý > ej, 'u > i* v hornoipeľskom nárečí. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 124 – 130. – Pre zvolenské nárečie detvianske v príspevkoch E. Paulinyho: (1) *Príspevok k určeniu niektorých významných izoglos týkajúcich sa nárečia detvianskeho*. – Bratislava, 9, 1935, s. 389 – 397. – (2) *Sklonovanie substantív v nárečí detvianskom*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 141 – 153. – (3) *Ukážky z detvianskeho nárečia*. In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 180 – 182. Porov. aj V. Vážný: *Nárečí slovenská*. In: Československá vlastivěda. III. Jazyk. Praha 1934, najmä texty na s. 297 – 298. Pre zvolenské nárečie pohronské porov. doklady v príspevku J. Mihála: *Zvláštnosti zvolenského hláskoslovía*. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 92 – 98 a nárečové texty uverejnené v Sborníku Matice slovenskej, 16 – 17, 1938 – 1939, s. 84 – 98.

Konečne aj podľa textov publikovaných v knihe A. V. Šemberu: *Základové dialektologie československé*. Ve Vídni 1864 (z Banskej Bystrice od L. Kuzmányho, texty z handelského nár. v breznianskej oblasti) a konečne aj podľa vlastných pozorovaní a štúdiá týchto dial. v teréne a pod. – **zme** v Paulinyho textoch, I. c., SMS, 15, 1937, napr. s. 180 – z Gemera podľa vlastného zistenia a zo stredného napr. z Muránskej dol. u E. Bouteljeho: *Zwei Gemermundarten*. – Věstník Královské české společnosti nauk, roč. 1928, s. 121 – má z Revúčky a Mokrej Lúky správne **smo** – **smo** popri **zmo** je napr. v Slavošovciach na Štítnickej dol. – **zmo** zo Štítnika u J. Szabó-Orlovského: *Ukážky z gemerských nárečí*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 209 – 213 – **zmo** zo Slanskej dol. na východe u A. Aranya: *Zprávy o dialektologických štúdiách v Gemi v doline Slanskej*. – Carpatia, Praha 1936, s. 190 – 226, najmä texty z V. Polomy s. 222, Nižnej Slanej s. 223, Gočova s. 224. Porovnaj v Paulinyho texte zo Stožka a Očovskej Dúbravy – *Ukážky z detvianskeho nárečia*. In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 181; A. E. Boutelje uvádza z M. Lúky **ič**, z Revúčky **ist'**, I. c., s. 100, **ist'** z Revúcej J. Szabó-Orlovský, I. c., s. 209, **najst'** s. 211, **ist** zo Štítnika, I. c., s. 212, **dojst**, I. c., s. 213; A. Arany, I. c., (nárečové ukážky) s. 221; **išt'**, **išč'** aj mapka č. 28 u Vážneho, I. c. a ešte s. 275 – z nár. piliansko-hačavského na Rimdolse. uvádza **jeu** už F. Pastmek, *Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn*. Wien 1888, s. 241 a nasl.

Východnú hranicu na Spiši vymedzil J. Štolc: *Zprávy o sbieraní dialektického materiálu na Spiši*. – Carpatia, 1936, izogl. č. 3 na mape č. III. za s. 230 – zo zvolenského Pohronia J. Mihál, I. c., *Zvláštnosti zvolenského hláskoslovía*. In: SMS, 13, 1935, s. 97 – **d'joučence** z Detvy E. Pauliny, I. c., SMS, 15, 1937, s. 181 – **padaju**, **ňemaju** u Paulinyho, I. c., s. 180 a nasled. **-ámi** u Paulinyho, I. c., SMS, 14, 1936, s. 143 a nasled., gen. pl. **izbou**, **handrou** a pod. u Pau-

- 1) tvary **nak**, **nahajú** s **-a-** všade až po Ratkovskú dol., kde je často ešte **nahajú**, ale aj **nehajú** a skoro vždy len **nech**;
- 2) dat. – lok. sg. fem. **ruki**, **nohi**, **muchi** presahuje od západu až skoro po vých. hranicu juhozáp. Gemera – len na najsevernejšej Blž. dol. a z vŕš. sev. len na Krok. a vplyvom vyspelejšej mestskej kultúry vlastne aj v Tisovci na Rim. dol. je **ruke**, **nohe**, **much**;
- 3) zo slovníka uvádzame aspoň slovo **krompl'a** (**krompel'** na naj-sev. čiasťke), ktorého kompaktná oblasť siaha zo stred. Slovenska až ďaleko na východ po Muránsku dol.

Týchto spoločných znakov je menej preto, lebo celá južná čiastka tvorí vlastne skoro celkom samostatnú jazykovú oblasť, ktorá sa od severnej podstatne odlišuje (porovnaj str. 90 a nasled.), čo umožňovala aj priaznivá geografická tvárnosť tejto južnej čiastky. Na severe boli aj prírodné pomery nepriaznivejšie a okrem toho oddeľovala oblasť zvolenskú od sev. čiastky našej oblasti dlho neosídlená oblasť (porovnaj vyššie str. 129 a nasled.). Preto medzi týmito stredoslovenskými oblasťami nenachádzame už ani toľko zhodných znakov, inými slovami kontinuita stredoslovenskej oblasti jazykovej nebola tu na severe taká silná.

Zdá sa, akoby celá Rim. dol. sev., ktorá v mnohom rušivo zasahuje do jazykovej jednoty juhozáp. Gemera ako celku, v mnohom ohľade (porovnaj str. 71 a nasled.) bola bývala kolonizovaná skôr od Brezna prírodnou cestou na Tisovec ako od západu, odkiaľ sme teraz svedkami postupnej migrácie i kolonizácie (porovnaj str. 81 a nasled.) Okrem už v uvedených všeobecných zhodných prvkov **majú nárečia** skup. kys.-ďub. a nárečia Rim. dol. sev., v málo prípadoch aj nárečia Rim. a Rim. Leh. na Rim. dol. stred. a potom aj na vŕš. stred. a na Blž. dol. stred. zhodne so susednou oblasťou detvianskou a breznianskou vo Zvolene najmä:

- 1) **-ia-** v prípadoch, ako sú napr.: **piatok**, **sviatok**, **robja**, **trpia**, teda najmä za nosovku **ę** v dlhých slabikách;
- 2) hlásku **z** v tvare 1. os. pl. **zme** v skup. kys.-šolt. a **zmo** na Rim. dol. sev. proti **smo** napr. na Suš. dol., Rim. dol. ostat. a tak aj na

linyho, l. c., SMS, 14, 1936, s. 148 – **skľepax**, **šajnáx**, **bukáx** u Paulinyho, l. c., SMS, 14, 1936, s. 145 a SMS, 15, 1937, s. 181, **-hu** u Paulinyho, l. c., SMS, 15, 1937, s. 180 a nasled. – **zme** u Paulinyho, l. c., SMS, 15, 1937, s. 180 a nasled. – **zjať** u Paulinyho, l. c., SMS, 15, 1937, s. 180, **zau**, **zaľi** ib. s. 182 – porovnaj Pauliny, l. c., SMS, 15, 1937, s. 181.

celej ostatnej čiasťkej jednak juhozáp., ale potom vlastne aj celého ostatného vlastného Gemera, len na východ je zasa **zmo**, kde **z-** je už vplyvom východoslovenským a nie zvolenským;

- 3) **d'jouča** je zhodne so zvolenskou oblasťou aj v Ďub., hláskoslovne **d'ouča** v skup. kys.-šolt., **d'jouša** popri zriedkavejšom **d'jeuša** aj na Rim. dol. sev., proti **-jeu-** východnejšie aj na juhu a tiež v strednom Gemeri, kde je hláskoslovne zaň **djaušä**;
- 4) **ís(t')**, **prís(t')** a pod. siaha súvisle zasa aj na Rim. dol. sev. okrem Klen. s tvarmi **ič**, **uič**, **príč** – na Kys. a v celej skup. kys.-šolt. je **is(t')**, **pris(t')** – celá Suš. dol. a Rim. dol. má **it'i**, **prít'i**, vrš. **ič**, **príč** a pod., Blž. dol. **ič**, **príč** a pod. – **ís(t)**, **pris(t)** je potom vplyvom východoslovenským aj vo východ. Gemeri;
- 5) tvar slovesa *byť* v 3. os. pl. (**oňi**) **sa** je všeob. na sev. a teda v skup. kys.-ďub., na Rim. dol. sev., ale aj na Suš. dol., už menej len popri častejšom **su** aj na Rim. dol. juž. a stred. celkom ojedinele, málo ešte aj na vrš., potom východnejšie na Blž. dol. a v celom ostatnom stred. a vých. Gemeri je len **su**;
- 6) tú istú oblasť zaujíma aj partic. **jeu**, **najeu**, **zeu** popri známom, ale skoro vôbec neužívanom **jedou**, **najedou**, **zedou** – tak najmä dôsledne v skup. kys.-šolt., na Rim. dol. sev., ale potom aj na Suš. dol. (a tiež na sused. hornoipeľskej oblasti novohradskej) a na Rim. dol. juž. a stred., ale tu už hodne aj **jjédou**, **najjédou** **sa** – na vrš a Blž. dol. už len **jjet**, **najjet**.

Len **detvianska oblasť** má spolu s Novohradom a Suš. dol., Rim. dol. juž. a stred. okrem toho zhodne aj napr.:

- 1) nom. – ak. – vok. pl. na **-ence** a teda **kurence**, **d'et'úrence**, čo je aj zvolenská podoba a potom aj stredoslovenská podoba vôbec, len v skup. kys.-ďub., na Rim. dol. sev. a tiež v oblasti breznianskej sú už len **kuratá**, **d'jeučatá** – **d'joučatá** a tak aj v celom ostatnom juhozáp. a ostatnom Gemeri vôbec;
- 2) inštr. pl. **-ami** je zhodne so Zvolenom aj v Novohrade a z našej oblasti na susednej Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred. proti **-amí**, **-ami** všade inde, teda napr. **ženámi**, **kravámi** na juhu a **ženamí**, **kravamí** na sev. Rim. dol.;

- 3) tvar 3. os. pl. prít. má zhodne s detvianskou a novohradskou oblasťou aj príahlá Suš. dol. a menej i Rim. dol. juž. s krátkym **-u**, napr. **ňjémaju, sľibuju, dávaju**;
- 4) rytmické skracovanie platí okrem skup. kys.-šolt. a Rim. dol. sev. vlastne na celej oblasti ostatného juhozáp. Gemera.

Detvianske nárečia majú zhodne s nárečím kys.-šolt. okrem toho ešte napr.:

- 1) pravidelne podoby **rat-**, **lat-** proti častejším **rot-**, **lot-** v ostatnom juhozáp. Gemeri okrem Tis. Hámra;
- 2) podoby **daska, daš(tʹ)** proti **d'eska, d'ješ** má juh a **d'iš (diš, džiš)** sev. na ostatnej oblasti;
- 3) zo spoluhlások sa vyskytujú napr. nezmenené **č, šť, ť, d'**;
- 4) nom. pl. m. **sinovja, gazdovja** proti **-ovje** na juhu a **-ove** na sev. napr. Rim. dol.;
- 5) nom. – ak. – vok. sg. n. **zdravja, uhl'a, šťest'a** proti **-je: zdravje, uhl'je, šťest'je** na sev. a **zdravje**, ale **úhl'a, Rusádl'a a šťast'je, sejt'a** na juhu Rim. dol.;
- 6) gen. pl. fem. často **daskou, sľiukou**;
- 7) lok. pl. m. často **vrchach, stromach** proti **-och** inde v juhozáp. Gemeri;
- 8) ak. sg. os. zám. **hu** proti **ju** na sev. a **jí** na juhu ostatnej oblasti;
- 9) tvary **zme, robime** proti **zmo, robímo** inde;
- 10) partic. **zau** – **zala** proti **zveu** – **zvela** inde;
- 11) ostatné znaky: **jeden** proti **edon** inde – **šetok** proti všeob. gemer. **šitok** – **Turice** proti **Rusádl'je** sev. a **Rusádl'a** juh – **kebi, kedi, ten, ftedi** proti **kobi, kodi, tot, ftodi** na sev. a **kobe, kode, tot** (Suš. dol. **tuót**), **tode** a pod. na juhu – **ňeňi, ňje, ňe** proti **ňi** všade inde – **jelša** proti **jauša** na Suš. dol., Rim. dol., vřš. a **jäušä** na Blž. dol. a vřš. sev. – **dolu** proti **lou, ló** (vřš. sev. a Blž. dol.) inde – **chitro** proti **skoro** všade inde – **nazad** proti **naspät** a **naspät** (vřš. sev. a Blž. dol.) – **nuž** proti **tuš** inde – **hen** proti **hín** inde.

Z odlišných znakov uvádzame napr.:

- 1) kvantita: rytmický zákon skracovací a kvantita vôbec sa rozlišuje len v Ďubákove, kým nár. kys.-šolt. nemajú kvantitatívne protiklady;
- 2) zdobneniny sa tvoria príponou **-ok (statok)** napr. v Ďub., ale už **-ek (chlapček, domček)** po mäkkých spoluhláskach tamže, v skup. kys.-šolt. býva aj **statek, piatek** popri **statok, piatek** (nie domáce, vplyvom okolia), ale dôsledne **chlapček, domček** – na Detve je všeob. **-ok**;
- 3) nár. ďub. má iba slabiky **ďa – ďá, ťa – ťá, ľa – ľá, ňa – ňá** a pod., nár. kys.-šolt. len **ďa, ťa, ľa, ňa**, kým nár. detvianske má už **ďia – ďá, ťia – ťá, ľia – ľá, ňia – ňá** podobne zasa je aj proti slabikám **ďie – ďe, ťie – ťe, ľie – ľe, ňie – ňe** v nár. detvianskom a tiež ďub. už len **ďe, ťe, ľe, ňe** v nár. kys.-šolt.;
- 4) skup. kys.-šolt. má tvary **pjata, mĭaki, vĭači**, kým nár. ďub. má tu **e, a**, podobne aj nár. detvianske, ale miestami aj popri **ä**;
- 5) **ľ** v prípadoch **skal'ĭ** na Detve, **skali** v skup. kys.-ďub.;
- 6) tvary **jedniho, jednimu, dobriho, dobrimu** v skup. kys.-ďub., **jedniho, druhího** napr. na Stožku, ale už **hrubího** v Oč. Dúbravách na Detve, a tu **-ího, -ímu** všeob. v prevažnej väčšine obcí a lazov;
- 7) z ostatných rozdielov: Detva má **mládza**, kys.-šolt. skup. gemerské **košarina** – Detva má **drel'ej**, skup. kys.-ďub. **skorej** – Detva má **krup**, skup. kys.-šolt. **krupovec** (ľadovec) – Ďub. má **už hrát** (ako Rim. dol. a ostat. Gemer) popri **ľadovec** – Detva má **hmla**, skup. kys.-šolt. **mĭa**.

I z tohto vidno, že nárečia skup. kys.-šolt., resp. aj ďub. majú pomerne dosť znakov, zhodných so susednými nárečiami detvianskymi, ktorých mnohé znaky preberajú (napr. dvojhlásky **ĭa, ĭe** aj po mäkkých spoluhláskach, **e** za **ĕ**, inštr. sg. **ženou** za tu pôvodnejšie **ženom** a to najmä mladší, ktorí v tomto ohlade hovoria často dosť rozdielnou rečou od starších). Preto môžeme dnes vidieť **v nárečiach skup. kys.-šolt.** istý druh **zmiešaných nárečí** a to pôvodného oravského s miestnymi detvianskymi a novšie aj Rim. dol. sev.

III. Na severe je medzi touto skup. kys.-šolt. z gemerskej a medzi handelskou či čiernobalockou i dobročskou skupinou breznianskou zo zvolenskej strany a podobne aj medzi touto zvolenskou oblasťou a Rim. dol. sev. (Klenovskou) 1.344 m vysoký Vepor so svojím hlavným ako aj bočnými hrebeňmi. Styky medzi týmito oblasťami nemohli byť pre prírodné prekážky nijako živé. Dá sa očakávať, že nová hradská od Poľany popri Lome a Drábskom cez tieto handle do Brezna zbliži v budúcnosti viacej tieto oblasti, ktoré si možno práve aj pre tieto ťažké komunikačné spoje (doteraz len chodníky) udržali neporušený svojráz.⁵⁴ Handelské nárečia majú typické znaky pohronských nárečí zvolenských, od ktorých sa líšia len fonémami **ü** a **ű** – za **u** a **ú**, napr. **zübi, jünce, Hnúšť'a, rúbar, na cestü, slüži, kúpiu som, volajű, nemajű, z bokü, osühľ'ica, tüto.**

Okrem toho sú v porovnaní tohto nárečia s nárečiami susednej oblasti gemerskej, t. j. skup. kys.-šolt. a Rim. dol. sev., ešte tieto významnejšie rozdiely:

- 1) zhodne so skup. kys.-šolt. je aj tu vždy **rat-, lat-** proti skoro výhradne **rot-, lot-** na Rim. dol. sev.;
- 2) **ť'en, keď, kebi a daska, dášť'** za **e** zhodne so skup. kys.-šolt. proti **tot, kot', kobi a d'eska, d'íš** na susednej Klenovskej dol. Rim.;
- 3) striednica **ä** za **ę** po perniciach, napr. **mäso, päť** proti **meso, peť** v skup. kys.-šolt. (starí aj dnes ešte aj **mjaso**) a len **meso, peť** na Rim. dol. sev.;
- 4) dvojhlásky **ja, ie, ju** aj po mäkkých spoluhláskach zhodne s Rim. dol. proti skup. kys.-šolt. kde sú len po perniciach;
- 5) pôv. **y, ý** mäkkia predchádzajúce spoluhlásky a je tu napr. **ť'i, mot'ika, do roboť'i, d'íchať, do vod'i, žeňi, sľ'iňi** a tiež len **pekňi, mal'í, bohat'í, tvrď'í** (sg. m.) ako na Pohroní proti **ti, motika** a tiež **pekni, bohati, mali, tvrďi** v skup. kys.-šolt. a **-í** tiež na Rim. dol. sev. okrem Tis. a Tis. Hámra;
- 6) zvolenské **ruke, roke** – **nohe, dlhe** – **muche** je aj tu proti **ruki, roki** – **nohi** na susednej gemerskej strane;
- 7) nom. sg. **zdravja, povetria** zhodne so Zvolenom proti **zdravje, povetrije** na susednej gemerskej oblasti;

⁵⁴ Porovnaj napr. aj vyššie spomínané texty v SP 1894, spomína ho odtiaľto aj J. Stanislav v knihe: *Liptovské nárečia*, Turč. sv. Martin 1932, s. 167 a to podľa osobnej správy V. Vážneho z Čierneho Balogu, a potom z liptovskej Dúbravy.

- 8) dat. – lok. sg na **-i**: **rüki, muchi**, zhodne aj so susednými gemerskými nárečiami;
- 9) gen. sg. **paľici, duši** zhodne s gemerskými nárečiami;
- 10) nom. pl. **kováča, Amerikáňa** proti **kovači, Amerikaňi** v skup. kys.-šolt. a s dĺžkami aj na Rim. dol.;
- 11) **zme, robíme** zhodne so skup. kys.-šolt. (len bez kvantity) proti **zmo, robímo** na Rim. dol. a v ostatnom Gemeri;
- 12) z lexiky:
 - **mládza** zhodne s ostatným Zvolenom proti **košarina** v skup. kys.-šolt., Rim. dol. a ostat. Gemeru –
 - **driľ** zhodne so Zvolenom proti **skorej** v skup. kys.-šolt. a **skorej, skuor** na Rim. dol. a inde v Gemeri –
 - **koľko-toľko** proti **keľko-teľko** v skup. kys.-šolt. a **keľo-teľo** na Rim. dol. sev. a ostat. oblasti;
- 13) kvantita: tu platí rytmické skracovania zhodne s ostatným Zvolenom proti skup. kys.-šolt. bez kvantity a Rim. dol. sev., kde ryt. krát. nie je.

Nárečie skoro to isté je aj v Tis. Hámri.

Aj medzi Rim. dol. Tisovskou a vlastnou breznianskou oblasťou sú vysoké predhoria Vepra a Fabovej hole a pre vysokú polohu, zimu a neúrodnú pôdu bola táto oblasť dlho prázdna. Neskoršie založili poľskí kolonisti asi tiež z Oravy severnej osadu Polhoru z breznianskej strany. Práve preto majú nárečia Tisovca a ostatnej Rim. dol. sev. viac spoločných znakov s vlastným nárečím breznianskym ako s nárečím tejto kolonizácie. Sú to: okrem už uvedených ešte:

- 1) zhodné systémy foném samohláskových, spoluhláskových a tiež dvojhlások na oboch stranách;
- 2) zhodné striednice za **ę** v slabikách krátkych ako **meso, peť, d'e-veť, sa, mňa, kňas, hrada** ako aj v dlhých, ako napr.: **vjazat', sviatok, pľatok, robja, kosja, priast', priatka**;
- 3) nom. sg. n. **zdravje, vareňje, koseňje, uhl'je**;
- 4) inštr. pl. m., f., n. **-amí: stromamí, zahradamí, paľicamí, povrieslamí**;
- 5) nom. pl. n. **kuratá, d'jeučatá** Brezno – **d'joušatá** Tis.;

- 6) infin. **íst', príst'**;
- 7) partic. typu **robiu – robila – robil'i**;
- 8) rodové posesíva typu **susedove, Brozmanove, Štelerove d'et'i, husi**;
- 9) zo slovníka:
 - **vjem** (nie *znám*),
 - **rátat'** (nie *rachovať*),
 - **rajnica** (nie *rajtop*),
 - **stromčok** (nie *kriskind'el'*, ako napr. v hornoipeľ. oblasti),
 - **skoré, skuor** (nie *drieu, dreľej* ako v detvianskom nárečí a inde vo Zvolene a tiež v Novohrade),
 - **teras** (nie *trpou* ako na celom juhu našej oblasti),
 - **poľ'a** (napr. *cesti* a nie *vedľ'a, popri*),
 - **kríže** (*obilia* a nie *hromátky* alebo pod.),
 - 3.os. pl. **sa** (a nie *su*),
 - **naveki** (a nie *stále*),
 - **t'etka, stríko, ujo**,
 - **árendovať', sprobovať'** (a nie *-uvat'*),
 - **doňjest', dovjest'** (a nie *pri-*),
 - **choť'd'** a (nie *id'*),
 - **het** (a nie *preč*).

Len s Tis. má breznianska oblasť ešte napr. tieto spoločné znaky: mäkkenie v príd. menách, napr.: **pekňí, smutňí (chlapec)** v Tis. i Brezne, potom napr. aj **mal'í, smel'í** v Tis. – ale v Brezne **malí, sme-lí**, v Tis. **bohatí** – v Brezne **bohat'í**, v Tis. i v Brezne **tvrdí** – v Tis. i Brezne napr. **švanké/zs** (z nem. *Schweinkäse*, tlačienka), **sakajtó** (z maď. *szakajtó*, inde na Rim. dol. **slameňík**).

Odchodné znaky:

- 1) Rim. dol. sev. nezachováva rytmické skracovanie – susedná oblasť breznianska ho zachováva dôsledne;
- 2) Na Rim. dol. sev. je v prevahe **rot-, lot-**, kým breznianske nárečie má všeob. **rat-, lat-**;

- 3) Rim. dol. sev. má **deska, díšť** (Tis.), **d'íšť** južnejšie – Brezno **das-ka, dášť**;
- 4) Rim. dol. má **pl'eco, mojo, našo** – Brezno **pl'ece, moje, naše**;
- 5) Rim. dol. sev. má **brat'ie, sinove, ľud'e** – Brezno **brat'ia, sinovia, ľud'ia**;
- 6) Rim. dol. sev. má gen. sg. **sjať'ie, zdrav'ie, koseňie** – Brezno má **sjať'ia, zdrav'ia, koseňia**;
- 7) Rim. dol. sev. má gen. pl. **sl'ivok, d'jesok i d'eski** – Brezno **sl'i-vák, dasák**;
- 8) Rim. dol. má **mojo pol'o** – Brezno **moje pol'e**;
- 9) Rim. dol. má **zmo, robímo** – Brezno **zme, robíme**;
- 10) Rim. dol. má **dobriho, dobrimu** – Brezno **dobrího, dobrímu**;
- 11) Rim. dol. sev. má ak. sg. zám. f. **ju** – Brezno **hu**;
- 12) Rim. dol. sev. **šou, išou, prišou** – Brezno **šiou, išiou, prišiou**;
- 13) z ostatných: má Rim. dol. sev. proti Breznu: **edon – jeden, jauša – jelša, mech – vrece, petruška – petržľen, šitko – fšetko, kot', kodi, kobi – keť, kedi, kebi, kto, dakto – gdo, dakto, kel'o, tel'o – kol'ko, tol'ko, ložica – ľižica, kol'ešňa** (Tis. už ako Brezno **stodola**), **tok – humno** (aj Tis.), **na chl'ieu – na šop** (aj Tis), **komprdi – hubi, tvrdoš – pel'cman, kotor – ktorí, šendľe – šindľe, kabaňica – huňa, borovnice – čučorietki, dreváreň – kuolňa, duchna – perina, cecha – osovok, žent'ica – žinčica, ňi (som, sa) – ňie (som, sa), okopívať – rušať (krompl'e), tuž – nuž, vihňa – šmikňa, hrát – krúpi, d'el'ako – d'al'eko, d'it'a – d'ie-t'a, d'ioušatá, pol'iouka** (viac ako **-ieu-**) – **d'ieučatá, pol'ieuka, sjať'ie i zrno – sjať'ie a obil'ie, tuná a viac ešte tunáka, lou – dolu, schňie – skňie**.

Ako sme vyššie videli, Tisovský Hámor založili kolonisti zo zvolenskej Ľubietovej, preto aj ich nárečie má viac znakov spoločných aj so susednou breznianskou oblasťou zvolenskou ako napr. s tesne s ním spojeným Tisovcom.

Z pomeru vlastných nárečí juhozáp. Gemera **k nárečiam nevlastným** na oblastiach kolonizovaných vyplýva, že tieto **nevlastné gemerské nárečia majú viac znakov stredoslovenských ako nárečia vlastné**. To súvisí s tým, že ich obyvatelia si ich priniesli so

sebou z pôvodných stredoslovenských nárečových oblastí. Na vlastné gemerské nárečia majú doteraz len veľmi slabý vplyv (porovnaj napr. v Tis., kde by sme také **rášťep** proti **rošťep** južnejšie, **stodola**, **humno** proti **kol'ešňa**, **tok**, mohli pokladať za vplyv susedného Hámra alebo aj breznianskej oblasti). Tento vplyv sa môže silnejšie prejaviť v budúcnosti najmä na juhu, kam smeruje zhodou priaznivých okolností (depopulácia, parcelácia pozemkovovou reformou) stále vzrastajúci prúd kolonistov so stredoslovenskej oblasti zvolenskej.

Vlastné nárečia juhozáp. Gemera majú teda okrem zmeny **je > ja** a **uo > ua** (**va**) skoro všetky významné znaky ostatných gemerských nárečí, preto patria k vlastným gemerským nárečiam a ich oblasť tvorí súčasť oblasti vlastných gemerských nárečí. Ráz či charakter nárečí gemerských vôbec udáva v mnohom už aj zemepisná poloha Gemera medzi stredným Slovenskom v užšom slova zmysle a Slovenskom východným. I z tejto polohy vidno, že juhozáp. Gemer, geograficky tesne súvisiaci a susediaci so stredoslovenskou oblasťou zvolenskou a novohradskou, bude mať prirodzene aj nárečia, ktoré majú stredoslovenskejší ráz ako napr. už nárečia vzdialenejšieho stredného alebo ešte viac vzdialeného východného Gemera. I majú teda nárečia juhozáp. Gemera ako aj nárečia Gemera vôbec charakter stredoslovenských nárečí, pričom však miestne či lepšie krajové zvláštnosti týchto nárečí sú omnoho výraznejšie, typickejšie a odchodnejšie ako napr. krajové zvláštnosti zvolenských, liptovských alebo ostatných stredoslovenských nárečí.

Nárečia našej oblasti majú zhodne s nárečiami celého Gemera vôbec predovšetkým niekoľko znakov, ktoré majú aj niektoré ruské nárečia, najmä však ukrajinské nárečia v Haliči. Bez bližšieho odôvodnenia nazval preto už Hodža⁵⁵ gemerské nárečia aj nárečiami rusínskoslovenskými. Vplyvom haličskej ukrajinčiny, prinesenej do Gemera nielen severného (Pohronie okolo Šumiaca), ale aj do ostatného stredného Gemera a tiež na Blž. dol. na našej oblasti kolonistami z Haliče, vysvetľuje Pastrnek⁵⁶ gemerské **-mo** v 1. os. pl. prít., ďalej potom zámeno **kotry** (je len na Horehroní a vo vých. Gemeri, u nás len **kotor**) a drienčanské **kožjeu**. Pastrnek pritom poukazuje na to,

55 M. M. Hodža: *Epigenes slovenicus*. Leutschoviae 1847, s.17 (porovnaj aj u Pastrnka, nižšie s. 15)

56 Fr. Pastrnek: *Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn*. Wien 1888; rusínske prvky na s. 14 – 16, 70 – 71, poľské na s. 4 a pod.

že Gemerská stolica a vlastne gemerské nárečia sú od ukrajinského jazykového územia oddelené veľkou oblasťou východoslovenskou.

To by teda len potvrdzovalo tézu o kolonizácii Gemera obyvateľstvom ukrajinským a to v najstarších časoch. Pastrnek myslí tu na kolonistov z Haliče najmä preto, lebo pri kolonistoch na Horehroní môžeme už s určitou istotou hovoriť, že pochádzajú z poľsko-ukrajinského rozhrania v Haliči, lebo kým nárečia vo Vernári, na Telgárte, Šumiaci majú dosť zachovaný charakter ukrajinských nárečí, majú zasa nárečia Heľpy a najmä Polomky a Pohorelej nielen charakter poľských nárečí haličských, ale sú tu tieto poľské, mazurujúce nárečia úplne zachované (bilingvismus na Pohorelej a v Polomke), čo svedčí o neskoršej kolonizácii tejto oblasti.

O jej vplyve na nárečia juhozáp. a stred. Gemera sotva možno hovoriť. Práve preto musíme pripustiť staršiu kolonizáciu skoro celej gemerskej oblasti obyvateľstvom ukrajinským aj keď nie priamo z Haliče, teda aspoň z blízkych podkarpatských strání na juhu, ešte na samom jazykovom rozhraní rusko-poľskom. Túto možnosť vysvetlenia pripúšťajú aj pozorovania J. Lišku,⁵⁷ ktorý zisťuje najmä celý rad zhodných izoglos medzi Gemerom a východoslovenskou oblasťou sotáckou okolo Humenného a južnejšie. Jedno zostáva isté, že totiž gemerské nárečia vôbec majú niekoľko ruských prvkov – okrem citovaných Pastrnkových ešte najmä prípady všeob. gemerských podôb **tot, totot, koť** – **koj, kotor, kodi, ftodi, dakodi, kobi**, zmena **č** v **š** napr. **šo, šuo** a napr. názov vrchu v chotári Tisovca **Kučelach** alebo tiež v Tis. **kerul'** (hájnik, horár, ktorý stráži polia, nie hory) – ako ďalej i to, že sa tieto prvky museli dostať do všetkých gemerských nárečí už v najstarších časoch, teda asi v časoch najstaršej kolonizácie a to najpravdepodobnejšie z toho karpatského územia, na ktorom sa stýkal ukrajinský živel s poľským. Lebo v gemerských nárečiach možno vidieť aj zrejmé poľské prvky. Vari nepriamo pod vplyvom poľštiny stojí zmena palatálnych hlások, ako je zmena **č** v **š, ś, -ť** v **c** a **-ť** v **č, ě** – **ď** v **dź, dź** (na posledné dve upozorňuje aj Pastrnek, l. c., s. 4) ako aj v nárečiach celého Gemera, potom ešte typ partic. l-ového **rjek, priš**, už, pravda, len miestami, z našej oblasti na vých. polovici,

57 J. Liška: *Rozriešime si otázku pôvodu východnej slovenčiny?* – Slovenská reč, 9, 1941/42, s. 48-58, 159-168, 209-215, 276-281, 306-310; roč. 10, 1942/43, s. 25-28, 65-71, 104-107, 167-173, 230-241. — Knižné vydanie celej štúdie vyšlo v r. 1944: *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí*. S mapou izoglos. 1. vyd. Turčiansky Svätý Martin, Matica slovenská 1944. 83, /2/ s. A potom aj osobne.

t. j. na vŕškoch a na Blžskej doline (aj na toto upozornil už Pastrnek l. c., s. 4), ale okrem týchto je v celom Gemeri napr. ešte zhodne s východnou slovenčinou a tiež poľštinou aj **šitok**, **bars/z**, alebo len na vých. polovici po vŕšky ešte aj **šolo**, **pšola**, a najmä hodne prípadov s **rot-**, **lot-** v celom východnom, strednom a západnom Gemeri, a to vo všetkých prípadoch na kompaktnej oblasti s oblasťou východoslovenskou.

O nejakých sekundárnych nosovkách, uvádzaných Pastrnikom (l. c., s. 4 a nasled.) z Drienčan, nemožno vôbec hovoriť. Zdá sa, že aj tieto poväčšine len lexikálne východoslovenské a poväčšine len lexikálne prvky dostali sa do gemerských nárečí tiež už v najstarších časoch. Okrem nich prenikajú až dodnes mnohé iné z východoslovenských nárečí. Celú vec si na základe uvedeného možno predstaviť tak, že možno súvislá oblasť ukrajinských nárečí, siahajúca až po hranice Novohradu, bola prerušená najmä v časoch, keď mnohé spišské mestá patrili k Poľsku, silnejším prúdom kolonizátorov zo severnejšieho poľsko-slovenského územia karpatského. Nárečia gemerskej oblasti, odtrhnuté takto od ostatnej oblasti rusínskych či ukrajinských nárečí veľkým klinom výbojných nárečí východoslovenských z východu najmä v novších časoch a prv silnému vplyvu susednej oblasti nárečí stredoslovenských, prijali postupne v absolútnej prevahe ráz stredoslovenských nárečí vôbec, a to zvlášť v juhozáp. Gemeri a najmä potom na jeho južnej čiaske.

Pravda, mohli by sme si vec aj tak predstaviť, že Gemer nebol vyložené rusínsky, t. j. kolonizovaný súvislejšie etnikom ukrajinským, ale že sa tu striedali osady z obyvateľstvom stredoslovenským s osadami s obyvateľstvom ukrajinským a poľským, t. j. že Gemer nekolonizovalo v najstarších časoch jednotné etnikum. Na stredoslovenské ostrovy gemerské ukazuje aj fakt, že napr. práve v strednom a vých. Gemeri až po samé spišské hranice je podoba **rat-** v slove **rázvora** či **lázvora** (na Slanskej doline), podobne aj **rásocha** alebo aj toponymum **Rástoki** na oblasti celého Gemera. A pretože všetky nárečia gemerské majú stredoslovenských znakov omnoho viac ako uvedených ukrajinských alebo východoslovenských, muselo byť stredoslovensky hovoriace obyvateľstvo na území Gemera už v najstarších časoch kolonizácie Gemera aspoň tak silné ako obyvateľstvo ukrajinské a prípadne aj poľské, ak nie silnejšie, neskoršie potom

muselo rozhodne zosilnieť a skoro úplne zvíťaziť. Ak teda dnes ešte nachádzame v gemerských nárečiach aj ukrajinské a poľské jazykové prvky, musíme priznať, že **gemerské nárečia sú nárečia zmiešané**. Kým však novšie prísťahovalectvo z ukrajinskej jazykovej oblasti na takom Horehroní, vystavenom silnému tlaku zvolenských stredoslovenských nárečí, alebo potom aj kolonizácia v Pači pri Rožňave, sporadicky skoro spojená s oblasťou rusínskych nárečí na Zakarpatskej Ukrajine, nemohlo vplývať na gemerské nárečia svojho susedstva, výbojná východoslovenčina razila a razí si cestu ešte dodnes aj do Gemera a narušuje takto stredoslovenský ráz najmä nárečí východného a čiastočne aj stred. Gemera, a už len celkom máličko aj juhozáp. Gemera. **Kým teda vlastné gemerské nárečia mali pôvodne ráz zmiešaných nárečí, ktorý ráz sa dodnes najlepšie drží najmä v juhozáp. Gemeri, dostávajú nárečia tejto, ale potom najmä nárečia stred. a východ. Gemera, ráz prechodných nárečí, stredoslovensko-východoslovenských.** Vzhľadom na zemepisnú polohu ako aj na určité jazykové zjavy možno hovoriť **o nárečiach gemerských ako o periferných⁵⁸ stredoslovenských nárečiach** na samom okraji či periférii vlastnej stredoslovenskej oblasti.

Ako uvedieme nižšie, majú nárečia celého Gemera aj dosť hodne prvkov, zhodných s češtinou, najmä tzv. kostolnou rečou či bibličtinou. Južné nárečia, t. j. nárečia celej južnej polovice juhozáp. Gemera majú okrem týchto ešte aj ďalšie znaky, zhodné s českými nárečiami, najmä s hanáckym nárečím na Morave. Sú to predovšetkým zmeny **u v i, ú v í – o v e, ó v ie, y v e a ý v eĭ**. Naostatok sa vyslovil za český pôvod týchto zmien E. Jóna⁵⁹ a ich domáci, od českého nezávislý pôvod dokazoval J. Garaj,⁶⁰ ktorý najmä na základe listinného materiálu vidí v týchto zmenách domáce zmeny. Neskôršie Jóna odvolal svoj výklad a priklonil sa ku Garajovmu názoru. Aj keď uznáme, že listinný materiál Garajov nemusí byť celkom správny a dostačujúci, treba na druhej strane uvážiť fakt, že sa uvedené zmeny vykonali v našich nárečiach aj nad mieru v českých nárečiach obvyklú a konečne aj tú

58 Tak nazýva gemerské nárečia najmä L. Novák: *Jazykovedné glosy k československej otázke*. Vydala Matica slovenská 1935, s. 78, 84 – potom nepriamo aj v príspevku: *Prípady rat-, lat-* za praslov. *ořt-, *ořt- v slovenčine. In: *Sborník na počesť Jozefa Škultétyho*. Vydala Matica slovenská v Turč. Sv. Martine 1933, s. 576 – 606.

59 E. Jóna: *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera* (s mapovou prílohou). In: *Sborník Maticy slovenskej*, 14, 1936, s. 131 – 140.

60 J. Garaj: *K chronológii zmien y > e, ý > eĭ, ʹu > i v hornoipeľskom nárečí*. In: *Sborník Maticy slovenskej*, 14, 1936, s. 124 – 130.

okolnosť, že sa nezachovali historické dáta ani o približnom počte husitov, ktorí sa v týchto krajoch mali usadiť predovšetkým ako bojujúci živel asi po 20 rokov. Známe je iba to, že práve na tejto oblasti existovali už dávno predtým silnejšie osady ako aj to, že Jiskrovi husiti odtiahli z našich krajov na Muráň a ďalej na Spiš. Natíska sa teda otázka, či ozaj tento prechodný čas a týmto krajom, už osídleným, prechádzajúcim cudzí a predsa len vzájomne i geograficky príbuzný živel mohol zapôsobiť natoľko na reč domáceho obyvateľstva, ktoré bolo doista v absolútnej prevahe. Ako sme vyššie poznamenali, treba za **ohniskovú oblasť väčšiny týchto znakov pokladať práve juhozápadný Gemer**. Na tejto oblasti boli síce hrady v Drienčanoch na Blž. dol. juž. a na Hrachove na Rim. dol. juž., okrem nich aj ohradené kostoly v M. Teriakovciach, v Rim. Bani, ale viac hradov je na severnejšej oblasti, kde už nie sú tieto zmeny, napr. v Tisovci a na Muráni. Okrem toho Lučenec ako aj celú našu južnú oblasť pomerne skoro dobyli späť Hunyadyho vojská, ktoré by iste neboli ponechali nepriateľských husitov na tomto území. Je zaujímavé, že ani v Rim. Brezove, kde je podľa tradície najtypickejší husitský kostol, ani v Tisovci, ani okolo Muráňa niet ani stopy po takýchto zmenách.

Konečne veľmi **závažná námietka** je, že Jiskra mohol mať v svojom vojsku sotva taký počet Hanákov, lebo títo by tu museli byť, v prvom rade, žeby títo boli mohli zanechať taký silný vplyv v miestnych nárečiach pri svojom pomerne veľmi krátkom možnom pobyte v týchto krajoch. Predpokladať by sme mohli najskôr len možnosť, že husiti – Hanáci, ktorí skoro všetky uvedené zmeny v svojej reči už mali, mohli zapôsobiť na naše nárečia najmä preto, že u nich bola podobná tendencia po zmene uvedených hlások. Zdá sa mi, že aspoň v takomto vzťahu môžu byť nárečia našej ako aj hanáckej oblasti. Možno by bolo aj to, že v domácich nárečiach bola v tých časoch stretnutie Hanákov s miestnymi Slovákami len niektorá zmena, povedzme taká zmena $y > e$, čo by pri veľkej súvislej oblasti gemersko-novohradsko-zvolensko-hontskej bolo dosť predpokladateľné. Zhoda oboch nárečí v tomto jednom prípade mohla potom spôsobiť analogicky aj zhodu v ostatných prípadoch. Myslím, že na celkom nezávislý, samostatný vývoj v uvedených prípadoch nie je dosť dobre možné myslieť a to predovšetkým pre skutočnosť, že husiti v týchto krajoch naozaj boli, že ich držali vo svojej moci asi 20 rokov a že sa

prípadne aj po vyrovnaní a zmierení Jiskru s Hunyadym mohli zo Spiša prípadne vrátiť a usídlieť sa na nížinatejšom a úrodnejšom území južnej časti našej oblasti a susedného Novohradu, ktoré územie im aj takto mohlo lepšie nahradiť domov ako neúrodné, chladné a vysoko položené, územie spišské.

Uvedená zmena **y > e** by mohla byť domácim zjavom na celej veľkej oblasti tohto stred. Slovenska a najmä jeho južnej časti ešte aj z tohto ďalšieho dôvodu. Pripomína totiž podobnú zmenu v nárečiach juhoslovanských práve tak, ako napr. aj stredoslovenské prípady zmeny **dl > ll > l** alebo aj prípady **rat-**, **lat-**, ďalej aj inštr. sg. fem. **ženou** a nom. – ak. – vok. sg. adj. n. **dobruo**, v ktorých niektorí vidia kontinuitu, prerušenie maďarskou inváziou (Novák), druhí zasa predpokladajú tu juhoslavizmy, t. j. vplyv juhoslovanských nárečí na slovenské nárečia. Na našej oblasti sú všeobecne všade prípady inštr. **ženou** (záp. po Blž. dol.) či **ženó** (len na vřš. sev. a Blž. dol.), **dobruo**, **rřl** sev. – **rejřl** na Suš. dol., **trřica** či **trřic** (juh), **Selce**, obec na Suš. dol. stred. a **Seuřřan** (meno rodiny často), ale potom všeobecne **ll** za **dl** a **řřl** za **dl** v Hrnč. Zal. na Suš. dol., kde je aj **nn** za **dn** a **ňň** za **dň**, potom tu aj zmena **l** v **o** (**sonce**), **ř > ou**, **uo** (**houřka**), všeob. **edon**, okrem Rim. dol. sev. všade aj zmena **y > e** aspoň v určitých prípadoch, na tej istej oblasti aj **ihrařka**, **ihraři sa** (–ř na vřš. juž. a –č na Blž. dol.), **-mo** v 1. os. prřt. všade, podobne všeob. aj zápor **ňi**, **ňito**, potom aj nom. pl. **řid'e** juh či **řud'e** sev. a **lude** stred., **sinove**, inštr. pl. **-ima**, **-imá** a hodne aj **-ama** (**schodima**, **dverma**, **dečma**), **r** v slovách **uhrřkři**, **uhrřřři** (na Suš. dol.), **topika** (miestne mená) **Ostrane**, **Zahorane**, **Kemānāne** na Blž. dol. a na oblasti stred. Gemera, konečne aj dôsledné **e** ze **ę** v Hostišovciach na Blž. dol. juž. (**mne**, **te**, **se**, **knes**, **retes**) alebo aj názov chotára **Kosová**, **do Kosové** v Rat. Zdychave na Blž. dol. sev.

J. řkultěty⁶¹ vidí srbizmy v prípadoch **me**, **te**, **Kemenene**, **An-dro**, **ohledřidlo**, **ohlodok** a bulharizmy zasa v zmene **ře > řa** (**chřiřab**), v slovách **tá křpel**, **vnu**, **na konich**, **řud'ře**, **synove**, **Ablonca**, **edon**, **ednookřy**, doložené teda nie tak z našej ako skôr z oblasti stredogemerskej. Len niektoré sme uviedli aj na našej oblasti popri početných druhých znakoch, zhodných s nárečiami juhoslovanskými. Možno

61 J. řkultěty: *Cudzie slova v slovenčine*. In: Slovenské pohřady, 22, 1902 s. 633 – 651 a ib. s. 755 – 764 (najmä s. 761) – porovnaj aj F. Trávníček: *Prřspěvky k dějinám řes. jaz.* Brno 1927, najmä s. 72 a nasled. V. Chaloupecký: *Staré Slovensko*. Bratislava 1923, s. 274.

uvedené konštatovanie Škultétyho, ktoré sa pokúsil vyvrátiť Trávníček, viedlo popri nedostatku nejakých presvedčivejších historických faktov k hypotéze, že sa až do Gemera dostal z okolia Tisy tam osídlený kmeň Bulharov biharských. Možno, že aj tento kmeň bol na takom území, kde v susedstve bývali už Ukrajinci a že teda spolu s týmito kolonizovali Gemer.

Isté je zatiaľ toľko, že **v nárečiach gemerských a najmä aj v nárečiach juhozáp. Gemera je mnoho prvkov, ktoré sú aj v mnohých nárečiach juhoslovanských.** Aj keď nehovoríme o nich, ako o nejakých juhoslavizmoch, predsa len **sú dokladom toho, že medzi stredoslovenskou a juhoslovanskou jazykovou oblasťou mohla byť pred maďarskou inváziou neprerušená kontinuita**, a to aj v súvislosti s Gemerom po celej dĺžke jeho južných hraníc.

Z uvedeného vyplýva, že **Gemer predstavuje križovatku** jednak medzi **stredoslovenskou a východoslovenskou jazykovou oblasťou** v najužšom slova zmysle, ďalej potom aj medzi **stredoslovenskou a ukrajinskou, stredoslovenskou a poľskou** a konečne aj **stredoslovenskou a juhoslovanskou oblasťou** v širšom slova zmysle, a to jednak už v najstarších časoch a potom aj v časoch novších.

Konečne sa treba zmieniť aj **o pomere a vzťahoch medzi našou slovenskou a susednou maďarskou jazykovou oblasťou.** Podstatnejší vplyv maďarskej jazykovej oblasti možno vidieť na Suš. dol., kde polozatvorené **é, ó** pripomína maďarské **é, ó**. Inakšie sa možno vplyvom maďarskej úradnej reči udržala všeob. aj podoba **Šerenšane(-ni)**, čo však celkom dobre môže byť aj domáci vývoj, ako ukážeme nižšie.

Maďarské hlásky a slová sa prispôsobujú domácim systémom a vyslovujú sa napr. maď. **ó** na konci slov ako **ó** len na Blž. dol., napr. **žáčkó** (z maď. *zsaczkó* ‘mešec na tabak’), **d’ugó** (z maď. *gyugó* ‘zátka’), **čomó** (z maď. *csomó* ‘hromádka obilia, kríž na poli, zožatého a zloženého siatia’) – všade inde je tu **-ou** a teda **žáčkou, d’ugou, čomou**. Dlhé **é** zatvorené sa vyslovuje všeob. ako **í**, napr.: **segín** (z maď. *szegény* ‘chudák’) na Blž. dol., **Síplak** (z maď. *Széplak* ‘pekné bývanie, bydlisko’, pustatina pri M. Teriakovciach), **Ceglíd** (z maď. *Czegléd* ‘mesto’), alebo ako **-je** na Suš. dol. a na Rim. dol. juž., napr.: **papién**

(z mad'. *lepény* 'posuch, koláč'), **Siéleška** (z mad' *Széles* 'široký', meno rodiny) na Rim. dol. a pod.

Maďarský vplyv sa prejavoval najmä v posledných rokoch pred prevratom, lebo pre nedostatok slovenských škôl a slovenskej jazykovej kultúry bol jednoduchý dedinský ľud nútený preberať maďarské pomenovanie ustanovizní, úradov, ich terminológiu a veľmi často aj predmety dennej potreby, rozličné tovary. Takto sa dostalo do našich nárečí dosť hodne maďarských slov. Najstaršie súvisia s úradmi a úradnou terminológiou, napr.:

- mad'. *polgár*, t. j. mestský sluha, **hajdúch** 'prísazný' žije a užíva sa takto na Rim. dol. sev. popri **pougár** a tiež domáceho **hajdúk** (častejšie napr. v Hnúšti), **pougár** aj na Suš. a ostatnej Rim. dol., na vrš. a tiež v skup. kys.-šolt., **pógár** na vrš. sev. a na Blž. dol. – **išpán** (župan) všeob., **sougabíró(-u)** (z mad'. *szolgabíró* 'služný') všeob.,
- z ostatných napr. ešte: **kepeň** (-n na Blž. dol. a na juhu) z mad'. *köppöny* (najčastejšie **zimmník**) všeob., **bíreš** (mad'. *béres* 'pán-sky sluha', 'čel'ad'), **juhás** (mad'. *juhász* 'valach'), **haverovať** (mad'. *heverni* 'odpočívať, nič nerobiť'), *t'apša* (z mad'. **tepse** 'plech na pečenie'), **tejtíš** (Rim. dol.), **tétéš** (vršky a Blž. dol.) z mad'. *töltés* 'náplň', t. j. pôvodne *skalná náplň cesty*, potom *poľná cesta* vôbec),
- **t'eušier** (Blž. dol. juh a vrš. juž.), **tóšár** (z mad'. *tölcsér* 'lievik') popri **lievik**,
- **gombahás/z** (tak aj mad'. 'ozdoba na kabanici') všeob. **cifra**, **cifrovať** sa miesto **ozdoba**, **ozdobit'**, hodne najmä aj ako pomenovanie kráv **Cifra**, t. j. **Straka**, pomenovanie volov, napr. **Šándor** (mad'. Alexander), **Vidláš** (vl. Roháč), koní, napr. **Kešel'**, **Bojtár**,
- z novších napr. ešte: **sámľa** (z mad'. *számľa* 'účet'), **d'ujtó**, **d'ujtóvi**, na východ. pol. aj **džútó** (Hostiš., Ostr.) (z mad'. *gyujtani* 'zapaľovať' a teda 'zapaľovač benzínový'), **felmentíš** (z mad'. *felmenteni*, *felmentés* 'oslobodenie z voj. služby'), **fjók** (zásuvka), **saťor** (z mad'. *szatyor* 'ženská kabelka', 'taška', 'sieťka'),
- **kapura** (brána), **kalap** (klobúk), **padláš** (z mad'. *padlás* 'pôjd', tak najmä na juhu), **biska** (vrš. **bicka**) z mad'. *biszke* 'egreš', na sev. **mochňaška**, **puól'ka**, **holt** (mad'. 'miera zeme', najmä

na juhu), **šougor** (na juhu) (z maď. *sógor*), **korhás/z** (z maď. *kórház* ‘nemocnica’), často popri **špitál**, pričom treba poznamenať, že najmä fabrický živel veľmi podliehal tejto jazykovej nákaze a preberal množstvo nepotrebných slov.

- Všeobecne prenikla aj maď. väzba **od hlavi bol’aňje** (napr. Hnúš.) miesto **od bol’aňje hlavi**.

Niektoré slová sa užívajú len miestne a patria k charakteristike týchto skupín. Tak napr. slová **segín** veľmi často užívajú na Blž. dol. najmä juž. (Pap. – Mel. (Teplý Vrch) – Budik. – Hostiš. – Sliz. – Šp. Pole), tu aj slovo **bolondaví** (z maď. *bolond* a to zo slov. *blōdъ* ‘bláz-nivý’) a takto vyššie na Blž. dol. a všade inde,

- **sónok** i **súnok** (maď. *szúnyog* ‘komár’), tak na juhu, severnejšie **komár**, **muška** –
- **fiám**, **fijam** (maď. *fiam* ‘synku’) hodne najmä na Píle na Rim. dol. sev. a potom na Polomi na vřš. sev. (**fijäm**) –
- **legín** (z maď. *legény* ‘mládenec’) na Suš. dol., **čomóu** na juhu Rim. dol. a Suš. dol.
- Všade sa užívajú okrem už uvedených najmä ešte slová **aldomáš** (Suš. dol. a Rim. dol.); **udomáš** (vřš. juž.) tak a tiež **odomáš** z maď. *áldomás* s významom ‘prípitok domáceho gazdu a furmana, alebo gazdu a remeselníka pri dokončení roboty, t. j. vyprosenie a prianie požehnania’ (maď. *áldas* ‘požehnanie’) –
- **čižmi**, **t’ižme** (z maď. *csizma*) – **z résu** na Blž. dol., **z rísu** sev. najmä na Rim. dol. sev. a **z rjesu** na Rim. dol. juž. a na Suš. dol. (z maď. *rész* ‘čiasťka’), t. j. robiť, kosiť z čiasťky (z tretieho) –
- **házik** (maď. *házik* ‘umrlčia komora v cintoríne’) – **gerega**, t. j. červená dyňa (maď. *görög dinya*),
- **na jerek** (Suš. dol. a Rim. dol. juž.), **na jerek** inde (z maď. *örök* ‘večný, na večnosť, dať do stálej držby’).

2. DOTERAJŠIA LITERATÚRA O NÁREČIACH JUHOZÁPADNÉHO GEMERA

Prvú správu o nárečiach našej oblasti máme v spisoch gemerského osvietenca Lad. Bartholomeidesa. V spise „De Bohemis Kishontensibus antiquis et hodiernibus Commentatio historica...“, Wittenbergae, XDCCCLXXXIII (1783) na str. 13 uvádza slová **hrati** či **ihrati** vo význame ‘tancovať’, **hul** či **huol**, **haljř**, **taljř** ako doklady na to, že nárečie Malohontu, t. j. juhozápad. Gemera, je české. Ďalej potom hovorí, že aj výslovnosť, najmä dvojhlásky **ei** v prípadoch, ako sú napr.: **maley**, **starey**, **welkey**, **maley gros**, je česká. Zhodne so starou češtinou je tu vraj aj **Buoh muog**, **twuog**, **muože** (sic!), **bou** (a pri tomto sa dovoľáva zhody s luž. srbčinou, kde je *bow*). Odtiaľto sú vraj potom dvojhlásky, napr. aj v slovách **talou** za **dolu** a **trpou** za **teprw**, ktoré pripadajú susedom ako nevzdelané, barbarské.

Potom uvádza ešte aj infinitív, ktorý sa vyslovuje vraj tiež podľa českého zvyku a spôsobu, lebo miesto **mluwit**, **gest**, **pit**, **robit** hovorila elegantnejšie, t. j. **mluwiti**, **gesti**, **pjti**, **robiti**. V týchto neurčitkoch nie zriedka vyslovujú vraj koncové **-t** mäkšie a teda ako **-č** alebo **-cz** (t. j. **-č**), takže miesto **mluwiti**, **gesti**, **robiti** vyslovujú **mluwiči**, **gesči**, **pjči**, **robiči**. Tento spôsob výslovnosti majú vraj Lužickí Srbi, bývajúcí v českom susedstve. Konečne užívajú sa vraj v Malohonte slová, ktorými sa Malohontania od ostatných uhorských Slovákov odlišujú, a to **kotřý**, **kotřá** za **který**, **která**, **ssitko** za **wssecko** a ktoré možno nájsť tiež v Česku a v jej susedstve (myslí asi zasa na luž. srb.). Pre toto **-či** (**-czi**) v neurčitku volajú sa tí obyvatelia, ktorí ho v Malohonte vyslovujú, aj **Krekáčmi** (Krekaczi).⁶²

Poznamenať musíme, že uvedené slová sa aj dnes takto vyslovujú, pravda, nie na celom území Malého Hontu, o ktorom L. Bartholomeides hovorí, všetky prípady rovnako, ale ako sme už vyššie pri

62 Porovnaj aj Vážneho poznámku, I. c., s. 224 pri Kollárovom delení slovenských dialektov: V. Vážný: *Nárečť slovenská*. In: Československá vlastivěda. III. Jazyk. Praha 1934, s. 219 – 310.

charakteristike jednotlivých nárečí a oblastí juhozáp. Gemera uviedli, sú prídavné mená dnes len na Suš. dol. v podobe **malej**, **starej**, ale už len **veľkí** (po hrdelniciach nie je zmena *ý > ej*): **Buoch muoj, tvoj, muože** sú na celej oblasti, ale **bou** už len na Suš. dol. a na väčšej čiasťke Rim. dol. a tiež na vrš. juž., kým inde v Malom Honte je **bú** (viď mapu); **talou, lou** sú zhruba všade, len na vrš. sev. a na Blž. dol. je hláskoslovne **taló, ló** a tak aj **trpó**, len na Rim. dol. sev. neužívajú **trpou**, ale ho poznajú v reči ostatného susedstva; infin. na **-ti** tiež nie je v celom Malom Honte, ale už len v jeho juhozáp. kúte na dol. Suš. a Rim. juž. a stred. (izogl. na mape), pričom výslovnosť **-či** je dnes len na Suš. dol. juž., miestami na Rim. dol. juž. a stred. A konečne načim uviesť, že názov **krekáči** alebo pod. aj **krekáčske nárečie** dnes nie je známy.

Najväčším nedostatkom prvej správy o nárečiach našej oblasti teda je to, že chýba lokalizovanie dokladov. Okrem toho nie je tu **-či** (Barthol. **-cz, -č**), ale mäkké **-či** a potom treba opraviť aj doklad **kotry**, lebo na celej oblasti Malohontu je len **kotor, kotrá** (na Suš. dol. **keruót, kerá**), Barthol. **kotri** je len vo vých. Gemeri a tiež na Horehroní: **šitko** je okrem Rim. dol. juž. a stred. a Suš. dol., kde je **šetko**, i zriedkavejšie **šitko**. Inak je táto prvá správa presná a vzácna.

II. správa je tiež od L. Bartholomeidesa.⁶³ V svojej objemnej monografii o Gemeri a teda aj o juhozáp. Gemeri, ktorý tvoril do r. 1802 skoro celý tzv. Malý Hont, zlúčený po tomto roku definitívne s Gemerom aj administratívne, uvádza správne pri popisovaní a klasifikovaní gemerských nárečí, že na doline Blžskej a Rimavskej je veľmi rozdielna slovenčina a hovorí, že sa zanáša najviacej na reč starých Čechov, odvolávajúc sa pritom aj na prvý spis a v ňom uvedené vývo-
dy o českom pôvode obyvateľstva a reči v Malom Honte.

V poznámke pod čiarou uvádza potom aj ukážku rozhovoru: **Baloghienses Parvohontanique ita confabulantur:**

G. Dobrey den, Pane Kmotre!

M. Pamodag, wam.

63 L. Bartholomaeides (Bartholomeides): *Inclyti Superioris Ungariae comitatus Gömörien-sis Notitia historico-geographico. Statistica*. Elucubravit Ladislaus Bartholomaeides. Leutschoviae 1806 – 1808, str. VIII 782 (2), najmä str. 135 – 136 v poznámke.

G. Skyadže ydete, ada zo Sobote?

M. Wor z tadjau. Kupowau som mogeg Mamousske tyeto Ssyssmé. Anouke totot Rubok, a Džirowi tot Klobauk.

G. We mi ge to wenkey (sic! miesto welkey). Swo sy zaň dau?

M. Taljar.

G. A za tje sserwenje ssyssme?

M. Ssest Maryasseu.

G. Ssy ge náss Palo zdrawey?

M. Wer zdrawey. Teraz sy djeuku wydau, ay Petra oženeu. Mali smo weselja, koby sy bou prissou, bouby sy yhrau. Dost mo (sic! za smo) tja spomjnali. Sskoda tja že sy tam nebou.

G. Wer sám banugem.

M. Buc zdrau Brat.“

Z toho by teda vyplývalo, že na Blž. dol. a v Malom Honte, t. j. na susednej oblasti na východ, teda napr. na vrš., Rim. dol. alebo na dol. Suš. by sa podľa Bartholomaeidesa malo hovoriť rovnakým, ním uvádzaným nárečím. No skutočnosť je tá, že sa na Blž. dol., ktorá patrila oddávna k vlastnému Gemeru, hovorí nárečím celkom inakším ako v susednom Malom Honte a tak rozdielne sa muselo hovoriť doista aj v časoch Bartholomaeidesových. Podľa všetkého nie je táto ukážka rozhovoru ani v nárečí Blž. dol., ani v nárečí susedného Malohontu (vrš., Rim. alebo Suš. dol.).

Prvý pozdrav by mohol byť v nár. Suš. dol. Odpoveď naň z Blž. dol., otázka by mohla byť v nár. Ostriana alebo Hruš. na Blž. dol. stred. alebo z Rim. dol. sev., alebo z Rim. a Rim. Leh. na Rim. dol. stred., alebo konečne z Kyj. na vrš. stred.

- Slovo **adá** je najviac v Klen. na Rim. dol. sev. Výraz **zo Sobote** by mohol byť z Rim. dol. juž. alebo zo Suš. dol. –
- Častica **vor** je v Gemeru len v Kameňanoch v stred. Gemeru a potom ešte v Čes. Brezove v Novohrade, teda z Blž. dol. alebo z Mal. Hontu nie je. –
- **Z tadjau** sa nikde nehovorí, ale sa povie **stad'e** na Rim. dol. sev. popri **st'iat** a **st'ia** je aj v Hruš. na Blž. dol. stred. –

- **Kupovau som** je len na Blž. dol. sev. a na celom severe. –
- **Mojej** je len na vrš. juž. a stred. a na celej Rim. dol. –
- Slovo **mamouška** (t. j. z maď. *matka*, vlastne *svokra*) je len na juhu, ale tu je dat. sg. **mamouški**, lebo **-e** je len v Tis. a na najsever. dol. Blž. –
- Zámeno **tieto** je všade. –
- Výraz **šišme** má znieť **čižme** alebo **t'ížme** a tak sa povie len na Suš. dol. a na Rim. dol. juž. (chybou tlače je **ssyssmé** s **é**, čo je nemožná dĺžka). –
- Meno **Anouka** neexistuje, je len **Aňe**, **Anki**. –
- Zámeno **totot** všade. –
- Slovo **rúbok** sa vyskytuje málo na Blž. dol., domáce je však v stred. a vých. Gemeri – na Blž. dol. je viac **zástera**, **šurec**, **fartuška**. –
- Tvar mena **Džirovi** môže byť z Blž. dol. sev. –
- **Tot klobouk** nie je nikde, ale **klobúk** popri **kalap** (maď. *podoba*) je všade. –
- Častica **ve** je všade. –
- Slovo **venkej** nie je nikde, ale **vel'kí** (nie **-ej**) je všade, aj na Suš. dol., kde okrem po hrdelných je zmena **ý > ej** všeob. –
- Zámeno **šuo** je na Blž. dol. –
- Tvar zámena **zaň** je len na Rim. dol. sev. –
- Slovo **tal'iar** je tu neznáme slovo, lebo sa hovorí len **dukát**. –
- **Tie šervenje** je len na Rim. dol., **šišme** nie je nikde, ale **čižme** či **t'ížme** je na Suš. dol. a na Rim. dol. juž. –
- Výraz **marjášeu** je na celom juhu. –
- Častica **ši** (zmena **č > š**) môže byť v nár. Blž. dol. –
- Tvar príd. mena **zdravej** len v nár. Suš. dol. –
- Častica **ver** je na dol. Suš. dol. a vrš. juž. a stred., a Rim. v Malom Honte, miestami aj na Blž. dol. viacej ako **vara** inde. –
- **Teraz** je na Rim. dol. sev. a potom v stred. Gemeri. –
- Tvar **djeuku**, t. j. vlastne **d'jeuku** môže byť len na Rim. dol. popri **d'jouku** – a na Suš. dol. –
- Tvar príd. mena **oženeu** má byť **ožieneu**, čo je na Blž. dol. juž. a stred. miestami a tiež na Ratkovskej dol. v stred. Gemeri, **ožičneu** na Blž. dol. stred. ostatnej, na Blž. dol. sev., na vrš.

a na Rim. dol. juž. a stred. a na celej Suš. dol. –

- Tvar **mali smo** je len na Blž. dol. a v stred. a vých. Gemeri. –
- Výraz **veselja** sa v Gemeri vôbec nepovie, je zaň len **svadba**, **svadžba**, inakšie **veselja** by muselo byť zo stred. Gemera a nie z Blž. dol.
- Spojenie **kobi si bou prišou** je len na Rim. dol. stred. a sev. po Hnúš. – **bou bi si** na tej istej oblasti – **ihrau** vo význame ‘**tancovať**’ na dol. Suš. a Rim. juž. a stred., potom aj na vrš. a východnejšie už prevláda **tancovať**. –
- Príslovka **dos** popri **dost’** je len na Rim. dol. a na dol. Suš., inde **doš**, **došč**. –
- Tvar slovesa **mo** má byť správne **smo** a to je všade okrem Rim. dol. sev. a popri **zmo** aj juž. a Suš. dol. –
- Tvar zámena **tja**, t. j. **ťa** je na Rim. dol. a Suš. dol., vrš. juž. a stred., miestami na Blž. dol. stred. (Hruš.). –
- Tvar slovesa **spomínali** všade, len s **-ri** okrem Blž. dol. –
- Spojenie **že si tam nebou**, vlastne **ňebou** môže byť zasa len z Rim. dol. sev. po Hnúš. –
- **Sám banujem** je tiež len z Rim. dol. sev. a potom aj z celého sev. a stred. Gemera, nie však z juhu (so zmenou **-m > -n**). –
- Krátky tvar prídavného mena **zdrau** sa nikde nevyskytuje, lebo je zaň **zdravej** na Suš. dol. alebo **zdraví** – všade inde. –
- Tento dialóg teda nemá nijakej ceny ako ukážka nárečí z Blž. dol. alebo Malého Hontu, t. j. juhozáp. Gemera. Zdá sa, že autor chcel v tomto rozhovore dvoch ľudí ukázať naozaj všetky možné tvary skoro z celého Gemera, čo je pokus dosť nemožný.

III. správu podáva **A. V. Šembera**,⁶⁴ ktorý v 5. kapitole venovanej charakteristike strednej slovenčiny (II. *Podřečí střední*) hovorí o gemerských nárečiach (5. *Různorečí Gemerské*) na str. 76 – 77 toto: „Slovenčina v Gemeru od obecné slovenčiny střední nemálo se liší, a jest i sama v sobě rozdílná, majíc jiné zvláštnosti v Podmurání, jiné okolo Rybníka a Baloku, jiné v Štítnicku a opět jiné v Malém Hontě okolo Tisovce.“ Inakšie uvádzané zmeny hlások a príklady nelokalizuje a vari omylom ich uvádza ako všeob. gemerské. Našich nárečí sa týkajú tieto prípady:

64 A. V. Šembera: *Základové dialektologie československé*. Ve Vídni 1864.

- „**uo** za **o**: **vo huore** (v hoře, v lese)“, čo je zvyčajné na Suš. dol. a na Rim. dol. juž. a stred. všeob., na sev. len v toponyme **Huóra**, potom aj na vrš. a Blž. dol.
- „**ó** za **ú** v instrum. jmen ženských: **pivnó rukó** (pevnou rukou, sic! správne **peunó** vlastne **mocnó**) – též v genit. množn. počtu za **ú** neb **ův**: **papršlekó** (**papršlků**), **synó** (**synův**) a v adjektivech přisvojovacích: **panó** (sic! miesto **pánó** (**pánův**);“ – čo je všeob. zjav v nár. vrš. sev. a v celom stred. Gemeri a celej Blž. dol. –
- „**č** za **ť**: **dač jesč** (dátí jísti), **hrač** (hrátí), **deči** (děti);“ – čo je všeob. na vrš. sev. a na celej Blž. dol. a v celom stred. Gemeri, pravda, správne **ješč**. –
- „**š** za **č**: **šloveše** (člověče), **ušeny** [sic! miesto **ušení** (učený)], **parobšok** (parobček, chlapeček), **nach sae paši** (nech se pácí, líbí), **šert** (čert);“ – čo je všeob. na vrš. sev., na celej Blž. dol. a v celom ostatnom Gemeri až po Spiš. –
- „**dž** za **d'**: **chodžič** (choditi), **Džuro** (Đuro, Jira), **džedžina** (dědina);“ – čo je všeob. na vrš. sev., na celej Blž. dol. a potom aj v celom ostatnom stred. a zväčša aj vých. Gemeri, popri **dž** na vrš. juž. a stred. a miestami aj na Rim. dol. juž. a Suš. dol. juž. –
- „**d**, **n**, **t** vyslovuje se tvrde: **chodeu** (chodil), **na ne** (na ně), **teša sa** (sic! m. **tešá** alebo **ťešá**, **ťešja** či **ťešej**, **ťešie sa** či **sä**) (těší se);“ – dnes tvrdo všeob. na Blž. dol. juž. vo všetkých uvedených slovách.
- „**ae** jako dlouhé **á**: **zvaeu** (zvál), **d'aeka** (díka) – nesprávne. Správne má byť len **ä**: **zväu** za **vzal** nie **zvál**, a **d'äka** i **däka** za **d'aka**, čo je na vrš. sev., na Kok., kompaktne potom na Blž. dol. a v celom stred. Gemeri. –
- „**k** za **ch**: **kčeš** (chčeš), **kcete** (chcete);“ – čo je všade v Gemeri, pravda, často popri **chčeš**. –
- Ostatné Šemberove znaky gemerských nárečí sa na naše nevzťahujú. Inakšie Šembera na str. 71 hovorí, že sa strednou slovenčinou hovorí okrem iných oblastí „téz po řekách Řimavě a Jelšavě, čili v Dolní Oravě... a poněkud i v Gemeru.“ Pri „různořečí Pohronském“ na str. 74 hovorí, že sú tvary **dobrýho** (dobrého), **dobrýmu** (dobrému), **v dobrým** (v dobrém) aj „zde onde v Gemeru“, čo neobstojí, lebo v gemerských nárečiach aj

našej oblasti juhozáp. Gemera je len **-iho**, **-imu**.

- Pri pohronských tvaroch gen. sg. z **Bystrici** (z Bystřice), z **Viédni** (z Vídně) na str. 74 správne dodáva: „Totéž proslychá se v Gemeru.“ – Potom ešte pri charakteristike „růžnořeči Novohradské“ na str. 76 hovorí, že sa na východe v niektorých zvláštnostiach podobá „růžnořeči Gemerskému“, t. j. vlastne nárečiam na Suš. dol., Rim. dol. juž. atď., t. j. vlastne celému juhu. –
- Zo slov zvláštnych prichádzajú v reči našej oblasti len: **frišní** (nie **frišky** aj to nie v udávanom význame ‘krásny’, ale ‘rezký, čulý’), **koj** (keď, kedyž), **trpó** (teprv), **van** (on), **žmen** (přehrště) na str. 77 – ale z nich všade len **frišní** (Suš. dol. **frišnej**), **koj** len na Blž. dol. a vřš. a na Hač. – Píle na Rim. dol. sev., **trpó** na Blž. dol. a na vřš. sev., **trpou** všade inde okrem Rim. dol. sev., **van** len v Drienčanoch a **žmen** popri **žmjenka** všeob. všade. –
- Zo slov, ktoré Šembera uvádza v kapitole „Na konci“, kde chce ukázať rozdielnosť „nářečí a různorečí československých“, nie sú lokalizované jednotlivé slová na str. 80 – 82, no aspoň niektoré z nich sa užívajú aj na našej oblasti, tak napr. „gemersky **bělo mascó** a **mast’ó**“ (str. 80) je v podobe **bjeló maščó** na vřš. sev. a na Blž. dol. sev., **bjeló mast’jeu** na Blž. dol. juž. a stred. a **bjäló mast’jäu** v Drienčanoch. –
- „gemersky a šarišsky **šošna**“ (str. 81) v podobe **sosla** na Blž. dol. a vřš., tak aj na celom juhu, potom **sosna** na Rim. dol. sev. a miestami aj na Blž. dol. sev. a vřš. sev. –
- „v Gemeru a na východním Slovensku **bul**“ (str. 81) je z centrálného Gemera, lebo na našej oblasti je len **bú** na najsev. Rim. dol., na vřš. sev. a na celej Blž. dol. proti **bou** na záp. pol. –
- „v Gemeru **šva**“ (str. 81) je z našej oblasti len v Drienčanoch. –
- „v Gemeru **kotřý**“ (str. 81) je z vých. a sev. Gemera, na našej oblasti je zhodne so stred. Gemerom **kotor** alebo na Suš. dol. juž. **keruót**. –
- „gemersky **lude**“ (str. 81) je v tejto podobe len na Blž. dol. sev., na ostatnom sev. je **lud’e** a na juhu **lid’je** okrem Blž. dol. juž., kde je **lide**. –
- „gemersky **ništ**“ (str. 81) je na Blž. dol. juž. a **ňišt** aj v Tis., inde **ňiš**. –

- „gemersky **slnko**“ (str. 82) je všade okrem **sonce** na Suš. dol. –
- „gemersky **těšā sā** (tešia sa)“ (str. 82) je na Blž. dol. sev. okrem Lip. a Šp. Poľa, kde je zhodne s Blž. dol. juž. a čiastočne aj stred. **tešā sā**, mätko aj na vrš. sev. v Kok., inde **t’ešja sa** Rim. dol. sev., **t’ešje sa** vrš. juž., **t’ešej** Rim. dol. juž. a Suš. dol. –
- Z ostatných uvedených slov sa pozná slovo „**liko**“ najmä na vrš. a na Blž. dol., „**jelha**“ sa vôbec neužíva, ale sa hovorí **jauša** na záp. pol. a **jäušā** na vých. polovici, neužíva sa ani slovo „**stín**“, ale miesto neho sa povie **chládok** v celom Gemeri. Medzi ukážkami z ostatných nárečí neuvádza Šembera ani jednu z nárečí našej oblasti (má ju napr. z Rybníka zo susednej Ratkovskej doliny stred. Gemera).
- Hlavný **nedostatok Šemberovej správy** teda je to, že svoje zmeny ako ani slová z Gemera nelokalizuje, čo by ľahko mohlo vzbudiť dojem, ako by sa v celom Gemeri tak malo hovoriť, ako Šembera uvádza. Aj inakšie sú jeho doklady dosť nesprávne.⁶⁵

IV. správu nájdeme v historickej štúdii **Júliusa Bottu**.⁶⁶ Je to vlastne poslovenčenie a výťah z Bartholomaeidesovho spisu *De Bohemis Kis-Hontensibus*, uvedeného tu podrobne. J. Botto cituje doslovne a verne aj Bartholomaeidesov dialóg z Blžskej dol. a Malohontu, teda so všetkými nedostatkami a chybami. Podľa Bartholomaeidesa aj Botto píše o husitoch, ktorí v týchto krajoch 28 rokov vládli a potom sa usadzovali na Blžskej dol. a v Malohonte. Český pôvod týchto potomkov husitov na Blž. dol., v Malohonte (t. j. vrš., Rim. dol. a Suš. dol.) a v hornom Novohrade až po Zvolen sa vraj dá dokázať aj z pomenovania dedín z reči a z kroja ľudu. Botto nazýva podľa Bartholomaeidesa aj nárečia našej oblasti „československé dialekty Malohontu“.

„Starý dialekt malohontský máme hľadať na tých miestach, ktoré osadníkmi susedných stolíc, Liptova a Zvolena, zaľudnatené neboli. Sem pričítajú sa dediny balogskej doliny a z Malohontu nasledujú-

65 Podobné nesprávnosti našiel v dokladoch z liptov. nárečí J. Stanislav, l. c., s. 20 – 21. Porov. J. Stanislav: *Liptovské nárečia*. Turč. Sv. Martin 1932.

66 J. Botto: *Starí a terajší husiti gemersko-malohontskí*. Historický úryvok. — Slovenské pohľady, 6, 1886, s. 85 – 89.

ce: Rim. Baňa, Zalužany, (t. j. Rim. Zalužany), Príboj, Lehota (t. j. Rim. Lehota), Rimavica, Kraskovo, Zahorany (t. j. Slovenské Zah.), Skálniky (t. j. Vyšný a Nižný Skálnik) a Hrachovo... Naproti tomu obyvatelia miest, ktorých predkovia z iných stolíc prišli, hovoria rečou miešanou, skomolenou. Sem patria väčšie osady Malohontu: Tisovec, Klenovec, Hnúšťa, Kokava. Ponevác neznám na širom Slovensku kraj, ktorý by na slovenské dialekty tak bohatým bol ako Gemer a Malohont – lebo mnohé z týchto dialektov ukazujú nápadnú podobnosť so staročeštinou a ruštinou – nebude od veci uviesť tu niektoré z týchto dialektov v podobe dvojhovoru.“

To sú teda názory L. Bartholomaeidesa, ktoré Botto len máličko doplnil. Svoj názor na vec sme vyslovili už vyššie. Tu uvádzame ešte niektoré ďalšie slová, ktoré cituje Botto z Bartholomaeidesa alebo sám dokladá. Sú to:

- „**Humno** značí u Slovákov malohontských nie **stodolu**, v ktorej mlátia, ale rozumejú pod ním **záhradu**, za stodolou sa nachodiacu... Stodolu, v ktorej mlátia, nazývajú Slováci malohontskí **kolesňou** (sic miesto **koľešňou**), ponevác v tejže, keď nemlátia, vozy držia a kedysi kolesá v nej robili.“ (str. 88). Slovo znie dodnes **koľešňa** všade, len Kokava a vŕš. sev. majú **koľešňä**, Blž. dol. juž. **kolešňä**, sev. **kolešňä**, Tisovec a Krokava **stodola**. –
- „**Vykladať** znamená *umretého oplakávať*“ ib. sa nikde v juhozáp. ani v ostat. Gemeri neužíva, je len **oplakávať** (-i, -či, -č, -č)
- a tak nesprávne je aj ďalšie slovo „**vykrátit'** znamená *vyklieštit'*“ ib., lebo správne má byť **vykántrit'**, čo znamená *vyhubit'*.
- „**Parobok, parobej** znamená *neženatého muža*“ má byť správne len **parobok**, čo značí teda mládenca vôbec.
- Nesprávne je tvrdenie, že „miesto **vravím** užívajú **pravím**“ ib., lebo sa v Malohonte a tiež na Blž. dol. a všade v Gemeri povie len **vravím** na sev. Rim. dol., **vravín** na juhu na Suš. dol., Rim. dol. juž. a stred., na vŕš. juž. a stred. **vrävín** na Blž. dol. juž. a stred., len Hostiš. majú **vrevín**, **vrävím** na vŕš. sev., Blž. dol. sev. a v celom stred. Gemeri.
- Správne udáva, že „od tohoto slova pochádza **vraj**, česky **praj**“, len nehovorí, či ním myslí spisovné a či gemerské **vraj**, ktoré

na oblasti s ä znie **vräj**, na Blž. dol. okrem Hostiš. s **vrej**. Botto uvádza tieto slová sám, lebo ich Bartholomaeides nemá. „Všetky tieto slová sú českého pôvodu,“ ib. s čím už, pochopiteľne, nemožno súhlasiť.

- Ďalej uvádza ešte, že „aj vyslovovanie slov v Malohonte je nápadne české: keď sa božia, nepovedia: „**na moju dušu**“, ale „**na mou duši**“, ib. čo správne má byť **na muoj duši** na juhu a **na muoj dušu** na sev. našej oblasti.
- Potom uvádza ešte Bartholomaeidesove vyššie uvedené doklady **malej**, **rýchlej**, **veľkej** a ešte **Buoh**, **muoj**. Aj tu upozorňuje aj Botto na zhodu v týchto prípadoch s luž. srbčinou.

V. Hodne dokladov nájdeme u **Pastrnka**.⁶⁷ Má ich z rozprávok z najstarších zbierok slovenských rozprávok, vydaných hnúšťanským rodákom J. Rimavským⁶⁸ z Rim. dol. sev., A. H. Škultétym a P. Dobšínským,⁶⁹ z ktorých posledný bol farárom v Drienčanoch na Blž. dol. alebo len samým P. Dobšínským. Prvá zbierka nelokalizuje jednotlivé rozprávky, druhá len pri dvoch, ale nie z našej oblasti, preto pri citovaní dokladov uvádza Pastrnek len meno vydavateľov. Tretia zbierka už lokalizuje jednotlivé rozprávky a v zoš. 1 – 8 z 21 rozprávok má 20 z Rim. dol. (v zbierke „od Rymavy“) alebo presnejšie lokalizované z Tisovca, Hnúšte na Rim. dol., alebo konečne nepresnejšie lokalizované z Malohontu a len jednu z Drienčan na Blž. dol. juž., pričom len posledná má poznámku, že je v nárečí Drienčan. Ostatné rozprávky sú spravidla prepísané spisovným jazykom a len pri jednej (Sirôtky) od Daxnera z Malohontu je poznámka, že: „Zvláštnosti pohoviek a porekadiel ako i daktorých výrazov reči zachované sú dl’a hovoru Malohontského.“ (zoš. 5, str. 86). – Tieto údaje zachováva presne aj Pastrnek, cituje podľa uvedených osád, teda najviac a najistejšie z Drienčan, potom hodne z Rimavskej doliny (Rimathal) bez bližšieho označenie osady, no lokalizovanie niektorých rozprávok do Malohontu spôsobilo, že Pastrnek pripisuje nárečiam Rim. dol. aj také znaky, aké tieto vôbec nemajú.

67 F. Pastrnek: *Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn*. Wien 1888.

68 *Slovenské Povesti*. Usporiadajú a vidau Janko Rimauskí. Svazok I. V Levoči 1845.

69 *Slovenské Povesti*. Vydávajú August Horislav Škultéty a Pavel Dobšínský. Svazok I – II. V Rožňave, 1858, Svazok III – VI. V B. Štiavnici, 1859. – *Prostonárodné Slovenské Povesti*. Usporiadal a vydáva Pavol Dobšínský. Soš. 1 – 8, T. Sv. Martin 1880.

Okrem týchto vy excerpoval Pastrnek aj Bartholomaeidesom a po ňom i Bottom uvádzaný rozhovor z Blžskej dol. a z Malohontu, na ktorého nespoľahlivosť a chyby sme poukázali vyššie. Je preto pochopiteľné, že sa takto dostalo do Pastrnekovej objemnej monografie o slovenských nárečiach dosť omylov, nepresností a chýb, najmä čo sa nárečí juhozáp. Gemera týka. Pastrnek má teda z uvedených prameňov tieto doklady.

1) Z Drienčan:

- **-l** v partic. l-ovom odpadá (doklady až na str. 149) 4, sekundárne nosovky (nesprávne, lebo ich tu niet) 4,
- **placiä** (wenn richtig gedruckt) má byť alebo **pleciä** (plecia) alebo **platjä** (platia) 10,
- **poškräbali sä** 10 správ.,
- vok. sg. **mlinare** (daneben **brašok**) správ. **mlinar** 13, **šärtove** správ. 14, **sä**, **penäzi**,
- **vysädou** – správne **visjät** alebo **visjädó**, **jäzyk** správ. **jäzik**, **zašäla**,
- **vd'äšne** – správ. **vdäšne** a **zajäc** 32, **vjäc** 36,
- **ni sú tvojo penäze! A šijo že? A vara toho, chto si jich vyhrä** 40 z Dobš., má byť: **ni su tvojjä penäze! A šijjä že? A vara toho, kto si ich vihrä**,
- **na dbä** 44 – správne **nabe** (t. j. treba, napr. **nabe mi ič**),
- **riäšica** – správ. **riäšic**, **džjärok** (plur. gen.), **bjäda**,
- **odvliäkou** – správ. **odvliäk** alebo aj **odvliäkó**, **priäm**, **poviä**,
- **neviäm** – správ. **neviän** (zmena **m > n**),
- **džiävka** – správ. **džjäuka**, ale nesprávne podotýka Pastrnek „daneben fast ebenso häufig **ie**: **povie**, **driev**, **zaberiemo**, **vybiehou**, **povedau**, **dobiehou**“ 46 – správne má byť: **poviä**, **driäu**, **zoberiämo**, **vibiähó** alebo aj **vibiäch**, **poviädau**, **dobiähó** alebo aj **dobjäch za nin** 54 z Dobšinského,
- **šô** („ô prostredným hlasom medzi **uo** a **ua**“), **vôz**, **môj**, **nôh**, wohl auch **chvaščik** von **chvostъ** aus ***chuaščik** 58 – správ. má byť: **šua**, **vaz/s**, **voz** (len čo boli vo svete, nie je domáce), **muaj**, **nuah**, **chuaščik**; **bäčo** 62, **telo** 63 (toľko);
- **pod kladou** – správne **pod kladó**, s naježenou srstieou, s nad-

urenou hrivieu, s odranou kožieu, touto zeleznou obrušieu, s ednou chudou svinieu, pod zemieu, s nieu 67 – správne má byť: z naježenó srstjäu, z nadurenó hrivjäu, z odranó kožjäu, tóto zeleznó obrušjäu, z ednó chudó svinjäu, pod zemjäu i pod zemó, s njäu;

- na str. 71 uvádza toto **odranou kožieu** – správ. **odranó kožjäu** do súvislosti s ukrajinskými dialektmi;
- **krájäu, pobíjášku, hušälo, sbíjäu** – správ. **zbíjäu, placiä** (humeri) – správ. **pleciä, vyplázovau** – správ. **viplazovau, šäsy** – správ. **šäsi, šäpí, nešäkau**, nom. sg. **mojä kobul'ä** – správ. **mojjä kobula, staväč, nestaväj, poškräbali**,
- **vrävi**⁷⁰ neben **vravín** 1. sing. 76 – správne len **vrävín**; podľa Dobšinského cituje: „dvojhláska **iä** (in Drienčany) zneje asi jako v ruštině **я**“ 78, čo nezodpovie pravde, lebo je tu zreteľné **jä**;
- **šäkau** z Dobš. 80, **brašok** 84, **dohoneu, vyskošeu** – správ. **viskošeu, vräteu** – správ. **vräteu, zprpleu** – správ. **sprpleu, popsporeu, pusteü, nedohoneu, zastaveu, prešmareu, opatreu, spraveu**, daneben **vyložiu** – správ. len **viložeu** 93, **deska** 96, **za mlinaren** 97 z Dobšinského, **mlin, mlinar, penäze ostali**,
- **pítašiev** plur. gen. – správ. **pítašjäu** 100, **búv, bulo** – správ. **bú, bulo** 100, **mlinarevi, za mlinaren**, cf. voc. **mlinare** – správ. **mlinar**; **zemieu, s naježenou srstieu, hrivieu** (s nadurenou), **s odranou kožieu, s nieu, kostiev** oder **kostieu** (kostol), Loos, č. **kostel**; **touto zeleznou obrušieu, s ednou chudou svinieu**, endlich plur. gen. **pítašiev** 106; –
- všetky už uvedené a opravené vyššie, len ešte správne aj **kostjäu, pod kladou** – správ. **pot kladó, vybiehou** – správ. **vibjähó** alebo aj **vibjäch, ujšou** – správ. **ušó**, cf. **krájäu, sbíjäu** – správ. **zbíjäu, bežäu** etc., **vyskošeu** – správ. **viskošeu, vräteu, zastaveu, dohoneu** etc. doch auch **nestaviu** – správ. **nestaveu** 106, ak. sg. **kobuli** – správ. **kobulu** 109, **kožieu** – správ. **kožjäu**, ale partic. **ujšou** – správ. **ušó**, za ktoré Pastrnek očakával **ujšeu** 110,

70 F. Pastrnek uvádza „**vrävi** neben **vravín**“, na základe druhého tvaru **vrävín** možno usúdiť, že prvý tvar má správne znieť **vrävím**, len tak si dokážeme vysvetliť prítomnosť druhého tvaru **vravín**, t. j. po zmene **m > n** (*Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn*, Wien 1888, s. 76).

- **hyn** – správ. **hín** 113, **vyšših**, **najvyšših** – správ. **viših**, **najviših**, **radšé** – správ. **rašé**, **ni sú** – správ. **ni su** 119, **kýho pa-roma** – správ. **kiho paroma** 121, **z toho zákalistih**, **prazdnyho** – správ. **s toho zákalistih**, **prázniho** 123, **velkiä i tuš-niä svíne** – správ. **svine**, **tiä šäsy** – správ. **tiä šäsi**,
- **zlatych šitkych**, **tych**, **ku druhyn**, **s tyn** (neben **s tyn**) dagegen **sriabrnych** – správ. **zlatich**, **šitkich**, **tich**, **gu druhin**, **s tin**, **sriäbrnich** 124, **chocen** (chcem), **choceš**, **choc len** 130,
- **za tʻ**, **dʻ**: **č**, **dž**: **deči**, **džiära** a potom vraj v texte: **trečô** – správ. **trečä**, **staväč**, **či** (tibi), **trečí**, **chytač** – správ. **chitač**, **lapač**, **medvedž** – správ. **medveč**,
- **uchyčí** – správ. **uchičí**, **hnedž** – správ. **hneč**, **parič**, **zbíjáč**, **zaobrušič**, **pri dedžine**, **zmýlič** – správ. **zmílič**, **džiäku** – správ. **däku**, **svadžbu**; degegen v **biede** – správ. v **biäde**, **budemo**, **pôjdemo** – správ. **pôjdemo**, **dohráte**, **nevedeu**, **tebe**, **vráteu** (**vrátiau**), správ. **len vráteu**, **srstieu** – správ. **srstiäü**, **vdäšne**, cf. **ve** (**vedʻ**) 132,
- **mau**, **buv** – správ. **bú**, **videu**, **zákyv** (klr. *zakylʻ*) – správ. **zákiu** i **zákeu**, **kostieu** (auch **kostiev** geschrieben) (**kostol**) – správ. **kostiäü** 139;
- cituje z Dobšin. „Kdekoľvek vo flexii našej slovenčiny prichodia koncovky **am**, **em**, **im**, **ym**, **om**, tieto dlʼa Drienčanskej krajomluvy znejú nosovým zvukom jako **an**, **en**, **in**, **yn**, **on**, napr. **chudobnon**, **kýn**“ a Pastrnek dodáva: „Daher finden wir: **o ednon chudobnon mlinarevi**, **kýn** (kým) **ednomu**... – správ. **ednimu**, **chocen** (chcem), **ván kostiev staväč** – správ. **kostiäü staväč**, **dán** (dám) **z mech...**, **veznen si už** a **tajden**, **sán** – a už...
- „Das einzige Wort, welches in **m** auslautet, ist **priäm**... in der Verbindung: **priäm ho dobiehou** – správ. **dobiähö** či **dobiäh** – vielleicht durch das nachfolgende **ho** erhalten, cf. **samho**“ – správ. **samiho** 142 – správ. je tu normálne nosové **n** v slabikách **an**, **en**, **in**, **on** a potom okrem **priäm** vždy aj v slovách **dom**, **zem**, mení sa len **-m** v ostat. pádoch a osob. koncovkách: **vezni** 142, **vezne** 143, zmena **č** > **š** a teda **väší**, **najväší** 144, **akhe** správ. **aghe**, **už**, **šijo že** (čí že) – správ. **šijä že**, **tuž**, **ež** – ale **tobôž** 145 už vôbec nie, **chto** – správ. **kto**, **zes poly** (**ces pás**)

- správ. **zes poli**, **zväu** 146, **trpov** (to prъvo), **teprv** – správ. **trpó**;
- **trlo** (trdlo) 147 sa nepozná a neužíva, **l** odpadá v partic. l-ovom: **nespád**, **priš**, **vysied son** – správ. **visjät son** popri tom však aj **visjädó son** 149, **koj** (kod', keď'), **ve** (ved') 150. –
Správnych dokladov je teda viac ako nesprávnych.

2) Z Rimavskej doliny (Pastrnek píše Rim. dol. a Rimathal):

- **idemo** 14 – správ. **id'emo** z Dobšinského; „die Probe aus der Rimavská dol. hat nur **e**: **zvela**, freilich nur dies eine Beispiel“ 27, pri striedniciach za nos. **ę** správne usudzuje: „Auch aus dem Gemer müsste der Dialekt der Rimavská dolina...hierher gezogen werden. Ueberall herrscht ausschliesslich '**a**, **a** 32,“ **hledat** Rimavská dolina 33 – nespráv. podľa Bottu – správ. len **hl'adat'** na sev., strede, **hl'adači** na Kok., **hl'adači** v Rim. Bani, Rim. Zal. a Příb., na Vyš. Pok. a **hl'adat'i** popri **hl'ejdat'i** na Rim. dol. juž. a na Suš. dol.,
- **smiech**, **spievati** – správ. **spjievat'i**, **prostried** – správ. **posrjet** „aus dem Rima-Thale“ 45, teda asi z juž., podľa Škult. a Dobš., ale „auch im Rima-Thale: **neviamo**, Jul. Botto, Slov. pohl'. 1886“ – správ. **ňevjemo**, 46, **pôjdemo** – správ. **puojd'emo**, **našva** (načô), **puajdú** – správ. len **našo**, **naš puojdú** na Rim. dol. sev. a **puójdu** na juž. a stred. 58;
- zasa podľa Bottu aj Pastrnek myslí, že sa tu **ô** má už ako **ua** vyslovovať; **slámka**, **Hanzo**, podľa Bottu (SP 1886) prichodí veľmi málo, skoro neznáme meno 63, im Rimathale: **s ednou slámkou** – správ. **z ednou...**, **so mnou**, **celou cestou**, **za hrackou** (hradskou), **so slámkou** – správ. **zo slámkou** 67, **chrbiet** 84, **podhrňa** Rim. dol. 87,
- **vantoleu**, **zatopeu**, **proseu**, aber **pustila** – správ. **pust'ila**, doch wieder **robeli** – správ. **robeli** v mask. 93 – správ. treba rozoznávať: **vantol'eu**, **zatopeu**, **proseu** a tiež **robeli** sú z Rim. dol. stred. a juž., **pust'ila** je z Rim. dol. sev. alebo z Kok.,
- **bula** podľa Bottu (SP 1886) – správne je **bula** len na najsev. Rim. dol., na väčšej čiastke je **bou** – **bola** 100, **te** (ty), **me** (my), **be** (by), gen. sing. **vode**, plur. acc. **dedine** – správ. **d'ed'ine**, **strane**, dagegen **vybrau** – správ. **vibrau**, **zývajúci** – správ. **zí-**

vajúci, tým – správ. **tím i tín**, (**tím** sev., **tín** juh), **milý** – správ. **milí, tých** – správ. **tích** 103, pričom tvary **te, me, be, vode, strane** sú len na juhu, ale aj tu sa nemení v predpone **vy-**, **putuvau** 104 je len na Rim. dol. stred. a juž.

- „Nach Jul. Botto spricht man auch in der Rimavská dol. **naše Hanuša** (in dieser widersprechenden Weise)“ 108 – správ. **naša Hanka, Anka** na Rim. dol. sev., **naša** na stred. a **našej Anka** na Rim. dol. juž., **lidie** 109 – správ. **ľid'je** na Rim. dol. juž. a stred., **ľud'e** na Rim. dol. sev., **spievati** – správ. **spjievat'i** na Rim. dol. juž. popri **-či** tu a potom aj na stred., **-ť** na sev. 111, **pod'** (neben 112 **pôjdemo**) – správ. **puojd'emo (poidi)** 113 – správ. **poť** a miestami na sev. aj **poj**,
- **všetkie strane** 124 – správ. **šetke i šetkje strane** na juhu, **tym** – správ. **tím** na sev., **tín** na juhu a stred., **ednym** – správ. **ednim** na sev., **ednin** na strede a juhu, **tým** – správ. **tím** a **tín** (juh a stred.) 124, **šťastie** 126 len na Rim. dol. juž. a stred., **veselia, pálenia** 126 – správ. len **svad'ba, pál'enka** všeob.
- **Pamodaj** 146 – správ. **pámboh daj, pamodaj** (arch.) len v rozprávkach, **zvela** 146, **edonrás** 147 – správ. **edonrás** len na Rim. dol. sev., **edoras** na strede a juhu, **tesno** 148 – správ. **ťesno, de, dade** 149 – správ. **d'e, dad'e** všeob., **ľa** 149 – správ. najviac len na juhu a strede, na sev. **hl'a, pod'** 150 – správ. **poť** všeob. a **poj** miestami na sev., **choj** 150 – správ. **choj i choť**. –

Až na doklady z Bottovho článku z r. 1886 sú teda doklady dosť správne.

3) Z Malohontu, bez bližšej lokalizácie:

- **vidieti** 50 – správ. **vid'jet'i**, podľa Dobšinského, mohlo by byť teda len z juž. čiasťky Malohontu; podľa mienky Pastrnka, opierajúceho sa o mýlne vývody Júl. Bottu, SP 1886, by sa **-ej** v adj. malo užívať aj v Malohonte, čo neobstojí úplne, lebo **-ej** a teda napr. **dobrej, malej**, sa hovorí len na Suš. dol., teda v samom juhozáp. kúte Malohontu, kým na väčšej jeho čiasťke, t. j. na celej Rim. dol. a na prilahlých vřš. juž., stred. a sev. čiast., je vždy len **dobří** 101 atď.; zmena **y > e** sa vyskytuje aj v Gemeri („respective Malohont“) 102,
- **mati, vidieti** – správ. **mat'i, vid'jet'i, znati** – správ. **poznat'i**,

robiti – správ. **robit'i** 112 a hneď za týmto cituje z Bottu: „v Malohonte hovoria: **mluviti, jesti** alebo **jísti, piti, robiti**; ba niekde vyslovujú **mluviči, piči, robiči**“ 112 – správne: **vraviťi** (nie **mluviti**) a **povjédati, jesti piťi, robit'i** sa hovorí na juž. čiasťke Malohontu, t. j. na dol. Suš. a juž. dol. Rim. a čiast. aj stred. v Rim. a Rim. Leh., **vraviči, piči, robiči** (nie **-či**) je z juž. dol. Rim. len vo Vyš. Pok., zo stred. v Rim. Bani, Rim. Zal. a Príb., a potom izol. na Kokave a na Suš. dol. juž. (porovnaj aj vyššie str. 5 – 6 a nasled.),

- **kotor, kotrý** podľa Dobš. a **kotrý** z nespráv. textu Júl. Bottu 112 – správ. len **kotor** v celom Malohonte, len na Suš. dol. **keruót** (porovnaj vyššie str. 5 a nasled.), **ký to parom** 121 – správ. **kí to parom** na Rim. dol. sev., **kí to paron** na juhu, **zannahala** 144.

4) **Z Blžskej doliny** (u Pastrnka Balog, Balog-Thal.):

- voc. **pane kmotre** 13, **tia** sing. acc. 33 z Júl. Bottu – správne **ťä** na sev. Blž. dol. a zo stred. v Hruš., inde **tä**, len Hostiš. **te, dobrej, venkej** (veľký), **zdravej** 101 z Bottu – správne len **dobří, velkí, zdraví**, z toho istého prameňa omylom aj: **zo sobote**, plur. acc. **šišme** (čižmy), **vydau, by, koby, Anonke** 103 – správ. **zo Soboti** (najväčšie mesto na blízkom okolí, t. j. Rimavskej Soboty), **čižmi, vidau, bi, kobi** a **kobich, Ane** alebo **Anki** na Blž. dol., **čižme, zo Sobote** je len na susednej Rim. dol. juž.;
- **šest mariašeu** 106 – správ. **šeš mariášeu** by mohlo byť len z Blž. dol. juž. a stred. a tento gen. pl. na **-eu** po mäkkých spoluhláskach z Bottu mu je dôkazom zhody nárečí Blž. dol. s nár. v Drienčanoch, celkom zvláštnym je **venkej** (veľký), cit. z Bottu 141 – správ. môže byť len **velkí** z celej Blž. dol.

5) **Zo všeob. gemer. znakov**, Pastrnkom uvádzaných, niektoré sa vzťahujú aj na nárečia Blž. dol., ktorá oddávna patrila k vlastnému Gemeru, niektoré aj na príslušnú čiastku vřš. a potom najmä Rim. dol., ktorá patrí ku Gemeru vlastne len od r. 1802, a niektoré sa na našu oblasť vôbec nemôžu vzťahovať:

- **previadól, odniasol, niast, nesiam, nesia** 8 nie sú na našej oblasti, ale len v stred. a vých. Gemeri; **-mo** je aj na celej našej oblasti 14; **lechké** nie je na našej oblasti, kde je len **lächkí** na Blž. dol., **ľächkí** na vrš. sev. a **ľachkí** všade inde 16; **vaec, privaezal, rozvaeže** s dlhým **ä** 36 sú z našej oblasti len na Blž. dol. sev., na vrš. sev. a z Rim. dol. stred. miestami; **z lechké práci** 40 nie je na našej oblasti, a tiež ani inde v Gemeri, možné je len **z lechké roboti** v stred. a vých. Gemeri, u nás **z lächké roboti, ľächké roboti, ľachkej roboti**;
- **nasbiaral, povia, preciadzät, kviatok, chliav, driamat, liatal** 46 sú možné len v stred. a vých. Gemeri, na našej oblasti nie je zmena **ie > ia**; **papršlekó** 56 – a inak zmena **-ou > -ó** je z našej oblasti len na Blž. dol. a na vrš. sev. (pozri aj vyššie str. 52 – 56), **nahrnúl** je len v centrál. Gemeri, u nás len **nahrnú** na Blž. dol. aj vrš. a sev. Rim. dol., inde **nahrnuu** 65;
- **-mí** v inštr. pl. je hodne na Blž. dol., vrš. a na Rim. dol. sev. 94, **deska** 96 popri **d'eska** na Rim. dol., Suš. dol. a sev. dol. Blž. a vrš., **domšok** 98 a vždy všade len **-ok, s dukátý** 103 – správ. **z dukátí** je aj na našej oblasti, na juhu viac **z dukátmi**;
- **pleco, slnco** 106 je len na sev. našej oblasti, juh má **-e, prišol, muahol** a tak aj **-il, -al, -yl, -el** v partic. je len v stred. a vých. Gemeri, na našej oblasti vždy **-l > -u: prišou, mohou** okrem vrš. sev. a Blž. dol., kde je **prišó, muohó** popri **priš** a **muoch** 110, **daš** (dačo) všade, len hláskoslovne **daš** popri **dašo** na vrš. juž. a stred., na Rim. dol. a na Suš. dol. 112;
- **ako, ak, už, ešte, edon** (jeden) a **ež** (ježe) 113 sú v centrál. Gemeri, u nás sú **ako, ak/ag, už/-š, ešt'e** na záp. polovici – **ešče** na vrš. stred. a juž. – **ešče** na vrš. sev. a na Blž. dol., **previadól, predávám, pípsárkó, dáká, vláší, pódá** s dvoma dĺžkami 117 – sú len na Blž. dol. sev. a vlastne na celom sev. našej oblasti, kým juh má ryt. krátenie (porovnaj aj vyššie str. 79 a nasled.), **ni sú** 119 – správ. **ni su** popri **nito je, nito su** na Blž. dol. a vrš. s **ň-**, je **ňi sa** na Rim. dol. a na Suš. dol. 119;
- **jé, od né, ku svojé** 120 je tak len na Blž. dol. juž., **jé, ně, gu svojé** na Blž. dol. ostat., na vrš., **kým** 121 – správ. **kím** je z našej oblasti len na sev., **veselia zmrtych vstania** nie je na našej oblasti 122, podobne ani inak nie je tu zmena **ie > ia, zada-**

nýho, vdovickýho, druhýho, tenkyho 123 je z našej oblasti v podobe **zadaniho, dovickiho, druhiho, t'enkiho – t'änkiho** miestami na Blž. dol. stred., **z mrtvych** 124 – správ. **z mrtvich** všade s krát. koncovkami, **štestae** 126 ako **šeščje** na Blž. dol. a vrš.;

- **na záhumnia** 126 nie je z našej oblasti, **šekal dákia štestia** 127 nie je na našej oblasti, je len **šekaŭ dákuo šeščje** napr. na Blž. dol. a vrš., **šekaŭ dákuo št'est'je** na Rim. dol. sev., **choc** 130 nie je len na Blž. dol., a vrš., inde je **hoci**;
- **domó, mech dukátó, pódá (povedá)** 141 so zmeno **ou > ó** je len na Blž. dol. a na vrš. sev. (porovnaj vyššie str. 76), **do cin-teríma** je aj na Blž. dol. juž. a stred., **do cint'eríma** na vrš. a na Blž. dol. sev. 142, **drúkom mastyt** 143 – správ. **drúkom maš-čič** na Blž. dol. sev. a vrš. sev., **drúkom mast'it'** na Rim. dol. sev., **drúkon maščič** na Blž. dol. juž. a stred., **drúkon mast'it'i** na ostat. Rim. dol. a na Suš. dol.;
- zmena **č > š** napr. **šua (čô), šekal, lavišku, vkrošil, skoší, kryší** 144 je aj na Blž. dol. a na vrš. sev.: **šuo, šekaŭ, lavišku, fkrošeŭ, skoší, kriší; he, kdehe** (kdeže), **vyhe** (vy že), **vara he /vera že** je z našej oblasti len v Drienč. s **h** a potom aj na Krok. 145; **Pamodaj** 146 len v rozprávkach všeob., **ces lavišku** 146 je len na záp. polovici, **cez lavišku** a **zez lavišku** na vrš. a na Blž. dol.;
- **zvel (vzal), nezvely** 146 – správ. **zveŭ, ňezvel'i** na Suš. dol. a Rim. dol., na vrš. juž. a stred. a **zväŭ** na vrš. sev. a na Blž. dol.; **trla** 147 sa neužíva, je len **trľica** na Rim. dol. sev., **trľic** Rim. dol. stred. a juž. a Suš. dol.; **kužeŭ** na vrš. a Blž. dol., **šitko** 149 všade, len na Rim. dol. juž. aj **šetko, pomo, choj, ve** (ved') 150 sú aj na našej oblasti všeob., **opä** (opäť) nie je, **nao-zaj** všade okrem Rim. dol. juž. a Suš. dol., kde je **navozaj** 150.

Porovnaj nami uvedené zhodné znaky juhozáp. Gemera s ostatným Gemerom na str. 37 – 42.

6) **Doklady z Rimavského** by sme mohli tiež sem zaradiť, najmä tie, ktoré sa zhodujú s nárečím Rimavského rodnej obce Hnúšte na Rim. dol. sev. Sú to napr.:

- **plasou dvermí** 10 – správ. **pľasou dvermí, zožerjem, zožr-**

jem, zod'erjem: inf. žrat', drat' 12, mat'eri (dat.) 14, sedjet', vidjet' 50 – správ. sed'iet', vid'iet'; največí, večje, pet', hove-do, zvazok etc. 18 – správ. najveší, vešie, pet', hovedo, zvezok; živuot 62, skadě 65 – správ. skad'e z Hnúš.;

- tje (ubohje sestri) sa ešte len v pekle 73 – správ. tje úbohje sestri sa eš'te l'en f pekl'e, d'elako 79 – správ. d'el'ako; rozd'a-venje piski 80, očimá 83 – správ. ošimá, dlho 89, len -mí 94 v inštr. pl., od mat'eri 95, zo šjarkaní 103, spisuvat', spisuvateľ 105 – správ. po hnušťansky by malo byť spisovať, spisovaťeľ, jednostaj 107 – správ. ednostaj, došjeu 110 – správ. duojšou, rozljalo, vismjali 128 – správ. rozl'jalo, vismjali, k lešeňú 128 – správ. napr. gu koseňú, zec (zedz) 143, hiba 144 (iba), železný 145 lit. forma – správ. zeľezní; z uosmimí, z dvanást'imi, z mojim, s nim, s timí 146 – má byť aj z dvanást'imí popri dvanást'imá, s nim, s timí i s timá, račej 146 – správ. rašej, žrjedlo 147.

Z toho vidno, že Janko Francisci Rimavský dosť verne užíva podoby nárečia svojho rodiska Hnúšte.

VI. Aj ďalšie správy sú od Pastrnka.

Kým sa predošlé obmedzovali len na tlačené doklady z početných textov rozprávok „od Rymavy“ a aj inak práve z juhozáp. Gemera, v svojich príspevkoch *Študovanie slovenčiny*,⁷¹ uverejňovaných postupne od r. 1893 v Slovenských pohľadoch, uvádza doklady a vysvetlenia aj v nárečí z našej oblasti gemerskej podľa správ svojich dopisovateľov. Títo boli najviacej učitelia, farári a študenti, slovensky neškolení, preto ich správy sú často nesprávne. Len r. 1894 prišiel F. Pastrnek, ktorý sa z gemerských nárečí skoro najviac zaujímal práve o nárečia našej oblasti, na 14 dní do Gemera a bol tu v Tisovci u Daxnerov, v Lukovištiach, na Hrachove, Skálniku a Pondelku (okrem V. Revúcej,⁷² Ochtinej, Kobeliarova, Ratkovej a V. Polomy⁷³ v ostatnom Gemeri), preto si len potom mohol aspoň čiastočne overiť zaslané správy. Možno povedať, že aj tu je popri niekoľkých chybných viac

71 F. Pastrnek: *Študovanie slovenčiny*. In: Slovenské pohľady, 13, 1893; 14, 1894; 15, 1895.

72 Veľká Revúca je starší názov mestečka Revúca, dnešný názov sa začal používať od roku 1920.

73 Veľká Poloma a Malá Poloma tvorili pôvodne dve samostatné obce, v súčasnosti sú miestnymi časťami obce Gemerská Poloma.

správnych a spoľahlivých dokladov. Sú to doklady z týchto obcí a od týchto dopisovateľov.

Slovenské pohľady 1893

Na str. 242 – 243 podáva rozdiel medzi nár. Tisovca a Tis. Hámra, a to podľa správy Dr. Š. Daxnera z Tisovca. Tento rozdiel je najmä v tom, že Tis. má **ti**, **motika** – Hámor aj tu mäkkí: **t'i**, **moťika**, Tis. **š** v **šo**, **maška** – Hámor **č**: **čuo**, **mačka**, Tis. **meso**, **hovedo** – Hámor **mäso**, **hovädo**, Tis. **maľí**, **pekňí**, ale **bohatí**, **tvrdí** sg. – Hámor **maľí**, **pekňí**, ale aj **bohaťí**, **tvrd'í**; Tis. **ruki**, **roki**, **nohi**, **dlhi**, **muchi**, **vrchi** – Hámor **ruke**, **roke**, **nohe**, **dlhe**, **muche**, **vrche**.

Na tej istej str. 243 hovorí, že mu nárečie Lomu, Doliny, Kysuce, Ďurkovky, Poľanky (patrí do Zvol.) a Drábska (píše Drapsko) popísal p. farár O. Rojko a dodáva, že: „Nárečí toto tím snad nejvíce zajímavé jest, že se velmi málo od obecné slovenčiny odchyluje, např. vyslovují: **meso**, **peť**, **rokou**, **najvětšjé**, **do vezeňja**. “Správne má byť: **meso** i **mjaso**, **peť** **rokou**, **najvjače**, **do vezeňa** atď. a aj inakšie je v tomto nárečí dosť podstatných rozdielov od obecnej strednej slovenčiny, napr. strata kvantity, inštr. sg. fem. **rukom**, **cestom**, slabiky **d'e**, **t'e**, **ňe**, **l'e** – **d'a**, **t'a**, **ňa**, **l'a**, napr. **ved'e**, **d'era**, **t'ect'**, **ňest'**, **l'eska** – **ved'a**, **sed'a**, **strat'a**, **mlat'a**, **koseňa**, **strel'a** (porovnaj vyššie str. 102 – 103).

Tam podľa Rojku udáva aj rok 1799 pre kolonizáciu a založenie Lomu, r. 1750 – 1800 pre ostatné (porovnaj vyššie str. 76). – Ďalšiu správu má zasa z Lomu na str. 308, kde podáva aj Otčenáš v nárečí starých z Lomu, kde počuť vraj aj: **s rukom**, **s metlom**, **s knihom** – čo, ako sme vyššie uviedli, sú tu jedine možné a užívané tvary. –

Na str. 372 má správu o nárečí Píly od p. farára J. Vansu. Správne udáva, že tu majú **š** miesto **č**: **pásia**, **šo** (čo), **šľevak** (človek) ako aj **e** v slovách **meso**, **peť**, **najvešie** a tiež **d'it'a**, **d'izd'om** – pričom opraviť treba len to, že miesto **š** píšeme toto sušľavé, veľmi mäkké **š** ako **š** (str. 53 – 55 a nasled.). –

Na str. 372 – 373 je správa z Krokavy od roľníka Ďura J. Krajca st. Tu „místo **t'** vyslovujú hlásku, která na archu rozličně se opisuje: **t'**, aneb **t'ₛ** aneb **čₛ**, bude to nejspíše mäkké **č**, jež v jazykovědě se označuje takto: **č̣**. Podobně místo **d'** na Krokavě upotřebují hlásku, která se mi opisuje s **d'ₛ**, **d'ₛ**; opět to nejspíše bude mäkké **dž**, tedy **d'ž**. Konečně

místo **č** vyslovujú na Krokavě hlásku, ktorá jest „jako mješänina **č**, **ť**, **š**“: **páčä**. Jaký rozdíl panuje mezi touto hláskou a onou, která zastupuje **ť**?“ Je tu skutočne zmena **ť** > **č**, **d'** > **dž** a tiež **č** > **š**. „Konečně na Krokavě mají **ä** a **á**: **hlädžä**, **chválä** – správ. **hl'ädžä**, **chvál'ä** – potom aj **járok**, **žáci**, **koträ slová** – správ. **kotrije slová** (porovnaj str. 69) a nasled.

Na str. 373 mu podávajú správu z Klenovca učiteľa Brádňan a Kubány. „... p. uč. Kubány píše za **č** obyčejné **š**: **šo**, **ušiťelom**, **chlapšok**, kdežto p. uč. Brádňan opisuje: **luťčat'**, **ťčo**, **kônt'ča**“ – ako sme vyššie na str. 53 a nasled. uviedli, jedine správne je aj tu palátálne **š**, ako je to na celej Rim. dol., a Pastrňkom uvádzané slová treba písať: **šo**, **ušiťelom**, **chlapšok**, **lúšač**, **šo**, **kuoňša**. „P. uč. Brádňan píše také: **vednú**, **hovedzinu**, **meso**, **najvetšia** – správ. **najvešia**, **pet'** – správ. **peč'**. Dôležitá starobylosť jest: **o sej dobe** (o takomto čase)“ – správ. **f tomto šase**, **ftodi** (**o sej dobe** vôbec nejestvuje). –

Nárečie na Hrachove, vo Vrbovciach, Bakošských a Orlaj-Tirjakovcích (dnes Malé a Veľké Teriakovce), Vyšnom a Nižnom Skálniku popísal mu p. Rud. Viest, farbiar. Podáva o tom správu na str. 373 a hovorí, že sa tu vyslovuje: **oni roběj**, **trápěj**, **vějžú**, **ťějhnú**, **prasějtká**, **mňěj** (mňa), dat. **kostolňěj**, nomin. **chlieb natretěj**, **vednú**, **hovedzí**, **pet'**, miesto **č** obyčajné **š**: **pášej** (páča), konečne **cavkom** a **calkom**. Táto správa je veľmi chybná. Správne majú znieť tieto doklady takto podľa skoro celkom zhodného nárečia týchto obcí na Rim. dol. juž.: **robej**, **trápej**, **vejžu**, **ťejhnu**, **prasejtká** (viac **prasce**), **mňej**, **kost'jeunej** a juž. viac **kost'jeune** (V. a N. Skálnik, V. a M. Ter.), **chl'ieb natretí**, **vednú**, **hovedzí**, **pet**, **pášej**, **ceukon** i **ceuki** (porovnaj str. 53 a nasled.). –

Na tej istej strane hovorí: „Nářečí v Lukovišti a v Drienčanech popsal mi s nemalou dovedností gymn. žák Ján Botto. V Lukovišti máme: **robie**, **hl'adie** – správ. **hl'ad'ie**, **s radostiev** – správ. **z radost'jeu**, **nad túrňiev** – **nad túrňjeu**, **za ňiev** – správ. **za ňjeu**, **chôdziev** – správ. **chuódzjeu**, **ňebuden**, **s baranon** – správ. **ňebud'en**, **z baranon**, dat. **šicin rehtoren**; –

č a **dži** za **ť** a **d'i**: **čichí** – správ. **čichí**, lebo tu je zmena **ť** > **č**, **mač** (mať) – správ. **mač'**, vedľa toho **robot'i**, **s t'ima**, **radži**, **hodžiňi**, **d'edžiňi** – správ. **radži**, **hodžiňi**, **d'edžiňi**, konečne **š** za **č**: **ši** (či), **šô** (čô), **chlapšok**, **statošne** – správ. **ši**, **šuo**, **chlapšok**, **statošne**. Zvlášť-

nost: **na otácku** (otázku) – správ. len **otásku** (no je to literárne slovo), **džíť'a** a **lidži** – správ. **džíť'a** a **ľid'je**. (Porovnaj str. 69 a nasled.). – Celkom teda ozaj dosť spoľahlivá správa.

„V Drienčanech vyslovujú široké **ä**: **robiä**, **nad túrniäv** – správ. **túrniäu**, podobne **ua** za **ô**: **huar**, za **d'i** a **t'** obyčajné **d'ži** a **č** – správ. **dži** a **č**: **udžicämi**, **čichí**, **päch** (5), za **č** obyčajné **š**: **lúšáč**, **statošne**; **ne**, **ni** vyslovujú tvrdo.“ Okrem tejto správnej poznámky uvádza aj tu znovu podľa Dobšinského (porovnaj str. 139 a 141), že sa koncovky **am**, **em**, **im**, **ym**, **om** nosovým zvukom vyslovujú a dodáva, že by sa teda napr. **dobrom**, **tom**, **som**, **povjém** malo vyslovovať **dobrô**, **tô**, **sô**, **povjě** – čo nie je pravda, lebo tu je len obyčajné **dobron**, **ton**, **son**, **poviän** (**m** > **n**), Pastrnek dodáva: „Zevrubnější zprávy jsou tedy velmi potřebny, jako o tomto, tak o všech jmenovaných nářečích.“ –

Na str. 374 je správa o nárečí na Kraskove podľa popisu Ondreja Radu, roľníka. Pripomína, že sa zhoduje s nár. v Lukovištiach a uvádza niektoré zvláštnosti, ako napr.: **daj mu toho stroma**, **toho duba** – správ. takto, ale aj **tot strom**, **tot dup**, **ten stôl** – správ. **tot stuol**, **nechocela** – správ. **ňechocela**, **trpó** – správ. **trpou**, ktoré vraj zaniká a miesto neho ujíma sa **teraz/s** (starší viac len **trpou**). –

Na str. 550 – 564 podáva Pastrnek **krátky rozbor gemerských nárečí**, z ktorého vynímame doklady, vzťahujúce sa na nárečia juhozáp. Gemera.

I. Samohlásky

1. Za pôv. slovan. **e** uvádza **mät** na Brádne; za dlhé **é** je: v pl. gen. **žjen** – správ. **žjen** v Tis., Tis. Hámri, na Píle, Krokave, v Klen., v Brád., Krask., Luk., Hrach., na Lome, no v Drienč. nie je **žjen**, ale **žiän**. –

2. Pri striedniciach za mäkký jer **h** uvádza len doklad **chlapček** z Lomu (str. 550). – V gen. pl. **ovjec** – správ. **ovjiec** v Tis. a potom z Drienčan **ovjäc** – správ. **ovjiäc**. –

3. Pri nos. **ę** uvádza: **prädžú**, **t'ähajú**, **pamät' ... vednú** – správ. **vädnú**, **najvetšä** – správ. **najväšä**, čo však nie je fem. pl., ale nom. sg., **chvál'ä**, **t'ేశä**, **vážú** z Krokavy; **prädžú**, **hl'äd'ä**, **džit'ä**, **ščiricäč**, **sä**, **vädnú**, **hl'äd'ä**, **bojá sä**, **visä** z Brád.; poznamenáva, že táto výslovnosť je aj na Blž. dol. a dokladá: **prädú**, **hlädáš**, **sä**, **vädnú**,

šťastjä – správ. **šeščjä**, **robjã**, **vjãžú** – správ. **robjã**, **vjãžú** – správ. **vjãžu** z Drienčan.

Ďalej dodáva, že v niekoľkých nárečiach gemerských panuje asi také pravidlo ako v strednej slovenčine a uvádza napr. **žrjebã**, **pãč**, **hovãdzina**, **vãdnú**, ale aj **najvešje** z Klenovca podľa uč. Kubányho miesto správ. **žrjebe** popri častejšom **kuoňša**, **peč**, **hovedzina**, **vednú**, **najvešie** a potom podľa uč. Brádňana správ. **hovedzina**, **meso**, **vednú** – obidvaja však píše už napr. **hľad'ja** či **hľadžja** – správ. **hľadžja**, **t'jahač** – správ. **t'ahač**, **robja**, **trápja**, **vjac**, **vjažú** – správ. písané **robja**, **trápja**, **vjac**, **vjažú** (552). –

Tisovec má: **peť**, **hovedzô meso** – správ. **hovedzuo meso**, **najvetšje** – správ. **najvešie**, **prad'ú**, **hľad'ja** – správ. **hľadžja**, **f peňazoch**, **šťest'je** – správ. **šťest'ie**, **prjadza**, **vjažu**, **vjac**, **robja**, **držja** – správ. **prjadza**, **vjažú**, **vjac**, **robja**, **držja** popri **trímú**, **boja sa**. –

Z Tis. Hámra: **hovãdzô mäso** – správ. **hovãdzuo mäso**, **vãčmi**, **najvãčje** – správ. **najvãčie**, **do vãzeňja** – správ. **do vãzeňja** popri častejšom **do háreštu**, **do kakatki**, **chlápã**, **sã** – správ. **sa**, **preca**, **f peňazoch**, **ňehl'adaj**, **d'jet'a** – správ. **d'iet'a**, **peť** – správ. **pãť**, **vjac**, **sa pãčja**, **vjažu**, **trápja** – správ. **vjac**, **sa pãčja**, **vjažu**, **trápja** (porovnaj str. 104 – 105).

Z Píly:⁷⁴ **vãdnuť** – správ. **vednúť**, **hovãdzô meso** – správ. **hovãdzuo meso**, **peť**, **najvešje** – správ. **najvešie**, **šťestje** – správ. – **šťest'ie**, **prjadza**, **vjažú**, **visja** – správ. **prjadza**, **vjažú**, **visja** a **bojja sa** (vyslovuje sa krátce) – správ. **bojja sa** (porovnaj str. 65 a nasled.). –

Na Lome (nepatrí sem, lebo má pol'. nár., str. 101), Doline (dnes je tu len 1 rod. z Klenovca a 1 horár), Kysuci, Ďurkovke, Drábsku je: **pamet'**, **meso**, **hovedzje**, **najvetšje**, **šťest'ja**, **hľad'í**, **hľad'í** – správne je **pamiat'**, **mãso**, **hoviãdo**, **najvãčje**, **šťest'a**, **hľad'í**; **pradú**, **vãdnú**, **t'jahnu** alebo **t'ahaju** – správ. **pradu**, **vednu**, **t'ahaju**; **vjac**, **vjažu**, **visja** – správ. **vjac**, **vjažu**, **visja**.

Pastrnek dodáva: „Tak mluví tam vlastně jen mladší pokolení; u staršího obyvatelstva udržely se, jakož svrchu podotčeno, stopy polského původu, a v Lomě dosud instr. sg. zní **z rukom**, **z metlom** atd. (str. 553) – správ. vyššie str. 101 a nasled. –

⁷⁴ Píla je starší názov obce Rimavská Píla, ktorá pred rokom 1979 bola samostatnou obcou a od roku 1979 je miestnou časťou mesta Tisovec.

Z Kraskova: **pet'** – správ. **pet**, **hovedzje meso** – správ. **hovedzje meso**, **žrjebä** – správ. **žrjebe** a ešte viac z maď. **číkóu**, **najvätsje** – správ. **najvešje**, **pradú**, **hl'ad'je**, **f peňazech** – správ. **hl'ad'je**, **f peňazech**, **šťast'je** – správ. **šťast'je**; **robje**, **držje**, **vježú**, **t'jehnú**, **visjá**, **páša** – správ. **robje**, **držje** a ešte viac **trímu**, **vježu**, **t'jehnu** i **t'ehajú**, **visje**, **páša**. Dodáva: „Tyto nesrovnalosti se novými zprávami doufám povyjasní.“ (str. 553, porovnaj tu str. 68 – 69 a nasled.). –

Z Lukovišť: **žrjebe** – správ. **žrjebe** i **číkou**, **pet'** – správ. **pet**, **hovedzina**, **vednú**, **pradú**, **hl'ad'je** – správ. **hl'ad'je**, **šťast'je** – správ. **šťast'je**, **preca** – správ. **preci**, **džit'a** – správ. **džit'a**; **robje**, **tešje**, **bojje**, **hl'ad'je**, **vjecej**, **vježú**, **páša** – správ. **robje**, **t'ešje**, **bojje**, **hl'ad'je**, **vjecej**, **vježu**, **páša** (porovnaj tu str. 68 – 69 a nasled.). –

Z Hrachova na Rimave: **vednú**, **pet'** – správ. **pet**, **hovedzina**, **peňazoch**, **šťast'je** – správ. **šťast'je**, **oni roběj**, **trápěj**, **vějžú**, **t'ějhnú**, **prasějtká**, **hlějdáš**, **věj**, **mňěj** – správ. **oňi robej**, **trápej**, **vejžu**, **t'ějhnú**, **prasejtká** i **prasce**, **hl'ějdaš**, **vej**, **mňej** (porovnaj tu str. 56 a nasled.). –

4. Pri striedniciach za pôv. **ě** má **e** v krátkych a **je** (správ. **je**) v dlhých slabikách doložené z Tis., Tis. Hám., Píly, Krok., Klen., Brád., Krask., Luk., Hrach. „tedy snad po celé Rimavské dolině“... potom aj na Lome, Doline, Kysuci...atď.,tedy snad v celé západní polovici Gemeru, což třeba ještě blíže vyšetřiti a zjistiti, vyslovují: **chl'jep** – správ. **chl'jep**, ale len bez Blž. dol., kde je **chliep**, **v rjeke** – správ. **f potoku**, **v Rimave**, **sjet'ami** – správ. **sjet'ami**.

V Brád. je **pribjehó** – správ. **pribjehó** i **pribjeh**, v Klen., Luk. je **pribjehou** – správ. je **pribjehou** popri **pribjeh** len v Luk., lebo v Klen. je už **pribehou**, v Krask. **pribjeh** – správ. **pribjeh**. –

V Drienč. je tu **jä**: **žrjäbä** – správ. **žriäbä** i **kuanšä** a **číkó**, **djařšä-ti** – správ. **džiäušäči**, **zjate** – správ. **ziäte**, **žiän** odkazuje na už uvedené gen. **žjen** – správ. **žiän** a **ovjác** – správ. **oviäc**. – Ako výnimku uvádza **d'it'a** z Tis. **džit'a** a z Krok. ako **džiče**.

5. Pri **o** hovorí, že sa nemení a uvádza z Drienčan **z veľkó radostjäu** – správ. **radostjäu**, **za tó našjäu huaró** – správ. **za tó našjäu huaró**, **na kostjäuné túrni** – správ. **na kostjäuné túrni**, **chudadzjäu** – správ. **chudadžjäu**.

Tá istá prehláska je vraj aj v Luk. a Krask.: **z radost'jeu našjeu**,

za ňjeu, na kost'jeunej túrni – správ. -**jeu** a dodáva, že nie je obmedzená len na inštr. sg., ale že je aj v iných pádoch: sg. lok. **cidzen** (a vedle toho **dobron** – správ. **dobren**), **našen** (a vedle toho **ton**) – správ. **našen**, dat. pl. **šitkín rechtořen** – správ. **šitkin rechtořen** v Drienč., **šicin rechtořen** v Luk., sg. inštr. **d'ješt'en** (avšak **učitelon**) – správ. **d'ježd'en**, **učiteľ'en** na Krask.

6. Za dlhé **ó** je **uo**, **vo** v Tis., Tis. Hám. (najmä **čvo**), na Píle, Krok. (tiež **švo**), Klen., Brád..., kde všade vyslovujú: **ňepuojd'eš**, **muoj**, **chuodza**, pl. gen. **huor**... „někde snad zřetelně **ňepvojd'eš**, **mvoj**, **chvodza**, pl. gen. **hvor**, obzvláště pak **čvo**, **švo**“... – správ. je tu ešte viac výslovnosť **uo**. –

V Drienč. je **ua**, **va** – správ. **ua**: **zbuajník**, pl. gen. **huar**, **chua-dzä**. – Z Píly uvádza **šľevěk** a pýta sa, ako to vzniklo. Tento tvar je aj inde na Rim. dol., často popri **šľovek** a patrí k dvojiciacm **d'jeuša** – **d'jouša**, **pol'jeuka** – **pol'jouka**. –

7. V inštr. sg. je **-ou** a **-ov** – správ. je len **-ou** na Tis., Píle, Klen., Hrach., Lome (tu je len **-om**, vid' vyššie) a dodáva, že nemôže presne zistiť, či je tu **za tov horov** – správ. len **za tou horou**. –

Na Krok.... Brád., Drienč. a dodávame: na celej Blž. dol. a vřš. sev. okrem Pol. a potom aj v celom stred. a vých. Gemeri je **-ó**: **za tó našó hvaró** – správ. **huaró**, pričom v Drienč. a na celej juž. dol. Blž. a juž. vřš. je prehlasovaný tvar **za tó našjeu** (Drienč. **našjäu**) **huoró** (z našej oblasti len v Drienč. **huaró**), porov. aj str. 71 – **predo mnó**. –

8. Pôv. slovan. **ja**: nemení sa v Tis., Hám., na Píle, v Klen., Krask., Luk., Hrach. a Lome: **prechádzali**, **hádzať**, **lúčať**, **ud'icjami**, v **járkoch** a pod. tu zostáva **dza**, **ča**, **cja**, **já** – správ. má byť: **ja** sa nemení len v Tis., Hám., Píle, Klen. a potom na celej Rim. dol. sev. (str. 32): **prechádzali**, (**hádzať**), **lúšať**, **ud'icami**, v **járkoch** – na Rim. dol. juž. je **prechádzali**, **lúšať**, **ud'icejmi**, v **járkoch** a **prechádzali**, **lúšač**, **udžicjemi**, v **járkoch** na Krask. a Luk. (porovnaj vyššie 71). –

Slabika **já** je len na juž. čiastke juhozáp. Gemera, na Rim. dol. sev. **ja**, **já**, na vřš. sev. a na Blž. dol. sev. **já**. – Z Krokavy má: **prjadze** – správ. **prádzä**, v **járkoch**, **žáci** (lit. slovo, zaň viac **študent'i**). –

Z Brád. **staväjú**, **žáci** (novšie slovo), **neopúščä** – správ. **ňe-**.

– Z Drien. **udžicami**, **prechádzäli**, **lúšač**, a odkazuje na **velé** (je

z **velej** zmenou **ej** > **é**) (porovnaj str. 79 – 80), **vräviš**, **zatvareli** – správ. **zatvoreli** (zatvorili). –

Túto prehlásku si vysvetľuje Pastrnek mýlne vplyvom husitov; v Gemeri je tu prechod **jä** > **je** (najmä v stred. Gemeri, z našej oblasti len v Hostiš., z ktorých však ešte nemá dokladov). –

9. Partic. na **-eu**: **chod'eu**, **prebud'eli** – správ. **-ŕi** v Brád., **navlášeu** (vláčil) – správ. **navlášeu**, **šmareli** avšak **prebudili** – správ. **šmarel'ŕi**, **prebud'eŕi** na Krask., **chod'eu**, **prebud'eli**, **zatvareli** – správ. **-ŕi** na Luk., **chodeu**, **prebudeli** v Drienč. –

10. Striednice za **tvrdý jer ѣ**: **i** na naše nárečia vzťahuje Pastrnek všeob. gemerské podoby **loška** – z našej oblasti je tak len na Blž. dol. sev., inde **ložiška**, **ložica**, **ložic**;

– **cesnok**, len na Rim. dol. sev., inde **šesnok** Rim. dol. stred. a juž., Suš. dol., vrš. juž., **sesnok** na vrš. sev. a Blž. dol.

– **tod'i**, **vtod'i** – správ. **ftod'i**, **dotod'i** je u nás len na Blž. dol. sev. a na vrš., inde **todi**, **ftodi**, **dotodi** na Blž. dol. juž., Rim. dol. sev. a stred., **tode**, **ftode**, **dotode** na Rim. dol. juž. a na Suš. dol. (porovnaj str. 37). –

Z tvarov za **дѣздѣ** je **d'íšť'** alebo **džíšč**, gen. **d'ížd'a** v Tis., na Píle, v Klen., Brád. ... pričom v Tis. je správ. **díšť'**, na Píle **džíšč**, tak aj v Klen., na Brád. je už **džíšč** – **dješť'**, gen. **dježd'a** s hláskou **je** – správ. **d'ješč**, **d'ježd'a** je na Kras., Hrach., **dášť'**, gen. **dážd'a** v Tis. Hám., Lome, pričom na Lome je **dášť'**, **dážd'a** vplyvom okolia (porovnaj izogl. na mape). Aj v tomto slove vidí zvyšok z husit. češtiny (557). –

11. Hláska **y** zanikla, no pozná mäkkenie **t'i** (ty) v Tis. Hám., **po-mazaňi** (-ný), **krásniho**, **na túrni** v Krok., gen. **robot'i**, **t'imi** (tými), **ňevinih** (nevinných) na Brád., **od robot'i**, **s ceľej d'edžiňi**, **poma-zaňi** (-ný), **ňevinih** v Luk.

– Pozná aj zmenu **y** > **e** z Hrachova a hovorí: „V Hrach. nacházím nejen **rake** (raky), což jest v středních nářečích dosti všeob., ale také **rebe** (ryby), pak **natretěj** (-tý). Nemaje bližších zpráv, nemohu o věci šire promluvit.“ (557) Podotýkame, že na Hrach. je len **rake**, **ribe** a **natretí** (pozri **y** > **e** na str. 58), podoby **rebe**, **natretej** sú len na Suš. dol. (str. 49). –

12. O prehláske **u > i** uvádza: **lidží** z Drienčan, **cidziho**, **cidzimu**, **cidzen** (lok.) ib., **řidži** – správ. **řidží**, **cidziho**, **cidzimu**, **cidzin** z Luk., **lidže** – správ. **řidže**, gen. **lidí** – správ. **řidží**, **cizího**, **cizímu**, **cizín** – správ. **cidziho**, **cidzimu**, **cidzin** z Krask., **lidí** – správ. **řidí** z Hrach. Aj tieto sú podľa neho čes. pôvodu (557), (porov. tu str. 49, 57, 71 a najmä 90). –

13. O hláskach **r** a **l**: **vřba**, **dřho**, **třk** v Rov., **třň**, **hřba**, **hřbka**, **sřnce** na Lome – správ. **třň**, **hrba**, **hlpka**, **snce**, ale len v reči so slovenským okolím, domáce sú inakšie poľské podoby;

– **trpov** – správ. **trpou** v Luk., **trpó** Brád., Krask. – správ. **trpou** Drienč., a odvoláva sa na vysvetlenie v Beiträge 147 prešmyknutím z **to prvo**, stč. **teprv(o)**. –

14. O kvantite: pozná z Tis. **žjadám**, **naviknúťi**, **krásní** – správ. **žjadám**, **naviknúťi**, **krásní** a „podobně mohou na Píle dvě “dlhé“ po sobě jíti.“ (558). –

15. O prízvuku len všeob. hovorí, že je na prvej slabike a to dokonca aj na Lome – správ. v skup. kys.-šolt., no tu je ešte badateľne na predposlednej slabike.

II. Spoluhlásky

1. O spoluhláskach uvádza: **prad'ú** v Tis. a inde, – pri **t'**, **d'** rozoznáva skup., kde sa nemenia a kam patrí Tis., Tis. Hám., Píla, Hrach... druhú, kde je zaň **č**, **dž**, tvoria Krok., snád' aj Klen. – správ. aj Klen., Brád., Krask., Luk., Drienč. – správ. bez Brád. a Drienčan, kde je už **č** a **dž** (porovnaj vyššie str. 37 – 38).

„Tak vyslovujú prý v Krok.: **jet'e** (tedy snad **ječe**), **ma^terinje** – správ. **mačeriňje**, infin. **bavi^te**, **pä^te**, **d'ži^če** (tedy snad **d'žiče**) avšak zase **kost'í**, **host'í**, **radost'ó**, dále **hlädžä**, **d'ed'žiňi**, **řudží**, **v zahrad'e**, **na udice**, **chodiv**, ako vidno, veľmi nejednotne – správ. má byť: **bavič**, **páč**, **džit'ä**, **koščí**, **hoščí**, **radost'ó**, **hřäd'ä**, **d'edžiňi**, **řudží**, **v zahrad'e**, **udžice**, **chodžiu** (porovnaj str. 75 – 76). –

V Klen. píše p. uč. Kubány: **mačeriňje** – správ. **mačerinje**, **opuščenvo** – správ. **opuščenuo**, **češja** (тешеть) – správ. **česja**, **čichí** – správ. **čichí**, **mači** (čes. máti) – správ. **mači**, **koscí** pl. gen. – správ. **koscí**, inštr. **radoščov** – správ. **radoscou**, infin. **hrač** – správ. **hrač**,

päč – správ. **peč**, **dječa** – správ. **džit'a**, **sčastja** – správ. **ščescje**, ale Pastrnek cituje doslovne z Kubányho listu, že: „toto č o veľa mäksie sa vyslovuje, ako sa vôbec zvyklo vyslovovať“ (559), ale popri tom nachádza v jeho správe aj **pamät'** – správ. **pameč**, **jet'e** – správ. **ječe**, **radži** – správ. **radži**, **chodživ** – správ. **chodžiu**, **ludži** – správ. **ľudží**, **udžicu** – správ. **udžicu**, **džeči** – správ. **d'eči**, **rod'išja** – správ. **rodžišje**, **nevid'ev** – správ. **ňevid'eu**, **d'edžini** – správ. **d'edžini**, **d'jeu-šati** – správ. **d'jeušať'u** i **d'joušať'u**, **zlod'ej** – správ. **živán** a dodáva, že p. uč. Brádňan necháva v Klen. **t'** a **d'** vôbec. (559, porovnaj tu str. 37 – 38 a nasled.), teda správne je tu zmena **t' > č**, **d' > dž**. –

„V Brádně dosti jasne vystupuje pravidlo, že jen původní **t'i** a **d'i** se mění v **či** a **dži**: **čichí**, **hrač**, **päč**, avšak gen. **robot'i**, **ňejet'e**, **ľudží**, **hodžini**, **džit'ä** – správ. **hodžiňi**, **džit'ä**, **zlod'ej** – správ. **živán**, **d'edžini** – správ. **d'edžiňi**, **džjeušačmi** – správ. **džjeušaťmi**, **džizdžom**, doklady sú dosť nedôsledné, preto si žiada ďalšie správy. Podotýkame, že v Brád. sa mení len **t'i** s pôv. **-i** v **či** a potom ešte **-t' > -č**, ale za **ty** je nové **t'i**: **t'i si**, **mot'ika**, **bohat'í**, **z robot'i**, **klát'i**, za **d'i** je **dži**, podobne aj za **djeu-** je **džjeu-** (porovnaj tu vyššie str. 35 – 36 a potom 69 a nasled.). –

Z Krask. má správ. **doš** – lepšie označiť **doš** (z pôv. **došč** odpadnutím **č**), **pigovač** – správ. **pigovač**, inak má aj doklady bez tejto zmeny; podobne má raz **neradži** – správ. **ňeradži**, druhý raz s **d'** nezmeneným. Správne je tu vždy pravid. zmena **t'i > či**, **-t' > -č**, **d'i > dži**. „Také na Luk. nejsou mi podmínky té změny dosti jasny: na jedné straně **čichí** – správ. **čichí**, **lúšač** – správ. **lúšač**, **mač** – správ. **mač** (matka), poznamenáva, že sa asi tak vyslovuje ako srbské **ć**; inštr. pl. **d'jeušači** – správ. **d'jeušaťmi** i **džjeušaťí**, kým **džjeušači** je dat. sg., čisl. **pet'** – správ. **pet**, pl. gen. **kost'í**, **host'í** – správ. **koščí**, **hoščí**, gen. **od robot'i**, **t'ima**, dôsledne **dži** namiesto **d'i**: **radži**, **hodžiňi**, **d'edžiňi**, ale vraj inak zostáva **d'** nezmenený: **ňebud'en**, a dodáva, že hlásky **č**, **dž** – správ. **č**, **dž** sa vyslovujú celkom mäkko, nie plnými ústami. Tieto hlásky sa vyskytujú v tých istých prípadoch ako na Krask. –

So stavom v Drienč. si je Pastrnek tiež nie na čistom; uvádza, že **t'i > či**: **čichí**, **lúšač**, **päč**, inštr. pl. s **tima** **djäušači** – správ. **djäušaťma**, **djäušaťí**, **-tmí**, gen. **od robot'i** – správ. **od roboti**; **d'i > dži**: **udžicämi**, dôsledne. Treba doplniť, že **t'i > či** a **-t' > -č**, **d'i > dži** a tiež **-d' > -dž**. –

2. Sonanta **l** sa mení v **u** na konci slov: **nevid'eu** alebo **ňevid'eu...** o **pounoci...caukom** – správ. **ceukon** na Hrach. – z **-ol** je **-ou** a ďalej **-ó** na Krok. a Drienč.: **prišó, o pónoci** – čo je, pravda, na celej Blž. dol., na vrš. sev. a v celom stred. Gemeri. – Za **-ul** je **-uu** a ďalej **-ú:** **pribehnú, stretnú** – správ. **sretnú** v Brád.; **-l** odpadá v partic. a je **srjet (srjetol)** – správ. **srjet** na Brád., **pribjeh** – správ. **pribjeh** na Krask. –

Ten istý pomer je aj v gen. pl.: **chlapou, mužou, pet' roku** v Tis., Tis. Hám., na Píle, v Klen., na Krask., Luk., Hrach.. aj na Lome; **-ó** je napr.: **chlapó, mužó, óce pókala** – správ. **povedala** na Krok., Brád., tvrdo aj v Drienč. –

3. Zmena **-m > -n** v niektorých nárečiach: **ňebud'en, z baranon**, dat. pl. **šicin rehtoren** Luk., **dobron, ton, mädon, maslon...** v Drienč., **nebuden** – správ. **ňebud'en** na Krask. a vraj aj na Kokave (je to prvá správa o kokav. nárečí) sa vyslovuje: **medon, maslon** – správ. **mädon, maslon** – čo zodpovedá skutočnosti (porovnaj izogl. na mape a str. 58, 90) a zasa pripomína nosovú výslovnosť slabík **en, on, in** z Drienč.

4. Konsonant **dz**: **cizí** v Krask., **otácka** – správ. **otáska** Krask. a Drienč.

5. Jav číslo 5 (výskyt hlásky **g** v obci **Lom**) Š. Tóbik vynechal, napr. **našego, ode zlego, života tvojego**, lebo uvedená spoluhláska sa pravidelne vyskytuje iba v nárečí tejto dediny, ktoré z genetického hľadiska patrí do skupiny oravských goralských nárečí.

6. „Významnou vlastnosť všetkých gemerských nárečí jest zvláštni mäkká výslovnosť hlásky **č**, ktorá druhdy prechází v **š**. V Tis. panuje „velmi mäké **č**“ – správ. je to mäkké **š**, teda **š** a nie **č**, „na blízke Píle již hláska ta zní jako **ś** („medzi **š** a **s**, mäké **š**“):“ **śvo** – správ. **šuo** i **šo, śl'evek, pásja** – správ. **šl'evek, pášja, najvešje** – správ. **najvešie, chlapšok**, niekoľikrát psáno, snad jen nedopatřením, **č: d'jevčatí** – správ. **d'jeuřatí, učit'elom** (v lit. slovách je **č**), **lúcat'** – správ. **lúšač**.“

„V Klenovci z **č** vzniká hláska, kterou p. uč. Kubány píše jednoduše **š: šo, ušit'elom, chlapšok**, kdežto p. uč. Brádnan opisuje ji jako **t'č: luťčat', t'čo, kônt'ča, t'či, pát'čja, št'čestje, ňeopút'čt'ja**“ – správ. je tu jedine to isté palat. **š** ako na celej Rim. dol. (porovnaj str.

26) a uvedené doklady znejú správne: **šo, učiteľom** (lit., nové slovo), **chlapšok, lúšač, šo, kuonša, ši, pášja, ščiescje, ňeopúščja**. –

Na Brád. je **š: šuo, chlapšok, sã pášã**, teda správne – na Hrach. vraj to isté **š: pášej** (pácia), celkom chybne, lebo je tu pravidelne **š: pášej**. –

Na Krask. vraj zasa dvojakošť: **ši** (či), **šo** (čo), **chlapšok** a vedľa toho **navlášeu** (navláčil), **páša** (pácia), **ňeopušťi** – správ. je tu len **š** a teda: **ši, šo, chlapšok, navlášeu, páša, ňeopušći** (porovnaj aj str. 69). –

Dôsledne javí sa **š** už vraj na Luk.: **ši, šô, statošne, chlapšok, páša, najvešje, ňeopušći** – aj tu je len **š** a teda: **ši, šo i šuo, statošne, chlapšok, páša, najvešje, ňeopušći, ščastje**. –

V Drienčanoch je **š: ši, šua, lúšäč**, – teda celkom správne (porovnaj tu str. 79). – V Krok. „č hovorí sa **mäko** (sic!) ako miešanina **č, t, š“: trčä, páčä** – správ. je aj tu **š: tršä, pášä** – (porovnaj str. 69). –

Hlásku **č** majú len novší kolonisti v Tis. Hám., na Lome, Drábskom, Doline. Všeob. dodáva Pastrnek: “Zvláštní měkká výslovnost hlásky **č** a v zápětí toho jdoucí přeměna v **š** a **š** – správ. teda v **š** a **š** – jest tedy – aspoň pokud dosávací ukázky sahají – jakousi charakteristickou známkou původu gemerského, kterou vyjasniti a jejíž hranice přesně vytknouti bude přední úlohou.” (str. 562).

7. Hláska **š** v nom. pl. je v slovách **valaši, Peňoši** v Tis., [za druhé **hñil'i** (**Peňoši**), **valaši**] v Tis. Hám., Brád., **valasi** na Píle, no i tu pravid. **valaši** a tak aj v Krok. a Klen., **macošino** v Tis., Hám. a na Píle. – O Píle hovorí, že tu radi zdvojujú **j**: **bojja sa, jjet'e, doj jam** (do jam), **naj jana** (na Jána) – správ. **bojja sa, jjet'e, do jám, na Jána**. –

III. Skloňovanie

Menné: **na lúki, v zahradki** Krask. – dat. **šitkím rechteorem** Hrach. – správ. **šitkin** a viac **šecin rechteoren**, – **rake** ak. na Hrach., Brád., Drienč., Krask., **ruke, nohe, sánke** Tis. Hám., – lok. z Drienč. **f peňazech** – správ. **f penážech**; – pl. **matkino** – správ. **mamino, macošino** slová je v Tis., Tis. Hám., **macochino** slová Hrach. – správ. **macochinje** slová; – **matkinje, macošinje** slová – správ. **maminje, macošinje** slová na Píle, tak aj na Klen., Krok., Luk., len treba do-

dať, že v Klen. a na Luk. je už **macochinje** – **materiné, macochiné slová** z Krask. – správ. **maminje** či **maťerinje, macochinje slová**; – **materinjä, macochinjä slová** – správ. **materinjä, macochinjä slová** z Drienčan. –

V zám. **na t'é lúke** Krok., **na t'é lúki** Brád., – nie je správ., žeby sa v celom Gemeri hovorilo všeob. **dva**, lebo na Rim. dol. je **dva** i **dve**. –

Zložené: v zlož. skloň. je **celô, premoknutô**, správ. **celuo, premoknutuo** všeob., no dodať treba, okrem Drienčan, kde je **celua, premoknutua**, podobne všeob. je vraj aj **dobriho, cudziho** s krátkym **i**, ale vraj na Krask. s **í**: **dobrího, dobrímu** – čo neobstojí, lebo aj tu je len **i**. – Na Lome a na okolí nie je **dobrjeho, dobrjemu**, ale len **dobriho, dobrimu**. – Pri **kotor** hovorí len vo všeob. ako o výraznom gemerskom tvare a len na Lome a v Tis. Hám. je **ktorí** (Lom **-i**, porovnaj str. 37). –

IV. Časovanie

Všeob. je **-mo** a uvádza napr. Klen., Tis., **-me** pozná na Lome, – prít. na **-cem (plácem)** všeob., partic. **nehocela** z Krask. – správ. **ňehocela**.

V **závere** na str. 564 prosí spolupracovníkov, aby ho upozornili na prípadné nesprávnosti a aby mu ďalšie správy poslali. – Uvedená štúdia o gemerských nárečiach vôbec uvádza teda najviac dokladov práve z našej oblasti, z ktorej mal najstálejších prispievateľov. **Je to teda aj prvá obširnejšia, i keď nie vecne správna, štúdia o nárečiach juhozáp. Gemera.** Správy o týchto nárečiach sú aj v ďalších ročníkoch Slovenských pohľadov.

Slovenské pohľady 1894

Na str. 61 vyratúva obce, z ktorých má príspevky. Sú to: Hrach., Drienč., Lukovištia, Krask., Brád., Klen., Lom, Tis., Hámor, Píla... známe už z uvedenej štúdie. – Ďalej oznamuje, že p. M. Bodický napísal mu nárečia pondelské, a selčianske, p. O. Findo (Pastrnek píše Fingyo, maď. pravopisom), val'kovské a českobrezovské. Hovorí sa tu vraj skoro tým istým nárečím, ako aj v Lahôtke v Novohrade, na Sucheji a Zalužanoch (Veľ. Suchá, Hrnč. Zal.) a Sušanoch; je tu **č** ne-

zmenené: **chlapčok, učitel** – dodávame však, že práve len na Pond. a Val'. (porovnaj tu str. 37 a nasled.) a na Selciach je prechod **č > š**: **brašek, švo**.

Spoločne majú vraj **e** za **y** a **ej** za **ý**: **rebe, rebník** – správ. **rebňík, nachelali** – správ. **nachitaľi**, ale viac **nalapali** – správ. **nalapaľi zmo rejb** („anebo též **rjeb**“) – správ. **rejp**. – Poznámka o tej istej výslovnosti na Hrach. a sused. obciach je nesprávna, lebo tam je **rīb** (niet zmeny **ý > ej**, viď str. 58). – Spoločne tvoria ešte inštr. sg. **z radost'eu** – správ. **z radost'ieu, za naš'ieu horou** – správ. **za naš'ieu huórou, chuodz'ieu** – správ. **chuódz'ieu**, potom je dôležité **ej** – správ. **ej** za spis. **ja**: dlhé **ē**: **oňi trápej, oňi vejžú, vejc** – správ. **trápej, vejžu, vejc** – potom **-mo**: **chovámo, zmo**, „ač též **-me** zaznamenanó: **sme** v Pondelku – správ. na Pond. len **-mo** (porovnaj str. 37). – Nesprávnosti sú, že vraj na Pond. je **son, učiteľon**, ale inde **-m** – správ. všade je zmena **-m > -n** (vyššie str. 49), alebo že vraj na Pond. je infin. na **-ť**: **hádzať**, inde však **-ťi**: **lúčaťi** – správ. je tu všade **-ťi** (porovnaj tu str. 49). Toľko teda aj o nárečiach Sušianskej dol. na str. 126. –

Na str. 127 uvádza z Vansovho príspevku len jednotlivé slová: z nár. piliansko-hačavského **vouna** – **vlna, vouňaška** – správ. **vouňaška** 'hrubá zástera ženská z vlny,' dnes už málo, a dodáva: „To jest opět stopa vlivu sousedních Rusínů, jenž se i ve slově „hou“ – tak se na zvolání ozývají – jeví: neboť i u sousedních Rusínů oslovený se tak hlásí. Podobně je adverbium **au, án** (ejhle, hle) oběma sousedům společné.“

Podotýkame, že slovo **vouna** užívajú starší na celej našej oblasti, podobne aj **žoutí**, na vrš. sev. a na Blž. dol. **vóna, žóti**, čím sa prejavuje stopa starých kolonistov Ukrajincov v Gemeri vôbec (porovnaj str. 120 a nasled.). – Nesprávna je správa o odpadnutí **d** v slove **saňi si lou** – správ. **sadňi si lou**, dobre je **jeu bi**, vlastne **jeu bi som** popri **jedou bi som**; výrazy **do tvrdej noci, doumat' sa** – sa povedia dnes **do poznej noci, dofčípič sa, nadsluhovať** – správ. **nadsluhovač, poľahota** – správ. **poľachkota, má uhel' na chrpte** – správ. **-ťe**. –

Na str. 304 píše, že si zašiel na 14 dní do Gemera, kde bol najprv u Daxnerovcov v Tis., potom vo V. Revúcej, v Ochtinej, Kobeliarove, Ratkovej – v stred. a vých. Gemeri – z našej oblasti ešte v Lukovištiach, Hrach., Pondelku, Skálniku a potom vo V. Polome, a v Hnilci na vých. Gemeri a v Spiši. Z tejto cesty si priniesol príspevky od J.

Vansu (z Píly), od J. Bottu (z Luk.), od J. Bottu, roľ. na Skálniku, celú rozpravu od farára Bodického (z Pond.) a roľ. Find'u (z Val.), J. Valacha (z Val.) a J. Baniaka (zo Seliec). –

Na str. 744 podáva zasa zo zbierky slov z Píly od J. Vansu: **d'esky** – správ. **d'eski**, **ložka** – dnes **ložica**, **t'ížmy** – správ. **čížmi**, **hrinšok** (s polovičným **i**) – správ. len **hrnšok**, **poj že sem**, **klac** (imp.), **ta ve klac do tých kachlí** – správ. **do tich kachlí**, **lotač** – správ. **lotaš** (blatniak, žltý kvet), **nerozdilný** – správ. **ňerozd'ílní**, **nasprotastý** – správ. **nasprostastí**, **k sebe**, **od sebe** – správ. **ksebe**, **occebe** (na voly) – a Vansa si údajne podľa ženy z Hrach. zapísal: **svedci** (svedkovia), **v Čerenčách** – správ. **f Šerenšach** i **f Šerjénšach** – a žena zo Skálnika vraj hovorila: **sán**, **položeli** – správ. **položel'i**, **vybele** – správ. **vi bele** (t. j. pl. fem. a n.), **hned e** – správ. **hned_e**, **žene**, **kod som já sluhúvala** – správ. **kot son ci sluhúvala**. –

Slovenské pohľady 1895

Teológ J. Palic z Ratkovej mu popísal aj nárečie na Rovnom a napísal mu, že tak hovoria aj na Polome, Zdych., Poproči a Brádne (58). Pastrenek si správne uvedomuje rozdiel medzi Rovným a blízkou Ratkovou. Na Rov. sa objavuje popri **t'**, **d'** aj **ň**: **sprost'ího**, **zachiťí** – správ. **zachičí**, **stud'ená**, **chudobní** (sg.); je tu aj **ie**: **svjet'elo** – správ. **svjet'elo**, **g edňimu žrjedlu** – správ. **žrjedlu**, **Pjeskovje orechi** – správ. **ľieskovje orechi** – **šuo si jed**, **ebi si ňespád**. –

Š. Daxner mu poslal ukážku z Tis. a Tis. Hám. – Na str. 119 je správa o nárečí v Čerenčanoch od štud. jur. Vl. Krnu, ktorý mu prepísal do tohto nárečia rozprávku „Divotvorný poľovník.“ Krno sa vraj nazdáva, že je to isté ako na Hrach., ale Pastrenek nachádza rozdiely: na hárku z Hrach. má **-m**: **medom**, **maslom**, **caukom**, **ňebud'em** – správ.: **medon**, **maslon**, **ceukon**, **ňebud'en** atď. – z Čerenčian má doložené **-n**, ktoré je aj na V. a N. Skálniku: **s krikon**, **ván** – ani v charakteristickej dvojhláske **ej** – správ. **ej** nenachádza úplnú zhodu – správ. tá je tu na celej Rim. dol. juž. – preto si prosí ďalšie príspevky. Len stručná správa o „obtížném“ nárečí v Zalužanoch (správ. Hrnč. Zal.), ktoré mu popísal roľ. Find'o z Val., je na str. 254 – poslal mu v tomto nárečí rozprávku o *Divotvornom poľovníkovi*. –

V kraskovskom nárečí mu ju poslala Mil. Radová, 14-ročná. –

Potom na str. 438 podáva ukážky z popisu nárečia v Čerenčanoch, zaslaného Vl. Krnom: **plíca** – správ. **pl'íca**, **d'ješ** – správ. **d'ješ**, **pl'it'i**, ale vraj **pl'uvat'i** znamená 'plávať' – správ. **plovat'i**, **ňit**, **ňint** – správ. **ňít**, **ňint**, **ňinto**, **louzút'i** (zobliecť) vedľa **zoblieci** – správ. **zobl'ieci**, **horzút'i** (obliecť sa) vedľa **horzoblieci** – správ. **horzobl'ieci**, **kmet'it'i sa** 'do porejdku prinéjsť' (oženiť sa) – správ. **okmet'it'i sa** či **do porejtku doňjesť** či **ožíěňiti sa**. –

Potom na str. 441 nasleduje správa o nárečí v Rim. Bani a v Rim. Brezove. Roľ. správca Luby mu poslal *Divotvorného poľovníka* v nár. banskom od M. Bračovej a v brezovskom od Zuz. Dobošovej. Rozdiel je vraj pri **č**, ktoré sa drží v Rim. Bani, v Rim. Brez. je tiež, v Likieri je zaň **tš** alebo **ć** – správ. má byť: v oboch je len **š** ako na celej Rim. dol., preto doklady z Rim. Brez. **domćok**, **prevlećie sa**, **većer**, **oći** správ. majú znieť: **domšok**, **prevľešie sa**, **vešer**, **oši**. –

V Rim. Bani je vraj **č** za **t'**: **strielači**, **mači**, **skusiči** – správ. je tu palat. **č** a teda: **striel'ači**, **mači** (matka), **skúsiči**. – Okrem infin. sa vraj toto **č** len zriedka objavuje: **zachiči**, **všeci peči vo vedne**, **odnesieće**, **deseč míl**, **pohlač** (pohl'ad') a vraj inakšie zostáva v ukážke **t'** a **d'**, čomu sa Pastrnek nemálo diví (441) – správ. je v Rim. Bani toto **č** aj inde v slabike **-či-** a tiež na konci a teda: **zachiči**, **šeci i šici páči vo vedne**, ale **odňesjet'e**, **d'esat míl'**, **pohl'ac** – viac ešte **pozri sa**. – Treba dodať, že v Rim. Brez. je tu **t'**, **d'** nezmenené. –

Konečne zo zbierky „**Všeličo z Gemera**“ od nemenovaného prispievateľa uvádza zo slovníka: **bicki** – správ. **bicke** okolo Hrušova a z Klenovca na tej istej str. 443 slovo **umšina** 'švagríná' – správ. **unšiná**, t. j. žena matkinho brata. – Z uvedeného vidno, že Pastrnek mal pomerne hodne správ aj z oblasti juhozáp. Gemera. Len škoda, že popri mnohých správnych správach najmä od Š. Daxnera z Tis. a Tis. Hám., od Vansu z Píly a Hač., Palica z Rov., J. Bottu z Luk., potom ešte z Brádna, sú tu už nepresnejšie správy z Klen. od Kubáňnyho a Brádnana, Viesta z Hrach., Krnu z Čer., Dobšinského z Drienčan, Bodického z Pondelka, veľmi nepresná správa z Lomu a ešte z niekoľkých ostatných obcí. Treba len ľutovať, že vlastné zápisy zo 14-denného pobytu v Gemeri Pastrnek nikde neuverejnil a nezužítkoval.

VII. Jozef Škultéty⁷⁵ videl v niekoľkých zvláštnostiach gemerských bulharské prvky. Z týchto všeob. gemerských znakov sú teda aj v nárečiach našej oblasti napr. fem. **kúpel'** na záp. polovici po Blž. dol. a **kúpel** na Blž. dol., **nu** [J. Š. **vnu** (вну)], **tanu**, **edon**, **ednakí** všeob. na celej oblasti a **ľud'e**, **sinove** na Rim. dol. sev. a vřš. sev., **ľud'e**, **sinove** aj na Blž. dol. sev., **lide**, **sinove** na Blž. dol. juž. a stred., **ľid'e** na vřš. juž. a **ľid'je**, **sinove** na Rim. dol. juž. a stred., **ľid'je**, **senovje** na Suš. dol. Ostatné sa na naše nárečia nemôžu vzťahovať. – Podobne aj zo Škultétyho srbizmov môžu byť zo všeob. gemerských slov aj z nášho územia napr. **ohlodok** (ohryzok na krku) všade, **ohľadžidlo** (zrkadlo) na Blž. dol., **ohl'ädžidlo** na vřš. sev. (porovnaj str. 125 – 126).

VIII. Dotazníková akcia Jazykovedného odboru Matice slovenskej mala hneď od svojho začiatku prispievateľov aj z našej oblasti. O prispievateľoch a príspevkoch podáva stručné správy, obmedzené len na meno obce a dopisovateľa, predseda odboru V. Vážný⁷⁶ najprv v Slovenských pohľadoch (SP) 1922 a potom systematicky v Sborníku Matice slovenskej (SMS) od r. 1923. Medzi prvými nachádzame mená obcí: Kokava, Meleched' (Teplý Vrch), Vaľkovo, Lipovec, Tisovec, Ratkovská Zdychava.

Podľa tohto materiálu cituje Vážný v svojich štúdiách v SMS doklady aj z nárečí našej oblasti. Mnohé sú správne, no niektoré i nesprávne. V **roč. I**, 112⁷⁷ uvádza inštr. sg. **ženó** len zo stred. Gemera, ale je aj západnejšie na Blž. dol. a na vřš. sev. (tu str. 76, 79) – v **roč. II**, 11⁷⁸ uvádza tvar **zbožá** za **obilie** aj z celého Gemera, aj izogl. č. 8 na mape medzi str. 75 a 76 nesprávne zakresľuje na gemersko-spišské

75 J. Škultéty: *Cudzie slová v slovenčine*. – Slovenské pohľady, 22, 1902, s. 633 – 651 a 755 – 764.

J. Škultéty: *Osudy Slovenska a slovenskej reči po zaniknutí Veľkej Moravy*. – Slovenské pohľady, 38, 1922, s. 65 – 75 – literatúra aj u Fr. Trávníčka, l. c. 68 a nasled.

76 V. Vážný: *Slovenský jazyk. (O prvých výsledkoch zbierania nárečového materiálu na Slovensku metódou dotazníkovou)*. – Slovenské pohľady, 38, 1922, s. 99 – 104, 162 – 171, 227 – 235 a 298 – 302.

V. Vážný: *O prvých výsledkoch zbierania nárečového materiálu na Slovensku metódou dotazníkovou*. In: Sborník Matice slovenskej, 1, 1922/1923, s. 23 – 26, 94 – 96 a 184 – 188 (s mapovou prílohou).

77 V. Vážný: *O niektorých význačných formách v nárečiach slovenských*. In: Sborník Matice slovenskej, 1, 1922/1923, s. 109 – 115.

78 V. Vážný: *Príspevky k slovenskému dialektickému slovníku*. In: Sborník Matice slovenskej, 2, 1924, s. 10 – 16, 73 – 77, 180 – 199.

hranice, hoci správne je v celom Gemeri len východoslovenské **zrno**, čo presahuje aj do Novohradu (tu str. 109). –

Ib. str. 12 Vážný uvádza, že slovo **rož** je „v západnom pohraničnom páse Gemera, v takrečenom nárečí gemersko-novohradskom.“ Je toto teda **prvá zmienka o západnej čiasťke našej oblasti**, aj keď pomenovanie gemersko-novohradské nár. nemôžeme dosť dobre prijať (porovnaj naše členenie na str. 14 a nasled.).

Vážneho treba doplniť a opraviť v tom zmysle, že **roš** je len na Suš. dol. a Rim. dol. stred. a juž., ale na Suš. dol. je dvojica **roš** – **čisťuo žito** alebo len **čisťuo** v sev. čiast., na stred. **šisťuo** a juž. **šisťuo**, no na Rim. dol. stred. a juž. je už **roš** – **pšenič** (porovnaj tu str. 53, 61 a izogl. na mape). –

Pri slove **jarec** (16), **oves** (ib.) **kromple**, **krompele**, **krompaky** a **krompačky** (76) – správ. **krompl'e** celý juh a čiast. i sever, **krompele** Rim. dol. najsev., s **-l-** aj Blž. dol. a **krompaki** v Rat. Zdych. a Krok. –

Vážný hovorí len všeob. o gemerských nárečiach. Ďalej pri slove **otec** (180) udáva výslovnosť s **-ť** aj z Hnúšťanského okresu, – pri slovách **apo**, **apóš** neudáva bližšie oblasť: **apa** je „panskejšie“ na Suš. dol. a Rim. dol. stred. a juž. ako aj na ostatnom juhu, **apo** skoro len na Rim. dol. sev., inde **oťec**, **apouš** a **apóš**, vo význame *starého otca* a najmä *svokra* je tiež na celom juhu; na sev. **svokor** a miestami **apouka** vo význame *staršieho príbuzného*, – pri slove **dcéra** (184) udáva podobu **d'jouka** z okolia Tis. a Klen., **džievka** – správ. **džieuka** z Pol. –

Na Kocihe je **zat** a nie **zač** (189) – na Luk. je **zač** a **zač** je v Mel. (Tep. V.) – z Val'. má **bát'a**, **ňaňa** (ale znamená to **tetku**), z Rim. **bačik** – správ. **báčik**, **ňaňička** – správ. **ňaňiška** (189) – z Tis., Klen. a Kok. (196) má **unčok**, **unčiná** – správ. **unšok**, **unšiná**, čo je na celej Rim. dol. sev. –

V roč. III, 155⁷⁹ uvádza lok. pl. **ľadvoch** z Tis., Klen. a Koc., no aj tu je v reči starších aj **ľadvjeh**.

V roč. IV, 81⁸⁰ uvádza podľa Pastrnka (SP 1894, 745 a 1895, 119,

79 V. Vážný: *Slovenský lokál pl. na -iech*. In: Sborník Matice slovenskej, 3, 1925, s. 151 – 156.

80 V. Vážný: *Nové doklady starých konzonantických tvarov lokálu plur. miestnych mien kmeňov na -n*. In: Sborník Matice slovenskej, 4, 1926, s. 80 – 87.

porovnaj aj tu str. 161) v **Čerenčách** i **Čerenčjach** (v Čerenčanoch) z Hrachova – správ. **f Šerenšach** i **Šerjénšach**. Hovorí, že tieto podoby sú „v Gemeri (pri hraniciach novohradských: Váľkovo (správ. Váľkovo) – sic – Kociha, Hrachovo, Čerenčany)“, str. 82.

V roč. **VI**, 32⁸¹ hovorí, že v inštr. sg. m. a n. je koncovka **-om**: „takmer na celom strednom Slovensku (bez časti **juhozápadného Gemera**: od Kokavy na juhovýchod a na juh, na Drienčany, Meleched' (Teplý Vrch), Čerenčany, Sušany, v **nárečí**, ktoré by sme mohli nazvať **rimavicko-rimavským**... kde **-on** (po zmene **-om** > **-on**)... býva pravidlom len pri kmeňoch tvrdých, pri mäkkých však **-en**, **ocen** a pod.).“

Toto je teda **prvý raz**, čo sa **stretáme** s názvom „**juhozápadný Gemer**“, kryjúci sa, pravda, len približne s našou oblasťou juhozáp. Gemera. Pomenovanie tohto nárečia „rimavicko-rimavským“ nie je celkom správne, lebo okrem zhody v niekoľkých prípadoch sú tu aj rozdiely (porovnaj charakteristiku tu na str. 56 a nasled.).

Na nasled. strane uvádza doklady z tejto oblasti, a to z hodne obcí: nesprávne sú z Kok. **polen** – správ. **pol'en**, **kuräčen** – správ. **kuračen**, – doklad s **Pänen Bohon** na Suš. dol. Vážný nepozná. – Ďalej už viackrát uvádza toto rimavicko-rimavské nárečie alebo aj nárečie v poriečí Rimavy a Rimavice (napr. str. 41) a uvádza správne prípady striednic za psl. **ѣ** z väčšiny obcí skoro celého juhozáp. Gemera. Nesprávne sú: podoba **d'ješt'** – **d'ježd'a** – správ. **d'ješ'** – **d'ježd'a** je nielen v nár. rimavicko-rimavskom, ale aj na Suš. dol. a vřš. juž. a stred., **d'ješ'** – **d'ježdžä** na Blž. dol. stred., **dješ'** – **dježdžä** miestami na Blž. dol. juž. – no v Klen. nie je **džiš'** – **džiždža** (49), ale **džíš'** – **džíždža**. –

Na str. 80 by sme sa mohli nazdať, že podoba **raž** alebo **rož** je po pri **žito** aj v Klen. a južnejšie, no v Klen. je len **žito**, **jeseňuo žito** alebo len **jeseňuo** a **pšenič**; – slovo **lož** (84), gen **lži** v Gemeri a teda ani na našej oblasti vôbec nepoznajú a hovoria len **cigánstvo**; – na N. Skál. nie je **vó**, **vóka**, ale len **vo**, **voka** (86) – gen. pl. **matuok**, **sjestor** z Val'. (110) je správ. **mat'erí**, **sest'ier** či **sjest'er** i **sestrí**, z Koc. **stovuok** – správ. **storkí** – **vajičok**, **kytuok** z Pol. – správ. **vajec**, **bukréti**; – **sejmem** (117) z Tis. má byť **snímem** – **ložka** (129) nie je v Tis., Klen.,

81 V. Vážný: *Dva slovesné tvary*. In: Sborník Matice slovenskej, 6, 1928, s. 30 – 54, 80 – 89, 107 – 135.

Hnúš., Koc., ale len **ložíška** a **ložica** – na Mel. (Tep. V.) nie je **ľachký** i **ľáfký** (133), ale len **lächkí** atď.

Vážný mal teda vyplnené dotazníky skoro z celej oblasti juhozáp. Gemera, najviac zo Suš. dol., Rim. dol. a už menej z vrš. a Blž. dol., nepozná a necituje doklady zo skup. kys. – šolt.

Dotazníkový materiál použil Vážný potom aj v obsiahlej monografii o slovenských nárečiach.⁸² Na str. 228 dokladá prehlásku 'u, 'ú > i, í aj z juž. polovice Rim. dol. – pri **rat-**, **lat-** neuvádza **rast'**, **rašnem** zo skup. kys. – šolt. a **rásť** z Ďub. a Tis. Hám., podobne aj **ražeň** a všetky ostatné prípady v týchto nárečiach. –

V Tis. nie je **rázvora** (263), ale **ruozvora** – a tak je aj na celej Rim. dol., ktorú v pozn. 12 delí na juž. a sev. celkom nesprávne (severnejšie ležiaca Rim. Baňa patrí k juhu a južnejšie ležiaca Kociha k sev. – porovnaj tu str. 46 a nasled.), **rakita** je aj na Suš. dol. a Rim. dol. stred. a juž. – **raľ'a** (265) je aj na Suš. dol. – **ešče**, **robic'** (267) z Klen., správ. **ešće**, **robič** v Slov. (dnes Vyš.) Pokoradzi **robiči**. –

Nom. – ak. sg. n. **srce**, **pľece** sú v Novohrade „s přilehlou jihozáp. částí slov. oblasti gemerské (t. j. dolinou Sušanskou, dolinou Rimavickou a jižní polovinu doliny Rimavské od Rimav. Baně až po Rim. Sobotu...“ (270) – je nespráv., lebo **srce** je aj východnejšie na vrš. juž., Blž. dol. stred. a juž., teda vlastne na celej juž. polovici juhozápad. Gemera (porovnaj str. 66), preto nie je správna ani izogl. **srdec** na mape č. 25. –

Pre nás je táto správa dôležitá tým, že **po prvý raz** je tu oblasť **Suš. dol.** – adj. **dobruo** (271) je nielen na Suš. a Rim. dol., ale aj na vrš. a Blž. dol., tu v poznámke č. 6 sa **po prvý raz** používa aj označenie „**rimavské nárečie**“ – dol. Blžskú cituje po prvý raz na str. 275, – pri **su** (277) nesprávne uvádza vých. hranicu **ť**, **ď**, lebo je ono, aj keď v iných prípadoch, aj na východnejšie položených vrš. a Blž. dol. sev. –

Rytmický zákon skracovací (281) nielen že platí vo viacerých prípadoch v juhozáp. Gemeri ako v stred. slovenčine, ale jeho oblasť ide aj ďalej na východ na vrš. a na Blž. dol. –

Dat. – lok. sg. fem. **ruki** je nielen na Suš. dol., Rim. dol., ale aj na

82 V. Vážný: *Nářečí slovenská*. In: Československá vlastivěda. III. Jazyk. Praha 1934, s. 219 – 310.

vŕš. a Blž. dol. juž., ale v Tis. samom je **ruke** (281). –

Zo spoločných izoglos, **spájajúcich juhozáp. Gemer s Novohradom a Hontom** (287 a nasled.) uvádza: izogl. **y > e** v prípadoch **rebe**, **meš** a to nesprávne, lebo tieto tvary sú len na Suš. dol., nie však na Rim. dol. juž.; na Rim. dol. juž. je len **ribe**, **ruke**, na stred. len **ruke**, **ribi**, na sev. len **ruki**, **ribi**, a nie **ribe**, ale **ruke**, **ribi** je aj na vŕš. a Blž. dol., z ktorej oblasti ju Vážný neuvádza (porovnaj tu str. 49, 57, 69 a na mape č.). –

Zmena **ia > ei** nie je v Rim. Zal. a Rim. Bani (228), teda na tzv. Rim. dol. stred. – zmena **-m > -n** je nielen na Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred., ale aj na celom juhu (porovnaj str. 90) – nesprávne udáva na str. 292, že sa **ei** vyslovuje napr. v slovách **jej**, **žejk**, **robej** aj v Rim. Bani, Rim. Zal. a Príb., lebo tu je len **já**, **robá**, ale **žák**, – podobne nemožno vidieť rovnaký stav striednic za **e** v obciach Babinec, Krask., Luk., Sliz. a Hostiš., lebo ako nižšie uvidíme, prvé tri patria dovedna, ale v Sliz. je inakší stav a v Hostiš. zas inakší (292) – nesprávne sú udané aj ďalšie oblasti v tomto ohľade, lebo Drienčany so Striež. majú síce dosť podobností, ale už nie s Mel. (Tep. V.) a Budik. (293), – v Striež. nie je **ia** aj za **ie** ako v Drienč. – v Rim. je **žák** a nie **žiak** (293) a na celej udávanej oblasti je **znameňje** a nie **znameňja**. –

Na str. 293 – 294 uvádza Vážný zvláštne vlastnosti nárečí juhozáp. Gemera v celkom samostatnej kapitole. Z jej znakov sú **e**, **ej** za **y**, **ý**, **ej** za **ia**, **-n** za **-m**, infin. na **-t'i** spoločné aj novohradským nárečiam ipeľským, ostatné sú len v juhozáp. Gemeri: **u > i**, **ú > í**, a **o > e**, no ako sme už pri charakteristike jednotlivých oblastí juhozáp. Gemera a potom aj sústavnejšie na str. 90 – 91 (a na mape č.) ukázali, sú tu trochu iné pomery.

Z Vážneho prác vidno, že postupne viac a viac dokladov uvádza zo svojich dotazníkov, že sa jeho vedomosti o nárečiach juhozáp. Gemera postupne rozhojňujú, no aj pri tom všetkom je v jeho údajoch dosť nepresností.

IX. A. E. Boutelje⁸³ spomína v svojej monografii dvoch obcí z Muránskej dol. len passim tisoenské nárečie, ktoré má **ś**, **śo** – správ. **ś**, **śo** (8) a potom Drienčany (9), ktoré správne zaraďuje do nárečí so

83 A. E. Boutelje: *Zwei Gemermundarten*. In: Věstník Královské české společnosti nauk, roč. 1, 1928. Praha 1929, s. 1 – 122.

zmenami **ti, di** > **či, dži**, ktoré ležia síce mimo izogl. **ja/ua**, ale majú **jä, ua**. – Inak tu nenájdeme odvolania alebo paralely s nárečiami našej oblasti.

X. Ľudovít Novák⁸⁴ uvádza aj doklady **tot, todi, kodi** atď. z Rim. dol. a potom najmä v obsažnej štúdii o **rat-, lat-** uviedol viac dokladov aj z juhozáp. Gemera.

Nespráv. uvádza podobu **ra-** v **ražen** z Tis. a Veľ. Teriakoviec, lebo je tu správ. **rožen** v Tis. a **rožen** vo V. Ter. (586), nespráv. je **raľ'a** z Klen. (591), lebo je tu len **roľ'a, zem.** – Novák uvádza viackrát našu oblasť ako **juhozáp. kút Gemera** (588 – 589) a raz aj **juhozáp. Gemer** (589) a podoby s **rat-, lat-** nie sú podľa jeho názoru v Gemerí domáce, ale sa dostali sem z centrál. Slovenska (586, 589, 597).

XI. Frant. Trávníček⁸⁵ hovorí najčastejšie len všeob. o gemerských nárečiach, tak napr. o konc. **-mo** na str. 14 **našo...srco... mojo, tvojo...** na str. 40, **ocevi** na str. 41, pričom sa skoro všetky vzťahujú aj na našu oblasť celú alebo len jej niektorú časť, ale okrem týchto uvádza priamo z našej oblasti napr. doklady na zmenu **ja > ej**: **jej, žejk, robej** (podľa Vážneho, vyššie str. 167) ako doklady z juhozáp. Gemera; tvary **ocevi, ocen, z radost'jeu** a pod. sú mu miestami v Gemerí a v priľahlej časti Novohradu (85), teda vlastne v **juhozáp. Gemerí** – pri zmene **u > i, ú > í** hovorí na str. 88 všeob. že je v nár. gemerských a hontských.

XII. Autor⁸⁶ sám uverejnil niekoľko príspevkov hlavne o nárečiach juhozáp. Gemera, tak predovšetkým o prehláske **u > i** a **ú >**

84 Ľ. Novák: *K otázke jerových střídníc a kontrakce v střední slovenštině*. – Bratislava (čas.), 5, 1931, s. 634 – 680. Ľ. Novák: *Prípady rat-, lat- za praslov. *ort-, *olt- v slovenčine (Ich zemepisné rozšírenie a výklad s mapou)*. In: Spisy jazykového odboru Matice slovenskej. 1. Sborník na počesť J. Škultétyho. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská 1933, s. 576 – 606.

85 F. Trávníček: *Príspevky k dějinám českého jazyka*. Brno 1927.

86 Š. Tóvik: *Charakteristické zjavy hláskoslov. v nárečiach juhozáp. Gemera*. I. časť. (S mapou). – Bratislava, 8, 1934, s. 67 – 76. Š. Tóvik: *Charakteristické zjavy hláskoslov. v nárečiach juhozáp. Gemera*. 2. časť. – Bratislava, 9, 1935, s. 368 – 378. Š. Tóvik: *Tvary na -ch v nárečiach juhozáp. Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 89 – 92. Š. Tóvik: *Kvantita gemerských nárečí*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 109 – 123. Š. Tóvik: *Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská*. (S 2 mapami). In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, s. 104 – 130. Š. Tóvik: *Striednice za praslov. *ort-, *olt- v gemerských nárečiach*. (S mapou). – Linguistica Slovaca, 1–2, 1939 – 40, s. 208 – 219.

í, ďalej o zmene **o** > **e** a **ó** > **ie**, o lok. pl. konsonantických kmeňov na **-iech**, o kvantite gemerských nárečí, najmä však nárečí juhozáp. Gemera, o prechodnej oblasti stredoslovensko-východoslovenskej a o prípadoch s **rat-**, **lat-** v gemerských nárečiach, pričom vždy sa usiloval uviesť hodne príkladov.

XIII. E. Jóna⁸⁷ sa v svojom Príspevku k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera dotýka aj nárečí práve našej južnej oblasti, pravda, len vo všeob. Jeho izogl. sú na sev. čiastke nie dosť správne zakreslené, lebo všetky zjavy, ako prehlásky **u** > **i**, **ú** > **í**, zmeny **o** > **e**, **ó** > **ie**, **-m** > **-n**, **-y** > **-e** sú aj na Kokave.

XIV. J. Stanislav⁸⁸ spomína viac ráz aj gemerské nárečia, najviac podľa Pastrnka alebo Bouteljeho, najviac len všeobecne a preto nespomína priamo nárečia našej oblasti, okrem na str. 241, kde uvádza Pastrnkov doklad **jeu** z nárečia pilansko-kačavského (chyba tlače, má byť piliansko-hačavského).

* * *

Texty z juhozáp. Gemera sú doteraz uverejnené:

1) Najstarší v už citovanej Bartholomaeidesovej monografii, údajne z Blžskej doliny a z Malohontu, no ako sme vyššie ukázali, je to text nesprávny a nespoľahlivý. – Z Bartholomaeidesa ho prevzal aj Július Botto (porovnaj str. 130 a nasl.).

2) **Slovenskje Povest'i** Janka Rimauského z r. 1845 majú z 9 rozprávok šesť od Rimavského, Daxnera a Hradovského, z ktorých prvý ako rodák z Hnúšte zapísal štyri doista v Hnúšti, Daxner a Hradovský zasa akiste v Tisovci, teda na Rim. dol. sev., no aj zvraty týchto nárečí, ako i jednotlivé slová prepísali autori do štúrovskej slovenčiny, takže pre dialektológiu nemajú cenu.

3) **Codex Tisovský A, B, C** obsahuje hodne rozprávok, zapísaných

⁸⁷ E. Jóna: *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: *Sborník Matice slovenskej*, 14, 1936, s. 131 – 140.

⁸⁸ J. Stanislav: *Liptovské nárečia*. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská 1932, najmä s. 65, 66, 68, 117, 120, 122, 160, 172 atď.

Š. Daxnerom, A. H. Škultétym a J. Čipkom zasa doista v Tisovci, ale aj tieto sú písané štúrovskou slovenčinou, preto okrem niekoľkých domácich slov a výrazov, prepísaných tiež do štúrovčiny, nemajú ani tieto zbierky väčšej ceny.

4) **Slovenské Povesti**, vydané A. H. Škultétym a P. Dobšinským⁸⁹ r. 1858 – 1861, majú na str. 484 – 485 kratšiu rozprávku *O Mechúrikovi*, napísanú Jankom Bottom „dial. Rim. dol.“. Botto pochádza z V. Skálnika na Rim. dol. juž. a dialekt rozprávky je teda nárečím V. Skálnika, ktorý Botto dosť verne zachytil. Ostatné rozprávky z Malohontu sú prepísané do spisovnej reči.

5) V Dobšinského *Prostonárodných slovenských povestiach* z r. 1880 – 1883 je rozprávka *O ednom chudobnom mlinarevi* (soš. 8, str. 47 – 51) v nárečí Drienčan na Blž. dol., ale je to veľmi chybné zachytené nárečie, preto sa z neho dostalo mnoho omylov do Pastrnkových *Beiträge* (vyššie, str. 139 – 142), ktoré čerpali doklady práve z tejto rozprávky. –

Z mnohých ostatných rozprávok, pochádzajúcich „z Malohontu, od Rymavy, z Hnúšti“ a pod. je len pri rozprávke *Sirôtky* od Daxnera z Malohontu (soš. 5, str. 86 – 94) poznámka, že „Zvláštnosti pohovoriek a porekadiel ako i daktorých výrazov reči zachované sú dľa hovoru Malohontského.“ – teda najpravdepodobnejšie asi tisovského. No domácich slov (**edon**, **kod'**) je naozaj veľmi málo a inakšie je celá napísaná spisovným jazykom. Podobne aj všetky ostatné.

6) V Časopise *Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. XVI, 1913 odtlačil Július Botto na str. 106 – 109 „*Z nárečí Balockej doliny v Gemerskej stolici*“ rozprávkové texty, a to na str. 106 – 107 rozprávku *Koziške* v nárečí hostišovskom, na str. 107 – 108 rozprávku *Tri stromy* v nárečí slištianskom a na str. 108 – 109 rozprávku *O Jankovi* v nárečí budikovianskom. Poznamenať treba, že sú napísané veľmi nedôsledne a nepresne, preto ich možno len veľmi opatrne použiť.

7) V *Súpise slovenských rozprávok*, zv. I. – V., odtlačil J. Polívka aj rozprávky zbierok, ktoré sme uviedli tu pod 2 – 5. Okrem toho uvádza Polívka ešte z pozostalosti S. Czambľa napr. rozprávku „*O Radošovi*“ (zv. III, 75 – 76) v nárečí V. Teriakoviec na Rim. dol. juž.

⁸⁹ *Slovenské Povesti*. Vydávajú August Horislav Škultéty a Pavel Dobšinský. Svazok I – II. V Rožňave, 1858, Svazok III – VI. V B. Štiavnicí, 1859. – *Prostonárodné Slovenské Povesti*. Usporiadal a vydáva Pavol Dobšinský. Soš. 1 – 8, T. Sv. Martin, 1880.

Bohužiaľ, aj táto nie je napísaná správne v domácom nárečí a bez korektúr sa nemôže použiť. V zápise je mnoho nedôsledností (napr. partic. na **-eu** i **-iu**, hoci správne je len **-eu**, má **š** i **ś** – správne len **ś**, má **-m** i **-n**, správne len **-n**, má **ä** – správne **e**). – Ib. na str. 112 – 117 odtlačil Polívka rozprávku „*O trech havranoch*“ od J. Maginhradského (Janka Bottu) z okolia malohontského. Táto rozprávka je podaná skomoleným dialektom akiste skálnickým, no zasa veľmi chybné a nedôsledné, preto je vlastne tiež bezcenná.

8) V. Vážný⁹⁰ má v svojej monografii ukážku nárečia z Rimavice na Rim. dol. stred. a z Klenovca na Rim. dol. sev., obidve ukážky sú rozprávky a vystihujú pomerne správne uvedené nárečia.

9) J. Orlovský (J. Szabó) uverejnil v Slovenskej reči (roč. VIII, 1941, str. 260 – 266) slová z Tis. Hámra.⁹¹

10) Citovaná maďarská monografia o Gemerskej stolici (porov. str. 101) uvádza ukážku slovenských piesní údajne z Rim. dol. sev., najpravdepodobnejšie však z Rim. Zalužian (str. 209 – 210), ale text je na nepoznanie skomolený (napr. *Zsaluzsanoch za kazali, Zsebi kislly ne varili*).⁹²

Z rukopisných, doteraz nevydaných zbierok, budeme sa odvolávať ešte najmä na vlastnú zbierku tradičných textov, podanú v seminári prof. Dr. F. Wollmana, v ktorej som uviedol viac textov z Hnúšte, Klenovca na Rim. dol. sev., z Kokavy na Rim. dol. stred., texty piesní z Polomy a Luk. na vrškoch.

90 V. Vážný: *Nářečí slovenská*. In: Československá vlastivěda. III. Jazyk. 1. vyd. Praha 1934, s. 299 – 300.

91 J. Orlovský (Szabó): Nářečové slová. Tisovský Hámor. — Slovenská reč, 8, 1940/41, s. 260 – 266.

92 *Gömör és Kis-Hont vármegye nemes családjai*. I.-II. Kolozsvár 1909, str. 30, 48, 51.

3. PRÍZVUK A KVANTITA

Prízvuk slovný nie je na celej oblasti rovnaký. Nárečia skup. kys.-šolt. majú prízvuk spravidla na predposlednej slabike, teda zhodne aj s poľským nárečím Lomu. Pravda, všeobecne tak je len v reči staršej generácie. Mladší sa usilujú prízvukovať vplyvom školy už prvú slabiku. Treba poznamenať, že ani v reči starších nie je tento prízvuk na penultime nejako zvlášť výrazný. I v tom možno vidieť vplyv detvianskych nárečí, pretože Detvanci sa tu hodne miešali s kolonistami z Oravy. –

Všade inde je prízvuk spravidla na prvej slabike. V normálnom hovore nie je nejako zvlášť výrazný, najmä nie v porovnaní s vedľajším prízvukom vo viacslabičných slovách. Pri dôraze alebo inakšom zvýraznení, najmä však pri citovom vzrušení býva aj prízvuk silnejší, výraznejší, a to alebo prízvuk hlavný alebo aj prízvuk vedľajší. Tento vedľajší prízvuk budí najmä vo viacslabičných slovách dojem, ako by hlavný prízvuk nebol na prvej, ale na niektorej z ďalších slabík slova, najmä na predposlednej. No i to je, pravda, dosť individuálne. –

Vetný prízvuk závisí aj v našich nárečiach od funkcie výpovede. V oznamovacích vetách býva na slovách, ktoré chceme poslucháčom zvlášť zdôrazniť. Môže byť teda na hociktorom slove. V rozkazovacích vetách je obyčajne na slovesnom tvare, podobne aj pri zápore. Pri opytovacích vetách je vetný prízvuk na opytovacích slovách, ale môže byť aj na ľubovoľne prízvukovanom slove, najčastejšie však býva na konci vety. Proti klesavému $\bar{\quad} - \_$ typu oznamovacích viet stojí stúpavý typ $\bar{\quad} - \bar{\quad}$ viet opytovacích. –

Podstatnejšie rozdiely možno pozorovať len v nárečiach vŕš. sev. a Blž. dol. sev. Tu sa vo vetách dosť silne uplatňuje okrem vetného prízvuku najmä melódia. Vyšším tónom sa vyslovuje hlavne slovo, na ktorom je vetný prízvuk. Napr. *Vara sä ono trpou takuo peknuo ňeurod'elo ako pominul'i rok*. Pol. *L'en sä napit'e, pán majšter!* Poproč a pod. inde, pričom slová **ňeurod'elo** a v ňom zasa najmä slabika **-d'e-** a potom slabika **-pi-** v slove **napit'e** sa vyslovujú vyšším tónom. Toto menenie výšky tónu spôsobuje, že reč tejto oblasti je melodická a toto

„spievanie“ patrí okrem mnohých hláskoslovných javov k hlavným znakom, podľa ktorých vříškovcov susedia napr. z Rim. dol. hneď spoznajú.

Kvantita nie je jednotná. Ako sme už pri charakteristike vyššie uviedli, nepoznajú nárečia skup. kys.-šolt. vôbec kvantitatívnych protikladov a vyslovuje sa tu vždy len krátko: **tak, zas, chlap** ako aj **pan, kral', sam, trava, taka, mesta, pišu** atď. Tento stav musel byť už aj v nárečiach tých domácich hornooravských oblastí, z ktorých sem prišli kolonisti. Miešanie obyvateľstva s populačne najsilnejším Lomom poľským ako potom aj doterajšia osamotenosť a odlúčenosť tejto oblasti od okolia s inými kvantitatívnymi pomermi bola v zachovávaní pôvodných, od susedstva príkro sa odlišujúcich kvantitatívnych pomerov len priaznivá. Len tí, čo boli vo svete a v novších časoch najmä školáci, rozoznávajú už aj kvantitu a vyslovujú aj dlhé slabiky a hlásky. –

Na celej ostatnej oblasti sú takéto pomery v kvantite. Stredoslovenský **zákon rytmického skracovania** platí dôsledne jednak na kolonizovanej oblasti, a to v Ďubákove a v Tis. Hámri, ale potom aj vo vlastných gemerských nárečiach na dol. Suš., Rim. juž. a stred. a už len v niekoľkých prípadoch ešte aj ďalej na východ na vrš. a na Blž. dol. okrem ich najsevernejších častí. Pretože v najsevernejších častiach vrš. a Blž. dol., ale potom všeobecne hlavne na Rim. dol. sev. neplatí zákon rytmického skracovania. Nakoľko sú ešte aj okrem toho miestne rozdiely v kvantite, preberieme si ju podľa jednotlivých oblastí.

Ďubákovo: zákon rytmic. skrac. platí dôsledne a to v miere niektorých stredooravských nárečí domácich, preto je aj tu napr. vždy: **dáva, pišu, lúkach, lúkam, krásna, úska** a tak aj v prípadoch 3. os. pl.: **páča sa, vláča, súďa, mlát'a, sa ohlása** a pod. proti **stačá, sed'á, kosá** a tiež **trúbe, kúpe, trápe** proti **robé, trpé**. – Proti dlhým slabikám v niektorých stredoslovenských nárečiach sú tu krátke slabiky v prípadoch: **plavať, plave; tich, peknic; tvrdši, krajši, ľepši; pase, spaseme, ťeče, ňezožere**. – Proti krátkym sú tu dlhé slabiky: **já, gánk, hl'ádajú, hl'ádaľi, búst'** (viac popri **bust'**), **nájst', nájd'eme, zájst'; bratová, ocová, Kapráľová; ňeská, -šĕu, išĕu**.

Tisovský Hámor: zachováva rytmické skracovanie, napr.: **dáva**, **šúcha**, **híbu**; **lúkach**, **na goľjeskach**; **Okrúhla skala** (vlast. meno), **múdra**, **Bieli potuocok** (chotár) – ale už **pál'ia**, **vrát'ia**, **páč'ia**. – Proti dlhým inde sú krátke: **dobriho**, **dobrich**, **maľim**, **d'it'a**, **ri-bajzľe**. – Proti krátkym inde sú tu dlhé: **vagóňou**, **slúha**, **pomáľi**, **puol'ke** (egreš), **minúl'i rok**, **zo štampľamí**, **za zahradamí** a ešte **oról'**, **oról'e**, **Maghnét** (chotár), **kurástra**, **šalänge** (remence mešca na tabak), **kotál**, **lál'ija**, **išjou** a pod. –

Susedná **Rimavská dolina severná** nepozná rytmické skracovanie a preto tu môžu nasledovať po sebe aj 2 – 3 dlhé hlásky alebo slabiky: **dává**, **vivolává**, **zbierá** i **zbjérá**, **biel'ia** i **bjél'ia**, **píšú**, **súd'ia**, **kúr'ia**, **mlát'ia**; **lúkám**, **trúbám**, **d'ierám** – **lúkách**, **trúbách**, **d'ierách**; **pl'úcá**, **vrátá**, **bjelká** i **bjélká**; **krátkí**, **úskí**, **ňískí**, **súci**.

a) Proti dlhým hláskam alebo slabikám inde je tu **krátka hláska**:

1) v kmeni:

rano, **narano**, **zahrada**, **kuchar**, **kucharka**, **chvalabohu**, **najd'e**, **ujd'e** a tiež infin. **najs(t')**, **ujs(t')** všade okrem Klen., Hač. a Píly, kde je infin. už **nájč**, **újč**, **d'it'a** všeob. všade a okrem toho ešte len miestami, napr.: **mesac** všade okrem Tis., kde je vari vplyvom Hám. alebo aj vyspelejšej mestskej kultúry **mesiäc**, **šlafrok** všade, ale v Tis. viac **vigáň** a tak starí aj inde, najmä na Píle – Hač., **na bernej sprave** na Píle a inde, podobne často aj **pán sprauca**, **na Drahi** (pole) Klen., **Panslau** Klen., Hnúš., Tis. a inde, **rasoški** popri **rásoški** skoro všade, **val'aňiška** v Tis. proti **vál'aňiška** inde, **Liker**, v **Likeru**, napr. v samom Lik. a Rim. Brez., inde **Likier**, **plavat'** viac ako **plávat'** skoro všade, **prevrat** menej ako **priévrat** všade, **sed'et'**, **vid'et'**, **miset'**, **trpet'** dosť indiv. popri vari častejšom **sed'iet'**, **vid'iet'** a pod. –

2) v koncovkách:

v zám. a zlož. skloňovaní ako: **takiho dobriho**, **naším dobrim susedom**, **s tich našich suchich**, v príslovkách **ľepši**, **krajši**, **sukši**, v zápore **ňi**, **ňint**, **ňinto**.

b) Proti krátkym hláskam a slabikám inde sú tu **dlhé hlásky** alebo **slabiky**:

1) v kmeni:

slúha, slúška, krú, brúno (brvno), **pruóťi, napruóťi, duópra-
va, duóvažok, kuoš** (ale košík), **puzní, hľuch, Hľuška** (meno)
Hnúš., **hľuš** Píla – Hač., **Ruóžňava** (mesto),⁹³ **vuósti, priémáuka,
chuór** (v kostole), **chubzd'ie, živuot** (ako žalúdok, brucho) popri
život (nem. Leben), **stáu sa, stálo sa i stáu** (na nohách), **cmier, ko-
locier, kost'iel i kost'ieu, kost'ieuňík, dák – dáko – dákí** stiahnutím
z **dajako** a pod. –

dár – dára stiahnutím z **da vera, na Ďúra** (t. j. 24. apríla, keď
sa ovce strihajú) proti menu **Ďuro, Ďurko**, v cudzích slovách **metál'**
(medailón), **komédia, planéta, Géza, séňior, sédria** (názov pre kraj-
ský súd), **hétman** (málo, individ., napr. v Hnúš. 98-roč. informátor),
néna, nénika, Priémišiel' (poľ. mesto Przemyśl), **fajín, šparhét, nít,
ňító** proti uvedenému **ňi, ňinto**, konečne emfaticky sa dĺži **a** v **jáj** (pri
údive), **o** v **jój, u** v **júj, fúj** všeob. všade –

niekedy popri dĺžke stojí krátkosť, ale tiež všade, napr.: **ňiesla,
vľiekla, tľiekla, pľekla** častejšie ako **ňesla, vľekla, t'ekla, pekla**, tak
je viac aj **muohla, pomuohla, muohl'i, pomuohl'i** ako **mohou, moh-
la, mohl'i**; viac je aj **t'iat', zot'iat', zaš'iat', veš'iat', zosňiat'** ako **t'at',
zat'at', zašat', vešat', zosnat'**, podobne aj uvedené **sed'iet', vid'iet',
trpjet'** a pod. viac ako **sed'et', vid'et', trpet'**; **Vjépor** (vrch v klenov-
skom chotári) viac ako **Vepor, rás/-z, terás/-z** viac ako **ras/-z, te-
ras/-z** –

pomáli (Tis. -l'i) viac ako **pomali, sádou, spádou** viac ako **sadou,
spadou, naruoslo** viac ako **naroslo**, podobne **šuo, šúo** len pri údive
ako inakšie normálne **šo** tu všade – ako aj **tó** pri údive popri **to, nó**
popri **no** a ďalej aj v zám. **vuon** či **vuóm** popri inakšie všeobecne-
on, pričom sa toto **vuóm** viacej užíva najmä na Píle a Hač., ale starší
napr. aj v Hnúš. a inde tak, **napokuoň** viac ako **gu pokoňu, do po-
koňa, koňiec, šepiec, veňiec** viac ako **koňec, šepece, veňec** a pod. –

len v určitých slovách alebo len miestami je dĺžka, napr.: ešte v prí-
padoch: **hát – hadi** v Tis. – Hač. a Klen. proti **hat – hadi** inde, **kurá-
stra** v Tis. – Hač. a Klen. proti **kuľ'ajstra** v Hnúš. – Rim. Brez., **tájč',
nájč', újč'**, ale **tajd'em, najd'em, ujd'em** len Klen., Píle a Hač. proti

93 Pôvodný text znie „**Ruóžňava** (mesto teraz v Maďarsku).“ V rokoch 1938 – 1945 časť
južného Slovenska vrátane Rožňavy a východného Slovenska anektovalo horthyovské Maďar-
sko. Tento údaj je potvrdením toho, že autor písal svoju rigoróznú prácu v uvedenom období.

tajs(t’), ujs(t’), najs(t’) všade inde; **j̄iar, vojiak, bujiak** a tiež **stoj̄ia, doj̄ia** na Píle a Hač. proti **jar, vojak, stoja** inde, **járok, Kost’elníe járki** (pole) v Rim. Brez. proti **jarok** inde (v Rim. Brez. je to vplyvom juhu), **sién, prví sién** napr. Píla a Hač., a tak starí skoro všade proti **sen** v reči mladších, **jesieň** starí všade, inak mladší len **jeseň, Skáu-ní hrp** (pole) Hač., inde len **skalnatí** alebo **skáňistí** napr. v Hnúš. a inde –

Huóra (ako pomenovanie, topon.) napr. v Hnúš., Lik., Hač., Klen. proti všeobecnému podst. menu **hora**, ale už zasa všeob. príslovka **zhuóri** (t. j. zvrchu nadol), **kuoža** len na Píle a Hač. proti **koža** inde (**kuoža** vplyvom vrš. sev.), **vuou, kuou, stuou** viac ako **vou** či **vol, kou** či **kol, stou** či **stol** je napr. na Píle, Hač. a Klen., ale starí tak všade –

Priésadnie hrpki (pole) Klen., **priéd’ince** (predné skaly vo vat-re), Klen., **mjadovec** najviac len starí všade, **káplán** podobne najviac len starší všade, mladší už **kaplán, vigán – vigáňe** (detská košeľa) v Tis. – Hač., starí aj inde, mladší viac **šlafrok, hrát/-d** len starí napr. v Tis. inak všade najviac len **zámok** alebo **kašťiel’** (**hrát/-d** zo spis. reči), **bagnét** napr. v Klen., inde viac **bajonet** i **bajonét** napr. v Hnúš., **švankés/-z** (z nem.) v Tis. proti **švankes** napr. v Hnúš., ale aj tu popri častejšom **šajt** (z maď.), **petržľien** len v Tis. asi lit. vplyvom proti **petruška** inde, **katriéna** Tis. – Hač. proti **krizantína** inde –

na téja starí na Píle, Hač. a inde, mladší len **na teju, kmuótor** popri **kmotor** na Hač. asi vplyvom susedných vrš. sev., inde len **kmo-tor, Ťuós** (los) v Tis. – Hač. proti **los** inde, **Ťuón** (z nem. *Lohn*, mzda) najmä v Hnúš. a Tis. (robotníci), podobne aj **buorg** (z nem. *borgen*, na úver dať) už všeobecnejšie a známejšie, **Vkolák** viac ako **Vlkolak** (v rozprávkach) všade, **puol’ka** (egreš) v Tis. proti **chmjenki** Hač., Píla, **mochnaški** Hnúš. a inde, **ítrá** Klen., **jítrá** Hnúš. a tiež inde často aj popri **jutrá** (napr. Píla, Tis.), **kerúl’** (z ruš., strážca polí, horár, háj-ník) proti **horár** inde, **lopúch** Hnúš. – Klen. – Rim. Brez. – **lopuch** Tis. – Hač., **úhorki** Tis. – Hač., **uhorki** Hnúš. – Klen. – Rim. Brez., **súrovica** Tis. – Hač., **surovica** (z vlny pre pastierov), v Hnúš. – Klen. – Rim. Brez., **to je osút** (vplyv lit. reči) v Hnúš. 90-ročný –

halúški Klen., inde **haluški, husí’i** Rim. Brez. a starší aj inde tak, mladší už **husí’i, át, v zime át** len na Píle proti **v zime aha** napr. v Hnúš. a inde, **ábi** starší všade popri **žebi**, mladší len **žebi, abi, náki**

v Klen. (vždy len tak, preto je veľmi typické pre Klenovčanov, lebo susedná Hnúš. má zasa len **naveki**) a individ. najmä starí aj na Hač. – Píle často popri **naveki** a len **naveki** južnejšie, **šľépeje** (arch. vplyvom bibličtiny) napr. v Klen. 70-ročná žena, **věňiu** (t. j. prázdniny) arch. v reči 90-ročného v Hnúš., **tóvar** indiv. starí napr. v Rim. Brez., ale starí aj inde, mladí **tovar**, **bolšovíci** napr. v Rim. Brez. a tiež inde, **vuojs(t') vuojd'em** popri **vojs(t') – vojd'em** a **vńis(t') – vńíd'em** napr. v Hnúš. a južnejšie a **vuoječ – vuojd'em** v Klen., Píle a Hač. popri **vńíč – vńíd'em** atď. –

2) v koncovkách:

v privlast. príd. menách, **ocová, bratová, ocovuo, bratovuo** a pod., v zámenách **našja, vašja** a v pl. **naší, vaší** a pod. vyrovnaním podľa príd. mien **dobrí, cudzia**, v privlast. príd. menách typu **mamín, maťerin, sestrin, maminá, maťeriná, sestriná, maminuo, maťerino, sestrinuo** a pod. zasa vyrovnaním podľa príd. mien – v inštr. pl. a popri **-mi, -ami** alebo **-ma** vyslovuje viacej **-mí, -amí** alebo **-má**, napr.: **chlapmí, bratmí, vojakmí, zo psí, ženamí, hlavamí** alebo **s tromá, dvomá, s timá, z našimá, ošimá** a pod. – v nom. neurč. zámen a čísloviek: **šitká, žiadná, edná** – v čísl. muž. živ. rodu **dvje** viac ako **dvaja**, pod. aj **trjé, šťirjé** – v prísl. **ňeská, nuká, tanuká, semká, ľedvác** popri **ľedvóc** všeob. všade a potom ešte napr. **adá** dôsledne v Klen. a popri **adaj** ešte aj na Píle a Hač., inde len **adaj** (azda), **má** len ako archaizmus v ľudových piesňach **má milá** všade.

Ako sme už aj vyššie uviedli, popri **zbjěrá, bjělja, bjělká** vyslovuje sa tu všade aj **zbiěrá, bjělja, bjělká**, teda s trošku predĺženým **ě**, a to najmä v opytovacích vetách v bezdôraznom hovore a potom najmä individuálne. To isté badať aj vo výslovnosti dvojhlásky **uo** a preto popri **muože, pruoťi, puozní** je aj **muože, opruoťi, puozní, duóprava, duóvažok** atď.

Sušianska dolina a Rimavská dolina južná a stredná majú už celkom odchodné kvantitatívne pomery. Tu všade platí **zákon rytmičného krátenia** v prípadoch, ako sú napr.: **dáva, vivoláva, zbje-ra, píšu, lúkan – lúkach, d'jěran – d'jěrach, vráta, plíca, bjělka, krátki – krátka, úski – úska, súci – súca** a pod., ale už **krátkuo,**

úskuo a tiež **chváľej**, **súd'ej**, **mjësej**. Rozdiel medzi krátkou a dlhou slabikou a hláskou je tu veľmi zreteľný a nápadne výrazný, preto sa tu v diftongoch **ie**, **uo** vyslovuje druhý komponent dosť dlho, takže píšeme **zbiëra**, **d'jëran**, **mjësi**, **pjëra** alebo aj **muóžu**, **hruóžno**.

Akým významným činiteľom je pre túto oblasť kvantita, vyplýva aj z toho, že rytmický zákon sa uplatňuje aj v prípadoch, ako sú napr.: **kruósna**, **vájca**, **skáľ'a**, **kršť'jëňa** – **ožjëňi**, **ohuóľ'i**, **zakuóľ'e** – **nuósa**, **vuóza**, teda v takých prípadoch,⁹⁴ v ktorých je vo väčšine stredoslovenských nárečí dĺžka na koncovej slabike. Pretože v týchto a mnohých podobných prípadoch silou a vplyvom rytmického krátenia sa dĺžka prenáša či posunuje z koncovej slabiky na slabiku predposlednú, voláme tento kvantitatívny zákon aj **zákonom posúvania kvantity** alebo **zákonom posunutej dĺžky**.

Nachádzame ho v týchto prípadoch:

a) podstatné mená:

1) nom. sg. n. **voláňa**, **skapáňa**, **varijëňa**, **kosjëňa** a najmä kolektíva: **skáľ'a**, **klása**, **chábzd'a**, **Rusádl'a** (z *rosalie*, Turíce), **úhl'a**, **pjëra**, **kršť'jëňa**, **korijëňa**, **dreviňa**, **jaušš'ňa**, **Píst'a**, **zel'ňa**, **šerňiša**, **zejl'a** i **zjël'a**, **halúza**, **sejt'a** a pod.; táto kvantita sa drží vo všetkých pádoch;

2) nom. pl. n.: **vájca**, **kruósna**, **ústa**, **hrítka** (hrud'), **húna** i názov **Húna**, **Za húna** (z *humná*), **Za Húna**, tak v celom skloňovaní;

3) gen. pl. fem. a n: **hrábeu**, **víd'eu**, **povrjëseu**, z **óši**;

4) gen. – lok. pl. mask.: **Šerjëňšan** – **Šerjëňsach** popri tom aj **Šerenšan** – **Šerenšach** (menej), **Uóžd'an** – **Uóžd'ach**, ale už len **Zalužán** – **Zalužach** a **Sušán** – **Sušach**;

5) inštr. pl. fem.: **ženámi**, **kravámi**, **skalámi**, **hruškámi**, **ul'icejmi** a pod., mask.: **kuónmi**, **nuóžmi**, neutr.: **mestámi**, **zel'ezámi**;

6) sem možno zaradiť konečne aj nom. sg. **Skáunik**, **zbuójňik**, **kost'jëuňik**, **kuóšik** a tiež **huóra**, **hruóžno** a pod. –

b) prídavné mená:

všetky pády okrem nom. – ak. – vok. sg. n. prívlastk. (akost.)

94 Porov. Š. Tóbič: *Kvantita gemerských nárečí*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 109 – 123 (najmä s. 113 a nasled.).

a teda napr.: **udáni**, **asekurováni**, **vidána**, **zahnána**, **skapána**, **umriéťa**, **pouna** (plna), **odsáto**, **zunováno**, **darováno**; **popukáne** (ruke), **sprst'ankováni** (su) a tiež **pod huólin** (ňebon), **na sámón** (krají) a pod. –

c) slovesá:

1) prít. **ožiéňin** – **ožiéňiš** – **ožiéňi**; **ot'iel'i**, **ohuól'in**, **zakuól'en**; **chuód'in**, **ruóji sa**, **vuózin**, **skládan**, **pomiél'en**, **ňíeman** i **ňéiman**, ale v 3. os. pl. je **ožiéňa**, **ohuól'a**, **chuód'a**, **ruója**, **vuóza** všeobecnejšie len na Rim. dol. stred. a na Suš. dol. a len v reči najstaršej generácie aj na Rim. dol. juž., kde je všeob. už **ožiéňej**, **ohuól'ej**, i **ohol'ej**, **chod'ej**, **nosej**, **ruójei**. Sem by sme mohli uviesť aj prít. **poviédan** – **poviéda**. Infin. týchto slovík majú len v prípadoch **ožiéňit'i**, **skládat'i**, **ot'iel'it'i**, a **poviédat'i** všeob. stav ako v prítomníku.

V prípadoch uvedených v bodoch (a) – (c) platí zákon posunutej dĺžky všeobecne na tejto oblasti a jednotlivé slová sa vyskytujú tiež skoro pravidelne a vždy na celej oblasti.

Pretože sú tu hláskoslovné rozdiely, uvedieme niekoľko dokladov.

Sušianska dolina:

- (a) **hrabána**, **skapána**, **učiéňa**, **umriéňa**, **jed'iéňa**, **št'epiéňa** – **chábzd'a**, **rážd'a**, **klása**, **skál'a**, **paleiňa** (palina obyčajná), **sejt'a**, **klása**, **kršt'iéňa**, **skršt'iéňat'a**, **koríéňa**, **jaušíňat'a**, **líst'a**, **šúšt'a** (suché listie pod statok), **dos_šúšt'at'a**, **Pod Hluóša** (pole), ale už **žit'ie**, **ríbezl'ie**, **zdrav'ie**, **št'ast'ie**; – **na_kruósnach**, **d'ejsna**, **vájca**, – **do_bíd'eü** (bidlá na krosnách), – **v_Uóžd'ach** – **rukámi**, **zel'inámi** – **Skáuník**, **kost'iéuník** a pod. –
- (b) **smútne** (chlap), **smútni** (chlapi), **smútne** (žatve), **nakl'e-páno**, **červiéne** (kvete), **navoziéne** (vál'ke), **huóla**, **červiéna**, **nasad'iéna**, **spraviéno**, **na visuókich**, **upečiéne**, **dokončiéno**, **t'iépla**, **huóle**, **doveziéno**, **pohotoviéno**, **pozhrabováno**, **opust'iéno**, **zabespečiéni sa**, **pominúleho**, **zoškvariéne** (chlapec), **zastreľiéne**, ale už **chorei**, **f celie**, **voznie** (plachte), **šakového**, **dobrého** i **zleho**, **ročnej**, **řipovej**, **redzavej**, **čistuó**, **mocnej**, **chutná**, **mladej**, **malje**, **druhje**, **peknej** a pod. –

- (c) **chuód'a, zvúóza, nuósa, skláda, kuósi sa i kosí sa, sa nuósi.**

Okrem toho sú aj tu aj vyššie uvedené prípady všeob. vo Val'kove.

Tie isté prípady a ešte napr.:

- (a) **kosíeňa, na zodráňa, zo žáňa, uznáňa, zemetrasíeňa** po pri tráveňje, bejvaňje a potom ešte **Popot Kobejľ'a** (lúke), **úhl'a, od Rusád'eu, poméja – ója, óskon** (podľa pl. **óška, očká**) – **po huórach, t'íehel, sl'úvok, od dviéri, do konuópi, – nohámi, rukámi, fl'intámi, kokámi** (klkami), **šapkámi, vidlami, cepami, pal'icejmi** a pod. –
- (b) **douha** (dlhá), **okrúhlo, porobiéne** (pl.), **douhe** (pl.), **ušíéne, puózne, kresáne** (pl.), **žoute, zel'iéne, oskobáne** (ošklbaný), **zohnúto, neprebehnúte** (hod'ine), **prichit'iéne pes, od Douhe lúki** (sg.), **nahotoviéno, douhe vek, cifrováne rejt, vidána, namel'iéne chl'iep, porobiéna cesta, puóne vos, vit'ejta cesta, vikoľšováne huóre, virost'iéne, vidlabána, žouteho, párneho mlena, vibráneho, okrúhle, orezáno, opriéne uója, upľet'iéne, citováne son, zasepána, zlomiéna, zatrepáne, žoutech, okrúhlo, narost'iéno, Douhe zeme, narobiéne ceste, mocníeša, doplňovácech, najpotrebňíeši, spokojňíeši, mocňíeši, najmocňíeši, vlchkiéši rok** a pod. –
- (c) **ňíéma, chuód'i, nechuoď'i, chuód'in, navuózi, vuózimo, navuóza, nuósa, chuód'a** a pod. na Selciach.

To isté a ešte napr.:

- (a) **varíeňa, do unováňa, na zodráňa, fajčíeňa, na začad'íeňa, pret sebe zvejt'a, po žobraňi, žáňa, zašat'íeňa, žráňa, bl'iskáňa – kvíet'a, rážd'a – veľ'a kureňíec** a pod. –
- (b) **300 óstrech, zaval'iéno, pozváňi** (pl.), **zachováne pes, strepáne, zvejta, viškoľ'iéne, viklad'iéno, visil'iéna, vizľeč'íeňa, uč'iéne, na Zel'iéne štvrtok, narod'íeňa, okaľ'iéne don, vidána, vikonáno, napakováneho, hobuóka** (hlboká), **f kost'íeune, f komore, dvuórne, pootrháno, zatrepáno, zostáti smo, vihotoviéne kníške, mŕtveho, uvednúto, šťep'íeňa, ringlote, puól'ne hruške, visuóke bráne, ošarpáno, smo**

naučíteŋi, na visuókon, visuóke obloke, predáne, sa zajeŋti, strčíteŋe, rodíteŋe Rus, zlomiénu, dokonálech, na douhon, spraviéene, lacníéše, skupíteši ľid'ie, najopovrhľíteši stau, stariéši a pod. –

- (c) zakláda, ňiéman, ňiéma, chuód'i, nuósi sa, chuód'a a pod. na Pondelku. –

- (a) kopáňa, vistaňa – ľisca, ľiscat'a, s koriéŋin, piéra, pazdeŋra – driéuca, ústa – d'ešt'ískami, nohými, za stuóle (inštr.), –
- (b) spojiéna, prišikována, žouten kvitŋe, širuóka, zodráno, visuóke jedľe, huól'enen drevon, ožnúte, chudobňíteši, staríteši, najhlauníteše, jesíteŋe, –
- (c) pomiél'e sa, chuód'a a pod. vo Veľkej Sucheŋ. –

- (a) na spáni, chováňa, rezáňa, s kopáňa, na sucháňa, milováňa, na žeŋiéňa, na zomriéňa, na laksováňa, bol'iéňa, metáňa, do žráňa, presil'iéňa, na svitáni, visvešíéňa, – seiť'a, klása, biélo paleňa, Rusál'ľa, zel'íňat'a, jaušíňat'a – s kruósen, kuriéŋec, t'íehel – kosami, kvaškami, z hrnceŋmi, jasľeŋmi, zo dvíeri, do konuópi, srpami, ružeŋmi, hrnkami, –
- (b) šípkoveŋma, uložíéne, bole douhe, položíéne, zakopáne koŋe, ukrad'íteŋech, chit'íteŋo, vidáne, stud'iéňa, prisahána, vikvitnúte, opraviéene, chit'iéňa krava, aktíune je, vireklamované, bole naháne, šacované koŋe, šerviéene, obl'ešíéňa, krompl'e navariéene, takí dopasiéene, pozakladáno, pokosiéene, obariéene žalúdok, rostrat'íteŋo, pret sámen vešeron, na muókru zen, t'íéuna krava, zapuchnúte pauce, spuóra, spannúte žalúdok, ňepohreziéeno, žoute, Dohviézne vešer, pretnúto drevo, uznáne son, narobiéenu, párne mlen, puoŋitéše, chudobňíteši, do jesíteŋe, šikouŋíteši, je hlauníteša, –
- (c) chuód'i sa, roskláda sa ohen, ňiéman, zomiél'u, miél'u, chuód'a a pod. v Hrnčiarskych Zalužanoch. –

- (a) fajšíéňa, z meráŋin, práňa, zhromažd'íteňa, zamest-

náňa, špacirováňa, boľ'íeňa, pri kopáňi, s prechladnúť'a – pazd'ejra, Rusál'ľa, chábžd'a, klása – d'iesok, edonác stuórok, s techto dvieri, – fertuškami, villámi, sekerámi, za vuólmi, Za Húne, cepámi, –

- (b) pod'eľiéno, pret sáme outár, puóno, cifrovánu, mútne, otvoriéne dvere, tie visuóke žene muž, t'ieple kapce, do opraviéneho, požáno, koľko umriétech, pomriétech, presil'ieňa, zapuchnúta, sa poval'ieňa, je mužokro, uschnúto, zlomiéna, rozmetáno, t'iepla, vicvičieňi sa, narobiéne, narukované bou, bou raňieňa, bolo dovol'ieňa, sannúto ml'ieko, spraviéno, puóno, zapuchnúte, podariéno d'ít'a, uš'ienén, vitrháne konope, zdochnúte sviňa, zdochnúto, pošern'ieňa, vzd'eláne chlap, naklad'ieňa, douhi vos, skuórne hruške, vimal'ované, sa upeš'ieňa, skvasiéno, stud'ieňa noci, t'ieple piésok, jesiéňa, vlchkiéši, jesiéne žito, jesiéne hríbe, –
- (c) miéle sa, nuósi, nuósa sa po ňje, to ňenuósa, chuód'a, sa ňevuóza, ňechuód'in, ňechuód'a a pod. v Sušanoch.

Niekoľko dokladov z Rimavskej doliny južnej

Čerenčany:

- (a) budováňa, gazdováňa, pracováňa, kosiéňa, hrabáňa, jed'ieňa, voziéňa, štep'ieňa, kláňa, – klása, dreviňa, skál'a, Rusád'ľa, jauš'ieňa, drevíňat'a, úhl'a, kršt'ieňa, – 12 zlátok, bez nuóžok, do kácheu, – f Šeriéňšach, v Uóžd'ach, spoza kruósen, –
- (b) dlhe vlase, huóliho, pominúli, pochibnúti, dlhá, vidána, smútna vec, zohnúte gul'e, okrúhle su, zaschnúte hrnce, žouti, navrt'ieňa rande, dilované izbe, cifrováne vouke, pouno, zapratáno, po sámu, ňeopráne, prešováno, zašrobované, pret'ejhnúta, na dlhon, skasírováno, pod huólin ňebon, su t'ieune, rostrepáno, požišáni, vikonáno, vidána je, rozmetáno, okrúhlo, žoute, drobňieše hríbe, – ale už zahubenuo, urobená, raňení, preplňená, –
- (c) vozín – vozej, nosín – nosej, chod'in – chod'ej, ale ož'ieňi, ot'iel'i, zakuól'en, ohuól'in, pomiél'e, poviéda.

Vyšná Pokoradz:⁹⁵

- (a) **práňa, pri kopáňi, – zĭel'a, drevĭnat'a, s kršt'ĭeňat'a, úhl'a, skál'a, chábzd'a, Rusádl'a, trňa, l'ist'a, Za húna, Do mošíd'eu, zo sl'úvok, – osminámi, síkaukákami, muchámi, vidlákami, –**
- (b) **zamestnáni je, nepriviknúti, vidána, pochována, Dĺhe (pole), Na Širúoke (pole), dokonáne su, puóni, žouti, dlhi, maľováni, naháni, t'ĭelna, vicifrováno, –**
- (c) ako v Čerenčanoch.

Slovenské (Horné) Zahorany:⁹⁶

- (a) už skoro výhradne typ **koseňje, hrabaňje – zĭel'a, s kršt'ĭeňat'a, drevĭnat'a, –** len typ **ženami** ako východnejšie na vrš. –
- (b) **poschnúte stromi, dlhi, ponat sáme dache, ale už viac typ spravení, zahrabaná, skosená, vidaná, –**
- (c) všeob. typ **ožĭeňi, ot'ĭeľi, ohuol'i, zakuol'e, povĭeda, po-buori**, ale už **nosej, chod'ej, vozej** ako na Rim. dol. juž.

Malé Teriakovce:

- (a) **bez prad'ĭeňa, požehnáňa, zo spáňa, posanováňa, vimaľováňa, jed'ĭeňa, zunováňa – skál'a, zĭel'a, halúzat'a, chábzd'aťa – ústa – do vĭed'er – uóška, vájca, –**
- (b) **vidána, schována, zohnúto, pohnúto, okrúhla, prisahánu, žouti, zahušáno, vikonáno, zapešatováno, vzd'eláni, pot sámín, futrováno, vidáne sestre, pochováni, zmetáne, zagazdováni, zanaľáno, puónu, ňenajĭeno, ožrána, opšarpáni, popukána, ošesáne konope, umriĭéta, zamazáne žene, kruósne cveke, samopášna, zašt'ána, vipuškováno, okována, pri sámón, posekána, ušmochtána, strháno, pod huólin, sprst'ankováni, cifrována, viušĭieni je, odmaľovániho, je tadána, opršána vakouka, popuchnúte nohe, zunováni, užadána, huóle d'et'i, zanknúto, uvejzána, zohnúti a pod., ale už napr. nasad'enuo, nanosenĭje, položená, posad'enĭje, –**

95 Vyšná Pokoradz je v súčasnosti mestskou časťou okresného mesta Rimavská Sobota.

96 Horné Zahorany je súčasný názov obce, ktorý sa používa od roku 1948. Starší názov znie Slovenské Zahorany (maď. Tóth Hegymeg).

- (c) ako vyššie: **ožieňi i ožieňa**, ale najviac **chod'ej, nosej, vozej**.

Veľké Teriakovce:

- (a) **na štrikováňa** a ostatné ako vyššie, –
- (b) ako vyššie a ešte napr.: **skapána, vidána, zel'eňienska** (obec Zelené v Novohrade), **zabudnúta, naspisováno, odrezána, zanknúta, nahňeváni, zakopáne, napadnúta**, ale už: **na visokje, napísanuo, rošnuo, slabá**, –
- (c) ako vyššie.

Nižný Skálnik:

- (a) **zo zajej'ta, na budováňa, uš'ieňa, jed'ieňa, s prad'ieňin, s tkáňin, na umriét'a** a typ **skáľ'a, kršt'ieňa, úhl'a** a pod. všeob. –
- (b) **vicimentováne jame, vischnúti, potkováne, žouta kaša, viťeijnúto, zanaháňa, je pomriéto, odobráňa, zaujiéto, pred dakol'kíma, cil'indrována, cifrováni, Za Uóstri vrch, podžráňa, trválo, zakopáne, poorána, murováno, val'káne** – ale aj: **raňení, šervenje, zel'ení, znamenitá** a pod. –
- (c) ako vyššie a ešte **miéľe, ot'iel'i**.

Vyšný Skálnik:

- (a) **spáňa, bl'iváňa, pri uš'ieňi, št'epiéňa, jed'ieňa, na umriét'a, obesieňa, uš'ieňa, s_kosiéňa, kosiéňa, hrabáňa, za chasnováňa, chod'ieňa, prad'ieňa, variéňa**, – ale **bl'iskaňje, na Stúpeňje, písanje** a pod. – **prút'a, piéra, do piérat'a, kršt'ieňa, Rusádl'a, úhl'a, chábzd'a, koriéňa, zejľ'a, halúza, drevíňaťi, šerňišaťi, pod l'ist'at'en, skáľ'a**, – **Za skáuňickima húni, v úst'ech, vájca, hrítka, d'ejsna, kruósna**, – tak všeob. aj typ **ženámi, hruškámi, žatvámi, skalámi, nohámi** a pod. – **d'iesok, sl'úvok, víd'eu**, –
- (b) **bou zajej'ti, dl'hi vek, zmaturováni, su odmaľ'ováni, operováni, umoknúti, samopášne husi, samopášni bou, vischnúta, narukováni, pooberána, žouti, puóno, nazohnána, umriéti, odobráni bou, kost cifrováni** (výborná strava),

napršáno, trvála, puózdní, zašľapkáni, odsáto, ňevídlóváne izbe, prestriéti, ňevípovedáne veci, zahnána, zapchána, vipchána, zahatána, zovriéta voda, zrontováno, viškolováne, puóni, bou odáni, operováni, žouto, – ale aj oslabená, chatrná, nasad'ená, naklad'enje, vimis'ená, posvet'ená, zhorenje a pod. –

- (c) ako vyššie.

Vrbovce:

- (a) bez hnojiéňa, porezáňa, do slnca stáňa, oráňa, sed'ieňa, hrabáňa, jed'ieňa, ale aj: bívaňje, trápaňje – rážd'a, vrbíňa a pod. – ako vyššie, –
- (b) ostáto, ostáte robote, priviknúto, ňeoránej, vikopáni, po sámi, namoš'ie konope, žouta, s puónin, zapuchnúta, vidána, udáni, dlhá, ožráni, najeiti, požráno, pometáne, boľi pometánu, – ale aj: rožanú, podobní, chudobních, spraveno, zrod'ená, drevenje, pooraná a individ. aj žltá, plná a pod. –
- (c) ako vyššie.

Hrachovo:

- (a) spáňa, požehnáňa, viušováňa, motáňa, tkáňa, za ihráňa, hrabáňa, zo spáňa, práňa, srce klopáňa, variéňa, jed'ieňa, sed'ieňa, bl'ivaňag dostánu, hud'ieňa – ale aj díchaňje, bívaňje, nauš'ěje – s pjerin, sejt'a, koriéňa – vájca, Rovienca – Za húni, d'esat zlátok, –
- (b) dlhu, dokonálu, po sámi, popredáno, rospadnúto, poparcelováni majetok, je zahinúti, vichováne d'eťi, viľ'ajstrována cesta, nadáni su, dáno, vicimentována, darováno, dlhá, zveiti (vzatý), asekurováni, Dlha (pole), zamazána, vitrháne zube, je udáni, zapuchnúti, zunována, pot'aháne boke, huólíma, sámi puóst, pošnúta a pod. – ale aj zatvorení, presvešení, šervenno, súd'enno, pohubenje, –
- (c) skláda, miél'en, ňjéman, otkládán.

Kociha:

- (a) **za beháňa, variěňa, meráňa, v meráni, – kruósna, – klá-sa, na kršťiěni, dreviňa, ziěl'a, kvjet'at'a, koriěňa a pod. –**
- (b) **po huorách, Nad Lípi (t. j. inštr. pl.), s knížok – kravami, pšeničejmi a pod. –**
- (c) **ňevikuol'e, vijádri sa, chod'in, chod'ej.**

Rimavské Zalužany:

- (a) **kosieňa, pri oráni, hrabáňa, doz_hrabáňa, kopáňa, prosieňa, roštováňa, – ale aj: piťie, koseňie, žat'ie, proseňie, zed'eňie, živobit'ie a pod. – úhl'a, ziěl'a, skál'a, klása, l'íst'a, piěra, sāt'a, – pet kuriěňec – kruósna, vājca, v úst'ech, – žouti, zot'eiti buk, dlho, utl'apkáno, zodrána, potuchnúta, prikované kameňe, zmaturováni, potpriěna, po sámi, šacováni, pominúli, zamknúte dvere, márnno, rostrškáni chotar, šľakována cesta, rostrhána, – ale aj: zobľešení, zakvašení, plní, Strmá cesta (pole), – Za húni (humnamí), z d'iesok, stuórok, – rukami, –**
- (b) **pouni, žouti, odsáto, vimiškováni, s pounin, strat'ienú, Kost'ienuna kopan, pounu, predáni, dupľováni, cifrovánu, sámi, bou pristáti, namaľováni, zapuchnúti boľi, je unováno, reparováno, pochováni, vidána, vitrháne, márnno, dorichtováno, pri sámom, napadnúti je, pozapľetáno, Na Díhe honi, nabráno, – ale aj: mrtví, zarmúcení, urodzení, zobľešení, ofšivavení, –**
- (c) **všeob. už len nuósa, vuóza, menej i chod'á, nosá – ňiěman i ňějman.**

Príboj:

- (a) **skapáňa, ošetrováňa, – ale s_tin zväžanín, kúpaňie, zreňie, – typ úhl'a, skál'a, Rusádl'a, kršćieňa a pod. pravidelne, –**
- (b) **napršáno, vichasnována zem, požehnána, nahňeváni, ňeodľežána múka, uschnúta, vimoknúte pasienke, priškriěta, – ale aj: vit'el'enie kravi, hnojná, merná, samá, zajatí a pod. –**

- (c) ako vyššie a ešte **chuód'i**, **ňeposkládaš**, **ňjéma**.

Rimavská Baňa:

- (a) **práňa**, **hrabáňa**, **pri tkáňi**, **rezáňa**, **striháňa**, – ale **spomoženie**, **vareňje**, – **prút'a**, **ľíst'a**, **klása**, **chábzd'a**, **ziél'a**, **drevíňa**, **krščjéňa**, **Rusádl'a**, – v **úst'ech**, v **Ůóžd'ach**, **Šerjénšach** – **povriésel** – **motikámi**, –
- (b) **Díhe** **honi**, **nabráno**, **nametáne** **kopce**, **mal'ováni**, **cifrována**, **dĺha** **slama**, **otrhnúta**, **pri sámom**, **puóni** **mech**, **zaorána**, **pozrostáno**, **vizimována**, **vikopána**, **žouti**, **pouni**, **vidána**, – ale aj: **chorá**, **bezd'etní**, **planí**, **zlomená**, **poskonje**, –
- (c) **chuód'i** i **chod'í**, **ňevuózin**, **ňjéma**, **nuósa**, **vuóza**, **chuód'a**.

Rimavica:

- (a) z **hrabáňa**, – ale aj **jed'eňje**, **spomoženie**, **dáveňje**, s **presil'eňje**, – **ruóžd'a**, **kršt'jéňa**, **klása**, **úhl'a**, **skál'a**, **halúzat'a**, **bíl'a** – **kruósna**, **uóška** (očká), **Suchuo driéve** (pole), **Za ľahockima húni** (pole) – **rukámi**, **hlavámi**, –
- (b) **plni**, **pouni**, **žouto**, **vidána**, **unováni**, **dĺhon**, **krmna** **hus**, **huólu** **ruku**, **rozmoknúto**, **Dího** (pole), **vikopána**, **vobrána**, **zamazána**, **porezána**, **strepána**, **ostáta**, **otrhnúte** **nohe**, – ale aj: **zhorená**, **chibná**, **vistavení**, **oženění**, –
- (c) **chuód'i**, **chuód'a**, **dvuója** **mu**, **ňjéma**.

Rimavská Lehota:

- (a) ako vyššie a ešte: **Pod Suchuo driéve**, **Pod Kemeňišin**, **Za ľahockje húna**, **kruósna**, **vájca**, **vuóst'a**, –
- (b) **pod sámim**, **šľajfováno**, **cifrováne** **vole**, **oráce** **zeme**, –
- (c) **chuód'i**, **ňechuód'imo**, **chuód'a**, **vuóza**, **nuósa**, **ožiění**, **zakuól'e**, **pomiél'e**.

Kokava:

- (a) **sát'ä**, **ruóžd'ä**, **krščjénä**, **kukuríšä**, **úhl'ä**, **chuóbzd'ä**, **Rusádl'ä**, **ľíst'ä**, – **Hrábin** (pole) – ale aj: **kúreňje**, **koseňje**, s **koseňä**, **vozeňje** – **kruósna**, ale **vajcä**, –

- (b) **upadnúto, sáma, miérna, zomriétiho, opriéti son, spadnúti, t'íéuna, zamrznúto, naviknúti, dlho** – ale aj: **samá, samí, cifrovaní, zat'ahanuo, murovaní, vikapaná, porobenje, rašení,**
- (c) – **ožiéni, ot'íél'i, pobuóri, poviéda**, ale už len: **chodží, nosí, vozí** a tiež **chod'á, nosá, vozá.**

Ak porovnáme doklady zo Sušianskej doliny s dokladmi z Rimavskej doliny južnej a strednej, vidíme, že prípady pod (a) sú na oboch dolinách úplne zhodné, ďalej že pod (b) je na Suš. dol. viac prípadov ako na Rim. dol., na ktorej už nie sú napr. prípady **zel'iéno, šerviéno** a konečne pod (c) sú prípady **chuód'i – chuód'a, nuósa a vuóza** vlastne len na Rim. dol. stred., kde sú práve tak všeobecné ako na Suš. dol., kým na juhu sú už všeob. len **chod'í – chod'ej, nosej, vozej**; všade sú, pravda, prípady **ožiéni, ot'íél'i, zakuól'e, ohuól'i, poviéda, pomiéle, skláda** a tak aj infin.

Podobné pomery kvantitatívne sú aj v nárečí hornopiel'skom v susednom severových. Novohrade ako aj v Novohrade juž. a strednom, teda na oblasti, ktorá má aj inakšie skoro to isté nárečie a ktorej periférne nárečia zaujímajú vo vývine strednej slovenčiny aj podľa Nováka⁹⁷ zvláštne miesto. Prípady **voláňa, stáňa, hrabáňa** pripomínajú české podoby **voláňi, stáňi, hrabáňi**, podobne ako zasa prípady **vi-dáni, -a, -o, zamazáni, odobráni, -a, -o** pripomínajú české prípady **(vi)dán, -a, -o, (za)mazán, -a, -o, (ode)brán, -a, -o** a naše prípady by sa aspoň v uvedených slovách dali vysvetliť vplyvom rytmického skracovania domáceho nárečia na nárečie českých prisťahovalcov v časoch husitských vojen, ak predpokladáme, že husitskí bojovníci v silnejšom počte splynuli s domácim obyvateľstvom.

Nazdám sa, že okrem uvedených zjavov zmeny **y > e, ý > ej, u > i, ú > í, o > e, ó > ie**, z ktorých najmä zmeny prvé pôvodne i Jóna pokladal za bohemizmy, práve aj uvedené kvantitatívne pomery nasvedčajú tomu, že na tejto oblasti musela mať čeština silný vplyv. Z jazykovedy je známy fakt, že určitá zmena, importovaná a presadená na novú oblasť, vykoná sa často omnoho dôslednejšie a úplnejšie v tomto novom prostredí.

97 E. Novák: *Kontrakcia v strednej slovenčine*. In: Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 15 – 34.

Preto vplyvom rytmického krátenia, dominujúceho silne v kvantite nárečí tejto východnej oblasti stredoslovenskej, uplatnila sa potom aj v prípadoch, kde v češtine husitov bola len posledná slabika dlhá, napr. v typoch **úhl'a**, **kršťiěňa**, **ziěl'a**, alebo v typoch **zel'iěni**, **urobiěno**, **visuóki**, **dľhi**, alebo konečne aj v slovesách typu **ožiěni** – **ožiěnit'i**, **ohuóli** – **ohuólit'i**, **chuód'a**, **nuósa**, **vuóza** alebo konečne aj typy **kruósna**, **vájca** – **huóra**, **hruózno**, **zbuójňik**, **Skáuňik**, **kost'iěuňik**.

Že tu ide o silné vedomie a pôsobenie rytmického zákona vyplýva aj z toho, že aj vo všetkých týchto prípadoch je zhodne s rytmickým krátením dlhá slabika predposledná a nie posledná, ďalej potom aj to, že je táto dĺžka fixovaná a zostáva na tej istej slabike aj v celej flexii, ba z množného čísla prechádza potom často aj do sing. (paradigmatizmus, napr. v type **vájca** – **vájce**, **hruózna** – **hruózno**).

Možno, že aj táto fixácia kvantity na predposlednej slabike je náhradou za pôvodne hlavný prízvuk na tejto predposlednej slabike a stelesňuje takto prechod medzi poľštinou – ukrajinčinou bez kvantity, ale s prízvukom fixovaným na penultime, a češtinou s fixovaným prízvukom na prvej slabike a voľnou kvantitou. Nemal som možnosť inštrumentálne zmerať silu prízvuku prvej slabiky a slabiky predposlednej v tomto nárečí, ale podľa subjektívneho pozorovania mám dojem, že slabiky predposledné v prípadoch zisteného zákona posunutej dĺžky sú nositeľmi aj pomerne silnejšieho prízvuku. V takomto zmysle by sme mohli hovoriť o tomto dĺžení ako o náhradnom dĺžení, t. j. o náhradnej kvantite za pôvodný prízvuk.

Uvedenú zhodu s kvantitou češtiny dokumentujú ešte aj tieto prípady z nárečí Suš. dol. a Rim. dol. juž. a stred. a okrem toho vlastne na celej oblasti stredoslovenských nárečí tejto juhovýchodnej časti: **voják**, **buják**, **kiják**, ostatné prípady: **járok**, **járšike** aj ako **pole**, napr. v Suš., **jármo**, **jávoreví**. všeob.

Ostatné prípady:

a) Proti dlhým inde sú tu krátke slabiky

1) v kmeni: **rano**, **narano**, **zahrada**, **kuchar**, **kucharka**, **chotar**, **chvalobohu**, **mesac**, **čapka** (Val., Pond.) – **šapka** inde, **krit'iťi**, **krit'i** (krútiť), **vraviťi** (proti **vravjet'** alebo **vravet'** napr. na Rim. dol. sev.)

všeob. a podobne všeob. sú aj infin. **vid'et'i, sed'et'i, trpet'i, vilašnet'i**, podobne aj partic. **ňesla – ňesl'i, vezla – vezl'i, pekla – pekl'i** ako konečne aj prít. **zobere, d'ere, žere** popri častejších podobách na **-ie-**: **vid'iet'i, sed'iet'i, trpiet'i, ňiesla – ňiesl'i, vjezla – vjezl'i, pjekla – pjekl'i** a konečne aj **zoberje, d'erje, žerje**.

Už nie na oboch dolinách je napr. **d'it'a** na Rim. dol. juž. a stred. zhodne s jej sev. čiastkou a s ostatným Gemerom, – na Suš. dol. **d'it'a** už zhodne s Novohradom; pod **Drahe pole** vo Vyšnom Skálniku.

2) v koncovkách: v zám. a zlož. skloňovaní: **takiho dobreho, takin našin dobren, ten našin dobren** na Suš. dol. a **takin dobrin, takiho dobriho, tin našin dobrin** na Rim. dol. juž a stred. – **ľepše, krajše, veľme** na Suš. dol. a čiastočne aj na Rim. dol. juž., ale tu už viacej **veľmi, ľepši, krajši** a pod. ako v celom ostatnom Gemerí;

- v 3. os. pl. prít. času je koncovka veľmi často krátka, napr.: **bévaju, panuju, budu, nahaju, ňepekávaju, ňjémaju, dávaju, hľeďdaju i hľeďdaju, uschnu, ozvárajú, zvažaju, maju, spiévávajú, obl'jévaju, rost'ahuju, rostrejsaju i rostrěsaju** Val'. a tak vždy aj na celej ostatnej Suš. dol. a to zhodne s Novohradom a Detvou,
- kým na Rim. dol. juž. a stred. sú už viacej tvary s dlhými koncovkami a teda napr. **ňjémaju** všeob., ale už **budú** Čeren., **majú, dajú, ňepradú** M. Ter., **ňebudú, kladú, búchajú** Slov. (Hor.) Zah., **ňebantujú, krešú, dovezú, obrážajú, prepadujú** V. Skál., **t'ahajú, sekírujú, rozmecú, viricajú** Koc., **bívajú, ňežádajú, majú, ihrajú, hudú** Rim. Baňa a inde, ale skoro všade tu je už len **ňjémaju** alebo i **ňejmaju, budu**, a potom aj **oňi su**, ktoré na Suš. a Rim. dol. juž. prichodí popri **oňi sa**.

b) Proti **krátkym** inde sú tu **dlhé slabiky a hlásky**

1) v kmeni: **slúha – slúzi, slúška, úhorka** – na Rim. dol. juž. často aj **uhorka, slúka, fašange** (najmä na Sušianskej doline, ale aj na Rim. dol. najjuž.), **húno** i ako meno chotára **Húno** podľa pl. **húna; fašange, bán(a) – báne** (pece na vypaľovanie hrncov) na Suš. dol., známe aj na Rim. dol. najjuž., proti **baňa**, aj **Baňa** (obec Rim. Baňa),

- **šárickí** a potom napr. **f Šáriši** V. Skál., **Na Šárickej** (pole) N.

Skál., **zákiu** i **zákeu**, **Tal'ján** (3-slab.), **chrién**, **f chriéne** Sel., **ciér** (strom), **ciére** Suš., **ciérevá hlava na kol'ese** Sel., **sién** (sen), **jesién**, **mién**, **najmién**, **miét'** (med'), **z miéd'i**, **biéza** (baza), **koťiéu**, **košťiéu**, **siénce**, **cviérna**, **naposriét**, **zvejt'i** (vziat'), **chit'jéti**, **priésep** (len Suš. dol.), **priépln** Vrb. –

- **piétržl'an** Suš. dol. a **piétržl'an** i **-l'en** Rim. dol., **Priéhibinou** (chotár) V. Skál., **priézočivej**, resp. **priézošivej**, **priévrat** popri **prevrat**, **kolocier** i **kolocer** (napr. Čeren.), **jiést'i** – **jién** – **jiédou**, **frajjér**, **frajjérka**, **majjér**, **Piěš** (na voze), –
- **vibiéhou**, **prebiéhou**, **sírevic** (huňa z vlny), **kuópriva**, **pokuópriti**, **huóra**, **kuóš**, **kuóšik**, **vrguóš** (Val'. a Pond. -č), **hruózno** (podľa pl.) a pod. všeob. všade – a okrem toho len miestami napr.: **tuót**, **keruót** alebo **kotuór** (len Suš. dol. juž.), **čuo**, popri zriedkavejšom **čo** Val'. a Pond., **šuo** i **šo** inde, –
- **sméje sa**, **véje**, **hréje**, **l'éje**, **séju**, **dozréju**, **véjaška** na Suš. dol., tam aj **na Ondréja** v Hrnč. Zal. a inde, **švégeriňa**, **klérík**, na **jiérek** tiež na Suš. dol., **šparhiét**, **do apat'jéki**, **Mária Magdal'jéna**, **Čerkjesi** Hrnč. Zal. a inde na Suš. dol., **Vébier** (rod. meno Weber), **Vébierve** Sel., **siéstrničä** len na Kok., **biske** (z maď., egreš) na Suš. dol., **hrpke** (obilí na stáni) Suš. dol., **fábrika**, **siment** Veľká Suchá. –

2) v koncovkách: gen. – dat. – lok. sg. zám. a zlož. skloň. **z mojje pravie ruke**, **s tie Ľubietovie**, **Žil'inje** a pod. všeob. na Suš. dol., na Rim. dol. pravid., najmä v reči starších na celom juhu, na strede už **s tej našej**, nom. sg. n. a nom. – ak. – vok. pl. fem. a n. zámen **mojje**, **svojje**, **našje**, **vašje** všeob. na Suš. a Rim. dol. juž. a stred., ak. sg. fem. zám. a čísloviek vyrovnaním podľa príd. mien: **jí**, **ved í** **vid'in**, **naší mamu**, **mojí sestru**, **ednú**, **šitkú** i **šetkú** (viac), nom. pl. **naší**, **vaší chlapi**, nom. – ak. pl. **dvá** (**chlapi**, teda len mask. živ.), inštr. pl. **z biskupei** (< -ý), **za stolej** Suš. dol., tam aj **Medzi Mostej** (chotár) Suš.,

- na Rim. dol. juž a stred. je tu **-í**: **zo psí**, **s chlapi** – stiahnutím je v **náki** (z **naveki**), **dára** (z **da vera**), **d'áki** (z **gd'e akí**) všeob. všade;
- v príslovkách: **uo**, **tuluo**, **taluo**, **luókat**, **domuo**, **d'al'je**, **vel'je**, **šerá** a konečne aj privlast. príd. menách: **ociéu**, **kňaziéu**, ale

ocevá, kňazevá, ocevu, kňazevu. –

- Na tejto oblasti, ale najmä na Suš. dol. býva v cudzích slovách veľmi často **ie** za cudzie **í, é**, napr.: **termién, Iriénka, manjébre, part'jéka** (z maď. *portéka* 'tovar'), **do Bíkieš Čabe, Giéza, Siéplak** (pustatina pri Hrach.), **siénáš** (maď. *szénás* zo slov. *senník*), **u_Siékich** (meno *Széky*), **na Meziéu** (maď. *mező* 'pole,' tu 'Dolniaky'), **biéreši mau** (maď. *bíres, béres* 'sluha'), **na jjierek** (maď. *örök* 'naveky'), **vizitiérka** skoro pravid. na celej Suš. dol. a zväčša i na Rim. dol. juž. a stred.

Vršky južné a stredné aj Blžská dolina južná a stredná

majú skoro tie isté pomery v kvantite. Predovšetkým treba poznamenať, že aj na tejto oblasti platí ešte zákon rytmického skracovania, a to jednak v tých istých prípadoch ako na susednej predošlej oblasti, napr.:

- **dáva, vivoláva, zbiera, píšu, lúkan – lúkach, džieran – džierach, vráta, pl'ica vrš. – plicä Blž. dol., bielka, krátke, -a, -o, úski, -a, -o,**
- ale tu ešte navyše býva spravidla aj typ **pál'a, chvál'a**, a tak napr.: to isté a ešte: **vrát'a sa, skrát'a, zviša sa, pl'ieňa sa, mlát'a**, ale už skoro vždy len **kúpie, trápje** a popri **slúža, vláša** aj **slúžje, rozvlášje** v Luk., **páša sa, vrát'a sa**, a tiež **kúpe, trápe** popri **kúpie, trápje** a ešte **zviša, mlát'a, slúža, otsúd'a ho, mjesa, pál'a** na Krask. a tak **pál'a, chvál'a** popri dost' častom **pál'je, mlát'je** na Bab. a **pál'a, chvál'a, zviša** popri dost' častom **súria, mlát'ia, zvišia, súd'ia** v Kyj. na vrš. juž. a stred. –
- Na Blž. dol. stred. a juž. je napr. **pál'a, chvál'a, vrát'a, zviša, mút'a, sa ohlása, obrát'a, kúra, sa pomíl'a, rjed'a vizbu, sa chraňa, nesúra sa, sa pohošť'a**, ale **kúpä, trúbä** Pap., **otsúd'a, vrát'a sa, sviét'a, zviša, chvál'a, zabráňa, pál'a**, ale **trúbä, trápä sa, kúpä** v Ostr., **pál'a, mlát'a, chvál'a, kúra, sviét'a, nesúra sa**, ale už **kúpä, trápä, klívä sa** na Hruš.,
- **chválä, mlát'ä, vrát'ä, zvišä, mjesä, trápä, kúpä** v Striež. na Blž. dol. stred. a potom aj: **napílä, chválä, pálä, prášä, nak prepášä, pášä sä, vrátä sä**, aj **kúpä, trúbä** v Drienč., **zoso-bášä sä, sä vilješä, vrátä, mlätä, pálä, chválä** a tiež **kúpä**,

trúbä, otrávä na Sliz., stádlä, chválä, pälä, vrätä, mlätä, súdä, zvišä, vláša sä, slúžä, kúrä, trúbä, kúpä Bud., sä ohlásä, otsúdä a tiež kúpä, trúbä Mel. (Tep. V.) a konečne kúre se vrche, mláte, zviše, vráte, otsúde, se ohláse, páše se, poblúde, klíve se, trúbe, kúpe Hostiš. na Blž. dol. juž.

- Podobne zasahujú sem zo západu aj prípady ako **úhl'a, skál'a, Rusádl'a** alebo aj **zamrznúti, naviknúti, dlhi** alebo aj prípady slovíe **ot'iel'i, ohuol'i, zakuol'e, pomiel'e, ožieňi** – teda prípady, v ktorých platí tzv. zákon posunutej dĺžky. Treba uviesť, že typ substantíva verbále **kosjéňa** tu už skoro vôbec nie je známy a počul som ho len v Pap. na Blž. dol. stred., teda v tesnom susedstve s Rim. dol. juž. a potom ešte na Krask. na vrš. juž., ale aj tu len raz, lebo tu je všeob. už typ **koseňie**.
- Podobne zasa aj typ **kruósna** je len na Krask. a v Luk. na vrš. juž., inde len **krosná**. Typ **vájca** tu tiež nie je a konečne ani typ **rukámi**, lebo za ne sú tu **vajcie** (vrš.) a **vajcä** (Blž. dol.) a **rukami**. Konečne, ako nižšie vidíme, aj prídavných mien typu **dlhi** je tu už pomerne veľmi málo. Typy gen. pl. **vid'eu, vjéd'er** je tu tiež všeobecný, ale dokladov naň je pomerne málo.

Doklady:

Vršky južné

Lukovištia:

a) **ruožd'a, chuobzd'a, Rusádl'a, skál'a, úhl'a, ziel'a, pjera, klása, sjet'a, krščieňa – kruósna, jádra, – do hrd'eu, – d'iesok, slúvok – s kuoš – Skáuňik, zbuojňik, kuošik, nuožik, –**

b) **pouna, pouno, zamknúta, poschnúto, žout'i, po sámi vrch, kismút'e uhorky – ale napr. schvál'ená, vikopaňi, vikopanuo, vidaná, osklbaňi, –**

c) **skláda i skládač, ožieňi – ožieňič – ožieňa, vikládan (rozprávan), ňjema – ňjemamo – ňjemajú, povjeda – povjedač, ot'iel'i – ot'iel'it'i, ohuol'i – ohuol'it'i, zakuol'e, pomiel'e.**

Kraskovo:

a) to isté ako Luk. a ešte: **harmúňa** (harmanček), **korjeňa**, **plášť'a**, **súša**, **ľíst'a** – **ľíst'at'a**, **po Rusádl'ech**, **na krščieňa**, **okou sjeť'a**, **Za Brjeza** (pole) – **na zdochnút'a** – ale inak napr. **požehnaňje**, **trápeňje**, **koseňje**, **šťast'je** – **kruosna**, **jásna** (ďasná), **jádra** – **do Skáuňika**, –

b) **ńedošknúto**, **podotknúto**, **ustáta**, **žouťa**, **Dĺhe** (top.), **dĺha**, **oprijet'i** (sg. m.), **ot sámej**, **zapuchnúto**, **pot sámín**, **ucisnúť'i** (sg.), **zohnúto**, ale už viac typu: **zastaveňi**, **pohubeňi**, **za zeľena**, **skritá**, **hoľima**, **odhlasovanú**, **vimeraná**, –

c) ako vyššie.

Babinec:

a) ako vyššie a ešte **trňa**, **sjet'a**, **úhl'a**, –

b) **pod huol'in** **ńebon**, **po sámu**, **dĺha**, **zamknúto**, **dĺhi**, **pouňi**, **katoľicki**, **bou zvjet'i** (vzatý), **umrijet'i** (sg.), **pristát'i je**, –

c) **chuod'žimo**, ale **chod'žje**, **ńjemamo**, **pobuori**, **ot'iel'i**, **ohuol'imo**, **zakuol'emo**, **ńjeman**.

Kyjatice:

a) všeob. **úhl'a**, **skál'a**, **Rusádl'a**, **krščieňa**, ale **sjet'e** a potom už **zhromažd'eňje**, **požehnaňje**, **zo spaňje**, **zaňeprázňeňje**, –

b) **pľni** (sg.), **dľho**, **žouťo**, **ovisnúto**, **pľna**, **nad sámi dom**, **zdochnúta**, **žout'e ľist'i**, ale hodne už: **spraveňi**, **vidaná**, **cifrovaná**, **zamazaná**, **dokonaná**, –

c) ako vyššie.

Blžská dolina stredná**Papča:**

a) **krščieňa**, **úhl'a**, **chuobzd'a**, **Rusádl'a**, **pjera**, **střňa**, **harmúňa**, **sjet'a**, **krompliša**, **plást'a**, **ruoždža**, **skál'a**, **s trst'a**, – ale aj **s kosenje**, **hrabanje**, **zbjieranje** a raz aj **na pretrhnút'a** – **s povriesel**, **Pod Dúbi** (pole), – ale **ženamí**, **rukamí**, –

b) **zdochnúta**, **pret sámín**, **žótin kvitne**, **dĺha**, **Dĺha** (pole), **žóti**, **plńi**, **okráhla**, **Na Dĺhe**, **na sámón vrchu**, ale viac už **planje**, **posadenje**, **vidaná**, –

c) ako vyššie a ešte napr. **otjela sa**, **ožieneu sa**, **pobuori**, **néman** – **néma**, **zomjele sa**, **vó krívi** (vôl krivie), **mjelu**, **zakuole**.

Ostrany:

a) ako vyššie a ešte **kvjet'a**, **zjel'a**, **prút'a** – **len svedomje**, **kosenje**, **mlátenje**, **spanje**, **vezenje** – **jásna**, **v ústech**, –

b) **f sámón**, **pohnúto**, **dĺha**, **ucisnúti**, **f žóton**, **nadúto**, **na sámón**, **zosmrdnúto**, **dĺhe lúke**, **žóta** – ale aj: **holuo**, **šervená**, **zlámanuo**, **posadenuo**, –

c) ako vyššie a ešte: **zakuolemo**, **otjeli sa**, **mjelu**, **ohuoli sa**, **néma**, **povjeda**, **ožiениč**, **ruoja sa**.

Hrušovo:

a) **Rusádl'a**, ale viac už **úhle** – **z úhl'a**, **krščieňe** – **s krščieňa**, **sjať'e** – **do sjať'a**, **zjele** – **zo zjel'a**, **šerníše**, **ruožd'e**, **chuobzd'e**, **kláse**, **palíne**, **pjere** – ale už **kosenje**, **zalúšeňje**, **visvešeňje** – **krośná**, ale **jásna**, **ústa**, –

b) **Pod Dĺhin** (pole), **plńa**, **na plúžňe taligi**, **plńi**, **dĺhi**, **okráhlo**, **nadúto**, **na sámón**, **Skálna cesta** (pole), – ale aj **zaplat'ená**, **vidaná**, **lašńi**, –

c) **zaplńi slama**, **ńéman**, **namjele**, **pobuori**.

Striežovce:

a) **úhle** – **zo zjelä**, **trńe** – **s trńä**, **sjať'e** – **do sjať'ä**, **pjere** – **do pjerä**, **krščieňe** – **s krščieňä**, **šernobiele**, **ruoždze**; – aj **klásin je pekńin**, **f ton sjať'i**, **plást'e**, ale aj **na zdochnút'ä**, ale už **na spomožeňje**, **zapáleňje**, **znojeňje**, **posed'eňje** – **jásna**, **járma**, ale už **krośná**, **vajcjä**, –

b) **ńedotknúta**, **po sámú**, **sámi kräjńi**, **plńi**, **dĺhi**, **na dĺhon**, **pri sámón**, **žót'e kveťi**, **plńe vedrá**, **zapuchnúta**, **žót'i lis**, **pripadnúto**, **nahrnúta**, **dĺhe su**, **okráhli**, **zapichnúť'e nohe**, **umřjeta**, ale aj

príd'ení, obišajní, let'ašní, porobenųo, štvrt'í, rozhorúšení, pohnojená, –

c) ako vyššie a ešte **pobuori, mjele, ožieni.**

Blžská dolina južná

Drienčany:

a) ako vyššie a tak napr. **úhlä – do úhlä, skälä, trnä, Rusádlä, chvabzdä, krščjänä, ziälä, piärä, střnä, harmúnä, plástä, ruazdžä, kläsä, trstä, v ziäli, pazdiärä, drevínä, s trstä, ale už na oprasení, ščepenjä, kosenjä, trápenjä, od umretjä, do zajätjä, jedenjä, ale aj na zdochnútä, –**

b) **pominúli, dlhi, Dlhi povras (pole), okružla, plna, okružli, žóti, vischnúto, sámi, vitjähnúto, dlhi, zdochnúta, zaostáti, nezviknúti, uschnúto, dlho, scisnúto, dotrúta, odseknúta ruka, trváce je, šijácä mašina, ale už aj rostrepaná, žitánú, zasklepenä, cifrovanųa, porícänä, vídanä, vikopanä, –**

c) ako vyššie a ešte: **zakuale – zakualemo, mjäle sä, néma, pobuari a pod.**

Slizké:

a) **střne – na střni, zjele – zo zjelä, pläste, Rusádlä, krščjene – s krščjenä, úhle, piere, sjäte – do sjätä, tršte, chuobzde, skále, pazdiere – od prechladnútä, ale aj korenje, varenje, zlámanje, zapálenie, s prechladenje – z mošideų, jásna, jádra, ústa, –**

b) ako vyššie a ešte: **dlhi, žóti, dlhu, róni, okružlo, dlhe lupce, po sámi, zamknúta, zamrznúto, podochnúte ftášike, tjeųna, – ale aj: vivození, zatrepaní, vikopanä, mladima, vidaná, ukritenú, pozametanųo a pod., –**

c) **zakuolemo, mjelu, otjeli sä, néma, huolä sä aj ženi.**

Hostišovce:

a) **zjele – zo zjele, sjete – do sjete, pläste, Rusádle, chvobzde, harmúne, sjete, ruoždže, hábrždže, střne, kláse, tršte, halúze, skále, pazdiere, Róno dúbe (pole), Lípe (pole), krščjene, – ale aj Šer-**

tolje, oranje, na mletje, s kosenje, ot kúpanje – jásna, ale krosná – vedjer, –

b) ako vyššie napr.: **okružle, Širuoka** (pole), **španjensko pole**, t. j. Šp. Pole v susedstve, **zdochnútiho, katolícki, poli sáme** (dvere), **Na Širuoke**, ale aj: **kosenuo, vidaná, poščepenje, vedená vec, pripravení**, –

c) ako vyššie a ešte: **zakuole, ohuoli, néman** a pod.

Budikovany:

a) **chubzdä, zjelä, halúzä, rvoždžä, úhlä, Rusádlä, harmúnä, strnä, klásä, plástä, skálä, krščjenä** – jásna, ale krosná, **ustä**, ale aj **záhumnje, mletje, hräbanje, kosenje, trápenje, hrešenje**, –

b) **stiehnúta, pret sáme dvere, žóti, prehľadni lekvár, plni, plne vedrá, okružli**, ale už aj **vidaná, vikopanä, darobnuo, zelenje, prehorenä**, –

c) **néma, nežieni, zomjele**.

Meleched' (Teplý Vrch):

a) **úhlä, zjelä, plástä, Rusádlä, pjerä, krščjenä, lístä, z lístä, do sjetä** – z nastidnútä, – ale už **kosenje, hräbanje**, –

b) **Díhe** (top.), **díha, plni, žóti, plno**, ale už **letäšni, vidaná, zakopanä, skosenä**, –

c) **mjele, zakuole, otjeli sa, pobuori tä, néman**, a pod.

Okrem toho sú už len na **Blž. dol. sred. a juž.** vplyvom domácich hláskoslovných pomerov aj takéto prípady:

- **Mel.** (Tep. V.): **mocnéši, mocnéšä, mocnéše** (zmenou ej > é), a tak aj **staréši, hustéši dješ, mocnéše voli**. –
- **Bud.:** to isté a ešte napr. **mocnéši, zděšä, žótešä**. –
- **Host.:** **hlaunéši, mocnéši**. –
- **Sliz.:** **mocnéši, mocnéše deči, najvlídněšä, najspravodlivěšä, najposlušněšä**. –
- **Drienč.:** **najprednéši, na hustéše ščeči**. –
- **Ostr.:** **spokojněše je, najjasnéši**, ale napr. **krajšie mesto**. –

- **Hruš.:** najostatňeša, spratňeše je vápno, chudobňeši, je mocňeši. –
- **Striež.:** mocněše slnko, drobňeši a pod.

A tak proti **mocnejší, prednejší, jasnejší, chudobnejší** na Rim. dol. juž. a stred. je **mocňieši, predňieši, jasňieši, chudobnieši** na Suš. dol. a **mocněši, predněši, jasněši, chudobněši** na Blž. dol. stred. v Striež. a Hruš. a tvrdo **mocněši, predněši, jasněši, chudobněši** na ostat. Blž. dol. stred. a na celej Blž. dol. juž.

Konečne treba poznamenať, že na Blž. dol. vplyvom tohto vývoja a vplyvom rytm. zákona sú aj prípady: **zo štátne huori, f prázne vizbe, o múdre Žofki**, teda v gen. – dat. – lok. sg. fem. príd. mien typu **krásni a plni** a tak ešte aj inde napr.: **na hustése ščeči, f šjærne zemi, o pjät'e** a pod. – **o šjest'e, f krásne**.

Ostatné prípady:

a) Proti dlhým inde sú tu krátke hlásky a slabiky

1) v **kmeni**: všeobecne gemerské prípady ako vyššie **rano, nara-no, zahrada** aj **Za Zahradami** Host., **kuchar – kucharka, chotar, chvalabohu, mesac** vřš. a **mesäc** Blž. dol., **šapka** vřš. a **čapka** Blž. dol. stred., **čäpka** Blž. dol. juž., **kričič** vřš. a **kričič** Blž. dol. juž. a stred., **Bože chran, plavač** vřš., **plavač** Blž. dol. stred. a **plovač** Blž. dol. juž., všeob. gemerské **džit'a** vřš. a **džit'ä** Blž. dol. juž. a stred., **džit'a** inde na Blž. dol. stred. a **džitä** Blž. dol. juž., **ponukač** a **ponuknuč** vřš., **ponukač** a **ponuknuč** Blž. dol., **ič** popri **ič** vřš. a len **ič** Blž. dol., tu aj **prič, odič, vid'eč, sed'eč, trpeč** popri **vid'ieč, sed'ieč, trpječ** vřš., ale už **videč, sedeč, trpeč** najmä na Blž. dol. juž.

2) v **koncovkách**: v zám. a zlož. skloň. **takiho dobriho, našin dobrin** (inštr. sg. a pl. dat.), **šecich** a pod. – **lepši, krajši, vešmi, vel'mi** vřš. a tak, pravda, hláskoslovne už **lepši, krajši, vašmi, velmi** Blž. dol. stred. a juž. – konc. inštr. pl. **-ma** býva na Blž. dol. spravidla krátka: **pred trema rokma, s peňazma, s t'ima** Hruš., **s takima lidma** Ostr., **pred tisíc rokma, s nima**, ale už **loškami, kosami** Pap., **z dákima, dvoma rokma, nad nima, s tima ošipanima** Bud., **s timato ošipanima, z brdma, s penäzma** Drienč., **z mladima, s nima,**

**z ostrima, za dverma, s tima hrdima djeukami, z dečma, s krátki-
ma Sliz., a tak všeob. aj inde – okrem vřš., kde býva dĺžka.**

b) Proti krátkym inde sú tu dlhé hlásky a slabiky

1) v kmeni: **slúha, slúška, úhorka**, indiv. aj **uhorka** na Blž. dol., **slúka** vřš. – **sliva** Blž. dol., **brúno** vřš. – **breuno** Blž. dol., **krú** Blž. dol. – **kru** vřš., **táner** vřš. a Striež. s Hruš. z Blž. dol. stred. – **táner** inde na Blž. dol. stred. a juž., **tánc** vřš. juž. a stred. spolu so Striež. a Hruš. z Blž. dol. stred. a **tánc** inde na Blž. dol. stred. a juž., **na jár, jádro, járho** posledné všade, mohlo by sa vysvetliť aj paradigmaticizmom podľa pl. (vyššie o zákone posunutej dĺžky), –

járok – do jáрку a Járke (pole) Hostiš., tak i **jásno** (v ústach), okrem toho ešte **jášcor** na Blž. dol., **jášcor** vřš. juž. a stred. práve tak zhodne s celým juhom je tu tiež **voják, buják** a **jie** i **je** na vřš. juž. proti najčastejšiemu **ja, je** či **já** na Blž. dol. juž. a stred., **zánhleč** vřš. a **zánhleč** Blž. dol. proti **zamdľiet'** napr. na Rim. dol. sev., **kršách** popri zriedkavom **kršach** tu všade, **hát – hada** všeob., **fašange, táč – táďe, náč – nád'e** vřš. a **táč – táde, náč – náde** Blž. dol. okrem Hruš. a Striež., kde je tiež **-ď-** napr. **náč – nád'e** Hruš. –

zhodne s Rim. dol. juž. a Suš. dol. je aj na vřš. juž. a stred. **ďieš** a tiež na Blž. dol. stred. a juž. **ďieš**, proti **řieš** na vřš. je hláskoslovne už **léš** na Blž. dol., **varéka** všeob., **šparhét, cérus, péna** (pero), **zvječ** vřš. – **zvječ** popri **zváč** Blž. dol., **koméda, komédášen** Krask., **dekrét** ib., **priěpusku** Bab., **prevjeraška** Striež., **nénika** všeob., **néna** vřš., **téja, na téji** Hruš. a všeob., **sénáš** (z maď.) všeob., **švégeriňa** i **švegeriňa** vřš. a Hruš., Striež., **švégerinä** inde na Blž. dol., **Prietrš, Priehrada** (polia) Ostr., **priěpitok** Striež., **Prievad'i** Bab., **prietrch** Hruš., **Prietrš** Luk., **priěloch** Luk. –

vėjaška vřš. – **vėjaška** Blž. dol., **frajiérka, majier, majietok** Luk. a inde všeob., **jien – jiešč – jiedou** vřš. a **jiešč – jien – jiedó** Blž. dol. všeob., **miedouňiške** Luk., **bjeza** všeob., **mječ – mjedži** vřš. – **mječ – mjedži** Blž. dol., **Na Papriěte** (pole, z maď. *řet* 'lúka') Pap., **opriěč(i)** vřš. – **opriěči** (naproti) Blž. dol., **šriěpnic** Pap. a všeob. (hrniec na mlieko), **Priěloške** (pole) Pap., **vienec** všeob. Blž. dol., **tich vjenci** Pap., **vjeñec** vřš. (aj čiastka nad kopytom statku), **knjehinke** (huby) Mel. (Tep. V.), **šerjeslo** všeob., **vjetr** všeob. –

– v slovesách **ľejem, sejem** je tu všade dlhé **é** a tak je napr.: **zohréjen sa, postaréje sa, séje, ňedozréju, viľéje, sméjemo sa** Luk., **preod'éje, séje, rozuméje, hréje, obvéje, pod'éjen, poséjen, ľéje, bel'éje sa** Krask., tak všade na vřš. aj na susednej Blž. dol., napr.: **zohréjet'e, sméjen sä, staréješ sä, ňed'éje sä, na Blažéjă, na Ondrėjă, olěj, petroolěj, na téji Striež.** –

zasméje, poséju Hruš., **léje, neséjen, poséjen, na Ondrėja, zavéje** (porazí), **nasméjemo sa, skrastvéje, véjaška, méjen sa** (hýbem), **nerozuméje, nespréje** Ostr., **nezavéje, hréje, ošernéje, na Ondrėja, léje sa, uzréje** Pap., **nedospéju, léje sä, séju, naléje, sä ondéju, zbutléje, na Blažéjă, na Ondrėjă** Bud., **déje sä mi** (zdá sa mi), **dospéje** (dozrie), **séje, zohréje, rozuméje sä, sméje sä, šernéje, rozuméjen, olěj, véje, sä nadéje, petrooléjen, zlodéjă, ochoréje, vilehnivéje, zaséjemo** Drienč., **sä poléje, vilašnéje, de sä podéje, rozléje sä, viplanéje zem, sä nadéje, ustaréjen sä, beléju sä, dospéje, séjemo, olěj, petroolěj, na Ondrėjă, poléje, šervenéje, dozréje, sméje sä, zavéje, zaceléje sä, ondéje** Sliz. a všeob. takto všade. Na Blž. dol. je za každé **-ej** hláskoslovne **é**, preto je tu všeob. napr.: **préc – prède, nédemo, pozdėši, spodněši, žótėši, tėtėš** (z mad'. *töltés* 'hradská'), **zdėšă** (Bud.).

Zhodne so susednou Rim. dol. a ostatným juhom je aj tu všeob. napr.:

- **kuopriva, huora, Za Huoru** (Bud.), **Na Huoru** (Krask.), vrch **Huora** (Sliz.), **Pod Huoró, Posredná Huorka** (Host.), tak v celej deklinácii s **-uo-** aj na **Puouhuoru** (Polhora pri Tisovci, Krask.), **kuon** – len Drienč. **kvan, chuobzd'ă, ruožd'ă** vřš. – **chuobždžă, ruoždžă** Blž. dol., **vuon** len vřš., **kuopr** všeob., **vrguoš** vřš. a **vrguoš** Blž. dol., **kruósna** len vřš. –
- **puod'ima** vřš. – **puodima** Blž. dol. (čiasťka voza), **vuojd'e** vřš. a Blž. dol. stred. a sev., **vuojde** ostatná Blž. dol., **kuoš, živuot, muohou – muohó** Blž. dol., **kuošik, vuosnaška** vřš. – **vuosnaška** Blž. dol., **ruozvora, ruospinke, povuostrič, vuostrije** (napr. Host., Striež.), **ruoj** (Striež.) a inde, **druotári** (Striež. a inde), **vuost, naruoštó, Do Voslňiho** (pole, Úslnje v Striež.), **Hrbuoška** Krask., **Ľahuotka** (pole) Ostr., **buombík** Ostr., **kuoze** (druh jabík) Pap., **zapuoздеu** Pap., **puojdemo** všeob., **šuo** všeob., **Puosni vešer** všeob., **kuapr, hluach, do huari,**

kuan, puajt, spuasob, pomuahó a pod. Drienč., **kuažä** (len na Sliz.), **Ruožňava** vrš. – **Ruožňava** Blž. dol., **prepomuohó** ho Host. a všeob. všade, –

- **-ó** je tu jednak vplyvom susednej maďarčiny, napr.: **šógor, próbu, lógoval'i, apóš** (svokor), **Pri Tóve** (z maď. *tó* 'jazero, pole' na Krask.), **čapó, gróf, fiók, pógár** alebo z nemčiny **šróštok, šajplódni** Krask. a tak aj inde, ako aj v ostatných prevzatých slovách **komót** (skriňa), **nótár, móres, móda**, všade – ale potom je aj v domácich prípadoch napr.: **sóva**, všeob. **tóvár** novšie slovo, –
- **-ó** je hláskoslovne za každé **ou** na Blž. dol. a tak je tu vždy napr.: **nótár** (z **noutár**), z **ósa, róno, óca** (stred.), – **ócä** (juh), **ótár** (z **outár, oltár**), **vínóka** (**vínouka** 'jablko'), **hrabóce** (huby), **židóka, borónice** (stred. Striž. a Hruš.) – **botónice** inde a juh, **vóna** (z **vouna, vlna**), **žóti** (**žouti, žíti**), **stó, vó, kó** zo **stou, vou, kou** a to zo **stouol, vol, kol** všeob. a ešte napr. **ósi, róno**, z **Lipócä, kóšok** Striež., **lóš** (z **louš**) na **Pótäre** (z **Poutár, Poltár**, obec v Novohrade), –
- **pógár** (z **pougár, polgár**, maď. 'hajdúch') Hruš., v **žóton, vrstónic, hrabóce, vrchóce, do róna** Ostr., **pónoc, g ócen, hrabóce, šróp, ótár, vínóke, heróce** (cesto), **pokóvár** (z **po-kouvár, pokolvár** maď. 'srazená krv pod kožou') Pap., **stóke** Mel. (Tep. V.), **židókinje, s Klenóce, na Róno** (obec na Blž. dol. sev.), **Drškóce** (obec pri Šp. Poli v Maď.), **kóke** (**kouke, kolke**), **Krnóka** (vyvýšenina pri Drienč.), **na Lipóci, borónice** Bud., **sóci, má óci** Drienč., **d'abó** (diabol), z **vóma** (**voumi, volmi**), **na ótárech** Host., **zrónaní, Na Sladóni** (pole), **virónali, židóki** a pod. Sliz. –
- V slove **Đuro, Džuro** či **Džuro** je krátke **u**, ale v kalendárnom označení 24. apríla je už všeob. **í** napr. **na Džíra** vrš. juž. a stred., **na Džíra** Blž. dol. stred. a **na Džirä** Blž. dol. juž., len Host. **na Džíre**, podobne aj v názve rodiny **do Džirjeu** Striež., **Džirkóci** Sliz., **Džírech kopan** (pole) Pap. a potom aj v názve rastliny **džírevuo zjele** Hruš., Host. a všeob. tak aj inde.

Na vrš. a na Blž. dol. sa v partic. I-ovom slovies I. a II. tr. kmeňová samohláska i spoluhláska spravidla dĺži a tak je tu napr. všeob.:

jĕdou, muohou, zamřzou všeob. a ešte napr. zabúdou, štruoffi ho, zduochou, zduochla, rostrhou, si zĕjedou, zvrhou, ňemuohou i ňemuoch Luk., to isté a ešte: zmuokou, ňezjedou, pošĕpou, muohou, ale Krask. aj tu moch a tiež muoch si, ľĕhou son si, son si sĕdou, najjedou, zduochou, ott'ĕu si Krask., sa ňepuohou, sa ňepuohla Bab., ňemuoch dostáč Kyj. –

- na vrš. – zmuokó, muohó, si ňeod'íchó, jĕdó, zabúdó, si bú otrhó, muohó, sĕadó si, ľĕhó, upádó, ňeposlúch, sä bú ľĕkó, muohó, vitrhó, nakládó, ňemuohó, naruostó, zduochó bi aj, bi zamřzó, privíkó, bi sä ňebú aňi puoch Striež. –
- podrhó, spát, muokó, řĕkó, naklát, řĕk eš, ňĕs ho, son ta vĕs, vĕzó son, bi ňenavík, kobi napát, bi si ta spomuoch, vľĕk, sa vikídó, najĕdó sä, húdó si, ňemuoch, hrízó, ňemuoch dač, sĕadó si, krádó, ľĕhó si, zľĕkó sa, zabúdó Hruš. –
- napádó bú, spomuohó si, zĕdó, řĕkó, rekla, nemuoch dostáč, bú spádó, sĕadó, bi moch kosič, pribĕhó, odbĕhó, sřĕtó, nepuohó, píchó, nespát, tak si sĕat, píchó Ostr. –
- si sĕedó, zmuokó, nemuohó, zapuozdeu, spádó, šíbó, si privíkó, řĕkó, húdó, nezabúdó, neoptrhó, naruostó Pap. –
- naruostó, pomřzó, zamřs, neotpádó, muoch bi, zvíkó si, bú spádó, muahó, mohli, spádó, sä zošmíkó, ftrhó, řĕkó, sä ľĕkó, ľĕhó, sĕadó, vníkó tanu, pomuahó, pomohli, sä rospúk, zosiädó, zabút si, najĕadó bi sä, sä puohó, son sĕákó, zľĕkó sä, zabúdó, zmuokó bich, sä zdvihó, si sĕadó, bi sä puohó, prepomuahó Drienč. –
- nemuohó, vicísó, sĕedó si Mel. (Tep. V.), muohó, sĕedó si, zvíkó, nespádó, višmíkó, vipádó, bú vipát Bud., sĕedó si, se nespínelo, rospúk se, zĕjet, nepuohó, nečúchó, krádó, prepomuohó, spádó, krádó, zabút, nesřĕtó Host. –
- zvrťó, sä nadrhó, spádó, zvíkó, zduochó, ta zabút, nemuoch, muohó, ju odvĕjet, zabút, otrch, otrhó, zvrhó, vikídó, zmuokó, umuok, bi zamřs, nemuoch, otstriĕhó, si otstriĕch, son zosiät, son prechlát, spát son, bi nezĕjĕch, zmuok, nez-mokli, sä najĕet, ruostó Sliz.

Len na Blž. dol. je v kmeni dlhé ú v partic. slovíes I. tr. vzoru **umrieť**, ktorý tu znie: **umrúč** a podľa tohto vzoru je aj partic. I-ové:

umrú – umrúla – umrúlo – umrúli a tak všeob. aj **utrú – utrúla – utrúlo – utrúli**.

Všeob. je aj **zákeu** popri **zákiu**, **hád**, **jáj**, **Vrkolák**, potom **á**, **tam_át**, i **tam_á** a potom sporadicky napr. **Masárik** Krask., **Taľiján** (trojslab.) Luk. a inde napr. **f Talijánsku** Mel. (Tep. V.).

2) v koncovkách: nom. – ak. – vok. sg. n. zámen privlastň. a adj. mäkkých **mojje**, **tvojje**, **našje**, **božje**, **višje** a pod. a tak aj v nom. – ak. – vok. pl. mask. neživ. a fem. aj n. vôbec na vrš. a na Blž. dol. – v gen. – dat. – lok. sg. zámen a príď. mien žen. r. **t'é naše krajšé** v Striež. a Hruš. **a té naše krajšé** všade inde a tak aj **vašé**, **z naše**, **do Suché**, **s kelé lúki**, **na edné zemi**, **do predné** (v Striež. a Hruš. mätko **-ňé**) a tak vplyvom hláskoslovného vývinu **-ej > -é** vždy na celej Blž. dol. –

- podobne zasa aj za koncovku **-ov (-ou)** je tu vždy **-ó** napr.: **chlapó**, **sinó**, **susedó**, **bratóho**, **bratómu**, **susedóho** v privlast. príď. menách, ale tak aj v gen. – ak. pl. **chlapó**, **vojákó**, **dubó** vždy len po tvrdých spoluhláskach a potom tak aj v inštr. sg. fem. tvrdých vzorov: **zo ženó**, **s takó visokó hlavó**, **s tó dobró ženó** celkom všeob. na Blž. dol. –
- v nom. sg. fem. zámen. a čísloviek napr. **našje**, **mojje**, **tvojje** na vrš. a Blž. dol. stred. a juž. okrem Hruš. a Ostr., kde je **mojja**, **našja**, **vašja** a pod., Drienč., Sliz. a Striež., kde je **mojĵä**, **našĵä**, **vašĵä** a celkom tak aj v adj. mäkkých vzoru **božje** vrš. a Blž. dol. stred. a juž. popri **božja**, alebo **božĵä** inde – podobne je dĺžka napr. v **edná**, **šitká** a pod. –
- v ak. sg. fem. zámen. a príď. mien: vyrovnáním podľa **tú**, **dobrú**: **jí**, **vidžín_í**, **zez naší**, **na mojí** všade okrem Sliz. a okolia, kde je popri tom často už neprehlasované **jú**, **na_nú** a pod., **naší** či **našú**, **krajší** či **krajšú**, len **ednú**, **šitkú**, –
- adj. privlast. všeob. býva: **ocó – ocevá – ocevuo**, **brató – bratová – bratovuo** alebo aj **Zuzín – Zuziná – Zuzinuo** a tak aj v ak. **ocevú**, **bratovú**, **Zuzinú** alebo aj v pl. **oceví**, **bratoví**, **Zuziní** – tak aj v ostat. zámen.: **naší**, **vaší** (chlapí), –
- v inštr. pl. substantív býva dlhá koncovka okrem po dĺžke skoro pravidelne všade, napr.: **(teram) rokí**, **Ňencí (volá)**, ale aj **rok-**

mi a **kuoši** Luk., **rokí**, **bratí**, **paucí**, **vozí** Krask., **statkí** Kyj., **uší** Bab., **dukátí**, **hrnkí**, **skladí**, **rokí**, **múrí**, **valcí**, **paucí**, **cigáňí**, **lampáší** Striež., **rokí**, **majetkí**, **chlapcí**, **válkí**, **remäňí** a **pod.** Hruš., **statkí**, **rokí** Ostr., **rokí**, **darí**, **Nencí**, **chlapcí** Drienč. a tak všade inde celkom pravidelne – a tak aj v žen. rode je tu typ **rukamí**, **hlavamí**, **kravamí**, –

- v dôsledku stiahnutia je: **náki** popri **naveki** (menej) všeob., **dáki** – **dáko**, **dák** z **dajaký**, **d'áki** v Striež. a Hruš. a na vrš. všeob. z pôv. **kde aký**, **má milá** v piesni, ďalej potom v príslovkách **skoré**, **velé** a **d'alé** na Blž. dol., pričom **d'alé** je len na Blž. dol. stred. a **dälé** na juž. –
- **dvá** pre živ. muž. rod miesto **dvaja** na vrš. a na Blž. dol. – **do-sáu** i **dosau** všeob. všade, všade je **-uo** v zám. **šuo** vrš. a **šuo** Blž. dol., len Drienč. **šua**.

Z uvedeného vyplýva, že skoro celý juh, t. j. Suš. dol., Rim. dol. juž. a stred., vrš. juž. a stred. a konečne Blž. dol. juž. a stred. majú skoro tie isté pomery v kvantite, ktorá sa takto stáva popri mnohých hláskoslovných znakoch ďalším významným spojivom nárečí celého juhu (porov. aj úvodnú charakteristiku na str. 90 a nasled.). Na celej tejto oblasti platí jednak **rytmický zákon skracovací** v podobnej miere ako v mnohých stredoslovenských nárečiach, v prípadoch **pál'a**, **chvál'a**, **súd'a** a pod. pravidelne najmä na vrš. a Blž. dol. a okrem toho aj druhý významný kvantitatívny **zákon posunutej dĺžky**.

Okrem uvedeného poznamenávame ešte, že sa obidva zákony uplatňujú na našej oblasti okrem mnohých uvedených prípadov najmä ešte veľmi dôsledne v príd. menách. Upozorňujeme tu najmä na nasledovné prípady, ktoré vznikli vzájomným pôsobením týchto kvantitatívnych zákonov a zákonov hláskoslovných. Je to predovšetkým typ príd. mena **peknej**, **dobrej**, ale **múdre**, **krásne**, **vzácne** popri jednotnom **krátki**, **úski**, **ňiski**, a **takí**, **rounakí**, **suchí** na celej Suš. dol. Starí vyslovujú všeob. takto, len mladší vyslovujú už aj **múdrej**, **krásnej** vyrovnaním podľa **peknej**, **dobrej**.

Na susednej Rim. dol. juž. a stred. ako aj na ostatnom juhu je tu už typ **dobrí**: **múdri** celkom tak ako aj **takí**: **krátki**. – Celkom taký istý je aj stav v prípadoch s posunutou dĺžkou. Na Suš. dol. je typ **peknej**: **učiéne**, ale aj **takí**: **visuóki** – inde len hláskoslovne vyrov-

naný typ **povedomí: sámi** ako aj **takí: širuoki** a pod.

Tieto kvantitatívne pomery sa držia aj v ostatných pádoch, najmä však žen. a stred. rodu. Tak je tu nielen všeob. typ **pekná: vidána** a **taká: úska** alebo **pekná: vidána** a **taká: dlhá**, ale aj **peknô: krásno** a **takô: úsko**, ale aj **peknô: žouto** či **žoto** a **takô: dlho** a tak aj v množ. čísla sú všade jednak všeobecné stredoslovenské typy **dobrí, -é, -é: múdri, -e, -e**, – ale okrem týchto aj typy s posunutou dĺžkou **ukradnúti, -e, -e** alebo **dľhi, dľha, dľhe**, pravda, hláskoslovne napr. na vrš. juž. a stred. a potom aj v Striež. a Hruš. **ukradnúťi, -ťe, -ťe**.

Okrem toho platí na našej oblasti rytmickejší zákon i zákon posunutej dĺžky aj v ostatných pádoch, tak napr. na Suš. dol.: **do d'ed'inskje, f_prvje bitki, napiju sa dobre vode**, ale popri tomto normálnom type je po dĺžke už typ **o d'evejte, od chudobnje pastierske palice** alebo **Na Douhe lúki** (kde? lok. sg.) alebo **pri luteránske fare** a **o siédme Sel.**, **na hrackje, do Dopšinje**, ale **od pejte do pejte** Hrnč. Zal., tak na Suš. dol. celkom pravidelne – podobne aj na Rim. dol. juž. a stred.: **to su tie mladje, do pátrovje kost'i**, ale **do tie rol'nicke škole, do štátne kase Čeren.**, **do tie stud'enje vode, na balockje dol'ine, f sobockje škol'e**, ale **v zemplínske stol'ici** Vyš. Pok., **na hrackje, pri veľkje vod'e, za maďarskje vláde**, ale **od edonácte do dvanácte, o pejte id'e, na luteránske ul'ici** M. Ter., **z Dolnje zeme, zo zahoriénske huóre** N. Skál., severnejšie už dnes prevláda typ **na tej veľkej** – vrš.: **na ťej veľkej**, ale **o d'evjet'e, o d'esjet'e** Luk. a inde – Blž. dol.: **na malé zemi, s také školi**, ale **zo štátne huori, na plúžňe taligi** Hruš., **zo štátne huori, o múdre Žofki, f prázne vizbe** Sliz. a tak aj všade inde, no podľa tu normálneho typu gen. – dat. – lok. sg. fem. **dobré** býva tu už aj po dĺžke niekedy **-é: chladnéšé, rjetké, žoté**.

V niektorých prípadoch siahajú tieto kvantitatívne pomery aj na **severnú časť vrškov a Blžskej doliny**, no rytmickejší zákon a zákon posunutej dĺžky neplatia tu už všeobecne a dôsledne, ale len obmedzene a často dosť nejednotne, čo dáva týmto nárečiam **ráz prechodných nárečí** medzi vlastným juhozápadom s uvedeným dôsledným uplatňovaním oboch kvantitatívnych zákonov a Rim. dol. sev., ako aj s celým stred. Gemerom, kde ani jeden z nich neplatí.

Rytmický zákon platí v prípadoch: **bjele kromple, rjetko, bjele šati**, ale aj **bjelí, šjerní, krátkí, krátkje Šp. Pole, pekáce lopati**, ale **sjedmí, šješčí, zakláci Lip.**, **bjeli**, ale i **bjelí, bjele hábi, dáku, na d'esaťu, sušánski, sušánsko, je úsko, dáka, nasátá, krásno**, ale aj **šjerní, bjeluo, lipóski Pot.**, **akuo je krásno, parádni**, ale už **prázni, zat'ahnúťu, šjerná, Lúšni hrp, krížnje cest'i Rov.**, **štátne motore, dáke**, to je to **krátke, krátke, ale Krásni hrbok, dáki chorí, krátká, prihnúťi, práháci Popr.**, **krásne žitá, krásno, dáke mal'iňi, krásni bú, krátke pauce, posáto**, ale už aj **bjel'í, t'emperátňi, svježá su Pol.**

Zákon posunutej dĺžky platí v prípadoch:

- a) **sátä, pjere, pod sáte, zjele, horkuo zjele**, ale už aj **na Rusadlá, kúpanje, druozdžje, s kosenä, krščenje, chuobzdje**;
- b) **plní, bolácie nohe, mocnéšä**;
- c) **pomjelu**, ale **ožení, chválä, vrátä, zvišä, pášä** a pod. Šp. Pole. –

- a) **krščjene – s krščjenä, zjele – zo zjelä, sáte – do sátä, pjere, chuobzde** ale už **uhlje – z uhlä, Rusädlä – do Rusädeu, Nad Hrabä, na odíchnútä** a pod., **skali** (už nie **skále, líste**);
- b) **dího, seno, žóto, maslo, dlhe pjesne, pred sáme dvere, na sámom vrchu**, ale už aj **f samom, pri samé, spadnúťi, oprúťi**;
- c) **zomjele, zakuole**, ale **chválä, súdä, vrátä, pášä Lip.** –

- a) **zjele – zo zjelä, sát'e – do sát'ä, krščjene – s krščjenä, ruozd'e, pjere – do toho pierä, šjernobíle, ruozdže**, ale aj **koseňje – s kosenä, Rusädlä – od Rusäd'eü, d'íchaňje, uheü**;
- b) **žót'e jablkä, díhu, dlhá dolina, na sámom koncu**, ale aj **samá, nat samim, plní, plná, žót'í** a pod.
- c) **pomjele**, ale **ožiení, zakuolú, ot'jelä, oholä** a pod. Pot. –

- a) **Hrábä, Briježä – Za Briježä, klásä, sát'ä, dzärä, krščjene, ruozdže, hore klásin, harmúňe**, – **do sát'ä, do Briježä**, ale už **Rusäd'l'ä – do Rusäd'eü, s krščjenä** a potom aj **Rokit'je, zapál'eňje, do pokušenä, Do Skál'ä, i krščenje, na roskladaňje**;
- b) **žót'e jablkä, okružl'e, sädnúto mľjeko**, ale aj **dlhje, žót'í**;
- c) **pobuori, pomjele sä, ot'jel'i, ožieni sä, zakuol'e**, ale **ohol'í, mlát'ä, chvál'ä, súd'ä** a pod. Brád. –

- a) krščieňe – s krščieňá, ziele – zo zieleá, sát'e – do sát'á, kviet'e, kláse, paždzíre, samuo trne, Pod Búše, ale už Šernoskal'ie, Rusadl'á – do Rusad'e, jed'eňie, stvoreňie, s prechlad'eňá;
- b) Dlhe zeme, dlhe hräd'i, to dlha, ale aj na samí vrch, po samú horáreň, okružl'e, zamrznút'iho, prihnút'i bul'i;
- c) pobuori, zbuori ho, mjele, zakuolemo, ale aj ožieňi sä, ot'iel'i sä, mlát'á, edná druhuo zastrjel'á, ale zvlášä a pod. Popr. –

- a) rebríne, palíne, Hrábe – do Hrábá, krščieňe – s krščieňá, sát'e – do sát'á, ziele, chuobzd'e, ale aj uhlie, präd'eňie, povetrie, toho povetrá, kväreňie, Záhumňie, zapáleňie, Rusadlá, kelo trápeňá;
- b) žóto maslo, žót'e kvet'i, dlhe ruke, dlha, Dlhe zeme, ale už aj žótú, plní;
- c) zomjele sä, zomjelu, zakuolu, ale dopomuožú, nevipálá a pod. Rov. –

- a) sát'e, krščieňe, pierie párač, horkuo ziele, paždzíre, chábzd'e – do sát'á, s krščieňá – ale už aj Trščie, Do Jäsieňá (nom. to Jäsieňe málo sa užíva), stvoreňie, na skalie, skalá bulo (nom. skalie), uhlie, kláse, Rusadlá, Do Brezá;
- b) žót'e kvet'i, okružlo, je zahinúto – ale aj múdri, plní, dlhi;
- c) zakuole sä, ale zakuolú, pobuorí, ožieňi sä, oholí a pod. Rat. Zdych. –

- a) na sát'e, krščieňe – s krščieňá, ziele i zel'ina, palíne, ale už Osíšje – do Osíšä, na vareňie, uhlie, trňie, skalie, do Rokít'á, zapáleňie, väzaňie;
- b) Dlhe (t. j. zeme), na Dlhe zeme, žouto, dlhe, dlhi, plno vedro, s plnim, ale aj plní;
- c) zomjele, ot'iel'i sä, zakuole, ale žieňä, ožiel'ä a pod. Pol. –

- a) už len krščieňe – s krščieňá, pierie – s pierá, Rusadl'á, uhlie – z uhl'á, ziele – zo zieleá, Trščie, chuobzdžie;
- b) už len žót'i, plní, plná, žót'ie, do samé noci, dlhima;
- c) pomjele, zakuole a ožieňi sä, ot'el'i a pod. Krok. –

Zákon posunutej dĺžky sa na vrš. sev. a na Blž. dol. sev. najdôslednejšie drží vlastne už len v type **krščieňe** a **dľhi**, kým v slovesách je síce **pomjel'e**, **zakuol'e**, ale už všeobecne len **ožieňi**, **zakuol'ú**. Tak je všade skoro vždy v tých istých prípadoch okrem Krok., kde tento zákon a podobne ani zákon rytmického skracovania už neplatí a preto má Krokava kvantitatívne pomery ako susedná stredogemerská oblasť.

Poznamenať treba ešte, že na vrš. sev. a na Blž. dol. sev. ani rytmický zákon neplatí v skloňovaní substantív a adjektív ako potom ani v časovaní všeobecne, ale obmedzuje sa len na určité prípady. Z toho vyplýva, že **zákon posunutej dĺžky je silnejší ako zákon rytmického skracovania**.

Ostatné prípady:

a) Proti dlhým inde sú tu krátke samohlásky a slabiky

1) v **kmeni**: všeob. gemerské prípady ako vyššie: **rano**, **narano**, **zahrada**, **Nad Zahradu** Brád., **kuchar**, **kucharka**, **chotar**, **chvalobuhu**, **mesäc**, **plavač** Pol. a Krok, **plavač** inde, **chran** vo výraze **Pánboch chran**, všeob. aj **fašange** juh a **fašangi** len Rov. – R. Zdych. a Krok., **žoftar**, **kurajstra** Lip., Pot. proti **kurästlo** Šp. Pole, **kurástva** Brád., Krok., alebo **kurvásta** Pol., miestami napr. **tú drahu** (apel.) Pot. popri najužívanejšom **cesta**, **hracká**, **orsácká** i **t'ét'ěš**, tak **na drahu** aj R. Zdych., **d'abel** Šp. Pole proti **d'äbla** inde; **odomáš** alebo **udomáš** (z maď. *áldomás* 'prípítok po skončenej práci, prianie požehnania zdaru tejto práce') proti **áldomáš** napr. na Rim. dol. a inde, –

- všeob. **džitä** Šp. Pole – Lip., **džit'ä** Pot. – Brád., Rov. a **džit'e** Pol. – Krok., teda zasa zhodne s celým Gemerom s krátkym **-i-**, **džiš** – **džždžä** všeob. proti **dješ** či **d'ješ** na celom juhozáp. a **d'íš** na Rim. dol. sev., **pila**, **pilka** i **pjuka** všeob., **vnitrošči** všeob. proti **vňitrost'e** napr. na Rim. dol. sev., **nit**, **nito** je tu na Šp. Poli – Lip., **ňito**, ale aj **ňito** je tu severnejšie, často aj popri **ňi je tu**, **sliva** – **slivi** na Blž. dol. sev. a tiež **sl'iva** i **sl'juka** na vrš. sev. –
- **itro** napr. R. Zdych. a inde popri **jítro** alebo i **jutro** popri častejšom **holdá** (z maď., miera pozemkov) napr. Krok. a inde, **zľudňi** (vl'údny) napr. Krok., R. Zdych. a inde na vrš. sev.

a Blž. dol. sev. miestami aj popri **vľídňi** či **vľidňi** alebo **vľidni**, **kručič** Blž. dol. sev. a **kručič** Pol. a Krok. a v celom časovaní vždy s krátkym **-u-** zhodne s celým juhozáp., kde je hláskoslovne **-i-** proti **krút'it'** na Rim. dol. sev., **nukač**, **ponukač** všeob. a zhodne s juhom aj na Blž. dol., len na vřš. vari vplyvom sused. Rim. dol. sev. je **ponúkač**, **mudrășka** (nevädza) je často popri **múdrășka** skoro všade, len na Pol. napr. **smutok**, –

- **oltár** všeob. vplyvom sused. Rim. dol. sev. proti **ótár** na Blž. dol. juž. a stred., odkiaľ presahuje aj na Šp. Pole, Lip. na Blž. dol. sev., **vol**, **stuol**, **kol** Šp. Pole proti **vó**, **kó**, **stó** na celej ostatnej Blž. dol. sev. zhodne so stred. a juž. a tiež vřš. sev., **oholič** – **oholí** všeob. proti **ohuolič** na Blž. dol. juž. a celému juhu s **-uo-**, ale zhodne s Rim. dol. sev. a tiež celým stred. a vých. Gemerom, –
- **mohem** – **moheš** – **mohú** len na Šp. Poli a Krok. proti **muožem** – **muožeš** – **muožú** všade inde, **prtok** (obrus) dnes už len starí na Šp. Poli, ale už **prtuok** na Krok. všeob. zhodne s vlastnou oblasťou stredogemerskou, **pankuch** všeob., **posuch**, **posušok** všeob.
- **lopuch** miestami popri **lopúch**, **povedač** – **povedá** na Šp. Poli a Krok. proti **povjedač** – **povjeda** všade inde zhodne s celým juhom, **oteli** – **otelič** Šp. Pole a **ot'elič** – **ot'eli** Krok. proti **ot'ielič** na Pol., Brád., **ot'jelič** Blž. dol. sev. a **otjelič** Blž. dol. sev. na Lip., podoby s **-ie-** zhodne s ostatným juhozáp., podoby s **-e-** zhodne s Rim. dol. sev. a s celým stred. a vých. Gemerom, –
- **nemá** – **nemám** na Blž. dol. v Šp. Poli proti **néma** na juhu, v slovách **konec**, **šepec** a **vjenec** je na konci **-ec** a podobne aj v slove **kostel**, resp. na severe s **-ť-** zhodne s celým ostatným stred. a vých. Gemerom proti podobám **koňjec**, **šepjec**, **veňjec** a **kost'iel** i **kost'ieu** na juhu a tiež na Rim. dol. sev. –
- v partic. minulom sú na Blž. dol. sev. skoro výlučne len podoby **pekla** – **pekli**, **oblekla** – **oblekli**, napr. **nezoblekla**, **ta-vezli**, **privezli**, **rekla**, **rekli** (ale **rjek**) Šp. Pole, **prnesla**, **nesla** Lip., **odvleklo**, **dovezli** Rov. a tak aj inde tu, no na vřš. sev. býva zhodne so susednou Rim. dol. sev. ešte často aj **prňjesla**, **ňjesla** Popr., **prňjesou** i **prňesla**, **prňesl'i**, **privezl'i** Pol. alebo **ňzedla**, **napekla**, **ňeupেকla**, **odvezl'i** Krok. –

- podobne v infin. slovies I. a III. tr. býva na Blž. dol. sev. zhodne s juž. a najmä so stred. a vých. Gemerom skoro dôsledne len -eč, kým na vrš. sev. je zasa zhodne s Rim. dol. sev. a vlastne aj celým juhozáp. -eč popri zriedkavejšom -ieč (najmä v type trieč), napr.: **rozumec, trpec, pohľadeč, sedeč, zánhleč**, ale **trúč, oprúč** Šp. Pole, a tak aj severnejšie, napr. ešte **mleč, vraveč, strpec, pohľad'ec, zánhleč** Pot., **zostareč sä, hrmeč, zánhleč**, ale aj **pozrieč** popri **pozrúč, prestrieč** a **oprúč** Popr., **ved'eč, hl'ad'eč, zánhl'eč, stareč**, ale aj **vid'ieč, trpeč** i **trpieč** Pol. a **zmláveč sä, hl'ad'eč, obzreč, ved'eč, pozreč, pohl'ad'eč, sed'eč** Krok. –
- v infin. slovesa íst' je i: **ič, prič**, ale už skoro všade **zíč – zídú, odič** i **od'ič** a pod., ale **odič** Šp. Pole, –

2) v **koncovkách**: všeob. v pádových koncovkách zámen. a zlož. skloňovania napr.: **takiho dobriho, takimu dobrimu, z našim dobrim, s nim, t'im**, len Lip. a Šp. Pole tvrdo **s nim, t'im**, podobne aj v pl. okrem nom.: **z našich dobrich, s tich suchich** – v nom. pl. **lude** Šp. Pole a Lip., **l'ud'e** všade inde zhodne s Rim. dol. sev. a celým stred. a vých. Gemerom, tak aj v prípadoch **Polomäne, Poprošäne, Potošäne** alebo aj **kňázove, ocove, sinove** – v príslovkách je zhodne s celým ostatným Gemerom **lepši, sukši, tvrdši** všeob.

b) Proti **krátkym** inde sú tu **dlhé hlásky** a **slabiky** vôbec

1) v **kmeni**: všeob. gemerské **slúha – slúška, táner** Šp. Pole a Lip. inde **táner, hát – hada, rás – edorás** všeob. popri individ. **ras, edoras, teráz/-s, len narás** (t. j. ihneď), **tánec** Šp. Pole a Lip., inde **táneč – do táncä** napr. Rov., Pol., **jä, zánhleč** Blž. dol. a **zanhleč** vrš. –

- v slabikách s **ja** je takýto stav: zám. **jä** všeob., **jáštor, jarmo, jáštoric, voják, buják, jasno, járok** a tiež **ščál, koščál, ščápič, žádlo, žadač** zhodne s juhom, ale už len **jama, jalovic, jablko, javor, jahoda** v Šp. Poli, –
- **jä, jáštor**, ale **jášcoric, voják, buják, jasno, járok, jarmo, na jár, koščál, ščálik, žádlo, žadač**, ale **jäma, jäsle, jázik, jarmo** Lip. a tu aj v maď. slovách **jártatovač** (kone prehánat'), **poli járdi** (dláždený chodník v meste) a

- cit. **jáj**, **jájšäč** Lip. a tak aj inde, napr. **já**, **jármo**, **do jám**, ale **jäma**, **gu járšoku**, **jársokom**, **do jáрку**, **jáščoric**, **jáščor**, **na jář**, **zajáškov**, **voják**, **buják**, **jásná**, **šijáce mašini**, **pijácú vodu** Pot.,
- všade inde to isté a ešte napr.: **navíjám**, **bujákovi**, **fräjár Brád.**, **po stojáški** Rov., **pijáko**, **jánouke** (zemiaky), **navíjám**, **do járcu** Pol., **jádrá** Krok. –
- podobne aj v infin. sloviess I. tr. **zajáč**, **zašáč**, **viňáč**, **zat'áč** je dĺžka asi analogicky podľa **naľáč**, **zváč** (vziať) všeob. – **fašánge**, len Krok. – Rov. **fašángi**, –
- **čápka** Šp. Pole, **šápka** inde proti častému **šapka** na juhu – **Vrkolák** Rov. a tak všeob. všade – **metál'** i **metál** všeob. – **pánske zeme** Pot., **pánsko** Brád. – **valáško**, **valáškov** Brád. – **Taľiján** (3-slab.) Brád., a tak aj **Talijánsko** Šp. Pole a Lip. –
- **koščivál** (kvet) Rov., **koščivár** R. Zdych. – **topánke** proti **topanki** na susednej Rim. dol. sev. – **zo Šárickej**, **frájerší** Pol. – **na Kopáňe** Popr. – **duránke** (slivky) – **dráp** (dráb) Rov. – **Mihálka** (lúka) Pot. – **čáté** (z maď., druh krmiva) Lip. –

- **bjeza** – **bjezoví**, **mječ** (meď), **šřiepnic**, **cérus**, **péna** (pero), **oprěci** (naproti), **varéka**, **šparhét**, **cérka**, **z résu** (maď. 'časť'), **portéka** (tovar), **néna** (staršia žena), **céra**, **Honéci**, **sénjor** Šp. Pole
- a tak aj inde, napr. ešte: **z Erdjelä** (z maď. *Erdély*, Sedmohradsko), **přieci** (naproti), **šerjeslo**, **prevjeráš**, **s Přehradi** (pole), **vjenec**, **chřien**, **manébre**, **negépelovali** (z maď. *gépelni* 'mlátiť na stroji'), **Škultéti**, **tétész** (z maď. *töltés* 'hradská'), **oprěci** Lip. –
- **nevipovjedané** veci podľa infin. **povjedač**, **opřieci**, **triem** (chór v kostole), **kosjevám**, **přielohe**, **vjeñec**, **sjebro**, **kolocjer** (skorocel'), **cégrom** (z nem. *Ausseher* 'palier'), **sénjor Holéd'i** (rod. meno), **švégeriňä**, **t'ět'ěš**, **do apat'éki**, **na komplétu** (konfirmáciu), **varéka**, **z résu** Pot. –
- **bjes** – z **bjezu**, **povřieslo**, **opřieč** ňeho, **kolocjer**, **ňěnika**, **švégeriňä**, **šparhét**, **knédliki**, **magněski**, **v apat'éke**, **géd'ióñi** (jablká), **ňéna** a pod. Rov. – **majjer**, **rít'ovje** (tak všade volajú čiastku snopa), **odvizit'érovali**, **géd'eoñe** R. Zdych. –

- **kolocier, koňiec, z miedži, chrbiet, do Siebrňiho, bjes, pul'ier** (pudilár, peňaženka), **vieñec, t'et'ěš, cėru Brád.** – **frajierku Pot.** –
- **Strieũñic, cmier** (všeob. gemersky), **sriedu, sriedzä, kolocier, gėd'ioñi, mat'ėriäl, magnėska, v apat'ėke, šparhėt, tėtėš, varėka, švégeriňä** Popr. –
- **vieñec, vieñšok, f_sriet tížňä, majiera, trieme, part'ėka** (to-var, z maď. *portėka*), **švégeriňä, péna, od zejména, nénika, varėka** Pol. –
- **Na Pánó prieloch, priezoš'livie** (bezočivé), **triėni** (trén vojenský), **vieñec, špahřėt, varėka** Krok. –

- Zmenou **ej > é** je hodne **-é-** v kmeni, ale aj v koncovkách, napr.: **préc – prėde, ušněšä, ostrėšä, sprostėšä** a tiež **dälė** (ďalej), **velė, vácė, rašė** a **skorė** Šp. Pole, – to isté a ešte napr.: **nėde, jė** (jej), **z mojė, dolné, na Dolné zemi, žót'ėšä** Lip. – **prėdú, do t'ė, mokřėši, o d'ėšät'ė** Pot. – **mocñėšä, t'ėplėšä, do t'ė, ňėd'ė, na Suchė** Rov. – **drobñėšä, ňėdži, d'älė, f_t'ė** veľké Brád. –
- **prēc, pó d'evät'ė, t'ėpl'ėši, rašė, róñėši, šist'ėši** Popr. – **f_t'ė, skorė, pozd'ėši, starėši, ňėdú** Krok. – Polom má už **tej, drobñejši** asi vplyvom blízkej Hnúšťa na Rim. dol. sev. – to je teda len v tautosylabických pozíciách.
- Heterosylabické **ej** má aj na vrš. sev. a na Blž. dol. sev. zhodne s ich juž. čiastkami a so stredným i vých. Gemerom **é** dlhé a tak je tu všeob. napr.: **vėjäški, na Ondrėjä, kuz olėjä** a potom najmä v slovesách typu: **vivėje sä, zavėje ho** (aj porazí), **zostarėje, sä nedėje, si porozumėjú, uzdravėje sä, sä starėje, zalėjú, rozumėjem** Šp. Pole
- a tak aj všade inde, napr. ešte: **vėjäška, na Ondrėjä, od Matėjä, olėj, nenasėje, nenavėje, sėjú, zohřėje, zmocnėje** Lip. –
- **zavėje, sėjú, ochorėje, rozlėjem, lėjáren, sä ňestarėje, rozumėje, Ondrėjovje, ňėvilėj, dozřėje, smėje sä, Ondrėzrp** (pole) Pot. –
- **ošėrñėje, zond'ėje, posėje, smėje, ňeond'ėje, sä smėješ, ňerozumėje, vilašñėjem, si rozond'ėjem, zvėje sä, zohřėje, sėje-mo, sä starėje, posėjemo** Rov. –
- **vivetrėje, zostarėje sä, na Ondrėjä** R. Zdych. – **skisl'ėje,**

dozréje, sä bel'éje, hréje, im l'en hovéjú, ošernéjú, véjáška Brád. – hréje, ňerozuméje, zašernéje, zašerveňéje, sä staréje, séjú, poséje, natrepe zävéje (subst.), sä zl'éje, zohréje, sméje Popr. –

- ňeviond'éje, doond'éjú, séje, véjáška, ňeséjemo, bel'éje, vil'éje sä, zohréje, sméje sä, sä postaréjem, z ol'éjom, sä st'ep'l'éje Pol.
- – sä sméje, zävéje (subst.), dozréje, rozuméjem, sä šerveňéje, sä ňestaréjem, ol'éjä, na Ondréjä, oséje sä Krok.
- – fijálka Šp. Pole – dvojišätá Lip. – viňič proti ič Rov. a všeob. život emfaticky Krok.

- do ħori, kxožä, Rxožnava, Za Ĥoru, vrgxoš a tiež sóva, potková, tóšär, ceremónje, pógár, Šótísóci (Šoltésovci zmenou -ol- v -ou- a ďalej -ó-) Šp. Pole a tak aj všade inde napr. ešte: kxožu, lóše (levče), nervózní, nótár, ótár, retkó (retkou-ka), bóka (lopta), tóšärik, kóke (kouke, kolky), písčóke (z pišt'ol-ky) Lip. –
- ħóra, Pod Ĥoró, živuot, kxopriva, zbuxojník, Vrch ħlucha, kxožä, ótár, písčóke, sóva, šógor (z maď. *sógor* 'švagor') Pot. –
- lavuor, gu ħore, vóna (z vouna, vlna), vrgxoš, nótärä Rov. – v ħore, vuom popri vom (on), pokxoj, f puost'el'i (indiv.), zbuxojník, ótár, šóváre (z maď. *somvár* 'druh jablk'), sóva Brád. –
- Na Strmú ħoru, ňižo ħorki, Rxožňavi, óvad'i, ótár, sóva, pógár, sónok (z maď. *súnyog* 'komár'), vóna Popr. –
- ħoró, kxožä R. Zdych. – kxožä, na pokxon, zez ħoru, živuot, kamsi-šxosi, vuom popri vom, kmuotr (kmotor), puozňí, zuosipka, vrgxoš, nouťár, pougár, vouna, z voumí Pol. –
- ħoramí, s kxoži, prtuk, vrgxoš, stvosnú (z nem. *stossen*), Póš, kódúš (z maď. *koldús* cez *koudúš* 'zbojník'), sóva, na ótare, pržl'iva, knuót Krok. – teda skoro všade tie isté prípady na celej oblasti.

Zhodne s vrš. stred. a juž. ako aj s Blž. dol. stred. a juž. dlži sa kmeňová samohláska alebo spoluhláska participia a tak sú tu všeob.

a hodne rozšírené typy **ukrát**, **zamrs** popri **ukrádó**, **zamrzó**, napr.: **spát** i **spádó**, **riekó**, **mυoch** i **mυohó** Šp. Pole, to isté a ešte napr.: **nemυoch**, **bi mυoch**, **som či neriek**, **kobi mυohó**, **zduochó**, **ohen potúchó**, **pomυohó**, **som spát**, **nezabúdó**, **nakládó**, **nemυoch do-stáč**, **zapúchó**, **ukrádó**, **spádó**, **pυohó**, **pribiehó**, **spádó**, **sádó si**, **naruostó**, **zvrťó sä**, **pomυohó**, **zduoch** Lip. –

- **som si sĕdó**, **zasľepó**, **ňemohó**, **som ňemυoch**, **tot mυohó**, **ňeriekó**, **ho drhó**, **žebi zasľepó**, **kládó**, **zduochó**, **zajĕdó**, **zĕĕdó**, **ukrádó**, **spádó**, **sádó**, **riekó** Pot. –
- **ukrádó**, **som zabút**, **si mυoch šekač**, **už zabút**, **riekó**, **ňemυohó**, **kobi bú privĕs**, **nakládó**, **ňemυohó**, **jĕdó**, **bi zĕĕt**, **moch táč** Rov.
- **poklát**, **som tam zamrs**, **jĕdó**, **kto si mυoch** R. Zdych. –
- **ňemoch**, **mυoch**, **moch som**, **sňech napát**, **bi ňemυohó**, **rosklát som**, **rostrch**, **visádó si**, **ňemυoch som**, **ňeduošó**, **sä srĕtó**, **ukrádó**, **spádó** a individ. aj **sä prvřch**, **sä koprc** Brád. –
- **spádó**, **vitřhó**, **nadobúdó**, **moch**, **kobi sĕkó korbáš**, **ta zabút**, **riekó**, **sä najĕt**, **džúbó**, **sä vivřhó**, **bohďaj si bú zduoch**, **otřřkó**, **zapíchó**, **sádó si**, **zadrřhó sä** (zatopil), **spát**, **spádó**, **krádó**, **zošmík sä**, **koĕ si srĕt**, **moch sä obesič** Popr. –
- **ňestřhou**, **zadrřhou**, **sä prevřhou**, **visláp**, **sădou si**, **to mυoch bič**, **si mυoch povĕdač**, **ňemoch som**, **otrřch sä**, **otrřhou ju**, **som naklát**, **bú mυoch ič**, **sădou**, **t'ă spădou**, **ebi dakto ňeukrát**, **mυoch to bič**, **vĕtr prebĕch**, **koĕ zĕĕdou**, **som zabút**, **kobi ta zduoch**, **riekou** Pol. –
- **sä moch**, **mohó**, **ňepomυohó**, **ňeprebĕch**, **jĕt**, **jedó**, **ale už hodne aj spadnú**, **sădnú**, **zadrhnú**, **zdochnú** Krok. –
- všeob. sú aj infin. **táč – táde** (z tajst'), **náč – náde**, **préc – préde**, **něč – néde**, **ale miestami počut' individ. aj táč**, **úč**, **ale v prít. len táde**, **náde**. –

Zhodne s Blž. dol. juž. a stred. je aj na Blž. dol. sev. typ slovíes na **-úč** a teda **umrúč**, **oprúč**, **trúč** a tak potom aj v partic. **oprú**, **utrú**, **umrú** – **umrúla** – **umrúli** a pod. – popri osob. mene **Džuro** je v kalendárnom označení už **na Džúră** všeob.

Podobne ako na južnej čiastke je aj tu zmenou **-ou-** > **-ó-** napr. v slovách **Róno** (obec), **róno**, **róní**, **narónač**, **pónoc**, **vínóke** (jablká), **žótí**, **stóke** (stolky), **kóke** (kolky), **Lipócă**, **vóna** (z **vouăna**, **volna**,

vlna) a tak potom hodne najmä na konci slov v gen. – ak. pl. mask. **chlapó, ocó, vojákó**, potom aj v inštr. sg. fem. **ženó, hlavó, zemó** a konečne aj v privlast. príd. menách **ocó dom, chlapó, vojákó** a tak aj v ostatných pádoch mask. a neutra: **ocóho – ocómu** – tu už po tvrdých i mäkkých spoluhláskach všeob. –

2) v **koncovkách**: okrem už uvedených prípadov **chlapó** (gen. – ak. pl.) **chlapó – chlapóho** (privlast. príd. mená mask. a neutr.), ďalej potom aj **jé, naše dobré** (gen. – dat. – lok. sg. zámen fem.) ešte aj v týchto prípadoch: v partic. min. uvedeného typu **umrú – umrúla – umrúli**, ale potom aj **bú** (ale už **bula – buli**), **kopnú – kopnúla, ukradnú – ukradnúla, spadnú – spadnúla**, pravda, už popri **spádó – spadla** alebo **spát – spadla, krádó – kradla** a **krát – kradla**, –

- v ak. sg. zámen fem. vyrovnaním podľa adj. je **jú, našú, vašú, mojú** – podobne aj v číslovkách **ednú, šitkú** a tak aj v mäkkých príd. menách: **krajšú, milšú, vašú**, –
- v žen. a stred. rode zámen a príd. mien privlast.: **mojá, tvojá, našá, vašá** a tiež **mojuo, tvojuo, svojuo, našuo, vašuo** a ďalej ešte aj **Zuziná – Zuzinuo, bratová – bratovuo**, –
- v pl. privlast. príd. mien muž. r.: **ocoví, susedoví, Zuziní** a pod. aj v zám.: **naší, vaší, mojí**, –
- v inštr. pl. mask. a neutr. býva často dlhá koncovka zhodne s celým Gemerom: **s chlapci, vojáci, chlapí, zo psi**, –
- v príslovkách: **velé** Blž. dol. – **vel'é** i **vel'je** vřš., **d'älé** všeob., len Šp. Pole a Lip. tvrdo **dälé, skoré, rašé, vácé** všeob. –
- v číslovkách **dvá** južnejšie a **dvje** severnejšie na vřš. i Blž. dol. –
- všeob. stiahnutím **dákí, dár, dára** (z **da vera**), **dák, dáko** (z **dajako**), ale proti **náki** na juhu je tu všeob. **naveki, d'ákí** na severnejšej čiastke z **kde aký**, –
- v ustrnulom tvare **má milá** v piesňach – v slovesách IV. tr. s **j** pred **-i-**: **dojá, stojá, bojá, otkrojá, hnojá, hojá** všeob. –
- v zámene opyt. pravidelne tvar **šuo** – v opytovacích príslovkách **ká, tá** (sev. **t'á**) proti **skjat', st'jat** alebo **skad'e, stad'e** napr. na susednej Rim. dol. sev. – emfaticky sa dží v citosloviaciach ako napr. **jáj, hóu** a pod.

III.

HLÁSKOSLOVIE

ČASŤ HISTORICKÁ

1) Praslovanská skupina *ořt-, *oļt-

V nárečiach **juhozápadného Gemera** sú za ne striednice **rat-** i **rot-**, **lat-** i **lot-** a to takto:

a) Kolonizovaná oblasť

zachováva stav pôvodných stredoslovenských nárečí domácich, preto je tu skoro dôsledne len **rat-** a **lat-**.⁹⁸

I. Skupina kysucko-šoltýska

Kysuca:

rasne, ražeň, rasocha, ražd'ina, rakita, Rakitovo (hora), **Pod Rakitovo, rasporok, razvora, Rastoka** – do **Rastoki** (časť chotára niže osady Kysyca a Lom), **Rastočno** (poznajú z klenovského chotára, lebo je blízko Rim. dol. Klenovskej), **rasca, vlašni, predlanskim** – ale popri **rasporok** počuť aj **rosparok**; inak je tu už len **na roľu, Na Roveň, rošťep** (na ovocie i na soľ pre ovce), **rospini** i **rospinki** (na krosnách i na voze) a **lochet'**.

Drábsko:

tak isto, napr.: **rasne** i **rast'e, ňerast'e, ražeň, rasocha, rasochi** (na pluhu), **rasoški** (na koryto), **ražd'ina, rakita, Rakit'ini, do Ra-**

98 Porov. Ľ. Novák: *Prípady rat-, lat- za praslov. *ořt-, *oļt- v slovenčine*. (Ich zemepisné rozšírenie a výklad s mapou). In: Spisy jazykového odboru Matice slovenskej. 1. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1933, s. 576 – 606.

Š. Tóbiš: *Striednice za praslov. *ořt-, *oļt- v gemerských nárečiach*. (S mapou). – Linguistica Slovaca, 1 – 2, 1939-40, s. 208 – 219 aj sep. Bibl. LS. 5, 25 – 36.

Ľ. Novák l. c. 586 pozná len **ražeň**, inak z tejto oblasti neuvádza doklady. – Novák spomína z našej oblasti: **Ráztočno** 581, 583, Šolt., Tis., V. Ter. 586, že je tu **ra-** popri **ro-** v slove **ražeň**, všeob. v Gemi, pri **rasocha**, že sú v Gemi podoby **ra-** veľmi hojné, v slove **ražd'ie** je **ra-** zasa riedko dolož. z Gemera 588, pri **rakyta**, 588, výslovne uvádza **juhozáp. kút Gemera** a cituje Hrach., Hrnč. Zal., Koc., N. a V. Skál., Rim., R. Baňu, V. Ter., Vrb.; **ra-** v slove **rásporok** je v Gemi bez juhozáp. časti: Host., Hrach., Hrnč. Zal., Pol., V. Skál. 589; **raľ'a** je v juhozáp. Gemi, 589, **raľ'a** vedľa **roľ'a** Hrach., Klen., Koc., Suš., 591, inak našu oblasť neuvádza. – Novák l. c. 586 pripúšťa **ražeň** i **rožeň** – je však len **rožeň**. Novák l. c. 588 správne uvádza, že **ra-** v **rakyta** je na Hrach. (vraj popri **ro-**), Hrnč. Zal., Koc., N. a V. Skál., Rim., R. Bani, V. Ter. a Vrb. – podobne pri **raľ'a** 591 správne uvádza Hrach., Koc., Suš.

kit'in, rasporok i rosparok, razvora, Rastoka, do Rastoki, aj tu poznajú klenovské **Rastočno, rasca, vlašni, lachet'**, ale už aj **lochet'** a potom už len **roľ'a, rospinka (na voze rost'ahuje ľojtri)** a **rospinki** (na krosnách).

Šoltýska:

to isté, napr.: **rasne, narasnu, rast'e, naraslo i viraslo, ražen, rasocha, rasoški i racoški** (na koryto), **ražď'ina** popri **carajch, rakita**, poznajú **Rastoku i Rastočno, rasca, vlašni, vlanskimi**, už len **rasporok** a niekoľkí **rasporek**, ale už len **roľ'a, rospinka** (na voze), **rospini** (krosná), **lochet'**. –

Celkom tak sa hovorí aj na Ďurkovke a tiež na Utekáči tak hovoria tí, čo prišli sem zo Šoltýsky, Drábska alebo z Kysuce.

II. Ďubákovo má:

narast'e, ňerast'je (2x), virast'eno, zaráslo, viráslo, narásľ'i, ražen, rásocha (*zadňá os je chit'ená na rásochách*), **rasoški** (koryto), **ražď'ina, rakita, rakiť'ina, ráspora, rázvora, rasca, vlašni, laket'**, ale už **roľ'a** (menej popri častejšom **zem, oráč'ina**), **ruošť'ep (4x), ruospinka na voze** (*žebi lojtri dovedne ňešľ'i*).

III. Tisovský Hámor len:

rast'je, zarast'enuo, ražen, ražník, ražd'je, ražd'ina, rakita, rakiť'ina, rázga (len poznajú, ale v reči viac len **halus**), **rásporčok, rásocha, rasoške** (koryto), **rázvora, ráštep** a tiež len **vlašni, laket'**, ale už len **roľ'a** popri častejšom **oráč'ina, táľ'** (z nem. *Teil* – Hámorčania nemajú vlastné zeme).

b) Vlastná oblasť má celkom iné pomery:

a) podoby s **rat-, lat-** sú tu viac v najjuhozápadnejšom kúte na dol. Sušianskej, Rimavskej južnej a strednej,

b) ale i to asi v rovnakom počte ako **rot-, lot-**,

c) na ostatnej čiasťke len málo prípadov s **rat-**.

IV. Sušianska dolina

Val'kovo: rakita, rakiťina, rážd'a, ražd'ina popri haluzina, rásoha, rásoške (koryto), raľa (hodne sa užíva), vlašni – ale už: naruošťi, rost'je, naroslo, ruožvora, ruožžen, ruošťep, rospin i ruóspin alebo aj rospinák (krošná), rosparka i ruósparka, rost'a, Rouňe, Do Kraj Rouňe, na Rounú Pút', loket.

Pondelok to isté, napr.: rážd'a, rážd'at'a, rakita, vlašni – ale už: zroston, rožen, ruožvora, ruošťep, ruóspinke (krošná), loket.

Selce to isté, napr.: raľa, na raľi, rásoha, rásoške (koryto a tiež na soľ popri ráče), vlašni, rážd'a, rakita – ale už: ruošťi, ňerost'je, narostú, rosl'i, rosła i ruósla, ruóstou hor, ruožžen, ruožvora, ruošťep, rosparka, Rouňa, z Rouňien, loket.

Veľká Suchá to isté, napr.: raľa, rakita, rážd'a, vlašni – ale už: sa rozruósnu, zarost'jeno, rospínáš (krošná), loket.

Hrnčiarske Zalužany to isté, napr.: raľa, rásoha, rásoške (aj koryto), rakita, rážd'a – ale už: naruošci, narosla, ruožvora, rožen, rožník, ruósparka, rospínáš (krošná), loket, Rouňa, rosca.

Sušany to isté, napr.: raľa, rakita, rásoha, rásoške, rážd'a, vlašni – ale už: naruošci, naroscje, naroscení, virostla, rožen, ruožvora, ruošťep, ruósparka, Rouňa, rospínáš, loket.

V. Rimavská dolina južná a stredná

má ten istý stav a je tu tiež všeob. raľa popri zen, na zemi, rakita, rakiťina, rážd'a – rážd'at'a, rásoha, rásoške (koryto), vlašni len na Hrachove a Kocihe; na strednej len vlašni, lanskí, –

ale už len: naruošťi, narost'je, rožen, rožník, ruožvora, ruošťep, rospinke, rosca, loket a pod. –

miestami sa niektoré slovo užíva nerozhodne: raz v podobe rat-, raz zasa rot-, najmä slová vlašni // vloňi, rážd'a // ruožd'a alebo rásporka // rospora.

Čerenčany: raľa, rásohe, rásoške (koryto), rážd'a, rakita – ale rost'je, rožen, ruožvora, rospinka, vloňi, lonskiho.

Vyšná Pokoradz to isté, napr.: rásoha, raľa, rakita – ale vloňi, rost'je, ruožvora.

Horné (Slovenské) Zahorany to isté, napr.: **raľa, rásoha, rásoske** (na roštepe), **rakita**, ale už: **rost'ie, rožen, ruozvora, rosporka, ruožďa** (málo sa užíva), **rosca, rošťep** (aj na soľ).

Veľké Teriakovce to isté, napr.: **raľa, rásoha, rásoske, tu ňinto rakita**, ale už **rost'ie, naroslo, rožník, ruozvora, rospinka i ruospinka** (krosná), **ruožďa, rosporka, vloňi, loket**.

Malé Teriakovce to isté, len popri **ruožďa i rážd'a**, potom topon. **Roven** (pole), inak len **rožen, rosporka, loket**.

Vrbovce to isté, napr.: **raľa, rásöhe, rásoske, aj rážd'a, rásorka i rosporka** a už len **vloňi, lonskí, loket, rospinke, Nižnej Roven, Višnej Roven**.

Vyšný Skálnik to isté, napr.: **naruoŕstou, narost'ie, ruožďa, z lokt'ejma**.

Hrachovo to isté, napr.: **raľa, rásoha, rásoske** (koryto), **rakita, vlašni i vloňi** – ale už **rost'ie, prerost'ie, zarost'enje, ruozvora, ruošťep, rospinke, loket, Rovjence, v Rouňi**.

Kociha to isté, napr.: **rásoha, raľa, rakita, rácoske** (na koryte i na talige), **rásorka, vlašni** (1x) – **vloňi** (3x), **rožen, ruozvora, rošťep, narost'ieš, roven, rosca**.

Rimavské Zalužany to isté: **rásoha na strome, rakita, rásorka – virostá, narostú, v Rouňi, roščep, ruozvora, ruožďa**.

Rimavská Baňa to isté, napr.: **raľa, rásöhe, rásoske** (koryto), **rakita, rásorka, vlašni** (2x), **lanskí rok**, ale aj **vloňi** (2x), **rost'ie, zarostá, ňenaroslo, rožen, ruozvora, rošťep, rospínáš, rosca, Roven**.

Rimavica to isté, napr.: **raľa, rásöhe, rásoske** (koryto), **rakita, rážd'a, rásorka** – ale **narost'ie, virost'ie, ruozvora, rošťep, vloňi, Roveňec, rožd'a, Roven**.

Rimavská Lehota to isté, napr.: **raľa, rásöhe, rásoske, rakita, Rakitou potok** – ale **narost'ie, rožen, rosporka, ruozvora, rošťep** (aj na soľ), **ruožďa, loket, vloňi**.

Kokava len **rasocha, rásoske** (koryto), **rásosche** (pluh), **Rástoka** (časť kokavského chotára pod Kysucou a Lomom), **do Rástoki**, aj ako apelatívum **do rástok, spreď rástok** (to jest už uvedená Kokava a potom južnejšie od nej pri Havrilove), **vlašní**, ale aj **vloňi, lonskí**

a už len: **rosla, rost'je, rol'a, rozvora i ruozvora, rožen, ruožď'a, rokita** (raz aj **rakita**) a **rokít'e, Rovjenka, v Rovjenkach** (lúke), **ňe-zarost'je, ruospinka, roščep**.

VI. Rimavská dolina severná

má už celkom iný stav: **rat-** je tu všeob. len v prípadoch **rásocha, rásoški, ráspora** či **rásporka** alebo **rásporok** a v topon. **Rástošňuo** – inak je tu všade **rot-**.

Rimavské Brezovo: rásoha – rásohi – h vplyvom juhu – na pluhu, **rásoški** (koryto), **rásporka**, a vedia, kde je **Rástošňuo** – inak len: **narost'ne, naruos, rol'a** popri častejšom **zem, orašina, rožen, rokita, rokit'ina, ruozvora, ruožď'e i ruožď'ina, rošt'ep, rospinki, rosca, vloňi, lonskí, lokeť**.

Likier to isté, napr.: **rásocha – rásochi, rásoški, rásporka – rol'a** (a viac **zem**), **naruos, rostú, virosľ'i, rožen, rokita, rokit'ina, ruozvora, ruožď'je, rošt'ep, rosca, Roveň**.

Hnúšť'a to isté, napr.: **rásocha, rásochi** (pluh), **rásoški** (na koryte i na kose), **rásporka – ruos, naros'ne, naruost'li, rožen, rožník, rokita, rokit'ina i rokít'je, rošt'je i ruožď'je** (popri častejšom **haluzina, papešina i cárach**), **rošt'ep** (na ovocie i na soľ), **rospinki** (štípce na šaty), **rosca, Roveň, ruozvora**, dobre poznajú klenovské **Rástošňuo**,⁹⁹ rodové meno **Rástockí** má z Brezna sa prisťahovávajúca rodina – **vloňi, lokeť**.

Klenovec to isté, napr.: **rásocha, rásochi** (pluh), **rásoški** (koryto), **rásporka, Rástošňuo** (celkom malá osada asi 6 km severne od Klenovca, potom, pravda, celé okolie **pred Rástošňuo, pred Rástošnim, spred Rástošniho**), **Rástošní potok**, na **lakt'e** merať súkno – **peť štvrt'í lakt'a** – inak len **lokeť, lokt'íki, vloňi, lonskí, naruos, roscje, zrosenuo, narosla, ruozvora, rožen, rožník, rožd'je** (a viac **papešina, haluzina, cárach**), **roščep, Roveň, rol'a**.

Hačava to isté, napr.: **rásocha, trojrásocháše** (pluhi), **rásoški**

99 Najstarší záznam **Ráosztoka, Pred Ráosztocsniem** u L. Bartholomaeidesa: *Inclyti Superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico. Statistica*. Leutschoviae 1806 – 1808, s. 50.

Novák I. c., 1933, s. 581 uvádza spis. tvar **Ráztocno**. Porov. Ľ. Novák: *Prípady rat-, lat-za praslov. *ořt-, *ořt- v slovenčine*. (Ich zemepisné rozšírenie a výklad s mapou). In: *Spisy jazykového odboru Matice slovenskej*. 1. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1933, s. 576 – 606.

(koryto), **rásoska samoroslá (na hrabl'e)**, **ráspora i rásporka** – ale inak **rot-**: **ňerost'je, narost'ú, ruostou, rožeň, ruozvora, rožd'ina, rospinka (krośná), Roveň, Popod Roveň, vloňi, lonskí, Do Rokit'je, rokita, lokeť.**

Rimavská Píla to isté, napr.: **rásocha, rásoska** (na hrabliach), **rásoski i rasoški** (koryto), **ráspora i rasporka** – **naruos, narost'ú, rožeň, ruozvora, rokita, rokit'ina, rožd'ina, Roveň, rošťep, vloňi, lokeť.**

Tisovec to isté, napr.: **rásocha, rásochi** (pluh), **rásoski** (koryto), **rásporok**, ale proti ostatnému severu tu už aj **rášťep** (doista vplyvom susedného Tisovského Hámra; porov. nižšie, str. 206), – inak všade skupina **rot-**: **narost'je, narosňje, narost'enje, som rośnú, rožeň, ruozvora, rožd'ina i rožd'je, rospinki, Rokitová, rokita, Roveň, vloňi, lokeť.**

VII. Východnejšie položená polovica našej oblasti, t. j. **celé vršky a celá Blžská dolina** má všetky prípady jednotne.

Tu je **rat-** len v prípadoch **rásoha** (juh až po Rovné, sev. už s **ch**), **rásoska a rásoske** (zasa až po Rovné, sev. **-i**) a len **Šp. Pole** má vplyvom susednej Ratkovskej doliny už aj **rázvora** – všetky ostatné prípady majú tu zhodne podobu **rot-**.

Vršky

Krokava: **rasochi** (pluh), **rásoski** (koryto), ale už: **naruoš i narosnúć, naroščú, rožeň,**¹⁰⁰ **rozvora i ruozvora, ruožďina, roľä** (viac ešte zem), **na Rovjenku, Roveň, Nižná a Višná Roveň, na Višné Róni, rokita, Rokitou kút, vloňi, lokeč.**

Polom to isté, napr.: **rásocha, rásoske** (pluh), **rásoske** – **roľä, roščje, rožeň, ruozvora, rokita, Rokit'je, do Rokit'ä, Roveň, rosporka, ruožďje, roščep** (na ovocie i na soľ), **rospinke** (krośná), **roscä, vloňi, lonskí, lokeč.**

Kyjatice to isté, napr.: **rásoha, rásoske** (na koryte i na hrabliach)

100 Novák I. c., s. 586 pripúšťa **rat-** i **rot-**, je tu však len **rožeň**. Porov. Ľ. Novák: *Prípady rat-, lat-. za praslov. *ořt-, *ořt- v slovenčine*. (Ich zemepisné rozšírenie a výklad s mapou). In: Spisy jazykového odboru Matice slovenskej. 1. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1933, s. 576 – 606.

– inak už len: **naruoš**, **naruoštu**, **roľa** i **zem**, **rožen**, **ruozvora**, **rokita**, **ruožďže**, **rospinke** (krosná), **roščep**, **rospora**, **vloňi**, **lokeč**, individuálne aj **vlaňi**.

Babinec to isté, napr.: **rásoha**, **rásoške** (koryto), **vlaňi** menej ako **vloňi**, inak už len: **naruoš**, **rost'je**, **naroslo**, **rožen**, **ruozvora**, **roľa** i **zem**, **rokita**, **ruožďža**, **rospinke** (krosná), **roščep**, **rospora**, **loket**.

Kraskovo a **Lukovištia** to isté, napr. Luk.: **rásoha**, **rásoške** – **naruoš**, **rost'je**, **poprerostalo**, **viroslo**, **rožen**, **ruozvora**, **roľa** i **zem**, **rokita**, **rospora**, **roščep**, **vloňi**, **v lonskon**, **loket**.

Blžská dolina

(má tie isté pomery, len slovo **roľa** sa neužíva).

Ostrany: **rásoha**, **rásoške** (koryto), – inak už len **rot-**: **ruoš** i **rosnúč**, **viruostó**, **zrostaške** (jablká), **rosnje**, **rosla**, **rožen**, **ruozvora**, **rokita**, **rospora**, **ruožďža**, **rospinke** (krosná), **roščep**, **Rovjenka**, **vloni**, **lokeč**.

Papča a **Meleched'** (**Teplý Vrch**) to isté, podobne aj **Budikovaný**, napr.: **rásoha**, **rásoške** (koryto) – inak už len **rot-**: **rosnúč**, **prerostla**, **rožník**, **na rožnoch** (seno po levče), **ruozvora**, **rokita**, **rospinke** (krosná), **rospora** i **rosporka**, **ruožďža**, **do Róni**, **Rovenec**, **Na Rovenec**, **vloni**, **lonskiho roku**, **lokeč**, **roscjeuka**.

Drienčany to isté, napr.: **rásoha**, **rásoške** – ale už **rosnúč**, **rožen**, **rospora**, **rokita**, **ruožďža** (zmena **uo** > **ua**), **ruazvora**, **rospinka**, **roščep**, **roscä**, **Rónjã**, **do Róni**, **vloni**, **lonskiho roku**, **lokeč** – *néma-te tu ani ruozgu*, len raz a to asi z iného nárečia naučené, lebo inak by malo byť *ruazga*.

Hostišovce to isté, napr: **medzi rásöhe** (na dube), **rásohatuo**, **rásoške** (koryto), **rožen**, **rožník**, **ruozvora**, **rožne** (ostrvy na d'atelinu), **rospora**, **roščep**, **rokita**, **ruožďže** i **synon. hábrždžie**, **Róno dube**, **Na Rovjenkach**, **vloni**, **lokeč**.

Španie Pole to isté, len okrem **rásoha**, **rásoške** (koryto i na hrabliach) je tu popri **ruozvora** už aj **rázvora** zhodne so susednou Ratkovskou dolinou – inak vždy **rot-**: **rosnúč**, **rosne**, **ruostó**, **rožen**, **rokita**, **hruožďžie**, **rospora** i **rosporka**, **roščep**, **roscä**, **do Róni**, **vloni**, **lokeč**.

Tak je aj na **Slizkom** z tvrdých dialektov a potom severnejšie na Blžskej doline strednej a severnej aj v mäkkých nárečiach Blžskej doliny; skupina **rat-** sa vyskytuje len v dvoch prípadoch: **rásoha** či **rásocha**, **rásoške** či **rásoški**.

Potok to isté, napr.: **rásoha**, **rásoške** – ale už **rosnúč**, **zaroščie**, **rožen**, **ruoždže**, **rospora**, **roščep**, **rospinke**, **Róno** (susedná obec), **rokita**, **vloňí**, **lokeč**.

Poproč to isté, napr.: **rásochi** (na pluhu), **rásoška** (aj na hrabliach), **narosnúč**, **viroščie**, **narosla**, **rožen**, **ruoždzina**, **rospora**, i **rosporka**, **rospinki**, **ruozvora**, **na Roven**, **vloňí**, **lokeč**.

Ratkovská Zdychava to isté, napr.: **rásocha**, **rásochi** (na pluhu), **rásoški** (koryto), – **narosnúč**, **roščú**, **rožen**, **ruozvora**, **rospora**, **Roven**, **roscä**, **roscóka**, **Rovienka**, **Róno**, **vloňí**, **lokeč**.

Slová **rázdelje**, **rásputje**, **rázsvit**, **rázcestje** sa tu nevyskytujú. Namiesto nich sa užívajú všeob. gemerské **křížne ceste** (Suš. dol. a Rim. dol. juž.), **křížne cesti** (Rim. dol. stred.), **křížne cest'i** (vrš.), **křížnje cesti** Rim. dol. sev. sa tu neužívajú.

Z uvedeného vyplýva, že kontinuitu so stredoslovenskou oblasťou zachováva vlastne len Tisovský Hámor a to s breznianskym Pohroním zvolenským, čistočne potom aj so skupinou kysucko-šoltýskou v naj-severnejšej svojej čiasťke s blízkymi detvianskymi lazmi na severozápade. Južná jej čiasťka má na západ a na juhozápad novohradskú oblasť, v ktorej prevládajú podoby na **rot-** práve tak ako aj na susednej oblasti vlastnej na juhovýchode.

S týmito dvoma oblasťami skupina kysucko-šoltýska netvorí kontinuitu, ale naopak, tvorí klin v pôvodne asi súvislej oblasti gemersko-novohradskej. To je dané tým, že si kolonisti priniesli z domácej oblasti oravskej aj stredoslovenské podoby na **rat-**, **lat-** do oblasti, v susedstve ktorej už prevláda **rot-**, **lot-**. Ale ani vlastná oblasť nie je v tomto ohľade jednotná. Najviac prípadoch na **rat-** (5 z celkového počtu 15) má len Sušianska dolina a Rimavská dolina južná a stredná, kým Rimavská dolina severná má už len 3 prípady s **rat-** proti 12 so skupinou **rot-** a vršky s Blžskou dolinou len 1 prípad s **rat-** proti 14 s **rot-**.

To by koniec koncov zodpovedalo aj pomernému geografickému

vzdialeniu od vlastnej stredoslovenskej oblasti na západe. Na východ teda prípadov na **rat-** ubúda a prípadov na **rot-** pribúda. To ukazuje na východoslovenskú jazykovú oblasť a dáva našej ako potom aj celej gemerskej oblasti charakter prechodnej oblasti.¹⁰¹ Preto pri jednotlivých slovách nemožno dosť dobre hovoriť s Novákom, akoby v nich podoba so skupinou **rat-** (rozumej v Gemeri) nebola domáca, pôvodná, ale vraj dostala sa sem zo stredy. V týchto slovách je **rat-** domáce práve tak, ako hocikde inde na strednom Slovensku, lebo sú najvýchodnejšou hranicou stredoslovenskej typickej podoby **rat-** a uvedené prípady s **rat-** i **rot-** popri sebe aj v tej istej obci alebo skupine najlepšie dosvedčujú rozšírenie a ohraničenie stredoslovenskej a východoslovenskej jazykovej oblasti. Že tieto prípady s **rat-** sú v juhozápadnom Gemeri domáce, autochtónne, dokazuje najmä skutočnosť, že táto podoba žije aj v miestnom názve **Rástošňuo** a **Rásto-ka** a Novák tiež uznáva, že miestne názvy “sú iste archaické a, ako to aj v iných prípadoch hojne býva, zachovávajú i také hláskoslovné zvláštnosti, ktoré z ľudovej reči boli sa už vytratili.” (1933, s. 581).

A ako sme v súhrnnej práci o prípadoch **rat-**, **lat-** v celom Gemeri ukázali, také názvy prichodia aj v najvýchodnejšom Gemeri. Okrem toho sme tiež tu poukázali na to, že práve východnejšie od našej oblasti až po spišské hranice majú gemerské nárečia typickú stredoslovenskú podobu **rat-** proti našej oblasti ešte aj v slovách **rázvora**, **rásporok** popri zhodnom **rásocha**, teda v slovách najstaršej vrstvy sedliackej kultúry. Toto spolu s uvedenými archaizmami pومیestnych názvov svedčí o tom, že nárečia našej oblasti mali v staršej svojej fáze hodne prípadov na **rat-**, pravda, zasa vedľa **rot-** v ostatných slovách. Že je týchto na našej oblasti viacej ako vo vlastných stredoslovenských nárečiach, vyplýva jednak z tesnejšieho susedstva s východoslovenskou oblasťou a potom aj z toho, že na nárečia tejto našej oblasti vykonala silný vplyv čeština husitov v 15. st.¹⁰² K takémuto záveru prichádza aj Novák (1933, s. 591) na základe neúplných a niekedy nepresných dokladov, na čo sme poukázali vyššie. –

101 Š. Tó bik: *Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská*. In: Sborník Matice slovenskej, 15, 1937, najmä s. 104, 106 – 107 a 127.

E. Novák: *Prípady rat-, lat-, za praslov. *ořt-, *ořt- v slovenčine*. (Ich zemepisné rozšírenie a výklad s mapou). In: Spisy jazykového odboru Matice slovenskej. 1. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1933, najmä na s. 583, 586, 587, 588, 589, 597.

102 Porov. Š. Tó bik: *Striednice za praslov. *ort-, *olt- v gemerských nárečiach* (s mapou). – Linguistica Slovaca, 1 – 2, 1939-40, s. 208 – 219 najmä mapka.

Záverom možno konštatovať, že silný kolonizačný a migračný príliv obyvateľstva z vlastnej stredoslovenskej oblasti ako potom aj škola a tlač podporujú podoby **rat-**, **lat-** v ich expanzite na východ.

2. Praslovanská skupina **tert-**, **telt-**

Aj v juhozápadnom Gemeri je zhodne s nárečiami ostatného stredného Slovenska v týchto skupinách **tret-** či **trjet-** a **tlet-** či **tljet-** a je tu všade, napr.: **breza**, **drevo**, **sreda**, **sriebro**, **priekopa** alebo **pleva**, **mljeko**, **vljiec** a pod., v tvrdých nárečiach Blžskej doliny strednej a južnej hláskoslovne, pravda, už **pleva**, **vljiec**, **mljeko**.

Okrem toho je aj na celej našej oblasti podoba **čerešňa** a tiež **čerjeslo**, a to: **čerešňa**, **čereslo** v skup. kys.-šolt., na Ďub., v Tis. Hám. je **čerešňa**, **čerjeslo**, tak aj na Val'. a Pond. na Suš. dol. sev., **šerešňa**, **šerjeslo** na Sel. na Suš. dol. stred., **šerešňa**, **šerjeslo** na ostatnej Suš. dol. ako aj na dol. Rim.¹⁰³ Na vřš., všade inde, t. j. na Blž. dol. je už **šerjeslo**, ale hláskoslovne **šerešňa** na Pap., Ostr. a Hruš. na Blž. dol. stred., **šerešňa** v Striež. a celej Blž. dol. sev. a **šrešňa** na Blž. dol. juž. okrem Host., kde je **šerešne**. –

Blž. dol. je hranicou týchto podôb na východe, lebo napr. susedná Ratkovská dol. a potom aj celý stred. Gemer majú už **srešňa** či **srešne**, **šriasio** a podoby **srešňa**, **šriasio** presahujú z tejto oblasti aj na Krok. na vřš. sev. –

Na Rim. dol. juž. leží obec **Čerenčany**, v miestnom nárečí **Šerenšane**, na Rim. dol. sev. **Šerenšani**, na vřš. stred. a juž. **Šerenšani**, na Blž. dol. sev. **Šerenšani**, na Blž. dol. juž. **Šerenšane**. V latinských listinách miestnych prichodí podoba **Cherenchen**, **Cserents**, **Cserencs**, úradné maď. označenie bolo **Cserencsény**.¹⁰⁴ Tento posledný tvar by nás ľahko mohol zviest' na to, žeby sme aj v miestnych podobách **Šerenšane**, **Šerenšani** mohli vidieť vlastne býv. úradnú podobu, že teda dnešné **teret-**, či tzv. polnoglasie vzniklo a sa aj udržalo vplyvom maďarčiny.

103 V Klen. aj **pole Šerešňovo** a tiež **Šerešňou potok**.

104 Našiel som ich v opise list. z r. 1462, 1609, 1613 a uvádza ich aj S. Kollár, tamojší ev. farár, v štúdiu *De situ terrae Kis-Honthanae*, Solennia, XV, 1823, a tak aj v lat. kronike, začatej asi dávnejšie a uloženej na fare.

No v susedstve na Blž. dol. juž. je obec **Drienčany**, v miestnom nárečí **Driänšane**, v maď. úradnej terminológii **Derencsény**. Keby sa tu zvrátilo všetko len na vplyve maďarčiny, právom by sme mohli očakávať aj slovenský názov tejto obce vo forme **teret-** a teda nejaké **Derenshane**. Preto môžeme tvrdiť, že podoby **teret-** v slovách **Čerenčany** – **Šerenšane**, ako aj **šerjeslo** – **čerjeslo**, **šerešňa** – **čerešňa** nie sú ani v našich nárečiach ani v ostatných slovenských nárečiach azda len nejaké maďarizmy, ale že sú to **podoby prastaré**, teda pôvodné, **slovenské**, so **slovenským** hláskoslovným **vývojom** ťažkovysloviteľnej skupiny **čre-**.

A to je práve veľmi zaujímavé, že aj v ostatných nárečiach na Slovensku je to práve len táto skupina, kde sa drží skupina **teret-** popri **tret-**. Že je toto **teret-** v názve **Čerenčany** staré, o tom svedčia aj lok. pl. **f.Šerenšach** i **f.Šerjénšach** v miestnom nárečí ako aj na celej Rimdoljuž., stred. a tiež na Sušdol. Konečne nepriamym dôkazom autochtónnosti podôb **Šerenšane** – **f.Šerenšach** je aj pomenovanie susedných dvoch obcí. Sú to úradne **Malé** a **Veľké Teriakovce**, v miestnej reči len **Ťirejkouce**, na Rimdolsek. **Ťurjakouce**, maď. **Orlaj** a **Bakos Törék**. Keby vplyv maď. bol býval taký silný, musel by aj miestny ľud užívať podoby **Ťerekouce** či **Ťerejkouce**, lebo maď. **ö** vyslovuje Slováci ako **e**. A tu predsa len vidíme, že si miestni Slováci užívajú podobu **Ťirejkouce**, v susedstve **Ťurjakouce**, najskôr preto, lebo v tomto pomenovaní žije pamiatka na Turkov, ktorí sa z blízkeho Fil'akova aj sem dostali. Správne by sa tieto obce mali volať aj úradne **Malé** a **Veľké Turiakovce**.

V chotári **Drienčan** sú zeme **Čerjäpke**, v nárečí ostatnej Blždoljuž. **Čerjepke**. Túto podobu by sme už skôr mohli vysvetliť vplyvom maď. a to preto, že v miestnom nárečí je **š** za **č** a potom aj preto, lebo je tu aj slovo **šrepi**, t. j. na streche.

V **Tisovci** je vrch **Šeremošná** a zeme **Pod Šeremošnou** a v Klenovci zasa vrch **Šremoš**, v Hnúšti ho volajú už aj **Šeremoš** a v skup. kys.-šolt. len **Čeremoš**, napr. **od Čeremoša** (Šolt. a Kys.). Bartholomaeides uvádza podoby **Sremos** (str. 9) a **Sremosch** (str. 52) a podobne aj **Csermosnya** (potok) (str. 17, 21). Okrem toho je ešte aj **čerjeda** Kys., **do čeredi** Dráb., **čereda**, **ku čered'e** Šolt., ale na blízkom Ďub. je už **črjeda** popri **krdeľ** a podoba s **trjet-** je na celej ostatnej oblasti.

Pôv. slovanské **gręda** prevzali Maďari v podobe **gerenda** a toto

užívajú na celej oblasti v špeciálnom význame tzv. majstrovskej hrady v izbách, kde **gerenda** alebo **meštergerenda** či aj **meškerenda** je hlavná hrada, spodná, na ktorej sú priečne položené už nie **gerendy**, ale len **hrady**.

Doklady: **gerenda** Kys., ale tu aj **grenda** vo význame ‘bidlo, pánt pre sliepky’, **gerenda** Šolt. a **meštergerenda** Ďub., **meškerenda** Tis., **gerenda** (málo) v Hnúš., **gerenda** Klen. na Rimdolsek., **gerenda** Pol., **gerenda** i **meštergerenda** Bab., **gerenda** Kyj. na vřš., **meškerenda** Brád., **gerenda** Striež., **meštergerenda** Lip. – Šp. Pole na Blždol. a tak aj skoro vždy inde na celej oblasti.

Podobne aj iné slovanské slovo, pravzaté Maďarmi, užívajú aj dnešní Slováci v pomadžarčenej podobe. Tak volajú napr. špeciálne hrable na hrabanie strne v Tisovci **gerebl’e**, na Hačave **gerebl’e** i **garabl’e** a **garabl’e** aj v Klenovci, pričom **gerebl’e** je priamo z maď. *gerblye* ‘hrable’ a **garabl’e** môže byť z pomadžarčeného tvaru **gerebl’e**, do ktorého znovu preniklo, a to z domáceho **hrabl’e**, **hrabat’**. Inak tu ako aj všade inde povedia len **hrabl’e**.

3. Praslovanské skupiny **trьrt-**, **trьt-**, **trьrt-**, **trьt-**, **trьlt**, **trьt**, **trьlt**, **trьt** a slabikotvorné **r – ř** a **l – ľ**

V starých skupinách s **r** je dnes skoro všade jednotne slabikotvorné **r – ř** a to takto:

Skupina kysucko-šoltýska: vplyvom domácej kvantity má len **r** a teda napr.: **hrdlo**, **hrča**, **hrdi**, **krt**, **krt’iňec**, **prhl’ava**, **hrdza**, **krčmarka**, **kru**, **prva**, **zrno**, **brdo**, **drvi**, **ostrva**, **chrbet**, **štrkač**, **krčach**, **frka**, **hrnček**, **trpi**, **drži sa**, **svrdľak** (habarka), **žrt’**, **žrtka** a pod. Kys. to isté a ešte napr.: **do mrku**, **štvrtku**, **vrkoč**, **strhaľi**, **mrzňe**, **srd’iti** (zlostný), **mrkva**, **krkohi** (drevá na väzbe drevených stodôl), **črpak**, **grzno** (časť haleny), **krhli** (nádoby na vodu), **Vrbiňak** (rod. meno) a pod. na Šolt. a podobne aj na Dráb., Ďurk. a Utek. Tu všade je ešte napr. aj **Havrlovo** (dnes má 3 domy počítajúca osada medzi Utek. a Ďurk.) proti tvaru **Havrilovo** napríklad už v Kok., Klen. a všade inde na Rimdol., podobne všeob. tu aj **nabrznuto** (**ml’eko**) proti **nabridzgnutuo** napr. na Rimdol., ďalej i **handrkovať** (nezreteľne hovoriť)

proti **handrikovať** napr. v Hnúš. a inde na Rimdol., **drvotňisko** tu vlastne len v reči starých. Proti **r** slabikotvornému inde je tu iný stav najmä v slovách: **ridzauka**, **zaridzaveni** teda už s vkladným **i** na Šolt. a podobne, len tu som zaznačil aj tvar **servatka** a **zavaterník** (kameň pri vatre), **sreborni** Kys., Šolt., **Čert'aš** – **na Čert'aži** Kys., Šolt.

Ďubákovo má už **r** i **ř**: **rdza**, **grk**, **zrno**, **krmu**, **kru**, **mrveňička** (jedlo), **vrba**, **hrnček**, **krsti**, **ňedržá**, **oprchla**, **črpák**, **do hrst'i**, **krsní** (t. j. otec), **na Hrbe**, ale už aj **trňa**, **zhřnala**, **ku křdľu**, ale okrem toho je tu aj **nabrzgnutuo**, **srvatka**, **škrvanka** (gen. **škovránka**), ale už **bratraňec** a **sesterňica**.

Tisovský Hámor má tiež **r** i **ř**: **hrdo**, **hrča**, **vrche**, **tvrd'í** – **tvrd'ich**, **tvrdoš** (hríby), **komprd'i** (huby), **Brtkove žď'iarok** (choťár), **prví**, **ostrbi**, **brmbol'ec**, **prhl'ava**, **hrnčok**, ale aj **křče**, **mřtva**, **hřba** a **vřba** i **vrba**, ale ešte aj **Umlrá dol'inka**, **crmomán** (z nem. *Zimmermann*), **Vrkolak** (rozprávková postava **Vlkodlak**) a zhodne so susednou Rimdolsek. je tu už tiež **krú** a **brúno**.

Sušianska dolina má **r** i **ř**, a to vo väčšine prípadov zhodne s Ďub. a Hám. a tiež ostatnou vlastnou časťou gemerskou, ale aj niekoľko osobitných prípadov: **hrllo**, **hrdá**, **kru**, **krst'il'i**, **s prvje** (gen. sg. fem.), **hrmet'i**, **ňedržej**, **hrpke**, **vrhla**, **f krčmách**, **trvá**, **mrchavěj** (nom. mask.), **krčach**, **chrbiť**, **vrkoče**, **hrkál'ike** (na kone), **vrzgaju**, **sfrkňa**, **na Smrtnú ňed'eľi**, **bábr'ľa** (Morena z handár), **prdáke** (z vřby), **mrkva** napr. na Val', ale tak aj inde a ešte napr. **obrt'eľ**, **smrd'ala**, **vrguoč**, **bršľ'ane** (drobný ľan) Pond., **srce**, **zaškrťeu**, **sa grbí** Sel., **srsce**, **na chrpt'e** VSu. a celkom tak aj v Hrnč. Zal. a Suš.

Okrem toho je tu všade ešte aj **drvoťen**, **cimrmán**, **bratrnák**, **sještrňic** a potom aj **prikřvallá** (prikřvadlá), **úhršt'ienski** (adj. k menu susednej obce Uhorskųo v Novohrade). Len na Sušdol. juž. užívajú dnes starí hodne ešte príslovku **trpou** ('teraz,' aj popri tomto, z **ťprvo**), ďalej všeob. len tu aj partic. I. tr. **umru** – **umrla** – **umrlo** – **umrl'i** – **umrle** (žen., stred. a muž. len neživ.), napr. ešte aj **sa skru** – **skrla**, **pokrla**, **ukrvaju**, **sa zakřvá**, **umru** (6x), **opru sa**, **voda zřvla** Hrnč. Zal. a **umru** (3x) – **umrla**, **opru sa**, ale aj **oprela sa**, **zomrel'i** Suš.

Ďalej tiež len na juhu sú všeob. aj podoby **vĕtr**, **kuopr**, ale už viac len **koma**, všeob. aj **drvoťen** (nátoň), len miestami sa povie napr. aj **viprchol'i** sa Hrnč. Zal. Proti slabikotvornému **r** je tu všeob. všade stav: **redza**, **redzavej**, **zredzavenej**, **zredzavĕt'i** s vkladným **e** a podobne aj **šťernác**, **f šťernácton**, **srĕbornej**, **vitrusklo**, **na Čert'ázi** Sel. Dlhé **ř** je tu všeob. všade, napr. v prípadoch: **mřtva**, **řřkat'i**, **ohřnat'i** Val'. a pod. aj inde.

Rimavská dolina celá má **r i ř**, a to zhodne napr. v slovách: **grk**, **hrdlo**, **hrša**, **hrdí**, **hrmí**, **srs(ť)**, **krvaví**, **krm**, **krsní**, **štrnác**, **smrd'í**, **frř'e**, **vrší**, **krší**, **grbatí**, **grbl'aví**, **komprt** (len na strede aj **hríbe**), **prhl'ava**, **srna**, **srp**, **sršne**, **kršach**, **krt'ina**, **kršma**, **vňítrnos(ť)** – bohemizmus, **cimrmán**, ale už len miestami, napr.: **Hrpki** (zeme) Rim. Brez., Lik., Hnúš., Klen., **Grvuón** (chotár) Klen., **Vrkolák** len Píla – Hač. proti **Vkolak** inde.

Proti **kru**, **trpou** (teraz), **brúno**, **vĕtr**, **kuopr** (individuálne aj tu **i vĕtor**, **kuopor**), **drvoťen** na juhu a strede, na sev. je len **krú**, **taras(z)**, **brúno**, **vĕtor**, **kuopor** a tiež **kmotor** (na juhu viac **koma** popri **kmotor**) a **nátoň** či **klát**. Opačne zasa proti **rdza** – **rdzaví** a pod. všeobecne je na sev. ešte napr. aj **Rdzauka** (potok i dolina) Tis., **Hrdzavuo** (pole) Píla – **ridza** – **ridzaví** už so sprievodným **i** na juhu a strede. Podobne je **bratrñec**, **sestrñica** na sev., **bratrñec** a **sestrñic** i **sĕjestrñic** na strede a juhu, ale na Kok. je už **braťeñec** a **sĕjesterñicä**.

Sĕjbrná (vrch) Tis., v Hám. už **na Strĕbornej**, v samotnom Tis. však už **srĕborñi** i **striĕborñi** a **srĕborñik** (byl') a **striĕborní** aj všade inde na celej Rimdol.

V RimBrez. je **handrkovať** popri **handrikovať**, inde už **handrikovať** napr. Hnúš., Klen. – **srvatka** len miestami na juhu a strede starší indiv., na sev. neužívané; popri **premrhať** sa povie aj **premarhať** (**peňaze**) asi priklonením k maď. *marha* (hovädo, somár) – v Hnúš. popri priezvisku **Mrtko** je nadávka **mretchúr** na slabé, neduživé telce a potom aj deti, podobne zasa v Hnúšti dnes už len spomínané priezvisko **Brnákove** popri príd. mene **barnaví** (maď. *barna* 'kávo-vý, hnedý').

Z cudzích slov okrem uvedeného všeob. známeho **cimrmán** sú ešte miestami: **šprnágel'** (nem. *Sperrnagel* 'dlhší klinec') Hnúš.,

Klen. a inde, **Šprngel'** (rod. meno, z nem. *Springer*), **vastržiak** (nem. *Wassersack* 'mostík') Klen., **hávrštudňä** (nem. *Hauerstube* 'izba pre haviarov') len Kok. – Popri apel. **grbľoš** všade je **Gerboš** (priezvisko) na Rim. –

Na uľahčenie výslovnosti je sprievodná hláska ešte v prípadoch: **bars** (**bars dobre**), ktoré práve na Rimdol. najmä sev. siaha najďalej na západ, na Hač. a Píle je **ostruka**, **ostruková kopa** (sena, s kolom či ostrvou uprostred), **Šart'as**¹⁰⁵ (vrch) v Hnúš., Rim., RimZal., Koc., Čer., v Slov. (Hor.) Zah., v posled. už v podobe **Šert'as** – na Píle je v chotári **Šieršľina** – v Klen. vrch **Vjēpor**, v tejto podobe aj na celom okolí – inakšie je aj tu všade len **šervení**, **šierná** // juh **šierna**, **šert** i **čert**, len na Píle a Hač. **šart** – podobne všeobecne užívajú sa aj slová **pirt'** (len kade ovce chodia), **brit'** (**brud** u Hviezdoslava), **britkí**, **brid'oš** (nádavka);

Dlhé **ř** je všeob. v slovách: **křš**, **ohřnajú**, **křd'el'**, **hřba**, **fřkau**, **sřkau**, **vřkau**, **břľau**, **střpau**, gen. pl. **sřn**, **hřš**, **vřb/p**, napr. v Hnúš., Klen., Tis., RimBani, Rim., V. Skál., Čerenč. a všade inde. Na sev. je **trň** – **trňe**, na strede a juhu **trn** – **trni**, ale aj **trňa**, na sev. **přdza**, napr. v Klen., Hač., Hnúš., **přdzä** Kok. a potom **hřpka** (12 – 14 snopov zviazaného obilia) Lik. a RimBrez. (inde na sev. **křš**, **d'esařina**, na juhu **čomou**).

Vřšky majú skoro ten istý stav. Okrem všeob. prípadov ako **hrdlo**, **hřša** juh a stred – **hřša** sev., **grk**, **grbat'í**, len Pol. **-tí**, **brdo**, **srna**, **vrch**, **křšma** sú tu ešte tiež všade prípady: **trpou**, **srvatka**, **prņies'** (priniesť) – **prņiesou**, **vjetr**, **piepr**, **kuopr** a len na sev. aj **kmuotr** proti **koma** na strede a juhu, **kru** všade, len Krok. má **krú** zhodne so susednou Rimdolsevom.

Len miestami je napr. ešte: **hřmátka** (14 – 16 snopov obilia) na juhu a strede proti **hřmátka** na sev., **bratrňec** a **sjestrňic** na sev. býva už južnejšie aj **brařinák** a **sjestrňic**, **drvořen** na juhu a strede a **nátoň**, **klát** na sev., len na Bab. a Krask. je aj partic. **umru** – **umřla** – **umřľi** a tak napr. na Bab. aj **utrľa**, **zvřla** a na Krask. aj **umřľi** (umretý), **upru sa**, **umru**.

105 Porovnaj J. Vážný: *Slovo „čert'az“ alebo „čiert'az“ v slovenštině*. – Bratislava, čas. Učenie Spoločnosti Šafaříkovy, 6, 1932, s. 462 – 466; z našej oblasti uvádza len ako apelatívum vo význame 'hranica, chotár': z Rim. **čart'az**, gen. **čart'azi**, Koc. **šert'az**, gen. **-i**, Čerenč. pl. **šert'azi**.

Proti **hrdzä** na sev. je **ridza** na strede a juhu, zasahujúc sem zo susednej Rimdoljuž. a stred. Na Bab. a Krask. je vrch **Šartas** a na Krask. aj **Šartou vrch**, skoro všade je len **Vrkolák**, ale proti **vrba** – **vrbi** na juhu a potom aj **vřba** napr. na Bab., popri **trn** – **trñi** je všade i **třña** a sev. **třñe**, **Za Třñe** Kyj. Okrem toho je **ř** napr. ešte v slovách **Třst'a** (vrch nad Krokavou) juh a stred – **Třst'je** i **Třšč'je** na sev., **hřba**, **vřzga**, **zvřca** všade, alebo napr. **třnke** Bab., Kyj., Pol. a inde proti **trnke** inde na juhu, potom najmä na sev. sú všeob. prípady partic. **otrč** popri **otrhou**, **rostřch** i **rostřhou**, **kopřc sä**, **prevřch sä** i **prevřhou sä**, **zamřs**, **zvřtou** Pol. a Krok. a veľmi zriedka v reči starších aj na juhu (Krask., Luk.).

Blžská dolina má ten istý stav a tak okrem všeob. prípadov **hrdlo**, **hrdí**, **brdo**, **grk**, **krm**, **kršma**, **vnřtrnoš(č)**, **vrguoš**, **ščvrtí** je aj tu ešte napr. **trpó**, **prñieš(č)**, **handrlók** (hamovka), **vřetr**, **piepr**, **kmotr**, **hřmátke** (skoseného a zviazaného obilia) okrem najsev. časti, kde je už **hřmátka**, **vedrno je**, **vedří sä** (jasní sa), **ovocina grmaněje** (nerastie, toto krpátie), napr. Host., Bud., Striež. a tiež všade inde, **Medzi Hřpke** (polia) Striež., **vřždží** i **vřzgoce**, **kru** okrem stredu s **krú**, ale už všade **breuno**, **srvatka**, **srěbrní** popri indiv. **strěborní**, **trnovatuo prasa** (stred), **prasä** (sev. a juh) miesto **jež**.

Okrem toho už nie na celej Blždol. sú napr. ešte: **drvoten** len na strede a juhu, typ partic. **umru** – **umrla** – **umrli** (často aj popri type **umrú** – **umrúla** – **umrúli**, ktorý je všeob. aj v celom susednom Gemeri stred.), a tak je napr. **umru**, **umrla**, **Umrlá cesta** (chotár) na Lip., **umru**, **opru sä** Pot., **umrlá kopřiva** Drienč., vždy len tu, **na Hřbe** (pole) Šp. Pole. Kvantita kolísava v slovách: **vrba**, **u Vřbi** (pole) Brád., **vrba**, **Za Vřbic** (pole) Rov., ale už **vřba** Hruš., Striež., Pot., Mel. (Tep. V.), Drienč., Sliz., ŠpPole, Lip., **prhřäva** a viac ešte **pržliva** len na sev.

Vkladné hlásky sú všade v slove **breuno**, ďalej miestami **pokreunoš** Drienč., Ostr., **s pokreunošči** Drienč. (bohémizmus), **vipercholí sä** Ostr., **percholí sä řelä** Lip. a pod aj inde, **materně konope** všade, len na sev. a tiež na ŠpPoli vplyvom súvislej stredogemerskej oblasti už **matrně konope**, len tak aj na Krok., **prtok** (obrúsok) asi zo staršieho **pritočiti** zasa zo stred. Gemera aj na ŠpPoli a tiež na Krok.

– **ridza** zo susednej Rimdol. a vrš. ešte aj na Pap. – **Šärt'as** v Ostr., **Šärt'as** v Hruš., **šart** Hruš. a **šärt** na okolí Mel. (Tep. V.), Drienč. a pod. – **ščerbák** (byl.) Ostr. –

Dlhé **ř** je okrem už uvedených prípadov ešte v slovách: **řřkač**, **řřkač**, **Trščje** sev., **Tršte** juh aj ako apel., napr. v Lip., Pot., Sliz., Drienč., Host., lebo z neho vyrábajú tu všade brdá; **hřmäva**, **strščali**, **obhřkli**, **křdel**, **křše** všade a potom najmä v sev. čiastke typ partic. **otrřch**, **zamřs**, napr.: **rostřch** i **rostřhó** Brád., **otřřkó**, **vivřhó**, **zadržó** Popr., **zamřk** RatZdych., **sä dřhó** (topil sa) Rov., **otřřkó** Pot., **sä zvrťó** Lip., **zvrřhó**, **zamřs**, **otrřch** i **otrřhó** Sliz., **zamřs**, **primřzó**, **řřhó** Drienč., **kopřcó**, **zvrťó**, **zamřzó**, **zadržó**, **vitřhó** a pod. Striež.

I – Í – Ľ

Tu sú pomery ešte zložitejšie, lebo ani vlastná gemerská oblasť nie je jednotná.

Skupina kysucko-šoltýska má len krátke **I** všeob. napr. v slovách: **žlti**, **plni**, **dlhi**, **slnko**, **jablko**, **blcha**, **klbasa**, **tlk**, **tlsti**, **Vlčovo** (osada už v Novohrade), **vlk**, **člnok**, **Tlsti javor** (chotár, polia na Dráb.), **slza**, **slpik**, **slpica**, **člnok**, **vlchki** a pod. – všetky prípady doložené zo všetkých obcí.

Okrem toho sa hovorí už so sprievodným vokálom napr. všeob. **kadlup**, **dlubat'** – **dlubem**, **kaplonka** i **kapolnka**, **skubat'** a miestny názov **Chľipnački**, napr.: **podlubem** (zemiaky), **pri kaplonki** i **kapolnki**, **chopki**, **Za Chľipnačkami Kys.**, **ňeskubňe**, **ňeskubaj**, **ňeskubnuu** – a 1x **pošklbla** Šolt. a pod. aj inde.

Ďubákovo I i Í, napr.: **žltí**, **dlhí**, **plní**, **dlch**, **dlžoba**, **člnok**, **vlna**, **vlk**, **jablká**, **klbása**, **blčí** a pod. – **śpik**, **ťlk**, **ťlčť**, **kízat' sa**, **dĺska**, **hĺpka** – ale popri tom už aj **chlup**, **v kluboch** (slovo literárne), **kápolnka** i **káplonka** a raz i **žutá** (80-roč.). –

Tisovský Hámor má tiež **I – Í**: **vlk**, **dlho**, **plno**, **vlna**, **vlchkí**, **blcha**, **hltat'**, **žltuo**, **slnko**, **klbása** – **kízat' sa**, **žítko**, **jablčko**, **dĺhe**, ale už napr. **dlobat'** **krompľe** (zemiaky).

Sušianska dolina má iba krátke **l** a dlhé **í** skoro vôbec nepozná:

- (1) krátke **l** som počul v slovách: **káplnka**, **zretedlná** (bibl.), **vlna** – z **vlne** (2x), **s kaše žltje** Valʹ., **glgá**, **vlchkí**, **vlk** – **vlka** – **vlkovi** Pond., **dlžobe** (pl.) Sel., **na vlchkon**, **vlke má** (pichliače z repíka) VSu., **vlke** HrnčZal., **vlške**, **chltaťi** – **chlce**, **vlchkješi** – **vlchkješiho**, **glgá**, **do Vltave** Suš. Podľa viacnásobného pozorovania je slabikotvorné **l** dôsledne všade najmä v slovách onomatopoických ako **glg**, **glgá**, **glgaťi**, **chltaťi** – **chlce**, potom ešte **vlk** – **vlke** – **vlške**, **vlhko** – **vlchkí** – **vlchkješi**, **zretedlne** – **zretedlneĭ** a v podobných náboženských slovách vplyvom kostola **Prozretedlnos**, **zrozumitedlne**, **zñesitedlne**, **vlna** už popri **vouna**;
- (2) **uo**, individ. aj **uó** skoro dvojslabične, napr.: **puóne** i **puóne vedro**, z **jabuók** i **jabuók**, **Nad Hobuók**o (pole) Sel., **s puónen** (vozon), kus **puoniéše** HrnčZal. a tak všeob aj inde, pričom teda tu **uo**, **uó** je tam, kde inde býva dlhé **í**, lebo aj tieto prípady si musíme vysvetliť z dlhého **í** a teda **puóne** < **píne**, lebo **-e** je tu vplyvom kvantity proti takému **pekneĭ** a teda aj **puónen** je z **pínen** < **pínym**;
- (3) **ou**, pričom toto nemuselo vzniknúť hádam zmenou **ol** < **l**, ale priamo z **l** vplyvom kvantity. Príklady: **douhi** (dlhy), i **douhe d'en**, **douho**, **toúk** (tík), **kouzaťi sa**, **žoute ľis(t)**, **žoutok**, **stoup** Valʹ., tak isto a ešte napr. **na Douhe lúki** (sg.), **Douhe** (t. j. zeme), **na Douhon**, **douhe dube**, ale popri tom už aj **douho drevo**, **skouzou sa**, **žoute don** (dom) Sel., **Douha** (zem), **douhi**, **doužit'i**, **houpka**, **houbit'i**, **koup** (kíb), **žouna** (vták žĺna), **stoupike** Pond., to isté a ešte to **douho**, **douha**, **žouten kvitne** VSu., to isté aj HrnčZal., napr. **žouta**, z **douški**, z **Douhiho** (pole), **sa zadoužeu**, **houba** (pri tkaní), **rande douhe** (handry), **stoup** (stĺp), **stoupike**, to isté a ešte napr. aj **žouta**, **toúk**, **douhi vos**, **stoup**, z **douški** Suš.
- (4) krátke **o** a to vždy len v krátkej slabike, teda len za krátke **l**, pričom vplyvom domácich pomerov kvantitatívnych nemusíme tu predpokladať ani vývin cez **ou** < **ol** < **l**. Príklady: **dožoba**, **doch**, **dožnej** (dlžný), **žoteĭ**, **bocha**, **do jaboka**, **jabokovje**, **kobása**, **kopko** (klbko), **koke** (klky), **s čonkon**, **sonce** – **na sonci** Valʹ., to isté a napr. ešte **na sonci** (2x), **jabočká**, **soza**,

soze, skobat'í, dožen, toč (tlč), **podohovastje** (sl'úke), **chom** (chlm), **žoč, chop** Pond., alebo **na sonci, dohu veľ'je, oskobáne** (mask.), **viskobau, kobása, ožokou, ožoknúte** (chlap), **kokámi** (inštr.), a tiež **vikolšováne** (huóre, ol asi vplyvom tlače, lit. slovo) Sel., to isté a ešte napr. **kosko, šonok** (člnok), **hoboko, hopše, dožoba, sonce** – **na sonci, sa dokšje, pokomat'í** sa VSu., to isté a ešte napr. **hoboko, kobása, dožoba, sonce, s kobásou, od sonca, dožobu, do dožobe, jabošká, do šonku, skobala, koke** HrnčZal. a konečne to isté aj ešte napr. **za dožnú, na dohovicejch** (slivky), **jabošká** Suš.

- (5) **u** je vlastne len v jedinom prípade: **ohen bukoce, vibukou ohen** napr. VSu., ale tak aj všade inde. Okrem kvantity rozhodovala pri tomto vývine aj kvalita predchádzajúcej spoluhlásky. Tak možno zistiť, že striednica **ou** nebýva nikdy po labiálach, po ktorých je **uó**, lebo sa v ňom najvhodnejšie uplatňuje posunutá dĺžka z poslednej slabiky.

Konečne je zaujímavé, že takýto stav je z našej oblasti len na Sušdol. a potom aj na hornoipeľskej oblasti v susednom Novohrade, ako aj to, že medzi našou oblasťou a potom oblasťou východoslovenskou so striednicami **il, ul, ol, lu** leží pomerne veľká oblasť západného a stredného Gemera, zachovávajúceho slabikotvorné **l** i **í**. Jediným spojom Sušdol. s východoslov. oblasťou by mohlo byť slovo **žltý**, ktoré je na Sušdol. v podobe **žoute** i **žotej**, na Rimdol juž. a stred. a potom aj na vrš. **žouti, žout'í** (vrš.), na Blždol. **žótí**, v stred. Gemeri **žótí** (Ratkdol.), **žolt'í** (Revúca a ostatná Muránska dol.), **žoltí** na Štítickej dol. a tak aj popri **žouti** na Slanskej dol. a **žolti** potom na Hnileckej dol. a tiež inde v ostatnom Spiši.

- Takým spojom by konečne mohlo byť aj slovo **vlna**, ktoré sa od západu na východ užíva v podobách **vlna // vouna – vlna // vóna – vlna – volna**, pričom dnes mladší povedia radšej **l** aj tam, kde starší užívajú ešte stále **ou** (porov. aj nižšie). Týmto prípadmi siaha teda hranica východoslov. a vlastne i ruského a poľského spôsobu opisovania pôv. slabičného **l** kompaktne až po detviansko-zvolenskú a stredonovohradskú oblasť na západe. Pri tom sú zaujímavé ešte dve veci. Jednak to, že v najzápadnejšom kúte tejto veľkej slovanskej oblasti sa pomerne tak

dôsledne vyskytujú sprievodné hlásky ako napr. vo vzdialenejšej východoslov. oblasti a potom aj to, že výsledky vývinu pripomínajú jednak východnú slovenčinu s ruštinou, jednak však dosť výrazne aj juhoslovanské nárečia.

- Pretože pre túto ako aj gemerskú oblasť vôbec treba predpokladať veľmi častú a živú kolonizáciu už v najstarších časoch, je dosť možné, že sa práve na tejto oblasti **juhozápadného kúta Gemera a pril'ahlej čiastky Novohradu** stretli a križovali vplyv východoslovensko-rusko-poľský s vplyvom juhoslovanským, a že teda nemožno dosť dobre hovoriť o stave na Sušdol. ako o stave, ktorý by bol samostatne vznikol. Fakt, že ostatná oblasť juhozáp. a stred. Gemera okrem uvedených slov **žou̯ti / žóti** a **vou̯na / vóna** nemá viac prípadov, možno vysvetľovať aj tým, že najmä stredný Gemer bol neskôršie kolonizovaný potomkami husitov a silným prúdom z Liptova a Oravy.

Rimavská dolina má všeob. **l – í** a len miestami aj mäkké **ľ**, napr.: **dlch, dího, dlžoba, díška, vlchki, slnko, slza, žlš, klsko, kíže sa, glk, chl̥p, sl̥p, tl̥k, jablko, bl̥ši** a pod. všeob. všade na juhu, strede i na sev., napr. v Hnúš., Tis., Klen., RimBani, Hrach., Čerenč., VyšPok. a všade inde. Tak aj v názvoch polí, napr.: **Díhe Čerenč., na Díhich VvšPok., v Díhon VTer., na Dlhovine, Hlbošní járok MTer., Dlhovine VSkál., na Dížavu Koc., Díhe honi RimBaňa, Hlbokuo Klen.** a rod. meno **Dlháň** RimBrez. a pod. – potom ešte vplyvom bibličtiny všeob. tu aj v slovách **zretedlní – zretedlne, Prozretedlnos, zrozumitedlne, ľachkomislne, spravedlnos, nežnesitedlní, ňevid'itelní, vražedlní, vražedlnos, citedlní, ňepochopitedlní, smrtedlnuo, smrtedlní hr̥jeh, ňeueritedlnuo** napr. v Hnúš., Klen., Tis. a všade inde. Napríklad aj v Tis. listina z r. 1674 **Powažitedlnym**, ale už v Hnúš. listina z r. 1714 **Spowedelnjcy**. –

Na juhu a strede je však už napr.: **žou̯ti – žou̯ta – žou̯to, pu̯ono – pu̯óne – pu̯óni ml'ín, – pu̯ónu, t̥je žou̯te Čerenč., to isté napr. pu̯óni, žou̯ti, žou̯tok** v Pok., SlovZah., VTer., **žou̯ti, žou̯tie t'ekvice VSkál., žou̯ti, pou̯ni** RimZal., **pu̯óni, žou̯ti** RimBaňa, **žou̯ti, pu̯óno** Rim., **pu̯óno i pou̯no a žou̯to, ožou̯kne, v žou̯ton** Kok., pravda, všade popri tam aj **p̥íni – p̥íno, žltí – žltuo, žou̯tok i žltok** či **žltko** a to najmä v reči mladších; tu všade je aj **vou̯na** popri **vlna**, na Kok. aj **vou̯niška**

(aj v piesni) – na sev. je proti tomu spravidla všeob. len **l** a teda **plní** – **plno**, **žltí** – **žltuo** – **žltko** a **vlna**, ale starší užívajú aj dnes ešte staršie **žoutí** – **žoutko** a **vouna**, tak napr. najmä v Klen., Hnúš., Hač. a Píle. – Inakšie aj tu všade je všeob. vždy len **kadlup** aj ako časť chotára RimBrez. na vrškoch pri Kyj., kde je **Kadlup**, potom aj v slove **dlu-bat'** (**krompl'e**, t. j. zemiaky), **podlupki** sev. a **podlupke** juh a stred a potom už len miestami aj iné, napr. **f_kluboch** (literár. slovo) Tis. a tak aj inde alebo **klubenka** (tráva) Hač.

Mäkké **l'** je len v slove **vl'k** – **vl'ke** Kok. a **vl'k** – **vl'ki** Klen., pravda, aj popri **vlk**, potom ešte aj **Vl'kovo** (vyššie spomínané **Vlčovo** v skup. kys.-šolt.) a **vl'šá baba** (zelina) Kok.

Okrem uvedených rozdielov sú medzi juhom so stredom proti sev. ešte aj tieto: **jablŋ** – **pod jablŋieŋ** všeob. a indiv. aj popri **jablŋ**, asi vyrovnaním podľa **jablko** na juhu a strede, len **jabloň** na sev. – proti **dĺhi**, **dĺho** všade na juhu a strede je **í** aj na sev., ale už proti **píni** – **pou-ni**, **žouti** – **žlti** na juhu a strede je len **plní** – **plno** a u starších aj **pouno** a potom tiež len **žltí** – **žltuo** alebo v reči starších aj **žoutí**.

Dlhé **í** býva okrem toho všeob. ešte napr.: **dĺška**, **hĺpka**, **sĺz**, **vĺn**, **kĺzat' sa** sev. / **kĺzat'i sa** juh a stred, **žltko** viac sev. a **žoutok** viac juh a stred, **bĺch**, **tĺk** – **tĺšik**, **sĺp** – **sĺpik**, **vĺša**.

Vršky majú skoro ten istý stav ako Rimdol. a teda napr.: **hlbo-kí**, **Bľch** – **z Bľhu** (potok), **dľžná**, **dlch**, **vlke**, **stľbic** (na pluhu), **pľní** i **pľni** Pol., to isté a ešte napr. **vlna**, **žľševje** Kyj., **klbása**, **jablŋ** popri **jablŋ**, **vlk**, **slnce**, **slza** Krask. a tak aj tu všade, ale popri tom už aj **žouti** – **žouta**, **vouna** Pol., **žout'i** – **žouta** a popri **vouna** i **vlna** Kyj., tu ako aj v Bab. je **ou** len v týchto dvoch slovách, lebo inakšie je tu už **píni** – **pína** – **píno** a tiež **dĺhi** – **dĺha**, na vršjuž. je už **žout'i** – **žoutok**, **pouna**, **vouna** Krask., **žout'i**, **pouno**, **pouŋe vedrá** Luk. – Aj tu je všeob. **Kadlup**, **dlubač**, ale už **klpko**, **klpší sa**. Dlhé **í** sa vyskytuje v slovách, napr.: **sĺp**, **hĺpka**, **sĺz**, **tĺk**, **kĺzač sa**, **bĺch** a tiež **dĺhi**, **pľni** všeob. všade.

Blžská dolina má **l** – **í**, napr.: **slŋko**, **slza**, **klsko**, **šľnok**, **Bľch**, **klbása**, **jablko** i **jäblko**, **glgač** všeob. a ešte napr. **na slŋcu**, **klbási**, **jäblká**, ale už **vóna** – **vónäŋí** – **vónäk**, **ožóknúč**, **žót'e** **jäblká** Brád.,

jablko, osklbaňje, nasklbala, ale už **žótu, žóto** Striež., **do Voslňiho** (pole), **jablko, sklbač** Hruš., **v Blhu, šlnok, zadlžeu, jäblko, zrete-dlne**, ale už aj **žóti, vóna – vónäk** (pokrovec z vlny) Lip., to isté aj Drienč., Host., Mel. (Tep. V.), Bud., len ŠpPole má už len **žóti**, ale už len **vlna, vlnäk, plná, podlhovastuo, chlþ, vlšuo jablko** a pod.

Tu všade sú všeob. aj slová z bibličtiny: **zretedlní – zretedlne** Lip., **smrtedlní, smrtedlná rana** ŠpPole, **smrtedlní, neviditedlni-ho Boha, je nepristupitedlnua** Drienč., **na smrtedlné posteli** Ostr., ale tu ako aj v slovách **zretedlní, Prozretedlnoš(č), pochopitedlní, spravedlnoš(č)** všeob. všade. – V Bud. popri zvyčajnom hovorovom **slþ** som poznačil porekadlo: *Edná žena zlatí slþp – kto jé verí veľkí hlþp*, kde slovo **slþp** ako aj celé porekadlo vôbec má korene v kostolnej bibličtine.

Dlhé **Í** je aj tu všeob. napr. v slovách: **kízač sä, hþka, dlþka, slþ**, **z jablþ i jþblþ**, potom aj tu ešte **plþi, dlþi** napr. **Dlþi povras** Drienč., **Dlþa** (hora) Pap., **Dlþe** (zeme) Popr., len ŠpPole má už **plþi** popri **dlþi, na dlþon, dlþo** a pod., **Dlþe zeme** Rov., **pod Dlþin** Hruš., **plþi, plþno vedro, s plþnim, dlþe vlasi** Pol., **dlþí**, ale **plþí** RatZdych., **dlþa, z dlþima**, ale **plþná** Krok. Na juhu a strede sú len podoby **plþno – plþni**, na sev. už popri častejšom **plþni – plþno** počuť vplyvom okolia aj **plþí – plþno**. Slová **dlþo – dlþi** majú všade dlhé **Í**. – Konečne všade je aj **podlupke**, len Krok. – RZdych. **podlupki**, ale už **dlþe i dlþube** napr. na Popr. a **dlþubú** Krok., všeobecnejšie je však všade **dlþube – dlþubač**.

4. Praslovanské hlásky jerové

Striednice za tieto hlásky sú zhodné jednak na neskoršie kolonizovanej okrajovej oblasti, jednak potom aj na oblasti vlastných gemerských nárečí.

a) **Kolonizovaná oblasť** má za mäkký jer **ʝ** zhodne striednice **e, jɛ/ɨo, o, a** – za tvrdý jer **ɹ** zasa zhodne **e, o, a**.

Skupina kysucko-šoltýska má za

1) mäkký jer **ʝ** tieto striednice **e, jɛ/ɨo, o, a**, napr: **d'ěň, tižďěň**,

dňes, meňej, peň, stržeň, ražeň, hrebeň, jeden, jedenac, žaden, vinen, škoden, buben, chrbet (menej ako chrbat), pes, peklo, ťenki, šepkat' i šopkat', šeŭkiňa, chlapec, pal'ec, mlad'eňec, koňec, hrňec, veňec, čepec, Pambiček, chlapček, zajaček, opašťek (tak väčšia čiastka obyvateľ'ov, kolonistov z Oravy), ale už jarčok, stromčok, chlapčok, ujčok, palčok, hrnčok i hrnčík (väčšina obyvateľ'stva, ktorá prišla z Detvy), šieŭ, zašieŭ, prišieŭ, ale aj šou, prišou, zišou bi sa, ovos (4x), ale oves (1x) (môže byť aj vplyv sused. Klen.), ocot, orol, kotel, spravodl'ivi, skutočna (praŭda), darobno, ľan, bršľan, ľachki a potom aj bohemizmus predešli a ešte aj vkladné hlásky v slovách pĕseň, misel', oheň, modzog, blazon Kys., ale podobne aj všade inde, tak napr. ešte ražeň, kotel, šieŭ, sa zišieŭ, odišou, ovos, smotanka, hrnčok, venčok, marmančok, orol, blazon Dráb., alebo ešte hňes, ľev – ľevi, orol – oroli, chlapec, ujček, kolček, kopček, domček, do stavĕančekou, stavĕančeki, potoček, oblaček, jedenacti, oves (asi 5x), ocot, kotel, išieŭ, višieŭ, prišieŭ, višou (3x), vošou, našieŭ, svadobni, skrivodl'ivo, posel, chasen, šepkat' i šoptat', ľan, bršľan, ľachko, žadon, blazon Šolt. a tak aj na Ďurk. a Utek. –

2) tvrdý Ъ striednice e, o, a, napr.: sen, ten, tento, teda, ftedi, dotedi, dakedi, keť, kebi, teras, lachet' i lochet', cirkeŭ, ňechet', reptat', uhel, uzal, krechki, statek, majetek, zadek, pupek, obrusek, Kizek (rod. meno), šetek (tak hovoria tí, čo prišli z Oravy), –

ale už pond'elok, utorok, štvrtok, sviatok, piatok, statok, zviazok, začinok, oblonok (oblúk na ručnej pílke), majetok, chladok, rasporok, skorvanok, jarok, potok, mlatok, žaludok, napredok, posredok, zamok, d'adok (špec. stolok na robenie šindľ'ov) (tak väčšina obyvateľ'stva, ktorá prišla zo susednej Detvy, teraz najmä aj mládež) –

von, vonku, vonka, voš, vodňe, zdochnuť, zdochľina, sa zopita, zobrať – zobere, zomretiho, so mnoŭ, nado mnoŭ, odobraŭ sa, vojst' – vošou, zo snovadel, moch, mochnati, roš, zmok, retkouka, chabza, baza, bazina, daš(ť), daska, dašťička, kačka (na hlave), cesnak, potom ešte bedňa, bedňar a ešte ku mľinu, ku Drahowej (vrch i osada) a tiež Vepor, vetor i vĕtor a pod. Kys. –

to isté a ešte napr.: ten, lachet', rosparok, mlatok, statok, čľenok, prehlavok, pastorok, pond'elok, trunok (tak jedna čiastka oby-

vateľstva, pochádzajúceho z blízkej Detvy), ale aj **statek**, **pond'elek**, **statek** (kolonisti z Oravy, ale len starší), **dašťička**, **chabza**, **baza**, **z dasok**, **odohnat'**, **zomreu**, **cesnak**, **moch** a pod. Dráb. –

to isté a ešte napr: **sen**, **ten**, **lochet'**, **kebi**, **ket'**, **uhel** (na dome), **uzel**, **mlatek**, **pupek**, **domek**, **motuzek**, **statek**, **predek** (tak dnes už len asi 5 – 6 rodín, ktorých predkovia prišli z Oravy), inak len **statok**, **mlatok**, **rasporok**, **d'adok**, **žaludok**, **obrazok** (veľká väčšina), **so mnou**, **zo Šolt'iski**, **zo školi**, **vopchat'**, **vojst'**, **zomrela**, **predo mnou**, **kačka**, **svokor**, **daska**, **s chabzini**, **zobrať sa** a pod. Šolt.

Práve pri striedniciach za jerové hlásky máme najlepší dôkaz, že kolonisti tejto oblasti nepochádzajú všetci z toho istého kraja, ale že sa tu stretali pomaly prichodiaci kolonisti zo susednej Detvy s kolonistami z Oravy.

Ďubákovo má za

1) mäkký jer Ё striednice **e**, **ie**, **o**, **a**, napr.: **d'eň**, **tížd'eň**, **hňes**, **peň**, **hrebeň**, **remeň**, **ražeň**, **sršeň**, **jeden**, **o jedenácteť**, **žaden**, **vi-nen**, **škoden**, **buben**, **chasen**, **chrbet** (len tak), **pes**, **peklo**, **t'enčí**, **skrivodľivo**, **šeptať**, **šeukiňa**, **oťec**, **chlapec**, **paľec**, **mlád'eňec**, **koňec** i **koňiec**, **zvoňec**, **veňec**, **chlapček**, **kožušťek**, **jároček**, **hrn-čeki**, **harmunček**, **ujček**, **šafľiček**, **batošťek**, **s chlapčeka**, **buček**, **stolček**, **domček** i **do domčeka** a už vari len v rozhovore s cudzím aj **vačok**, **ocet**, **meňej**, **z L'ehoti**, **šjeu**, **išjeu**, **prišjeu**, **odišjeu**, **višjeu**, **kotol**, **orol** – **orľi**, **ovos** (6x), **posol**, **svadobňici**, **spravodľiví**, **skri-vodľivo**, **darobňimu**, **ľan**, **ľanovec**, **ľachki** aj vkladné hlásky **pje-seň**, **oheň**, **blázon** a pod. –

2) tvrdý jer Ё striednice **e**, **o**, **a** (á), napr.: **ten**, **tento**, **kedi**, **ftedi**, **dakedi**, **ket'**, **kebi**, **teras**, **sen**, **laket'**, **ňechet'**, **cirkeu**, **reptať**, **krech-kí**, **dehet'**, **šetek** (3x), ale už len **statok**, **mlatok**, **majetok**, **chládok**, **prístavok**, **spodok**, **súdok**, **potok**, **trúnok**, **nápetok** (podpäťok), **moch**, **roš**, **z roži**, **uhol**, **hodváp**, (**voš** – **fša**), **zo sveta**, **zo Šolt'is-ki**, **predo mňa**, **odo mňa**, **zomreu**, **zobrať**, **zobratí**, **zošmikou sa**, **zopítal'i sa**, **zopítala sa**, **sa ho zopítat'**, **vovedne**, **vošjeu**, **vošla**, ale **vezme** – **vezmú**, **omdl'je**, **zándl'eju**, **odobrau**, **odohnat'**, **vopchal'i**, **so mnou**, ale aj **zosemnou** i **zosemňa** (73-ročná starénka užívala tieto podoby veľmi často a dôsledne, aj ona odkazuje na oravský pôvod

kolonistov), **kačka** (vlasov), **bazina**, **baza**, **chaps**, **dáš**, **zadažd'ilo sa**, **daska**, **dašt'ička**, **dažd'e**, **cesnak**, **z dasiek**, potom aj **ku koňom** a tiež **ko mňa**.

Tisovský Hámor má tiež podobný stav a sú tu za

1) mäkký jer Ъ striednice **e**, **ie/ïo**, **o**, **a**, napr.: **d'eň**, **t'ížd'eň**, **dňes**, **peň**, **pes**, **meňej**, **stržeň**, **ražeň**, **remeň**, **šeukiňa**, **t'enkí**, **l'ev** – **l'eva**, **L'ehota** (t. j. Muránska Lehota), **chrbet**, **buben**, **viňen**, **ňehoden**, **spravedl'ive**, **chlapec**, **ot'ec**, **samec**, **pal'ec**, **mlád'eňec**, **koňjec**, **šjou**, **išjou**, **prišjou**, **ňešjou**, **višjou**, **šoptat'**, **višopce**, **ovos**, **posol**, **ocot**, **edon**, **edonác**, **chlapčok**, **hrnčok**, **rásporčok**, **unčok**, **potuočok**, **orol'** i **oról'** – **oról'i**, **l'an**, **l'anoví**, **l'achkí**, **kotál** i **vklad**. **blázon**. –

2) tvrdý jer Ъ striednice **e**, **o**, **a**, napr.: **sen**, **t'en**, **t'ento**, **ft'ed'i**, **ked'i**, **ket'**, **kebi**, ale vplyvom susedného Tis. hodne už aj **kod'i** a **tod'i**, **do-tod'i**, **dakod'i**, **t'eras**, **laket'**, **cirkeu**, **ňechet'**, **reptat'**, **krechkí**, **moch**, **voš**, **von**, **vonku**, **vonka**, **vodňe**, **vovedňe**, **zdochnút'**, **zdochl'ina**, **zobrat'**, **odohnat'**, **vojst'**, **vošieu**, **vopchá**, **vo mľiňe**, **vosvet**, **zomrie**, **predodňom**, **zmok**, **žalúdok**, **statok**, **majetok**, **pond'elok**, **utorok**, **pjatok**, **predok**, **chabs**, **baza**, **daska**, **bazou** **kvet**, **z dasák**, **cesnak**, **dáš(t')**, **káčka** a potom aj vkladné hlásky **vjetor**, **lotor**, **kmotor** a pod.

Ako hneď ukážeme, medzi nárečím Tisovského Hámra a s ním spojeného Tisovca je veľký rozdiel aj čo sa striednic za jerové hlásky týka.

(b) Oblasť **vlastných gemerských nárečí** v ostatnom juhozáp. Gemeri má tie isté striednice, a to za mäkký jer Ъ: **e**, **ie**, **o**, **a**, a za tvrdý jer Ъ: **e**, **ie**, **o**, **a**, len miestami sú malé výnimky.

Sušianska dolina má

(1) za mäkký jer Ъ **e**, **ie**, **o**, **a**, napr.: **d'en**, **(d)ňes**, **ňeská**, **tejžd'en**, **pen**, **hreiben**, **sršen**, **remen**, **ruóžen**, **viňen**, **škod'en** popri častejšom **vinovatej**, **škodnej**, **pes**, **buben**, **peklo**, **t'enkí**, **šepkat'i**, **šeukiňa**, **oves**, **ocet**, **chasen**, **koťel** – **koťeu** i **koťieu** (zriedkavejšie) popri **kot'ík** (častejšie), **spol'ečenstvo** – **spol'ečnos** – **spol'ečná**, **ot'ec**, **chlapec**,

šou, išou, prišou, edon, edonác, edonácte son, žádon, vigančok, chlapčok, stromčok, tánerčok, vršťok, domčok, ľan, bršľane (pl.), ľachko, Ľahota (t. j. Slaná na susednej Ipeľskej dol. v Novohrade, ale aj Rimavská tiež v susedstve na Rimdol.), –

podobne aj vkladné hlásky **ohen, misel', pïesen, kázen, blázon** Val', to isté a ešte napr.: **spoľečná, spoľečníci, mïen** (menej), ale **menší, orol** (málo známe), **vošou** Pond., alebo: **pri spoločnosťeïch, skutešnos(ť), smetana, skutešne, po mïen** (po menej), hláskoslovne tu už **vašok, hrnšok, domšok, viganšok** Sel., alebo: hláskoslovne zas **chlapšok, domšok, vašok** VSu. a tak aj všade inde, napr. ešte: **koňjec mája, koňjec** (3x), **koťel, ocet, puósol** HrnčZal., alebo ešte: **šeptat'ï, spoľešnos, orel** (malo známe), **chrbïet, koňjec, táneršok, cecok, blázon** Suš., teda okrem dvojakošou v neužívanom slove **orol** je na celej Sušdol. vždy tá istá striednica v tých istých prípadoch, –

(2) za tvrdý jer **ľ** má striednice **e, ïe, u, o, a**, napr: **teras(z)** popri častejšom **trpou** (najmä juh a starší), **d'eska, d'ešťeïk** (voz), **ňechet, vechet, loket, cirkeu, reptat'ï, krechkí, keruot** (ktorý), **kerá, pse sa revale, uhel'** (na dome) i **dreveneï uhel', ven koncen**, pričom **ven** môže mať **-e-** aj podľa nasledujúceho **koncen**, kde je prehláska **o > e** (porov. str. 291) a to aj preto, lebo aj tu je už len **vo, voka, tuvo, tuvoka** vždy len s **-o-**, no i pri tejto asimilácii mohol aj tu pôsobiť aj silný vplyv bibličtiny, ktorý je tu napr. aj v inštr. sg. **s Pánen Bohon**, a to vždy len v tomto jedinom slove **Pánen**, –

d'ïeš(ť) – d'ïežd'a, sïen, kot, kode, kobe, kobeč, tode, tuót, voš, moch, roš, stolok, hrnok, sveïtok, peïtok, pond'elok, statok, majetok, vo, voka, tuvo, tuvoka, vo mleňe, (**y > e**, str. 312), **vo škoľe, vošou son, odohnat'ï, odobraľï, odo mňeï, zohnau, zobraľï, zodrau son, zošmareï, zomreu, zomľeu, so mnou, gu t'ebe, gu mlenu, chaps, bazaľïčka, baza**, a podobne aj vkladné hlásky **vïetor, kmotor** (popri častejšom **koma**), **kuopor, obor** Val'.

a tak aj všade inde, napr. ešte aj **uhel' (na dome i dreveneï), d'es-ka, ven koncen, redzaveï, d'ïeš, zotrvaťat'ï, zdochľï, česnok** (viac) i **česnak** (menej) asi presahom zo susednej ipeľskej oblasti novohradskej, **ko mňe**, ale aj **gu mňe** (častejšie), **gu mlenu, gu tomu** a pod. Pond.,

to isté a napr. ešte **pse sa revale, uhel** (na kaštieli), **keška, roš, kuópor, stolok, šonok** (člnok) Sel., alebo ešte **loket, šonok, šesnok** (nikdy nie -ak), **ko mňe**, ale **gu mlenu, gu vod'e** VSu.,

alebo ešte aj **d'eska, keruót, loket, nado mlenon** (pole), **ňechtíke** (kvety), **vejméno** (biblic. *Otčenáš*) HrnčZal., alebo ešte **ven koncen, d'eska, keška, loket, red'ekva, uheu, boška, šesnok, roš, šonok, moch** a pod. Suš.

Rimavská dolina južná a stredná

majú celkom ten istý stav, len namiesto **ven koncen** a **Pánen** je tu už **von koncen** a **Pánon** všeobecne.

(1) Za tvrdý jer **ъ** sú striednice **e, ĩe, u, o, a**, napr.: **teras** menej ako **trpou, d'eska, d'ešt'eĭk, loket, ňechet, vechet, cirkeu, reptat'i, krechkí, ker, keška, red'ekva** i **retkeuka** (mladší), **uheu** (na dome i drevení), **d'ĭeš – d'ĭežd'a, sĭen**,

tot, totot, kotor, kode, dakode, (f)tode, kobe, kot, voš, moch, roš, stolok, predok, sveĭtok, peĭtok, majetok, statok, vojd'e, vošle, vopchat'i, vo ml'ine, vo škol'e, vovedňe, vodňe, zobrat'i, zodrau, zohnau, zošal'eü, zopchau, zomrela, zobrala, zoml'eťi, podobrat'i, odohnau, podomňa, vo, tuvo, voka, tuvoka, tavo, boška, šesnok, ko mňe, gu ml'inu, gu mame, chaps napr. Čer.,

ale všeob. tak všade, napr. ešte **uheu, roš, vĭetor** i **vĭetr** VyšPok., **red'ekva** SlovZah., **uheu son kopau, uheu bou nadbe** (t. j. drevené uhlie) MTer., to isté a ešte napr. **keška, roš** Vrb., **uhel' domu** VSkál., **zejména** (bohemizmus), **uhel' (domu)** Hrach., **red'ekva, uhel** i **roch domu, chábzd'a** Koc., **uhel' na dome, retkeuka, ňechet, bĭeza, roš, chábzd'a** RimZal., **retka** i **retkeuka, bĭeza, roš, ko mňe, vĭetor, chábzd'a** RimBaňa,

uhel' kopú, d'eske, ko mňe, gu kabáton, moch, ufoval'i sa, uhel', od zejména (bohemizmus), **roš, vod'esat'ero, vo ml'ine, zo ml'ina** Rim., **keška** RimLeh., **uheu na dome, na úheu zhoreu, d'es-ka, sĭén, roš, ko mňe, kuópor, vĭetor, cesnok, chuóbzd'e, chabza** Kok.

(2) Za mäkký jer **ь** je tu tiež **e, ĩe, o, a**, teda zhodne so Sušdol., napr.: **d'en, tížd'en, pen, stržen, rožen, buben, pes, peklo, t'enkí,**

šeukiňa, šepkat'i, chlapec, ot'ec, mlád'eňec, stol'ec, krpec, sípec, ocet, oves, orel (to ňinto), chrbjet, koňjec, mjen, najmjen, daromne, spravedľive i spravedľivos, spoľešnos, šomrat'i, edon, žadon, edonác, hrnšok, chlapšok, zajašok, stoušok, vršťok, mešťok, cecok, vrecok, išou, prišou, vošou, ľan, Ľahota (známa je tu Rimavská Lehota), bršľan, ľachkí, potom aj vklad. hlásky blázon, misel', pjesen, kázen napr. Čer.,

ale celkom tak aj všade inde, napr. ešte oreu SlovZah., skutočná prauda, Jano Ľahot'aňeve MTer., orol Vrb., spravodľiví, spravodľivje, orel, buben, posel' i puosel', šepec, veňjec, koňjec (2x), chrbjet, bršľane VSkál., to skutočná prauda, ale ten istý hneď aj skutošnos (2x), šepec, veňjec, orol, posol Hrach., spoľešnos, orol, posol, chrbjet Koc., chrbjet, blázon, bršľani RimZal., užitešnuo RimBaňa, zvoňec, ale koňjec (2x), buben, Ľahota, darobnuo, kot'eu, blázon RimLeh., buben, posel, chrbjet, kot'ieu popri kotľík, orou, hláskoslovne už ľän, ľänovuo, bršľän, Ľahota (susedná obec), Ľahot'änka (lúka) Kok.

Rimavská dolina severná

má skoro ten istý stav, len miesto mjen je tu všade len meňej, miesto d'ieš – d'iežd'a a ridza – ridzaví je tu všade už d'íš – d'ížd'a, len Tis. má dišť – dížd'a, rdza i hrdza, rdzaví i hrdzaví.

Tak sú aj tu

- (1) za mäkký ľ triednice e, ie, o, a, napr.: d'eň, tížd'eň, peň, sršeň, rožeň, buben, pes, peklo, t'enkí, šeu, šeukiňa, šepkat', pošepňi, chlapec, ot'ec, mlád'eňec, pal'ec, starec, ocet, oves, oreu (slovo skoro neznáme), posel, ňehod'eň, roveň, škod'en, dlžen popri rouní, škodní, dlžní, skutočná prauda, užitešní, zbitešní, do spoľešenstva, zo spoľešenstva spravedľivos, ale aj spravodľivos, spravodľiví, skrivodľive ňehaňebňík, kot'eu i kot'ieu popri častejšom kotľík,
- chrbet i chrbjet (dost' individ.), koňec i koňjec (čiasť.), veňec, hrňec, šepec popri veňjec, šomrat', šomre, edon, edonác, žiadon, hrnšok, chlapšok, táňersok, zajašok, cecok, vršok, vršťok, obušťok, išou, vošou, blázoň, ľan, ľanoví, ale bršľen, ľachkí, Ľahota (t. j. Rimavská Lehota, ale potom aj Mu-

ránska Lehota, obe obce ako konečne aj Ratkovská Lehota, ležia nie veľmi ďaleko), **Lahota** (pole) a tak aj vkladné hlásky **pjesen', kázeň, misel', Vjepor** v Hnúš.,

- ale tak aj všade inde napr. ešte: **orel, posel, buben, predešlí, smetana, písebnú, koťel, blázoň** RimBrez., aj **predešľe, blázon, bršľani, k šeuķiňi, slúžebňikom, chrbjet, zbítóšņuo** Lik., **buben, koňec i koňjec, šepec, orol, blázoň, Vjepor, Lahota** (obec i pole) Klen., **oreu, bršľeni, šoptat'** Hač., **smetana, ľev, bršľeni, koťieu** (2x), **koňjec**, ale už viac len **užitéšņuo** (2x), **oreu – orevi, chrbet, zbítóšņe, darobņuo, šepec, veňec, blázon, šoptat'** Píla,
- alebo konečne **posel, šeuķiňa, slúžebňík, spoľešnosťi** (2x), **spravedlnost' i, darebák**, ale **Darouňík** (meno), **smetana**, viac len **koňec, kotel'** ako **koňjec, koťiel** a už skoro vždy len **šepec, veňec, spoľešní dom, chrbet** viac ako **chrbjet, šoptat', pošopnú, posel, ľan, bršľen, Lahota** (spomínané tri obce), **ľachko Tis**.
- Poznamenať treba, že popri všeob. prípadoch **domšok, chlapšok, zajašok** je tu všade už **braček, braček mņoj, bračekouci**, ale len v príhanlivom, pejoratívnom zmysle, lebo na označenie príbuznosti je už zdobnenina **brašok** tu všade.
- V listinách je napr. **oves** Hkg 1854, 1855, a vždy len **ta tak, kongec**, ib 1826, **Sol** ib 1829 (3x), **ssol** 1834 (3x), ale **šel** 1825 (teraz je v Hnúš. len **šou, išou**), **koťjel** Cod Tis C 72, ib 78 aj **mesjačok, domčok** – správne so š.
- (2) za tvrdý jer Ѣ striednice **e, ie, o, uo, a**, napr.: **teras, d'eska, d'ešťiak, nechet', vechet' i nechjet', vechjet'** (indiv.), **loket' i lokjet', cirkeu, reptat', krechkí, uhel i uhel'** (na dome i drevený), **revat', keška, sen** a len najstarší aj **sijen, zejména** (vplyvom kostola), **vejméno** (len v Otčenáši, i tu vplyvom kostola), **koť, kodi, dakodi, (f)todi, kobi, kotor, voš, moch, rožaní chl'ebík** (len starší i to len zriedka), **mlatok, stolok, majetok, statok, pond'elok, sviatok, pĵatok**,
- ale aj ojedinele vo výraze **sinog oplan, von, tuvon, tamvon, vonká, vovedňe, vopchat', vohnat', zdochnút', zdochľiak, odohnat', odobrať, zobrat', zodrat', podošva, podobrat'**,

zomriet', zomeľú, vošou, so mnou, vo ml'ine, zo ml'ina, vokmotri (niesť na krstiny dar), vohl'adi, vopredok, vosvet, ko mňe (dnes mladší viac gu mňe), gu ml'inu, gu mat'eri, voš, voški (na listoch rastlín), moch, mochnaški (egreš), zmok, boška, ložica, ložiška, cesnok, hodváp, hodvabní, chuobzd'ie i chabzd'ie, chabzdňiak, chaps, zamdliet', d'íš – d'ížd'a v Hnúš.,

- to isté a ešte napr. aj **nechet'**, **uhel domu** RimBrez., Lik., **vechet'**, **loket'** (na ruke), ale **laket'** (ako miera, napr. pri meraní postavu, súkna), **retkeuka**, **keška**, vždy len **ko mňe**, **do chabžďaku**, **rožanú**, **vechet'**, **moch**, **mochnaška** Klen., **vovedňe**, **ko mňe**, **cesnok**, **s chabzdu**, **prví sién**, **díšť**, **biézoví kvet**, **kmuótor** Hač., **vo ml'ine**, **d'eški** (na jarme), **prví sién**, **biézoví kvet**, **ko mňe**, **loket'**, **chaps**, **díš(t')** Píla, **vechet'**, **loket'**, **retkeuka**, **uhel domu**, **moch**, **díšť**, **chaps**, **bazaľiška**, **Bazaľid'es** (meno), **ložica** Tis. Podobne je aj v prípadoch s vkladnými hláskami, napr.: **vjetor**, **kmotor**, len Hač. – **kmuotor**, **viedou**, **ňjesou**, **pjekou**.
- Konečne aj v listinách možno vidieť často už dnešný stav, tak napr.: Hkg má **tot** 1840 (2x), 1847, 1859 a tak vždy, **todi** 1834, **kot**, **kod**, **kodt** 1832, 1839, 1865, **d'eska** 1830, **Pondelok**, **pgatok** 1827, 1834, **predok** 1840, **zadawok** 1865, 1874, **tody** Dobšinský 1589, 526, **vtody** ib 519, 524, 535, **kodi** Škultéty 1859, 499, **moch** Rimauskí 1845, 73, **kod'** Cod. Tis. C 70, 73, a tiež **dakodi** ib 73 (2x) aj popri **dakedy**, **na d'eskách** ib. 78 atď.

Vršky

majú skoro ten istý stav ako Rimavská dolina severná a sú tu teda

(1) za mäkký jer Ъ striednice **e**, **ie**, **o**, **a**, napr.: **d'eň**, **tížd'eň**, **dňes**, **peň**, **sršeň**, **rožeň**, **buben**, **pes**, **peklo**, **t'enkí**, **šeŭ**, **šeŭkiňä**, **chlapec**, **oťec**, **paľec**, **krpec**, **ocet**, **oves**, **oreu** (málo), **puosel'**, **ňehod'eň slúžebník**, **ňi roveň**, **dlžen** popri **rouňí**, **dlžňí**, **spoľ'ešná**, **predešlú** (vojnú), **predešľich**, **l'en**, **l'enovuó** plátno, **koňec**, **zvoňec**, **šepec** viac ako **koňjec**, **zvoňjec**, **šepjec**, **chrbiet** (2x), **koťieu** i **kotľik**, **šomrač'**, **šomre**, **edon**, **edonác**, **žádon**, **hrnšok**, **chlapšok**, **domšok**, **cecok**, **vršok**, **obuščok**, **šou**, **prišou**, **blázon**, **darobná**, **su darobňje**, **sku-**

tošne, statošne, statošní, statošnimu, spravodlivá, šoptač, pošopni, mänšuo, Lähota (v susedstve, t.j. Ratkovská Lehota), na Lähockich lúkách, ľachko, potom aj vkladné hlásky pĕseň, kázeň, misel' Pol.,

tak isto aj južnejšie, len s menšími hláskoslovnými zmenami, napr.: d'en, tížd'en, pen, stržen, rožen, šeukiňa, chlapec, o'ec, oves, ocet, ko'eu, oreu, chrbiet, predošlí, koňiec, ľan, ľanovu, ľachki Kyj., to isté a ešte napr. t'enkuo, vĕňec, ko'eu i kotlík, predešli, šeptač, túžobne spravodliví, blázon, orol (málo), chrbiet, ľan, bršľan, vošou, ridza (zhodne so susednou Rimdolstred. a juž.) Bab. a tak i stred aj južnejšie, napr. šeptač, koňiec Krask. a tiež Luk.

(2) za tvrdý jer ɽ striednice e, ĩe, o, a, i/ĭe, napr.: teras popri tom viac trpou, d'eska, d'eščák, ňecheč, vecheč, lokeč, cirkeu, reptáč, krechki, uhel, revač, sen, koj, loška, bočka, kodi, dakodi, chokodi, ftodi, kobi, kotor, voš, moch, zmok, zadok, pond'elok, svátok, pátok, von, tavon, vonká, vošou, vopchač, zobrač, zomreč, zomleč, odobrač, odohnau, predomňou, ako to zovú (zriedka, popri častejšom volajú), zetrvávač (vplyvom kostola), od zejména (vplyv kostola), ko mňe (2x) i gu mňe (často), gu dojeňú, bĕzoví, džíš – džíždža, chaps, zánhleč

a potom aj prípady vkladných hlások ako ňiesou, rĕkou, vĕdou, ale už bez nich v slovách vĕtr, pĕpr, kmuotr na Pol. a tak aj na susednej Krok., kde je tiež napr. zo ml'ina, vo ščverki, žeňje, vecheč, ňecheč, ale tiež vĕtr, kmuotr – tak je aj na vrškoch stredných, napr.: t'eras popri častejšom trpou, d'eska, d'eščĕiek, ňecheč, vecheč, lokeč, ložic, loška, ridza, koj, kod'i, ftod'i, dakod'i, svĕtok, pĕtok, vo, tuvo, bĕs, bĕzoví, d'ĕš – d'ĕžd'a Kyj. alebo to isté lenže hláskoslovne zmenené ňečet, vechet, loket a pod. Bab., alebo red'ekva, ale tiež len vĕtr, pĕpr, koma na Krask. a Luk. na vŕšjuž.

Blžská dolina

má tiež tie isté pomery, lenže d'ĕš/ dĕš je tu len na strede a juhu, džíš na sev., všade je loška, ložic, rdža.

(1) Za mäkký jer ɽ sú striednice e, ĩe, o, a/ä, napr.: d'eň, tížd'eň, dňes, peň, rožeň, buben, pes, peklo, t'enki, šeukiňa, chlapec, o'ec,

samec, ocet, oves, oreu, koťel i kotlík, posel, ňehod'en, roveň, dlžen popri ňehodní, róňi, dlžní, predešlá, ľen, ľenovuo, šepec, vjeňec, koniec i koňjec, blázen i blázon (menej), chrbjet, darobní, šoptač, pošopnúč, šomrač, edon, edonác, žádon, hrňšok, chlapšok, stromšok, kóšok (z kolšok), stóšok (zo stolšok), statošne, spravodľiví i spravedľiví, išó, prišó, ľächko, Ľáhota, ľähockí, tak aj vkladné hlásky v slovách misel', pješeň, kázeň a pod. Brád.

- a tak aj inde, napr. ešte oreu, zvoňec, ľen, ľenovuo, na chrbjet (2x), mäňé (menej) Popr., alebo tak aj RatkZdych., tak isto napr. ešte koťel, skutošne, hrňjec, Ľähuotka (lúka) Rov., predešlá, koňjec, posel, do Ľähoťi Pot., ocet, zes predešlú vojnu, šeukiňä, blázen, koňjec, orol – orli, pošopó, pošopla, bú ňehod'en, koťel, len, kus lenu, t'änkí, t'änuškí, najmäňé, z lähockin Lip.,
- buben, blazen (3x), vjenec, konec (2x), šepec, kotel, chrbjet, darebák, darobník, modlitebnú knišku, f predešlé, orol, spravedlne, posel, slúžebná, túžebne, skutešnos a pod. ŠpPo- le na sev., tu e v blázen, o v pošopla už zhodne so susedným stredným Gemerom, tak isto ale vždy tvrdo a teda napr.: spo- lešne, den sváteční (citát z Biblie, inak sviätošní), najspra- vodlivěšä, kotel i kotlík, koňjec i konec, blázon i blázen na Sliz., alebo kotel, f predešlé vojne, orel, spoločne, buben, len, lenoví, z lenoviho, nehoden, darobnuo, koňjec a pod. Host., blázen, venec, pošopnúč, len, lenoví, chrbjet Bud.
- alebo aj Mel. (Tep. V.) a tak napr. orel, kotel, spoločnos, nehod- en, šepec, konec, predešli, buben, len, lenovuä semä, edon, žádon, škoden, pošepni, ale i pošopó, blázen, lächkí, Ľäho- ta Drienč., na juhu a konečne takisto aj na strede, napr.: den, tížden, dnes, pen, stržen, drvoten (nátoň na drevo), rožen, posel, ocet, orel, kotel, konec i koňjec, nehoden, dlžen, ale už ľan, ľanoví, ľachkí, Ľahota aj t'ankí na Pap.
- a tak aj inde, napr. ešte kotel, orel, ocet, spoločne, šepťáč, spravodlnošči, konec i koňjec, ľachko, ľan, Ľahota Ostr., tak ešte blázen, koťel, ražen, len, lenovo, šepťáč, pošepni, vjeňec, šepec, chrbjet, koňjec, t'ankí, ľachko, Ľahota, mäňé Hruš., a konečne koťel, orol, vjeňec, úheu, koniec i koňjec, blázon i blázen, t'enkí, chrbjet, län, lächko, Ľáhota Striež.

Tu všade je aj **breuno** a **drvoten** a tiež **piesen**, **kázen**, **misel** a **pod**.

(2) Za tvrdý jer **ɲ** sú striednice **e**, **ie**, **o**, **ä**, **á**, napr.: **ťeras** i **trpó**, **d'eska**, **d'eschák**, **ňecheč**, **vecheč**, **lokeč**, **cirkeu**, **reptač**, **retkóka**, **krechkí**, **hel**, **revač**, **sen**, **loška**, **boška**, **koj**, **koďi**, **dakod'i**, **ftod'i**, **kobi**, **kotor**, **voš**, **moch**, **zmok**, **pond'elok**, **vo ftorok**, **svátok**, **pátok**, **von**, **tuvo**, **voka**, **tuvoka**, **vošó**, **vopchač**, **odohnač**, **odobrač**, **zomleč**, **odo mňä**, **zosňáč**, **vodňe**, **vo ml'iňe**, **zo ml'ina**, **loška**, **ko mňe**, **gu Borisovi**, **bjes**, **bjezu**, **káška**, **džiš** – **džiždžä**, **chaps**, **zánhleč** Brád.

- a tak aj všade inde, napr. ešte: **red'ekva**, **zadžždžilo sä** Popr., **ťeras**, **ňeodevzdali** (bohemizmus), **bjes** RatkZdych., **red'ekva**, **vo ftorok**, **zezemňä** (bohemizmus) Rov., **red'ekva** i **retkó** Pot., **bjes**, **retkó**, **džišč**, **zejména** (bohem.), **loška**, **z bjezu**, **káška**, **chuobzd'e**, **ňecheč**, **uhel domu** Lip., **vecheč**, **retkóka**, **vo štvernoški**, **vošla**, **rozopra**, **ag vo slp**, **bjezoví kvet**, **chuobzdje**, **džiš** ŠpPole na severe,
- tak potom ešte napr.: **redekvä**, **lokeč**, **ši vez** -- **ši nate** (chlieb), tu už **dješ**, ale inak len **vošó**, **vopchat'**, **zodrač** Sliz., tak isto a tiež **dješ** – **dježde**, **boška**, **ložic**, **loška** Host., **retkeuka** Bud., **redekva**, **bjes** Mel. (Tep. V.), tak isto a ešte **lokeč**, **vecheč**, **retkóka**, **ot pokreunošči**, **djäš** – **djäždä**, **bjäs** – **bjazu** (zmenou **ie** > **jä**), **chuabzdä** (zmenou **uo** > **ua**) Drienč. na juhu,
- to isté aj na strede, napr.: **redekva**, **deska**, **zetrvávač** (vplyvom kostolnej reči), inak len **zomjele sa**, **zomrije**, **zodrač**, **zobrač**, **dješ** – **dježdža**, aj tu ešte aj **ridza** Pap., **zetrván** (bohem.), ale už len **zomleč**, **zodrač**, **vohnač**, **odohnač**, **zánhleč**, **chaps**, **bjes** Ostr., to isté a ešte napr. **lokeč**, **dješ**, **bjezoví**, **káška** Hruš., **d'eska**, **red'ekva** i **retka**, **úheu** i **uheu** (domu i drevené uhlie), **odospau**, **vošó**, **bjes**, **d'ješ** – **d'ježdžä**, **d'eska**, **ňecheč**, **káška**, **zánhléje** Striež.
- Tu všade býva vkladné **o** v partic. **vjedó**, **piekó**, pravda, popri tom aj **piek**, **njes**, **riek**, ale v prípadoch **vjetr**, **kuopr**, **kmotr** či **kmuotr** na severe (na juhu a strede viac **koma**) už nie je vkladná hláska.

Kým kolonizovaná oblasť má pomery dosť zhodné s mnohými stredoslovenskými nárečiami, napríklad liptovskými, zvolenskými alebo oravskými, ostatná oblasť **vlastných nárečí gemerských** má pomery dosť odchodné. Striednice za praslovanské hlásky jerové, najmä však za tvrdý Ъ, sú najmä v juhozáp. Gemi tak zvlášť, že sme ich aj pri charakteristike uviedli ako typicky gemerské, najmä prípady **tot, totot, koť – koj, kodi – kode, kobi – kode, kotor**.

Tieto prípady pripomínajú ukrajinské (rusínske) nárečia, ak uvážime, že gemerské nárečia majú ešte aj ostatné znaky zhodné práve s týmito východoslovenskými nárečiami (napr. **-mo** v tvaroch **robímo**, stvrdnutie spoluhlások v slabikách **di, ti, ni** a pod., ako potom aj pri slove **žoutí > žótí**), je dosť dobre možno myslieť na to, že kedysi museli tieto **dve nárečové oblasti tesnejšie súvisieť**.

A v skutočnosti spája gemerskú oblasť s oblasťou sotáckych nárečí východoslovenských a potom ďalej s podkarpatoruskými nárečiami východnejšie celý rad izoglos, a to skoro kompaktné trošku južnejšie položenou oblasťou, ako to vyplýva aj z príspevkov J. Lišku.¹⁰⁶ To by teda znamenalo len ďalšie potvrdenie správnosti Hodžovej¹⁰⁷ klasifikácie slovenských nárečí aj na gemersko-ruské a konečne i názor Štúrov¹⁰⁸ o tom, že slovenčina tvorí prechod ku všetkým ostatným slovanským jazykom. Štúr tu myslel predovšetkým na spisovnú, strednú slovenčinu, no a ak to už o tejto možno povedať, tým viac sa to môže tvrdiť práve o našich gemerských nárečiach.

5. Striednice za praslovanské ě

Tieto striednice sú v juhozáp. Gemi veľmi nejednotné. Patria práve k tým typickým znakom, podľa ktorých sa nárečia našej oblasti rozpadávajú na najviac skupín. Túto bohatú členitosť spôsobili rozdielne, nejednotné a často diametrálne od seba sa odlišujúce pomery

106 J. Liška: *Rozriešime si otázku pôvodu východnej slovenčiny?* – Slovenská reč, roč. 9, 1941/42, s. 48-58, 159-168, 209-215, 276-281, 306-310; roč. 10, 1942/43, s. 25-28, 65-71, 104-107, 167-173, 230-241. Knižné vydanie celej štúdie vyšlo vo vydavateľstve Matice slovenskej v roku 1944 pod názvom *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí*.

107 M. M. Hodža: *Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo*. Nákladom Tatrina. Číslo II. V Levoči tlačou Jana Werthmüllera a sina 1847.

108 E. Štúr: *Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí*. V Prešporku 1846. V tlačiarňi K. F. Wiganda a sina.

celkovej fonologickej štruktúry a teda v prvom rade kvalitatívna a potom i kvantitatívna korelácia nárečí jednotlivých oblastí.

- a) **Kolonizovaná oblasť** zachováva rozdiely pôvodných domovských nárečí a nie je jednotná.

I. Skupina kysucko-šoltyská sa v tomto ohľade delí na dve časti: (1) na vrstvu kolonistov zo susedných detvienských lazov a (2) vrstvu oravských kolonistov.

V **krátkych** slabikách

- (a) **po perniciach** je dnes najmä v reči mladších a potom najmä potomkov kolonistov z Detvy **e**, v reči kolonistov zo sev. Oravy a dnes skoro dôsledne len v slovách **pet'**, **d'evet'**, **meso**, inak už zasa najmä v reči starších dôsledne len **ja**, napr.: **pet'**, **d'evet'**, **d'evetnác**, **pecto**, **mesa bolo**, **smedne statki**, **pame-tam**, **havet'**, ale už **vjača**, **najvjačmi**, **zviazok**, **vjačšu**, **na šich svjatich**, **omša svjata**, **posvjaťit'**, ale popri tom už aj **svati**, **hoviado**, **ňepamiacem**, **na pl'emja**, **semja**, **žrebja**, ale najstarší potomci Oravcov aj dnes hovoria aj **pjať'**, **pjad'esjať'**, **d'evjať'**, **mjaso**. –
- (b) Po ostatných spoluhláskach je **a**, **e**: **oňi sa**, **maľičke sa**, **to sa oči**, vždy je **sa**, a nie **su**, **hľadal'i**, **si sadou**, **zeu** (vzal), **natrasa sa**, **t'ahat'**, **prad'eno**, **prast'**, **prasl'ica**, ale i **priad'e sa** (viacej ako **prad'e sa**), **bes poratku**, **viťahuju**, **t'ahau**, **kl'aknu**, **sa trase**, **zdrapaľi**, **jastrabi**, **t'adžadlo**, **hradu**, **zajace**, **kňas**, **kura**, ale popri **d'esat'** býva ešte častejšie už aj **d'esjať'** podľa prípadov po perniciach, **e** je v **šťest'a**, prípadne aj **sednuu si**, potom ešte **ja**, napr.: **priadu**, **sa priad'e** a **zjala** popri **zala** Kys.

V **dlhých** polohách sú striednice

- (c) po perniciach **ja**: **vjacej**, **najvjač**, **vjazat'**, **vjaže**, **svjatosk**, **navjažeme**, **sa zviaže**, **od svjatkou**, **pjata**, **pjaťi**, **pjatro** (humno, pol. *piętro*), **pjatosk**, **vimjačko**, **semjačko** a potom najmä v 3. os. pl. prít. času **robja**, **vravia**, **spravja**, **kupja**, **sa postavja**, –

- (d) po ostatných je **ia** už len málo, najmä v slovesnej koncovke, ale len po **s**, **z**, ako napr. **nosia**, **prosia**, **skosia**, **skazia**, **vozia**, ale niekedy aj **zničia**, **skrut'ia**, **držia**, **spust'ia** alebo aj **chod'ia**, a to najmä vrstva prisťahovalcov zo Zvolena (Detvy) a potom mladší a čo boli vo svete, lebo potomci oravských kolonistov povedia radšej **chod'a**, **plat'a**, **zniča**, **kriča**, **trča**, **vlača**, **si braňa**, **sa zlost'a**, **sa ňevad'a**, **vid'a**, **zhod'a**, –
- **ia** býva okrem toho ešte aj v slovách **priadza**, **s priadz**, **hriad'el'**, **priahat'**, **na riatki**, **kuriatka**, **osemd'esiat** – tak najmä potomci Detvanov, kým potomci Oravcov aj tu hovoria radšej **osemd'esat**, **šezd'esat**, **kuratka**, **hrad'el'** a pod.
- Všeobecne je už len **a**: **natrasa sa**, **bes poratku**, **sa rostrasaju**, **zdrapal'i peňaze**, **mesac**, **prasatko**, **rozdrapana** Kys. a tak je aj inde, napr. ešte:
 - a) **pet'**, v **petnactom**, **meso**, **smed** – **ňepamiatam**, **ako sa pamiacem**, **vjačinou**, **vjače**, **vjača**, **z mjačših**, **vemja**, **Svatiho Jana** (chotár) (3x), **svat**, ale inak aj **sviatih** **t'i!** **sviat'ime**, –
 - b) **sa ňi doma**, **tu sa ňeňi**, **d'esat'**, **d'akujem**, **hradi**, **t'ašku**, **jastrap** (2x), **rost'ahuje**, **hrad'el'**, **t'ažadlo**, **kurata**, **šť'est'a**, **priadu**, **sa rostriase**, **priasľica**, –
 - c) **vjac**, **najvjacej**, **posvjacka**, **od sviatkou**, **na Šich sviat**, **pjatro** (humno, z pol'. *pietro*), **pjati**, **d'eviat'ich**, **zarobia**, **drvia**, –
 - d) **kosia**, **vozia**, **sa vrat'ia** i **vrat'a**, **nosia**, **d'esjata**, ale **po d'esat'ich**, **v osem d'esiatom** a potom už väčšinou len **a**, napr. **sa poschod'a**, **sad'a**, potom **hriad'el'** i **hrad'el'**, **viťahnu**, **priťahne si**.

Drábsko:

a) **meso**, **sed'em d'esiatpet'**, **pest'**, **zo pet' rokou**, **stopet'**, **petnac**, **pometam sa** i **ňepometam sa**, ale aj **ňepamjace si**, **seme**, **semeno**, **pľemeno**, **pentro** (z pol'. *pietro*), **smedni** i **smjadni** a potom už len **vjači**, **vjačmi**, **vjačina**, **hoviado**, **z hoviada**, **stavjančeki**, **do stavjančekou** (*snopi klast'*), **na Šichsviatich**, **smjadno**, **smjadne**, **vjazi si zlomiť**, **na pjatu stupiť**, **pozviazovala**, **sviatich**, najviac len **zme**

sa rozpomíatali, nepomíace sa, to mĭakšo drevo, mĭakši, mladší už aj pri oravských potomkoch aj mekši, pameta, smedni, svet'it', hovedu, viac s e ako s ĭa – potom ešte k tej svatej Tereski (2x), ale inak aj svĭati, –

b) ňeňi sa, žita sa ta, ale menej aj pekne su, prisahaľi, prisaha, začaľi, začau, št'asni, št'ast'e, sadne, sadoŭ si, t'aha, odt'ala, pojaŭ, prad'eno, na prasl'icu, kurčata, kura, t'el'a, si naprad'eme, kurčatom, t'ažadlo, kňas, t'el'atko, zo zajat'a, sa rostrase, –

c) vĭac, najviac(ej), svĭatki, d'evĭati, vĭazat', navĭažeme, si nazvĭaže, f pĭatom, na pĭatu (*hod'inu*), na pĭati (*d'eň*), semĭačko, pamĭatka, robĭa, stroviĭa, drviĭa, vraviĭa, spravĭa, si zlomiĭa, kupĭa, zatrubĭa, –

d) kuriatka, riatki, hriatka, do poriatku, riadne, sed'emd'esiatpet', ale už aj sed'emd'esattri, sed'emd'esatsed'em, ped'esiat a predtricat'ima, šezd'esat, do tej dvaciatej, a zas šezd'esatšt'iri, žiada, ale žadno, peňaze, opt'ahnuto, čo rost'ahne, naťahnu, strasoŭ, vitrasat' (2x), hrad'el' (2x), pretrasa, jastrabi, t'el'atko, kurčatko – popri nosĭa, vozĭa, kosĭa, prosĭa, misĭa, je sa vibĭel'ĭa, sušĭa, namočĭa, ale najviac už len kriča, trča, poved'a, sad'a, ved'a, plat'a, prevrat'a, naplňa, chod'a, svĭet'a, ta pohod'a (*potrafiĭa*), vid'a, to zhod'a, ľeža a pod. Šolt.

II. Ďubákovo má už iné striednice a to:

a) e, a: pet', petnác, ped'esát, f ped'esátom, pecto, peta, pest', nápetok (podpätok), naspet, večí, večá, večmi, veme, seme, mekí, mekiho, pamet', pametat' sa, ňepometám, meso, mesárom, svet'ili, d'evet', d'eved'esát, d'evecto, žriebe – ale už má na Šech svatich a tiež len svatí, svatá, –

b) e len v slovách št'est'á, ale už št'asní, sedne, sednúť, sedľi si, ľehnúť, ľehne si, ľehňeme, inak len a: t'ahaľi, ňehl'act'e, ňešt'asná, zvít'azí, reťas, d'at'el'ina, d'iet'at'a, d'iet'at'om, t'ažadlo, kl'ačá, po kl'ačaci, hl'ad'í, ľahla, jastrabi, jahňa, jazik, zajaľi, pojaŭ, kňazík, zaŭ ho, si t'aškujem, (st'ažujem, nariekam), d'akovat', d'esat', dvacat', t'el'a, kura, prasa, mača, d'ĭeuča, d'ĭet'a, počala, naprad'e, prisahaŭ, prísaha, ňevzaľi a pod. –

c) é a len málo á: véc, vécej, najvéc, od svétkou, svétok, vézat',

zavéže, zavéš, kolo d'evéteho, obvézaľi, seméčka, pamétka, pétok, f ped'esátompétom, péti je, ale potom už svátos(t') a posviacka, čo sú iste cudzie vplyvy, konečne ešte: robé, svrbé, trpé, zl'epé, sa nehambé, virobé, spravé, trové (peňáze), vpravé, sa ňeotrové, upravé ich, ale po predchádzajúcej dĺžke už e: kúpe, strápe ich, stúpe naň, sa trápe, trúbe. – Toto é vzniklo z á stratou otvorenosti. –

d) á, po dĺžke a: osemď'esát, ped'esát, f ped'esátom pétom, osemď'esátosem, sed'emd'esát, mesác, mesácou, tri mesáce, ale raz aj mesaca, mesáčik, do d'esát'ich, peňáze, pot'áhnúť, viťáhlo, nat'áhnúť, reťáška, pot'áhl'i, st'áhnú, pot'áhou, zakľát', zakľáta, o zakľát'a, z jej zakľát'a, zakľáu ho, sádou si, dosáhnúť, dočáhou, d'ásno, hľádaľi, si hľádaj, t'el'átku, trást', sa trásľi, iba stráslo, ale vitrasačka (opletačky), práhat', práhaj, práhajú, práhací statok, popráhaľi, peť rátkou, poratki, drevení rád, nerostrásajú, rozdrápať, sa strás, prádza, prást', prátko, hrád'el', kurátka, prasátko, d'esat' prasat', bes porátku, porádne, porádni ľudá, f porátku, jahňátko, vzat', časť, žádat' –

a potom 3. os. pl. po dĺžke, pravda, a: dojá, hnojá, bojá sa, sa ňeuspokojá, si otkrojá, rojá sa, zagibzd'á (zašpinia spiecky), roki dochod'á, chod'á, sa schod'á, ced'á, ved'á, vid'á, sed'á, hľad'á, rod'á sa, sad'á, ňejed'á, popríchod'á, smrd'á, doplat'á, poved'á, plat'á, krut'á, dopust'á, ňepišťá, sa chit'á, trešťá, sa nedrží, pražá, ležá, sa drží, priložá, odložá, hrešá, stačá, tešá sa, kročá, kl'áčá, bol'á, modľá sa, zval'á sa, dohoňá ich, žeňá sa, cloňá, vozá, pohrozá mu, nosá, ponosá, kosá, prosá, ňemisá, vará, dará sa, horá a pod. –

po dĺžke: súd'a, sviet'a, sa vrát'a, mlát'a, sa ohlása, mjesa, skúsa, slúža, rozvláča, kúra a pod.

III. Tisovský Hámor má:

a) striednice ä, a: väcí, najväcü, väčmi, väčá, svät'it', rukováť, psovät', hovädo, d'evät', d'eväd'esjat, päť, pätnác, päd'esjadtva, päta, päcto, naspät, zapäť, tri päťke (na vysvedčení), žriebä, po pätoro, mäso, mäšjar, mäki, pomätat' si, zapomätať si, ale gu svaťimu, svaťí, svaťiho t'i (hrešenie), –

b) kňas, zat', jadro, jastap, d'esat', dvacat', t'a, sa, ma, kura, t'el'a, prasa, jahňa, jazyk, t'aško, kl'aknúť, hľad'iet', hrada, strasje,

ale už len **šť'est'ia**, no už zasa **šť'asní**, –

c) **sviatok**, **vjac**, **najvjac**, **vjazat'**, **pjatok**, **pjat'i**, ale **pát'i ras** (od staršej ženy), **semjačko**, a potom aj **robja**, **trpja**, **potrpja**, **stúpja**, **vrvja**, **spravja**, **trúbja**, **zlomja** a pod. vždy len takto, –

d) **peňjaze**, **mesjac**, **sjahat'**, **päd'esjat**, **šezd'esjat**, **prasiatko**, **kurčiatko**, **t'el'iatko**, **d'jasno** a pod. aj **nosja**, **prosja**, **kosja**, **vozja**, **slúžja**, **hasja**, **strážja**, **plat'ja**, **mlát'ja**, **šat'ja**, **súd'ja**, **vid'ja**, **sed'ja**, **jed'ja**, po dĺžke **ja** asi vplyvom sused. Tisovca, pretože inak tu platí zákon rytmického skracovania – potom po **j** len **a**: **doja**, **stoja**, **boja sa** a pod.

b) **Oblasť vlastných gemerských nárečí** je tiež bohato diferencovaná.

IV. Sušianska dolina a Rimavská dolina južná

majú rovnaký stav, len s tým rozdielom, že na **Rimdol.** je všeob. výslovnosť **ej** a teda napr. **robej**, **vejzat'i** –

a na **Sušianskej doline** už okrem toho skoro viac **robé**, **vězat'i**, pravda, dosť individuálne, napr.:

a) všade jednotne **e**, len raz **a**: **pet**, **petnác**, **pecto**, **peta**, **petka**, **pest'**, **zapnut'i**, **zapeu**, **pripel'i**, **večí**, **večina** (len Val'. a Pond. na Sušdol.) – **veší**, **vešina** (inde), resp. **veší**, **vešina** Sel., **zvezok**, **vezba** (na dome), **vednúťi**, **zvednúťi**, **zvedou**, **svet'it'i**, **posvet'it'i**, **zvet'i**, **zveu** (prešmyknutím zo *vziat'*, *vzal*), **d'evet**, **d'evetnác**, **d'evecto**, **hovedo**, **hovedzina**, **rozvezovat'i**, **mekí**, **smet**, **smedná**, **meso**, **me-sej'r/mesjer**, **seme**, **vime**, **p'eme**, **žriebe** (popri čast. **žrebec**, a **čikó** z maď.), ale všeob. už **svatej**, **svatá praŭda**, napr.: Val', Pond., Sel., Suš., Čerenč., VTer. a MTer., VSkál. a NSkál, Vrb., Hrach. a pod. –

b) všade jednotne **a** (najviac prípadov), **e**, **ej** (len celkom málo): **jazik** Rimdol. /**jazek** Sušdol., **jastrap**, **prijat'i**, **dojat'i**, **odňat'i**, **sňat'i**, **kňas**, **kňazevuo**, **jahňa**, **šť'eňa**, **d'ít'a** (Sušdol.), **diť'a** (Rimdol.), **t'a**, **t'aško**, **t'ažallo** Sušdol., **t'ažadlo** popri **ojce** Rimdoljuž., **t'ahat'i**, **t'ahá** všade okrem Sušdoljuž., kde je **t'ehá** (VSu., HrnčZal. a Suš.), **hrada**, **potrasjen**, **prad'jemo**, **prad'eno**, **prahat'i**, **kl'aknúťi**, **kl'ačat'i** len Val'. a Pond., **kl'ašat'i** Sel. a **kl'ašat'i** všade inde, **hl'ad'et'i** // **hl'ad'jet'i**, **hl'adat'i** menej ako **hl'ejdat'i**, **tel'a**, **ľadve**, **sa**, **sadnúťi**

si, mesac i meseic (dĺžka), **prísaha, prisahaťi, prasa, kura, kurča** len Val'. a Pond., **kurša** Sel. a inde **kurša, počastovaťi** (pohostiť) len Val'. a Pond., s -š- Sel. a -š- inde, **d'esat, dvacat, d'akovaťi, d'at'el'i-na, šťast'ie, šťasnei** Sušdol., **šťasní** Rimdol., **šťasľive, zajac** a pod.

c) všeob. **ei**, ktoré sa podľa uvedeného individ. najmä na Sušdol. aj ako zatvorené é zhodne s hornoipeľskou oblasťou v susednom Novohrade vyslovuje: **pejta, pejtok, svejtok/světok, vejć/najvěć, vejzat'i/vězat'i**, potom aj v slovesách **vravej/vravě, spravej/spravě, trpej/trpě, stúpej/stúpě, kúpej/kúpě, drvej/drvě, trúbej/trúbě, robej/robě, zlomej /zlomé**, –

d) všeob. **ei/ě** a už menej **a** (po predchádzajúcej dĺžke): **prejst'i, prejtko, hrejd'el', rostrejsla, rostrěsla, zaprejhnuťi, zaprěhnuťi, hrejtka, rost'ejhnuťi/-ě-, zakl'ejla, čejska** len Val'. a Pond., **šejska** Sel. a **šejska** všade inde, **posed'ejcki, najejťi, zat'ejťi, sed'end'e-sejť, ped'esejť, meseic** (popri uvedenom **mesac**), **jejsna, mñej, prejdza/prědza, t'el'ejtko/-ě-, prasejtko/-ě-, d'it'ejtko/-ě-**, podobne aj **plat'ej/-ě-, krit'ej** (porovnaj prehlásku **u > i, ú > í** str. ???), **sad'ej, vad'ej sa, vid'ej, sed'ej, hl'ad'ej, kosej, prosej, misej, hrešej, strezej, prazej, mlát'ej, súd'ej**, ale už viac **nuósa, vuóza, chuód'a, chvál'a, mlát'a** ako **nosej/-ě, vozej/-ě, chod'ej/-ě, chvál'ej, mlát'ej** na Sušdol., kým na Rimdol. sú dnes už všeob. tvary **nosej, vozej, chod'ej** najmä pri mladších ako staršími užívané **nuósa, vuóza, chuód'a**, ale tu už len **chvál'ej, mlát'ej**, všade je (oňi) **sa**.

Okrem týchto všeobecných prípadov uvádzame ešte tieto:

Sušianska dolina:

a) **e – a: večeĭ** (fem.), **ho zveľi** (prešmyknutím z *vzali*), **posvet'it'i, u svatiho stola**, –

b) **šťiricatročnej, začale** (fem.) **s ten jahňat'en, jahňa, z jahňat'en, g jahňencen, za jahňence, t'el'at'i, za mesac, t'ahaju**, –

c) **zvejt'i, vejzat'i, povejzat'i, posvjiecka s ie** asi zaradením tohto málo užívaného slova do skupiny slov **pjiecka, natrápej sa, sa trápej, vravě, na pejte rok**, –

d) **sed'end'esejtosen, hl'ejdau, nežahl'ejdala peňaze** (nezarobi-

la), ňehl'ejdaŭ, vit'ejhñen, ft'ejhli, sa ut'ejhou, porejdno, obrejd'in, obrejd'it'e, hrejdel', na prejtke, ňedržej, pílej, dojej, jed'ej, na d'e-sejte rok, ale aj na mñej, v zajejt'i, pre sebej (ak. – gen.), zaujte človek, a potom aj chuód'a, ñechuód'a, nuósa, vuóza, tried'a ich, vždy len tak, potom ešte oñi sa, sa ñi planej, tan sa, sa vislúžení a pod.

Pondelok:

- a) na Šichsvatech, zveŭ, zvela a pod. –
- b) t'ahá, ftáča, zajaca, začalo, prad'je, kñas a pod. –
- c) svétok/svejtok, breměčko, robě/robej, d'evejtno (plátno) a pod. –
- d) vit'ejhñen, pohl'ejdala, hl'ejdaŭi, prejdza.

Selce:

- a) pametujem, seme, si zvela, svatá (3x), na Šichsvatech a pod. –
- b) rost'aháno, t'ažallo i -dlo, ot'au, objau, mesac, pou pejta, sádoŭ si, ale bohem. sváteční (d'en), –
- c) pejtok, robej, vravej /-ě a pod. –
- d) ret'ejska, šejska, porejdok, hl'ejdaŭ, sa dreipe, zvejt'i, na t'e-bej, zmrvej a pod.

Veľká Suchá:

- a) veší, vešmi, –
- b) a: mesac, hrada, kñas, ale sa t'ehá (3x), –
- c) sa věže a pod. –
- d) pre mñej, strejslo, ft'ejhñeš, hl'ejdaŭi, ale hl'adá.

Hrnčiarske Zalužany:

- a) svat'í Ťid'je, na svatú Trojic a pod. –
- b) št'ascje, sa sachuje, t'ahá, prisahána žena, prad'eno a pod. –
- c) hl'ejdat'i, strejsci, prejdla a pod.

Sušany:

- a) **svatej, svatú Trojic, –**
- b) **št'ascie, prasl'ic, tricat, –**
- c) **hl'ejdat'i, strésou, prédza, robé /-ej, kosej, ušej, ale aj sádou.**

Rimavská dolina južná**Čerenčany:**

- a) vždy len **pet, peta, d'evet, meso**, ale už aj tu len **svatí, svatá prauda, –**
- b) **mesac, sa, kura, t'el'a, húsa**, ale **na St'eťí Jána** podľa kostolnej bibličtiny, –
- c) **d'eveito, f peiton, robej, vozej, kosej, jejsno, pret'ejhnutá, vit'ejhou, hrej'd'el', rostreisla, trejslo, sa strejslo/stréslo, viprejhla, t'el'ejtko, s tie šejski** a pod.

Vyšná Pokoradz:

- a) **pet, ped'esejt, d'evet**, ale tiež len **svatí, –**
- b) **sa, ma, t'a, trasjen**, ale aj **hl'ejda, –**
- c) **svejtok, pejtok** a pod.
- d) tiež **robej, kosej** a tiež len **chod'ej, vozej, nosej** a pod.

Slovenské (Horné) Zahorany:

- a) to isté a tiež len **svatí, –**
- b) **mesac, kl'aknúťi si, d'esat** a pod. –
- c) to isté a vždy len **trpej, trápej, zlomej, kúpej** a pod. –
- d) to isté a ešte napr.: **hrej'd'el', d'esejta, rejde** (kuchynské) a tiež len **mlát'ej, súd'ej, slúžej** a pod.

Malé Teriakovce:

- a) **son smedlá, svatí pokoj, –**
- b), c)...(bez príkladov)

d) **popreġhaġi, zapreġhla, zapreġhne, streġsla, rost'eġhla, rost'eh-nutá, ťeġska, poťeġti** a tiež len **noseġ, vozeġ**.

Veľké Teriakovce:

a), b), c) to isté a

d) **sa st'eġhlo, rostreġsat'i, potreġst'i, otstrťeġ, modl'eġ sa**.

Vrbovce:

a) **svatí, zveġi si**, –

b), c) a d) to isté.

Nižný Skálnik:

a) **svatí**, –

b) **sádou**, ale **sadla, meseġc**, –

c) bez príkladov

d) **z reġdon, ťezomŇeġ, d'eseġtoval'i, najeġti, zapreġhl'i, zakl'eġla, Ňezakl'eġla, vit'eġhlo, hl'eġdala** a tiež len **noseġ, vozeġ, slú-
žeġ, chod'eġ**.

Vyšný Skálnik:

a) bez príkladov

b) **šťast'ġe**, –

c) bez príkladov

d) **hl'eġdat'i, pre mŇeġ, reide** (kuchynské).

Hrachovo:

f Písme svaton a pod. –

b), c) bez príkladov

d) **posed'eġci, ťeġsku, sed'end'eseġt, jeġsno, hreġd'el'**, ale aj **Ňesá-
dou, hl'eġdala**, ale aj **hl'adat'i**.

Kociha:

- a) bez príkladov
- b) **t'ahat'i, št'asne, št'asl'iví, prad'jemo, –**
- c) bez príkladov
- d) **strejst'i, prejst'i, hľejdat'i, ale hľadala, len nosej, vozej, chod'ej** a pod.

V. Rimavská dolina stredná a to len **Rimavské Zalužany** a **Rimavská Baňa** majú už celkom iný stav:

a) všeob. je aj tu dnes **e** a teda vždy: **pet, peta, petnác, pecto, mekí, meso, smední i smedlí, Mesärševó** (pole v RimZal.), **seme/semeno, veme/vemeno, p'eme/plemeno, d'evet, d'evetnác, d'evecto**, ale len **svatí, na svatú Trojic** RimZal.

b) všeob. **a**: **jazik, jastrap, objači, zajači, zajac, mesac, pra-d'eno, prasl'ic, pred'jemo, stras, pot'ahači, št'ast'je, št'asní, ott'au, zat'au, prisahači, d'esat, dvacat, sadnúči si, kňas, hrada, peñas, zak'pači, t'el'a, ľadve, hľadeči, prasa, kura, kurša, maša, šteňa** a pod. –

c) všeob. **ǎ**: **pǎti, f pǎton, semǎško, vimǎško, vǎc, vǎcej, vǎzači, vǎže**, potom aj v slovesnej koncovke **zľepǎ, ulapǎ, napravǎ, strovǎ, robǎ, svrbǎ, trpǎ, vravǎ, spravǎ, zlomǎ**,

- ale tak dôsledne dnes vlastne už len starí, lebo mladší hovoria skoro vždy len **robej, svrbej, trpej, vravej** a to vplyvom susednej Rimdoljuž.,
- ďalej potom ešte po dĺžke je tu už **kúpe, trúbe** a mladí **kúpej, trúbej, –**

d) spravidla **ǎ** a len v slovesnej prípone po dĺžke aj **a**: **prǎsci, prǎtka, hrǎdel', rostrǎsači, hrǎtka, strǎsci, kurǎtko, porǎdžiči, porǎdok, jahňǎtko, t'elǎtko, prasǎtko**, ešte aj **kosǎ, prosǎ, hnojǎ, bojǎ sa, dojǎ, plat'ǎ, hľad'ǎ, jed'ǎ, sed'ǎ, ved'ǎ, vid'ǎ, zvonǎ** a pod.,

- ale po dĺžke už vždy **slúža, pǎľa, chvǎľa, bjel'a, svjet'a, mlát'a, vrát'a, ohlása, mjesa** a tiež len **chuxód'a, vuxóza, nuósa, žjeňa**, posledné vplyvom posunutej dĺžky.

VI. Kokava má:

a) všeob. ä, raz aj a: pät, pätnác, päďesät, päcto, sä vipäďiči, päta, mäso, mäšár, mäki, smädní, smät, semä, vemä, pl'emä, väši, väšina, zväša, zväu, zväla (vzala), vädnúči, zvädla, väzba, hovädo, hovädzina, d'evät, d'evätnác, d'eväcto, pamät, pamätá sä, v d'evätnäcton, na Šechsvätich, ale už svatí, svatá praüda a pod. –

b) tiež len ä: jázik, zajäu, zajäc, Zajäcieuci (rodina v Kok.), ob-jäu, zat'äu, zat'äla, d'esät, dvacät, tricät, sädnúči si, sädnúto, prísäha, št'äsní, št'äst'je, t'ähači, t'ä, hl'ädači, d'ät'el'ina, vihl'ädi (obloky), opšähovau, t'äškuo, sä rosträsje, präd'je, präd'eno, präslic, kurä, kurätá, kurät'ä, jästräp, d'it'ä, d'jeuša, t'el'ä, prasä, maša, st'eňa, –

c) a d) majú zasa jednotne ä, po predchádzajúcej dĺžke ä: pätok, päti, f päton, d'eväti, väc, na Šich svät, svätok, zväzači, zväči (vzat'), tak aj sträst'i, präst'i, prätka, sträs-ci, präs-ci, porädok, poräd'iči, kurätka, t'el'ätko, jähňätko, d'it'ätko, dojäci, zo zajät'a, sädou, tähaňica, jasno, šäska, tak aj žäda, prehl'ädnuči, tak aj robä, trpä, lapä, spravä, vravä, strovä, postavä, nosä, vozä, plat'ä, sed'ä, vid'ä, sad'ä, bojä, hnojä, dojä, dvojä (tykajú), hreša, položä, bol'ä,

- ale už trápä, kúpä, olúpä, trúbä a tiež mlät'ä, chvál'ä, sä ruojä, vrät'ä, súd'ä, slüžä, päl'ä, müt'ä, nüt'ä, bränä, zviša, päša.

VII. Rimavica a Rimavská Lehota na Rimavskej doline strednej a potom ešte **Kyjatice** na vřškoch stredných majú zhodne a) e/a, b) a, c) ia a d) ja/a. Tak je tu všade napr.:

a) pet, petnác, ped'esjat, peta, petoro, pest', meso, mesjar, meki, mekuo, smet, smední Rimdol., smedňi Kyj., seme, pl'e-me, veme, veši, zveša, vešmi, vešina, hovedo, hovedzina, zvezok, zvešit'i Rimdol., zvešiči Kyj., svet'it'i Rimdol., –

b) jazik, zajac, sa, prísaha, prisahaťi Rimdol., prisahač Kyj., hrada, prad'eno, prad'je, t'ahä, t'aško, št'ast'je Rimdol., ščast'je Kyj., rostrasje, kura, kuratä, jastrap, t'el'a, maša, prasa, hl'ad'eu, kñas, peñas, –

c) všeob. ja: pätok, päta, sviatok, viac, viacej, vjázat'i Rim-

dol., vĭazač Kyj., vĭazaňic, semĭaško, a tak aj slovesá robĭa, svrbĭa, trpĭa, spĭa, ľepĭa, vravĭa, spravĭa, zlomĭa a tiež trúbĭa, kúpĭa, –

d) tiež ĭa, len po dĺžke a: triasci, priasci Rimdol., triaš, priaš Kyj., priatka, hriatka, kuriatko, poriadok, ťelĭatko, prasiatko, tak aj platĭa, kritĭa, sedĭa, vedĭa, jedĭa, hrešia, prosĭa, kosĭa,

- ale už biel'a, sviťet'a, múť'a, mlát'a, súd'a, zviša, slúža, ožieňa sa, ale potom ešte aj dojĭa, hnojĭa, ale dvojĭa, ruojĭa.

Okrem toho ešte niekoľko príkladov:

Rimavica:

a) pet, naspet, zvela, zveske (prútov na metly), smednuo, najvešmi, sa upametán, ale zo svatej zemi, na Šich svatic, svatá prauďa, –

b) ma, ť'a, sa, vihl'adi (okná), vo vihl'ad'e, d'aka, d'akovaťi, nepret'au, peňaze, jahňa, v zajat'í, mesaca, pošalo, ťaškí, d'aťel'ina, prasl'ic, oť'ažie, d'it'a, zat, pošala,

ale popri uvedenom v zajat'í už aj zo zajĭat'a, do zajĭat'a, čo si musíme vysvetliť posunutím dĺžky na predposlednú slabiku a potom proti obyčajnému ťahá, ťahaťi je už len ťežadlo, –

c) viac, zvĭat'i, uvĭazal'i, povĭazal'i, povĭažemo, piat'i, pou piata, sviatok, piatok, od sebĭa, od ťebĭa, za ťebĭa a ďalej aj trpĭa, kúpĭa, –

d) sed'end'esĭat, o d'esĭatej, vit'ĭahňen, ňebožiatka, prasiatka, triaslo, priadzeu (inštr. sg.), kňĭahňa, potriasla, priasci, ťĭahňe,

- ale už aj hl'ĭadat'i, pohl'ĭada ho, hl'ĭadamo, hl'ĭadal'i a tak dôsledne, si sĭadou a tiež sádou si
- a potom ešte slovesá si pomisl'ĭa, vedĭa, držia, jedĭa, vedĭa, ňestašia, boľĭa, ale aj stojĭa, sa ňeuspokojĭa,
- ale proti tomu už sa ňepoľ'iepša, bráňa, a tiež chuód'a, nuósa, vuóza, ožieňa sa, oť'iel'a, ohuol'a a tak isto aj v RimLeh., ktorá je s Rimavicou tesne spojená.

Kyjatice:

a) peč, d'eveč, zveu, žriebe, ňepametán, ale už len Písmon svaťin, do Svaťej zemi, svaťí, svatá, na Šech svaťich, –

b) d'esač, dvacač, prasľic, vihl'at (okno), hrad'i, jastrap, prahá, praháce, reťas, viťahívaŭ, pošau, d'at'eľina, mesac, zač, mesa-cech, kuonša, kurša, ščeňa, t'eľa, šťast'ie, šťastní, šťastliví, ale popri t'ahá už t'ežadlo, –

c) pjači su, pjatok a tiež trúbja, kúpja, stúpja, strpja, –

d) hriatka (na hrabliach), hriad'eľ, dot'iahnuč, ped'esjat, priaš, striáš, priatka, na priatke, ale aj siadou si, zľiakou sa

- a konečne aj žada, požadač, žadoš(č) a žadlo,
- ďalej potom ešte aj boľja, t'ešja, a tiež spojja, dojja, hnojja,
- ale po dĺžke už páľa, chváľa, mlát'a, vrát'a, sa ruoja,
- ale už len nosja, vozja a chod'ja (nie nuosa, chuod'a).

VIII. Rimavská dolina severná má skoro ten istý stav a je tu

a) e/a, í, b) a/e, í, c) ĩa/á, d) ĩa/a, tak napr.:

Hnúšť'a:

a) peť, petnác, ped'esjat, peťerací, pecto, peta, petka, peťica (na kose), zapet', pripet', odpet', zapetí, pest', naspet, speťit' sa, veší, zveša, vešina, vezba (na streche), vezi (boľja), zvezok (slami), hovedo, hovedzina, vednúť, zvednúť, zvet', zveŭ si, zvela si, zveľi si, sveťit' (napr. ňed'eľu), vi-, posvet'it' (napr. kost'iel), smet, smed'it', smední i smedlí, meso, mesjar, meki, zmetok, pomet'ení (napr. na rozume), potom aj seme, pl'eme, vime popri širších semenno, pl'emeno, vimeno (toto viac), žriebe (málo), ale viac len žrebec a kuonša, čina (z maď.), ďalej ešte množ. č. ped'e, aj jedn. č. s ped'i k nom. pjat'(d'),

- ďalej je svatí, Písmo svatuo, svatuo slovo, Fšechsvatich, svatiho t'i (hrešenie), svatá praŭda,

a len v tomto poslednom výraze počuť najmä mladších povedať aj svetá praŭda, –

b) jazik, zajac, ob-, za-, do-, najat', zašať, ale aj zapošiť, za-, vi-, ros-, ott'at' i viťiat', vi-, od-, zo-s-ňat', žat', žatva, žatvjar, zat', kňas, ľadve, hl'ad'eť i hl'ad'iet', hl'adat', jastrap, hrada, prad'eno, prasľica, prad'jemo, prad'eňje, strasje, t'ahat', t'aško, d'at'eľina, d'akovat', ňevd'ašní, sa, t'a, ma, d'esat', dvacat', tricat', prísaha, prisahať, pošastovat' (pohostiť), pracka, reťas, praháci statok,

prahá, kura, kurša, prasa, š'ěňa, t'el'a, d'it'a, d'ieũša, (oňi) sa (popri veľmi zriedkavom **su**),

• ešte **št'est'ie** (vplyvom kostolnej bibličtiny),
ale už vždy len **št'asní, št'asliví**, ďalej ešte podobný vplyv aj v slove **st'ížnos** a potom aj v slove **pid'imužík** z **ped-** a českej podoby **píd'-** skrátením, –

c) všeob. **ia (á): pĭatok, pĭatí, f pĭatom, pĭat'** (len nom.), **svĭatok, vĭac, vĭacej, najvĭac(ej), vĭazat', d'evĭatí, semĭaško** a tak aj **robĭa, trúbĭa, svrbĭa, spĭa, trpĭa, l'epĭa, kúpĭa, u-, oblapĭa, spravĭa, vrvĭa, mrvĭa sa, drvĭa, zlomĭa, skrmĭa**, ale už len **svátos, posvátní** vplyvom kostolnej bibličtiny, –

d) všeob. **ia** po **j a:** **prias(t'), priatka, na priatki, po-, za-, ob-, strias(t'), porĭadok, porĭadne, sĭaha, dosĭahnút', do-, za-t'ĭahnút', šĭaska, žĭadat', žĭados(t'), žĭadlo (osi), d'it'ĭatko, kuriatko, prasiatko, t'el'ĭatko, mašĭatko** a pod.

- tak aj **zložĭa, kazĭa, vozĭa, nosĭa, prosĭa, pohrozĭa, krošĭa, stašĭa, stršĭa, zvonĭa, dohoňĭa, ožeňĭa, plat'ĭa, spot'ĭa sa, vĭnuot'ĭa, hl'ad'ĭa, vid'ĭa, sad'ĭa, sed'ĭa, ved'ĭa, hrešĭa, t'ešĭa sa,**
- potom aj **mlát'ĭa, vrát'ĭa sa, súd'ĭa, mút'ĭa, pál'ĭa, chvál'ĭa, píľĭa,**
- ale už **doja, stoja, hnoja, boja sa.**

Takto je až na malé výnimky skoro na celom severe. Pretože tu neplatí zákon rytmického skracovania ani zákon posunutej dĺžky ako na strede a juhu, je proti takému **chvál'a, pál'a, bjel'a, slúža**, alebo aj **vuoza, nuosa, chuod'a** v RimBani, už v susednom RimBrez. len **chvál'ĭa, pál'ĭa, bjel'ĭa, slúžĭa** a tiež len **vozĭa, nosĭa, chod'ĭa**, čo je dosť výrazný rozdiel medzi stredom – juhom a severom Rimdol. Niekoľko dokladov:

a) **svatí, f Písme svatom** RimBrez., Lik., Klen., **svatí, posvátнос** Klen., **s tich svatich, svatí** Hač., Píla, Tis., **f Svatom Krížu** (obec), RimBrez., a tak aj inde, **Fšech** alebo aj **Fšich svatich** RimBrez., Lik., Klen., Hač., Píla a Tis. –

b) **si sadou** ešte RimBrez., ale aj tu aj **sádou si** a s dĺžkou skoro vždy severnejšie, všade je aj **ľahnút' si, kl'aknúť, zl'aknúť sa**, potom ešte aj **hl'adat'**, a ešte napr. **odprackám, scahíval'i, f t'aži** (v druhom stave) Klen. a inde,

c) **mesac**, v **mesacu** všade, napr. RimBrez., Lik., Hnúš., Klen., Hač. a Píla, len Tis. má **mesi̇ac**, v **mesi̇acu**, **do mesi̇aca** a to asi vplyvom susedného Hámra a tiež vyššej kultúrnej úrovne, –

d) v Klen., Hač. a Píle je viacej **pošiat’(-č)**, **dojiat’(-č)**, **zat’iat’(-č)** ako **pošať(-č)**, potom ešte proti **doja**, **stoja** v RimBrez., Lik., Hnúš., Klen. a Tis. je na Hač. a Píle všeob. **ruoj̣ia**, **stoj̣ia**, **doj̣ia**, **hnoj̣ia**, **boj̣ia sa**.

IX. Vršky južné majú: a) **e**, a, b) **a**, e, c) **ie**, e, d) **ie**, e, a

Babinec:

a) **peč**, **petnác**, **ped’esiet**, **pecto**, **petoro**, **peta**, **veší**, **vešmi**, **veši-na**, **zveša**, **svečič**, **vezba**, **hovedo**, **hovedzina**, **vednúč**, **zvednuťi**, **zveų si**, **meso**, **mesi̇er**, **mekí**, **smet**, **smední aj smedlí**, **seme**, **vime**, **pľeme**, ale popri tom aj **semeno**, **pľemen**, **vimen**, **žriebe**,

- ale už len **svaťi**, **svaťiho**, **na Svaťiho Ducha** (sviatok), **na Fšechsvaťich**. Okrem toho aj tu zhodne so susednou Rimdol. a vlastne celou našou oblasťou okrem kolonizovanej, aj **pid’imužik**, –

b) všeob. **a**, málo **e**: **kñas**, **jazik**, **zajac**, **žač**, **žatva**, **žatvier**, **ľadve**, **hľad’eč**, **kl’aknúč**, **zl’aknúč sa**, ale **zl’iekou sa**, **zašaų**, ale **zašieč**, **zat’au**, ale **zat’ieč**, **t’ahaų**, ale **t’ěžadlo**, **d’at’el’ina**, **s’tahíva**, **ľahla si**, **obracač**, **rostrasú**, **prisaha**, **prísahač**, **peñas**, **peňaze**, **šťast’ie**, **šťasní**, **šťasťiví**, **t’el’a**, **kura**, **džiť’a**, **prasa**, **prad’eno**, **kura**, **kurša**, **ščeňa**, **jahňa**, **kuratá**, **mašatá**, ale už napr. **porušeno Pánu Bohu**, a **poruše** či **poruše**, **poruč** všeob. na celej oblasti a ešte **t’ěžadlo**, –

c) všeob. **ie**, po dĺžke **e**: **pietok**, **piet’i**, **f pieton**, v **d’evieton**, **d’evieta**, **d’evitno** (plátno), **viežač**, **zaviežemo**, **svietok**, **viec**, **viecej**, **najviec**, **semieško**, **zvieč** (vziať), tak aj **robie**, **svrbie**, **grbie sa**, **trpie**, **zl’epie**, **spie**, **vrvie**, **sprvie**, **zjavie**, **zlomie**,

- ale už **kúpe**, **oblúpe**, **stúpe**, **trúbe**, **kl’íve sa krompľe**;

d) všeob. **ie**, po dĺžke **a**, raz **í**: **hrietka** (na **hrabl’iech**), **striěš(č)**, **rostriěsa**, **na prietke**, **prietka**, **prieš(č)**, **za-**, **na-** **šieč**, **za-**, **vi-**, **ott’ieč**, **zajieč**, **vit’iehňe**, **ňest’iehňe**, **ried’eų**, **poriední**, **poriedžič**, **ľiehou si** (2x), **sa zl’iekou**, **siedou si**, **džiťietko**, **kurietko**, **t’el’ietko**, **jahňietko**, **prasietko**, tak aj slovesá **jed’ie**, **vid’ie**, **sed’ie**, **sad’ie**, **chod’ie**, **sa**

vad'je, krit'je, vozje, nosje, kosje, pražje, stašje, stršje, skvašje,

- ale už **pál'a, chvál'a, vrát'a, mlát'a, zried'a, zviša**
- a tiež sa **ot'jeľ'a, ožjeňa, ohuol'a, sa ruoja,**
- ale už viac **stojje, dojje, hnojje** ako **stoje, hnoje.**

To isté je aj na **Kraskove** a v **Lukovištiach**, len ešte niekoľko dokladov odtiaľto:

a) **svat'í** Krask., **Bože svat'í, na Zjevení svatého Jána** (podľa bibličtiny meno sviatku) Luk., **na Šichsvat'ich** i **na Šichsvjet** Luk., Krask., potom aj na Bab. tak, –

b) c) autor príklady neuvádza, –

d) napr. ešte **zviša, otsúd'a, páša sa, vláša** Krask., všade je aj **žá-dač, požádač, žadoš(č)** s **-á-** zhodne najmä so susednou Rimdoljuž. a stred. – Mladší narúšajú už kvantitu a vyslovujú aj **chvál'je, súd'je, kúpje** a to najmä v reči s cudzím.

X. Hrušovo a Ostrany na Blžskej doline strednej

majú: a) **ä/a**, b) **a**, c) **ja, ä**, d) **ia, a**

Hrušovo:

a) **päch, pätnác, päd'esjat, päcto, pätoro, päta, nepamätáš, mä kúšu, mäkiše** (huby), **mäso, mäšjar, mäki, smät, smädní, väší, väšmi, väšina, väzba, zväu, zväli, posväčič, zvädnuč, hovädo, hovädzina, semä, plemä, vimä, žrjebä**, len popri **svät'í** je aj **svat'í, svat'é Mari sliuke**, a ešte **makúš** (pri výrobe medu v záboji), **s Písma svat'iho, na Fšechsvat'ich, do Svat'é Trojici**, –

b) **kňas, ťaško, ť'a, ť'aháč, šťasní, šťast'je, peňaze, vohl'ad'i, ohl'adžidlo** (zrkadlo), **hl'adau, zašau, zajač, zajali, d'at'elina, zajac, jastrap, jašač, prasa, prad'eno, pradžje, strasje, mňa, sa, hrad'i, ť'el'a, ščeňa, džit'a**, –

c) **piatok, pjaťi, sviatok, viac, zvjazáč**, a potom aj **spja, trpja, semjaško, lepja, robja, svrbja, zmrvia, vravja, spravja, sa zabavja**, ale už **küpä, stüpä, trúbä**, –

d) **priatka, na priatke, priaš, striáš, potriaš(č), ľahó si, zľakó sa, zat'iahňe, zapriahňe, hriad'el, osend'esjat, rjat, kuriatka**,

t'el'iatko, prasiatko, siadó si, sa zl'iakó (2x), ľahó si a potom tak aj plat'ia, sad'ia, vid'ia, sed'ia, zed'ia, hl'ad'ia, vad'ia sa, let'ia, ležia, pražia, ježia sa, pružia sa, ušia sa, t'ešia sa, krit'ia, rod'ia, prosia, kosia, nosia, vozia,

- ale už mlát'a, vrát'a sa, súd'a, zried'a, zviša, slúža, páša sa, chváľ'a, páľ'a,
- ale okrem toho ešte zhodne s celým juhom našej oblasti je aj tu žádlo, žadač, jásna a ešte aj dojjia, stojia, hnojia, bojjia sa.

Tak isto je aj v susedných **Ostranoch**. Aj tu je sadnúč, ale siadó si, s'iat si, podobne aj tu je t'ahá, ale t'ežadlo, sviet'a, otsúd'a, mlát'a, zviša, sa ohlása, splňa, ožieňa, ohuol'a, ot'jal'a sa, naplna, žádlo, jásno, žadoš, a konečne aj sväčič, svätí, ale aj svatí, svätí je častejšie, lebo tak ho uvidíme aj v susedstve.

XI. Papča na Blžskej doline strednej má podobný stav, len miesto ia je tu ie a tak teda: a) ä, b) a, c) ie, po dĺžke ä, d) ie, po dĺžke a:

a) päť, pätnáć, päďesiet, päcto, pätorací, päta, naspät, mäso, mäšier, mäki, smädní, semä, plemä, vimä, veší, väšmi, väzba, zvädnúč, žriebä a tiež zväu, zväla, svätí, Fšechsvätich, ale makúš ako vyššie a na okolí všeob. –

b) kňas, peňas, peňaze, prad'eno, prad'ien, praslic, hra-da, t'aški, t'ahač, št'ast'ie, št'asní, ľadve, hl'adač, zl'aknúč sa, ohľadžidlo (zrkadlo), ma, t'a, sa, t'el'a, št'eňa, d'ieuša, kromplíša, d'žit'a, kurša, kura, zat, žač, žatvier, –

c) pjetok, pjeti, svietok, vjezač, vjec, najvjec, semješko a tiež robje, svrbje, hubje, trpje, bavje sa, spje, olúpje, spravje, zjavje, drvje,

- ale už trápä, kúpä, klivä sa, trúbä, –

d) prieš(č), prietke, priedla, trieš(č), porjedok, porjedžič, čieska, otječ, pošječ i zapošnúč, t'elietko, prasietko, jahňietko, kurietka a tiež chodie, rodje, vidje, sedje, platje, kritje, bolje, zvolje, pražje, stašje, sušje,

- ale po dĺžke mút'a, mlát'a, súd'a, zviša, ožieňa, otjel'a sa, ohuol'a,
- ale už stojje, hnojje, dojjje, ale ruoja a konečne

- zhodne s celým juhom tiež len **žádlo, žadač, žadoš, jasno** (v ústach).

XII. Budikovany a Meleched' (Teplý Vrch) na Blžskej doline
južnej skoro ten istý stav, a tak je tu: a) ä, b) ä, c) ĩe, po dĺžke ä, d) ĩe, po dĺžke ä

a) všeob. **päch, pätnác, pätoro, päcto, pädesiet, päta, pädzí sä, mäki, mäso, mäšier, smädní, smät, väši, väšmi, hovädo, hovädzina, zväu, zväli si, deväch, devätnác, devädesiet, deväcto, semä, vimä, plemä, žrĕbä**; viac tiež len **svätí, slivi sväté Mari, Fšechsvätich**, ale počuť aj **svatá vec** a potom ešte zhodne s celý okolím, kde všade boli a ešte aj sú záboje na výrobu vosku z plášťov, je aj tu **makúš**, –

b) **jäzik, zajäc, knäs, jasträp, hräda, prädú, prädено, prähäc, mä, tä, sä, sädnúč, prisäha, prisähač, jäšäch, sträsje, penäs, penäze, lähne si, v lädvjech, kläknúč, zläknúč sä, tähač, täžädlo, pri džitäti, desäch, täški, ohlädžidlo, vihlät (okno), prähäce statke, na žätvu, sädje, djeuša, mäša, zač, desäch, dvacäch, telä, prasä, džitä, zatač, zajäch, ščäsní, ščäščje** a pod. –

c) **pietok, pĕti, svĕtok, viec, najvĕc, vĕzač, zvĕč, do Fšichsvĕt, pamĕtka, semĕško, bremĕško**, a tak aj **robĕ, drvĕ, spravĕ, vrävĕ, mrvĕ, drvĕ, zlomĕ** a pod. –

- ale po dĺžke už **küpä, trápä, trävä, zadlävä, slävä, trúbä** a pod. –

d) **priësh(č), prietka, triësh(č), triësó, ľehó si, zľekó sa, sĕdó si, hrĕtka, porĕdne, porĕdok, šĕska, kurĕtko, jähnietko, džitĕtko, prasĕtko, telĕtko, priedzä, knĕhinke (huby), prehľedni (lek-vár Bud.), porĕdni**, a potom aj **chodĕ, platĕ, mastĕ, nepustĕ, kritĕ, sedĕ, vedĕ, vidĕ, krišĕ, znišĕ, zjäšĕ, hrešĕ, pražĕ, držĕ, zvonĕ, odvarĕ, zranĕ, pohanĕ, vozĕ, nosĕ, porosĕ, prosĕ, zvalĕ** a pod. –

- ale už **súdä, mlätä, mütä, pälä, chválä, zviša, znižä, slüžä, mĕsä, zriedä, bjelä, rostriedä ju, vláša sä**, už **nepälä** a pod.
- a potom aj **stojä, bojä**, ale vari viac radšej **stojĕ, bojĕ sä**.

XIII. Hostišovce na Blžskej doline južnej,

teda celkom v susedstve Budikovian a Teplého Vrchu (pôv. Mel.) nepoznajú **ä**, preto majú len a) **e/a**, b) **e**, c) **ie**, po dĺžke **e**, d) **ie**, po dĺžke tiež len **e**.

a) **peč**, **petnác**, **pecto**, **pedesjet**, **petoro**, **veší**, **vešmi**, **naspet**, **svečič**, **zvednúč**, **hovedo**, **hovedzina**, **smet**, **smedlí** i **smední**, **pametán** **se**, **pameč**, **mekiše** (**pencle**), **mekí**, **meso**, **mesjer**, **seme**, **vime**, **pleme**, **žrijebe** a

- potom už **svatí**, **slivi** **svaté Mari**, na **Fšechsvatic** a potom ešte **makúš**, –

b) **jezik**, **zajec**, **volali me**, **se**, **te zabije**, **šestje** (**šťastie**), ale **šteslive**, **štesní**, **zeč**, **žetva**, **žetvier**, **tehač**, **tehalo se**, **težedlo**, **jestrep**, **Hredi** (**pole**), **predje**, **predeno**, **hreda**, **prehá**, **knes**, **deseč**, **dvaceč**, **triceč**, **klešeč**, **lehnúč si**, **zleknúč se**, **sedne si**, **zlehne**, **zašeų**, **d’etelina**, **peneze**, **nehledau**, **džite**, **kure**, **kuretá**, **maše**, **djeųše**, **prase**, **tele**, **jehne**, **zaječ**, **zašeč**, **zateč**, –

c) **pietok**, **pieti**, **svietok**, **vjec**, **najvjec**, **vjecé**, **vjezač**, **porjedni**, **pamjetka**, a tak aj **robje**, **vrvaje**, **spravje**, **drvje**, **mrveje**, **zlomje**,

- ale po dĺžke už **kúpe**, **lúpe**, **nepristúpe**, **si zastúpe**, **neotstúpe**, **trúbe** a pod. –

d) **prietke**, na **prietke**, **priedla**, **priedze**, **zapriehne**, **stričš(č)**, **hrietka**, **stjehó**, **utjehne se**, **šjeska**, **zarjedenie**, **porjedok**, **si sjedó**, **ljehó**, **vzhljednó je**, **džitjetko**, **prasjetko**, **kurjetka** (**pencle**), **jehnjeto**, **teljeto**,

- tak ďalej aj **nosje**, **prosje**, **vozje**, **chodje**, **pustje**, **platje**, **misje**, **hřešje**, **kritje**, **se rodje**, **patrije**, **jedje**, **vedje**, **sedje**, **vidje**, **hledje**,
- po dĺžke už **súde**, **mláte**, **múte**, **vráte se**, **pále**, **chvále**, **slúže**, **mjesse**, **ohláse se**, a tiež **otjele se**, **ohųole**, **ožiene se**,
- tak aj **stojje**, **hojje**, **hnojje** popri tom aj **stoje** a už len **ruóje**,
- okrem toho ešte zhodne s celým juhom aj tu **jásno**, **žadač**, **žadoš**, **žadlo**.

XIV. Drienčany, Striežovce a Slizké na Blžskej doline južnej majú zhodne: a) **ä/a**, b) **ä**, c) **jä**, po dĺžke **ä**, d) **jä**, po dĺžke **ä**

Drienčany:

a) päč, pätnác, pädesiäč, päcto, pätoro, päta, päšč, zapäč, naspät, väší, vo väšen, väšmi, zväšič, väšina, väzba, hovädo, hovädzina, zväu, zväla, zvädnuč, deväč, devätnác, deväcto, rukoväč (hodne užívané), mäso, mäsiär, mäki, zmäknuč, semä, vimä, plemä, pamäč, pamätač sä, žriebä, a tak aj svätí, slivi sväté Mari,

- ale aj svatá praüda, svatüa slovo, na Fšechsvatic h a potom ešte makúš, –

b) jäzik, zajäc, mä, mnä, tä, tebä, sä, sebä, knäs, knäzä, na Knäški (pole), son sä jäu chovač, zavijäli mladú, najäč, zajäč, zajäli ho, zajätich, zaujäli, neprijäli, zo zajätia, zajätec, hräda, zaprähač, zápräch, prädia, prädeno, pošäu, zašäu, pretäu, zatäu, tähač, täško, täžädlo, däkovač, natähau, zäč, sädne si, prisäha, prisähač, kläkne, lähnuč, zläknuč sä, džitä, kurä, kuršä, telä, ščenä, prasä, kurätä, žäč, žätva, šäščia popri ščäščia, ščäsní, ščäsliví, pešäč, –

c) piätok, piäti, piächich, f piätom, sviätok, viäc, viäcé, najviäc, viäzač, zaväžemo, zviäč si, pamätkä, semiäško, bremiäško,

- tak potom aj robiä, svrbia, vrävia, spraviä, strovia, sä zmrvia, zohavia ho, zabavia sä, spiä, naspia sä, trpia, ulapia, zlepia, zlomia,
- ale po dlžke už trüba, trápä, kúpä, stúpä, vikúpä;
- d) priäš(č), priätka, na priätke, triäš(č), striäsó sä, hriätka, kuriätko, prasiätko, teliätko, mašiätko, džitiätko, dosiähnuč, vitiähó, hriädel, riät, poriädok, poriädni, mesiäc i mesäc, sä liähó, liähó si, siädó i siät si, bi zhlädó, zosiädó son, visiädó nan, priädzä,
- tak aj platiä, fpustiä, kritiä, nosiä, prosiä, ponosiä, misiä, nedovoliä, viušia, vimošia, hrešia, stašia, zastreliä, vadia sä, vidiä, zediä, sädia, zložia sä,
- ale po dlžke už trüba, nestúpä, kúpä, nekúpä, naskúpä, si napila, pála, chväla, práša, páša sä, otälä, ožänä sä, miesä, zriädä,
- potom aj stojia, dojiä, ale počut' aj stojä, dojä, vždy len ruajä sä
- a konečne zhodne s okolím je aj tu už žädač, žädoš(č), žädlo a jäsna.

Niekoľko dokladov z druhých dvoch obcí:

a) **nepamätán sä, pamäč, mäki, ale makúše** Sliz., **svätuo Písmo, svät'í i svat'í a na Šichsvat'ich**, inak len **päč, d'eväč, mäso, hovädo, g mäkimu** Striež. a tiež len **makúš**, –

b) ako v Drienč. a ešte: **hräda, zaprähán, rändi** (handry), **kurä-cina, zajäc, mesäc, mesäci, tähali, šäščje, ščasní, läkä sä, pohlä-deč, vdäšne, vinäli ho, najäč, objäč, vihlädi, stäška, täřcha**, ale **zapešadenuo** asi preto, že sa málo užíva na Sliz. a **na St'ät'iho Jána** (sviatok), **d'ieušätá, si sädñi, zašäli, tri mesäce, d'esäč, peňäs, prijäli, džit'ä, pohläd'eč, neščäst'je, ščasní, kläkñe, zät'eve, d'ät'eli-na, prädú, prasä, t'äžädlo, zajäcä, zápräch, žätva, sädnúč, t'äü ho, präslička** (býl'), **pohläct'e, rändaví, zaprähač, na präcku, prädú, hlädač, zašäü, hräda** Striež. –

c) to isté ako v Drienč. a tak napr. **zviäč, lakomiä sä** Sliz., **z d'evjät'iho, piäči, pojäviä** (kravi) Striež. –

d) **liäkö sä, porjädzič, zakliätí, porjädni, zosiät**, a tiež **doplatjä, si nelišjä** (nerácu), **hušjä, nepovedjä, jäšjä, navozjä, kosiä, kritiä**,

- ale už **vrätä sä, mlätä, mješä sä, sä vilješä, viražä** (plamäne), **huolä sä aj ženi, sä vilješä, sä zosobášä** Sliz.
- a **hriätke, hliädaü, liäkö sä, siädó si, liähó si** (3x), **šezd'esjä-tosen, viljähla, s porjätki** (po poriadku, vždy iný), **st'jähñi, viñjäč, zašjäč, zajiäč, ot'jäč, priähač, zliäkö sä, hriäd'el, dosjähnuč, pot'jähó**
- a potom ešte aj **boljä, ñeved'jä, chod'jä, mräüšjä, višist'jä, misjä, položjä**, ale už **zosürä, obrät'ä, bränä, stojjä, bojjä**, ale **ruojä sä**, ale už **žädač, žädoš, jäsno** Striež.

XV. Blžská dolina severná a vršky severné majú už zhodne

a) ä/a, b) ä, c) ä, d) ä

Španie Pole:

a) **päč, pätnäc, pädesät, päcto, pätoro, päta, päšč, zapäč, na-spät, väší, väšmi, zväšič, väšina, väzba** (na streche), **hovädo, hovä-dzina, zväla si, vädnúč, rukoväč** (rúčka), **deväč, devätnäc, deväc-to, mäso, mäšär, mäki, zmäknúč, pamäč, pamätač sä, pomätenä, smät, smädñi, smädžič, žriebä, sväčič, svätí, ale svat'iho či**;

b) **jäzík, jästräp, prähajú, zajäc, mesäc, päč mesäcö, mesäšne, prädžú, sträsje, hräda, šästje, ščäsní, retäs, tähač, tähá sä, rostähä, täško, na präcku, rändaví, zajäší, zajäli ich, prijäla, prevzätá, zäč, g zäčovi, žätva, pohlädžím, hläc** (‘pozri sa’, veľmi časté tu a potom v celom strednom a vých. Gemeri), **hläcte, zläknú sä, lähnem si, lälä** (hl’a, hl’a!), **hlädač, iba si läš** (l’ahni, imp.) (2x), **pošäli, sädla, vihlät** (okno), **mä, tä, sä, desäč, dvacäč, mašä, džitä, kurä, ščenä, prasä, telä;**

c) **pätok, f pätom, deväčoch, devätí, devätka, do Fšichsvät, svätok, väc, väcé, najväc, väzač, zväč, pamätka, semäško, bremäško,**

- a tak aj **robä, svrbä, trpä, lepä, klivä sä kromple, spravä, drvä, mrvä, zlomä**
- a zhodne s ostatným severom a tiež susednou Ratkovskou dol. v stred. Gemeri už aj **trápä, kúpä, trúbä, oträvä;**

d) **rosträsä, potráslo, prášč, prätka, prädzä, hrädel, rädne, porädžič, rät, porädnima, od desäté, desäčoch, zašäč, objäč, zajäč, za-, o-täč, na retäskách, potähnüč, som zäla** (vzala), aj **žädač, žädošč, žädoščiví, jäsno, telätko, kurätko, prasätko, jähnätko, džitätko,**

- tak aj **stašä, hrešä, nosä, prosä, misä, vozä, platä, pustä, neženä sä**, a tak aj **mlätä, obrätä, vrätä, trúbä, chvälä, pälä, zvišä, slüzä, bränä, mjesä**
- a tiež vždy len **dojá, stojä, hnojä.**

Niekoľko ďalších dokladov z obcí

Lipovec:

a) **päč, pamätač sä, nepamätä, za pamäči a svätí, svätje Mari (slivi) si zväli, z väšiho, Šechsvatic a tiež svatiho či** (hrešenie);

b) **t’äžädlo, t’ežädlo, t’ähau, zajäc, v zajät’ú, ščäsní, ščäšne, neščäsní, jästräp, prädžú, prähač, žätva, hlä, zo záprähom, húsäcuo, džit’ätom, zašäli, pohläd’eu, hlädajú, kläšäli, t’ähä, pret’äla, dvojišätä, džit’ä, knäs;**

c) **väcé, svätok, do Šich svät, pamätka, krivä, spravä, poväzali, zväč;**

d) **prášč, prädla, prätka, prädzä, zat’ähñi, d’esäcí, pot’ähó, zläkó sä, žädlo, prädzi, na prehlätki, zapošäč, zajäč, ot’äč, t’elät-**

ko, prasátko, zaklätí, sádó, žádač, jásno;

- a tiež **zvoňá, šátrá mä, uvará, zabará, stojá, bojá sä, sä pre-mášá, sed'á, ved'á, chod'á, zväžá, prekúsá si (prehriznú), vimlát'á.**

Potok:

a) **ňepamätán, svat'í, na Šichsvat'ich;**

b) **žätva, žáč, sädlo, hlä (pozri sa, h'ä), viackrát, nažäü, t'elä, jästräp, zläknúč sä, s kurät'ä, kus žät'ä, träsú, zápräch, jästräpt'ä, präd'eno, prädzü, hräda, šáščie, ščasní;**

c) **zváč, do svátkó, památka, bremáško, po päťé, spravá, vravá;**

d) **zajáškoví, jásna (v ústach), zajáč, zašáč, vit'áč, strásli, zažá-dalo, zaklála, sádó, vikrut'á, urod'ä sä, bolá, stojá, sä strojá, pílá, vrát'á, bežá, ñepust'á.**

Brádno:

a) **f pätnáctom, zapäli, mä träslo, naspät, prepädži (lúku), ñepamätám, smädnüo, ribäcño, semäñä, žriebä, svät'í, mäkiše (päncle), na Šich svät'ich, ale svat'iho či, jä tvojho svät'iho;**

b) **mesäce, sä, mä, t'ä, zajät'í je, sä pot'äü, jästräp, präsl'ic, sä träsje, pohľad'eč, kl'ákó, hl'ädač, pošäli, ohl'ädžidlo, záprähu, zajäli, pädve, viäü, prädžie, kl'ákó, ale d'eťelina, ñešt'äsne (gen. – dat. – lok. sg. fem.), sädl'i, kñäzä, džit'ät'ä;**

c) **páčich, d'evätno (plätno), do Šichsvät, zváč, prisľúbä, vravá, spravá, farbä, pozdravä;**

d) **jásno, za-, najáč, zosňáč, sä vitrásä, práš, došähnúč, žädlo, ñeobrád'eü, prädzä, hräd'eľ, hrátkä, kurátkä, kl'ákó, džit'ä, žä-dač, reťäske, räsä,**

- **prpl'ä, pripojä, sä modl'ä, jed'ä, puost'ä sä, stojä, päl'ä, chvál'ä, mlät'ä, ruojä, prepášä, d'eľä.**

Poproč:

a) **mäso, ale mesár (disimiláciou), a tak na celej doline a výškoch severných, zmäkne, bremä (na susednej Rimavskej doline batoch), zväla;**

b) präháci statok, kuräcí, t'ähá, pošäli, zajäli, zajätcó, hl'ä, rost'äü, jästräp, kl'äknúč, l'ähnú si, hl'äd'eč, ale tiež zhodne s celým severom Blžskej doliny asimilovaný tvar d'et'eľina;

c) na Šich svät, väzač, väc, zväč, pamätka a tiež robä, spravä, netrübä, vrävä;

d) viňáč, žädač, kurätko, zhorä, zastriel'ä, hläsä, ukúsä, slúzä.

Rovné:

a) päč, päta, zapät'í, mäso, ale mesär ako na okolí všade, žrieä, svat'ího, ale svät'í všade;

b) prädžú, sä träsje, hräda, Hrädi (pole), zaujät'í, prijäla, po kläšäcki, lähnú, ščasne, džit'ä, kuršä, dvojšätä, d'et'eľina, d'esäč, mä, t'ä, sä;

c) zaväzanä, sä zaväžú, väc, nakúpä, pamätok;

d) jäsna, kurätkä, šaskamí, porädne, sträšč, d'esäč húsät, neobrád'ä, žädlo, žädošci, dochit'ä, zaslúzä, splňä, bojä sä.

Ratkovská Zdychava:

a) päč, pamäč, smät;

b) zajäce, najäli, zápräch, pret'äla, džit'ä, t'äü som, si l'ähnú, hl'ädáš, sädnúč, na žätvu;

c) semäško, bremäško, zaväzanä, väc, drvä, spravä, kúpä, zlomä;

d) zat'áč, najäč, chod'ä, jed'ä, nebol'ä.

Polom:

a) päč, päterakuo, na päte, vipäč voli, naspät, vipäli, sä rospamätač, mäkü, zmäknú, podväš, smädli, z hoväda, mä, semänä, väšüo, z väšich, žrieä, zväli, pamäč, ale svatí, ani za svatiho;

b) t'äško, pod'akovau, hl'ä, sädñi, präsl'ic, präd'eno, kurä, kurät'om, zápräch, v zajät'ú, zajäc, ho prijäü, zläkla sä, preläk-nutä, vohl'ädi, si viňäli, zäč, knäzä, psoväč, mesäc, od mesäcä, nasädli, peňäze, zašäü, t'äarcha, hräda, nevďäšne, t'ežädlo;

c) **vác, rozvážač, zväč, pamätka, zarobá, d'evátke, vrävá, trápä, krívä sä, si vikrmä, vidrvä sä;**

d) **práš, prätke, prädzä, ñeviráďi, porád'ä, pret'áhl'i, šáska, na zašätku, opt'áhnú, vipráhnúč, s prädzou, ot'áč, jáсно, žádoš(č), žádze si, ñežádal'i, t'el'átko, päďesät, d'ieušät, trásou sä, žádlo, hráďel', som si st'ách (i st'ahou),**

- **zatvorä, súrá, zvišä, opšätřä, ušä sä, sä ožienä, zatajá, stojä, páľä, rozďelä, ñeviráď'ä, ñestašä, navozä, poved'ä, let'ä, zichod'ä, jášä, porád'ä, píšä, uvarä, sä ñedarä, vid'el'ä, poprechod'ä, opaträ, sä potošä, nanosä, skazä, dusä, šmarä, sä mjesä, zahasä, ñeotvorä.**

Krokava:

a) **päč, päta, svät'ä, svätú ñed'el'u;**

b) **na hráďe, u Hráďi (pole), kurätä, jásträp, husäcuo, Zajäcö háj (pole);**

c) **zväč, zaväzač, robä, drvä, vrävä;**

d) **prädzö, práš, prätka, nezaprähö, stráš, vit'ähñe, zatvorä, ohlásä sä, dojä, dokazä, ñedovol'ä, od'el'ä.**

Prehľad striednic je na priložených mapkách.¹⁰⁹ Z uvedeného vyplýva, že na geograficky pomerne malej oblasti juhozáp. Gemera je stav striednic veľmi bohatý a pestrý. Vyplýva to jednak z toho, že vrstvy novších ako najmä aj starých kolonistov prichádzali z rozličných oblastí a jednak aj z toho, že prasl. *ę* muselo mať viacej variantov, podmienených najmä kvalitou predchádzajúcej spoluhláskovej fonémy ako potom aj kvantitatívnymi pomermi slabiky s *ę* a slabiky pred ňou. Vidíme, že kým sa v našich nárečiach západnej polovice realizujú popri kvantitatívnych aj kvalitatívne protiklady, v nárečiach východnej časti je len protiklad kvantity, ale kvalita striednice je tá istá (**ä** na väčšine Blžskej doliny, **e** v Hostišovciach).

Aj striednicami **ä, ä** sa veľmi výrazne prejavuje kontinuita najmä východnej časti juhozáp. Gemera so susedným stredným a potom

¹⁰⁹ Tieto poznámky sa zachovali na viacerých miestach v rukopise, mapy sa však nezachovali.

aj východným Gemerom. O výslovnosti jednotlivých zvláštnějších striednic pohovoríme pri jednotlivých fonémach nižšie. Tu ešte len toľko podotýkame, že aj v tomto ohľade práve nárečia našej oblasti veľmi výrazne realizujú prechod od **a**-ových striednic zvolenských a stredoslovenských vôbec cez **ä, ě**, resp. **jä** k východoslovenským striedniciam **e**-ovým, ale okrem toho aj k juhoslovanským tiež **e**-ovým (najmä Host., Mel. (Tep. V.), Bud., Pap. na Blždoljuž. a Luk., Bab. a Krask. na vršjuž.).

6. Prehláska **u > i, ú > í**¹¹⁰

Túto prehlásku nachádzame jednak zhodne s celou slovenskou jazykovou oblasťou v slovách **cít'it'** alebo aj v slovách **Jídáš, (v)ňitr-nost'i/-e, jítro** (miera, lat. *iugerum*), **vľídni, mající** (bohatý, zámožný), **kl'ík, kl'íšit'** (záp. pol.) – **kl'ívič'** (aj **klívič** Blždol. východ. pol.), ktoré si ľud v takejto podobe prevzal a zachoval podľa kostolnej reči biblickej, ale navyše toho ešte aj v miere o mnoho väčšej, ale už nie na celej oblasti juhozáp. Gemera, ale len na juhu, a to celkom dôsledne.

A. Na celej oblasti je všade zhodne prehláska **u > i** v slove **Ježiš, Ježiško** a potom ešte v slove **cít'it'** – **cít'im** všade v skup. kys.-šolt., **cít'it'** – **cít'im** Ďub., TisHám., **cít'it'i** – **cít'in** Val., Pond., Sel., na Sušdolesev. a stred. a popri **cíčiči** – **cíčin** napr. VSu., Suš. aj na Sušdoljuž., **cít'it'i** – **cít'in** na Rimdoljuž. a stred., len na VyšPok., RimZal., RimBani a Kok. je **cíčiči** – **cíčin**, **cít'it'** – **cít'im** v RimBrez., Lik., Hnúš., Tis., ale potom starší viac **cíčič** – **cíčím** v Klen., Hač., Píle na Rimdol. sev., len **cíčič** – **cíčím** na Krok. a Pol. na vršsev., **cíčič** – **cíčin** na Kyj., Bab., Krask. a Luk. na ostatných vrš. a potom už len **cíčič** – **cíčin** na Blždoljuž. a stred. a **cíčič** – **cíčím** na Blždolesev.

- Sem patrí ešte aj slovo **t'ísic** všeob. v skup kys.-šolt., **t'ísic** Ďub., TisHám. a Rimdol. celá, **čísic** len v Klen., Hač. a Píle, **císic** na vrš. a Blždol. celej. Slová tieto je ťažko pokladať s Gebauerom¹¹¹ za jednoduché bohemizmy, keďže sú na celej slovenskej jazykovej oblasti v tejto podobe. **Treba v nich vidieť paralel-**

110 Porov.: Š. Tóvik: *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera*. I. (Prehláska **u > i, ú > í**). (S mapou). – Bratislava, VIII, 1934, s. 67 – 76.

111 J. Gebauer: *Historická mluvnice jazyka českého*. I. Praha 1894, s. 272 – 278.

ný, na češtine nijako nezávislý vývin v najstarších časoch.

- V slove **maľički** skup. kys.-šolt., **maľičkí** Ďub., TisHám. a Sušdolsek., **maľičkí** Sušdolstred., **maľiškí** Sušdoljuž., Rimdol. celá, vršky celé, **maľiškí** Brád. a Popr. z Blždolsek., **mališkí** celá ostatná Blždolsek., stred. a juž. tiež dost' ťažko hovoriť o bohemizme. Možno, že tu pôsobil aj vplyv protikladu **veliký**, na našej oblasti **veľikí** a tiež **veľičiznej** Sušdolsek., **veľišiznej** Sušdoljuž. a **veľišizní** Rimdol.
- Na celej oblasti je rozšírené aj slovo **kľik** – **kľiki** – **kľičiť** (**krompl'e**), napr. Kys., Šolt. a všade v skup. kys.-šolt., aj na Ďub. len **kľiki** – **kľičiť**, tak aj TisHám., **kľík** – **kľike** – **kľičiť** Val'. a Pond. na Sušdolsek., len s -š- na Sel. a potom už s -š- na Sušdoljuž. a Rimdoljuž. a stred., **kľík** – **kľiki** – **kľišť** v Hnúš. a inde na Rimdolsek., ale v Klen., Hač. a Píle aj **kľišič**, **kľík** – **kľike** – **kľišič** aj na vrš. najmä juž., lebo na sev. je už zhodne s Blždol. **kľík** – **kľike(i)** – **kľivič** a na Blždol. už tvrdo **klík** – **klíke** – **klívič** na juhu a strede a čiastočne i sev., len v najsevernejšom kúte **klík** – **klíki** – **klívič**.¹¹²

B. Nie na celej oblasti, ale vlastne len **na vlastnej gemerskej jej čiasťke** je proti neprehlasovanému **u** v slove **vl'udni** i **zľ'udni** Kys., Dráb., Šolt. a **vl'údni** i **zľ'udní** na Ďub. na kolonizovanej oblasti všade inde prehlasovaná podoba a tak aj v TisHám. len **vl'ídňí**, **vl'ídnosť** asi vplyvom blízkeho Tis.

Príklady: skoro všeob. dnes ešte v slovách **vl'ídní**, **vl'ídnosť**, **mající** (majetný, bohatý, zámožný), **kající** a to napr.: **vl'ídnej**, **vl'ídnos**, **mající** (vplyv bibličtiny aj v kvantite, lebo inak by tu muselo byť **mající**) Val', Pond. a inde na Sušdol., **vl'ídní** – **vl'ídnos**, pričom slovo **vl'ídnos** sa užíva najmä ako prívlastok farára, napr. **ich vl'ídnos pán farár**, potom aj **mající**, **kající** Čerenč., na VSkál., Kok. na Rimdoljuž. a stred., to isté len kvantitatívne už **vl'ídní** napr. v Hnúš. a tak všade na Rimdolsek., v Klen. okrem toho, pravda, len starší, aj **kající** a **mající**, tak **vl'ídňí**; **vl'ídňí**, **vl'ídnoš**, **vl'ídne** aj na vrš. napr. na Pol., Bab., Kyj., Krask. a Luk., okrem toho **vl'ídňí**, **vl'ídnoš** aj na Brád. a Striež. z Blždolsek., **vl'ídňí**, **vl'ídnoš**, **vl'ídne** napr. v RatkZdych.,

¹¹² Doklady z lipt. nárečí uvádza J. Stanislav: *Liptovské nárečia*, Turč. Sv. Martin 1932, s. 169.

Rov., Pot., Lip. a ŠpPolí na Blždolsev. a tak aj v Hruš.; Ostr. a Pap. a potom aj celá Blždoljuž. už **vlídní, vlídnosť(č), vlídne** napr. Mel. (Tep. V.), Bud., Drienč. a Sliz. Okrem toho tiež na celej oblasti vlastných gemerských nárečí je aj slovo **Jídáš**, doložené z každej obce, proti **Judáš** v skup. kys-šolt. a **Júdáš** v Ďub. a tiež TisHám.

- Sem patrí ešte aj slovo pre vnútornosti, ktoré je s **-u-**. Len miestami, teda sporadicky a často len archaicky len v skup. kys-šolt., i to dosť málo známe, na oblasti v reči starších i to len na oblasti vlastných nárečí vždy len s **-i-**,
- a tak napr. tvary **vňítrnos, vňítrnosťi** sa vyskytujú na Val', Pond. a všade inde na Sušdol., Rimdol., ale tu na sev. radšej **vňítrnosťe** napr. v Hnúš., Klen. a inde, **vňítrnosťi** aj na vrš. aj popri **vňítrnosť, vňítrnosťi, vňítrnosť, vňítrnosťi** napr. aj v Hruš., **vnítrnosť, vnítrnosťi** v Ostr., Host., Drienč., Sliz. i **vnítrnosťi** ŠpPole a všade inde na Blždoljuž.
- Tieto slová sú v tej istej podobe aj na celej oblasti susedného stredného a východného Gemera až po spišské hranice.

C. Len na oblasti **vlastných gemerských nárečí**, teda bez kolonizovanej oblasti, ale aj to nie všade, len sporadicky a dosť individuálne užívajú sa ešte slová:

- **jítro i jítro, jítrá** (stará miera polí, lat. *iugerum*), napr. Hnúš., Klen., Hač., Píla, Tis., RimBrez. a Lik., a tiež Krok. a Pol. z vršsev., tu však už aj **jutro**, na Rimdolsev., na Rimdoljuž ako aj na celom juhu ho zatlačilo slovo **holt** (z maď. *hold*), ktoré preniklo na Blž. dol. a na vršky aj ďaleko na sever, no popri ňom sem-tam starší povedia ešte aj **jutro, jutrá**, napr. aj TisHám., Popr., Brád., Hruš., Lip. –
- len v Klen. starší hodne užívajú slová **říbač, bi t'a říbaři, bi ich říbaři**, ale aj tu bežnejšie **boskač, viboskávač**,
- ale v náboženskom zmysle sa skoro všade hovorí **zo zasříbenej zemi** (t. j. kanaánskej) napr. v Hnúš. a tak aj inde, napr. ešte Ostr., Pot. –
- podobne zasa len pod vplyvom reči Biblie kralickej užil mi istý skúsený, po svete cestujúci obyvateľ Lipovca na Blždolsev. viac ráz v hovore **mi po svet'e cestujúci** a konečne ojedinele **šidiri** (čes. *šiditi*) na ŠpPolí

- a ešte sporadicky aj **skľíšní, skľíšenos** napr. Hnúš. a inde.
- V týchto slovách sa **-í-** a **-i-** zachovali vplyvom náboženskej reči tzv. bibličtiny.

D. Vlastnou oblasťou prehlásky u > i, ú > í je celý juh a teda celá Sušdol., Rimdoljuž. a stred., vřšjuž. a stred. a konečne Blždoljuž. a stred. Okrem toho presahuje táto oblasť aj ďalej na západ do susedného juhových. Novohradu.

Táto prehláska je dnes ešte živá a patrí k najvýraznejším znakom, ktorými sa juh delí od severu. Je po mäkkých alebo pôvodne mäkkých spoluhláskach **c, dʰ / dž / dž, č / š / š, š, ž, j, ľ / l, ň / n, tʰ / č / č, r, z, s** – a to ako v kmeni (či aj v koreni) slov, tak aj v ich koncovkách (príponách), a to skloňovacích, nikdy však nie v koncovkách časovacích. Vopred poznamenávame, že až na malé výnimky, na ktoré vždy upozorníme, **nachádzame všetky prípady** aj keď ich výslovné neuvádzame vždy, **všade na celej oblasti**. Príklady:

Sušianska dolina

Vaľkovo:

cidzí, na cidzen, cidzje (husi), do cidzech rúk, ľit, ľidu je, ľidje, sľip, sľibovaťi, ňesľibovaťi, kľičik (kľúčik), kľička (kľučka), už uvedené **kľíke, zapľiťi, plíca, zrícalo sa, rícat'i, ričí (krava), skritňe, kritňava, krit'it'i, krit'eĭ (krútia), it'ieren (na Dohvjezne večer), na mųoj duši, na Smrtnú ňed'eľi, čez tú kuchiňi, dokopaľi burgond'iji, si zvrhla sukňi, son si spoňňici nahala, mámo stuňňi, veľkú skriňi, košel'i si iba ennú nahau, veľkú sviňi zabeu, takú menší Bibliji, čez ňi, na ňí, jí (hųóru) zrúbaľi, iba jí (sviňi) tak zabeu, aj v noci som í čítala, tag_í bou došikovau, aj túto susedu na_í vraveĭ,**

- ale už vždy len **sľúke** (slivky), **pl'uhave** (2x), **to pl'uha** (nádavka), **hěj, ľuľa, hěj** (morena z handár na Smrtnú ned'elu, len starší), **ľúľok** (rastlina a jej bobule), **za juhása** (mad'. *juhász* 'valach'), **kacúr, končúr** (na jablká).

Pondelok:

do Ďirásjeu (rod. meno), **ľító mi je, zľitovaťi sa, zľitováňa, bez**

pľíc, kl'íšeľe, vikl'íšenŭo, mjen ľidu, zrícanje, bricho, na vuóľi mu tájdu, malú pláci má, bicigľi mau, mau sestrňici, vuózeu na štácii, v ňed'eľi jí (stuňňi) šistil'i alebo aj šatril'i, ednú starši, po tret'i (zimu) chud'í, na maťera mojí, si jí vezme, son_í strat'ela, ako jí šatril'i (čistil'i stuňňi), – ale aj fat'úch (nadávka, asi ako 'fagan').

Selce:

kl'íš, Pit, mladen ľid'en (mladým ľuďom, dat. pl.), ruka ľická, bl'ije (zvracia), dáki žid brichatej, Bricháševe, Brichášeuci (rodina na Selciach), iba tak rišau (vou), zrícalo, krit'it'i, brišnej tífus, sa ríca, rozrícal'i, na zákrit'e, dvá krit'il'i, je zrit'ená, tú kol'ešňi (stodolu), štvrtú ňed'eľi, mau kišasoňi (z maď. *kisasszony* 'dievča, slečna'), mámo ľetňi kuchňi, na tret'i noc, horúci vodu, ľepší vodu, starkú naší, zoberje si jí, ako na štaciji idú, son_í sešeu, ved'í už majú, –

- ale ale už len Ďula, Ďulisko (z maď. *Gyula* 'Julko'), Ďuro (málo), za Ďulon, za Ďulu, čušala, št'úreu (vopchal), zasňubeňje (moderné slovo miesto domáceho *spsrst'enkovaňe*). –

Veľká Suchá:

ríca sa, zrícanŭo, na bricho, brichatej, prekrícajú, z drisci (odpadky hlíny pri výrobe hrncov), asi z drusk/druzg, sl'ibovaľi, Ďirás Paľo (meno zámožného obyvateľa zo susedného Pond.), št'íbrík (bylina), pot Ĥirejkoŭce (obec na susednej Rimdoljuž., úradne *Teriakovce*), na potscieňi, d'esatkilovú škarnicľi, má menší staros, modľejci knišku, mámo kad'i, túto vaší, na ňí, bantuje jí, ag_í operje,

- ale už len f Ĥurecku, vipaľuju, to mjeľu, prekrícajú, spl'undroval'i (zničili), sl'úka. –

Hrnčiarске Zalužany:

kl'inš (kl'úč), pľica, kol'íško (drevené), hrid'i (aj -dí starší), krit'eu, vikrit'il'i, son sa skritla, zakrit'elo, puókritke (pokrútki 'oblički'), skritou sa, it'jeren, f Ĥirejkoŭcech, riší (krava ručí), krítňava, ščíbrík (bylina), sírevic (surovica na Rimdolsev, 'kabanica, veľká huňa z ovčej vlny pre pastierov do zimy a dažďa'; prv sa každý v nej sobášil, bola symbolom zámožnosti), opaľovaľi smo sviňi, son_í kcela,

- ale už len **Ďula**, **pot Ĥurkon**, **do ennje šnúre**, **Ĥurci**, **pľuhaŕstvo**, **pret Krašúnon**, **čuvik** (vták, málo známy), **zmjél'u**, **volaju**. –

Sušany:

pol'ibal'i sa (viac archaicky starší, inak dnes len **boskal'i sa**), **kl'inš**, **bol'i zal'ibeňi** (archaicky, dnes len **mal'i sa rad'i**), **zrícal'i**, **skrícat'i**, **vikritke vlasou** (vrkoče, predtým), **ľahou som brichon na zen**, **na krítňave**, **prekrítlo sa**, **št'íbrík** aj **ščíbrík**, **na Ďira** (starí aj **Džira**, t. j. koncom sept.), **aj sviňi zakuól'emo**, **máu vuól'i**, **šez ní**, **za naši lúku**, –

- ale už aj **zo sl'úvok**, **t'ušej** (sú ticho), **kaňúren volaju**, **pľuhavuo**,
- **pľuháke** (nádavka na deti i zvieratá).

Taký istý je stav aj na susednej **Rimavskej doline južnej a strednej**

Čerenčany:

u Ďirásieu (rod. meno), **ľid'je**, **sl'íbela**, **smo jin sl'íbel'i**, **bl'ivalo**, **kl'inš mau**, **vicíd'el'i** (zrno, lúku), **bricho**, **ňjéma vuól'i**, **túto naši republ'iku**, **prišlo na ní**,

- ale už **Ĥurek**, **t'urecká vojna** (2x), **t'ureckí paša**. –

Vyšná Pokoradz:

kl'inš, **sl'íbiči**, **ľid'je**, **skríťnet'e sa**, **na Džira** i **na Ďžira**, **na ní**,

- ale už **sl'úke**, **sl'úvok**, **buocúl'e** (ľadové), **juňec**, **kaňúr**. –

Horné (Slovenské) Zahorany:¹¹³

kl'íke, **sl'íbit'i**, **ľid'je**, **kl'íš**, **kl'inš**, **kl'íška**, **ľitos**, **pľičkat'i**, **ľid'í**, **kl'íšej** (krompl'e), **it'jeren**, **cidzí**, **na cidzen**, **d'irevuo zjel'a** (zelina **na Ďúra** vlastne **na Ďira** sa trhá), **sa zakríca**, **krit'it'i**, **riší**, **zrícat'i**, **sírevic**, **na kú ňevol'i**, **na ňed'el'i**, **zez naši lúku**, **ňechcel'i jí**, **d'e jí dau**, **tú toľ'iji** (rastlina),

¹¹³ Slovenské Zahorany (1920), Horné Zahorany (1948), maď. Tóthgymeg (po prvý raz v roku 1653).

- ale už kocúra, slúka, keňúr, štúreu. –

Malé Teriakovce:

lító mi je, vlídní, pličkat'i, zapl'it'i, bl'it'i, kl'inš i kl'íš, kl'íška, kl'íke, vnítrnosť'i, pl'ica, cid'it'i, Kociha (obec trochu severnejšie), Ľirejkoŭce, ščír (burina), riší, ríca sa, do bricha, ňekrít'elo, tú gul'i, varit'i jauši, mi Sibíl'i vikládaŭ, na mŭoj duši, duši pust'eŭ, žeml'i dávala, kuópiji zveŭ, ňeĭma vuóňi, st'eĭhla koži, na planší zen, na svojí nohu si jí zveŭ, son_í vipust'ela, tak jí šapňi, v rýchlejšom tempe aj tag í šapňi, na ní,

- ale už po Ďuri, d'úrou kvet a ešte št'ukavic (zelina), štúreu do ní, Ľurci (2x), vňuk. –

Veľké Teriakovce:

hrid', pl. hrid'i ma boľeĭ (t. j. prsia), pri zrícanon, víkritke vlasou, kritňava, rícat'i, l'id'ĭe, kl'inšike, kl'íke, kl'íšej, pl'ica, it'ĭeren, št'íbrík, na lutriji, na kotrú ňed'eľi, otšívan si sukňi, vezmi hrupší cvernu, a jí nahala,

- ale už Ďurko, na Ďúra, d'úrovo kvjet'a, kaňúr, Mechúrik, Košťúrik (v rozprávke). –

Vrbovce:

kl'íška, kl'inš, lító je, Kocižanĭe, cid'it'i, f Ľirejkoŭcech, kritňava, krit'it'i, riší, št'íbrík, vnítrnosť'i, burgond'iji, duši, had'í cibul'i, koľešni robeŭ, chcen jí, tan_í hor kopaľi, veší signu (v škole predtým z dreva), vid'ín_í,

- ale už Ľurci, zákruta, na Ďúra, pl'uha, l'úl'ok, pl'uhave, slúka, št'ukavic. –

Nižný Skálnik:

lítóvala, kl'inše, dvanác kl'inší, zal'íbela sa, zal'íbel'i ho, skritnu, sa skritlo, zrícal'i, víkritke (vrkoče, dnes mladší viac vrguóše), na tret'í ňed'eľi, al'e že jí ňedaj, šerajší kapustu, l'akší úlohu, na ní vihraŭ, kod_í vížeňe, tag_í chcel'i, ňigda jí ňepust'eŭ,

- ale už slúke, šnúroške, Ďula, (1x) aj na kl'úške (to len pri-

blížením k reči cudzieho, lebo tu je len **kľíšike**), **t'uší**, **t'uvik**, **viť'uviká** (málo známe slovo). –

Vyšný Skálnik:

po cidzen, kľíke, kľínš, mu sľíbeľi, bľiváňa, bľivat'i, it'ieren, hrid'i, hrítka, riší, krit'jeva i krítňava, na Ďíra, dau chvíľi, na svojí skazu, mámo veší cibul'i, na ní, šez ní,

- ale i na Ďúra, a vždy len Ďulko, Ďula a tiež Ďurko, ale okrem uvedených ešte pľuháke aj s pľuháki. –

Hrachovo:

vľídní, vňítrnosť'e, aj vňítrne, dobre nežhorele, mající, o ľickej prírod'e, z ľidmí, ľidon, ľid'je, pľičká, sľíbit'i, zapľi, otpl'íva, na bľiváňa, bricho, krítňava, sa skríca, riší, na ňed'eľi, na ní, dala jí ušit'i,

- ale už na Ďúra, d'úrovuo zjeľa – takto hovorí len čiastka obyvateľov, ktorí majú nejaké príbuzenské pomery so susednými obcami a dnes tak najmä mládež, kým druhá čiastka obyvateľov, a to pomerne veľká, ktorí sa prisťahovali v dôsledku rapidného úbytku domáceho obyvateľstva najmä z Klenovca z Rimdolesev., nemá v reči tejto prehlásky a hovorí napr.:
- kľúš, kľúška, otpl'úva, sľúbeľi, ľutujen, pľúla son, krút'it'i, vikrúcale ňeveste, na táfl'u, v ňed'eľu, na mvoj dušu, vľól'u, tú mlatšú, po tret'ú gimnázju, na studňu, inakšú robotu, na roľu, šez našú zahradu, ju ohoľeu.
- No zdá sa, že takto hovorí aj staršie domáce obyvateľstvo a to asi preto, lebo kedysi tu býval hrad a reč takýchto obyvateľov vykazuje vždy znaky, približujúce ju k reči pánov. –

Kociha

má už len prehlasované podoby: kľínšik, sľíbeľi, kľínš, kľíš, op-kľíšit'i, cíd'eu son zahrade, krit'í sa, krítňava, rozrícal'i (2x), pláce jin virícajú, schuodzi mal'i, v ňed'eľi (2x), jí varúval'i (na rukách), juž jí tak volámo, be son_í bela, tag_í klme, ňeber_í, ňebud'en_í chovaťi,

- ale už aj **Ďula, na Ďúra, Ľurek, sľúke, kaňúr, zd'ubale**
i **zd'obale, ľúľok, sľúvok, od žaľu, junce, majú.** –

Rimavské Zalužany s Príbojom:

cídžíči, sľibeų, vľídní, otplívači, kľinš, na Džíra, kričiči, brin-
dzi jiedou, fl'aši daj, ponad' ní, na ni, a vždy tak, no istá osoba
chtiac po pansky hovoriť, užívala aj tvary **ši ju vidžíš, mi ju zaháňa-**
la, son_ú sľibeų, a potom už vždy len **Ďulu, kľuka.** –

Príboj: briško, vikľije sa a už Ďurišev. –

Rimavská Baňa:

na kľíkoch, podhridnič (na jarme), **kľinš, hrid'e, ľit, sľip, ľito,**
ľitovači, zapľiči, o ní, pre ní, za koľešni, tú ouci, tú brindzi, všetky
prípady s **-i-**

- a okrem toho už **pl'uhaví, pl'undrovaľi,** (1x) aj **kľuška,** no
všeob. aj tu inak len **kľiška, šťukavic a Šťurman.** –

Rimavica:

ľid'je, ľit, ľitos, sľip, sľibit'i, kľinš, nán_e tak **zasľibenų,** **mu**
sľibeų, vibľijen, kľiška, cidzí, nitrnost'i, Ďireųci, Ďireve, starší aj
Ďžireve (rodina tam), **na Kocihi, riši, sa ríca, krítnava, sa zríťi,**
bricho, víkritke, podhridnič, šťíbrik, puokritke (ľadviny), **kaši**
ňerada, v ňed'el'i, na muoj duši, nohu kratší má, ženu Ruskiňi,
sukňi son mala, kabaňici si zveų, maų, šarži, kú t'aškú ňevol'i,
ednú tablu veši, šera jí vid'eų, žebe jí boľal'i, kod_í ňebráňi, na
ňí, son_í ňevid'ela, na moji nohu, otvoriťi báňi (na pálenie, slovo
vplyvom Sušdol.),

- počuť síce aj podobu neprehlasovanú pri zámene **ju, ako ju**
dopraviľi, ju tak nahámo, ale tak len ak domáci hovorí s cu-
dzím, potom aj tu ešte **sľúka, sľuvovic, pred ňjeų pl'ušt – za**
ňjeų ľušt (v rozprávke), **ňúrela, Hroncuľa, kaňúr, krampl'u-**
jú (vlnu), **meľú.** –

Rimavská Lehota:

na Ďira, Ďireųskuo (poľe), **Kociská dol'ina, podhridnič, maľi**
famíľiji, na naší lúku,

- ale aj tu **sľúka, kaňúr, pl'uhaustvo.** –

Kokava:

Pid'je, Pid'en, sľibovači, sľibių, kľinš, pl'ije, kľíke, zapľíči, otpľíva, popľíva, zapľíų, na Ďirä a starší aj **na Džirä, u Ďiräňjeų** (rodina tam), **Ďireųka** (lúka), **cídži sä, podhridničä, bricho, do bricha, sä krit'eų, sirke, hrid'ämi, riší, burgond'iji, na moji vuól'i, za svoji ouci, spravili koľešni, kú ňevol'i, na muoj duši, na ostatní štácii, v ňed'eľi, ednú jalovici, ponad ňí, na ňí, na vaši zen, ji predávajú,**

- ale aj **ju chit'il'i**, potom už vždy len **Ďurkouka** (osada Kokavy), **Ďubák** (t. j. **Ďubákovo**), **sľúka, Púľok, u Ďuriškou** (rodina tam), **šňúrka, kaňúr, na jugerá i jutrá,** ale tu som počul a zistil len neprehlasované tvary aj v slovách **krut'ų, kručiči, krútnäva, cudzí, na cudzen, cudziñec, rúcäjú, Jakupcul'in** (rodina tu), možno však, že aj tu len vplyvom priblíženia s hovoriacim cudzincom a potom aj vyššou mestskou kultúrou, ktorá tu sľubne napreduje.

Vršky tiež v tom istom rozsahu, napr.:

Kyjatice:

Pit, Pid'e, pri Pid'ech, vje g Pidu, pl'ica, kľinš, kľiška, sľibovači, sľibeų, kľíke, kľívja sa, sľibuje, kľinšik, kľinše, vipl'ij, it'ieren, kričič, zákrita, kritňavi, z hrid'ämi, veľmi obl'ibenųo, sa vikriči, cidzí, vnítrnosťi, na Džira, kajících, ednú skriňi, cibul'i, dostáu Bosňi, zarezaų ouci, maų studňi, v ňed'eľi, tú kaši, naši lúku, za-plat'eų za ňí, svojí reš, na ňí, ji,

- ale počuť aj **ši ju vidžíš, ju polámaų,** potom aj tu už **Ľurci, Džugo** (meno rod.), **Džuro, Šťurmanová** (rod.), ale už **sľiųka.**

Babinec:

Pid'e, Pid'en (dat. pl.), **pl'ica, obl'ibuje ma, maų zaľibeňje, kľíš, vl'idňi, sľibela, cidzí, s cidziho, hridži, pl'ičkač, rícal'i, zakrit'a sa, víkritke (vlasou), bricho, na brišňi tífus, krit'je, it'ieren, za Maši, v ňed'eľi, každú treči ňed'eľi, má vuól'i, noseų tú Bibl'iji, tú kaši, krásnu ruži, dobrú náhuri, veší službu, za ňi, tajd'en jí hor,**

- ale aj **dojel'i ju, ju noseu, ju tríme** a potom už **sl'úka, sl'uvovic, sl'úkovic, Ďula, Ďurko i Džurko, keňúr**. –

Kraskovo:

l'id'je, l'idží, kl'inše, kl'iška, zrí'telo, bricho, pokrit'eu, krítňava, hrid'je, zakritňi, po cidzich, f cidzen, Jídášen, v ňed'eľi, pláci dostáva, skriňi dávajú, popod koži, zez naší, na ňi, za ňi,

- ale už aj **ktože ju vje, vidžín ju** (asi 5x), ale už aj tu **Ďula, sl'úka, preľuftujen, pl'uhavá**. –

Lukovištia:

cidziho, l'it, sl'ibič, zapl'ije, l'itovač, l'ito mu, kl'inš, na Ďíra i Džíra, sl'ibova, ňesl'ibi, zrícal'i, riši, kričí, svojí vuól'i, na Luciji, d'jeuku starší, na ňí, ale už sl'úke, pl'uhavá, tuší.

Blžská dolina stredná a južná tiež tak, napr.:

Striežovce:

lid'e, lidží, kliška, d'e klíš, za klíšen, lítos, slíbeu, otplíva si, plícä, klíke, viblivau, plícevje súchoťi, kričič, krít'ä, riši, u Džirjeu, do Džirjeu (rodina tu), na Džírä, džírevuo zjele, sírevic, krítňäva, na muoj duši, na ednú cigaretli, v ňed'eli, má svojí vuoli, má cjeňi, majú pasiji, zes trečí, dau vaší šajbu, vaší mlát'ášku, na svojí ruku, naši znašku, silu vaší misí dač, svojí vlas bráňä, na ňí, v ňí, jí orali

- a asi 7x **ju, jú: ebi jú ňevid'eli, scis jú, si ju zväu, pohľad'eč jú, potom už len kožuche, u Džuríkó (rod.), Džurko, ščúbrik, t'uklo, brút, šťurma** (v boji), **čuší**. –

Hrušovo:

cidzí, klíš, aj klinš, kliška, klinšjar, plíca, klijú sa, vňitrnost'e, slíbič, majú, zalíbeňje, zaplič, zapli, krit'ja, krit'í sa, aj kričí sa, vikríca, zakrit'ela, na hridži (2x), riši, bricho, zákrita, vikrícau, vikrícajú, Rícanove Jaňík, do Rícanó (rod. meno), to je brit tot vrch, f kociské doliňe, Kociha aj tu, sírevic, it'ieren, na Džíra, džírevuo zjele, Jídáš, kolešňi zaplňi, našla si jaskiňi, eš papuli má, na téji (téja 'čaj'), ednú krompli, na ňí starší ženu, v ňed'eli, pre ňí,

son jí dau, ale aj **koj ju zoberé, ju kúpeu**,

- a potom aj **jutro, Džuro, ščúbrik, ščukavic, čušač, šľuch ostáu** (asi inde počuté, lebo tu ľ – l nie je, okrem málo výnimiek) a tiež **džuňe** (-u- asi preto, lebo je to novšie prinesené slovo, dyne tu nerastú). –

Ostrany:

na **cidzje, lide, mala oblíbenje f tich rospráukách, na klinševú djerku, vikríťelo že vás** (na sličky), **kriťja, hridži bolja, na Džíra, skritenuo, kliška, rícalo sa, rozrícajú, šiflikár** (na Rimdolsek. napr. v Hnúš. šuffikár), **vnítrnoš, na druhú nedeli, vjen Bibliji, tú moji Bibliji, mišací bundžišku, na kú nevoli, za ní, na ní, mau ji zotnúč, tu už sliva, slivi, ale pluhaví.** –

Papča:

klinš, kliška, lide, lidží, do plíc, itjeren, skritne sa, kričič, sírevic, na Džíra, Džíreuci (rod. meno), **Džírech kopan** (pole), **narícali, v nedeli, zez naší zahradu, na ní, jú prnesli, ale aj viplundrovali.** –

Drienčany:

lide, lidží, v lidžech, cidzí, otcidzuje, klinš, klinše, klinšik, kliška, zaplič, plícä, sä prislíbeu, do zaslíbené zemi, bricho, na brichu, na Džírä (2x), **brisko, roskriteli, porícäná, kriteu sä, klinš skritnuč, opkriteu, zakričí, jítro, vnítrnošče, itjären, daku nevoli, sóci namošič, sírevic, nakladiä mili** (uhlia), **mali báni** (pec na vypaľovanie hrncov), **pre mladší džäuku, zes Galíciji, dostáu maláriji, na štácii poslau, svojí skúsenos** (aj -oš), **po trečí chodží** (t. j. zimu), **tú mojí pípu** (fajku), **na policiji, za naší reš, mau svojí pomoc, na ní, púščan í kadžik** (dym), **poj po ní, na ní nedán,**

- **son jú némau, ju choceu Milicu, ju** (asi 7x), ale **kaňúr, čučóka** (z maď. *csucsóka* ‘repa sladká’), ale **sliva** ako aj na okolí. –

Teplý Vrch (pôv. Meleched’):

lide, liden, slibovau, kričič, vikrícalo, iba son čišäla (bola ti-cho), **poton jú zožrau, ale aj tu aj jí, ji, na ní.** –

Budikovany:

lide, klinšik, plič, zaplič, plije, cidzí, vicídeli ho (t. j. vyčistili, nadali mu), ta sä skrítnete, kritje, (krútia), skrítnuč, klívä sä, zrícaní, sä otkrítne, vikricä, naskricäjú z vrbi, pokritje ho, nakričí sä, sä kričí, na Džírä, džírevuo zjelä, bricho, vidžite studni, nímali ani ednú šerešni, na muoj duši, na nedeli, cibuli ješ, má óci, zez naší obec,

- ale už len neprehlasované ju vareu, rostriedä ju, stjählo ju, ju i jú (asi 5x), ďalej ešte aj Džuro, do Džurákó (rod.), Džurákó báči, ščukavic, jucha, jutrá, šúber (z nem. *Schuber*). –

Hostišovce:

cidzí, cidziho, na cidzen, cídžič, lide, lidží, liden, blivač, na blivanje, slibovač, slíbič, slíbeli, za-plič, plije, klíš, kliška, klinš, na plícech, klíve se, viklívelo, viklívenuo, vlídne, kričič, kričí, se opkrícejú, skrítnuč, skrítno, zakriteli, krítneva, pokritke, zríceč, viričič, rozríceli, zriteu, do hridží, bricho, riší, na Džíre, džírevuo zjele, džírevuší tížden, Jídáš, sírevic, zo sírevicjeu, na paši, na štá-ciji, na hrubú priedzi, v nedeli, ednú hrši, budovač kolešni, son nádeji mau, vidúchaj si kaši, omši, trímali, si zveu Pónemkini, na svojí zen,

- ale už len jucha, pluhaví, Ďula, Džuro, čušeu, ani nečúchó, tag jú odvezli, na nú, jú. –

Slizké:

cidzje žena, pole, na cidzé hospode, cídžič, lide, lidží, lidech, najvlídněšä, slip, slibovač, slíbič, líto mi je, litovač, zlituj sä, zapálenie plíc, za-plič, zaplije, blivač, kliška, klinš, bricho, pokritke, skričič, skritjä, skritení, vikricäu, krítnäva, rícač, zrícäli, nezarícäli, na hridži, to brit, tu čiší, Džirkó don (rod.), na Džirkóki (pole, lúka), sírevic, na Džírä, ruži kúpič, zvrhó kuóži, kuóži zväu, nak tu duši puščín, v nedeli, trečí sestru, mán inakší lúku,

- jú visluhovala, volali jú, odves jé, jú, aj tot jú tak meräu, na nú, pre nú a zasa vždy len jú, potom ešte aj Džuro, za Džurä, stoosen jutró. –

Z uvedeného vidno, že až na malé miestne výnimky sa na celej oblasti južnej polovice juhozáp. Gemera vyskytujú a pravidelne užívajú tie isté prípady. Na **severnej polovici** sú len pod A – C uvedené ojedinelé slová, zväčša tzv. bohemizmy, inakšie tam **prehláska táto nie je**.

Na celom juhu je ona aj dnes živá, produktívna. Podľa uvedených prípadov je teda: 1) v koreni slov i 2) v koncovkách a to jednak len v 4. p. j. č. žen. rodu podstatných i prídavných mien ako potom aj zámen a čísloviek, pravda, vždy len po mäkkých spoluhláskach.

V porovnaní s češtinou a českými nárečiami, s ktorými sa naše nárečia juhu v mnohom zrovnávajú, sú však aj odchýlky, a to tieto:

1) naše nárečia nepoznajú a nemajú túto prehlásku vôbec v koncovke 3. os. množ. č. prít. času typu **volajú, kupujú, bijú, kryjú** ako ju má čeština a jej nárečia;

2) naproti tomu však majú zasa naše nárečia navyše túto prehlásku:

a) v domácich názvoch obcí **Kociha** a **Ťireikouce**, na celom juhu s **-i-** proti **-u-** na severe;

b) v sporadicky teda len miestami sa vyskytujúce vlast. mená – **Bricháš – Brichášeuci** Sel., **Ďireve – Ďirjeuci** Rim., **Džiráňeuci, Ďiráňjeu** a **Ďireuka** (lúka) Kok., **u Džirjeu** Striež., **do Rícanó** Hruš., **Džíreuci, Džirech kopan** (pole) Pap., **Džirkóci, Džirkó don** Sliz. ako aj v kalendárnom označení **na Ďíra** či **na Džirä** (Blždol.);

c) v sporadicky sa vyskytujúcom slove **čist'e**;

d) v domácich slovách **bl'ivat'i – bl'ije** záp. časť / **blivač – blije** vých. časť všeob. **pl'ičkat'i** záp. / **pličkač** vých., všeob. potom len miestami **šťikavic** a vari aj **šťibrik** a konečne

e) v slovách **krit'it'i – skrit'it'i – kritňava – víkritke – pokritke – vikrícat'i** (podľa nárečí Suš. a Rimdoljuž.), **podhridňic, rišat'i – riší** a **sírevic**, ktoré svedčia o tom, že **r** tu muselo byť mäkké, kým v češtine bolo tvrdé.

Pre tvrdé nárečia Blžskej doliny strednej a južnej má táto prehláska, ktorá sa vykonala asi v XIV. stor., veľký význam najmä preto, že je staršia ako stvrdnutie niektorých spoluhlások v týchto nárečiach

a že teda toto stvrdnutie muselo prísť po XIV. stor. Prípady, ako sú napr. **pľuha** – **pľuhaví** – **pľuhák**, **pľundre** (nohavice z plátna, dosť indiv. miestami), **pľundrovať**, **sľúka** (bez Blždol., kde je už **sliva**), **šňúrka**, **Ďula**, sú jednak výnimky, a jednak slová cudzieho pôvodu.

Pretože táto prehláska tesne súvisí s tu nižšie uvádzanými zmenami **o > e**, **ó > ě**, a **y > e**, **ý > ě**, v ktorých niektorí vidia zrejmy vplyv češtiny a nazývajú ich bohemizmami, iní ho zasa vylučujú, **pokúsime sa svoje poznámky uviesť pri poslednom z týchto charakteristických zjavov našich nárečí južnej polovice.**

Poznamenať treba ešte, že proti koncovke **-i** v 3. a 6. p. jed. č. muž. a stred. podstat. mien mäkkého zakončenia typu **chlapci**, **na stouci** (stolci), / **na stóci** Blždoljuž., **kurat'i** okrem Blždoljuž. a stred. / **kuräci** Blždol. je **všade na severe** vždy **-u** a teda **chlapcu** (popri chlapcovi), **na slncu**, **kurat'u**, **pri koseňú**, tak že príslušník sev. polovice zaraďuje aj tieto tvary juž. polovice na **-i**, **-í**, do tej istej kategórie prehlásky ako také **sľip**, **ľit**, **krit'í** alebo **moj'í duši**. Fakt, že nárečia južnej polovice majú predsa len väčšinu znakov spoločných so severom, t. j. takzvaných typicky gemerských znakov, by dosť ľahko mohol zviest' k názoru, že aj tu je skutočne pomer neprehlasovaných podôb k prehlasovaným na juhu, t. j. že aj v týchto koncovkách ide o prehlásku. No z druhej strany sa pre nedostatok historických dokladov nedá zistiť, či sú podoby s **-u**, **-ú** na severe, ktoré museli vzniknúť analógiou podľa tvrdých vzorov, aspoň tak staré ako je prehláska **u > i**, **ú > í**, t. j. či boli tieto podoby na **-u**, **-ú** aj na severe i na juhu pred prehláskou.

7. Prehláska a zmena **o > e**, **ó > ě**¹¹⁴

Na rozdiel od predošlej prehlásky nie je táto už vôbec na severe, ale vždy len na juhu a to zasa zhodne v tých istých prípadoch.

Sušianska dolina

Val'kovo:

Seuce (sg., to **Seuce**, obec v susedstve), **poľe**, **srce**, **daj to oce-**

114 Porov. Š. Tóbič: *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera*. 2. časť. (Prehláska **o > e** a zmena **o**, **ó > e**, **ě**). – Bratislava (čas.), 9, 1935, s. 368 – 378.

vi, chlapcevi, Beňevi (rod. meno), **g lechtárevi** (richtár), **kočiševi, g doktorevi, tomu chlapcevi** (dat. sg.), **po muževi, o ton kráľevi** (lok. sg.), **z ocen sa ňemuže zñiest'i, s ten chlapcen, z horáren, s fiškál'en, s ten bírešen** (z mad'. *béres* 'sluha, čel'ad'), **s ten medved'en, pred ten d'ježd'en, puóna, plameňen, z mužen, s takin chapcen, križen kosit'i, s ten jahňat'en, s ten šúšťat'en** (suché listie v hore), **s ten d'jeučat'en,**

- ale už aj **pred oltáron, nad Múron** (zem), **slnci, šoron čítau** (z mad'. *sor* 'rad'), **za šoron idú** (v rade za sebou), **pred fčeron, pred večeron, pošinúta vetron** (porazená), **razon_e to** (ihned', naraz), **šturcon** (s hromotom ide), **z_vozon,** –
- **ocevje, kňazeve i kňazevje, kňazje, rod'ičeve, zat'eve** a potom aj rodové **Beňeuci, Dudášeuci, Tablášeuci,**
- zamestnanecké **kravjereuci, kováčeuci, bírešieuci, gondášeuci** (nom. – ak. – vok. pl.), ale **Find'ouci,** –
- **ten mužen povjen, daj to chlapcen, k ten horáren, dobre bolo lechtoeren** (učiteľom), **g jahñencen, ale muráron ňedávaju, mecu d'et'en** (hádžu), v dat. pl. –
- **o tech chlapcech, pri fiškál'ech, pri zat'ech, pri fiňancech, o rod'ičech, na kurat'ech** (lok. pl.) a tiež **f Ĥirejkoucech, Košicech,** –
- ďalej už **-jeu,** napr. **do Beňjeu, do lechtorjeu,** aj po dĺžke **do Dudášjeu, do Tablášjeu, do Lajtošjeu, do horárijeu, do gondášjeu** (teda len rodové mená a kolektíva zamestnanecké v gen. pl.), –
- **Dudášeucen, Lajtošeucen, Tablášeucen, kováčeucen, lechtoereucen, gondášeucen** (dat. pl.), –
- **pri Lajtošeucech, o Dudášeucech, o gondášeucech** (lok. pl.), –
- **z Dudášeucí, za Ďirášeucí, z Lajtošeucí, z horáreucí, z lechtoereucí, z gondášeucí** (inštr. pl.), –
- **za živnosťjeu, medzi čel'ad'jeu, puóne pšeničjeu, puóne bud'e krvjeu, pod sviňjeu, s chlopňjeu, s prédzjeu, nad Rimavicieu** (inštr. sg. fem.), **s tou pal'icieu** (2x), –
- **zadñje koľeso, na zadñen koľese, na predñen, na krajñen, na božen dñi, o krajšen, v ľepšen svet'e** (nom. – ak. – vok. sg. n. a lok. sg. n. a mask.), – **z večjeu hlavou, je krajšjeu srst'jeu,**

z ľetňieṽ vodou (inštr. sg. fem.),

- ocieṽ – ocevá – ocevuo a pod. aj chlapcieṽ – chlapcevá – chlapcevu – kňazieṽ – kňazevá – kňazevuo a tak aj v ostatných pádoch a teda napr. oceṽho – oceṽmu – ocevon – ocevín alebo ocevá – ocevje – ocevú – ocevje – ocevou a tiež pl. oceví – ocevje – ocevje a ostatné pády ocevich – ocevín – ocevich – ocevima a tak
- aj rodové mená Lajtošieṽ – Lajtoševá – Lajtoševuo, Dudášieṽ – Dudáševá – Dudáševuo, pl. Dudáševe (pomnož.) gazda, Lajtoševe zahrada (privlast. príd. mená a rod. kolekt. privlast. mená), –
- o ňen, pri ňen, na ňen, f ňen, o našen, pri našen, na svojen (lok. sg. mask. zámen rod. a prisvoj.), ale vždy len o čon, na čon, v ňičon – s ňieṽ, za ňieṽ, z našieṽ, z vašieṽ, zo svojieṽ (inštr. sg. fem. rod. a prisvoj. zám.), –
- tren, šťeren chlapcen (dat. pl. čísl.) a trech, šťerech chlapcí, ot trech teižní (gen. pl.) i trech, šťerech chlapcech (lok. pl.),
- a konečne aj v kmeni slov ako napr. ružeuka (krompl'a) a tiež len ruževí – ruževá – ruževuo, ružeuke (krompl'e), ale raz aj ružouka, kňazieuka, kráľeuná, ale simpl'ouke (čižme), cárourke (krompl'e), nocevaťi, noceval'i, ale i kopcovat'i (krompl'e ohŕňať, druhý raz kopat'). Tak je aj všade inde, napr. ešte

Pondelok:

g doktorevi, gu komisárevi – z lechtáren, kurátoren bou, faráren bou, inšpektoren bou, pod ten obrtl'en, pret plameňen, pret teižňen – ale pred oltáron, za šoron, pred večeron – pánon rechto- ren daju – o tech kozľencech, –

- Ďirásēuci, do Ďirásieṽ, do Kočišieṽ, do Příbojcieṽ, u Mle- narieṽ, u Koláreṽ, –
- Ďirásēve Paľo, ňañika Kočiševe, gazda Jatkáreve, –
- pot ciéneṽ, Rajčul'ieṽ volámo (pole), nocieṽ išou – je pri ňen – nocevaťi, tan noceval'i, kráľeuná, –
- ale už len do ničoho f pešťoku, šošovic, na poľovačku.

Selce:

lovásevi (z maď. *lovász* ‘koniar’), pána rechtevi, pána Vebje-revi, t’ižmárevi, gu komisárevi – za Mol’itórisen, za ten Zajacen, z jarcen, pred mesacen, za Takášen, ale aj ven koncen (adv.), za pána seňioron a už Mišon ho vola’i, razon (adv.) (2x), –

- mladen l’id’en, si d’et’en dobre spravi’i – Brichášeuci, Gomol’eve ňaniška, Pa’o Kováčeve, Bodnáreve, Sol’ejreve, Pauko Mat’aševe, ale Pa’ove dol’inka, do Brichášjeu, do Gomol’jeu, u Löflerjeu, u stoláreu, –
- pest’jeu, pšeničjeu, zemjeu zasepe, pret pecjeu, pred jarjeu, aj z Rimavicjeu, aj z rešjeu, sol’jeu, akou chut’jeu, u nás koľešnjeu volaju, na hrupšen konci, na nižňen boku sret’i sa s ňjeu, sán svojjeu hlavou, ostálo po ňen – tren smo da’i, –
- ale už pri farmeroch, na vozoch, Pa’o, g dašomu, Pa’ove dol’inka, Pánboš’ok, na doplňovácech a ešte nocevať, son nocevaü.

Veľká Suchá:

pána profesorevi, kršmárevi – križen (adv.), s pánon erdiésen (z maď. *erdész* ‘horár, lesník’), s koreňen (2x), pred ohňen, nat Križen (pole), slosjeron e, z ennen švagrón, razon, dvoron –

- po salašech, pri d’elostrelcech, pri edonáckárech, na koňech, na vozoch (viackrát) – dau hl’iňjeren – Majerjeuci, do Majerjeu, Majereve zahrada, ale Fero ve je tan – f terajšen šase, –
- pod zemjeu, srst’jeu, kiscjeu potrjen – s ňjeu, v mojen, f ňen, ale už f šon, Pa’o, šopík (vo dverách), na kemenšoku, potšprajcováno (z nem. *spreizen* ‘založiť, tesniť’), fig’oval’i, l’itrovje hrnce.

Hrnčiarske Zalužany:

zo zaťen, sa strúha rej’en (2x), z inžil’jeren, kceü bet’i misjónären, pot salašen, venkoncen, za zákoson, za Pa’on, pred vešeron, pot Sibíron – pri doktorevi – dajú faráren – sákmánošen (z maď. *szákmányos* ‘nádenník’), –

- **Precarięuci, Gáňerięuci, aj Muráreuci, ale Macouci, Paľouci** (možno neskoršie pristáňované rodiny), **u Gombošięu, do Abafięu, u Kolárięu, u Zajacięu**, –
- **ale u Jančou, u Paľou, od Ondrou, u Maďarou, u fiškál'eu** (po dĺžke, nie však zamestnanecké), **ale u farárięu, náz_e Síkoroucí dos, Paľoucen, pri Bachtareucech**, –
- **Koláreve, Jano Maceve, Pauko Peraceve, ňaniška Pigaseve, s Peraceve bát'en, lechtáreve koňe – husen** (na sev. husom – dat. pl.), –
- **pod cienięu, ale z gracou je zasjeto – ňenoceval'i – ale už sopľoš, vinšovaťi** (z nem. *wünschen*), **za Paľon, opaľoval'i smo, šacované je, o volášon, povival'ované, falcouke** (ťehle, z nem. *falzen* 'rýhovať'), **po kancoláriji, ale porconál'evje** (táňere).

Sušany:

vartásevi (z nem. *Wächter* 'strážca'), **pánu spráucevi, kolárevi, koťiševi vozeu**, –

- **aj bachteren_e, pougáren_e** (hajdúchom, z maď. *polgár* 'mešťan'), **kaňúren ho volajú, s ten meseiren, s Peržel'en, pred lechtáren, križen** (adv.), **na El'eňen** (pustatina, majer), **ale aj z okuľáron, po pokoňon, rason** (2x), **po doktorech, ale na vozoch** –
- **Peržel'ięuci, Lukašięuci, do Peržel'ięu, do Lukašięu, i u Lukašou, do lechtáreu, po bachtareve don, do žandáreu** (kolekt.) – **ostála dovicięu**, –
- **na ňen, na vešen – Ježišeuh, spráuceuskuo, brauševuo, na pluševon** (*plüš* z maď. výslovnosti, zamat), **sírevic, f sírevici, šterací, roscięuka, nocevaťi, ale kopcovat'i, vimal'ované obraz, porconál'evje, Pánbošť'ok, cecok, na šonkoch, pešť'oke**.

Tak je aj na susednej **Rimavskej doline južnej a strednej**

Čerenčany:

fiškál'evi dau – pred vešeron – žandáren (dat'i), **husen dat'i, k Padareucen** (sused. obec), **tinto d'ięušencen, d'eť'en, tašla g_žen-**

cen, ale daľi Mad'aron a už hned' pri Mad'arech, pri financech, na koňech, na šterech koňech, po jarcech, v Bakošeucech alebo f Ĥireĭkoucech – Halašeuci, Hámošĭeu majetok, jauševuo drevo, Hruševo (potok), do Láskošĭeu – ocĭeu, –

- na predňen, na krajšen – pri ňen, na ňen, na mojen, na vašen – s ňĭeu, z mojĭeu mamou, –
- šeševic, kňazeustvo, ružeuke (krompl'e), k Padareucen, –
- ale už vždy len pod vozon, z vozon, nat chuóron (v kostole), za páson, na vozoch, pol'ovaška, nocova'i.

Vyšná (Slovenská) Pokoradz:

muževi, g hadnad'evi (z mad'. *hadnagy* 'dôstojník'), rodžišĭevi, doktorevi, pána lechtorevi, –

- krajen, s financen, z nožen, krížen – s frajiéren – tin mesjeren dobre, husen dači, g oficjeren, –
- Paušúreve, u Čižmárieu – rožĭeu, s Pokoradzĭeu, obrošnicĭeu – na višnen konci, v nižnen dome, trech – na ňen – s ňĭeu –
- šeševic, Sedľišťe, Ďinišťe, starší aj Sedľišče, Džiňišče, na horušěšči, Padareuce –
- ale už Jaušouka (pole), na šon, dvoron, roscouka, kl'inšok, pajode (húsenice chrústove, larvy).

Slovenské (Horné) Zahorany:

pol'e, srce, Sedľišťe (pole), – doktorevi, rechtevi, pána starost'ovi (moder. slovo za ľichtár), juhásevi, Andorevi (z mad'. *Andor* 'Ondrej'), kršmárevi, pri notárevi, ľichtárevi, pri Obed'árevi, – s chmeľen, za faráren, pod motoren, krížen (adv.), úhl'at'en kúri, –

- ale už z vedron, pred vešeron, zaššeron, s paron chl'eba pieci, s koľeson, za šoron – tin zajacen, Cigáňen dau, ľid'en poviedaťi, –
- Husáreuci, Obed'áreuci, do Andrišĭeu, Hrnšĭereve ňaniška, do Kovášeu –
- s Pokoredzĭeu, z maťerĭeu, hnojavicĭeu, pod vihnĭeu, pod

sol'ieu, paľicieu, pažit'ieu, z hrmavicieu – ocieu, kňezieu, juháseuho, starost'ieuho sina, terajšen, na cidzen, na po-koňen –

- inakšieu rešieu, šésevic, padareuskej, král'euskí, d'iež-d'evuo,
- ale aj ped'eseit, zapal'ováši, súnog (z maď. *szúnyog* 'komár'), vešť'ovat'i, pána starost'ovi (nové slovo prevzaté aj hlásko-slovne), skol'oukalo sa (skotúl'alo sa), návojšok, papršok.

Malé Teriakovce:

g doktorevi, ednimu koňevi, sekášen sekaľi, pod Muráňen, jarcen chová, križen položiťi, ale z vozon (2x), pod šátron – fiš-káľen predau, k tin paucen (palcom), dau rod'išen – po doktorech – na konárech –

- Keľeuci, Ťižmáreuci, u Hucieu, u Poloncieu, do Jánošieu, do Tatárieu, po dĺžke aj u Ľapiéneu, u kňazieu, Čukíňe-ve, Ľahot'aňeve, kňazeve, puóni voz pšenićieu, rožieu, z maťerieu –
- na menšen, na Nižňen Skáuniku – z mojieu sestreu – tižňevie, peťero i peťoro, odmaľ'ovat'i, za maľ'ováňa, Kňazieuuka (pole), ale už Zouľ'omi (rod.), Lacová (pole).

Veľké Teriakovce:

gu kováševi – za kňazen, z grajcáren, hrnšieren bou, ale z oku-láron, pri financech, ale na motoroch –

- od Tatárieu, u Mekišieu, od Frutol'ieu, do Karasieu, ale od Macou, Tkáševe don, s kňazieući – na višňen, na niž-ňen konci – ocieu brat – Šerešnevá huóra (hora), ruževí, jauševuo, tižňevá, od král'eunje, d'írevuo kvjet'a –
- do Trech král'í, trema rokmi, na tret'en voze, s touto mojieu d'ieuķou, ale špaňolka (prevzaté nezmenené z maď. *spanyol-ka* 'španielska choroba, chrípka').

Vrbovce:

doktorevi, ednimu koscevi, Cénerevi – pri pána doktorevi, pri

kňazevi – krížen, pod mesacen, do Mikouca koncen (pole), pri d'et'ech, po rod'íšech, na koňech –

- Vozárikoucen – Kvasoucen – v Jánošoucech – Okol'íšáňieu-ci, Tatáreve, Strakuľeve zen – na Miklóševon – trema – ružeuke,
- ale už aj Ondrovi, Kvasoucen, pret šason, karikáson (z maď. *karikás* 'bič'), pred Paľon, zo šoho, pri profesoroch, kráľounej, veľ'iet'orakuo, za notáron, zabraňovaľi.

Nižný Skálnik:

g_ocevi, dau švagrevi, past'ierevi, bol'i žandáren, trhou pl'ecen, križen-kražén, rohášén roskidavati, bou kršmáren, z d'ieušat'en, s chlapcen, s poháren, s kuošén, za žencen, ale za múron, šason, gu fiškál'en, dau d'et'en – v mesacech, pri doktorech, po rod'íšech, f koncech pl'ícoch, pri oucech, na koňech –

- murárieu-ci, Murárieu-ci, Čabrád'eu-ci, Kmet'eu-ci, do Jefšieu, od Strakuľieu, u Miklošieu, u Zádorieu, do Árendášieu, ot Sarvašieu, u Pekarieu, Krušpíreve, Čabrád'eve –
- zo starost'ieu, nocieu taš'li, z jeho paňieu, z riešicieu, pret stol'icieu, za žnicieu, silou mocieu, na kuracen, na našén, na božen, bratrnecvá – pri mojen sinovi – s ňieu – ružeuke, na Jánošeu-skon (od rod. mena), kráľ'euskú, kráľ'eunje sa zapášeu, Blajjérievi, do Jánoševjec, Balogoucon,
- macocha, harmašok, návojšok, šošovic, ale ešte aj nocevat'i (2x), prenocevat'i.

Vyšný Skálnik:

g doktorevi, Jeremiáševi, apóševi (z maď. *após* 'svokor'), s kňazen – gu fiškál'en, daj husen – v mesacech, f koncech, v Jánošoucech – do Antal'ieu, Pokuseve, Kisel'eve koma – pot Strážieu, nad Strážieu, nad Bibľieu, obišajeu –

- po cidzen, na nižžen – rechtevuo, žľševje skalke –
- ale už odmaľováni, po procesoch, na vozoch, Pl'ješová dol'ina.

Hrachovo:

len mladší a potom tí, čo majú príbuzenstvo so susednými obcami, ostatní neprehlasované podoby (dnes vari väčšina):

- **ocevi, muževi, bratrncevá – pot tížnen – šerveňicieu – o ňen – na krajech – Krokoševe – tren – ostatní už:**
- **g notárovi, kňazovi, zat'ovi – z ocon, za koňon, za vozon, s pokojon, Paľon, s kňazon, s koňon, z medved'on, s cmjeron, ľid'och, f Ťireikoucoch, f Košicoch, vo Vrboucoch, kurat'on, rázon – na krajoch, na vozoch, v jasľoch – gu chlapcon, k d'et'on –**
- **Paľouci, Krokošouci, Goudorouci, do Pivarčou, do Krokošou, do Paľou, Paľove, Feješove Janko, Grešove zen –**
- **za koľešnou, s kost'ou – na Nižnon Skáuniku, zadňou bránou – kňazou don, ocou, chlapcou kalap, z mojou maťerou, pri ňon, v drakšon, na svojon –**
- **Prónajouskuo, rod'jšouskuo, na Jánošouskie lúke, šošovic, odmaľovat'i, kráľouná.**

Kociha:

rechtorevi, juhásevi, ocevi, ale Miesizel'ezovi (málo známe), g inšpektorevi, z ocen, z mužen, zo zat'en, krížen, za paucen, z juhásen, gondášen, za doktoren, ale aj pot šátron, zafšeron, z Hodžon, za Daxneron –

kočišen dat'i – pri rod'íšech, na pľezech, ale aj pri inžil'jeroch, na obrazoch –

- **Keľeuci, Okoľičáňeuci, Beňeuci, do Beňieu, do Keľieu, do Puškárieu, u Bed'erieu, Keľeve Lacová zen, Šajsjereve ňañiška, u Mihál'eu, u bohášieu, u kraviereu, u Ľakusieu, Feranceve –**
- **pred komasácieu, pred Veľkou nocieu, pod jabloňieu, medzi Bistricieu, z brindzieu, ale z vešerou –**
- **v menšen, na nižnen, vo višnen, vo vešen, f skúpnejšen roku – cuoľevje – f tret'en, tren – s ňieu – na ňen, f ňen – na mojen, v našen – šeševic,**
- **ale už Lacová, Ľúľok, sákmáňoš, vichval'oval'i, Mjesizel'ezovi (málo známe).**

Rimavské Zalužany:

opilcevi, kráľevi, Baláževi, gu kováševi, bát'evi, mesärevi – vrchoucen šľi, koncen, pol'jencen udreľi, ale takin srcon, kurátoren bou, ale rason – daľi d'et'en – na koňech, po kvart'iel'ech, pri kanoňírech, na trech vozoch –

- Balážeući, Remenáreući, Pil'íšeući, Dostáleući, Beňeući, do Beňieu, do Mat'ejieu, u Chižieu, u Bergel'ieu, u Volováreu, nad Dostáloucieu, do Šajspiereu, do horárieu, za Chiževe domon, Mat'ejeve Jaňík –
- srst'ieu, za sukňieu, kožieu, pot ciěňieu – v randaušen, kňazevié (pl.) – cestárevá, o ňišon, tížňevie prasce – s Kráľeúskej Huti (osada pri Kokave), na Špaňíňavuo, na Mesärševuo, v d'íravon tížňi, Beňášvuo (pole), kňazieuķa.

Príboj:

pod Hájen, z mužen – z daron – Ďuriševé, Kováševé don, ot kraviérieu – pred Veľkou nocieu – poštárevá – f terajšen – z edňieu – ružeuke, šeševiška – št'erech – pet'orakuo.

Rimavská Baňa:

pána notárevi, ocevi, g richtárevi – pod Sincen, kucharen, richtáren, gondášen bou, s pána faráren, cenbistošen volaľi (z mad'. *czégbisztos* 'hajdúch'), nad Príbojen, ale z gveron (z nem. *das Gewehr* 'puška'), bíšon – k tin koňen – na koňech (2x), na vozoch, vo dveroch,

- Baňieu volajú, za kol'ešňieu, medzi pšenićieu – u Kisel'ieu – ocieu, farárieu, na farárevon, Struhárieu don – o trech – s ňieu – na Šťiésľevuo (pole), Il'áševuo (pole), Čägl'evá (huóra), poskovićeúskej –
- ale Sinšok (vrch), pod Ribňíšok (pole), súňok.

Rimavica:

k pána doktorevi Hud'ecevi, bachterevi, fiškál'evi, aj Mišovi mat'i – pri notárevi, z d'it'at'en, z mužen, s chlapcen, s tin somáren, ľichtáren bou, z okuľjaren, krajen, nat Kovášen, pod ňe-

ben, z oficieren, s tin kanaváson, pret Lazon, bát'en volaľi, ale cukron –

- Ďireuci, Búšeuci, Bachtajeuci, Sol'iareuci, u Bakošieu, do Ďirieu, do Sol'iareu, do Krajčieu, Hlaváševe bát'a, Miháľeve, Ďireve, Láskoševe, Husáreve, gu Kabátoucen, s faráreuci, Nenceve doľinka (chotár) –
- g žandáren, d'eťen, d'ieušencen – o d'ieušencech, o šifoňíroch – s Fačkul'ieu, s famíl'ieu, z maťerieu, nat Kráľevou studňieu (chotár), nocieu, s chvíl'ieu, s tvrdu práceu, mast'ieu, s priadzeu, s ňieu, z mojieu maťerieu –
- na pána farárevu, cerová huóra, ml'inarevo, z notárevín chlapcen – na vešen, na mojen, na zajašen chvost'e, po mojen zdraví – s takouto ľet'ajšieu robotou, do trech, št'irech – porcijeve kniške, horušes, šeševiška, odmaľovaľi, za krampľováňa (vlny).

Rimavská Lehota:

inšpektoren bou, ale pod pol'on, Paľovi – Paľevá žena, Paľeve don, do Fil'ieu, do Paľou, do Gorásieu, do Rohášeu – pod našieu zemieu – Mravišt'e (pole) – d'ireuskuo (pole), Ojevá (huóra), poľovaška.

Kokava:

dojššárevi, ml'inarevi, g richtárevi – po ocevi, pri pána farárevi – za Babicen, za notáren (2x), za kňazen, s chlapcen, je richtáren, kočíšen, petrool'ejen pomazači, krížen iči, maršen iči, zo Zuberacen, z bratrnecn, s tin hrachorcen, zo semáňen, je kapiťáňen (hajdúchom), inžil'ieren, z mužen (2x), ponad Ut'ekášen (továreň na sklo v susedstve), bou podnotáren, zo zát'en, z rehtoren, z drjeucen, z bicigľen, vonkoncen (adv.), krížen, ale aj z vozon, z obrazon –

- od rod'išieu, osen chlapcieu má (2x), edonác petrencieu, päť doláreu, koľko lokt'ieu, bohášeu nebolo, sed'en mesáčieu, sed'en tížneu, osen rubl'ieu – takin chlapcen dá – pri t'eučech, na koncech, na krájech –
- Páľešeuci, Vícäňeuci, od Vicäňieu, do Jakupcieu, Šuňareu-

cen, na Kokaucieu, od koláreu (2x) – Harajeve, Zajaceve ml'in –

- za kol'ešňieu, hnojäviciieu, pod L'iešňiciieu (pole), dovicieu, za pecieu, s kašieu, obišäieu, smrt'ieu, z mat'erieu, z Rusieu – ocieu brat, Zajacieu Pa'lo –
- na mojen, vo vašen, na svojen – na ňen – s ňieu, zo svojieu – na cudzen pase – za pekareuho sina, vícäñeuskí, št'erech, ružeuke, Díreuka (lúka), ale aj šnúrou, Lacouka (hora), obaušok, paušok, stoušok.

Vršky stredné a južné majú tiež ten istý stav.

Kyjatice:

kršmárevi, nouťárevi, g ocevi, kravjarevi, Matajevi (v rozprávke), pána farárevi – z bát'en, s koňen, z notáren, bou Pichtáren, križen chotáren bi šla, paucen pohnúć, zo stoláren, kurátoren son, ale dvoron –

- d'eť'en povien – král'eve – zať'eve – rod'íše – Padareušaňie – po iskrech, o král'ech, f Striežeucech, do horárieu, do richtárieu, za král'eu –
- Borošieući, do Borošieu, Boroševe – s pražeñiciieu, pret komasáciieu, pot studňieu, z mojieu kopañieu, šabl'ieu, nad Chrast'ieu (pole), za Meleched'ieu (Teplý Vrch, obec na Blždoljuž.), rúbañieu – král'eu sin, král'evá, toho Kovášeu chlapec, kováševá – božieu pomoci, pri najmlatšen – s ňieu, na ňen, vo vašen, f_ňen – t'ížñevuo, f kotren dome –
- šeševiška a ešte: koñevi muojmu, Mrázevi, Blajjérevi, murárevi, – son bú husáren – z orášen, z ocen, medzi Špañin Pol'en, z Ňencen, ho spravi'í fiñancen, žandáren, za Dunajen, faktoren bou, búu richtáren –
- ale aj laron-fáron, z vozon, ponat Cigánon (pole), po trech mesacech, na pñech, pri f'id'ech, na Doktorech, pri kanoñírech,
- Uhl'iareuci, Petrášeuci, Mihál'euci, Čomajjieući, Uhl'iareuci, Uhl'iareve zeme –
- od trech robín, v mojen živoť'e, aj ocieuški majjetok.

Babinec:

kočiševi, muževi, pána notárevi, pod ňeben pred súdňin dñen, žiel'en utrápaná, son ľichtáren bou, kurátoren, krížen, za nápojen, z Lajošen (z mad'. *Lajos* 'Ľudovít'), ľid'en dau, pri rod'žíšech, na koňech –

- Mat'ašeuci, Kovášeuci, do Mat'ašieu, Rad'žíneve poľe –
- kňazieü, ocieü brat, Pástorevá, gágorevje súchoťi, s pána farárevou, ocevá, mesjerevá –
- famíl'ijeu, pod ciénjieü, pred nocieü, zo zemieü – na mojen – s ňieü – f tret'en, na šťerech – striežeuskí, Striežeuce, ale na vozoch.

Kraskovo:

g Házevi, g zásłóševi (mad'. *zászlós* 'zástavník vo vojne'), pre-dau Bokorevi, Bordáševi – pred mesacen, krížen chotaren id'e, pret Kajifášen, Jídášen zrad'eňí, za poštáren, s kuóšen, z ocen, s chlapcen, z mužen, s komédášen, z Hurošen, pod Hájen (pole), pot t'ízñen, hnojen, ale pred vešeron, zaššeron, s chíron, pod vozon – g Ňemcen, f Striežeucech, f Padareucech – Rad'žíñeuci, u Pástorieü, u Lukášeu, Zemenoucen – z jalovicieü, pod post'eľieü, chut'ieü, z brand'žieü, z husieü, z bicigl'ieü, pod Stráñieü, za Mošarieü (pole), ňañieü volámo, pret Trojicieü – ocieü, ocevá, Tomáševá múška, kázñevú kñišku, šógorevá (z mad'. *sógor* 'švagor') – jánošeuskí – na ňen, f_ñen, na mojen – s ňieü, božieü – f cidzen – na špaňolku, súñoge, klášťor.

Lukovištia:

staviťeľevi, murárevi – z urbáren, s koščál'en, krížen (adv.), daľi žatvjeren – po ľid'ech – Lukášeu, Gál'íšeuci, do Pástorieü, Čižmáreve, Pástoreve zeme, Mesjereve, Baláževe d'eči – s pañieü, pred jeseñieü, paľicieü – f tret'en dome – pri ňen.

Blžská dolina južná a stredná má tiež ten istý stav.

Striežovce:

gu kršmárevi, hrnšjärevi, chlapcevi – pri ocevi – z ocen, zo

zajäcen, pred Rohären, za Borošen, krížen, bedären bú, za klúšen, mesäcen, ale z mäson, z metron, pred vešeron,

- gu bacht'eren, lid'en, d'et'en – po host'incech, po doktorech, na trech koňech,
- Matajzeuci, Dudášeuuci, Matajzeve, Dudáševe, Rohäreve, Paliceve báčo –
- zo zemïeu, pot post'eliëu, s palicïeu, nad past'ierňïeu – kňazïeu, ocevá, kršmáreu, plícevïe, mosádzevïe – je lepšïeu náturó –
- pri ñen, na mojen – s ñïeu – po trech rokoch – z Hruševa, sírevic, sä nocevalo, ale aj Palicová, Paľo.

Hrušovo:

zaťevi, koňevi, gu mraucevi – t'in kïaren (zákrutou), z Lajošen, pod Hájen, pred host'incen, s kňazen, ocen bú, z nápojen, bú rich-tären, ukïaš paucen, pret Žïadl'en – ale pred vešeron –

- d'et'en, doktoren šmareu – na koňech, na paucech – Babicïeuci, do Babicïeu, u horáreu, z Galajeve Paľon –
- pod vojenskó regulïeu, zo šelad'ïeu, gracïeu, pot Kopanïeu, z brindzïeu, z našïeu mat'erïeu –
- v najlepšen veku – po mojen – z našïeu mat'erïeu – v tret'en, od trech – na ñen – džírevuo zïeľ'a, Hruševac (potok).

Ostrany:

králevi, ritírevi (v rozprávke), g zatevi, dala kucharevi, konevi – o bachterevi – z mužen, pred Dohvïezdnin dnen, s kňazen, z Glóziusen, z oberušnin nuóžen, za Dunajen, z apóšen, krížen, za kopcen, ale aj z vozon – tadala zaten, pološ konen –

- po lidech, f Strïežeucech – s chvílïeu, ak son dovicïeu, pod Stránïeu, pot Kopanïeu, pred Velkó nocïeu, z mastïeu, zo šablïeu, s nó (5x) –
- ocïeu, ocevá, rechtevová, na klinševú dïerku, Daniševá, za ruževïho a pod.

Papča:

ratajevi – na konevi, táncen, krížen, ale bó pastíron, dvoron

bežeu, s tovaron, zafšeron – g_ocen – na Španen Poli – pri husá-
rech –

- z materieu – u Pástorieu, do Kovášeu, u Dudášieu, u Pé-
terieu
- a potom nové tvary Péterech don, báčo, Dudášech dvor, Dží-
rech kopan (zen), Balážech krava – na Hruševo, šeševic, pa-
dareuskuo, s nieu, ale aj s nó, súňok a pod.

Drienčany:

g ocevi, g doktorevi, tomu chlapcevi – pri ton konevi, pri Mrá-
zevi, po staren ocevi –

- z ocen, lícen dovedna, pod slncen, vonkoncen (adv.), pod
ótáren, s pána faráren, s kočišen, za faráren, petroléjen po-
mazač, za Dunajen, je mládencen, pred Mikulášen, s Da-
non Kolesáren, z diäušäten –
- takinto liden, dau Cigánen, žätviären nabe, prnesiä deten
– po bratrncech, na koncech, pri strojech, na koliäncech,
o knäzech, f_Kjäčicech –
- Svanauceuci, Matúšeuci, do Matúšiäu, do Švanauciäu, Ma-
túševiä nänä (ňaňa), od miškáreu, do richtáreuho, knäzeve
pole, ociäu, ocevá, –
- pod zemiäu, nad peciäu, richlostiäu, z materiäu – po staren
ocevi – vo šterech mestech, s tremá – na svojen, na našen,
na nen – s niäu, ale aj s nó (viac),
- tancovač, pajadi, seniorovi, súňok, z Ondron aj fnon.

Teplý Vrch (pôv. Meleched’):

ocevi – za nápojen – na konech, pri detech, v Hoščišeucech –

- Kovášeuci, Sitáreuci, do Kovášeu, do Sitáreu, Kováševe,
Sitáreve pole – do horáreu, u mlinareu –
- Miháleve don – zo svojeu šeladieu – do nótáreuho – šeše-
vic, ale aj za šoron, dvoron a pod.

Budikovany:

nótárevi – pri knäzevi, o mrtvon frajiérevi, pri Koňárevi (Ko-

niar, prist'ahoval sa len v posledných rokoch z Klenovca, preto -ň-) – z mužen, pod kotlen, pod Hradžiščen (vrch), s pána faráren – šeš tížneŭ,

- mala dvoch chlapcŭ, tak chlapcŭ berú, pre doktoreŭcŭ – deten – f petrencech, pri sklenárech –
- Lukašŭci, do Lukašŭ, Lukaševo pole, do Miháleŭ, Krá-leveje zeme – na Španen Poli – pod vihnŭ, pod Hatŭ (pole), s tšŭ, pod zemŭ – ocŭ, ocevá – ruževá, džirevuo zŭlă, na hoščišŭskon, Padareŭce, Hoščišŭce, Hruševo –
- na nen, f_nen i f_non – s nó, na moje, svojen a svojó, mojó popri zriedkavejšom už svojŭ, mojŭ, tak aj za vetron, s prívezon.

Hostišovce:

g ocevi, svojmu muževi, nážmu pána farárevi, tomu Kováševi, ako ocevi brat – pri ocevi, o takon murárevi – nad našin chotaren, z ocen, za vozen, za horáren, s tin hnojen, za Kovášen, do Zárubi (pole) koncen, z mužen a chlapcen, s takin škobláren (škobl'a), vonkoncen (adv.),

- ale v snahe priblížiť sa cudziemu hodne aj zo zeton, kuráto-ron, píron, zo šíron –
- takin liden – na plícech, na ótárech, na koncech, na retezech, ale aj v hrncoch, v gencoch, na motoroch i na moto-rech, v Hájoch (pole), –
- s tich rezancŭ, pohosteli mládencŭ, deseč grajcerŭ, velé kostošŭ – Gečŭci, Stoláreŭci, Palicŭci, do Stolá-reŭ, do Palicŭ, do Kovášŭ a
- už podobne ako na Papči aj tu Kovášech (don, dvor, pole, husi, kravi a pod.), Palicech nene, Gešech, Királech, Kakašech a pod.,
- ale už po tvrdých spoluhláskach Hajdúkoch, Ivargoch, Leŭkoch, Bacúchoch – ocŭ, oceŭho brata – na vešen kuse, f treten roku – na nen, f_nen a niektorí aj na non – s nŭ a viac dnes už s nó – a pod. – a tiež len tancovač, súnok a pod.

Slizké:

g doktorevi, g Mráževi, králevi (2x), kršmárevi, g_ocevi, mġä-donišġärevi (medovníkárovi), každimu jednotliġcevi, nažmu pána učitelevi, richtárevi son povġedaġ – pri horárevi, pri ocevi, o medvedževi –

- za chotaren, pod Hájen, iba Kräjen, za moren, za učiten, s pána učiten, z apóšen, krížen, za kopcen – ale aj s tinto šäson, za šoron, zafšeron –
- dečen nabe ič, kravġären dač i gu doktoron, k tin husen – f košġärech, na obidvoch koncech, pri Cigánech, ale na vozoch, po doktoroch –
- rodžiševe, Hucġeuci, učitelġeuci, mlinareuci, do Hucġeu, u mlinarġeu, ale už Hucé don a mlinareve, učiteleve zahrada –
- za kukuricġeu, pod lavicġeu, za košelġeu, z mrkvġeu, z materġeu, z retäzġeu, pot postelġeu, s tó krvġeu, zo šäbliġeu, medzi kukuriecġeu, z rískášġeu,
- po dlžke spadla tváreu, za stérneu – nadaġ do somáreu, má zätġeu – na Španen Poli, na vešen, f krajšen, o lepšen –
- ocġeu, Hucġeu, ocevá sestra, knäzevuo pole, marceví bíšok, pastġerevá žena – hucġeġski majetok, Knäzġeġka, gu Knäzġeġki (pole), má kráľeġstvo a aj kráľová (1x) –
- z najstaršġeu, za nġeu, s nġeu (2x), ale i s nó (1x) – po mojen, ide si po svojen, f_nen, na nen – na šterech, na našen, od šterech,
- ale aj kráľóho sina, kráľovič, do kráľóskiho, pot cienó, pot pecó, z materó individ. popri častejších pot pecġeu, z materġeu.

Španie Pole:

Sem patrí konečne aj **Španie Pole** v susedstve, ale len podobami rodových posesív **Filech zeme, dom, zahrada, Hadžurech Ander, Kräjscech, Hucech, Kovášech, Gešech, Karasech, Balážech, Petrášech, Marmúnech, Šótisech** (z nem. *Schultheiss*), **Sárnäjech, Čižmárech**

- proti **Gáloch, Petroch, Beníkoch, Janiščokoch, Darmoch, Zelinoch, Džuroch.**

- Inak na Španom Poli je už len **ocovi**, **z ocom**, **knázom**, **ocó** (otcov), **ocóho**, **pod stenó**, **z materó**, teda ako po tvrdých spoluhláskach.

Vyrovnanie podľa tvrdých vzorov je vo všetkých vyššie uvedených prípadoch dôsledné aj na celom ostatnom severe a tiež na kolonizovanej oblasti. Z uvedených prípadov vysvitá, že aj **príčinou tejto prehlásky a zmeny je predchádzajúca mäkká spoluhláska** a že takto proti vyrovnaniu **chlapovi**, **chlapom**, **chlapou** a pod. na severe je mäkkostný protiklad **chlapovi** // **ocevi** – **chlapom** // **ocen** – **chlapou** (na Blždol. -ó) / **ocięu** – **pod hlavou** (na Blždol. -ó) / **pod pecięu**. Prehľadne nachádzame túto zmenu, a to po mäkkých alebo pôvodne mäkkých (platí najmä pre Blžskú dolinu) spoluhláskach.

A.

V koncovke:

1) 1. – 4. – 5. p. j. č. stred. podstat. mien mäkkých typu **more**, **srce** – proti severu **srco**, **poľo**, –

2) 3. – 6. – 7. p. j. č. podstat. mien mäkkých r. muž. typu **ocevi** – proti **ocovi** na sev. –

3) 7. p. j. č. podstat. mien mäkkých r. muž. a stred. typu **z_ocen**, **sr-cen**, **kurat'en** (Blždolstred. aj **kuraten**, juž. **kuräten**) – proti **z ocom**, **srcom**, **kurat'om** (Blždolsev. **kurät'om**) na sev. –

4) 1. – 5. p. mn. č. podstat. mien mäkkých r. muž. typu **oceve** – proti **ocove** na sev. –

5) 3. p. mn. č. podstat. mien mäkkých r. muž. a stred. typu **ocen**, **srcen**, **kurat'en** (Blždolstred. aj **kuraten**, Blždoljuž. **kuräten**) – proti **ocom**, **srcom**, **kurat'om** (Blždolsev. **kurät'om** i **kuräčom**) na sev. –

6) 6. p. mn. č. podstat. mien mäkkých r. muž. a stred. typu **ocech**, **srcech**, **kurat'ech** (Blždolstred. aj **kuratech**, juž. **kurätech**) – proti **ococh**, **srcoch**, **kurat'och** (Blždolsev. **kurät'och** i **-čoch**) na sev. –

7) 1. – 5. p. mn. č. rodových a zamestnaneckých mien typu **Hucięuci**, **rechterięuci** – proti **Hud'ecouci**, **rechterouci** (Blždolsev. **-óci**) na sev. –

8) 2. – 4. p. mn. č. týchto mien typu **do Hucięu**, **u rechterięu** –

proti **do Hud'ecou, u rectorou i rectoroucou** (Blždolsev. -ó, -óco) na sev. –

9) 3. p. mn. č. týchto mien typu **Hucieucen, rectorieucen i Hu-ceucen, rectorieucen** – proti **Hud'ecoucom, rectoroucom** (Blždolsev. -ócom) na sev. –

10) 6. p. mn. č. týchto mien typu **o Hucieucech, rectorieucech i Huceucech, rectorieucech** – proti **o Hud'ecoucoch, rectorou-coch** (Blždolsev. -ócoch) na sev. –

11) 7. p. j. č. podstat. mien mäkkých r. žen. typu **dušieu, zemieu, ma'erieu** (Blždolstred. aj **materieu**, juž. **materieu** a len Drienč. -iäü) – proti **dušou, zemou, ma'erou** (Blždolsev. **dušó, zemó, ma'eró** a pod.) na sev. –

12) 3. p. mn. č. mäkkých podstat. mien r. žen. typu **Košicen, Striežeucen** – proti **Košicom, Striežoucom** (Blždolsev. -ócom) na sev. –

13) 6. p. mn. č. týchto mien typu **f Košicech, Striežeucech** – proti **f Košicoch, Striežoucoch** (Blždolsev. -ócoch) na sev. –

14) v celom skloňovaní privlast. príd. mien typu **ocieu, ocevá, ocevuo** a teda aj **oceuho, oceumu, ocevon, ocevin** – proti **ocou** (Blždolsev. **ocó**), **ocová, ocovuo i ocovo, ocouho, ocoumu, ocovom, oco-vim** (Blždolsev. **ocóho, ocómu**) na sev. –

15) 1. – 4. – 5. p. j. č. príd. mien mäkkých r. stred. typu **krajšie, domáce** – proti **krajšuo, domácuo** na sev.;

16) 6. p. j. č. týchto príd. mien r. stred. i muž. typu **krajšen, domá-cen** – proti **krajšom, domácom** na sev. –

17) 1. – 4. – 5. p. j. č. mäkkých prisvoj. zámen typu **moje, naše** – proti juž. a stred. a tiež Blždoljuž. a stred. **mojie, našie** – proti **mojo, našo** (na vŕšsev. a Blždolsev. **mojuo, našuo**), na sev. –

18) 6. p. j. č. stred. a muž. r. týchto zámen typu **mojen, našen** – proti **mojom, našom** na sev. –

19) 6. p. j. č. muž. a stred. r. osob. zám. 3. osoby typu **o ňen** (Blždolstred. už miestami aj **o nen** a len **o nen** celá Blždoljuž.) – proti **o ňom** na sev. –

20) 7. p. j. č. mäkkých príd. mien žen. r. typu **krajšieu, domáceu** – proti **krajšou, domácou** (Blždolsev. -ó) na sev. –

21) 7. p. j. č. žen. r. osob. zám. 3. os. typu **s ňieu** (Blždolstred. už aj **nieu** a Blždoljuž. len **nieu**, Drienč. **niäu**) – proti **s ňou** (Blždolsev. **s ňó**) na sev. –

22) 3. pád mn. č. **tren**, **št'iren** (Blždoljuž. aj **ščeren**, Blžsev. **šcirom**) – proti **trom**, **št'irom** na sev. –

23) 2. – 6. p. **trech**, **št'erech** (Blždoljuž. **ščirech**) – proti **troch**, **št'iroch** (Blžsev. **ščiroch**) na sev.

B.

V **kmeni** slov po mäkkej spoluhláske typu

24) **kráľeuná**, **kráľevič**, **kňazieu**, **roscieu** (polievka s ras-cou), **kráľeuskí**, **kňazeuskí** (Blždolstred. už aj **kráľeuná**, **kráľevič**, **kráľeuskí**, Blždoljuž. len **kráľeuná**, **kráľevič**, **kráľeuskí**, **knäzieu**, **knäzeuskí**) – proti tomu však aj **kráľouskí**, **kňazou**, **kňazouskí**, **roscou** (Blždolsev. už **králóna**, **kráľovič**, **kráľóski**, **knäzóka**, **kňäzóski**, **roscóka**) na sev.

Toto sú prípady, ktoré sa vyskytujú systémovo zhodne na celej oblasti juž. polovice. Na výnimky a zvláštnosti, najmä na Hrachove ako potom aj na Blždoljuž. sme upozornili. Tu poznamenávame ešte, že sú tu prehlasované podoby domáce a legálne, pretože neprehlasované užívajú spravidla len tí, čo sa potulovali po svete aj to len v rozhovore s cudzincom. Aj táto prehláska a zmena je práve tak živá a produktívna ako prehláska **u > i**, **ú > í**.

Okrem toho sa táto prehláska vyskytuje ešte aj v niektorých ďalších prípadoch, ale už nie na celej oblasti južnej, ale ako sme videli, len miestami, sporadicky. Sú to:

A. v koncovke:

25) 2. p. mn. č. mäkkých podstat. mien r. muž. typu **mužieu**, **chlapcieu** na Kokave na Rimdolstred. a potom zas na Blždoljuž. a stred. – proti **mužou**, **chlapcou** (Blždolsev. **mužó**, **chlapcó**) na sev. a **muží**, **chlapcí** na Sušdol., ostatnej Rimdolstred. a juž. a na vŕš. –

B. v kmeni:

26) v type rodových posesív **Kovášech**, **Čižmárech** a to len na Pap. na Blždolstred., v Host. na Blždoljuž. a tiež na sused. Šp. Poli zo sev. čiastky Blždol. a to jednak proti typom **Zelinoch**, **Darmoch**,

Beníkoch v uvedených obciach, ale potom najmä proti **Černokoch**, **Mikloch**, ale aj **Balážoch**, **Karasoch** na Polome na vršsev., tu teda po tvrdých i mäkkých spoluhláskach jednotne **-och**, na juhu **-och** len po tvrdých, **-ech** po mäkkých spoluhláskach, konečne proti **Baláževe**, ale **Hruškove** na Sušdol., Rimdoljuž. a stred. – len **Baláževje**, **Hruškovje** na Blždolstred. a juž. len **Balážovje**, **Hruškovje** na Blždolsev. a vrš. sev. a len **Balážove**, **Hruškove** na Rimdolsev.

Tvary posesív **Balážech**, **Hruškoch** vznikli miešaním (kontamináciou) tvarov **Balážieŋ** či **Balážeŋ**, **Hruškou** s tvarmi **Baláževe**, **Hruškove** či **Baláževje**, **Hruškovje**, rod. posesív **Lašnich**, **Šjernich** a to tak, že sa z kmeňa **Baláže-**, **Hruško-** koncovkou **-ch** vytvoril podľa typu **Lašnich** nový typ **Balážech**, **Hruškoch**.

27) v **slovesách** typu **nocevaťi**, **nocevaŋ** dôsledne len na Sušdol., najjužRimdol., vršstred. a juž. a miest. aj Blždolstred. a juž. – proti **nocovač** na ostat. Blždoljuž. a potom celom sev. Okrem toho možno sem rátať vari aj slovo **šeševic**, ktoré sa takto užíva na vršstred. a juž. aj sporadicky aj na Rimdolstred. a juž., potom **šeševic** na Blždolstred. a juž. a už len **šošovic** na Sušdol. a tiež na Rimdoljuž. a stred. miestami. No v tomto prípade by mohlo ísť aj o striednice za mäkký jer **ь** a vyrovnanie asimiláciou.

Aj v tomto prípade ide o zmenu, ktorú má aj čeština. Práve preto aj túto zmenu jedni považujú za bohemizmus, iní sa nazdajú, že vznikla nezávisle na češtine, že teda nie je bohemizmom. My zatiaľ ešte dodávame, že v porovnaní s dnešnou češtinou a jej nárečiami majú naše nárečia túto zmenu vlastne aj navyše v takých prípadoch, kde ju síce staroslovienčina a vlastne teda i praslovančina mala, ale kde ju dnešná čeština už nemá.

Sú to najmä prípady:

4) typ **oceve** (porov. s. 308)¹¹⁵

5) typ 3. p. mn. č. **ocen**, **srcen**, **kuraťen**, –

7) typ rodových a zamestnaneckých mien **Hucjeŋci**, **rechterjeŋci**,

8) typ 2. a 4. p. mn. č. týchto mien **do Hucjeŋ**, **u rechterjeŋ**, –

¹¹⁵ V porovnaní s údajmi uvedenými na str. 308 – 309, v tomto prehľade chýbajú príklady na javy v bodoch č. 6, 17, 18, 19, 22, 23. Číslovanie ponechávame pôvodné, lebo je kompatibilné s číslovaním na uvedených stranách.

- 9) typ 3. p. mn. č. týchto mien **Hucjeucen, rechtoreucen**, –
- 10) 6. p. mn. č. týchto mien **o Hucjeucech, rechtoreucech**, –
- 11) typ 7. p. j. č. žen. r. **dušjeu**, –
- 12) typ 3. p. mn. č. **Košicen, Strježeucen**, –
- 13) typ 6. p. mn. č. týchto mien **Košicech, Strježeucech**, –
- 14) typ privlast. príd. mena **ocjeu – ocevá – ocevuo**, –
- 15) typ príd. mena stred. r. **krajšie, domáce**, –
- 16) typ 6. p. j. č. príd. mien muž. a stred. **o krajšen, domácen**, –
- 20) typ 7. p. j. č. žen. príd. mien **krajšjeu, domáceu**, –
- 21) 7. p. j. č. žen. r. zám. 3. os. **s ňjeu**;
- 24) v kmeni slov typu **král'euná, král'euskí, kňazjeuka, ros-cjeuka, Hruševu, Strježeuce**, –
- 25) typ 2. a 4. p. mn. č. muž. r. **mužjeu, chlapcjeu** –
- 26) typ rodových posesív – **Kovášech, Čižmárech** a
- 27) typ slovíe **nocevaťi**.

Ak by sme teda v tomto zjave chceli vidieť vplyv češtiny, tak by sme museli predpokladať, že Jiskrovi husiti, ktorí sa v našom kraji mali usadiť, museli mať vo svojej reči ešte živú zmenu **o, ó > e, je (e)**, a to v miere, ako ju mala aj stsl. a prasl. Konečne poznamenávame, že fókusovou oblasťou tejto zmeny musela byť naša oblasť, lebo v sused. Novohrade je práve len v najsev. čiaske hornoipeľskej oblasti.

8. Zmena **y > e** a **ý > ej**

A. Zmena **y > e** je už na väčšej oblasti ako predošlé dve zmeny. Okrem celého juhu zaujíma ešte vlastne aj Blžďolsej. okrem Rovného – Poproča – Ratkovskej Zdychavy, potom ešte aj vrškov severných okrem Krokavy a ak prihladneme k jedinému prípadu, tak aj v Rimavskom Brezove a Likieri z Rimavskej doliny severnej. Na tejto veľkej oblasti sa však táto zmena nevykonala rovnako, preto si ju musíme prebrať podľa jednotlivých oblastí.

Na celej oblasti je len v 1. – 4. – 5. p. mn. č. neživ. podstat. mien muž. a žen. r., zakončených hrdelnou spoluhláskou, teda len po **k, g**,

h, ch, t. j. typ **ruke, glge, nohe, vrche**. Po týchto ako aj po všetkých tvrdých spoluhláskach je táto zmena na Sušanoch a Rimdoljuž., obmedzene už na Rimdolestred. Nielen v koncovkách, ale aj v koreni slov je táto zmena, pravda, len v určitých podmienkach, len na Sušdol. Zmenu **ý > ei** má tiež len Sušdol., a to v koreni i v koncovkách, ako to uvidíme z týchto príkladov:

I. Sušianska dolina má zmenu:

- a) **-ý > -ei** v koreni slov a to po všetkých tvrdých spoluhláskach okrem hrdelných, –
- b) **-ý > -ei** a po dĺžke aj **-e** v koncovkách zasa po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných, –
- c) **-y- > -e-**, t. j. v koreni slov po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných, –
- d) **-y > -e** v koncovkách po všetkých tvrdých spoluhláskach a teda aj po hrdelných.

Val'kovo:

a) **bejvat'i, tu bejvala i bėvat'i, bėvaju, tan bėva, tan bėvau, kobe bolo bėvalo, ako to bėivávalo, pekne opejtan, pėtal'i, pėtat'i, vipejtat'i, dejchat'i, tejžd'en, ot trech tejžn'i, pastėr (z pastyr ako v stč.), nazejvat'i sa, potsejpa (zrno, roš), zasejpanka (jedlo), pes zavejva, hrejst'i, palejna i palėna (palina), pomėja (pomyje), lejtko (šunka na nohe človeka), –**

- ale **kivat'i, kichan, nehıbaj sa, kın_e (kým je), chır, chíbat'i, ale aj pícha, síkorka, víška, víchot, –**

b) **starej človek, starej lampáš za novej, každej sán, minulej rok, ožienenej sin (2x), takí mladej, sin rañiéne, planej človek, honnej človek (hodný), zatvoriéne je, je učiéne, fokoš cifrováne (z mad. fokos 'valaška do ruky, ozdobná'), prisne muž, každej mladej noseu, tášik malej (z ftáčik), sl'epej jėstor, je prıvet'ivej, bou zvedavej, zdravej, mrchavej sin, poslušnej, muž vlasnej, Ľen ročnej bou, Ľipovej kvet, starej drevenej don, starej Karaseve (vo význame starký), redzavej, mocnej, žádne(i), mladej zat, ožinovej t'is, celej d'en, –**

- **otrhnúte mu je celej ňechet, bou zomriéte, zastrel'iéne, na siédme rok, je prvej, je znač'iéne, pejte rok, dožnej son (dlžný), chibnej bou, zel'iéne buóp, zakvač'iéne je, je peknej i pekné, že je l'an plané a 1x aj visokej vek a uhoršt'iénske pán farár,**
- **ale inak vždy len takí chlap, visokí vek, i visuóki vek, poutárski vlak, tuót rimavickí, veľkí funduš, muoj starkí, meskí don, suchí t'is, hluchí je, druhí tejšd'en, –**
- **potom ešte chuódi s páne fiškál'i (z páný – 7. p. mn. č.) a pod. – aj idu z vuóze (t. j. s vozmi vplyvom posunutej dĺžky), za kalapej i kalapé, tašla z hríbej (3x),**
- **ale už horkí že ňi, –**

c) **ležička, umeváč, umeu sa, umet'i sa, pod mlenon (5x), mlenar, f koreci sa prikrela, skrela sa, posepe sa, visepemo, si odechuje, mesle'j si, si l'en pomesl'it'e, uhrezne, pomesl'e'li smo si, motekou, v mleňe, sa otkrejen, sen zostáu, dvuch senou mala, senovje se rozd'e'l'ili, vipetovat'i sa, meš, brendza, jazek, pesk, sepat'i, zošmekneš sa, rebe, Koletárke (lúke, asi prešmyknutím z Korytárke na Koretárke), skreu sa, mešací, zveknúu si, stek (pri pluhu), be mal'i be'li, z Bestrice, v Bestrici, obečajnje (sl'úke), ležičkou, sa ho spetovala, začau zdecha't'i, zvekl'i... sejt'i, ako meš zmoknúta, gu mleny, kobeč, žebeč (keby som), pri ton mlene, sa zahrezávaju, nasepala, vimesl'it'i, moteka, uhrezne, uhrezou ma, priesepe (v čom je perie v perine),**

- **a tiež lehtar, z lehtaren (z nem. *Richter* 'starosta'), ale popri pravidelnom sen prispôsobením sa k cudziemu často použije hovoriaci aj sin, sinou, sinová, a tak aj inde, ale dosť málo, no vždy už len zahiňje, rakita, vikislo (5x), sa ňechitale, je chibnej, chiba, tú kuchiňi, kislej, visoko, više, vihňa,**
- **potom vždy aj predpona vi-, napr.: vinosit'i, viložil'i, viskočit'i, virobiťi, okrem toho aj bl'iská sa, tovariš, na tech l'izejch (toto je nové, lebo vo výslovnosti y > i, preto niet dôvodu na zmenu y > e, podľa písma sa tu výslovnosť neriadi) a pod.**

d) **ruke, lúke, buke, dohe (dlhy), aj vlke, hrpke (12 – 14 snopov), stohe, mátohe, vrche, boche (blchy), rohe, dache (z nem. *Dach* 'strecha') popri streche, oreche,**

- **ale aj zube, dube, žabe, rebe, hábe (šaty) popri šate, hade,**

**brade, sklade, plate, late, vlase, hlase, voze, koze, tri kuse, tje čase i f tje čase (adv.), hlave, t'ave, krave, dome, strome, žene, st'ene, skl'epe, zvere, d'jere, stole, vole, kole, na práz-
ňine, zvone bole, nijakje puovere a pod. (t. j. 1. – 5. p. mn. č. muž. a 1. – 4. – 5. p. mn. č. žen. r.)** vždy veľmi dôsledne, –

- potom aj: **z vojne, z rod'ine, z rebe, do Sobote** (t. j. Rimavskej), **do škole, do Lahote** (t. j. Rimavskej alebo Slanej, obidve sú celkom blízko), **do fabrike, do fl'inte, sa napeu vode, bolo múke a múke, do robote, do muzike, do host'ine, z vlne** a pod. (teda vždy v 2. p. j. č. žen. r.) zasa celkom dôsledne, –
- **son prežela šakoveho dobrego aj zleho, prveho júlia, kaž-
deho sa spetuje, žiadneho nejma, u Svateho Joža** a prispôso-
bením aj **u Svatihu stola (1x), s čisteho sa pekáva;** potom aj
po dĺžke **s krásneho, vzácneho host'a, bi'eleho chleba** a pod.
– teda vždy krátke **-eho**, lebo sa koncovky museli ešte pred
touto zmenou skrátiť, –
- ďalej po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných, po ktorých
je vždy **-i-** a teda **takiho dobrego, z velkiho, druhiho, za dá-
kiho, s t'enkiho**, ale niekedy mechanicky aj tu napr. **s Časkeho
Brezova** (susedná obec), –
- potom ešte **pomáhajže každemu ennemu, temu dobremu,
bl'íži sa k prvemu, ale takimu, suchimu – dobrego sena
mán, krásneho zajaca dostáu – ale takiho, planeho chlap-
ca – z dobren senon, bélen i bi'elen kvit'ne, zo staren, ale za
enná druhin, s takin, suchin, hluchin – od dobrech l'id'i, do
Malech Ľirejkovjec, zo zajejtech mŕtvech zbjera, s peknech
hábou,** –
- ale **do takich, u kerech, s takich, hluchich, z druhich – l'en
dobren d'et'en, dán mladen ňvestán, chudobnen l'id'en
dat'i, ale takin susedon, hluchin l'id'en; pri dobrech je,
v umelech háboch, v novech háboch,** –
- ale **v takich, v Zalužach Rimauskich, na pond'ieuskich
lúkach, v druhich d'ed'inkách,** ale mechanicky aj **f takech
ošumelech háboch; s tema staremi, peknema rečmi,** ale už
s takima d'etmi – podobne je aj pri posesívnych príd. menách
typu **bratou, ocjeu** a je aj tu napr. **z bratoven chlapcen, z le-
chtereven senon išou,** –

- z ocevech, z bratovech kráu – brátoven d'et'en, aňi sinoven d'et'en – zo senovema chlapcí, zo susedovema kravami – d'a-lej aj v zám. ukazovacou, opytovacou – vzťahom a číslovke edon, napr. kereho, enneho – keremu, ennemu – keren – en-nen, s ten, pred ten bolo – s kerech, do kerech, z ennech, s tech sad'ievamo, s tech hrúšok, na tech je dos, na tech ľi-žejch, po techto d'ed'inkách, aj ennech aj druhich pomrelo, s kerema, z ennema, s tema, s temato, –
- celkom dôsledne – žene bole rade, šetke tu bole, šetke d'et'i, strome; ďalej v 1. p. j. č. os. zám. te, te si, to – v 1. p. mn. č. os. zámen me a ve, one (len muž. neživ., žen. a stred. živ. i neživ.), napr. me smo, me a ve st'e, ve, one tašle, zasa celkom dôsledne v slovesách a to v muž. neživ., žen. a stred. živ. i neživ. r. partic. I-ového typu bole, stále (dome, buke, žene, rebe, t'euce, hovedá), napr. pret ten bole čase, sa ho spetovale žene; ďalej v príslovkách kode, dakode, tode to bolo, hockode, otkode, otpole zadarme, tri raze bou tu, ale aj popri dva razi, v slovku be, nag_be bou, ved_be tak_dobre bolo, –
- a už len náki popri naveki, ceuki dobre (celkom), – spojky kobe si bou, žebe si ved'e.

Pondelok:

a) to isté a ešte napr.: tu beivaju, tan bévale, peitaju sa, sa po-mej'i, skoro pomel'i, f posret teižňi, za osen teižňi, poseipat'i, ale zachil'i ho, kín, teižňi, seirik, poméja, do poméj, –

b) čistej Slovák, zachripnutej son, každej rok, je ukrutnej (aj -é), slabej, sa mrtvej, bohatej, novej don, dos tučnej, takí starej, svadobnej o'ec, zosobášenej, starej vlk, ale aj takí je veľkí rozdí, s fertuški chod'ele (z nem. *Fürtuch*, *Vortuch* 'zástera'), po dĺžke vi-krmjéne je –

c) mau tu bet'i, stek, ležic, korece, nasepe, nasepau, nasepat'i, sa ho opetoval'i, ho dohrezle (pse), senou, mes'e, videchovat'i, f pešt'oku, priveká, moteka, priesep, dvuch senou mán, senovje sa, senovje, sa skrelo, umet'i sa, u mlenari'e, sa opetovau, son sa spetovala, misí...bet'i, Rebňik (pole), brendza, lehtar, pódema (na voze), ale sa osepau, aj š'teren možno asimiláciou a potom vy-

rovnaním koreňa aj št'eri, št'erje, ale už málo sin, len uchiť'i, hide (hydina), rakita, sa chitaľ'i, kin_e tu, aj videchovať'i, viučiť'i, više, –

d) roke tájdu, hube, dobrje hríbe, muške, na jahode, na rohe, hrnke, sivjenke (huby), tri zime, vidle, lúke, Kúte (pole), vigane (detské sukienky), jastrabe, pipiške celkom dôsledne – do škole, do fľaške, tje zime chuóď'eu, do mašine, do huóre, s chvaľickje huóre, do svetovje vojne, do zahrade, –

- ňi je prepust'jéne, je viučjéne, na pejte rok, je viškoľjéne, strepáne oves, vikrmjéne je, zachováne pes, porejne človek (teda vždy po dĺžke), ale už je sušánski mlen, takí douhi (dlhý), douhi čas, visuóki vrch; do Šťáuneho (pole), z d'e-sejťeho, ale uókolneho (t. j. *okolného* či vlastne *obvodného notára*), –
- ale aj takiho suchiho, z visuókiho – g_uókolnemu, tomu staremu, ale gu chotaru zalužánskimu – na stareho, toho sprosteho, za edneho, za dákiho prectavjéneho, ale nažho starkiho – domášnen hnojen, z hlaunen, ot každého domu, ho mŕtveho privjezl'i, bolo napakováneho zo šetkin, puojď'e na prveho, iba edneho stareho, bjelen kvitňe, ale maľičkin zroston, –
- u Starech (rod), tristo uóstrech (t. j. gulí), uósmech fararí, f sjeďmech kusech, na Šich svatech, máť'e dokonálech rod'iči, starech rod'iči – podobne aj kereho, edneho – keremu, ednemu – s keren, z_ednen – u_kerech, z_ednech sto – keren, ednen –
- a tiež s ten, pret_ ten, za ten bole, – s tech lúk, ot tech čas, o tech ňevjen – id'e s tema, tak aj žene bole, one nasepale, sa one budu zaoberať'i (žene), rade be smo vid'ele (t. j. žene) –
- kobe tu bou, tode dobre, dakode bolo – tri raze, ale ceuķi chudobnej, ceuķi ňič, náki misi beť'i.

Selce:

to isté a ešte napr.: a) spejtaŭ sa, bejva (i béva) f Kl'enouci, pekňe ich opejtan, vipejta sa, pejtať'i, spéta sa, tan béva, sa pomejľ'i, si ňeodejchňe, pomějja, paléňa, lejťka, si uméva a pod.,

- ale už chír, sa híbaŭ, dokíchat'i a pod. a prispôsobením sa k

cudzincovi aj **vysípa** a **sa stíkaľi** – popri **seípa sa**, **potseípa** a **teížd'en**, **tífus** (nové slovo) – a tak aj **tricat reífi** (z nem. *Reif*, *ríf* na Rimdol., miera plátna), –

b) potom aj **son s chlapei** (aj **-é**) **mlát'eu**, s **Kľenoušaneí**, z **Vrboušaneí** aj z **Hrachoveneí**, zo **Sušaneí**, s **Pond'eušaneí**, medzi **tema múreí** **sed'eí**, ale po dĺžke s **kamaráte sa pritrimovau**, ale s **kľinšokí**, –

- **dobreí** **chír**, a **planeí**, **ňi vinneí**, **takí je choreí**, **mladeí**, **slabeí**, je **boseí**, **óhneí** (onen), **šťasneí**, **Kováševe stareí**, **slobodneí**, **metroveí** **dup**, **seňaneí** **povras**, **pekneí**, **maleí** **son**, **muoj stareí**, **bríšneí** **tífus**, **leňiveí**, po dĺžke **poľeíhnuíte oves**, ale už **Hospod'in ňebeckí**, **takí suchí** **pen**, **muoj starkí** a pod. –

c) **sepáren**, **nasepána**, **do mlena**, **přiesep**, **motekou**, **zasepe zemíeu**, je **posledne sa spetovau**, **nasepaľi**, **zveknú sa**, zo **senon**, **senová**, **jazek**, **bestrickíe**, **sa višmekal**, **sen**, **najmlatšího senou**, **ležic**, **vimesľil'i**, po **Bestrici**, **odechovale si**, **obešaj**, **pletko pust'eu pluch**, ale prispôsobením aj **pekňe odpitujen** miesto zvyčajného **odpétan**, potom ešte **a sa spetujú**, **muóhou beťi**, **be si zvekl'i**, **mlenar**, **pri mleňe**, **spetovau son sa**, **priveknúťi**, **šo mesľít'e**, **sa ňespetuje**, **t'i senovíe** **tochtoka sena**,

- ale už **kisleí**, **kisnúťi**, **nu zakri**, **vihinúle kure**, **prichit'íéne**, **sa chitá**, vždy len **višše pole**, **vimesľil'i**, **vibráne bou**, **nazvisok**, **bl'iskáňa**, **f kuchiňi**, **f chiži**, –
- **príd. mená** po dĺžke: **prázne sut**, **tuod_e pristáte**, **takí žouťe don**, **takí ňedovariéne**, **obesiéne bou**, **vibráne bou**, **puóne hrňíec**, **prísne horár**, **citované bou**, **dokonále kňas**, **zeliéne buop**, **cestoune pas**, **Dohvíézne večer** a prispôsobením aj **douhe vek** (1x),
- ale **suchánski pán farár**, je **beťárski** (z *maď.*), **somárski vek** – **síedmeho**, **d'eveíteho**, **šiesteho**, zo **stareho**, **mrtveho**, **do mlena párneho**, **do Krajneho** (obec), **kereho**, **do obecného domu**, ale vyrovnaním aj **zel'eňíénskeho sin**, **od edneho** aj **od druhého** (atrakciou) a pod.
- a **zesláňi Ducha svatého** (doslovne podľa bibličtiny) – s **Časkiho Brezova**, s **takiho**, – **g dvaceítemu d'eveíteму**, **tomu istému žena** – **na mladého**, **za toho istého**, **prveho zastrel'il'i**, **ňebud'e s tento starkin**, **dákin rozumen planen**, s **keren**,

drevenen kl'ínon, kvitňe belosten, ale už pond'euskin poľen – od bohatech do novech, keďko nákladnech vagonou,

- ale z dákich vrchou, do vojanskich šát, u Sĭékich (rod) – mladen l'id'en, robí známen, chudobnen d'et'en – zveĭzanech vezl'i – na seňanech vozech, po planech cestách, nás šetkech zrounáva, v gumovech čižmách, s kol'kima a pod. –

d) hube, hríbe, meche (vrecia), rohe, pluhe, statke, lojtre, rúre, tal'ige, batohe, mil'ione, bole rozopre, kobole, kuse, šele (včely), vál'ke, bráne, tri hod'ine, magazíne atď. – do Kokave, do kršme, do Sobote, do zahrade, do Hute, počas vojne, za svetovje vojne, ostálo dlžobe, z rod'ine, robote dos, maške, bez hobl'ine, –

- za ten, od tech susedou, techtoka ohnech sen, do tech d'ed'ín, k ten mladen l'id'en, pri tech bohatech, medzi tema d'etmi, ale už všeob. aj precin popri pret ten (aj príď. m. precinskí na celej Sušdol.) – napole rozrezať'i, otpole zadarme, višše pole, tri raze i razi (ešte viac), ale pomali, vo štvernoški, a už len meter zviški, zdouški, náki i naveki, zákiu (zakiaľ').

Veľká Suchá:

to isté a ešte napr.: a) sa opeĭtaj, seĭrike (rastlina), pes zaveĭva (-éva), beĭva, pekňe otpeĭtan, kot si pétau, poumévau ich, šesteĭž-ňevuo,

- ale chír, híbat'i sa, kívat'i, kíchat'i, –

b) tuót isteĭ, mladeĭ, stareĭ, maleĭ, je prebiteĭ, brichateĭ (hrňiec), mašinoveĭ ol'eĭ, šakoveĭ gas, schopneĭ, boseĭ son, zeľezneĭ pluch, honneĭ chlap, tuót Pal'o maleĭ, ale mal'íškí, veľkí, takí, do mesteĭ jes (2x), –

c) černou misi beči, sa zošmekou, priveknúte úde, smešok, zo smeškon korece, smeškuje sa (pri výrobe škridlíc), sa rossepe, šo vraj mesl'it'e, pletše orači, sa nasepe, sa visepe, privekňe, úde priveknú, jazek, stešok, mala sena, už odechuje a prispôsobením aj ňeodíchňe si a len

- f chižách, a tiež pitl'e šo múku osĭeva, dinamit (cudzie nové slovo), kin žijen, kiscĭeu volámo (kystka zo srsti, šetka), chit'il'i, chitá, vibrači, virábači, sa visepe, –

d) trĭeske, bapšaňike, uórtňike, peňažňike, hlaveňike (všet-

ko hrnce), **krúhe** (drevené koleso, kruh, na ktorom sa robia hlinené hrnce), **krave**, **čizme**, **za Šušane**, **Zalužane**, **vagone**, **cvierne**, **skale**, **t'ehle**, **úde**, **pakľíke**, **knihe**, **ret'ejske** a pod. – **do robote**, **z osike**, **z akje skaze**, **poľa štreke** (nem. *Strecke* 'trať'), **mesto slame** –

- **ošarpáne don**, **spraviéne strúžok**, **starodáune hrňiec**, **na šjéste rok**, **na osemnácte rok**, **do každého tricejťeho**, **je z hrabovoho dreva**, **z dubovoho**, **do dvacejťeho roku**, **od d'evejťeho roku**, **do šesnácneho** (plátna, brda), **žouten**, **belasten to kvitňe**, **do enneho**, **drobnech d'eťí**, **do sto ohnech**, **pri dvacejťech-tricejťech**, **f takich zel'eznech**, **bjelema krídlami**, **ale takiho**, **takimu**, **takin veľkin vzroscje**,
- **ale vyrovnáním aj z mojin starken**, **vo chval'ickich huórach** – **otpole naspole maľi**, **tri raze**.

Hrnčiarske Zalužany:

to isté a ešte napr.: a) **odejchnuťi si**, **lejťka**, **son premejš'ala**, **sa spejťat'í**, **povimejvalo**, **takin rejľ'en**, **poumejvaju**, **sejpala**, **pohrésťi**, **pétal'í**, **sa ma opejťau**, **žebe si sa ňetékau**, **reife**, **béva**, **zavejvaju**, **dejcha**, **hrejst'í**, **pejťal'í**, **pot tejjžnen**, **nak si odejchnu**,

- **ale aj Síkora**, **síkorke**, **ale aj chír**, **kívaŭ**, **a tiež pícha peklon dejcha**, **aj pejcha**;

b) **rožanej** **nebou** **dobrej** **chl'eba**, **bopkovej** **ľis**, **ohnej** **prišoŭ**, **bou** **zvedavej**, **prvej** **raz**, **ľeťašnej** **šas**, **tuót malej**, **ľehňivej**, **pán urodzenej**, **osvięcenej**, **uókolnej** (notár), **celej** **ohnej**, **bou** **ukrutnej**, **ale po dlžke dopasjéne bou** –

- **a už len takí veľkí**, **hluchí bou** – **medzi Mostej** (pole), **zo senej** **béva**, **s chlapej** a **1x** **aj s chlapí** a **už len s Čechí**, **s tema Čechí** a pod.

c) **obešaj**, **jazeščok**, **na peske**, **zdechá**, **zmeŭka** (zmylka), **si zamel'eu**, **privekňe**, **posepe sa**, **visepal'í**, **ši už oddech**, **odech**, **uhrezňe**, **ňedoslešin**, **lechtár**, **lechtáreve**, **ňepohrezjen**, **zo senej**, **senou sen**, **senovje**, **sa meká**, **zasměškaju drevon**, **višmekla sa**, **meš**, **meslí si**, **Nado mlenon** (pole), **kopeto**, **coleska** (detská kolíska), **z bren-dziej**, **z moteškou** (3x),

- **ale už tiež len kislej**, **kidat'í**, **s kin**, **hid**, **z rižjeŭ**, **sa chice**, **hinú**, **skrit'í**, **stid'í** **sa popri častejšom hambí sa**, –

d) všeob. roke, ruke, hrnšoke, moteke, stohe, rohe, dúhe, pluhe, muche, sluche, streche, dache, zube, dube, plate, late, zahrade, dome, pse, jahode, vole, krave – do zahrade, s ceste, do Sobote, z Amerike, do skale, do vode, do robote, s Cigáne sa dovráva – na pejte, šieste, d'evetnacte rok, osanované son, zunované je, je nadanej a múdre, krásne šlovek, šerviéne je, bou pokaziéne, aktiune je, vireklamované je, takí dopasiéne je,

- ale už len je **krátki d'en, tuót malej val'éki, suchánski** (teda len po dĺžke) – **januára dvanácteho, prveho marca, do nového roku, z d'esejtho, od petnácteho, mala druhého, do enneho mesta, kisleho, zo Svateho Beňadeka, ale už z Douhiho (pole), takiho suchiho** – ale vyrovnaním už aj **druhého senou** popri častejšom **druhiho** a tiež len z **Malačinskiho poľa**, –
- **vlasnemu, ennemu son poviedau, g_ennemu staremu** – **d'akujen Oci ňebeckemu** (tiež vyrovnaním) – **s puónen (plným)**, ale za **enná druhin** – **osemnác ukrad'jénech koňi, tode bolo mladech, má jedovatech pánou, po šetkech**, ale vyrovnaním aj s **tich precinskech** popri **precinskich**, z **predtin** (predošlých), **drevenema ohnejma**, –
- tak vždy aj **one žene bole rade, šetke lúke, žene** – **s ten chlapon**, ale už **pred ten** a v príd. mene **precinskí**; s **tech slúvok, ten chlapcen dau, s tech d'et'í, pri techtoka husech**, s **tema d'etmi** – potom vždy aj **tode, dakode bolo, kobe tan bolo, ňi žebe son kceu, be dobre bolo** a tiež **otpole, naspole, tri raze i razi** a už len **pomali** a tiež **vo št'vernoški, po stajaški**.

Sušany:

to isté a ešte: a) **lejtka, dvatejžnevje prasce, sa naseipalo, seipaju na ohen, seirik, sa pomej'ín, pekne opejtan, pejtau, sa naseipalo, z reji, ale chír, zachí'il'i sa, kívaú, síkorka**, –

b) **je chor'avej, malej, dobrej, l'ehñivej, celej d'en, každej kce, peknej tášik (vtáčik), Malej Dubec (pole), osemnácrošnej, lašnej, son ňebou chorej** – po dĺžke **narukované je**,

- ale už **takí, veľ'íkí, hocakí, trojakí** – aj **víchod/t, víška, víhl'ad/t** – **t'ešje mestej, z biskupej**, ale s **tema Rusí, s tema**

š*ġ*iernema vrchí, s takima vrchí, –

c) stešok, beťi, sed'en senou, bou sen dobrej, u sena, Mlenou chodník (pole), to privekne, zvekla, zvekľi do lechtara, pešťoke, visep ho, z brendzie, si rozmesľi, obešaj, ležic, s pesku, do pešťoku, raz aj vehľat (vyrovnaním), ale hned' aj vihl'at (7x), –

- chit'iet'i, pohinúl'i, odhinúla, ukisnúťi, baronkino, chiba, kuchina, kidat'i, kisle, ale podľa s ten aj s ken popri s kin, a adv. ken uón nežomrje, –

d) všeob. roke, ruke, dache, streche, pluhe, smreke, prúte, zime, dome, zube, dube, aj kin bolo menšie, s'tene, korune, voze, vlase; do Sobote, zo škole, z izbe, do vode, zo zahrade, do kníške, od hod'ine, z d'eske a pod. –

- všeob. aj po dĺžke krásne chlap, béle snech, š*ġ*ierne chl'eba, bou narukováne, porejne chlapec, vzd'eláne je, raňine bou, kultúrne don, maľováne koscie, stud'jéne vjetr, van-droune chlap, krásne dohán,
- ale už douhi vos, krátki d'en, suchánski chotar – z enneho (aj z edneho) kúta do druheho (vyrovnaním), z bjeleho, u uókolneho, zo štvrteho, zo šjesteho, ale s takiho planeho, do druhiho hñjezda, podostojňickiho,
- ale vyrovnaním aj s keľkeho píše, do druheho, aj takeho, šitkeho, z veľišiskeho, n*í*š takeho, do ceľickeho roka; z ednen chlapon, z bjelen koñen, za každen, vyrovnaním aj zo šic-ken popri častejšom zo šickin alebo zo šeckin, druhin bokon, s trápeñin veľkin, malech petrencí, starech rod'išech matkinech, má starech rod'iší, do takich malech, pri bjelech, práznech rúk, daju šetkin, dobre takinto ušjenen, s tema š*ġ*iernema –
- podobne aj s ten, s tech, ten d'eťen daľi, pri tech, s tema š*ġ*iernema, s tema onema –
- kodeže bou, kodeže son išou, naspole, otpole, zadarme, tri raze i razi, náki i naveki, ceuki, takton zdouški.

Okrem toho sú na celej Sušianskej doline zhodne ešte aj prípady: do poméj, poméja (pomnož. ako skál'a, vplyvom zákona o posunu-tej dĺžke), potom aj slovo kolésaťi, koléska (t. j. kolisat', koliska pre deti), čo by nasvedčovalo tomu, že tu bolo tvrdé l a po ňom ý, y, alebo

skôr ukazovalo na vplyv českého príbuzného slova **kolébka**, **kolébat** (aj na susednej Rimavskej doline južnej a strednej je **kolíska** s **l**), –

- slovo **šťeri**, **šťerie**, **šťerech**, **šťeren** popri **šťiricat**, **šťiristo** svedčí o tom, že tu nejde o zmenu **y > e**, ale že toto prvé **e** je tu miesto **i** pripodobením **k e** v koncovke a teda **šťeri** vzniklo podľa **šťerech** – **šťeren**.
- Prípady ako **šetkeho**, **šetken**, **veľišiskeho**, užívané individuálne popri častejšom **šetkiho/šitkiho**, **šetkin/šitkin** a ktoré, zdá sa, dnes už hodne prenikajú v reči, sú dokladom systemizácie tohto zjavu, pretože dnes patrí aj jednotné **k** do kategórie tvrdých spoluhlások.
- Slová **reif** a **lehtar** (z nem. *Richter*, na susednej Rimdol. a inde v podobe **ríf**, **fichtár** alebo **richtár**) svedčia zasa o tom, že sa do našich nárečí na Sušdol. dostali v dobe, keď tieto rozoznávali mäkké a tvrdé **r**.
- Opačne zasa moderné cudzie slovo **tífus** je dokladom na to, že tu cudzie **ý** splynulo vo výslovnosti s **í**, preto niet dôvodu, aby sa vyslovovalo ako nejaké **teifus**.
- Rodinné meno **Síkora** nemá formu s **ei**, pretože tu mohlo písanie ovplyvňovať výslovnosť, alebo aj rodina mohla prísť neskôr.
- Na celej ostatnej vymedzenej oblasti je už len zmena **-y > -e**, aj to nie v takej miere, ako sme ju videli na Sušdol., a okrem toho ešte nejednotne podľa jednotlivých oblastí.

II. Rimavská dolina južná a stredná

Čerenčany:

- **roke**, **ruke**, **nohe**, **pluhe**, **dache**, **meche**, **streche**, **taľige**, **glge**, ale všeob. aj **zube**, **dube**, **plate**, **zahrade**, **dome**, **strome**, **hlave**, **krave**, **žene**, **vlase** a tiež **do Sobote**, **zo škole**, **do bĕde**, **do paráde**, **od vojne**, **koňjec hlave**, **z ruke**, **do knihe**, –
- potom aj **napole rozd'el'it'i**, **otpole zadarme**, **kode**, **dakode**, **tode bolo**, **kobe si prišou**, **nag_be šou** a tiež **te si bou**, **me smo**, **ve st'e**, **one robele**, **bole**,
- ale už **ukratki**, **naveki** i **náki**, **na večné naveki** (bohemizmus), **ceŭki** popro **ceŭkon**, **tri razi**, **kin**, **zákiu**.

Vyšná Pokoradz:

to isté a ešte napr: šate, otrube, žatve; do slabine, robote majú, be, kobeč son bou, otpole, dakode, te, me vjemo, ale aj zákeu popri zákin, dva razi.

Slovenské (Horné) Zahorany majú v tomto ohľade stav ako susedné vršky.

Malé Teriakovce:

pse takje, vole pošale skákaťi, s Kokave, bez vjere, ottode, tode bolo, kobe šľi, žebe sa, kodeže zas, jej bech šejhla, ale už dva razi, naveki i náki, zdľški, zákiu.

Veľké Teriakovce:

- to isté a ešte: klíke, rospinke, rásoške, dva holde (z maď.), vohlade, eľene, šele (včely), snope, zákose, víkritke vlasou, topánke, druce (z hlíny), kúte, járke, srne, stupe, ich ose žerú, komprde (hríby), medvede, zo Sobote, do skaze, do izbe, –
- me, ve, te si bou, kode, tode, žebech son šou, kobe bolo, ale náki, ceuki.

Vrbovce:

to isté a ešte naspole, na pole, do Amerike, dakode, skobe, kodeže, ale ceuki, náki.

Nižný Skálnik:

to isté a ešte Laze (pole), posuche, vrche, do škrupinke, bez mame, do službe, do huore, do izbe, z vode, do haluzine, do kaďieške, s kapse, do robote, do kase, naposriet d'ed'ine, –

- me, ve sťe, one bole tan, žebe si šou, be sťe mohl'i, kodeže son vid'eü, ale aj ceuki, náki, zákiu, ale aj tri raze popri razi.

Vyšný Skálnik: to isté a ešte kodeže, naspole, te si bou.

Hrachovo: to isté a tiež **kode, dakode, ved bech son ňešou**, ale **po stojeiški, po sed'ejški, ceuki**.

Kociha: to isté napr. **z laťine, do pole, kodeže**, ale **ceuki, razí**.

Rimavské Zalužany:

to isté a ešte **brázde, vlase, váľke, hrpke, hod'ine, súchote, tri zlatke** (2 dvojkoruníky, podľa starého spôsobu), **novine, ľiste, po tri zime, žene**, aj **do Sobote, do vode, kus káve, do robote, s tej poľahl'ine, na Tatré (pole)**, kus aj **potpore dostáva, do komore, smo me rade pošúvale**, –

- **me, ve, te si takí**, podobne aj **kode, dakode, be si muóhou, kobe si ved'eü, žebech son vraj išou, otpole**, ale už **náki i na-veki, ceuki**.

Rimavská Lehota:

to isté a ešte: **dúhe (na boški), pišť'euke, eľene, medvede, komprde, trúbe, šele, žene, tášike, berke, zátke, oktáve, bole d'at'eľine, voze, ouše, Brezine (pole)** a tiež **te si, me smo, ve st'e, žene bole, robele, kodeže, kobe**, ale **ceuki, náki**.

III.

Kokava, Rimavská Baňa, Rimavské Zalužany a Príboj na **Rimavskej doline strednej**, ďalej potom **vršky** len bez Krokavy, a **celá Blžská dolina** bez najsevernejšej časti (Rovné – Ratkovská Zdychava) majú už iba zmenu **-y > -e** len po hrdelniciach a to vždy dôsledne typ **roke, ruke, buke, korunke, hrnke; glge, grge; vrche, meche, dache, streche; nohe, rohe, pluhe, dlhe**, – teda vždy len v 1. – 4. – 5. p. mn. č. r. muž. a okrem toho aj **šitke** (žen. a stred. r.),

- ale tu všade je už len **zubi, domi, vlasi, a tiež len do ruki, z Ameriki, zo školi** (vrš. aj **zo školi**),
- potom všeob. aj **mi, vi, bi, kobi, žebi, dakodi** (vrš. **-d'i**) a tiež len **boľi, robiľi** (aj žen. a stred. r., Blždol. **-li**).

IV.

Rimavská dolina severná nepozná túto zmenu vôbec, len v tesnom susedstve so stredom v Rimavskom Brezove a Likieri je **šitke** (**d'et'i, ženi, stromi**), t. j. len v tomto jedinom prípade presahuje zmena **y > e** z juhu aj na sever. Na vrškoch a Blžskej doline presahuje táto izoglosa hodne na sever, ako sme to už vyššie uviedli a ako to vidno aj na priloženej mapke.

Prehľadne je teda zmena:

I. **y > ei** len na **Sušianskej doline** a to:

- 1. **-ý- > -ei/-ě** v koreni slov po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných, teda typ **bejvat'i/běvat'i – kívat'i**, –
- 2. **-ý > -ei** v koncovkách po všetkých spoluhláskach okrem po hrdelných, ak nepredchádza dĺžka, napr.:
 - a) v 1. – 5. p. j. č. príd. mien muž. r. tvrdých typu **dobrej – veľkí**, ale už **krásne – krátky; krásne, zel'ěné – krátky, visuóki**, –
 - b) v 7. p. mn. č. muž. a stred. r. po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných typ **s chlapej, mestej – s kl'inšókí**.

II. zmena **y > e** jednak len na Sušianskej doline, potom však skoro na celej oblasti okrem Rimavskej doliny severnej a najsevernejších častí vrškov a Blžskej doliny a to:

1. **-y- > -e-** len na Sušdol. v prípadoch:

- A) **v koreni slov** po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných typu **reba – chit'jet'i**, –
- B) **v koncovkách** a to:
 - a) v 1. – 4. – 5. p. mn. č. žen. a muž. (len neživ.) podstat. mien po všetkých tvrdých spoluhláskach, typ **ruke, zube** takto len na Sušdol., Rimdoljuž. bez SlovZah., strednej bez Kok., RimBane, RimZal. a Príb. –
 - b) v 1. – 4. – 5. p. mn. č. žen. a muž. (len neživ.) podstat. mien len po hrdelniciach, teda typ **ruke, rohe, muche – zubi, domi, ploti** na celej oblasti, t. j. v menovaných obciach Rimdoljuž. a stred. a potom na vrš. okrem Krok. na Blždoljuž., stred. a sev. okrem Popr. – Rov. – RatkZdych., kde je zhodne so sev. ostat. **ruki, nohi**, –

c) v 2. p. j. č. len žen. podstat. mien po všetkých spoluhláskach, teda typ **do Amerike, do škole** len na Sušdol., Rimdoljuž. okrem SlovZah. a Rimdolestred. okrem Kok., RimBane, RimZal. a Príb., kde je zhodne so sev. **do Ameriki, do školi**, –
 d) v 7. p. mn. č. muž. a stred. r. po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných, ale len po dĺžke, teda typ **s kamaráte, za vráte** – **s psíki** len na Sušdol. –

e) 1. – 4. – 5. p. mn. č. príd. mien muž. r. pri živ. a 1. – 4. – 5. p. mn. č. týchto pri neživ. po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných po dĺžke, teda typ **krásne, zel'jéne** – **krátki, douhi** len na Sušdol. –

f) 2. – 3. – 6. – 7. j. č. a 2. – 3. – 4. (živ.) – 6. – 7. p. mn. č. príd. mien akostných všetkých troch rodov po všetkých spoluhláskach okrem hrdelných a to aj po dĺžke, teda typ **dobrehu/ krásneho, dobremu/krásnemu, dobreho/krásneho, dobren/ krásnen, dobrech/krásnech, dobren/krásnen, dobrech/ krásnech, dobrema/krásnema**, ale už po hrdelniciach len: **veľ'kiho/krátkiho, veľ'kimu/krátkimu**, vždy len na Sušdol. –

g) 1. – 5. p. j. č. osob. zám. **te** a 1. – 5. p. mn. č. osob. zám. **me, ve, one** a to na Sušdol., Rimdoljuž. okrem SlovZah., Rimdolstred. len v Rim. a RimLeh. –

h) 7. p. j. č. muž. a stred. r. a potom 2. – 3. – 4. – 6. – 7. p. mn. č. všetkých rodov ukaz. zám. **s ten, tech, ten, tech, tema** a celkom tak aj opyt.-vzťaz. zám. **s keren, kerech, keren, kerema** alebo konečne aj neurč. zám. **s každyen, každyech, každyen, každyema** na Sušdol. proti **tin, tich, kotrich, každyich** na Rimdoljuž. a stred. –

i) tie isté pády ako pri príd. m. čísl. **edon** a teda napr. **edneho** a HrnčZal., Suš. VSuchá aj **enneho, ednemu i ennemu, ednen i ennen** a mn. č. **ednech i ennech, ednen i ennen** len na Sušdol. –

j) 1. – 4. – 5. p. mn. č. žen. a stred. r. a len neživ. aj muž. r. neurč. čísl. **šetke** popri **šitke** na Sušdol., celom juhu, ale tu už v podobe **šitke** napr. aj v RimBrez. a Lik. z Rimdolsevu. a tak aj na vřš. sev. až po Pol., Blždolsevu. až po Brád. – Pot. –

k) príslovky **tode, ftode, dakode, naspole, otpole, dopole**, ale už **ceuki, naveki i náki, zo šírki** a potom aj spojky **be, kobe**,

žebe na Sušdol. a Rimdoljuž. okrem SlovZah. a konečne aj v Rim. a RimLeh. na Rimdolstred. –

l) mn. č. partic. **l**-ového žen., stred. a tiež neživ. muž. r. typu **bole, robele, kopale** a pod. na Sušdol., Rimdoljuž. okrem SlovZah. a tiež na stred., ale len v Rim. a RimLeh.

Na ostatnej oblasti niet zmeny **y** > **e** vôbec. Ňou sa uvedené nárečia našej oblasti zanášajú na hanácke¹¹⁶ nárečia. Hlavný rozdiel medzi našimi a hanáckymi nárečiami je, že sa v našich nárečiach nemení pôv. **y**, **ý** v predpone **vy-**, **vý-** proti **ve-**, **vé-** v hanáckych a potom niet tu ani zmeny pôv. **y** a **ý** po hrdelniciach v kmeňových slabikách. Konečne rozdiel je aj vo výslovnosti tohto **e**, **é** (na Hanej niet **ej**), lebo kým hanácke nárečia poznajú tu hodne úzke, zatvorené **e**, **é**, v našich nárečiach splynulo **e** úplne s obyčajným poloootvoreným **e** a len popri **ej** na Sušdol. počuť aj mierne zatvorené **é**.

Už vyššie pri striedniciach za psl. **ort-**, **olt-** (str. 217 – 225 a najmä 225), potom pri **l** (str. 236 a nasl.), pri striedniciach za hlásky jerové (str. 239 a nasled., ale najmä str. 242, 243 a nasled.), pri striedniciach za psl. nosové **ę** (str. 251 a nasled., najmä však str. 254, 255 a nasled.), konečne aj pri prehláske **u** > **i**, **ú** > **í** (str. 276 a nasled., najmä však úvod po str. 279) sme uviedli niekoľko hláskoslovných zjavov z našej oblasti, ktoré sa všeobecne pokladajú za bohemizmy. No v našich nárečiach máme podobných bohemizmov ešte viac, preto si najprv ešte tieto preberieme, aby sme potom mohli zaujať aj svoje stanovisko aj pri vysvetlení uvedených typických zjavov južnej časti našej oblasti.

9. Bohemizmy

Skupina kysucko-šoltýska

Kysuca: svata popri **sviata**, šťest'a, sednuu (str. 251), predešla vojna, f predešlej vojne, kl'iki.

Drábsko: na takim patiku, svati popri **sviati**, po Svatihu Jana (pole, s. 253).

¹¹⁶ Porov. o hanáckych nárečiach v Československej vlastivede, III, 1934, s. 84, 90 – 92, 102 a nasl. najmä však s. 112 a 159 – 179.

Šoltýska: k tej svatej Tereski (s. 251), čo mľinar na svojom pitľi napitlovaŭ, urid'eno je, past'ir, prípadne ešte aj mhla, zamhl'ilo sa – teda skoro všade tie isté prípady.

Ďubákovo: chlup, f kluboch, žutú popri žltú (s. 254), zopítať sa, zopítala sa, zosemnou i zosemňa popri so mnoŭ, so mňa, svatí, svatá, svátos, na Šechsvatic, št'est'á, sedne, sednúť si, ľehnúť, bolo hrúza (oviec), pastírka, pastír, kerí, som otprovádzala, sa... zaobind'e, na Božje narodzeňi, prít'eľko, dakerí aj tací boľi.

Tisovský Hámor: spravedľive, gu svat'imu, svat'iho t'i, predešľi (rok, týžd'eň), past'ir, pazd'ir, krš'teňia, boľi prinúceňi, pot stáňi (zriedkavé, novšie slovo).

Sušianska dolina

Val'kovo: spoľečenstvo, spoľečnos, spoľečná, svatej, svatá praŭda, bola na šetko zretedlná, Pánboch to najľepšie zaríd'i, beránka, ale len v náboženskom zmysle, inak len baran, púvere, dúvernej, to je hrúza, d'ít'a, kl'íke, vňitrne, krš'tjěňa, mající, druží držej, dvuch, dvun, dvuma chlapcí a potom vždy aj bohat'í, chudobní, mal'í, chud'í ľid'je a tiež prehláska sl'ip, ocevi, zmena boha-tej, rebe a pod. – podobne je aj všade inde, napr. ešte:

Pondelok: spoľečníci, s Pánen Bohon, venkoncen, hrd'í rod'ičja, na skrišeňje (Vzkriesenie), na Zvestováňi, od stvoreňi sveta.

Selce: pri spoľečnost'ejch, skutešnos, skutešne, svatá (3x), na Šichsvatech (s. 248), s Pánen Bohon, venkoncen, nepřít'eľ, šo sví-t'i, na krš'tjěni, Zesláňi Ducha svatého, pomni abis d'en sváteční svet'il (doslovný citát), to Seŭce, naskládaju, ľihaj vraj te holomúc (nádavka, použil 88-roč.), vrazil'i (čes. *pravili*), t'í slúzi, spokojní boľi, mocní chlapi, d'elací d'en, mající gazda, vňitrnos a pod.

Veľká Suchá: to bola tode hrúza (búrka), ich je hrúza, zimešni kabát, s tema slúzi, z dvuma, dvuch, chudobní ľid'je, smo robí-val'i, vozíval'i, chod'ívaŭ, it'i, korene, eľene a pod.

Hrnčiarske Zalužany: na Svatú Trojic, pan urodzenej, osvjećenej, svaťí l'ďie, hrúza mesa, trojuhelníkovje, veľkí rozd'íl (2x), namíta ma, d'ít'a, sa stid'í, je poslechno, ňedoslešin, šest'ero, slúzi, dvá tací, veľcí páňi, druží, šestorací, št'verací, z Hankou vaší, má dvuch senou, dvuma, pred dvuma rokmi, z obuch, vejmeno, z vašima vlasima, bol'i mocní, bol'i otsúd'eňi, aj t'í sa, rekla mi, eš, strela ho zabela (i hron, paron) (2x).

Sušany: svatej, Svatú Trojic, rozd'íl, od narodzeňi, dúvera, dúvernej, pastěr i pastejr, od narozeňi, krščieňa, takuo vúska, mla, vjetr, piepr, pekňe voňi, s ňi popri s ňieu, jesto tací, boháší veľcí, veľcí bohat'í gazdove, sa val'ejci (vel'jakí, vol'ajakí), t'í druží bol'i pobit'í, iči, sa kvasívala, sa rod'íva, chod'ívala, kosíval'i, ňekce beťi paňi, dvá su, zo sobou (len najstarší, mladší sebou).

Na Sušianskej doline sú teda všade tie isté prípady a ako vidíme, mnohé z nich sú systémové, živé, mnohé len lexikálne.

Rimavská dolina južná

má všeob. všetky tie isté prípady okrem **venkoncen**, za ktoré je **von koncen**, s Pánen Bohon, za čo je s Pánon Bohon, d'ít'a, za čo je d'ít'a, mn. č. pekňí, bohat'í, smel'í, chud'í, za čo je vždy tvrdá koncovka, ňedoslešin, za čo je pravidelne **ňedopošujen**, mn. č. tací, veľcí, val'ejci, druží, za čo je takí, veľkí, dáki, druhí, ale zhodne už dvojáci, šest'erací.

Čerenčany: svaťí, svaťá prauda, ňinto rozd'ílu, bolo tak uríd'enuo, rozd'íl, ňeprítel', vřavít'i, na večné naveki, na St'et'í Jána (sviatok), ňejmau son vúl'i, dvojáci, na chrám Páňe, ostatní cena, zo dvuch koncí, vo dvuch mest'ejch, ženská, zimešnje, tá strela i hron a pod.

Vyšná Pokoradz: šetko svaťuo, svaťí, reku ež bi tak, ebi sa, kobech son bou, na kršť'ieňi, Mad'ar rození, povuóstriči, huól'ka (porisko do hrabiel'), do skla kladú (v Čerenčanoch a severnejšie do pohára).

Slovenské (Horné) Zahorany: klíke, klíšeĭ, naríd'eňje, za rid'it'eľ'a, ňeveríci, d'eťi namítau, fš'típi si do srca, hrúza zhorelo, zdejší chlap.

Malé Teriakovce: svatí pokoj, ako si to uríd'eĭ f cirkvi, prít'eľi su rod'ina, klíke, vňítrnosťi, na Božie narodež'e, poviedaľi ež (2x), nakládano, ňinto trebaďe (hocikde), dvuch, zo dvuma, Ďesatero (t. j. božích prikázaňi), vravít'i.

Veľké Teriakovce: dáki ňedúverní sused'i, klíke, klíšeĭ, píšť'euka, peťero, šest'ero, vravívaľi, chod'ívala.

Vrbovce: svatí, namíta ji, skládala, ňepozovje (nenazve, nepomenuje), d'ešť'ení vuos, muoš biťi, je... prevráceno sveta.

Nižný Skálnik: jich namítala, namítat'i (4x), píšť'euku, uríd'enje, od stvoreňi sveta, spravedľiví, prít'eľ, d'aľej slúžící (t. j. vojak, vplyv novej úradnej terminológie vojenskej).

Vyšný Skálnik: klíke, sa namítale, d'esat'ero, Češi, úhorke do skla, nosívaľi.

Hrachovo: visokomislnos (2x), smo... smrtedlní, f Písme sva-ton (s. 249), skutešná praŭda, dobre vňítrne ňezhorele, vňítrnosťi, predtimešňje (2x), púverán, tag zejména, nasícení smo, štvorací, šestorací, to ňemožné veci, pokušeňi út'i.

Kociha: rozďílnuo, dúverňík, oficíri, prít'eľ, sa bola zdúverela, krš'tíeňa, dvuch bratou, obidvojacin, ako ich...zovaľi, dvá sinove, drieu, najdrieu i drieľ'a zasa všetky prípady všade.

Rimavská dolina stredná to isté, napr.:

Rimavské Zalužany: svatí, Svatú Trojic, bez rozďílu, vľídni, vňítrnosťe, štvorací.

Rimavská Baňa: ako cenu uríd'a, hrúzu sjeval'i, zákon tak uríd'eu, in_etak uríd'enuo, príteľ, vnítrnosťi, s kršťičňať'a, užitešnuo, valaši, pitlo.

Rimavica: svevol'ní, tobúš lahodne, od zejména, Češi.

Rimavská Lehota: nítrnosťi.

Kokava: svatí, svatá prauda, f svaton Písme, pastír, pastíren, pazdír, príteľko, uríd'enuo, klíke, takí dúverní, dúverne, šo vúbec ňevíd'í, vúbec (5x), kúkel', sproved'il'i, je mír (individuálne), s kršťičňa, skormúcení, je už prevracenuo, vuóska, strásci mi poslaŭ aňjela, chod'ívaŭ, vozívaŭ, služívaŭ, boľívala, už zas posľišno.

Rimavská dolina severná

zhruba ten istý stav ako stredná a južná, napr.:

Rimavské Brezovo: Jídáš, ňeverící, uríd'enuo, na opt'íš, rozďíl, osvícení pán (titul z uhorských feudálnych čias), jítro, štvero, d'esa-tero, spoľešne, písebnú, od narodenje, Češi, valaši.

Likier: predešlú, písebnú, f Svatom Krížu, na Fšechsvatich, vl'ídní, Jídáš, spoľešnuo, aj predešľe, obráčení.

Hnúšť'a: spravedlnos, spravedľiví, vražedník, prvorodení, urodzení, smrtedlní, ľachkomislní, Prozretdlnos, zretedľne, písebne, zbitešná, služebník, služebnica, spoľešnos, do spoľešenstva, spoľešná, skutešná, užitešní, svatí, to je svatuo, svatá vec, svatuo Písmo, svatuo slovo, Fšechsvatich, svatiho t'í, ale aj svetá prauda, svátos, posvátnos, pid'imužík, vl'ídní, vl'íďne, ich vl'ídnost pán farár, Jídáš, jítro, kl'ík, kl'íšit', vnítrnosť'e, od Boha uríd'enuo, uríd'il'i, hod'ina uríd'ená, falešnim, to bou tamejší, tamejší inšpektor, rozďíl, rozďílní, na opt'íš, to su mající, osvícení pán, to je takí ňeverící, na skríšeňje, na kršťeňje, ohlašoval'i ho,

a že vihlašujú že, ňeohlašovaŭ, z urodzeniho rodu, pán urodzení, tod hétman (indiv. najstarší), peťero, d'esaťero, spravedl'ive, panstvo provodzovala, dústojní paňe (oslovenie), na dúkas tu hrúza toho zrna, dúvera, dúverňe, dúverní, púvera, pojaŭ svojich učedlňíkou, zo svojimi učedlňící, ednací zmo, dvojací, štvorací, ňemožné veci, mľeľi na pitlá, poza sadi (zahradi) ut'ekaŭ (len málo, spravidla je zahradi).¹¹⁷

Klenovec: zretedlňe, vražedlná zbraň, učedlňící, slúžebňíkom, pret tou predešlou vojnou, skutešná praŭda, vl'ídní, vl'ídně, Jídáš, ítro, l'íbalá ho, bi t'a l'íbal'i, l'íbal'i ho, svato svatí, posvátnos, f svatom Písme, ňítronost'e, keľo... jítrou, ped' ítrou, skřišeňje, to je rozd'íl, na opt'íš, ich bulo hrúza (hodne), národu hrúza, to hrúza dreva, krščeňje, d'esaťerací, ščverací, s tich obráčenich (t. j. baptistov), mající, osvícení, uríd'enuo, kl'íší, kl'íki, ňebud'em taki za strižeňje (oviec), po tich obráčenich, ruzňicu robila (zvađu), veľ'je, ved' to je taki ňi dobre, valaši, Češi, pojtru.

Hačava: s tich svatic, ňejdú kl'íki, ňekl'íší, jítrou, prít'el'ko, pastír, bú pastírom, kúkel', píšťel', dúvot, dústojňík, náš hejtman (málo), strižeňje bulo (oviec), skřišeňje, rozd'íl, opt'íš, vl'ídní, kuoža (siaha sem zo susedných vřškov), s tich obráčenich (baptistov), klubenka (asi z lit. jaz.).

Rimavská Píla: bul'i takí vl'ídní, vl'ídní bul'i šici, pastír, takí su vl'ídní, mi zmo pristávající, bulo naríd'enuo, skřišeňje, visvečení, ňešť'est'je, kuožu, valaši, píšťeuka, bratrňec, sestrňica, kl'íki, predešli, to je rozd'íl, je užitešnuo, kl'íki púšť'ajú, skl'ívenje krompeľe, jitro, jítrou (2x), prevráčení svet.

Tisovec: do rúk spravedlnost'i, slúžebňík, spoľešnost'i (2x), svatí, uríd'enuo, uríd'eňí, to je rozd'íl, vl'ídní gu každimu, jitro, jitrá, pastír, pastíreň, pazd'ír, pazd'íravuo, pre ukráčení šasu (len

¹¹⁷ Zaujímavé je v tejto súvislosti uviesť aj doklady hnušťanského rodáka J. Francisciho Rimavského v Slovenských povestiach z r. 1845: dúverujúc sa (VI), v púvodňej (VII), posvet'eňí a hned' posvečení (VII), nevihnutedlňe (VIII), k ospravedlňeňú (IX), svatost'i (IX), s púvodnost'i (X, 4x), zúkol – vúkol (s. 65), dúveri (s. 67), dúverňe (s. 65), slúžebňíkom (s. 67), do tret'ice (s.78).

najstarší), je to ľen to boží dopust'eňí (75-roč), plaňí obráčeňí svet a hned' aj svet prevráťeňí (ten istý), Stracená (pole), fskrišeňje, bulo hrúza, hrúza robí (2x), mraucoṽ hrúza, som ja to prechod'iu zúkol-vúkol (75-roč), dúveru dúverňí, ja sa to ňejd'em dotazovat', vňítrnosť'e, predeš'í, na krš'teňú, do vuol'i Páňe, díš't, rozd'íl, f pul'írňi robil'i.

Proti strelu a juhu tu už nie sú podoby **dvuch**, **dvum** ani iteratíva typu **chod'ívat'**, no hodne sa tu užívajú najmä podoby **spravedlnos**, **ľachkomislnos**, **smrtedlní**, **zretedľne**.

Vřšky severné a Blžská dolina severná

majú skoro ten istý stav a je tu napr.:

Krokava: past'ír, past'írom dač', inžil'iri, bud'em d'íla (podiel) mač', ňest'id'ä sä, ednací, trojáci, Jídáš, vrící, mající, krš'čeňä.

Polom: slúžebňík, spoľešná, predeš'lú vojnu, predeš'ich, Jídáš, päč jitröṽ, vlídňí pán farár, ale aj zľ'udňí, na Šichsvatic, svatiho, za svatiho, spoľešná, do spoľešenstva, na ňítrnosť'e prišlo, smrtedlní hriech, v mest'e Holomúci (v piesni), pastír, pastírka, misä zetrvávač', od zejména, povuostrič', krš'čieňe, je viríd'enuo, ňed'el'ä sä nám aňi ňel'íši (neráta), som sä ňebola s ňimi potkala (ale aj sretla), tak ľíšä ež edno (rozprávajú), šakovuo vikladal'i (rozprávali), som rjekou i rjek, som rekla (menej už povedau), nosíval'i, chod'íval'i, nám na snádno chodžič' (individ.), sä kl'ívä, do Stra-ceňej (pri Dobšinej), pojtre, dvest'e rokou, na mou dušu, má milä (v piesňach).

Ratkovská Zdychava: past'ír, paždzírä, skrišeňje, d'eň skrišeňí, to naríd'ä, kcú rídžič', smo už nasíceňí, ňeodevzdaľi, od zejména (podrobne), to ved'ä, dve hodžini to ľíšimo (rátame), som rekla (hodne), krš'čieňe, je svaťí, vjetr, pjepr, gu past'írňi, varívämo, robívali, dojívali.

Rovné: past'írkinuo, o past'írke, past'ír, je užitečnuo, prešlo zezemnä, tu su zrozeňí, ednä žena vikladala (viac ako rosprávala)

zo svatim Petrom, sä inak doptámo, aňi vipovedané veci, zdraví buč'e, kobich tašla, kobich bula ved'ela, už bich bula, hrúza ho prejála.

Poproč: past'ír, šuo je nítroň, vlídna bula, spoľesnuo, s kuoži, krščieňe, hrúza padala, ľebo bich t'ä zvála, rekla eš kobi, rekla ebi si.

Brádnó: nepřít'el', vrískač, oficíri, od oficíró, past'ír, takího past'írá, prít'el'e su, past'íreň, němuoch dostáč, moch som reku, svat'í, já tvojho svat'ího, bich ešče ta, krščieňe, potom_á, an_tan_je.

Potok: zretedľne rosprávali, spoločná, svat'í, Fšechsvat'ich, vražedľníci, klíke, klivá, lítka (šunka), past'ír, pažďžír, past'író, ež bída veľká (3x), uríd'ä cenu, ale d'íka Bohu aj zato (individ.), provozovač, tu zrozená, zasľibenú zem, krščieňe, len, lenovo plátno, to něužije aj něstušňie, do vús(t), od stvoreňi sveta, ešče bich aj já, ale bich na to něrekla, rjekó, aňi vipovedané veci.

Lipovec: s prít'elstva, prít'el, past'íri, zes predešľú vojnu, predešľi pán farár, polišič i porächovat', od zejména (podrobne), vúbec, hrúzu peňází, ešče herskí chlap, je aj herská cifrovaná, mä Pánboch skríseu, krščieňä, povuostrič, rekli eš, do vúst, němuoch dostáč, sä němuohó domlovič, kuožä (aj všade na Blždol. tak), poš možné veci, sedmeräcí, sadovina (aj ovocina).

Španie Pole: smrtedľní, smrtedľná rana, f predešľé vojne, spravedľne, posel, slúžebná, túžebne, skutešnos, svatiho popri svät'í, vnitrnoš, šidíri, aká neznesitedľná, na smrtedľné posteli, spravedľne, skutešnos, vnitrnošče, vlídne (4x), prijála pekne vlídne, prítelí sä, pastír, pastírová, pastíren, pidimužík, pidimužika, trečí díl bi bula dostála, už smo ho nelíšeli (nepoznali), prítel, vistríhač, dúm rozdvojení padá (ako citát z Písma), povostrič, vosnaška, sä spronevereu, zmlávámo sä.

Vršky stredné aj južné a Blžská dolina stredná aj južná
majú skoro ten istý stav a je tu napr.:

Kyjatice: svat'í su aj to ňi, na Šechsvat'ich, z hrješníkou kajícich, kobi to moch, ňemuoch, eš ňjemaυ, vuosnaška, sa sproňevely, slúzi, kobich son bou.

Babinec: namítali, bolo poslišno eš, mau veľkuo zalíbeňje, povuostrič, koj vikladá (rospráva).

Kraskovo: tú iba namítala, šakovak namítala, zretedľne, toto bou svat'í, oficír, od stvoreňi sveta, dúveruje, to son ňerekla, vjen eš, zrovaňje lúke, vosnaška, sadoviská i zahrad'i, ved bich.

Lukovištia: Bože svat'í, svet prevráceňi, písčeuķa, ľítka, zodvižmo.

Striežovce: svat'í i svät'í, na Šichsvat'ich, svat'iho, klíke, klívä, dobruo vuóstrená kosa, vúbec ňi, povuostírič, jeho vuol'a sä provodzovala, roskladala i rosprávala, bich, ebich, spadla bich ló.

Hrušovo: svat'í, s Písma svat'iho, ale aj svätuo Písmo, Svaté Mari (slivi), do Svat'é Trojici, ale aj v sväton slove, svojmu verícimu, rozdiľ, vňitrnosťe, ľítka, od stvoreňi sveta, majú veľkuo zalíbeňje, krščjeňe, s_krščjeňa, z vust, vostreu, šuo vuóstra (kosu), klíj sa, klívä sa, do vúle boží, rjek, pjepr, vjetr, son rekla, ja bich to, ebich mu predaυ.

Ostrany: na smrtedľné posteli, svatí i svätí, vňitrnoš, vňitrnošči, spoločne, smrtedľní, šakovje promeni, zetrván aj, f_ton zetrván, odišó zármucení, ale hneč aj zármutení, tak poslišno eš, ja bich strhala, rekla ritírevi, pjepr, vjetr, ednací, ebich sa, moch kosič, žebich domó šó.

Papča: svatí, ľítka, iba prítelskich mau, f tonto zetrvávač, to vúbec (3x), d'ábou, ale už tak namjetaυ, treba kelo.

Drienčany: smrtdelní, neviditedlniho Boha, je neprístupitedlna, spoločne, je spoločná, pokreunošči, svatí popri svätích, svatá prauda, svatua slovo, na Fšechsvatic, vnútrošči, vlídní, na optíš, rozdíl, povastrič, vasnaška, si provodzuje svojje vale, sa provodzovalo to, ako edná svetlic, to ani vipovžádané veci, son možné veci, son rekla, son chlapcevi líšela (i rosprávala), z brdma, s piáčima konma, bich rada, kobich tašla, viätr, piäpr.

Meleched' (Teplý vrch): vlídní, Jídáš, zretedlne, povostrič, vietr, edná žena – zlatí slúp (porekadlo).

Budikovany: nezaplatitedlná vec, ako si urídeli, sa klivä, navostrič, bulo poslišno, vosti, vosnaška, z našieu pomoci, to je tu zděšä, strašeli eš tan panuše, kobich mu rekla, ani nemuoch.

Hostišovce: vnútrní grunt, svatí, svaté Mari slivi, buli svatí, edniho svatiho, na Fšechsvatic, klívi, viklívelo, se klíve, f predešlé vojne, zděšihu obyvateľstva, spoločníci, mali rúzní páni, bú narodení, strúže se, zmláveč se, se ani nezmláveli, povostrič.

Slizké: den sváteční (asi podľa Desatora), a ši vezděši (t. j. chlieb) máte, vúbec, krščiene, vrískač, eš zato niš neprovinela, kuoži, bula... najvlídněšä, ež bich volau, ona rekla eš.

Kvôli prehľadu uvádzame ešte:

na celej oblasti sú zhodné najmä tieto slová a prípady:

– **zretedlne**, len Blždolstred. a juž. **-ne**, **zretedlnos**, **smrtdelná**, **Prozretedlnos**, **spravedlnos**, **ňepochopitedlná** – Blždolstr. a juž. **ne-**, **ľachkomislne** – Blždolstred. a juž. **lächkomislne**, **ňezaplat'itedlní** – Blždolstred. a juž. **ne-**, teda celkom systémové,

– **spoľešnos**, **spoľešní**, **spoľešná** záp. polovica, len Val'. a Pond. na Sušdol. s **-č-** a v konc. **-nej**, **-ná** celá Sušdol., **spolešnos**, **spolešná** Blždol. **-lo-**, **-le-**, podobne aj **písebná**, **skutečná**, **úžitečná** a na Sušdoljuž. a Rimdol., vřš. **skutešná**, **úžitešná**, **túžebňe** – Blždoljuž. **-ne** a tiež **spravedľive**, **spravedľnos** – Blždol. **spravedlive**, teda v prípo-

nách **-č-**, **-b-**, **-d-** tiež celkom systémove,

– **svatá**, **svatuo** tiež všade, len miestami na Blždolnajjuž. popri tom už aj **svätá**,

– **Jídáš**, **vľídnej** Sušdol. – **vľídni** Rimdoljuž. a stred. – **vľídni** Rimdolsek. – **vľídni** vršsev. – **vľídni** Blždolsek. – **vľídni** Blždolstred. a juž. – podobne aj **vľídnoš** na záp. a **vľídnoš** na vých. polovici, podobne ďalej aj **uríd'enuo** so všetkými odvodeninami, ďalej slovo **rozďil** záp. a **rozďil** Blždoljuž. a stred., teda už nesystémove, len v lexike, **d'ít'a** na Sušdol. – **d'ít'a** Rimdol. – **džít'a** vrš. – **džít'a** Blždolsek. – **džitã** Blždolstred. a juž. a Host. **džite**,

– **kl'ík**, **kl'íčit'i** Val'. a Pond. na Sušdolsek. – **kl'ík**, **kl'íšit'i** len Sel. – **kl'ík**, **kl'íšit'i** Sušdoljuž. – a Rimdoljuž. a stred. – **kl'ík**, **kl'íšit'** Rimdolsek. – **kl'ík**, **kl'íšič** vrš. – **klík** a najjuž. aj **klíšič** aj **klívič** na Blždol., **vňitrnos** a len na Blždolstred. a juž. **vňitrnoš**, **verící**, **neverící** – Blždol. stred. a juž. **ne-**, **mající**, **kající** všade, pod. aj **pristávající** – **osvícenej** Sušdol., **osvícení** Rimdol. a Blždoljuž. a stred., **osvícení** vrš., Tis., a Blždolsek. – **dúvera**, **dúverne** – Blždolstred. a juž. **-ne**, **dúverovat'i** Sušdol. a Rimdoljuž. a stred. – **dúverovat'** Rimdolsek. – **dúverovač** vrš. – **dúverovač** Blždol., **hrúza**, **púvera**, **púveršivá**,

– **ohlašovat'i ohláške** Sušdol. a Rimdolstred. a juž., **ohlašovat'** **ohláški** Rimdolsek., **ohlašovač ohláške** vrš., **ohlašovač ohláške** Blždol. len najsev. kút **ohláški** (Rov. – RatZdych.), **kršćíěna** Sušdol. a Rimdoljuž. a stred., **kršćíěna** vršjuž. a **kršćíěna** Blždolstred., **kršćíěne** i **kršćěnje** vršsev., **kršćíěňã** Blždoljuž. a **kršćíěne** popri tom aj **kršćěnje** Blždolsek., **skrišěnje** záp. pol., len Blždolstred. a juž. **skrišěnje**, **osvícenej** vždy len ako starý titul býv. uhorskej šľachty napr. na Sušdol., popri tom inak už len **osviét'enej** (napr. **don**, **kost'ieu** a pod.), **osvícení** Rimdol. a Blždolstred. a juž., **osvícení** vrš. a Blždolsek., podobne aj **zarmúcenã** popri tom v bežnom slova zmysle aj **zarmút'enã**, podobne aj **skormúcenã** všade,

– prevaha podôb **rot-**, **lot-**, ktorých výskyt na tejto oblasti potvrdil aj Novák (porov. lit. na s. 221 – 222, u Nováka str. 591);

– **d'esat'ero**, **peťero** miestami aj popri **šestoro**,

– **dvojáci**, **trojáci** záp. pol., **dvojáci**, **trojáci** vých. polovica, **slúzi** v reči starších všade, mladší miestami popritom dnes už viacej **sluhove**;

- **valaši, Češi** všade,
- **poš možné veci, ňevipovedané veci** záp., len Blždoljuž. a stred. **poš možné, ňevipovedané veci**, –
- **nesystémové**, len **lexikálne** sú najmä slová: **d'elací** (t. j. deň) všade, **vejmeno** (z Otčenáša), **vezdejši, zejmena** (t. j. podrobne), **dúkas** popri tom už len **dokázat', dokazovať', důstojní**, ako potom aj doslovné citáty z Kralickej biblie v reči vážnej, nábožensky zameranej ako **od stvorení sveta, Zjevení svatého Jána**, alebo v piesni **mámilá**.

Nie na celej oblasti, ale len na určitej časti sú najmä:

Sušianska dolina

dvojací, trojací, ale aj **tací, veľcí, druží** všeob., potom ešte aj **dvuch – dvun – dvá** (chlapí), nom. pl. mask. adj. **pekňí, mladí, bohatí, veselí** (chlapci) všeob. systémové a potom ešte nesystémové **ňedoslešin, aj vozívali, chodívaťi, je poslechno, sa stidí** (popri častejšom **sa hanbí**), **pastér, rekla mi** (hodne popri **poviedala**), **vrviti, ňemuoš, Skáunek** (Skálnik a to jednak kvantitou, potom aj zmenou **-i- > -e-**, zhodne s hanáčtinou), **koleska a kolěsat'i, smrd'alo, visalo** (sev. časť).

Rimavská dolina južná a stredná

má z uvedeného už len **dvojací, trojací**, ale **takí, veľkí – dvá, dvuch – obun – vrviti, ňemuoš, Skáunik** (tvrdé **-ni-**), **koliska**.

Obidve menované oblasti majú okrem toho spoločne ešte napr. aj infin. na **-ťi: volaťi, kosiťi** a pod.

Vršky a Blžská dolina

majú spoločne veľmi obľúbenú a preto rozšírenú podobu príč. I-ového typu **jiet** (jedol), **vies, riek, priš, sát, spát, ukrát**. Podobné podoby majú síce aj východoslovenské nárečia, no naša oblasť je od tejto izolovaná väčšou oblasťou stred. Gemera, kde tieto podoby nie sú.

Celá oblasť okrem Rimdolsev. zachováva dĺžku aj v zám. 1. osoby a má napr. **jei** na Sušdol., Rimdoljuž., **jie** na vršjuž., **jä** na vrš.

sev. a na celej Blždol. okrem Host. s **je** a Drienč. s **ja** podobne ako aj na Hruš. a Ostr., **já** je potom aj v Kok., RimBani a RimZal. s Príb. na Rimdolstred., všade inde **ja**. Podľa toho je aj 3. os. mn. č. prít. č. **stojei – stojje – stoje – stojá** a tiež **stojia** (Hruš., Ostr., Píla), **stojiä** Drienč. a Striež. –

Okrem toho podoby českých nárečí pripomínajú aj kvantitatívne pomery slov: **voják, kiják, buják, jármo, d'ásno, d'ábel i d'ábou, vájce – vájca** ako aj podoba slov **šátor, žál', žák, žadon, žados – žadat'i** na celom juhu, **voják, buják, kiják, jármo, jásno, d'ábou, šátor, žál', žadon, žadač**, ale už **vajco** na vrš. a Blždolsev. a **vojak, bujak, kijak, jarmo** na Rimdolsev., len Píla **vojiak, bujiak**, a tak aj Rim. a RimLeh. zo stred. a potom Hruš. a Ostr. na Blždolstred. – Na celej Blždol. (zhodne so sused. Gemerom stredným), vrš. a Rimdoljuž. a Sušdol. sú podoby **vjetr, piepr** (najmä vrš. a Blždol.), **kmotr** (len sev. časť vrš. a Blždol.).

Na **Sušdol., Rimdoljuž. a stred.** a na **vrš. juž.** je zhodne s čes. nárečiami **pet, zat, d'esat, pen, zan, koren, remen, don, d'en** vždy s tvrdým **-t** alebo **-n** na konci. Podobne je zasa na Sušdol., Rimdoljuž. a stred. aj v ostatnom skloň. tvrdé **-n-**, napr.: **korena – korene – korenon** (inštr. sg.), **korenmi** a na Rimdolstred. aj **koreni** nom. pl., tak aj **hreiben – hrebena – hreibenon – hrebene/hrebeni, remen – remena – remenon – remene/remeni, elen – elena – elenon – elenon – elene/eleni** alebo aj **medvet – medveda – medvedon – medvede/medvedi** – na vršjuž. **koren, remen, hreiben – koreňa – korenen – koreňi** a podobne aj **eľeňi, remeňi, hrebeňi** – na Rimdolsev. tu všade s mäkkou spoluhláskou: **d'eň, peň, koreň – koreňa, remeňa – jeľeňa – koreňe, hrebeňe, remeňe, medved'e, jeľeňe**.

Zmena **-ej > -é** ako aj zmena **-ou-, -ou > -ó-, -ó** v prípadoch: **do nové, na veľké, o staré** (žen. r. príd. m.) a **Róno** (obec), **domó, zo ženó, z mojó dobró ženó** a to v prvom prípade všeob. na celej Blždol., v druhom prípade tak len na jej sev., kým na Blždolstred. a juž. je stav **róno, domó**, ale už **s takó veľkó**, ale už **z mojjeu, z našjeu, s krajšjeu ženó**, a podobne všade napr. aj v 2. p. mn. č. muž. mien **chlapó, rokó**, čo pripomína české a najmä hanácke nárečia.

V gen. – dat. – lok. sg. príd. mien žen. r. a tiež zám. je na Sušdol. a najjužnejšej Rimdoljuž. napr. **z našje novje škole, zo Žil'inje**, pripomínajúce zasa stav v starej češtine.

Skoro na celej oblasti sa užíva pri zám. 3. os. protetické **v-**, a teda napr. **vuón** popri **uón** na Sušdol. a Rimdolnajjuž., **vuón** na Rimdoljuž. a stred., vršjuž., **von** i **vom** na celej ostatnej oblasti (Drienč. **van**) – na vrš. a Blždol. a skoro všade, ako sme vyššie uviedli, aj **do vúst**, **povuostrič** a **vosnaška**, **vuostje**. Za **dážd'** je **d'ieš** na Sušdol. a Rimdoljuž. a stred., vrš. juž. a stred., **dješ** na Blždoljuž. a stred., **d'íš** na Rimdolsev. okrem Tis. s **díšt'** (najlepšie upomína na češ.), **džíš** vršsev. a **džíš** na Blždolsev. a potom aj v ostatnom Gemeri tak, teda aj tieto podoby pripomínajú české tvary. –

Na celej oblasti a zhodne potom aj v celom ostatnom Gemeri je **tuž**, **tuža** proti **nuž**, teda zasa zhodne s han. **tož**. – Na vršsev. a Blždol. je **kuožä** na celej oblasti, je prisl. **zhuori** popri **zvrchu**, na vrš. a Blždol. aj **huóra**.

Na celej našej oblasti a podobne aj v ostatnom Gemeri je rozšírený nom. pl. **krest'aňe**, **Židove**, **Hnúšť'aňe**, **ľud'e** (Rimdolsev. a vršsev. – **ľud'e** Blždolsev. – **ľude** Blždoljuž. a stred. – **ľid'e** vršjuž. a **ľid'e** i **ľid'je** Rimdoljuž. a stred. a Sušdol.), podobne aj inštr. pl. zám. a adj. **s ňima**, **s takima**, **peknimá** všade a potom najmä na celom juhu a najviac na Blždolstred. a juž. aj **s konma**, **dečma**. Na Sušdol. a Rimdolstred. a juž. sa dodnes užívajú staré podoby lok. pl. **v Zalužach**, **Šušach**, **Šerjénšach**, ktoré sa vyskytujú síce aj v Liptove,¹¹⁸ ale hodne najmä v starej češtine.

Konečne zo slovníka uvádzame ešte slová **drieľ'a** i **drieu** na Sušdol. a Rimdoljuž. a stred., **kuópriva**, **pokopri'i sa** na celom juhu, slovo **trpou** na Sušdol., Rimdol. juž. a stred. a čiastočne starí aj sev., vršsev. a juž., **trpó** na Blždolstred. a juž. a v celom ostatnom Gemeri, vzniknuté z **ťprv(o)** a pripomínajúce čes. **teprv(e)**. Vyššie na s. 136 – 138 sme uviedli názor Bartholomaeidesov a Bottov na český pôvod nárečí Malohontu, t. j. našej Rimdol. a Blždol. a tam sme poukázali aj na niektoré omyly.

Je nesporné, že uvedené doklady z dnešných nárečí juhozáp. Gemera, platiace vo veľkej miere aj pre oblasť ostatného Gemera, sa podobajú podobám mnohých českých nárečí, najmä však mnoho spoločného majú s hanáckymi nárečiami. Nikde na Slovensku nenájde-me zhodu s českými nárečiami v takom veľkom počte ako práve tu.

118 Porov. J. Stanislav: Liptovské nárečia. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1932, s. 274 – 275.

Okrem toho by sme mohli uviesť ešte aj to, že sa na našej oblasti vyskytujú aj vlastné mená čes. pôvodu, tak napr. názov vrchu nad Klenovcom **Vepor** (slovo *vepor* nepoznajú vôbec nielen tu, ale ani inde na strednom Slovensku), **Seuce** (neutr.) obec na Sušdol., **Lukovišće** (ako sg., ale ostatné pády ako pl. v **Lukovišťjach**), rodové mená **Čech** v Tis., potom **Vanečík** a **Rada** v Krask.

No zhoda našich nárečí s českými je najvýraznejšia v systémových zmenách **u, ú > i, í – o, ó > e, ě** a **y > e, ý > ej** a potom v infin. na **-ti**. Zväčša na základe stavu nárečí susedného Novohradu, kde sa okrem zmeny **o > e, ó > ě** ostatné zmeny tiež vyskytujú, pokladá tieto zmeny Jóna¹¹⁹ za bohemizmy. Garaj¹²⁰ ich na základe listinných dokladov vysvetľuje ako domáce zjavy a jeho názor potom prijal a svoj odvolal neskoršie aj Jóna. Podľa toho máme teda v typických zmenách našich a tiež novohradských nárečí vidieť domáce, na češtine nezávislé zjavy. No pritom všetkom netreba zabúdať na ťažkosti vysvetľovania listinného materiálu, ktoré viedlo už často k úplným nedorozumeniam a opakom.¹²¹ Myslím, že by aj pri Garajových dokladoch z listín z XIII. a XIV stor., teda z doby, keď na dvore uhorských panovníkov bola v móde čeština a nechýbali doista ani pisári Česi, mohla sa vyskytnúť námietka, či by ozaj ním citované doklady týchto zmien nemohli pochádzať od takýchto pisárov českého pôvodu z tých krajov, kde sa tieto zmeny vykonávali. Uvedenými zmenami sa nárečia tejto oblasti veľmi výrazne a podstatne odlišili od ostatných stredoslovenských nárečí, proti ktorým prichodia teda ako hodne revolučné. Je známy fakt, že práve silný cudzí vplyv vie a môže vyvolať a vykonať takúto podstatnú revolúciu v jazyku a že sa zmena prevedie potom aj cez čiaru, alebo sa nevykoná úplne.

Tento fakt by hovoril za nie to, že aj typické zjavy našich nárečí, v toľkých prípadoch úplne zhodné s českými najmä hanáckymi zjavmi, vznikli najpravdepodobnejšie nie geneticky, ale vonkajším vplyvom, v tomto prípade teda vplyvom češtiny husitov. Je síce pravda, že týchto nemohlo byť nejako mnoho, no na druhej strane je zasa pravdou aj to, že ani domáceho obyvateľstva nemohlo byť v tých ča-

119 E. Jóna: *Príspevok k otázke takzv. bohemizmov v nárečiach Novohradu a Gemera*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 131 – 140.

120 J. Garaj: *K chronológii zmien y > e, ý > ej, 'u > i v hornoipeľskom nárečí*. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 124 – 130.

121 Porov. napr. aj Vlad. Šmilauer: *Jazykový materiál slovenských listín do r. 1300*. – Listy filologické, 60, 1933, s. 126 – 149.

soch príliš mnoho.¹²² To vyplýva aj z faktu, že sa s menami osád, ochozov z našej oblasti v najstarších listinách, najmä pred XV. stor. skoro nestretávame. Okrem toho sa treba podľa Šmilauera dívať na doklady z Fejéra, Wenzla, z ktorých cituje Garaj práve najviac, ako na nespoľahlivé, lebo sú to najhoršie diplomatáre vôbec. Najlepším dôkazom toho je aj to, že Fejér VI. 1, 253 má z r. 1293 **villa Libich** vedľa **Lybiche**, teda s prehláskou **u > i** a to aj z oblasti spišskej (ide tu o Ľubicu pri Kežmarku), kým Šmilauerom za presný diplomatár uznávaný **Hazai oklevéltár** má na str. 22 z r. 1251 len **villa Lubicha, per fluvium Lubicha**. Aj z toho vyplýva, že listina nevystihuje verne domáci dialekt, ale skôr dialekt, prípadne spisovný jazyk pisára, lebo ťažko predpokladať zmenu **u > i** pre nárečie Ľubice pri Kežmarku v tých časoch, keďže tu nie je ani dnes.

Okrem už uvedenej nápadnej zhody našich nárečí s českými by sme svoje pochybnosti o správnosti vývodov Garajových mohli podoprieť aj dôkazmi antropologickými a sociologickými. Obyvateľstvo celej tejto oblasti, kde je najviac zhôd s češtinou, teda práve celej južnej časti našej oblasti, ako aj priľahlej oblasti novohradskej, vymiera. Poukazovanie na zhubný vplyv susednej maďarskej oblasti z juhu nestačí, lebo napr. na Spiši, v Zemplíne alebo aj na záp. Slovensku v pohraničných oblastiach tento zjav nepoznajú, no úpadok populácie v českých zemiach je všeobecne známy zjav. Možno, že je tu nejaká súvislosť. No najvýraznejším dôkazom, oprávňujúcim nás hovoriť o bohemizmoch v našich nárečiach, je ich veľký počet, presahujúci ďaleko počet bohemizmov, známych z nárečí slovenských vôbec. Preto sa na Garajov názor nedívame ako na definitívny a pripúšťame skôr možnosť vidieť aj v prípadoch zmeny **u, ú > i, í, o, ó > e, ie, y, ý > e, ei** ako aj v infin. na **-ťi** a mnohých iných zjavoch našich nárečí priamy vplyv českých nárečí z časov husitských vojen v polovici XV. stor. Keby sme toto vylučovali, nemohli by sme potom dosť

122 Porov. napr. aj T. Vansová: Zbrané spisy. Danko a Janko. Banská Bystrica 1924. Ortway Tivadar: Magyarországi Egyházi földleírása a XIV. század elején. I. – II. Budapest 1891, najmä s. 29 – 47 a 1 – 5 všeob. Z našej oblasti uvádza **Brato-Kraco – Krokavu** (30), **Crasco Kraskovo** (30), príp. **Suca Suchá** (35), **Drenchen Drienčany** (43), **Krus-Hrus – Hrušovo** (44) a **Papoch – Papču** (44). – V. Šmilauer: *Vodopis starého Slovenska*, Praha – Bratislava 1932, najmä s. 181 – 186, 376 – 390, uvádza vlastne len mená **Kechegee** dnešná **Kociha** na Rimdoljuž. (teda v maď. podobe, spis. **Keczege**) a **Rimocha** dneš. **Rimavica** (zasa v maď. podobe, spis. **Rímócza**) (z listiny z r. 1298 na s. 181 a tam aj **rivulum Lezneche** dneš. **Ľiešňic** pri Kokave, neznáme je mne tamže uvádzane **ryvulum Laniztha – Laznica?**). – L. c. 129. – L. c. 128 a 130. – Porov. aj J. C. Handzo: *Prázdne sú kolisky*, Tranoscius 1938. Pre Liptov porov. J. Stanislav 1. c.

dobre pochopiť, prečo sa tol'ko zhodných zjavov s češtinou zachovalo práve len v našich nárečiach, nie však v nárečiach celého ostatného Slovenska, najmä stredného. Nazdávam sa, že nemožno v našom prípade vystačiť len s vplyvom literárnym, napr. kostolnej či bohoslužobnej reči a Kralickej biblie, i keď niektoré z uvedených prípadov sa ním dajú vysvetliť, lebo potom by sme aj tu očakávali len približne tie isté prípady, aké sa zachovali aj v nárečiach inde na Slovensku.

Zoznam lokalít

a) v juhozápadnom Gemeri

A. Oblasť vlastných gemerských nárečí

1. Nárečia Sušianskej doliny

a) severozápadnej

1) pondelské nárečie

1. Val'kovo
2. Pondelok
3. Selce

b) južnej

2) sušianske nárečie

4. Veľká Suchá
5. Hrnčiarske Zalužany
6. Sušany

2. Nárečia Rimavskej doliny

a) severnej

3) tisoenské nárečie

7. Tisovec

4) pilianske alebo piliansko-háčavské nárečie

8. Rimavská Píla
9. Háčava

5) klenovské nárečie

10. Klenovec

6) hnúšťanské alebo hnúšťansko-brezovské nárečie

11. Hnúšť'a
12. Likier
13. Rimavské Brezovo

b) strednej

7) banské nárečie

14. Rimavská Baňa

15. Rimavské Zalužany

16. Příboj

8) rimavické nárečie

17. Rimavica

18. Rimavská Lehota

9) kokavské nárečie

19. Kokava nad Rimavicou

c) južnej

10) hrachovské nárečie

20. Hrachovo

11) kocižské nárečie

21. Kociha

12) skálnické alebo skálnicko-čerenčianske nárečie

22. Vyšný Skálnik

23. Nižný Skálnik

24. Rimavské Vrbovce

25. Veľké Teriakovce

26. Malé Teriakovce

27. Čerenčany

13) pokoradzské nárečie

28. Vyšná (Slovenská) Pokoradz

14) zahorianske nárečie

29. Horné Zahorany

3. Nárečia gemerských vrškov

a) severných

15) polomské nárečie

30. Polom

b) stredných

16) kyjatické nárečie

31. Kyjatice

c) južných

17) lukovištské nárečie

32. Babinec

33. Kraskovo

34. Lukovištia

4. Nárečia Blžskej doliny

a) severnej

18) krokavské nárečie

35. Krokava

19) popročské nárečie

36. Poproč

20) brádňanské nárečie

37. Brádno

21) zdychavské alebo ratkovskozdychavské nárečie

38. Ratkovská Zdychava

39. Rovné

22) potocké nárečie

40. Potok

23) lipovské nárečie

41. Lipovec

b) strednej

24) striežovské nárečie

42. Striežovce

25) hrušovské nárečie

43. Hrušovo

26) ostrianske nárečie

44. Ostrany

c) juhovýchodnej

27) drienčanské nárečie

45. Drienčany

28) papčianske nárečie

46. Papča

29) budikovianske nárečie

47. Teplý Vrch

48. Budikovany

30) hostišovské nárečie

49. Hostišovce

31) slištianske nárečie

50. Slizké

32) špaňopol'ské nárečie

51. Španie Pole

b) v severozápadnom Gemeri¹²³**B. Oblasť nevlastných (kolonizovaných) gemerských nárečí****33) kysucko-šoltýska skupina:**

- 52. Kysuca
- 53. Drábsko
- 54. Šoltýska
- 55. Utekáč
- 56. Ďurkovka
- 57. Lom nad Rimavicou

34) d'ubácka a a tisoovskohámorská skupina

- 58. Ďubákovo
- 59. Tisovský Hámor

123 Š. Tóbič v monografii *Nárečia juhozápadného Gemera*, ktorú napísal v štyridsiatych rokoch 20. stor., ešte nevyčleňoval dialekty severozápadného Gemera ako osobitnú skupinu, ale ich pokladal za nevlastné (kolonizované) nárečia vyskytujúce sa v regióne juhozápadného Gemera. Až neskôr v šesťdesiatych rokoch, keď sa venoval výskumu gemerských nárečí v celom gemerskom nárečovom areáli, prichádza s novým členením a nevlastné gemerské nárečia člení na dialekty v severnom, severozápadnom, juhozápadnom a južnom Gemeri. Porov. *GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / Úvod – Členenie – Charakteristika*. Prešov 2018, s. 30 – 32.

Abecedný zoznam lokalít juhozápadného a severozápadného Gemera

1. Babinec, okr. Rimavská Sobota
2. Brádno, okr. Rimavská Sobota
3. Budikovany, okr. Rimavská Sobota
4. Čerenčany, okr. Rimavská Sobota
5. Drábsko, okr. Poltár
6. Drienčany, okres Rimavská Sobota
7. Ďubákovo, okr. Poltár
8. Ďurkovka, okr. Poltár
9. Hačava, okr. Rimavská Sobota
10. Hnúšť'a, okr. Rimavská Sobota
11. Horné Zahorany (Slovenské Zahorany), okr. Rimavská Sobota
12. Hostišovce, okr. Rimavská Sobota
13. Hrachovo, okr. Rimavská Sobota
14. Hrnčiarske Zalužany, okr. Poltár
15. Hrušovo, okr. Rimavská Sobota
16. Klenovec, okr. Rimavská Sobota
17. Kociha, okr. Rimavská Sobota
18. Kokava nad Rimavicou, okr. Poltár
19. Kraskovo, okr. Rimavská Sobota
20. Krokava, okr. Rimavská Sobota
21. Kyjatice, okr. Rimavská Sobota
22. Kysuca (osada), okr. Poltár
23. Likier, okr. Rimavská Sobota
24. Lipovec, okr. Rimavská Sobota
25. Lom nad Rimavicou, okr. Brezno
26. Lukovištia, okr. Rimavská Sobota
27. Malé Teriakovce, okr. Rimavská Sobota
28. Meleched' (Teplý Vrch), okr. Rimavská Sobota
29. Nižný Skálnik, okr. Rimavská Sobota
30. Ostrany, okr. Rimavská Sobota
31. Papča, okr. Rimavská Sobota
32. Polom, okr. Rimavská Sobota

33. Pondelok, okr. Poltár
34. Poproč, okr. Rimavská Sobota
35. Potok, okr. Rimavská Sobota
36. Príboj, okr. Rimavská Sobota
37. Ratkovská Zdychava, okr. Rimavská Sobota
38. Rimavica, okr. Rimavská Sobota
39. Rimavská Baňa, okr. Rimavská Sobota
40. Rimavská Lehota, okr. Rimavská Sobota
41. Rimavská Píla, okr. Rimavská Sobota
42. Rimavské Brezovo, okr. Rimavská Sobota
43. Rimavské Zalužany, okr. Rimavská Sobota
44. Rovné, okr. Rimavská Sobota
45. Selce, okr. Poltár
46. Slizké, okr. Rimavská Sobota
47. Šoltýska, okr. Poltár
48. Striežovce, okr. Rimavská Sobota
49. Sušany, okr. Poltár
50. Španie Pole, okr. Rimavská Sobota
51. Tisovec, okr. Rimavská Sobota
52. Tisovský Hámor, okr. Rimavská sobota
53. Utekáč, okr. Poltár
54. Val'kovo, okr. Poltár
55. Veľká Suchá, okr. Poltár
56. Veľké Teriakovce, okr. Rimavská Sobota
57. Vrbovce, okr. Rimavská Sobota
58. Vyšná (Slovenská) Pokoradz, okr. Rimavská Sobota
59. Vyšný Skálnik, okr. Rimavská Sobota

ZÁVER

Monografia *Nárečia juhozápadného Gemera* vychádza v dvoch častiach (2020, 2021) a je súčasťou *kompendia o gemerských nárečiach*, najrozsiahlejšieho spisu v slovenskej dialektológii, ktorý vydávame z pozostalosti prof. Štefana Tóbika.¹²⁴ Predmetom monografie je opis hláskoslovného systému juhozápadogemerských nárečí z diachrónneho i synchrónneho hľadiska. Ale veľa údajov prináša aj z tvaroslovnej a lexikálnej roviny. Autor analyzuje nárečový materiál z päťdesiatich deviatich lokalít juhozápadného Gemera, ktorý získal priamym terénnym výskumom v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. stor. V roku 1951 autor predložil prácu v rozsahu 728 strán na rigorózne konanie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a na základe úspešnej obhajoby získal titul Philosophiae Doctor.

V osobnom archíve sa zachovala korešpondencia medzi Š. Tóbi-
kom a vedením Slovenskej akadémie vied a umení z rokov 1949 –
1951, v ktorej vyzývajú autora, aby rukopis monografie opravil a do-
plnil podľa pripomienok oponentov a čo najskôr poslal do Vydavateľ-
stva Slovenskej akadémie vied a umení v Bratislave. Autor však na
výzvy vedenia SAVU nereflektoval a tento takmer hotový rukopis do
vydavateľstva neposlal. Nezachovali sa o tom žiadne údaje. Chýbali
mapy, záver, cudzojazyčné resumé, abecedný index slov. Bola to roz-
siahla práca, nevieme, či mal hotové mapy, ktoré spomínal vo svojich
správach z prázdninových štúdií gemerských nárečí (1936, 1940).
Časté odkazy na mapy sú uvádzané v zátvorkách aj v texte rukopisu,
ktoré sme ponechali v pôvodnom stave, keďže celý rukopis monogra-
fie má vysokú dokumentárnu hodnotu. Je tiež dôležitým svedectvom
doby, v ktorej rukopis vznikol, v ktorej autor formuloval svoje myš-
lienky a závery analýz gemerských nárečí, opierajúc sa o metodiku

124 Š. Tóbi-
kom: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / Úvod – Členenie – Charakteristika. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 176 s.

Š. Tóbi-
kom: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / Gemerská nárečová čítanka. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 448 s.

Š. Tóbi-
kom: GEMERSKÉ NÁREČIA III / Krátky jazykový atlas gemerských nárečí. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2019. 92 s.

a metodológiu formujúcej sa slovenskej jazykovedy a dialektológie v medzivojnovom období.

Zachovali sme aj pôvodnú štruktúru rukopisu, ktorú autor mal veľmi dobre premyslenú. Nepokladali sme za potrebné zasahovať do textu, ponechali sme aj pôvodné číslovanie kapitol a podkapitol. Iba sme opravili nepresnosti a chyby, ktoré vznikli pri prepisovaní takého rozsiahleho a náročného vedeckého textu. Rovnako sme opravili pravopis použitý v texte na základe aktuálnych Pravidiel slovenského pravopisu.

Domnievame sa, že autor zvolil taký metodický postup, aby každá kapitola a podkapitola jeho práce zaujala čitateľov. Otvárajúc monografiu ohromí čitateľa rozsiahly a kritický prehľad dovtedajšej literatúry o nárečiach juhozápadného Gemera, počínajúc najznámejším dielom svojho krajana, osvietenského spisovateľa a historika Ladislava Bartholomaeidesa (1754 – 1825), *Notitia historico-geographico-statistika comitatus Gömöriensis* (1806 – 1808), a končiac podrobným prehľadom bibliografických jednotiek svojich súčasníkov, súputníkov, ktorí patria ku zakladateľskej generácii slovenskej jazykovedy v medzivojnovom období (Ľ. Novák, E. Pauliny, J. Štolc, E. Jóna, J. Orlovský, rod. Szabó).

Rovnako úctyhodný je prehľad dovtedajšej literatúry o nárečiach juhozápadného Gemera, v ktorom autor skomentoval každý, čo i len jediný údaj o nárečiach svojho rodného kraja, počínajúc najstaršími a končiac najnovšími informáciami. Ide o podrobný kritický prehľad literatúry, ktorý z metodického hľadiska môže poslúžiť ako vzor pre začínajúcich dialektológov alebo jazykovedcov. Výskyt každého uverejneného príkladu si autor overoval v konkrétnej lokalite a potom k nemu doplnil jeho správne znenie. Tento podrobný prehľad dovtedajšej literatúry o nárečiach juhozápadného Gemera je vzácnym príspevkom k poznaniu dejín slovenskej dialektológie, v ktorom nájdeme informácie o tom, ako sa rozširoval okruh bádateľov slovenských nárečí už od konca 18. stor., ako sa vyvíjali metódy dialektologického výskumu, ako sa formovali názory bádateľov na postavenie slovenčiny v rodine slovanských jazykov, osobitne na genézu slovenčiny ako osobitného, autochtónneho slovanského jazyka.

Za zlom v autorovej osobnej kariére pokladáme prechod z Obchodnej akadémie v Košiciach v roku 1950 na košickú pobočku Peda-

gologickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave a od roku 1952 so sídlom v Prešove. V čase svojho pôsobenia v pozícii stredoškolského učiteľa (1933 – 1952) v Košiciach Š. Tó bik vedeckovýskumnú a publikačnú činnosť realizoval v rámci voľného času, vykonával ju rád ako záľubu a jej podnetom bolo silné národné cítenie a s tým súvisiaca motivácia pracovať na prospech rozvoja slovenského jazyka a slovenského národa. Tému i plán výskumu gemerských nárečí si stanovoval sám, pričom na strednej škole nadviazal na svoje skúsenosti z výskumu z čias vysokoškolských štúdií.

Na novozriadennom vysokoškolskom pracovisku v Prešove, kde natrvalo prešiel ako interný pracovník od roku 1952, náplňou jeho činnosti sa stali popri náročnom pedagogickom úväzku a povinnostiach vyplývajúcich z akademických funkcií (vedúci katedry, prodekan, dekan) aj vedeckovýskumné úlohy, stanovované centrálné a zodpovedajúce vtedajšej ideológii.

Preto v pláne vedeckovýskumnej práce na roky 1954 – 1965, ktorý sa zachoval v osobnom archíve, nebolo miesto pre výskum jeho milovaných gemerských nárečí, keďže bolo treba plniť úlohy súvisiace s regiónom východného Slovenska a s potrebami novozriadenej Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach (1959). Š. Tó bik bol postavený pred nové výzvy aj v oblasti vedeckého výskumu a keďže bol zodpovedný a náročný bádateľ, postavil sa čelom k týmto novým úlohám a vykonával ich rovnako čestne, ako sa v predchádzajúcom období venoval výskumu gemerských nárečí. Ved' Š. Tó bik prišiel na vysokú školu ako skúsený bádateľ a známy autor viacerých vedeckých štúdií publikovaných v centrálné vydávaných časopisoch a zborníkoch.

Tu kdesi nachádzame príčinu, prečo mu po jeho príchode na vysokú školu nezostával čas na dokončenie takmer hotového rukopisu *Nárečia juhozápadného Gemera*, prečo nereflektoval na výzvy vedenia Slovenskej akadémie vied a umení, aby rukopis čo najskôr poslal do redakcie Vydavateľstva SAVU v Bratislave. Š. Tó bik sa už v čase svojho pôsobenia na vysokej škole v Prešove venoval výskumu gemerských nárečí iba vo voľnom čase a na úkor svojho vlastného zdravia.

Zo správy o vedeckovýskumnej činnosti za rok 1965 sa dozvedáme, že ukončil niekoľkoročnú prácu nad riešením úlohy *Slovník*

východoslovenských nárečí, ktorý pozostával zo 175.000 vyplnených slovníkových lístkov z oblasti celého východného Slovenska. Táto čiastková úloha bola súčasťou rezortnej úlohy riešenej v rokoch 1954 – 1965 a koordinovanej z Československej akadémie vied v Prahe. Slovník, ktorý autor pokladal za *thesaurus* východoslovenských nárečí, mal ostať na Katedre slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ a mal sa postupne ešte dopĺňovať a rozširovať o ďalšie lexikálne jednotky. Tento slovník ostal uložený v kartotéke na jeho pracovisku a nikdy sa v práci nad dokončením slovníka nepokračovalo. Žiaľ, kartotéka slovníka nebola poskytnutá dialektologickému oddeleniu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave, kde sa už od začiatku 70-tych rokov 20. stor. pracovalo nad koncepciou Slovníka slovenských nárečí. „Tak v lístkoch zostáva lexikálny materiál východoslovenských nárečí, ktorý Š. Tóvik zhromažďoval dlhé roky pre budúci slovník východoslovenských nárečí“ spomína prof. Štolc v nekrológu (s. 103).¹²⁵

V druhej polovici 60-tych rokov dokončil prvú časť monografie s pôvodným názvom *Gemerské nárečie I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*. Toto dielo malo mať pokračovanie v ďalších zväzkoch, preto ho označil rímskou jednotkou a pred svojimi spolupracovníkmi hovoril o pripravovanom *kompendiu o gemerských nárečiach*. Aj tento ďalší rukopis venovaný opisu gemerských nárečí na základe výskumu v celom areáli gemerských nárečí ostal v rukopise (1969. 663 s.). Autor pre svoje mimoriadne zaneprázdnenie, svoje vysoké pracovné tempo a náročné plány počas celého života predčasne skonal 4. sept. 1969 vo veku necelých šesťdesiatjedna rokov na schodoch autobusu v rodnej Hnúšti, vracajúc sa z dialektologického výskumu na Gemeri.

Ani tu sa neskončila anabáza týchto dvoch hotových rukopisov prof. Š. Tóbika, ktoré po jeho smrti odovzdali rodina i vedenie katedry slovenského jazyka a literatúry do redakcie Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote, kde mali vyjsť podľa pôvodného zámeru dva zväzky pod názvom *Gemerské nárečie I – II* v rámci edície *Gemerské vlastivedné pohľady*. Obe knihy mali vyjsť vo vydavateľstve Obzor v Bratislave (1971) a Osveta v Martine (1974). Za redaktora prvého zväzku bol navrhnutý PhDr. Július Bolfík, predseda Gemerskej vlastivednej spoločnosti, a za redaktora druhého zväzku

125 J. Štolc: *Univ. prof. PhDr. Štefan Tóvik zomrel.* – Slavica Slovaca, 5, 1970, s. 103 – 104.

prof. PhDr. Jozef Štolc, DrSc., významný slovenský jazykovedec, dialektológ a jeho priateľ a dlhoročný spolupracovník.

Rukopis v rozsahu 1391 strán sa v čase redakčných prác a prípravy recenzných posudkov záhadne stratil a dva objemné obaly, v ktorých bolo uložené celoživotné dielo prof. Štefana Tóbika, čakali skoro päťdesiat rokov na svojho editora a na svoje vydanie. Tolko rokov uplynulo od roku 1969, keď autor zomrel, až do roku 2018, keď vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove začali vychádzať prvé zväzky tohto kapitálneho diela o gemerských nárečiach. Iniciátorom tohto vzácneho počinu je prof. RNDr. René Matlovič, PhD., LL.M., autorov vnuk, významný odborník v oblasti geografie a geológie, bývalý rektor Prešovskej univerzity v Prešove (2007 – 2015), bývalý dekan Fakulty humanitných a prírodných vied PU (2015 – 2019) a v súčasnosti podpredseda vykonnej rady Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo v Bratislave.¹²⁶ Patrí mu naše uznanie a úprimné poďakovanie za to, že zachránil životné dielo svojho starého otca pre slovenskú dialektológiu i jazykovedu. Dielo svojím obsahom i rozsahom je zdrojom neoceniteľných údajov a informácií o gemerských nárečiach i o celom gemerskom nárečovom areáli aj pre vedeckých pracovníkov v oblasti etnológie, histórie, karpatólogie, dejín slavistiky a lingvistiky. Kompendium o gemerských nárečiach je tiež súčasťou kultúrneho dedičstva autorovho rodného Gemera i celého Slovenska.

Júlia Dudášová-Kriššáková

¹²⁶ Podrobnejšie o okolnostiach straty i vydania dvoch rukopisov Š. Tóbika pozri úvodnú štúdiu v prvej časti prvého zväzku. J. Dudášová-Kriššáková: Štefan Tóbič a jeho dielo GEMERSKÉ NÁREČIA I – III v kontexte slovenskej jazykovedy. In: Š. Tóbič: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / Úvod – Členenie – Charakteristika. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov. Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, s. 7 – 22.

Text štúdie bol znovu uverejnený v časopise *Slavica Slovaca* (53, č. 3-4, 2018, s. 29-41), ktorý vyšiel pri príležitosti 16. medzinárodného zjazdu slavistov v Belehrade (2018).

SUMMARY

The monograph *Dialects of South-West Gemer*, issued in two volumes (2020 and 2021), is part of a *compendium of dialects of Gemer*, the most extensive work in Slovak dialectology, published as part of Professor Štefan Tó bik's legacy.¹²⁷ The monograph deals with a description of the phonemic system used in dialects of South-West Gemer from both diachronic and synchronic viewpoints. The morphological and lexical levels also provide a lot of data. The author analysed dialectal material from fifty-nine areas of South-West Gemer, acquired by means of direct field research in the 1930s and 1940s. In 1951, the author presented the work in the extent of 728 pages for his post-graduate final exam at the Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava, and was awarded the title Philosophiae Doctor.

Tó bik's personal archive preserved his correspondence with the administration of the Slovak Academy of Sciences and Arts from 1949 – 1951, which included an invitation for the author to complete and correct the manuscript of the monograph following the comments and recommendations of the reviewers and to send it back to the Publishing House at the Slovak Academy of Sciences and Arts (SASA) in Bratislava as soon as possible. The author, however, did not respond to SASA's invitation and did not send back the almost completed manuscript. No record of it has been found, either. What was missing were maps, a conclusion, a summary in a foreign language, and an alphabetical index of terms. It was an extensive piece of work and it is not known whether the maps he mentioned in his holiday reports on dialects of Gemer (1936 and 1940) were ready. The maps are often referenced in brackets as well as throughout the manuscript itself; this was left in the original layout, since the manuscript of the monograph

127 Š. Tó bik: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / Úvod – Členenie – Charakteristika. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 176 p.

Š. Tó bik: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá / Gemerská nárečová čítanka. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 448 p.

Š. Tó bik: GEMERSKÉ NÁREČIA III / Krátky jazykový atlas gemerských nárečí. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2019. 92 p.

is of high documentary value. It provides key evidence of the era in which the author shaped his ideas, thoughts, and conclusions of his analyses of dialects of Gemer, based on the methodology of Slovak linguistics and dialectology, as it was being formed in the interwar period.

The original structure of the manuscript, so well thought-out by the author, has also been preserved. There was no need to interfere with the text; the original numbering of the chapters and subchapters has also been left untouched. All that was changed were some mistakes and inaccuracies that occurred in the process of transcribing such an extensive and complex scholarly text. The orthography used in the text was also adjusted to the current standards of Slovak.

It is believed that the author chose his methodology with the aim of engaging the reader in each chapter and subchapter. When opening the monograph, the reader will be astonished by the extensive and critical overview of the existing resources on dialects of South-West Gemer, starting with the best known work of Tóvik's fellow countryman Ladislav Bartholomaeides (1754 – 1825), an Enlightenment author and historian, *Notitia historico-geographico-statistika comitatus Gömöriensis* (1806 – 1808), to the detailed overview of bibliographic entries of his contemporaries and colleagues, the founding members of Slovak linguistics in the interwar period (Ľ. Novák, E. Pauliny, J. Štolc, E. Jóna, J. Orlovský, né Szabó).

His 1950 transfer from the Košice Business Academy to the Košice branch of the Faculty of Education, Slovak University in Bratislava (from 1952 based in Prešov), can be considered a turning point in his career. While working as a secondary-school teacher (1933 – 1952) in Košice, Tóvik pursued his scientific research and publishing as leisure-time activities, motivated by a strong sense of nationhood and the wish to be beneficial for the development of the Slovak language and Slovak nation. The subject and objective of the research into dialects of Gemer was his own choice, following his experience from university studies.

Apart from a challenging teaching load and the duties resulting from his academic status (the Head of the Department, Vice-Dean, Dean) at the newly-founded university department in Prešov, where he permanently transferred as a full-time employee in 1952, his scope

of work also included scientific research, set nationally and following the then ideology.

Therefore, the 1954 – 1965 plan of scientific research, preserved in his personal archive, did not include the study of his beloved dialects of Gemer, as he was tasked with duties relating to Eastern Slovakia and the needs of the newly-established Faculty of Arts in Prešov, at P. J. Šafárik University in Košice (1959). Tóbik also faced new challenges in scientific research and, being a serious and diligent scholar, he set his mind to these new tasks and performed them with the same dedication that he showed to his previous research of dialects of Gemer. As a matter of fact, Tóbik came to the university as an experienced researcher and a known author of several scholarly papers published in national journals and almanacs.

This was the reason why, when he started working for the university, he had hardly any time left to finish the almost ready manuscript *Dialects of South-East Gemer* and why he did not respond to the administration of the Slovak Academy of Sciences and Arts inviting him to send the manuscript back as soon as possible to the SASA Publishing House in Bratislava. When working at Prešov University, Tóbik only studied dialects of Gemer in his free time and at the expense of his own health.

The 1965 report of scientific research informs of him completing the *Dictionary of Eastern Slovak Dialects (Slovník východoslovenských nárečí)*, consisting of 175,000 filled-in dictionary cards from all over Eastern Slovakia – a project that took several years to finish. This partial task was part of a sector-wide task, coordinated by the Czechoslovak Academy of Sciences in Prague and to be completed between 1954 and 1965. The dictionary that the author considered a *thesaurus* of Eastern Slovak dialects, was to remain at the Department of Slovak Language and Literature, Faculty of Arts, P. J. Šafárik University, and was to be gradually extended and completed by further lexical entries. It was, however, placed in the filing cabinet of the department, never to be completed. “Thus, the lexical material of Eastern Slovak remains on the cards Tóbik collected all those years for a dictionary of Eastern Slovak dialects to be published”, Professor Štolc reminisces in the 1970 obituary (p. 103).

In the second half of the 1960s, Tó bik completed the first part of the monograph, originally entitled *Dialects of Gemer I. Gemer Dialect Reader (classification, characteristics, and maps)*. This work was to continue in further volumes; that was why he labelled it with a Roman number one and talked to his colleagues about a *compendium of dialects of Gemer* in the making. This further manuscript, dedicated to a description of dialects of Gemer in the entire Gemer dialect area, remained a manuscript (1969, 663 p.). Due to being exceptionally busy, the high pace of work, and challenging plans throughout his life, Tó bik died prematurely on September 4th, 1969, before his 61st birthday on the steps of a bus in Hnúšťa, his birthplace, coming back from conducting field research on dialects in Gemer.

The anabasis of these two completed manuscripts by Professor Tó bik still had not finished. After he passed, his family and the leadership of the Department of Slovak Language and Literature handed it to the Editorial Office of the *National Geographic Society of Gemer (Gemerská vlastivedná spoločnosť)* in Rimavská Sobota, which was, according to the original intentions, to publish two volumes entitled *Dialects of Gemer I – II (Gemerské nárečie I – II)* as part of the *National Geographic Views of Gemer (Gemerské vlastivedné pohľady)* edition. Both books were to be published by *Obzor (Horizon)* in Bratislava (1971) and *Osveta (Enlightenment)* in Martin (1974). PhDr. Július Bolfík, the Chairman of the National Geographic Society of Gemer, was appointed editor-in-chief for the second volume while Professor PhDr. Jozef Štolc, DrSc., a significant Slovak linguist, dialectologist and Tó bik's friend and long-term colleague, was to be in charge of the first volume. In the editorial and review process, the manuscript in the extent of 1,391 pages, mysteriously, disappeared and the two voluminous folders containing Professor Štefan Tó bik's life-work waited almost fifty years for a new editor and publisher – the time between the author dying in 1969 and the Publishing House of Prešov University issuing the first volumes of this seminal work on dialects of Gemer in 2018. This valuable idea was initiated by Professor RNDr. René Matlovič, PhD., LL.M., the author's grandson, a renowned expert in geography and geology, a former Rector of the University of Prešov (2007 – 2015), a former Dean of the Faculty of Humanities and Natural Sciences, University

of Prešov (2015 – 2019), and, at present, the Deputy Chairman of the Executive Board of the Slovak Accreditation Agency for Higher Education in Bratislava.¹²⁸ It is to his credit and with sincere gratitude that the lifelong work of his grandfather has been saved for the good of Slovak dialectology and linguistics. In its contents and extent, the work is a source of invaluable data and information about dialects of Gemer as well as the entire area of Gemer dialects for researchers in ethnology, history, Carpathian studies, history of Slavic studies, as well as history of linguistics. The compendium of dialects of Gemer is also part of the cultural heritage of the author's native Gemer and the whole Slovakia.

Preložila PhDr. Eva Eddy, PhD.

128 For more detail on the loss and publishing of Tóbič's two manuscripts, cf. the introductory paper in the first part of the first volume: J. Dudášová-Kriššáková: Štefan Tóbič a jeho dielo GEMERSKÉ NÁREČIA I – III v kontexte slovenskej jazykovedy. In: Š. Tóbič: GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá / Úvod – Členenie – Charakteristika. Edit. J. Dudášová-Kriššáková. 1st edition. Prešov. Vydavateľstvo PU v Prešove 2018, pp. 7 – 22.

The text of the paper was re-issued in the journal *Slavica Slovaca* (53, Vol. 3-4, 2018, pp. 29–41) on the occasion of the 16th international Congress of Slavists in Beograd (2018).

РЕЗЮМЕ

Монография «Наречия юго-западного Гемера» выходит в двух частях (2020, 2021) и является составной частью «компендиума гемерских наречий», самого обширного труда в словацкой диалектологии, который издаётся по материалам научного наследия профессора Штефана Тобика.¹²⁹ Предметом монографии выступает описание звуковой системы наречий юго-западного Гемера как с синхронной, так и с диахронной точек зрения, а также представление данных из сфер формообразования и лексики. Автор анализирует диалектные материалы, собранные в пятидесяти девяти поселениях юго-западного Гемера в ходе прямых полевых исследований в тридцатых-сороковых годах двадцатого века. В 1951 году автор представил к защите научно-квалификационную работу в объёме 728 страниц на философском факультете Университета Яна Амоса Коменского в Братиславе, в результате успешной защиты которой ему было присвоено учёное звание «доктор философии» («Philosophiae Doctor», PhDr.).

В личном архиве сохранилась переписка Ш. Тобика с руководством Словацкой академии наук и искусств, датированная 1949 – 1951 гг., в которой автора призывают исправить и дополнить рукопись монографии, следуя замечаниям оппонентов и как можно скорее послать её издательству Словацкой академии наук и искусств в Братиславе. Автор же к призывам руководства академии интереса не проявлял и так и не послал в издательство практически готовую рукопись. Никаких сведений об этом не сохранилось. Недоставало в рукописи карт, заключения, резюме на иностранных языках, алфавитного перечня слов. Это была

129 Ш. Тобик: ГЕМЕРСКИЕ НАРЕЧИЯ I/ Ч. 1/ Введение – Членение – Характеристика. Ред. Ю. Дудашова-Кришшакова. 1-е изд. Прешов: Издательство Университета в Прешове 2018. 176 с.

Ш. Тобик: ГЕМЕРСКИЕ НАРЕЧИЯ I/ Ч. 2/ Хрестоматия гемерских наречий. Ред. Ю. Дудашова-Кришшакова. 1-е изд. Прешов: Издательство Университета в Прешове 2018. 448 с.

Ш. Тобик: ГЕМЕРСКИЕ НАРЕЧИЯ III/ Краткий лингвистический атлас гемерских наречий. Ред. Ю. Дудашова-Кришшакова. 1-е изд. Прешов: Издательство Университета в Прешове 2019. 92 с.

огромная по объёму работа, неизвестно, были ли готовы карты, о которых учёный упоминал в своих отчётах об изучении гемерских наречий во время каникул в 1936 и 1940 гг. Частые ссылки на карты приводятся в скобках и в тексте рукописи, мы также оставили их в первоначальном виде, поскольку вся рукопись монографии обладает высокой документальной ценностью. Рукопись также является важным свидетельством эпохи, в которую она создавалась, в которую автор формулировал свои мысли и выводы из анализа гемерских наречий, опираясь на методику и методологию формировавшегося словацкого языкознания и диалектологии межвоенного периода.

Мы также сохранили и первоначальную структуру рукописи, хорошо осмысленную самим автором. Нам не представлялось необходимым вносить в текст поправки, сохранена и оригинальная нумерация глав и подглав. Исправлены были только неточности и ошибки, возникшие при переписывании такого обширного и сложного научного текста. Также мы привели орфографию в рукописи в соответствие с современными правилами словацкого правописания.

Мы полагаем, что автор выбрал такой подход в своей методике, чтобы каждая глава и подглава его работы заинтересовывала адресатов. Сразу поражает читателя открывающий монографию обширный критический обзор известных к тому времени источников о наречиях юго-западного Гемера, начинающийся с описания самого значимого труда земляка Ш. Тобика, писателя-просветителя и историка Ладислава Бартоломеидеса (1754 – 1825) «*Notitia historico-geographico-statistika comitatus Gömöriensis*» (1806 – 1808) и заканчивающийся подробным обзором публикаций современников и коллег автора, принадлежащих к поколению основателей словацкой лингвистической науки в межвоенный период (Л. Новак, Э. Паулины, Й. Штолц, Э. Йона, Й. Орловски, урожд. Сабо).

Переломным в карьере Ш. Тобика мы считаем его переход в 1950 году из торговой академии в Кошице в кошицкий филиал педагогического факультета Словацкого университета в Братиславе, который с 1952 находился в Прешове. Во время своей работы в должности учителя средней школы (1933 – 1952) в Коши-

це автор занимался исследованиями и подготовкой публикаций в своё свободное время, эта деятельность была его увлечением, а её стимулом было сильное чувство принадлежности к народу и связанная с ним мотивация работать ради развития словацкого языка и словацкой нации. Тему и план исследования гемерских наречий он определял для себя сам, при этом в средней школе брал за основу свой опыт исследований в университетские, студенческие годы.

В открытом в 1952 году в Прешове филиале университета, куда Ш. Тобик перешёл на работу в качестве штатного сотрудника, его обязанности охватывали широкий круг вопросов: педагогическую работу, включавшую в себя значительную учебную нагрузку, административные функции (заведующий кафедрой, заместитель декана, декан), а также и научно-исследовательские задачи, поставленные «сверху» и отвечавшие тогдашним идеологическим установкам.

Поэтому в сохранившемся в его личном архиве плане научно-исследовательской работы на 1954 – 1965 гг. не нашлось места для изучения его любимых гемерских наречий, так как было необходимо решать задачи, связанные с регионами восточной Словакии и с нуждами основанного в 1959 году (и находившегося в Прешове) философского факультета Университета Павла Йозефа Шафарика в Кошице. Перед Ш. Тобиком встали новые научные вызовы и, поскольку он являлся ответственным и требовательным к себе учёным, он с готовностью их принял и выполнил поставленные задачи с такой же честью, с какой в предыдущий период жизни занимался изучением гемерских наречий. Всё-таки, Ш. Тобик пришёл в вуз уже как опытный исследователь и известный автор публикаций в центральных научных журналах и сборниках.

Во всём этом мы можем обнаружить причину того, почему после перехода на работу в университет ему не хватало времени на завершение практически готовой рукописи «Наречия юго-западного Гемера», почему он не проявлял интереса к призывам руководства Словацкой академии наук и искусств как можно скорее прислать рукопись в редакцию академического издательства в Братиславе. В годы работы в университете в Прешове Ш. Тобик

мог заниматься исследованиями гемеерских наречий лишь в своё свободное время и в ущерб своему здоровью.

Из отчёта о научно-исследовательской работе за 1965 год мы узнаём, что Ш. Тобик закончил решение задачи, которое заняло несколько лет и которая заключалась в создании «Словаря восточно-словацких наречий». Он состоял из 175 000 заполненных словами, собранными во всех областях восточной Словакии, словарных карточек. Данная работа была частью централизованного задания, которое выполнялось в 1954 – 1965 гг. и координировалось Чехословацкой академией наук в Праге. Словарь, который автор считал «тезаурусом» восточно-словацких наречий, должен был остаться на кафедре словацкого языка и литературы философского факультета Университета в Кошице и должен был и далее расширяться и пополняться новыми лексическими единицами. Однако данный словарь остался в виде картотеки словарных карточек в университете и работа по его дополнению так и не продолжилась. «Таким образом, лексический материал восточно-словацких наречий, который долгие годы собирал Ш. Тобик для будущего словаря, так и остаётся на словарных карточках», как вспоминал профессор Штолц в некрологе в 1970 году (с. 103).

Во второй половине шестидесятых годов автор закончил первую часть монографии с первоначальным названием «Гемеерские наречия I. Хрестоматия гемеерских наречий (с их членением, характеристикой и картами)». Данный труд должен был продолжаться в последующих томах, поэтому он был обозначен автором римской цифрой «один». Тем более, Ш. Тобик говорил своим сотрудникам, что он готовит «компендиум гемеерских наречий». Но также и та другая рукопись, посвящённая описанию гемеерских наречий во всём гемеерском диалектном ареале, осталась всего лишь рукописью (1969, 663 с.). Автор, по причине своей чрезвычайной занятости, быстрого темпа работы и всегда сложных жизненных планов скоропостижно скончался 4 сентября 1969 года на шестьдесят первом году жизни на ступеньках автобуса в своей родной Гнушти, возвращаясь после диалектологических исследований в Гемеере.

Но даже тут ещё не закончился долгий и тернистый путь этих двух готовых рукописей Ш. Тобика к своему читателю, которые

после его смерти были отправлены семьёй и руководством кафедры словацкого языка и литературы в редакцию Гемерского краеведческого общества в Римавска-Соботе, где эти два тома, как и предполагалось ранее, должны были выйти под названием «Гемерское наречие I – II» в серии «Гемерские краеведческие обзоры». Обе книги должны были выйти в издательствах «Обзор» в Братиславе (1971) и «Освета» в Мартине (1974). Редактором первого тома предложили стать PhDr. Юлиусу Болфику, председателю Гемерского краеведческого общества, а редактором второго тома – prof. PhDr. Йозефу Штолцу, DrSc., известному словацкому лингвисту, диалектологу, другу и многолетнему соратнику профессора Тобика. Рукопись в объёме 1 391 страницы во время редакционной работы и подготовки рецензий загадочным образом пропала и две объёмных папки, заключавшие в себе дело всей жизни профессора Тобика, ожидали своего редактора и издателя почти 50 лет. Именно столько времени прошло с 1969 года, когда скончался автор, до 2018, когда в издательстве Прешовского университета в Прешове начали выходить первые тома данного основательного труда о гемерских наречиях. Инициатором этого неоценимого почина является prof. RNDr. Рене Матлович, PhD., LL.M, внук автора, известный специалист в области географии и геологии, бывший ректор Прешовского университета в Прешове (2007 – 2015), бывший декан факультета гуманитарных и естественных наук Университета в Прешове (2015 – 2019), а ныне – заместитель председателя исполнительного совета Словацкого агентства аккредитации учреждений высшего образования в Братиславе.¹³⁰ Мы выражаем ему наше признание и искреннюю благодарность за то, что он сохранил дело всей жизни своего деда для словацкой диалектологии и лингвистики. Этот труд своим объёмом и содержанием является источником неоценимых сведений и информации о гемерских наречиях и обо всём гемерском

130 Более подробно об обстоятельствах потери и издания двух рукописей Ш. Тобика см. «Введение» в первой части первого тома. Ю. Дудашова-Кришшакова: Штефан Тобик и его труд «ГЕМЕРСКИЕ НАРЕЧИЯ I – III» в контексте словацкого языкознания// Ш. Тобик: ГЕМЕРСКИЕ НАРЕЧИЯ I/ Ч. 1/ Введение – Членение – Характеристика. Ред. Ю. Дудашова-Кришшакова. 1-е изд. Прешов: Издательство Университета в Прешове 2018, С. 7 – 22.

Текст публикации был снова напечатан в журнале «Slavica Slovaca» (53, № 3-4, 2018, С. 29 – 41), цитируемый номер которого был посвящён XVI Международному съезду славистов в Белграде (2018).

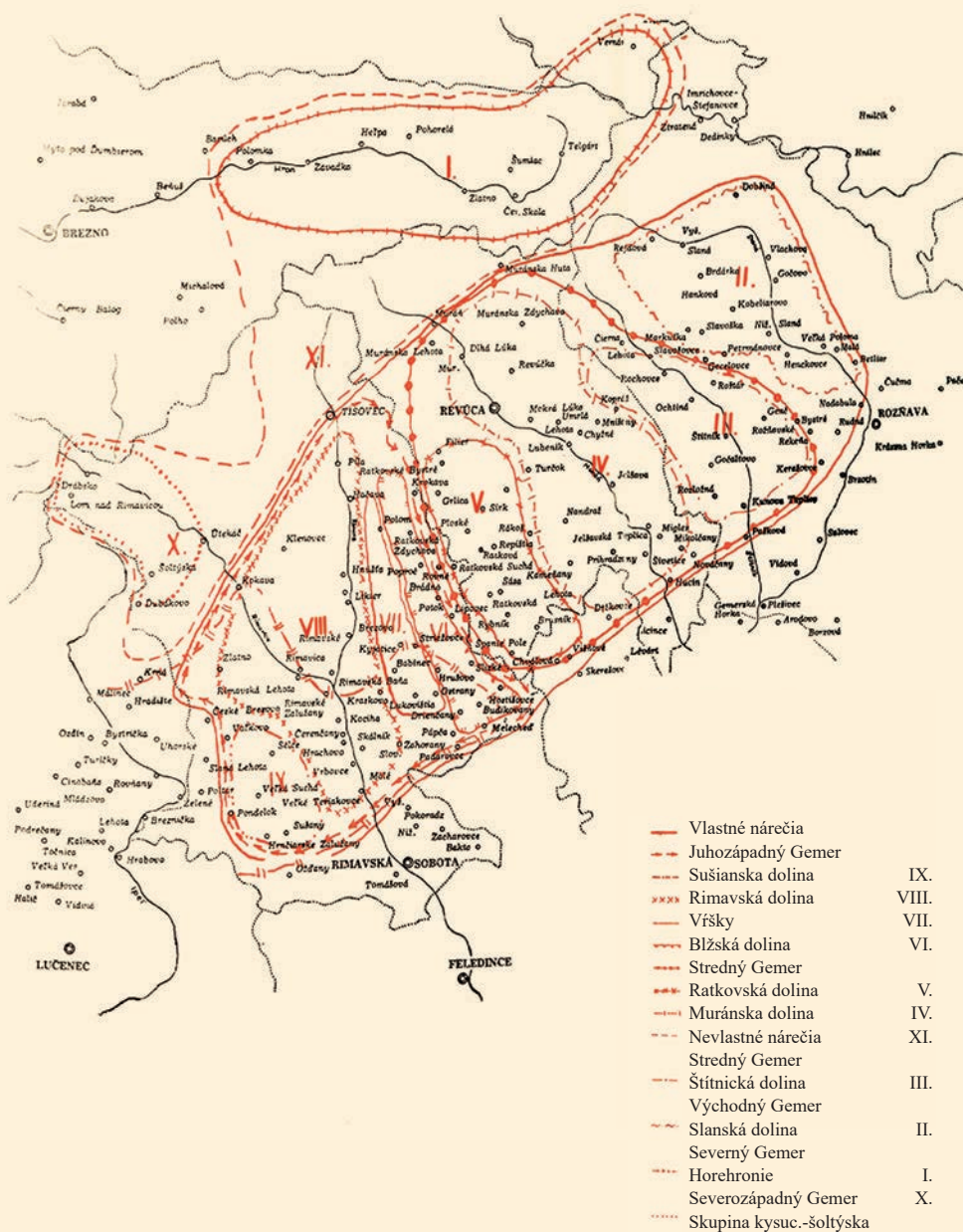
диалектном ареале в том числе и для научных работников в областях этнологии, истории, карпатологии, истории славистики и языкознания в целом. «Компендиум гемеерских наречий» – это также и часть культурного наследия родного автору Гемеера и всей Словакии.

Preložil doc. Andrej Jurievič Krajev, CSc.

PRÍLOHA

MAPA 1

Štefan Tóbiš: Členenie a charakteristika gemerských nárečí (1957)

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED A UMENÍ V BRATISLAVE

Číslo: 727/1949-II.

V Bratislave dňa 26. marca 1949.

Pán

Štefan Tó b i k ,
riaditeľ Obchodnej akadémiev Košiciach .
=====

Máme vedomosť o tom, že už dlhší čas spracúvate monograficky nárečia gemerské. Nakoľko Slovenská akadémia vied a umení má v programe vydávať sústavne monografie o slovenských nárečiach, bolo by v záujme veci, keby ste svoju prácu o gemerských nárečiach ponúkli Slovenskej akadémii vied a umení na vydanie.

Úzus pri prijímaní rukopisov na vydanie je taký, že sa práce dávajú posúdiť dvom univerzitným profesorom-odborníkom. Ak bude o Vašej práci posudok priaznivý, zaradíme ju do svojho vydavateľského programu. Slovenská akadémia vied a umení vypláca autorom 13% honorár.

Prosím, aby ste čo najskôr napísali, ako ďaleko ste so spracovaním materiálu a keby ste mohli predložiť definitívny rukopis. Bolo by v záujme veci, aby sa tak stalo čím skôr.

Päťročnic! zdravie!

Univ. prof. Dr. Štefan Luby Univ. prof. Dr. Andrej Sirácky v. r.
tajomník Správneho sboru predseda Správneho sboru.

Správnosť vyhotovenia potvrdzujem:

Fabini

Slovenská akadémia vied a umení v Bratislave, Štúrova 7.

Číslo: 859/1950.

V Bratislave 11. mája 1950.

Vec: Evidencia a plánovanie
vedeckej práce.

Pán

Dr. Štefan Tobik
.....
Tabořice

Po reorganizácii kultúrneho života na Slovensku sústreďuje sa v Slovenskej akadémii vied a umení všetka starostlivosť o slovenskú vedeckú produkciu a to nielen so stránky organizácie vlastnej tvorby, ale aj so stránky publikačnej.

Plánovanie v kultúrnej oblasti nutne vyžaduje, aby Slovenská akadémia vied a umení mala v evidencii všetkých vedeckých pracovníkov a najmä ich tvorbu. Iba tak bude môcť vypracovať konkrétny plán vedeckej tvorby a zabezpečiť hladký priebeh celého procesu vedeckého diela od jeho vzniku a koncipovania až po jeho uverejnenie a vydanie tlačou.

Slovenská akadémia vied a umení uvedomuje si svoju zodpovednosť za vzrast slovenskej vedeckej tvorby a jej podiel na budovaní socialistickej spoločnosti a bude sa preto usilovať všetkými prostriedkami zabezpečiť vedec-kým pracovníkom aj prostriedky, ktoré vyžaduje úspešná tvorivá vedecká činnosť.

Slovenská akadémia vied a umení obracia sa na Vás so žiadosťou, aby ste pripojený evidenčný list láskavo vyplnili a hneď nám ho vrátili. V evidenčnom liste okrem všeobecných dát uveďte najmä: na akej vedeckej práci pracujete alebo mienite pracovať v r.1951 a v najbližších rokoch, vyznačte tému, odkedy na nej pracujete, kedy budete asi s prácou hotový, alebo kedy na práci začnete pracovať a ako dlho Vám práca potrvá, rozsah práce v strojom písaných stranách, či práca súvisí s výskumom v teréne, v archívoch, v knižniciach, v laboratóriách atď., ako aj podrobnejší obsah témy.

Požadované údaje budú slúžiť Slovenskej akadémii vied a umení ako podklad pre zostavenie a vypracovanie konkrétneho pracovného plánu vedeckej tvorby a produkcie na Slovensku.

Päťročnici zdar!

Univ.prof.Dr.Štefan Luby v.r.
tajomník Správneho sboru SAVU.

Univ.prof.Dr.Andrej Sirácky v.r.
predseda Správneho sboru SAVU.

Za správnosť vyhotovenia:

[Signature]

Štefan Tóbiš

7. február 1909, Hnúšťa, okres Hnúšťa

Fil.fak.býv.Kemenského univ.v Bratislave,slavisti-
ka a germanistika,št.profesor s dopln.štát.skušky
z obmed.náuok na býv VŠO v Prahe

Dialektolegia slovenská,špeciálne gemerská a normatívna mluvnica slovenská.

Štátny profesor VHS/býv.OA/,doc.riaditeľ

Vyššia hospodárska škola v Kebečiach,Meysesova ul.11,

tel.5.23-11

detto

Od skončenia vysokeškolských štúdií pracujem na výskume gemerských
a najmä južezápadogemerských nárečí.Na monografii"Nárečia južezápadného Gemera"
pracujem sústavnejšie od roku 1940,pravda,s väčšími prestávkami pre veľkú zaujatosť
v škole.Hláskeslovie na 700 stránkach strojom písaných mám už skoro hotové a budem
ho môcť začať začiatkom júla,nie ako bolo sľúbené na schôdzke Dialektoologickej ko-
misie SAVU v Bratislave,už koncom apríla alebo mája.Pre úradné zaneprázdnenie a cho-
rebu som sa z práce musel vypnúť a tak som sľub nemohol dodržať.-Tvaroslovie asi na
300-400 stránkach chcem napísať v lete a v septembri,takže celá monografia by mohla
byť na 1.000-1.100 stránkach hotová asi koncom septembra t.r.-Potom chcem pracovať
na normatívnej mluvnici slovenskej najmä vzhľadom na potreby školské/externé školy a
posludáci Pedagog.fakulty/.

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED A UMENÍ V BRATISLAVEČíslo: 3100/50.

V Bratislave dňa 12. augusta 1950.

Pán

Štefan T ó b i k ,

K o š i c e .

Potvrdzujem Vám, že som dňa 12. augusta 1950
prevzal pre Jazykovedný ústav rukopis Vašej práce: Nárečia
juhozápadného Gemera /714 strojom písaných strán rkp./

Päťročnici zdar!

prednosta prezídia.

-7- *[Handwritten signature]*

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED A UMENÍ V BRATISLAVE

Číslo: 5329/50.

Bratislava, dňa 23. decembra 1950.

Pán

Štefan T ó b i k,
riaditeľ Obchodnej akadémie,

K o š i c e .

Slovenská akadémia vied a umení podrobila Vašu prácu "Nárečie juhozápadného Gemera" aprobačnému pokračovaniu, ktorého výsledok je kladný. Žiadam Vás preto, aby ste podľa možnosti čo najskôr dodali úplný a všetkými prílohami vystrojený rukopis, písaný strojom /medzerníkom č.3/ na jednej strane kancelárskeho papiera.

Pokiaľ ide o odstránenie niektorých nedostatkov, ktoré v práci sú, žiadam, aby ste k rukopisu pripojili osobitné písomné vyhlásenie, že súhlasíte s potrebnými redakčnými úpravami, ktoré vykoná Jazykovedný ústav Slovenskej akadémie vied a umení. Posudzovatelia žiadajú, aby ste vyhotovili k práci podrobný abecedný index slov.

Upozorňujeme Vás súčasne, že dodanie úplného rukopisu je veľmi naliehavé a nemožno s tým odkladať, pretože sme viazaní plánovaním.

Päťročnici zdar!

[Handwritten signature]
prednosta sekretariátu Správy.

**DEKANSTVO
FILOZOFICKEJ FAKULTY SLOVENSKEJ UNIVERZITY
V BRATISLAVE**

Číslo: 2303/50

V Bratislave dňa 19.marca 1951.

Štefan T ó b i k,
riaditeľ VHS

K o š i c e,

Mojasova ul. č. 11.

Vaša disertačná práca "Nárečia juhozápadného Gemera. časť I. Hlásokoslovie" bola príslušnými referentmi /univeritnými profesormi/ posúdená a ve l m i dobre vyhovuje podmienkam, kladeným na pripustenie k prísnym skúškam doktor - ským /rigorózam/.

Pripúšťam Vás preto k prísnyh skúškam doktor - ským /rigorózam/, na ktoré sa môžete kedykoľvek prihlásiť po úspešnom složení fakultnej vedomostnej skúšky, zavedenej Pove - reníctvom Školstva vied a umení.

O vedomostnej /fakultnej/ skúšky sú oslobodení v smysle výnosu PŠVU zo dňa 7.marca 1950, číslo 101. 821/50+V/1- vyhláška tun. Dekanstvá zo dňa 14.marca 1950, číslo 423/50--:

a/kandidáti, ktorí dosiahli absolútórium, ak podali disertačnú prácu do konca zimného semestra 1949/50 a tá - to disertácia bola potom schválená;

b/kandidáti doktorátu, ktorí složili s úspechom II. štátnu skúšku pre učiteľstvo na gymnáziách z hlavného odbo - ru doktorátu /alebo u odboru príbuzného /.

Vedomostná /fakultná/ skúška sa skladá obyčajne z hlavného predmetu doktorátu a trvá asi jednu hodinu.

Vedomostné /fakultné/ skúšky sa konajú v týchto termínoch: a /prvá polovica septembra, b/posledný prednáškový týždeň v decembri, c/prvá polovica februára, d/posledný týždeň pred Veľkou nocou a e/ jún.-

Prísne skúšky doktorské /rigoróza/ sa konajú v tých istých termínoch.

Prihlásiť sa treba písomne aj na vedomostné /fakultné/ skúšky.

/Prihláška je bez kolku/.

2. Dubinský
t. č. dekan.

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED A UMENÍ V BRATISLAVE

Číslo: _____

Bratislava, dňa 2. VI. 1957

Vážený pán

S. H. Tóbiš, riad.
Košice, Vysr. hospod. škola

Správa SAVU dovoľuje si Vám oznámiť, že zara-
 dila do svojho edičného programu na rok 1951 rukopis
 Vášho diela *Narečia jz. Gemera*

Ráďte sekretariátu SAVU /edičný referát/ obra-
 tom oznámiť, v akom stave je pripravovaný rukopis Váš-
 ho vedeckého diela, zaradeného do edičného plánu SAVU
 na r. 1951, najmä však, kedy ho môžete záväzne odovzdať
 SAVU na vydanie, aký je rozsah rukopisu, želaný náklad,
 prípadne, či je potrebné, aby bol rukopis dokončený
 čím prv.

Očakávame, že našej žiadosti určite vyhovieťe
 v záujme plynulosti našej edičnej činnosti ako aj
 v záujme skorého vydania Vášho diela.

Pripomíname, že rukopis má byť pokiaľ možno
 dodaný v dvoch exemplároch, pričom rukopis má byť
 čistý.

Univ. doc. Dr. Jozef Štolc, v. r.
 prednosta sekretariátu Správy.

Za správnosť vyhotovenia:

Doorn

Katedra slovenského jazyka a literatúry pri Filozofickej fakulte UPJŠ Prešov
=====

Zpráva o v e d e c k o - v ý s k u m n e j činnosti
doc.dr.Štefana T ó b i k a za kalendárny rok 1965.

- I. Vedecko-výskumná činnosť: Slovník východoslovenských nárečí
2. Rezortné úlohy: 1/ Doc.dr.Š.Tóbič, čís.27.02-4a, zač.1954-koniec 1965
 koord.: akad.B.Havránek.

V roku 1965 pribudlo excerpovaním vlastných nárečových textov ďalších 20.000 lístkov. Dovedna má Slovník 175.000 vyplnených slovníkových lístkov z oblasti celého východného Slovenska. Teraz ich už bude treba event. ďalej dopĺňovať, triediť a abecedne prepísať a dať do tlače. Tento tezsaurus východoslovenských nárečí ostane na katedre a bude sa postupne ešte rozmnožovať ďalšími jednotkami, slovami. Plánovaná úloha bola v podstate splnená.

2/ Doc.dr.Š.Tóbič, Štúdie o východoslovenských nárečiach
 čís.27.02-4b, zač.1954-koniec 1965, koord. akad.B.Havránek.

Plánovaná úloha splnená. Získal sa ďalší nárečový materiál a najmä lexikálne a slovetvorné dotazníky ÚSJ SAV z viacerých výchsl. obcí, mapovalo sa, aby sa mohlo prikrčiť k podrobnému členeniu východoslovenských nárečí. Pôvodná časť len o slovníku bola rozšírená aj na javy hláskoslovné a tvaroslovné i slovetvorné a syntaktické, niekoľko počes prípravy obsahovej štúdie odpadol spolupracovník prof.dr.J.Štolc, ktorý túto časť mal vypracovať.

3/ Štúdie o jazyku starých písomných pomiatok, čís.27.02 a,
 koord. akad.B.Havránek. Pl

Plánovaná úloha na rok 1965 splnená. Opisal tzv Štítnické štatúty z r.1610 a asi 150 listín banických, vlastných i nevlastných a napísal 1 štúdiu o jazyku tzv Muránskych cirkevno-obecných artikuloch z r.1585.

- II. Nedostatok času a odbornej pomoci, najmä pomerne krátke obdobie prednáškových mesiacov, kedy pomáhajú vedecké pomocné sily. Kancelárska pomocná sila s polovičným úväzkom môže pomáhať len pri opisovaní súčasných textov. Bolo by treba odbúrať kancelárske sily z katedier a katedrám prideliť odbornú silu, ktorá by bola schopná odbrániť pracovníkov od často potrebných mechanických prác/opisovanie textov nárečových alebo historických p./Tým by sa značne urýchlilo dokončovanie väčších plánovaných úloh a riešitelia by mohli podať aj kvalitnejšiu prácu, lebo by sa im zvýšilo viac potrebného času na samotné riešenie otázok a problémov. -Bolo by pomohlo s ved. pomocnými silami dohodnuté zamestnanie počas letných prázdnin, ktoré však nebolo povolené. Často sa vyskytovali aj ťažkosti s pridelovaním papiera

UČENÁ SPOLEČNOSŤ ŠAFAŘÍKOVA

Bratislava, Špitálska ul. 40. Tel. 1634.

Účet pošt. spoř. v Praze čís. 94.643

V Bratislavě dne 26. mája 1936.

C. j. 831/36.

Věc: Pozvanie na schôdzku
Jazykovedného odboru
USŠ a jeho komisí.

P.T.

členom Jazykovedného odboru USŠ
a jeho komisí.

Predsedenstvo Jazykovedného odboru Učenej Spoločnosti Šafaříkovej dovoľuje si Vás pozvať na výročné schôdzky Jazykovedného odboru v sobotu dňa ~~15.~~^{6.} júna v 8. hodín večer v miestnostiach USŠ v Špitálskej ulici č. 40, II. poschodie.

P R O G R A M :

1. Zprávy predsedu a referenta Jazykovedného odboru o činnosti odboru a komisí za rok 1935.
2. Zpráva o programe činnosti na rok 1936.
3. Voľné návrhy.

Schôdzky pracovných komisí v nedeľu dňa ~~14.~~^{7.} júna od 9 - 12 hod. v miestnostiach USŠ.

1. Komisia dialektologická.
2. Komisia slovníková a pravopisná.

Program schôdzok komisí: zprávy o činnosti za minulý rok, program pre rok budúci, referáty jednotlivých členov o ich

práci a porady o úlohách jednotlivcov pre budúce obdobie.

Návrhy na schôdzky odboru i pracovných komisií, i čo sa týka programu práce Jazykovedného odboru ako celku i jednotlivých členov, ráčte poslať do ⁴5. júna predsedovi odboru V. Vážnému /Bratislava, Heydukova 27/. Návrhy pozdejšie dodané ostanú pre najbližšiu budúcu schôdzku.

V spojení so schôdzkami Jazykovedného odboru sa koná prednáška s. doc. Dr. Jana S t a n i s l a v a ,

"O prítomnom vývoji spis. slovenčiny",
v sobotu dňa ⁶5. júna o 18. hodine v posluchárni slovanského seminára Komenského univerzity v Reichardskej ul. č. 33.

Za

Jazykovedný odbor USŠ

W. J. J. J. J.
referent.

Václav Václav
predseda Jazykovedného
odboru USŠ.

25

*Tedim sa ze sa my podeli na nas vtrac
Cedovni vlyby - ako člen Komisei - budete mat
mandat!*

*(uprimny program
V. J. J.)*

Učená Spoločnosť Šafaříkova v Bratislave.

Č.j. 662/37.

V Bratislave 22. mája 1937.

Vec: Pozvanie na schôdzku
Jazykovedného odboru USŠ.

P.T.

Členom Jazykovedného odboru
Učenej Spoločnosti Šafaříkovej.

Predsedenstvo Jazykovedného odboru Učenej Spoločnosti Šafaříkovej dovoľuje si Vás pozvať na schôdzku Jazykovedného odboru v sobotu dňa 29. mája o 6. hod. večer v posluchárni filozofickej fakulty Komenského univerzity č. 1 /Šafaříkovo nám. 12/.

P r o g r a m :

- 1./ Zpráva predsedu a tajomníka odboru o činnosti odboru a komisii za rok 1936.
- 2./ Zpráva o programe na rok 1937.
- 3./ Volné návrhy.

S c h ô d z k y

pracovných komisii v nedeľu dňa 30. mája od 9 - 12 hod;

- 1./ komisia dialektologická;
- 2./ komisia slovníková;
- 3./ komisia pravopisná;
- 4./ komisia maďarská /zvláštna porada/.

Návrhy na schôdzku odboru i pracovných komisii ráčte poslať do 28. mája predsedovi odboru V. Vážnému /Bratislava, Heydukova 27/. Návrhy pozdejšie dodané ostanú pre najbližšiu schôdzku.

Za

Jazykovedný odbor USŠ

V. Vážný

Slavík

predseda Jaz. odb. USŠ .

tajomník Jaz. odd. USŠ .

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED A UMENÍ V BRATISLAVE

Číslo: 795/1950.

V Bratislave dňa 3. marca 1950.

Vážený pán

Štefan T o b i k,
riaditeľ Obchodnej akadémie,K o š i c e.

Povoľujeme Vás ako člena na I. zasadnutie Dialektologickej komisie Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení, ktoré bude dňa 8. marca 1950 o 17. hod. v Jazykovednom ústave SAVU /Bratislava, Štúrova 8.7, I. posch./.

Program:

1. Otvorenie.
2. Referát o dialektologickom výskume.
3. Nahrávanie nárečových textov.
4. Voľné návrhy.

Poznámka: Pozvaným členom, bývajúcim mimo Bratislavu, sa uhrádza cestovné výdavky ako u št. zamestnancov.

Univ. doc. Dr. Jozef Štolc v. r.,
predseda DK.

Za správnosť vyhotovenia:

Štolc

Certifikát č. 1.42 -

1. 2. 1950 - za prvé
1. 6. 30 - podľa

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote, v ktorom sídli stála vlastivedná expozícia regiónu Gemer-Malohont.

Tisovec – pohľad na mesto, v ktorom Š. Tóvik navštevoval Štátnu meštiansku školu koedukačnú v rokoch 1920 – 1923.

ŠTEFAN TÓBIK
GEMERSKÉ NÁREČIA
II
ČASŤ PRVÁ

Nárečia juhozápadného Gemera
HLÁSKOSLOVIE – ČASŤ HISTORICKÁ

Recenzenti:

Prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.

Doc. PhDr. Ladislav Bartko, CSc.

© Autor: Prof. PhDr. Štefan Tóvik, CSc.

© Editorka: Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

© Technickí redaktori: Ing. Jaroslav Havrila,

Mgr. Alica Wietoszewová

Vydavateľstvo PU v Prešove

Prešovská univerzita v Prešove 2020

Prvé vydanie – Náklad 300 – Strán 384

Tlač: Ultra Print, s.r.o., Bratislava

ISBN 978-80-555-2617-1

prof. PhDr. Štefan Tóvik, CSc.
(1909 – 1969)

Monografia *Nárečia juhozápadného Gemera* vychádza v dvoch častiach (2020, 2021) a je súčasťou kompéndia o gemerských nárečiach **GEMERSKÉ NÁREČIA I – III**, najrozsiahlejšieho spisu v slovenskej dialektológii, ktorý vydávame z pozostalosti prof. Štefana Tóbika. Predmetom monografie je opis hláskoslovného systému juhozápadogemerských nárečí z diachrónneho i synchrónneho hľadiska. Ale veľa údajov prináša aj z tvaroslovnej a lexikálnej roviny. Autor analyzuje nárečový materiál z päťdesiatich deviatich lokalít juhozápadného Gemera, ktorý získal priamym terénnym výskumom v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. stor. V roku 1951 autor predložil prácu v rozsahu 728 strán na rigorózne konanie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a na základe úspešnej obhajoby získal titul *Philosophiae Doctor*.

Doposiaľ vydané knihy z pozostalosti autora:

Štefan Tóvik: **GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť prvá.**

Úvod – Členenie – Charakteristika. Edit. J. Dudášová-Kriššáková.

Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 176 s.

Štefan Tóvik: **GEMERSKÉ NÁREČIA I / Časť druhá.**

Gemerská nárečová čítanka. Edit. J. Dudášová-Kriššáková.

Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 448 s.

Štefan Tóvik: **GEMERSKÉ NÁREČIA III / Krátky jazykový atlas**

gemerských nárečí. Edit. J. Dudášová-Kriššáková.

Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2019. 92 s.

ISBN 978-80-555-2617-1

9 788055 526171